

PHILOLOGUS HEBRÆO.
M I X T U S,

Unà cum

SPICILEGIO PHILOLOGICO,

C O N T I N E N T E

*Decem quæstionum & positionum præcipuè Phi-
lologico-Hebraicarum & Iudaicarum centurias.*

A U T H O R E

J O H A N N E L E U S D E N,
Philosophiæ Doctore, & Linguae Sanctæ in Aca-
demiâ Ultrajectinâ Professore Ordinario.

*constat 2. flor:
ænis levioris.*

U L T R A J E C T I,
Ex Officinâ HENRICI VERSTEEGH, Bibliop:
Anno cId Id c LXIII.

PHILOLOGUS HEBRÆO.
M I X T U S,

Unà cum

SPICILEGIO PHILOLOGICO,

C O N T I N E N T E

*Decem quæstionum & positionum præcipuè Phi-
lologico-Hebraicarum & Iudaicarum centurias.*

A U T H O R E

J O H A N N E L E U S D E N,
Philosophiæ Doctore, & Linguae Sanctę in Aca-
demiâ Ultrajectinâ Professore Ordinario.

*Constat 2. flor:
Ænis levioris.*

U L T R A J E C T I,
Ex Officinâ HENRICI VERSTEEGH, Bibliop:
Anno cId Id c LXIII.

PHILOLOGUS HEBRÆO.
M I X T U S,

Unà cum

SPICILEGIO PHILOLOGICO,

C O N T I N E N T E

*Decem quæstionum & positionum præcipuè Phi-
lologico-Hebraicarum & Iudaicarum centurias.*

A U T H O R E

J O H A N N E L E U S D E N,
Philosophiæ Doctore, & Linguae Sanctæ in Aca-
demiâ Ultrajectinâ Professore Ordinario.

*constat 2. flor:
ænis levioris.*

U L T R A J E C T I,
Ex Officinâ HENRICI VERSTEEGH, Bibliop:
Anno cId Id c LXIII.

M I X T U S

PHILOSOPHICUS

CONSTITUTIONIS
PHILOSOPHICAE

AUTORE
JOHANNES
PHILOSOPHICUS
ORDINARIUS

ULTRAJECTI
EX OFFICINA HENRICI VESTERMANI Bibliop.
ANNO MDCCCXIII

Conservat. & fidei
Bibliothecae

Nobilissimis, Amplissimis & Consultissimis Viris,

D O M I N I S,

D. N I C O L A O H A M E L, } *Consu-*

D. H E N R I C O M O R E E L S E, } *libus.*

D. G I S B E R T O vander H O O L C K, }
ad Illust. & Præpot. DD. Ord. Gen. Fœ- }
der. Belgii Deputato. }

D. T H E O D O R O de L E E U W, } *Ex-*

D. C O R N E L I O B O O T H, } *consu-*

D. C O R N E L I O à D E U V E R D E N, }

D. J O H A N N I à N E L L E N S T E Y N, }

D. T H E O D O R O de G O Y E R, }

N E C N O N

Reliquis DD. Senatoribus

REIPUBLICÆ ULTRAJECTINÆ,

Academiæ nostræ Curatoribus

verè magnificis,

Am decimus quartus agitur annus, ex quo
ad publicam linguæ Sanctæ professionem
in vestram Academiam (Viri Nobilissimi)
vocatus sum, Spartam, quam nactus fui, hætenus

privatis & publicis lectionibus, disputationibus,
& libris quibusdam editis, ad textum Hebræum
Veteris T. benè intelligendum & explicandum
perquàm necessariis, pro viribus exornare cona-
tus fui. Et ut provinciam illam fidei meæ commis-
sam adhuc magis magisque condecorarem, ite-
rum in lucem emitto librum Philologicum, con-
tinentem quæstiones Philologico-Hebraico-mix-
tas, unà cum Chiliade quæstionum Philologica-
rum, in quâ pleræque quæstiones Philologiam
sacram, controversias Judaicas, vitam, ritus &
mores ejusdem gentis concernentes, breviter
proponuntur. Quandoquidem verò pervetustâ
consuetudine confirmatum est, ut libri sub Magno-
rum, Amplissimorum, aut Doctissimorum Vi-
rorum nominibus in publicum prodeant, ipsisque
dedicentur & inscribantur; sic Lucas Evangeli-
sta Evangelium & Acta sub Theophili nomine
edidit, quem magnatem fuisse inde manifestum
est, quod epitheto *κατατίς* *validissimi, præstantissimi* eum
insignit. Hujus vestigia sequuti sunt omnis generis
Scriptores; Lactantius Firmianus Constantino
M. primo Christiano Imp. Romano libros suos
divinarum institutionum inscripsit; similiter Am-
brosius Gratiano Imp. Sozomenes Theodosio Iu-
niori; Augustinus Marcellino præfidi Africæ; &
Bertramus presbyter Carolo M. scripta sua dedi-
ca-

carunt. Sed quid ego catalogum hunc texere instituo, in quo initium facilius, quàm finem reperire est. Quæso itaque in bonam partem accipiat (Viri consultissimi) quod hâc meâ dedicatione Vos interpellem. Rationes multæ & prægnantes me ad hoc faciendum impulerunt: sed malo pleraque silentio prædicare, quàm, ut olim de Augusto dicebat Suetonius, parcè & jejunè attingere: ideoque, cæteris omissis, unicum honorificum beneficium, recens adhuc, in apricum proferam; scil. quod ante biennium honore & munere Rectoris Magnifici me condecorare voluistis Cui, ut & cæteris omnibus, etsi ex æquo me respondere posse diffidam, in parte tamen gratiarum reponendum judico, non ingratum esse conari; dum desunt vires tamen est laudanda voluntas. Obnixè igitur peto, ut hunc meum qualemcunque laborem in grati animi tesseram recipere dignemini; & quâ animi submissione atque affectu Vobis (Viri gravissimi) hunc Philologum humilitèr & demissè offero ac dedico: simili ut clementiâ & benignitate illum accipiat precor atque flagito, qui sum & manere gestio

NN. AA. VV,

Dabam Ultrajecti
ex Museo meo,
Quinto Idus Ju-
lii c1515 c Lxi11.

devotissimus

JOHANNES LEUSDEN.

Alloquutio ad Benevolum Lectorem.

ANte sexennium in lucem emisi Philologum Hebræum, continentem quæstiones merè Hebraicas; jam trado Philologum Hebræo-mixtum. Philologum voco; quia erit instar vivi Philologi, qui tanquam magister Te quæstiones Philologicas docebit: Hebræo-mixtum dixi; quia continet quæstiones non tantum Hebraicas, sed etiam miscellaneas, quæ tamen aliqualem respectum ad linguam Hebraicam habent. Ordo, quem hîc observo, est arbitrarius. Prius ago de quibusdam S. Scripturæ translationibus; deinde de Scriptis Rabbînorum; postea de diversis personis, quæ Rempubl. Judaicam constituerunt; deinceps ago de Nummis & Ponderibus, de Mensuris Cubicis, de Mensuris Intervallorum & Temporum; denique tracto materiam de Sanhedrin, & de pœnis tam capitalibus quàm non capitalibus inter Iudæos usitatis. Vale & laboribus meis fave.

I N D E X

Dissertationum & Defendentium.

D I S S E R T A T I O

1.	D E <i>Versione Vulgata.</i>	<i>pag. 1.</i>
	<i>Quam defendit Fredericus Ienelt, Ultraject. A. 1656. 3. Dec.</i>	
2.	D E <i>Versione Græca Lxx. Interpr. pars prima.</i>	<i>10</i>
	<i>Def. Ioh. Barth. Elſnerus, Erfurto-Thuringus, 1657. 7. Mart.</i>	
3.	<i>De Versione Græca Lxx. Interpr. pars secunda.</i>	<i>18.</i>
	<i>Def. Abrahamus vander Voort, Ultraject. 10. Iunii.</i>	
4.	<i>De Versione Græca Lxx. Interpr. pars tertia.</i>	<i>25.</i>
	<i>Def. Philippus Specht, Ultraject. 17. Iunii.</i>	
5.	<i>De Targumim, pars prima.</i>	<i>33.</i>
	<i>Def. Nicolaus à Lith, Amstelo-Bat. 20. Iunii.</i>	
6.	<i>De Targumim, pars secunda.</i>	<i>40.</i>
	<i>Def. Simon Lense, Amstelo-Bat. 29. Iunii.</i>	
7.	<i>De Targumim, pars tertia.</i>	<i>47.</i>
	<i>Def. Henricus Flaman, Ultraject. 30. Iunii.</i>	
8.	<i>De Pentateucho Samaritano.</i>	<i>54.</i>
	<i>Def. Arnoldus Lieranus, Amstelo-Bat. 14. Nov.</i>	
9.	<i>De Versione Syriaca V. & N. T.</i>	<i>62.</i>
	<i>Def. Thomas Cawton, Wivenho-Brittan. 14. Dec.</i>	
10.	<i>De nova Bibliorum versione Belgica, pars prior.</i>	<i>70.</i>
	<i>Def. Arnoldus Heycoop, Ultraject. 1658. 12. May.</i>	
	<i>II. De</i>	

D I S S E R T.

11. De <i>novâ Bibliorum Versione Belgicâ</i> , pars poster. Def. Iohannes Gribius, <i>Brunissâ. Zeland.</i> 15. May.	pag. 78.
12. De <i>Talmude</i> , pars prima. Def. Iacobus Claver, <i>Ultraject.</i> 22. May.	84.
13. De <i>Talmude</i> , pars secunda, Def. Christianus Melder, <i>Ultraj.</i> 26. May.	91.
14. De <i>Talmude</i> , pars tertia. Def. Regnerus Alinc, <i>Harlemo-Bat.</i> 27. May.	97.
15. De <i>Talmude</i> , pars quarta. Def. Iacobus Boeye, <i>Zeeland.</i> 23. Iunii.	105.
16. De <i>Commentariis Rabbiorum</i> , pars prior. Def. Iohannes vanden Bosch, <i>Amstelo-Bat.</i> 26. Iunii.	110.
17. De <i>Commentariis Rabbiorum</i> , pars poster. Def. Simon de Buck, <i>Roterod-Bat.</i> 9. Oct.	117.
18. De <i>Pharisæis</i> . Def. Daniel de Lobell, <i>Sylvæ-Duc.</i> 13. Oct.	126.
19. De <i>Sadducæis</i> . Def. Nicolaus Shepheard, <i>Roterod-Bat.</i> 20. Oct.	133.
20. De <i>Hebæis</i> . Def. Iohannes Benthem, <i>Ultraj.</i> 30. Oct.	137.
21. De <i>Profelytis</i> . Def. Laurentius Hoogentoren, <i>Goesa-Zeel.</i> 16. Martii. 1659.	142.
22. De <i>Nasiræis & Rechabitis</i> . Def. Martinus Soermans, <i>Worcom-Bat.</i> 27. Apr.	149.
23. De <i>Scribis & Herodianis</i> . Def. Iohannes Boucardus, <i>Ward-Bat.</i> 4. May.	154.
24. De <i>Regibus Judæorum</i> , pars prima. Def. Cornelius Taets, <i>Rhenens.</i> 14. May.	158.
25. De <i>Regibus Judæorum</i> , pars secunda. Def. Henricus Nolthenius, <i>Bommeneedanus.</i> 22. Iunii.	163.
26. De <i>Regibus Judæorum</i> , pars tertia. Def. Henricus Rhee, <i>Batavoduranus.</i> 25. Iunii.	170.
27. De <i>Summo Pontifice</i> . Def. I. Petrus vanden Yelden, <i>Hanovia-Wedder.</i> 23. Nov.	176.
28. De <i>Nummis & Ponderibus in Script. usitatis</i> pars prima. Def. Henricus ten Brinck, <i>Wilmens.-Traject.</i> 26. Nov.	186.
29. De <i>Nummis & Ponderibus</i> , pars secunda. Def. Adolphus Plaan, <i>Ultraj.</i> 30. Nov.	194.
30. De <i>Nummis & Ponderibus</i> , pars tertia. Def. Iohannes vander Hagen, <i>Eyndhov. Brab.</i> 3. Dec.	199.
31. De <i>Mensuris Cubicis V. & N. T.</i> Def. Laurentius Hartongh, <i>Crævecord.</i> 15. Febr. 1660.	203.
32. De <i>Mensuris Intervallorum V. & N. T.</i> Def. Hermannus à Beeck, <i>Ultraject.</i> 29. Febr.	209.
33. De <i>Mensuris Temporum V. & N. T.</i> Def. Iohannes à Raessfelt, <i>Gendringa-Gelr.</i> 22. Iunii.	214.
34. De	

D I S S E R T.

34. De Anno & Sabbatho.	218.
Def. Iohannes Beverlant, Lilloò-Brab. 20. Oct.	
35. De Sabbatho.	231.
Def. Melchior Veeris, Amstelo-Bat. 27. Oct.	
36. De Sabbatho.	238.
Def. Conradus à Bourwal, Amstelo-Bat. 31. Oct.	
37. De Noviluniis & Paschate.	245.
Def. Abrahamus Hovius, Enchusa-Bat. 14. Nov.	
38. De Paschate.	255.
Def. Assuerus Schalkenius, Harlemo-Bat. 21. Nov.	
39. De festo Pentecostes & Tabernaculorum, 21. Nov.	272.
Def. Iacobus Schuylenborgh, Amstelo-bat. 28. Nov.	
40. De festo Expiationis, Purim, & Encænior.	281.
Def. Isaacus Huis-mannus, Gouda-Bat. 1. Dec.	
41. De Anno Sabbathico & Jubilæo.	287.
Def. Cornelius de Kranckel, Woudrichem-Bat. 6. Mart. 1661.	
42. De Idolis V. T. pars prima.	291.
Def. Simon van Hamerstede, Bergh-op-Zoom-Brab. 22. May.	
43. De Idolis V. T. pars secunda.	298.
Def. Petrus Yvenius, Hensbroekensis. 25. May.	
44. De Idolis, pars tertia.	305.
Def. Ioachimus ab Hoornenburch, Amstel-bat. 29. May.	
45. De Idolis, pars quarta.	311.
Def. Iohannes Basseliers, I. F. Mediob. Zel. 12. Iun.	
46. De Synedriis Hebræorum.	317.
Def. Dionysius Denyssen, Amstelo-Bat. 19. Jun.	
47. De Pænis Capitalibus.	322.
Def. Arnoldus de Graef, Neder-Hemert Gelr. 22. Jun.	
48. De Pænis non capitalibus, pars prior.	328.
Def. Ezechiel à Domburch, Ultraject. 26. Jun.	
49. De Pænis non capitalibus, pars poster.	333.
Def. Godefridus Deys, Omera-Bat. 3. Iulii.	
50. De Pænis Ecclesiasticis Iudæorum.	337.
Def. Gerardus Blotenburch, Woudenbergens. 30. Nov.	

Spicilegium hoc Philologicum defenderunt hi sequentes studiosi.

1. Theodorus à Lathem, Doefburgo-Gelr. 12. Nov.	1662.
2. Franciscus Covyn, Lillo-Brab. 29. Nov.	
3. Hermannus Specht, Ultraject. 6. Decemb.	
4. Balthazar Schulenborgh, Amstelo-Bat. 25. Febr.	1663.
5. Guiljelmus van Rhijn, Ultraject. 11. Mart.	
6. Iohannes Munckerus, Meppelo-Drent. 1. Apr.	
7. Leonardus Twechius, Leckerka-Bat. 2. Maji.	
8. Lucas Bosch ab Osch, Culemburgo-Culemburgus. 26. Jun.	

PHILOLOGI HEBRÆO-MIXTI

DISSERTATIO PRIMA

DE

VERSIONE VULGATA.

SECTIO I.

E Versione Latinâ Pontificiorum, quam Possevinus *Biblioth. l. 2. c. 8.* vocat *columnam veritatis & portum*, ad quem unusquisque ex tot discrepantium versionum fluctibus appellere debeat, variæ quæstiones moveri possunt.

Primò quæritur. Quare Versio Latina Pontificiorum vocatur *Vulgata* Versio?

Resp. Temporibus Gregorii in Ecclesiis duæ versiones Latinæ præcipuè fuerunt usitatæ, scil. Antiqua & Nova. Prior erat antiqua versio Latina, aliàs vocata ab Augustino Itala & ab Hieronymo *Vulgata*. hæc translata fuit, ut putatur, ex Versione Græcâ LXX. Interpretum; sed à quo authore nescitur. Posterior nova Versio Latina fuit translata ab Hieronymo ex Textu Hebræo; & propterea nonnullæ Ecclesiæ hanc posteriorem majoris faciebant: sed è contrâ aliæ Ecclesiæ propter antiquitatem præferebant Versionem antiquam; & sic duplex illa Versio lites quasdam nonnunquam excitabat: sed ex illis duabus Versionibus postea una tantummodò facta est, quæ *Communis* sive *Vulgata* fuit appellata; quia hæc omnibus Ecclesiis fiebat communis: & propter hanc causam Versio Pontificiorum vocatur *Vulgata*. Sed subsequentibus seculis eadem Versio incuriâ Scribarum & injuriâ temporis varia contraxit vitia: nam nullo modo videtur verosimile talem Versionem, qualis hodierna est, vel ita fuisse laudatam ab antiquis Patribus, vel fuisse compositam ab Hieronymo, linguarum Latinæ, Hebrææ & Græcæ scientissimo. *Vide plura infra in 2. quæst. ex Baronio.*

II. *Secundò quæritur.* Quis est author *Vulgatæ* Versionis?

Re p. Variæ hæc de re sunt sententiæ inter ipsos Pontificios.

1. Quidam ex Pontificiis absolute versionem *Vulgatam* Hieronymo adscri-

A

adscribunt, inter quos sunt *August. Stenhus Eugubinus, Masius* Præfat. in *Jos. Petrus Sutor*, aliique.

2. Alii ex Pontificiis absolutè negant hanc Versionem Hieronymo esse tribuendam. Hanc sententiam defendunt *Pagninus Gramin. Hebr. Driedo*, & plurimi alii. Etiam hos sequuntur Reformati Theologi, *Perkinsius, Sixtinus Amama*, & plerique alii.

3. Nonnulli asserunt Authorem Vulgatæ Versionis planè esse ignotum: sic *Galat. de arcanis relig. Christ. p. 286. b.*

4. Alii statuunt Vulgatam Versionem non esse ab uno Authore compositam, sed esse mixtam ex diversis versionibus. Ipse *Bellarminus* de *Verbo Dei* Lib. 2. Cap. 11. hoc affirmat, cum ait: *Vulgata Editio non est unius Auctoris; sed quædam habet ex Hieronymo, quædam ex Luciano, quædam ex Theodotione, quædam ex alio quodam innominato: stultum autem videtur dicere, Theodotionem hæreticum non potuisse errare, & etiam Hieronymum nusquam errasse, cum ipse in Cap. 19. Isaia dicat se errasse, & Ecclesia correctionem ejus receperit.*

5. Alii volunt hanc versionem esse conflata. 1. ex veteri Latinâ Italâ sive Vulgatâ versione, translata ex versione Græcâ 70. Interpretum. Hanc Hieronymus dicitur emendasse. 2. ex Hieronymi versione, quam ex fonte Hebræo transtulit. Hanc sententiam multi ex Reformatis & Pontificiis calculo suo approbant. *Baronius* ad annum Chr. 231. S. 48. „ plenius historiam hujus rei enarrat, quando ait: Accidit Gregorii tem-
„ pore ut quoniam duæ simul vulgatæ editiones Vetus & Nova, dissensio-
„ num ac contentionum interdum ministrarent occasionem; in diversa stu-
„ dia fideles eâ in re distraherentur ab invicem, dum alii Veterem, No-
„ vam alii sequerentur, turbas cieret, alteramque defendens, in alteram
„ minùs dignè inveheretur; essetque ea diversitas veluti seminarium jur-
„ giorum, ac turpem ederet Ecclesiæ faciem. Sed divino afflante Numi-
„ ne provisum est, optimeque consultum, ut ad Ecclesiasticum commu-
„ nem usum una ex duabus, quæ usui omnibus esset Ecclesiis, conflare-
„ tur, quæ *Communis* omnibus atque *Vulgata* uno nomine à cunctis dice-
„ retur, explosâ illâ Veteris & Novæ nomenclaturâ. Hanc sententiam
etiam probat Præfatio, quæ Bibliis Clementis VIII. præfixa est, cum ait,
Versionem eam partim ex Hieronymi translatione vel emendatione, partim ex
Italâ mixtam esse. Ut ut sit, saltem hoc est verissimum, quod hæc *Vulga-*
ta Versio non sit illa, quam ipse Hieronymus ex textu Hebræo transtulit,
vel quam secundum textum Græcum emendavit, quæ aliàs vocatur *Itala*
Versio; sed est mixta ex his duabus, & procul dubio etiam ex aliis versio-

nibus.

nibus quædam sunt immixta. Rationes quibus sententiam nostram probamus, sunt hæc sequentes.

Ratio 1. Versio Vulgata non est Hieronymi versio, quia illa olim, uti ipse testatur in præfat. in Pentat. fuit textui Hebræo conformis: sed Versio Vulgata infinitis ferè in locis differt à textu Hebræo: sumatur enim quæcunque versio sive antiqua, quæ ante Concilium Tridentinum prodiit: sive illa, quam edidit anno 1590. Papa Sixtus V. sive alia, quam biennio post Clemens VIII. correctis quamplurimis mendis in Sixti V. Editione, in lucem emisit. Multa exempla non adferam, unum atque alterum in medium protulisse sufficiat. In antiquis Bibliis, editis Anno 1497. *Genes. 4. 8.* hæc verba (*Egrediamur foras*) sunt addita, quæ tamen in textu Hebraico non habentur. In Sixti V. Bibliis *1 Sam. 4. 9.* habetur *Nobis*; in Hebraicis verò *Vobis*. *2. Chron. 25. 5.* in Sixti Bibliis habetur *triginta millia*; in Hebraicis verò, & Clementis VIII. *trecenta millia*. Similiter *Psal. 137. 9.* habetur *parvulos suos* cum Hebraicè habeatur *parvulos tuos*. Centena ferè talia loca possent adferri; sed eadem vide citata in *Antib. Bibl. Amama lib. 2. cap. 10.* Hæc tamen Biblia ipse Papa Sixtus V. qui aliàs, ut putant, non potest errare, propriâ suâ manu correxit. Clemens VIII. videns hæc antedicta vitia cum ipso fonte non convenire, in suâ Editione, illa, ut & plurima alia, correxit: sed è contrà, ubi Sixtus benè textum Hebræum expresserat, ibi nonnunquam Clemens in suâ Editione illam lectionem depravavit. In genere tamen Versio Clementis multo præstantior & correctior est versione Sixti: attamen quod Clemens versionem Sixti aliquando corruperit, apparet ex *Ezech. 14. 22.* ubi Sixtus V. juxta textum Hebræum habuit *egredientur*, ibi Clemens substituit *ingredientur* contra textum Hebræum, Chaldæum, & Græcum. Ex his paucissimis allatis exemplis videmus, quanta sit inter textum Hebræum & Vulgatas Versiones differentia: ergò Hieronymus earum non est Author: nam illa versio, testantibus *Sixto Sen. Bib. S. p. 667.* aliisque multis Authoribus, fuit textui Hebræo conformis: sed hoc nec antiquis Edit. Latinis, quæ adhuc extant, nec etiam hodiernis competit: ergò nulla ex illis præcisè ab Hieronymo est composita. Prætereo adhuc octo vitiorum millia, quæ Isidorus Clarius Brixianus in Versione Vulgatâ observasse & emendasse dicitur.

Ratio 2. Versio Vulgata multa continet, quæ reprehendit Hieronymus, & quæ aliter vertenda esse judicat in quæstionibus Hebraicis, & in libro de optimo genere interpretandi: ergò Hieronymus non videtur ejus Versionis esse author: nam ille, uti videtur, propriam versionem non castigasset.

Ratio 3. Quia plurimum differt à versione illâ Latinâ, quæ in operibus Hieronymi invenitur: ergo Hieronymus Vulgatæ Versionis non videtur esse Author.

Ratio 4. Sed quid multis hoc probo contra Pontificios, plurimi ex illis nostram sententiam etiam defendunt, uti suprâ vidimus. Imo pudere debet Pontificios, contrariæ sententiæ patronos, quod versionem tam absurdam, & tot solœcisimis scatentem, Hieronymo, Latinæ linguæ peritissimo, adscribant. Duo tantum exempla proferam ex antiquâ Edit. suprâ allegatâ: Sic *Psal. 67. 21.* dicitur: *Benedictus Dominus NB. die quotidie.* & *Matth. 6. 30.* *Nonne vos NB. magis pluris estis illis?* Quis sanæ mentis iudicabit hæc ab Hieronymo, viro tam docto, ita fuisse translata?

Secundò. Versio hodierna etiam non est Itala illa versio, à Patribus ita celebrata: quia Itala versio erat adstrictior ad verba, quæ in fontibus extant, & sententiam clariùs interpretabatur, testante *August. lib. 1. de doctr. Christ. cap. 11.* Ex his concludimus Versionem Vulgatam præcisè nec esse Hieronymi versionem, nec etiam illam antiquam Italam, sed esse mixtam partim ex illis duabus versionibus, partim fortassè etiam ex aliis versionibus Latinis, translatis ex textu Græco, vel ex textu Symmachi, Aquilæ, Theodotionis, aliorumque.

III. Tertiò queritur. An Versio Vulgata est authentica & infallibilis, Atque an major ejus est autoritas quàm textûs Hebraici?

Resp. Negando. Versio Vulgata non habet auctoritatem infallibilem, nec ea etiam semper illi fuit adscripta: alia enim fuit ejus auctoritas ante Concilium Tridentinum, quod celebratum fuit Anno 1545. alia ejus auctoritas post idem Concilium. Ante illud Concilium nemo Pontificiorum unquam fuit, qui vel auctoritatem infallibilem, vel absolutam fidem illi Versioni tribuit; sed unicuique licitum fuit tali Versione uti, quali uti volebat. Nam 1. Ante Concilium Tridentinum Versio Vulgata nullo Concilio, vel nullis Patrum suffragiis unquam fuit pro infallibili judicata.

„ 2. *Joh. Driedo* in recapit. lib. de script. Eccl. ait: Non oportere dam-
„ mnare, aut à communione separare, tanquam hæreticos, eos, qui ex
„ Scripturis Sacris, in suo fonte editis, asserunt, in textu Latino quædam
„ posse corrigi, neque Hieronymum voluisse translationem suam Ecclesiæ
„ dare, tanquam authenticam atque divinam, in omnibus sic consonam
„ Sacræ Scripturæ, quippe qui diversis in locis arbitrio lectoris relinquit,
„ si sic vel aliter velit interpretari.

3. E contra, quia Versio Vulgata tot scatebat vitiis, diversi Pontifices alias Latinas Versiones approbarunt: sic *Leo X.* approbavit Versionem
Novi

Novi T. ab Erasino adornatam, & Clemens VIII. novam Psalterii interpretationem à Cajetano factam. Et si Versio Latina pro infallibili fuisset judicata, non fas fuisset Pagnino, Lucensi Concionatori Apostolico, novam adornare versionem: sed quia ille sub auspiciis Leonis X. qui etiam sumtus fecit, versionem novam adornavit; ideo ille Papa antiquam versionem pro authenticâ non agnovit. *Vide plura in Thes. Philol. Hottingeri l. 1. c. 3. §. 3.*

Post Concilium Trident. longè major fuit Vulgatæ Versionis auctoritas propter decreta, quæ illud Concilium de Versione Vulgatâ decrevit. „ *Sessione 4. decreto 1.* sic ajunt: Si quis libros ipsos integros, cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesiâ Catholicâ legi consueverunt, & in „ Veteri Vulgata Latina Editione habentur, pro sacris & canonicis non „ suscepit, anathema sit. *Et decreto 2. ita pergunt:* Insuper eadem S. S. „ Synodus considerans, non parum utilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, „ si ex omnibus Latinis Editionibus, quæ circumferuntur, sacrorum librorum, quænam pro authenticâ habenda sit, innotescat, statuit & declarat, ut hæc ipsa vetus & vulgata Editio, quæ longo tot seculorum „ usu, in ipsâ Ecclesiâ probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, & expositionibus, pro authenticâ habeatur, & „ ut nemo eam rejicere quovis prætextu audeat vel præsumat. Hæc sunt verba Concilii Trid. de versione Vulgata. Quia verò verba illa sunt ambigua, ideo inter ipsos Pontificios magnæ lites de vero horum decretorum sensu sunt motæ. Quidam in carcerem sunt conjecti, unde sententiam suam explicare debuerunt. Ferè quot capita tot fuerunt sententiæ de genuinâ interpretatione horum decretorum.

Primò. Quidam hæc decreta ita exposuerunt, ac si Concilium voluisset innuere Versionem Vulgatam esse integram, mysterii plenam, omnis erroris immunem, & eandem non tantùm aliis versionibus, sed etiam ipsis fontibus esse longè præferendam: quia putabant quod Patres illius Concilii judicarint Interpretem Versionis Vulgatæ ita Spiritu S. fuisse directum, ut non potuerit errare. Audiamus hæc de re *Melchiorum Canum* de Locis Th. 2. 14. ubi sic ait: *Aut Veterem Interpretem, Spiritûs S. peculiari dono; sacras literas convertisse, aut saltem habuisse Spiritum quendam prophetico vicinum.* Et *Gretzerus* defens. Bellarm. l. 2. cap. 10. ait: Interpretem fuisse directum ut nusquam à mente Spiritus S. aberraret.

Secundò. Alii ajunt, quod Concilium judicarit hanc Versionem esse authenticam tantummodo quoad dogmata fidei & morum; adeo ut putarint in Versione Vulgatâ nulla esse vitia, quæ fidei & bonis moribus contraria sunt.

sunt, etiamsi quædam leviora vitia inveniantur: putant enim Concilium tantum respexisse ad graviora vitia, fidei & bonis moribus contraria. Hanc sententiam defendunt *Bellarminus, Bannes*, aliique multi. Plurimę sententię, explicantes mentem illorum decretorum, possent, nisi brevitati studeremus, adhuc adferri; sed qui eas desiderat, adeat *Thef. Phil. Hottingeri loco cit.* Explicatio illorum decretorum inter cæteros vexavit multos Hispanos Theologos, benè de sede Pontificiorum aliàs meritos, ut nonnulli ex eis propter diversam interpretationem sint in carcerem conjecti, unde etiam sententiam suam debuerunt defendere.

Ut ut sit, decreta illa sunt irrita, absurda & falsa. Rationes sunt hæ sequentes.

1. Versio Vulgata non est authentica, quia nec Propheta, nec Apostolus, nec ullus alius, infallibili Spiritu ductus, eam composuit. Atqui hoc requiritur ad authenticam Editionem: nam quod à fallibilibus authoribus conscriptum est, hoc authenticum & infallibile esse nequit.

2. Quia Concilium Versionem Vulg. anno 1546. canonizavit, quæ demum longo tempore post emendatissima (delegatis 7. viris, qui emendationi præessent, quod tamen nunquam factum est) prodiret. Canonizavit Versionem infinitis ferè scatentem vitiis, quæ demum anno 1590. post 44. annos à condito decreto emendatior in lucem emissa est à Sixto V. Sed illa adhuc infinitis ferè scatebat vitiis. Sixtus V. in suâ Vulgatę versionis Editione multa omisit. ex gr. *Prov. 25. 24. Omissa sunt. Melius est sedere in angulo domus, quam cum muliere litigiosa & in domo communi.* Sic *Levit. 20. 9. Patri matrique maledixit.* Similiter *Matth. 27. 35. Judic. 17. 2. 3. 1 Sam. 4. 21. 1 Reg. 12. 10. & 2 Chron. 2. 10. &c.* nonnulla in illis versibus sunt omissa, quę in textu Hebręo habentur. Si quis plura exempla desiderat videre, adeat *Antibarb. Bibl. Amamæ Lib. 1. Cap. 10.* Clemens VIII. biennio post, scil. Anno 1592. multa quidem vitia in Sixti V. Bibliis correxit; quamplurima tamen reliquit, & è contra quædam, in Sixti Bibliis emendata, depravavit, uti suprà demonstravimus. Ipse *Bellarmin.* fatetur in epist. datâ Capuę 6. Decemb. 1603. ad Fr. Lucam Brugensem, Biblia Vulgata non benè esse correctâ, cum ait: *Scias velim, Biblia Vulgata non esse à nobis accuratissimè castigata; multa enim de industriâ justis de causis præterivimus, quæ correctione indigere videbantur.* Sed quid opus est auctoritatibus stare, cum ipsa versio Vulgata satis ostendat disconvenientiam à textu Hebręo. Suprà quædam vitia attulimus, jam præterea addemus hæc pauca sequentia: *Genes. 3. 15.* in textu Hebręo est *אִמָּה*, quod debet transferri per *ipsum* scil. semen mulieris, vel per *ipse* scil. Christus; non vero per ipsa.

ipsa. Illud *הוא* est mascul. gen. quia respicit ad *זרע* semen. Deinde verbum *ישפך*, etiam est Mascul. generis, ut & Affixum in *תשפך*: ergò *הוא* non debet explicari per *ipsa*. Præterea Genes. 9. 6. in textu Hebr. habetur, *Qui effundit sanguinem hominis, per hominem sanguis illius effunditor.* In Versione Vulgatâ omissæ sunt voces *per hominem*. Adhuc Deut. 33. 10. Textus Hebræus habet *docent judicia tua ô Jacob*: Versio Vulgata omisit verbum *docent*. Vide plura exempla in Syntagm. Polani lib. 1. Cap. 43. Ex his concludimus, illam Versionem quæ tot scatet vitiis, quæque ab infallibili authore non est composita, non posse esse authenticam & infallibilem fidei & morum regulam.

IV. *Quartò queritur.* Ob quas causas Concilium Tridentinum Versionem Vulgatam pro authenticâ canonizavit?

Resp. Causæ illius decreti variæ possunt assignari; sed duas præcipuas tantum in medium proferemus. Harum prior fuit *barbaries & ignorantia* linguæ Hebrææ & Græcæ, quæ in initio reformationis maxima fuit. Reformati nonnunquam in dubium vocabant Versionem Vulgatam, & Pontificios ad ipsos fontes provocabant: sed quia illi ignorantiam suam in illis linguis satis cognoscebant, & ut non opus esset Reformatis hæc in parte satisfacere; ideo canonizârunt Versionem Vulgatam, & statuerunt eam textui Hebræo & Græco longè esse præferendam. Hanc supinam ignorantiam linguarum Originalium in ipsis Monachis ipsi Pontificii debuerunt fateri. Vide Hottingeri *Thes. Phil.* pag. 145. Ita scribit Secretarius Pontificis Julii IV. actione primâ oper. Verg. t. 1. pag. 12. *Itaque si hi* (scil. Reformati) *congregiantur cum nostratibus, multa certè imminebunt pericula. Scis enim tuos Episcopos esse ferè literarum rudes, voluptati autem ac deliciis deditos.* Et qui eas linguas callebat, ferè suspectus erat hæreseos; sic conqueritur eâ de re Episcopus *Claudius Espenseus* in Comm. in 1. ad Tim. cap. 3. cum ait circa reformationis initia talem linguarum originalium ignorantiam grassatam fuisse, *ut in Latinis authoribus Græcè nosse suspectum fuerit, Hebraicè propè hæreticum.* Canus Loc. C. p. 59. Authores Scholasticos laudat, quod trecentis annis multum profecerint in hæresibus refellendis per solam Editionem Latinam, & addit, *quippe lingua Græca & Hebraica non habuerunt peritiam.* Bellarm. ingenuè fatetur de V. D. lib. 2. 10. *In conciliis generalibus aut paucissimos aut interdum nullos fuisse lingua Hebrææ peritos.* Egregia sanè laus! Sed quid dico de linguis originalibus? Nec ipsa quidem Biblia Latina, etiam doctissimi inter ipsos, nisi rarissimè, tractabant. *Stephanus* præf. ad Censuram Theol. Paris. 1532. ait: *Ante paucos annos quidam ex Sorbonâ sic loquebatur, miror quid isti juvenes nobis semper allegent.*

allegent Novum T. Per diem, ego plus habebam quàm quinquaginta annos, quod nesciebam quid esset Novum Testamentum. Carolostadius, postea factus unus ex Reformatoribus, teste Luthero apud Serar. in Proleg. pag. 137. non cœpit Biblia legere nisi octavo post impetratum supremum in Theologiâ gradum. Albertus Archi-Episcopus Moguntinus, cum Anno 1530. in Comitibus Augustanis Biblia, quæ in mensâ collocata reperiebat, obiter aperuisset, foliaque eorum quædam perlustrasset, hæc tandem dixisse fertur; Equidem nescio quid hoc libri sit. Illud video, omnia quæ eo continentur, nobis adversa esse. Vide de his plura in Antibar. Bibl. Amamæ lib. 1. cap. 7.

Posterior causa hujus decreti hæc fuit. Versio Vulgata multis in locis confirmat fidem Pontificiorum, cum in textibus Originalibus ipsorum fides refutetur, & Reformatorum stabiliatur. Hoc apparet ex. gr. in his sequentibus.

1. Incertitudinem gratiæ probant ex Eccles. 9. 1. quia Versio Vulgata habet: *Nescit homo utrum amore an odio dignus sit, sed omnia in futurum servantur incerta*: Verum hæc in textu Hebræo non habentur, sed ita dicitur: *Etiam amorem, etiam odium non scit homo*, scil. ex rebus externis.

2. Limbum probant ex Genes. 37. 35. *Descendam ad filium meum lugens in infernum*: sed vox Hebræa *לשוא* in textu occurrens, debet explicari per *sepulchrum versus*.

3. Statuunt Mosis faciem fuisse cornutam, quia Exod. 34. 35. in Versione Vulgatâ dicitur: *Videbam faciem egredientis Mosis esse cornutam*, quum verbum Hebraicum significet *radiare*, sive radios splendoris instar cornuum emittere.

4. Probant ex eâdem versione invocationem Sanctorum, quia dicitur Genes. 48. 16. *Et invocetur super eos nomen meum*, cum in textu Hebræo habeatur *nominetur*.

5. Missam ex Gen. 14. 18. *Offerens panem & vinum*, quum habeatur in textu Hebræo & in multis versionibus Vulgatis *proferens*.

6. Meritum congrui & condigni ex Gen. 4. 13. *Major est iniquitas mea, quàm ut veniam merear*. In textu Hebræo habetur, *Major est pœna mea quàm ut sustinere possim*. Similiter ex epist. ad Hebr. 13. 16. idem conantur probare: *Talibus hostiis promeretur Deus*, quum Græcè habeatur, *Talibus victimis delectatur Deus*. Vide plura exempla in Antibarbaro Bibl. Amamæ l. 1. c. 7. Ex his videmus, quæ rationes Concilium illud moverint ad canonizandam Versionem Vulgatam.

V. *Quintò queritur. Unde tot vitia, etiam nonnulla Grammaticalia, in Versionem Vulgatam irrepservunt?*

Resp.

Resp. Causæ eorum vitiorum multæ possunt assignari, sed præcipuas tantum enarrabimus. i. est. Quia Vulgata Versio magnâ ex parte translata est ex Græcis quibusdam, etiam malè translatis & corruptis Bibliis; ideo tot vitia in Versionem Vulgatam irreperunt: non enim mirum est versionem illam esse vitiosam, quæ secundum exemplar corruptum & malè translatum est composita.

2. Biblia Vulgata ita fuerunt corrupta, quia inter Patres, aliosque maxima linguarum Originalium fuit ignorantia. Duo tantum Patres, Hieronymus scil. & Origenes Hebraicam calluerunt linguam, cæteri non potuerunt Versionem Latinam secundum textum Hebræum corrigere; & propterea vitia, quæ semel ex oscitantia, vel datâ operâ in Versionem irreperant, manserunt; & subsequentibus sæculis plura vitia ex oscitantia Scribarum sunt nata. Hæc omnia vitia simul collecta talem absurdam & corruptam versionem pepererunt.

3. In Versione Vulgata etiam sunt multi solcecismi; quia inter Monachos & Pontificios superioribus sæculis lingua Latina nullo modo fuit ex-culta. Barbarè, & contra regulas Grammaticæ & Syntaxeos Latinæ scribebant & loquebantur. Hinc est quod Thomas à Kempis dixerit in libello de imitatione Christi: *Nisi totam Bibliam tenerem extra*, &c. Et quia tales indocti Scribæ sæpè Versionem Latinam exscribebant, & pro libitu suo ei vel aliquid addebant, vel nonnunquam inde aliquid abjiciebant; ideo tales absurdæ loquutiones in eam Versionem sunt introductæ: exempla duo suprà ex *Psal. 67.* & ex *Matth. 6.* attulimus. Postea Erasmus Roterodamus linguam Latinam in pristinum statum restituit, & Monachos meliorem latinitatem docuit. Hinc puduit eos deinceps talis Latini sermonis, quali Versio Vulgata conscripta fuit.

4. His vitiis adhuc annumerari posset oscitantia Monachorum in ex-scribendâ Versione, & negligentia totius Scripturæ. Monachi rarè S. Scripturam legunt, sed contenti sunt lectione breviarii. In templis, ubi missam celebrant, inveniuntur opera Bernardi, aliorumve authorum, qui laudes Mariæ descripserunt; sed Biblia sunt in bibliothecis, imo vix in omnibus bibliothecis, nisi in capsâ quâdam peculiari, in angulo bibliothecæ erectâ, in quâ libri prohibiti recondi solent: nam Biblia à Pontificiis, etiam si Christus dixerit apud Joh. cap. 5. 39. *Scrutamini Scripturas*, inter libros prohibitos numerantur. Non mirum ergò, quod parùm curarint Biblia & rectam ejus scriptionem vel editionem. Si quis plura de hac Vulgatâ Versione desiderat, adeat *Thes. Philol. Hottingeri* loco cit. vel *Antibarb. Bibl. Amamæ* lib. 1. In hoc posteriori etiam invenitur Bulla Papæ Sixti V.

composita Anno 1589. pro Vulgatâ Versione, quæ parumper ab ipso emendata fuit. In eodem libro etiam extat Præfatio, quam Clemens VIII. Editioni suæ biennio pòst præposuit, in quâ dat rationem, quare multa in Versione Sixti V. correxerit.

DISSERTATIO SECUNDA

Quæ est pars prima

DE

VERSIONE GRÆCA

vulgò LXX. Interpretum vocatâ.

SECTIO I.

Ggredimur materiam, multis fabularum involucris involutam, scil. de famosâ, & à multis nimium laudatâ versione Græcâ, quæ vulgò Lxx. Interpretum vocari solet. Hæc versio vocatur Lxx. Interpretum, sumpto numero rotundo pro non rotundo: nam plerique, qui dicunt fuisse Lxx. Interpretes, intelligunt Lxxii. sed brevitatis & facilitatis causâ nominant tantum Lxx. De hac Græcâ versione has sequentes questiones movebimus.

§. 1. Primò queritur. An unquam fuerint in mundo tales Lxx. vel Lxxii. Interpretes, qui Textum Hebræum Veteris Test. in linguam Græcam transtulerunt?

Resp. Meritò numerus Interpretum, à Judæis effictus, in dubium vocatur. Prioribus quindecim quidem seculis vix ullus fuit, qui de hoc Interpretum numero dubitavit: sed postquam nonnulli rationibus magis quam authoritatibus totum hoc negotium de numero Interpretum pensitare inceperunt, deprehenderunt hunc Interpretum numerum esse incertum, & authores de eo non idem statuere; sed verosimile esse hunc numerum à nugacibus Judæis esse effictum. Itaque nos moti quibusdam rationibus, putamus nunquam Lxx. vel Lxxii. tales Interpretes in mundo fuisse, qui aut simul conjuncti, aut separati talem versionem adornarunt. Præcipuæ rationes sunt hæ duæ sequentes.

Ratio 1. Numerus hic septuagenarius est excogitatus, vel potius effictus

ctus à Judæis; sed Judæis loquentibus de hoc numero, non facile est adhibenda fides. Ratio hæc est: quia Judæi ex hoc numero semper varia, imo plura mysteria elicuerunt, quàm ex ullo alio numero. Et quando numerus authorum vel rerum est incertus & dubius, tùm solent ut plurimum statuere fuisse septuaginta authores aut res. Quare? Quia Moses jussu Dei 70. Viros, ad סנהדרין *Synedrium maximum* constituendum, convocavit. Ex sequentibus exemplis res fiet clarior. 1. Judæi statuunt linguam Hebræam tempore ædificationis turris Babylonicæ fuisse divisam in 70. linguas. 2. Etiam affirmant Gentem illam Hebræam, ita antea conjunctam, in 70. Nationes sive Gentes fuisse divisam. 3. Superstitio in causâ est, quare statuant singulos Seniores, in magno Sanhedrin congregatos, calluisse 70. linguas; ne aliquem ex ore Interpretis audire opus haberent: nam 70. Nationum causæ gravissimæ ab illo Sanhedrin judicabantur. Si ergo singuli Seniores non calluissent 70. linguas, cùm singulæ Nationes diversimodè loquerentur, per interpretes debuissent litigantes audire, quod Judæis videtur vergere contra gravitatem illorum Seniorum. Hinc est quod statuant singulos illos viros 70. linguas novisse. 4. Judæi etiam arbitrantur illis 70. Nationibus, à confusione ortis, 70. Angelos fuisse præpositos, qui eas gubernabant, &c. 5. Etiam 70. Angeli dicuntur confusionem 70. linguarum induxisse. R. *Elieser* in suis capitulis *Cap. 24.* ait: קרה הק"ב לשבעים מלאכים הטובבים כסא כבודו ואמר להם באו : ait : ונבלבל את לשונם *Vocavit Deus benedictus LXX. Angelos, circumdantes thronum gloriae ejus, dixitque eis: venite, confundamus linguam eorum.* 6. Statuunt turris Babylonicæ architectos & consiliarios fuisse Lxx. 7. Denique cùm Deus confusionem linguarum efficeret, affirmant turrim Babylonicam versus orientem, & versus occidentem 70. gradûs fuisse altam. Ex his videmus Judæos semper varia mysteria ex hoc numero septuagenario eliciisse. Quidni idem potuisset factum esse in hoc numero Interpretum assignando?

Ratio 2. Ipsi Judæi in numero horum Interpretum non conveniunt: nam quidam ajunt fuisse 70. alii 72. alii verò tantum quinque fuisse pro indubitato habent. Etiam si prima sententia cum secundâ facile conciliari possit; non video tamen quomodo ultima cum alterutrâ ex præcedentibus possit conciliari, nisi dicamus versionem illam Lxx. aut Lxxi. Seniorum autoritate à quinque Interpretibus esse compositam. *Josephus lib. 12. cap. 2.* aliquoties ait fuisse 70. Interpretes, qui Legem Ptolomæo transtulerunt; nihilominus tamèn dicit, quod idem Ptolomæus petierit ab Eleazaro, Judæorum Pontifice, ut idem ex quâlibet tribu senos Seniores

res mitteret ad hoc negotium peragendum: atqui sexies duodecim sunt Lxxii. Hinc apparet, quod prima & secunda sententia ab iisdem authoribus defendatur; sed tertia sententia non tam facile cum alterutrâ ex præcedentibus duabus conciliari potest. In Tractatu Talmudico סופרים מעשה בתלמי המלך שכנס שבעים ושנים וקנים והשיבם. *de Scribis* dicitur Cap. I. Sect. 8. על מה כנסם לכל אחד ואחד מהם אמר להם כתבו בשבעים ושנים בתים ולא גלה להם על מה כנסם נכנס לכל אחד ואחד מהם אמר להם כתבו ל' תורת משה רבכם וכו' h.e. *Exemplum in Ptolomæo Rege, qui convocavit Lxxii. senes, & collocavit eos in totidem ediculis, cumque nondum aperuisset eis, quare eos congregasset, ingressus est ad singulos, dixit eis, scribite mihi Legem Moſis magiſtri veſtri &c.* Contrarium huic sententiæ habetur in eodem Tractatu, Cap. eod. Sect. 7. ubi Translatio Græca, Ptolomæo facta, vocatur Opus quinque Seniorum: אחת התורה יונת והיה: המלך שכתבו לתלמי המלך h.e. *Opus quinque Seniorum, qui scripserunt Ptolomæo Regi Legem Græcæ: & fuit dies ille gravis Israël, sicut dies quo factus est vitulus &c.* Hinc videmus quod contradicentes Judæorum de numero Interpretum sint sententiæ, quæ ita conciliari possent si dicamus Eleazarum Pontificem misisse Regi Ptolomæo ex magno Sanhedrin quinque Seniores, qui hanc versionem Græcam adornârunt.

§. 2. Sed quare à plerisque dicuntur fuisse Lxx. vel Lxxii. Interpretes?

Resp. Quia illi Lxx. Viri ex se, five ex magno illo Concilio deputârunt quinque illos Viros, qui opus actualiter effecerunt. Hæc versio ergò adscribitur Lxx. Senioribus, quia ipsorum autoritate & jussu adornata est, cum tamèn illi quinque ipsam versionem effectivè composuerint.

§. 3. *Objiciet* fortasse nonnemo mirum esse, quòd hic Interpretum numerus in dubium vocetur, quum tota antiquitas, etiam Josephus, historiographus fide dignissimus, aliique multi affirmant fuisse septuaginta Interpretes.

Resp. 1. Tota antiquitas hoc non affirmat; attulimus suprâ locum contrarium ex Talmude, ubi tantum quinque Seniores opus hoc effecisse dicuntur.

2. Judæis, loquentibus de numero septuagenario, non facile est adhibenda fides; quia, uti ex exemplis suprâ allatis apparet, semper multa mysteria ex hoc numero expiscati sunt. Josephus, fide dignus Judæus, hunc Interpretum numerum pro indubitato quidè habet; sed ille deceptus fuit à suis antecessoribus, quemadmodum deceptus fuit in tempore, quo hi Interpretes versionem hanc adornassent, scil. spatio 72. dierum. hoc fabulosum esse postea probabimus. Quidni hoc idem de numero Interpretum ipsi

ipsi accidere potuisset, quum ferè quadringentis annis post adornatam versionem vixerit? Præterea nemo ignorat quàm nimis credula fuerit tota antiquitas. Quomodo unus Papias de Euangelio Matthæi, quasi hebraicè scripto, totam antiquitatem fallere potuit? Quid unus Philosophus de pisce remorâ, ac si magnæ navi remoram injicere posset, non persuasit? Deinde tota hæc fabula de numero Interpretum unius Aristæ fide & auctoritate nititur. Prætereo multas alias fabulas, quas aliquando unus vel alter toti antiquitati facillimè imponere potuit; & sic præconcepta aliqua vel recepta aliquandiu opinio fuit instar fabulæ anilis, quæ ex animis hominum, rationum ponderibus, vix eximi potuit.

3. Ex recentioribus quamplurimi sunt, qui Interpretum numerum in dubium vocant: Zuinglius Præfat. Comm. in Genes. vocat versionem Græcam *sive septuaginta, sive septem millium Interpretum*. Scaliger numerum Interpretum septuagenarium in *Epist.* 14. explodit, & à Judæis effectum asserit. Hos sequitur Heinsius in Aristarcho sacro *cap. x.* Spanhemius *parte 1. dub. Evang. xxij. pag. 166.* & multi alii.

§. 4. *Quæret aliquis:* Unde ergò origo hujus fabulæ de numero Lxx. Interpretum desumpta est? *Resp.* Heinsius in loco citato originem hujus fabulæ elicit ex *Cap. 24. Exodi, versu 1. 9.* ubi dicitur Moses μετὰ ἑβδομήκοντα πρεσβυτέρων Ἰσραὴλ πρὸς θεὸν ἀναβεβηκέναι. Et versu 11. sequitur: καὶ τῶν ἐπιλέκτων τῶν Ἰσραὴλ ὃ διεφώνησεν ὃδὲ εἷς, *Et electorum Israel non dissonuit neque unus.* Ex illis ergò septuaginta Senioribus, septuaginta Interpretes originem habent. Et quia dicitur de illis, καὶ διεφώνησεν ὃδὲ εἷς, *dissensisse ex illis neminem*, hinc historia de Ptolomæo, hinc famosæ illæ scenæ de omnium Interpretum summo consensu, &c. ortæ sunt. Et quia vox מִלִּימָה, *versu 11.* occurrens, etiam aliquando idem denotat quod κεχωρισμένοι *separati*, hinc historia de separatione, quod seorsim nempe ac separatim in 70. cellulis Legem transtulerint. Vide plura in Hottingeri *Thes. Philol. lib. 1. cap. 3. Sect. 3. quest. 3.* Postea adhuc multas alias fabulas de hac Versione, à Judæis effectas, in medium proferemus.

§. 5. *Quæret adhuc aliquis:* Quare quidam finxerunt fuisse 70. alii verò 72. Interpretes? *Resp.* Multi ajunt fuisse 70. Interpretes, quia *Exod. 24.* fit mentio 70. Seniorum: nam inde tota hæc fabula de numero Interpretum est desumpta. Alii statuunt fuisse 72. Interpretes; quia Josephus, aliique quamplurimi affirmant ex singulis tribubus Israëlitarum, quæ fuerunt duodecim, fuisse senos Seniores ad Ptolomæum missos: atqui sexies duodecim sunt Lxxii. Hæc dicta sufficiant de numero Interpretum. Nos in sequentibus hanc Versionem Græcam, quia consuetudo ita obtinet,

obtinet, Lxx. Interpretum Versionem vocabimus.

II. *Secundò quæritur.* Quando hæc Versio Græca est adornata?

Resp. Versio illa Græca, satis famosa, est etiam valde antiqua: nam composita est anno à creatione mundi 3699. hoc est, circitèr 300. annis ante nativitatem Christi.

III. *Tertiò quæritur.* Quis fuit causa impulsiva hujus Versionis?

Resp. Tres sunt de hac quæstione sententiæ. *Prima* statuit Judæos Alexandrinos, utpote Linguae Hebrææ imperitos, petiisse à quibusdam aliis Judæis, in Linguâ Hebræâ & Græcâ peritis, ut textum Hebræum in Linguam Græcam transferrent; ut sic ipsimet etiam Sacrum Textum legere, & secundum eundem vitam suam instituere possent.

Secunda sententia defendit Ptolomæum Lagum, Regem Ægypti, petiisse ab Eleazaro Pontifice, ut quosdam viros doctos Alexandriam mitteret, qui Legem Hebraicam in Linguam Græcam transferrent. Alstedius in *Thesauro Chronologiae* pag. 106. statuit Judæos Anno à Creat. Mundi 3630. sub regimine Ptolomæi Lagi Biblia in Linguam Hebraicam vertisse: sed illa Versio non fuit illa famosa, quæ vulgò Lxx. Interpretum vocatur.

Ultima sententia, quæ pro verissimâ à plerisque authoribus habetur, defendit Ptolomæum Philadelphum, superioris Regis filium, scripsisse Eleazaro, ab eoque petiisse ut quosdam Interpretes mitteret. Hoc affirmat Josephus *lib. 12. cap. 2.* & plerique Authores, qui de Versione hac scripserunt. Sunt nonnulli, qui has duas posteriores sententias ita conciliant, quòd Ptolomæus filius, in consortium regni à patre, Versionem Græcam suadente, assumptus, propterea solus versionem illam procurasse fertur, vel quod ipsius prudentiæ cura totius operis fuerit commissa, vel quod illa versio demum post patris mortem fuerit absoluta. Vide *Hottingeri Thes. Phil. Lib. 1. Sect. 3.* Ubi idem admonet omnes Reges Ægypti posteriores vocatos fuisse Ptolomæos, quemadmodum priores fuerunt vocati Pharaones: & sic nomen Ptolomæi fuit nomen generale, omnibus Regibus Ægypti deinceps conveniens; eodem modo sicuti jam Reges Galliæ nomine Ludovici, & Hispaniæ nomine Philippi vocari solent.

IV. *Quartò quæritur.* Quid Ptolomæum Philadelphum movit ad convocandum quosdam Judæos, qui Versionem Græcam adornarent?

Resp. Causam hanc impulsivam allegat Josephus loco supra citato. Ptolomæus Philadelphus, egregiam Bibliothecam erigere volens, dedit in mandatis Demetrio Phalereo, regiarum Bibliothecarum præfecto, ut totius orbis libros colligeret, coëmens quotquot ubicunque audivisset co-

gnitu

gnitu dignos, aut Regigratos. Hic Demetrius rogatus aliquando à Rege, quàm multa millia jam comparasset, aiebat se modò comparasse circiter ducenta millia, sed se brevè habiturum quingenta millia. *Ammianus Marcellinus lib. 22.* ait in illâ Bibliothecâ fuisse septingenta millia librorum. Demetrius, volens Bibliothecam regiam adhuc magis augere, dixit adhuc desiderari in eâ Libros Sacros Judæorum Græcè translatos. Itaque Rex Ptolomæus petiit ab Eleazaro Pontifice, ut mitteret quosdam Judæos, qui Sacrum Codicem in Linguam Græcam transferrent; ut sic Regia Bibliotheca hoc præstantissimo libro non careret. Voluntas ergò augmentandi Bibliothecam Alexandrinam causa fuit Ptolomæo, quare illos Interpretes Hierosolymâ convocârit. Fortassè Demetrius Bibliothecarius hanc translationem non tam desideravit propter Bibliothecam, quàm quidem propter Judæos Alexandrinos & alios quamplurimos, per Ægyptum & Asiam dispersos, Hebrææ linguæ imperitos; ut illi etiam S. Scripturam legere possent.

V. *Quintò queritur.* Quinam & quales fuerunt illi Interpretes Græci?

Resp. Unâ fabulâ admittâ facillimè etiam aliæ inde pullularunt. Qui defendunt quod fuerint præcisè 72. Interpretes, ajunt illos 72. Interpretes fuisse electos ex duodecim tribubus, & fuisse assessores illius Magni Sanhedrin, quod Hierosolymis erat congregatum. Rationem hanc dant, quia vocantur Seniores: atqui Collegæ illius Sanhedrin communiter vocari solent Seniores. Præterea singulorum Interpretum nomina, & tribum, ex quâ oriundi fuerunt, enumerant. Ex tribu Iuda dicuntur fuisse hi: *Josephus, Ezechias, Zacharias, Johannes, Ezechias, Eliseus.* Ex tribu Ruben: *Judas, Simon, Samuel, Adas, Mathias, Eschemias.* Ex tribu Gad: *Nehemias, Josephus, Theodosius, Baneas, Ornias, Datis.* Ex tribu Aser: *Jonathas, Auxias, Eliseus, Ananias, Chabrias, Sachus.* Ex tribu Nephtalim: *Jasachus, Jacobus, Jesus, Gabateus, Simon, Levi.* Ex tribu Menasse: *Judas, Josephus, Simon, Zacharias, Somelus, Selemias.* Ex tribu Simeon: *Sabatheus, Jason, Jesus, Theodorus, Johannes, Jonathas.* Ex tribu Levi: *Theodosius, Jason, Jesus, Theodorus, Ionas, Jonathan.* Ex tribu Isaschar: *Theophilus, Abraham, Arsanus, Iason, Endemias, Daniel.* Ex tribu Zabulon: *Jeremias, Eleazarus, Zacharias, Baneas, Eliseus, Datheus.* Ex tribu Ephraim: *Samuel, Iosephus, Iudas, Ioathes, Gabel, Dositheus.* Ex tribu Benjamin: *Isaelus, Iohannes, Theodosius, Arsamenes, Abiethas, Ezechelus.* Hæc omnia ab unico *Aristæa* inventa sunt, & ex eo multi alii nimis creduli hauserunt: sed omnia illa ficta esse hinc probamus.

S. I. Non fuerunt Assessores illius Sanhedrin, etiamsi Seniores vocentur:

centur: nam Senior non semper est nomen dignitatis, sed sæpè est tantummodò nomen ætatis.

§. 2. Post captivitatem Babylonicam, & tempore illo, quo versio hæc Græca fuit composita, hoc Sanhedrin non constabat ex duodecim tribubus, sed tantum ex solâ tribu Juda. Ergò illi Interpretes vel non fuerunt ex duodecim tribubus, vel non fuerunt Assesores illius Sanhedrin.

§. 3. Nullo modo est verosimile illos Assesores, penes quos erat summum regimen, deseruisse illud regimen, & Hyerosolimâ profectos Alexandriam propter versionem aliquam Græcam in commodum Regis Ægypti efficiendam. Tale negotium non videtur authoritati & majestati illorum Assessorum satis convenisse aut respondisse.

V I. *Sextò queritur.* Quo in loco illi Interpretes versionem suam adornarunt? An fuerunt conjuncti in unâ domo; an verò singuli separati in diversis cellulis?

Resp. Thalmudistæ, uti suprâ ad 1. quæst. demonstravimus, ajunt Ptolomæum convocasse 72. Seniores, eosque in 72. cellulis collocasse, nec illis antea dixisse, ob quam causam eos convocaverat. Hanc sententiam confirmat *Iustinus Martyr* in *Parænetico ad Græcos* pag. xi. ubi sic ait: *Ptolomæum non in ipsâ urbe Alexandria locum assignasse Interpretibus, in quo opus susceptum absolverent, sed septem ab eâ stadiis in Pharo insulâ, illic exstrui jussisse ædículas pari cum Interpretibus numero, ut sigillatim interpretationem adornarent.* Postea addit: *Neque hæc vobis ut fabulam aut confictam narramus historiam, sed qui ipsi Alexandria fuimus, & vestigia ædicularum reliqua in Pharo vidimus, & ab incolis, qui res patrias à majoribus acceperunt, audivimus, hæc annuntiamus.* Sed hæc omnia à Iudæis efficta esse propter has rationes putamus.

1. Quia nec *Aristæas*, qui universi hujus negotii director fuit, nec *Philo*, nec *Josephus*, qui historiam ejus enarrat, ullam illarum ædicularum faciunt mentionem. Hanc sententiam de 72. cellulis *Hieronymus*, qui quarto seculo post Christum vixit, exhibet, & ait in prologo in *Pentat.* *Nescio quis primus author Lxx. cellulas mendacio suo exstruxit.* *Hieronymum* sequuntur multi alii, qui omnes Lxxii. cellulas derident.

2. Thalmudistis non facile est adhibenda fides, quando de 70. vel 72. loquuntur. Rationem ejus rei suprâ ad quæst. 1. dedimus.

3. *Iustinus Martyr* nimium fuit credulus hæc in re. Etiam si Iudæi Alexandrini ipsi ostenderint quædam rudera, & dixerint ea esse rudera illarum cellularum, quibus 72. Interpretes dicuntur fuisse inclusi; inde tamen non sequitur hoc fuisse verum. An non sæpè multæ fictæ reliquæ ostenduntur,

duntur, quæ nunquam in rerum naturâ fuerunt? Sæpè incolæ ajunt se tales reliquias habere, ut celebrem redderent locum suum, & ut multos ad se vocarent: Ex. gr. Caput Iohannis Baptistæ, uti ferunt, ostenditur Romæ, Gandavi, & alibi, cùm tamen uno in loco tantùm possit ostendi. Etiam ostenditur sepulchrum Christi, cauda asini, indusium Mariæ, caligæ Iosephi, prunæ Laurentii, & nescio quæ non plures similes nuge ubi-vis ostendantur. Quidni incolæ illius pagi potuissent Iustino Martyri, homini nimis credulo, simile quid imponere? Præterea omnes authores non conveniunt in assignando numero cellularum: Epiphanius & Justinianus statuunt binos singulis cellulis fuisse inclusos, ita ut tantummodo fuissent 36. cellule. Sed hæc omnia tanquam ficta rejicimus, & putamus eos, sicuti Iosephus ait, in unicâ domo hanc versionem adornasse.

VII. *Septimò quæritur.* Quanto temporis spatio hanc Versionem adornarunt?

Resp. Iosephus *Lib. 12. cap. 2.* ait eam Versionem esse compositam ἐν ἡμέραις ἑβδομήκοντα καὶ δύοῖς. *Intra septuaginta duos dies.* Hunc sequuti sunt multi alii. Bellarm. *lib. 2. de V. D. cap. 6.* ait: *Certum esse videtur Lxx. viros — spatio dierum Lxxii. mirabili consensione in Græcum idioma transtulisse.* Alios authores, absque ullo iudicio idem affirmantes, præterimus. Hæc sententia à nobis iudicatur esse absurda: nam præterquam quod iterùm sapiat superstitionem Iudaicam de numero Lxx. vel Lxxii. etiam videtur ferè impossibile, quod aliquis tantillo temporis spatiolo, scil. Lxxii. dierum, potuerit nitidè totum Vetus Test. Græcè exscribere, multo minus præmeditatè vertere. Si Iosephus alium numerum expressisset, faciliùs ei fidem adhiberemus: sed quia hic numerus, quando à Iudæis adfertur, semper Christianis debet esse suspectus; ideo etiam hic ipsius fidem, utpote Iudæi, meritò suspectamus.

VIII. *Octavò quæritur.* An omnes interpretes consenserunt non tantùm in verbis & phrasibus, sed etiam in accentibus, aliisque minimis rebus?

Resp. Sunt nonnulli, qui affirmativam sententiam defendunt. Philo de vitâ Mosis *Lib. 11. Fol. 510.* ait, quæ translata ita sonant: quod *velut Numine correpti vaticinarentur, non alii alia, sed omnes eadem verbotim, quasi inspirante quopiam & invisibiliter dictante.* Multi hunc Interpretum consensum pro miraculo habent; & si singuli Interpretes à se invicem in diversis cellulis separati hanc versionem composuissent, sanè magnum fuisset miraculum: sed fabulâ illâ de Lxxii. cellulis explosâ, etiam mirus ille consensus spontè cadit. Iosephus hujus consensûs, nec Lxxii. ædicu-

larum ullam facit mentionem : sed ait eos Interpretes in magnâ quâdam domo simul illam versionem composuisse. Non mirum ergò, si simul eam versionem adornarint, quod in Versione nullus fuerit dissensus.

DISSERTATIO TERTIA,

Quæ est pars secunda

DE

VERSIONE GRÆCA

vulgò LXX. Interpretum vocatâ.

SECTIO IX.

Actenus octo quæstiones de versione Lxx. Interpretum absolvimus, sequitur nunc *Nona*, quâ queritur. An Lxx. Interpretes Græci totum Vetus Test. transtulerint; an verò tantummodò Mosis Pentateuchum?

Resp. Triplex est de hâc quæstione sententia. Harum *prima* statuit illos Interpretes tantum Pentateuchum Mosis transtulisse; quia Iosephus in *Præfat. Antiq. Judaic.* ait: Πτολομαῖος ὁ δευτέρου βασιλεὺς — ἐξαίρετως ἐφιλοτιμήθη τὸν ἡμέτερον νόμον — Οὐδὲ γὰρ πᾶσαν ἐκείνου ἐφθηλαβεῖν τὴν ἀναγραφὴν ἀλλ' αὐτὰ μόνα τὰ ἑ νόμου παρέδωσαν οἱ πεμφθέντες, &c. *Ptolomæus secundus Rex Egypti* — *magnoperè contendit Legem nostram in Græcum eloquium transferri* — *Neque vero totam Scripturam accipere illi contigit; sed Legem Solam tradiderunt ei missi Interpretes.* Sic idem *lib. 12. cap. 2. in princ.* ait τὸν τε νόμον ἡρμήνευσε. Talmudistæ in *Tractatu Sopherim cap. 1. Sect. 8.* eandem sententiam confirmant, cum ajunt, Ptolomæum. dixisse illis Interpretibus כתבו לי תורה משה רבכם *Scribite mihi Legem Mosis Magistri vestri.* & *sect. præc. 7.* idem asseritur. Etiam Hieronymus in *cap. 2. Micheæ* in hanc videtur inclinare sententiam, eamque sequuti sunt Schickardus & Salmasius. Hanc sententiam inde confirmant, quia Iudæi per תורה *Legem* intelligunt Pentateuchum contradistinctè ad Prophetas & Hagiographa. Præterea putant impossibile esse, quum spatium 72. dierum versionem singuli absolvisse dicuntur, quod tantillo temporis spatio totum Vetus Test. transferre potuerint.

Respondeo

Respondeo 1. Iosephus in Historiâ de Græcâ versione nonnunquam hallucinatus est, uti suprà ostendimus; & propterea cum grano salis ejus verba, præcipuè de hâc versione, sunt recipienda: nam fabellæ illi de 72. dierum spatio, & totidem cellulis confictæ, faciliè hæc de Lege tantum translata potuit inoculari. Rabbinis enim solemne est, cum eorum unus magnæ autoritatis aliquantulum deliravit, alios delirium mox amplecti, & mordicùs tueri. Etiam non mirum est Iosephum in hâc historiâ fuisse hallucinatum, cum aliquot secula intercesserint inter versionem adornatam & tempora flavii Iosephi.

2. Iosephus *Cap.* 17. operis sui, quod Constantinopoli ante annos 1447. impressum est, aperte scribit (citante Morino *Exercit.* 8. *cap.* 2.) viginti quatuor libros sacros à 70. Interpretibus esse translatos: ויבארו הכתנים את ספר התורה ואת שאר ספרי המקרא כ' ד ספרים וימליצום מלשון הקודש ללשון יונית Et explicârunt Sacerdotes (h. e. 70. Interpretes.) *Librum Legis, & reliquos libros Scripturæ, viginti quatuor libros, & transtulerunt eos de linguâ Sanctâ in linguam Græcam, & obtulerunt eos regi.*

3. Nomen תורה *Legis* non semper strictè sumitur pro Pentateucho; sed sæpissimè denotat tam in scriptis Rabbinorum, quàm in scriptis Thalmudistarum, & alibi, totum Vetus Test. Sic R: Azarias ad finem *cap.* 7. libri ובפרט כאשר נחשוב כי הסבה שהניעה את תלמי: sermonum intelligentiæ ait: לבקש פתרון תורת משה מן הדין הניעתהו גם כן לבקש פתרון כל הנביאים והכתובים לרומם ולהשלים בהם את בית מדרשו שלא יחסר בו כל ספר והלא גם לחז"ל נמצא בהרבה: Et in particulari cum consideramus causam, quæ movit Ptolomæum, ut quæreret interpretationem Legis Mosis, pariter etiam movit eum, ut quæreret interpretationem omnium Prophetarum, & Hagiographorum, ut extolleret & perficeret cum iis Bibliothecam suam ne ullus liber in ea deesset. Nonne apud Sapientes nostros B. M. multa loca reperiuntur, in quibus nomen Legis complectitur etiam Prophetas & Hagiographa? Talmudistæ in tractatu Sanhedrin *Cap.* 11. sive חלק probantes resurrectionem mortuorum ex *Eesai.* 55. 8. & *Psal.* 84. 5. inferunt tandem התורה מן המתים כן לתחית המתים Hinc resurrectio mortuorum ex Lege probata est. Idem etiam confirmat Johannes Evangelista *Cap.* 15. 25. ubi allegans textum ex *Psal.* 35. 19. ait in Lege ipsorum hoc esse scriptum. Similiter *cap.* 10. 34. ex *Psal.* 82. 6. Vide etiam ad *Rom.* 3. 19. & *1 Cor.* 14. 21. ubi Legis nomine totum V. T. intelligitur.

4. Quod nonnulli putent totum Vetus T. non esse translatum ab illis Interpretibus; quia parvo 72. dierum spatio eam versionem dicuntur ab-

solvisse, dicimus vel esse fabulam à Judæis effictam, uti suprà *quæst.* 7. probavimus, vel eam versionem ab omnibus Interpretibus, diversis operis, simul esse compositam; & sic facillimè tanto dierum spatio transferri potuit.

Secunda sententia est aliorum qui statuunt totum Vetus T. ab illis Interpretibus esse translatum. Hanc sententiam multis confirmant Morinus, aliique authores, ut Clemens Alexandrinus, Irenæus Lugdunensis Episcopus, Eusebius & Epiphanius, quorum posterior, versionis hujus narraturus historiam, omnes Scripturæ libros figillatim recenset, & quâ ratione singuli translati sint, enarrat. Vide Hottingerum *l. i. c. 3. Sect. 3. quæst. 6.* Rationes nonnullæ probabiles hanc sententiam videntur confirmare. 1. Quia eadem ratio, quæ movit Ptolomæum ad augendam Bibliothecam suam libris Mosis, videtur etiam eum movisse ad augendam cæteris libris Veteris Test. nam Ptolomæus erat studiosissimus antiquitatis cognoscendæ; & propterea videtur verosimilè eum à Judæis versionem Græcam totius Veteris T. petiisse. 2. Ptolomæus non videtur tantos sumptus erogasse, & Judæos tot muneribus sollicitasse propter translationem solius Pentateuchi. Cæteras rationes jam transilimus. Vide eas apud Hotting. *l. cit.*

Tertiam sententiam defendit R. Gedalias in catenâ Kabbalæ fol. 24. (citante Morino *Exercit. 8. c. 2.*) h. e. neutram sententiam eligit, sed judicium suum suspendit: verba ejus ita sonant: היה ראוי לבקש אם זאת ההעתקה חיתה של חמשה חומשי תורה לבד או כל המקרא וגם בזה לא ידעתי הכרע כי לא מצאתי דבר מפורש בזה כי יש פנים לכאן ולכאן. כי נמצא לחזו"ל במה פעמים תורה שרומז לכל המקרא: ולפעמים רומז אל החומש לבד: *Inquirere nunc convenit an translatio ista fuerit tantum quinque librorum Legis, an totius Script. ? Circa hoc etiam nescio, in quam partem sit propendendum: non enim invenio rem dilucidè explicatam, eò quod sint rationes in utramque partem. Sæpè enim deprehenditur apud Sapientes nostros felicitis memoriæ Legem significare universam Scripturam, sæpè etiam significare solum Pentateuchum.* Ex his tribus sententiis secunda nobis maximè probatur, quæ statuit Interpretes Græcos Ptolomæo totam Scripturam transtulisse. Fortassè illi Interpretes primùm transtulerunt Pentateuchum, & postea cæteros libros Veteris T.

X. *Decimò quæritur.* An iidem Interpretes Græci etiam libros Apocryphos in linguam Græcam transtulerunt?

Resp. Quali linguâ omnes & singuli libri Apocryphi sint conscripti, non adeò certum est; multi ex illis olim Hebraicè fuerunt lecti, & adhuc hodie tali linguâ exarati inveniuntur: omnes enim libri Apocryphi eâ linguâ,

guâ, quâ hodie leguntur, non fuerunt conscripti. Hieronymus ait Historiam Tobiae & Judithæ primitus Chaldaicè fuisse exaratam: etiam idem testatur se primum Macchabæorum librum Hebraicè vidisse. An hi præcedentes Libri Hebraico vel Chaldaico sermone sint exarati; an vero tantummodò in talem sermonem sint translati non adeo certum est. Sed de Syracide res est certissima: ille enim liber Hebraicè fuit conscriptus, prout apparet ex præfatione secundâ vers. 3. 6. 7. *Avus meus Jesus &c. Date nobis veniam si facultate vocum quarundam destitui videbimur quibusdam in locis, in quibus interpretandis studiosè laboravimus: non enim aequè valent eadem per se, quum dicuntur Hebraicè, & quum in linguam alteram transferuntur.* Hic expressè dicitur quod nepos transtulerit hunc librum, antea ab avo suo Hebraicè conscriptum. Etiam Talmudici, aliique Hebræi hunc librum Hebraicum nonnunquam citant. Ut ut sit, etiam si pauci libri Apocryphi Hebraicè vel Chaldaicè primitus sint conscripti, cæteros tamen Græcè ab ipsis authoribus conscriptos esse putamus, & per consequens respondemus cum Cl. Alting. Theol. Problem. loco 2. prob. 11. ubi ait, *LXX. interpretes nullum librum Apocryphum vertisse, sed Theodotionem.*

XI. Undecimò queritur. An versio Lxx. Interpretum sit authentica? Et an unquam ab Ecclesiâ Christianâ pro authenticâ sit habita?

Resp. ad primum. Versio illa Græca non est authentica & infallibilis. 1. Quia non est composita ab infallibilibus authoribus. 2. Quia in multis dissentit à textu Hebræo, solo authentico; & per consequens vel textus Hebræus non est infallibilis, vel hæc Græca versio: atqui textus Hebræus est infallibilis: ergò versio Græca est fallibilis.

Ad secundum respondeo. Multi Patres antiqui & Pontificii asseruerunt Versionem Græcam esse authenticam. Hi moti fuerunt fabulis illis, quæ vulgò de illâ versione circumferebantur, scil. quod singuli à se invicem separati in singulis cellulis federint; & nihilominus in minimis convenerint; quod spatio 72. dierum hanc versionem adornarint; quod Spiritus, qui in Prophetis erat, etiam idem ille fuerit in LXX. cum ista transferrent, uti loqui amat Augustinus. Bellarminus peculiarem Spiritus S. assistentiam, ne quâ in re errarent, illis adscribit, ut non tam Interpretes quàm vates fuisse videantur. Etiam multi alii authores tam antiqui quàm recentiores ipsis Spiritum propheticum concedunt. Sed his, aliisque fabulis rejectis, ruit statim illa Versionis authenticæ alto à culmine. Multi Patres tanti fecerunt hanc versionem Græcam, tum quia his fabulis fidem adhibuerunt; tum etiam quia ipsos fontes nec consulere, nec hanc versionem cum ipsis fontibus conferre potuerunt. Attamen multi alii Patres & Pontificii negant

Versionem Græcam esse authenticam: nam 1. Patres antiquissimi sæpè aliis Græcis verbis in scriptis suis usi fuerunt, quàm quæ in hac famosâ versione habentur; quod si judicassent illam versionem fuisse authenticam, procul dubio verba ex illâ versione tantùm citassent. 2. Sæpius judicant Aquilam, Symmachum, aut Theodotionem meliùs transtulisse quàm Lxx. Interpretes. *Vide exempla in Panstr. Chamier. pag. 460. b. & 467.* 3. Aliquando vim & emphasin multorum vocabulorum ex aliis versionibus, vel ex ipso textu Hebræo hauserunt. 4. Nonnunquam alias versiones præter hanc famosam, in obeundis sacris publicis & privatis receperunt. *Hieronymus testatur in præf. in Daniel.* Versionem Theodotionis in Daniele Ecclesias Christianas in frequentiore usum admisisse. *Vide Hottingerum pag. 350.* Ex his omnibus apparet omnes Patres, aliosque hanc Versionem pro authentica non semper recepisse; & etiamsi eam pro tali recepissent, in eo egregiè hallucinati fuissent propter rationes suprà allatas.

XII. *Duodecimò quæritur.* Quanti hæc Versio Græca fuit æstimata à Gentilibus, Judæis, aliisque?

Resp. Versio Græca ab illis magni fuit æstimata. 1. Ptolomæus Rex Ægypti, gentilis, magnis sumptibus eam versionem transferri curavit, & translata in Bibliothecam, tanquam præstantissimum *κειμήλιον*, reposuit. *Philo* ait Græcos & Ægyptios in memoriam adornatæ versionis anniversarium festum in insulâ Pharo celebrasse. 2. Judæi Hellenistæ, Græcâ utentes linguâ, à multis sæculis olim publicè in Synagogis hanc versionem Græcam populo prælegerunt. Circa annum Christi 552. lis oborta est inter Judæos; quia quidam Textum Hebræum; alii verò hanc versionem Græcam prælegendam esse contendebant. Etiam Ecclesiæ Græcæ quamplurimis annis hanc versione Græcâ usæ fuerunt. Ecclesiæ Latinæ diu usæ fuerunt versione Latinâ, translata ex versione Græca. Arabes etiam Psalterium suum in linguam Arabicam ex Græca versione transtulerunt. 3. Nonnunquam versionem Græcam in Conciliis adhibuerunt, & in disputationibus privatis & publicis adversus hæreses, ad dogmata sua confirmanda, in subsidium vocarunt. *Vide plura apud Hottingerum pag. 335. & seqq.*

XIII. *Decimotertiò quæritur.* Si versio Græca tanti semper sit æstimata à Christianis, Judæis, aliisque; Quomodo Judæi statuunt jejunium propter adornatam versionem esse indictum, & terram tribus diebus tenebris fuisse obductam?

Resp. In tractatu *Sopherim Sect. 7.* dicitur: והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל

העני Et fuit dies ille (scil. quando versio Græca fuit composita) gravis Israël, sicut dies, quo factus est vitulus. Judei Hebraistæ versionem Græcam parvi æstimârunt, & ægrè tulerunt quod arcana Legis profanâ linguâ fuerint conscripta: hinc fabulantur tales tenebras fuisse illo tempore exortas, & jejunium fuisse indictum. Calendarium Judæorum hoc jejunium in octavum diem mensis Tebeth sive Decembris rejicit. Etiam hujus jejunii & tenebrarum fit mentio in fine libri, qui vocatur מגלת תענית de jejniis: ח' בטבת שבו נכתבה התורה יונת בימי תלמי המלך והחושך בא לעולם ג' ימים *Octavâ Tebeth jejunium est, eo quod in ea lex scripta est Græcè in diebus Ptolomæi regis: tenebræque venerunt super terram tribus diebus.* Multi alii authores etiam hujus jejunii faciunt mentionem, prout videre est apud Morinum. Tripliciter vulgò à Judæis hoc jejunium & tenebræ illæ explicantur.

1. Dicunt nonnulli quod Interpretes, delecti ad profectionem, indixerint jejunium universæ congregationi, & quod tenebræ tunc operuerint faciem Judæorum; quia timebant ne pudore confunderentur propter factam versionem. Talem explicationem adfert *Azarias ad fin. cap. 8. Imre bina.*

2. Idem *Azarias* etiam aliter explicat, scil. quod jejunaverint & tristes fuerint ne Judæis malè verteret hoc Ptolomæi studium; vel ut Deus hoc Ptolomæi, sapientumque Judæorum consilium prosperaret.

3. Alii putant Judæos propterea jejunasse & tristes fuisse; quia putârunt Ptolomæum per illam translationem quæsisisse occasionem irridendæ & traducendæ legis. Sed fabula est, quæ de jejunio, & tenebris, sive tristitiâ illâ dicuntur. Judæi recentiores illam fabulam excogitârunt, fortassè propterea; quia vulgò dicitur quod illi Interpretes tredecim loca immutârunt, ne regium animum offenderent, ex. gr. pro *faciamus homines* scripsissent *faciam homines*, &c. Sed fabulosa sunt, quæ de hoc jejunio & tenebris narrantur: nam quod nullam habuerint rationem jejunium & tristitiam indicendi, apparet satis ex Historiâ Iosephi, Philonis Judæi, aliorumque. In illis enim authoribus luculenter narratur, quod interpretes illi amicè & honorificè à Ptolomæo sint excepti.

XIV. *Decimoquartò quæritur.* An Interpretes Græci tredecim Veteris Test. loca in versione sua aliter transtulerunt, quàm Hebraica veritas postulabat?

Resp. Vulgò Talmudistæ ajunt 70. Interpretes tredecim sequentia loca, ne Ptolomæum offenderent, datâ operâ & certo consilio immutasse. Illa omnia in Tract. *Megillah. cap. 1. fol. 9. a. b.* post invicem enumerantur.

1. Ordinem verborum mutassent *Gen. 1. 1.* & transtulissent ac si ita Hebraicè

braicè fuisset scriptum , *אלהים ברא בראשית Deus creavit in principio.* 2. *Faciam hominem ad imaginem & similitudinem,* *pro faciamus.* 3. *Gen. 2. 2. Et perfecit die sexta, requievit autem die septima.* 4. *זכר ונקבה בראו ולא כתבו בראם.* 5. 2. *Masculum & foeminam creavit eum, non scripserunt, creavit eos.* 5. *Gen. 11. 7. Age, descendam & confundam ibi labium eorum.* 6. *Genes. 18. 12. Arrisit Sara propinquis sibi.* 7. *Gen. 49. 1. Quoniam in ira sua occiderunt bovem, & in voluntate sua diruerunt praesepe.* 8. *Exod. 4. 10. Et accepit Moses uxorem suam, & filios suos; & equitare fecit eos super id, quod gestat filios hominum.* 9. *Exo. 12. 40. Et habitatio filiorum Israël, quâ habitaverunt in Aegypto, & in reliquis terris, annorum fuit quadringentorum.* 10. *ישראל ארץ ואמיתי בני ישראל ואל ואמיתי.* 11. *Exod. 24. 11. Et misit minimos filiorum Israël, & ad minimos filiorum Israël non misit manum suam.* 11. *Num. 16. 15. Nihil desiderabile ab iis accepi.* 12. *אשר חלק ה' אלהיך אתם להאיר לכל העמים וילך.* 13. *Deut. 4. 19. Quæ dedit Dominus Deus tuus, ut lucerent omnibus populis; & ivit, & servivit Diis alienis, quibus non praeceperam servire.* 13. *Pro lepore scripserunt צעירת הרגלים parva pedibus, ne Ptolomæum offenderent; quia ejus uxor, vel, ut alii volunt, ejus mater Arnebta vocata fuit.*

Hæc sunt tredecim illa loca, quæ vulgò ab illis interpretibus propter certas rationes mutata esse dicuntur. Verum enim verò hæc omnia loca jam tali modo in versione Græcâ non inveniuntur, sicuti 70. Interpretes ex sententiâ Talmudistarum ea correxisse, vel potius corrupisse dicuntur. Duo priora loca conveniunt in versione Græcâ cum textu Hebræo; sed tertius differt: in textu Hebræo habetur *אלהים ביום השביעי & perfecit Deus in die septimo*: sed in versione Græcâ habetur *ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, In die Sexto.* Quartus, quintus, sextus, & octavus locus jam in versione Græcâ conveniunt cum textu Hebræo. Nonus non planè convenit. Quantum locum undecimum attinet, in textu Hebræo habetur *אֲשִׁינוּ asinus*; in versione verò Græcâ *ἐπιθυμία desiderium*; ubi videmus magnam esse differentiam inter textum Hebræum & Græcum. Ex his apparet paucissima ex tredecim antedictis locis adhuc in versione Græcâ ita inveniri, quemadmodum 70. Interpretes ea mutasse dicuntur.

Ut ut sit, si 70. Interpretes illa loca mutassent, quod tamen judico esse falsum, non puto eos ea loca mutasse propterea, ne offenderent Ptolomæum;

lonæum : nam illi tum eum magis offendissent, si audivisset eos non fideliter Textum transtulisse. Deinde non est verosimile eos pios viros datâ operâ ita textûs illos corrupisse, & sacrilegas suas manûs in textum injecisse. Ergò non videtur verosimile eos Interpretes tredecim illa loca ita correxisse.

Atqui *objiciet* nonnemo, Talmudistæ expressè hoc dicunt.

Resp. 1. In eodem hoc loco etiam ajunt fuisse 72. cellulas, an propterea fuerunt?

2. Talmudistæ hæc de 70. Interpretibus scripserunt octingentis ferè annis post compositam versionem, & sic non mirum est quod errare potuerint.

3. Authores non conveniunt in omnibus locis, quæ mutata dicuntur ab illis Interpretibus : nam nonnulli locum nonum ita legunt, & *habitarunt in Ægypto, & aliis terris &c.* Alii verò legunt, *in Ægypto, & in terra Canaan*, prout in hodiernâ versione scribitur.

4. Facile crediderim in quibusdam corruptis Græcis exemplaribus hæc loca ita fuisse lecta : sed nego eadem illa loca ita datâ operâ esse corrupta ab ipsis Interpretibus.

DISSERTATIO QUARTA,

Quæ est pars tertia & ultima

DE

VERSIONE GRÆCA

vulgò LXX. Interpretum vocatâ.

SECTIO XV.

Equitur nunc de versione Lxx. Interpretum quæstio *decima quinta*, quâ quæritur. Quonam exemplari usi fuerunt Interpretes Græci, ex quo versionem suam adornârunt?

Resp. Non est eadem omnium Rabbînorum & Christianorum hæc de quæstione sententia. Tres sunt in genere sententiæ, quarum prima defendit versionem Græcam esse translatam ex textu Chaldaico. Hanc sententiam elegit olim Philo Judæus ; sed ei vix ulla fides hæc in re adhibenda

adhibenda est : nam linguæ Hebraicæ planè fuit ignarus , ut unicuique ex nominum Hebraicorum interpretatione , circa quam mirum in modum philosophatur , facile constare potest. Hinc est , quod linguam Hebraicam eum Chaldaicâ , quæ ejus ferè dialectus tantùm est , facile confuderit , cum utramque ignoraret. Hujus vestigia premit R. Azarias *cap. 8. & 9. partis pr. libri Imrè binach* , qui sententiam suam his rationibus confirmat.

1^a. Quia Josephus ait omnes Judæos fuisse convocatos , & legis versionem approbasse ; nam videbant eam cum textu originali convenire. Hinc concludit : ergò versionem ex textu Chaldaico adornârunt : ratio hæc est , quia plebs linguam Hebraicam tum temporis non intelligebat : lingua enim Chaldaica plebi tum erat vernacula.

Resp. Quando Josephus ait Judæos omnes convocatos fuisse , & legis versionem approbasse , plebem indoctam non intelligit ; sed Judæorum procures & legis peritos. Non enim verosimile est , regem sartores , textores , similesque de versione illa judicaturos convocasse.

2^a. Adhuc suam sententiam confirmare conatur ; quia dicitur quod liber Hierosolymis ad Ptolomæum missus , unde versio composita est , fuerit exaratus literis aureis , qualibus libri Hebraici nunquam secundum consuetudinem Judæorum scribi solent : ergò non ex Hebraico , sed Chaldaico exemplari versionem transtulerunt.

Resp. Novitii Talmudici posterioribus temporibus in tractatu Sopherim interdixerunt Legem literis aureis exarare : sed inde non sequitur quod ante octingentos annos , vel etiam plures , talis mos fuerit observatus.

3^a. Quia Paraprasis Jonathæ & Targum Hierosolymitanum *Genes. 4. 8.* addunt *transeamus in campum* , quæ verba etiam habet versio Græca : sed illa non inveniuntur in textu Hebræo.

Resp. Etiam textus Samaritanus hæc verba habet : ergò posset aliquis eodem modo concludere Interpretes versionem suam transtulisse ex textu Samaritano. 2. Illæ paraphrasæ diu post versionem Græcam sunt compositæ , prior paraphrasis demum ante 80. circiter annos edita est ; & quando utraque composita est , ignoratur : saltem ante tempora Christi neutra conscripta est. 3. Textus Græcus magis convenit cum textu Hebraico , quàm cum his paraphrasibus : ergò verosimilius est versionem hanc esse translata ex textu Hebraico , quàm ex Chaldaico.

Altera sententia statuit versionem Græcam , saltem quoad Pentateuchum , esse translata ex textu Samaritano : quia est maxima convenientia ,

entia, imo in multis major cum textu Samaritano, quàm cum Hebræo; Exempla multa collegit Hottingerus ex ipso Pentateucho Samaritano, quæ contulit cum versione quâdam Græcâ, quæ Lxx. Interpretum vocatur: ex. gr. *Genes. cap. 23. versu 13.* vocis ויבר subicit textus Samarit. אִלְלָבוּ. Lxx. Interpretum versio habet, λαλῶντα ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῶν. Et *Cap. 29. 8.* יספדו כל העדרים congregati sunt omnes greges, Samarit. habet רעם Lxx. ποιμένες pastores.

Exod. cap. 7. 8. textus Hebr. habet וידע מצרים. Samarit. verò ידע כל מצרים, sic etiam habet versio Græca καὶ γνώσκονται πάντες οἱ Αἰγύπτιοι. Et *Cap. 10. 11.* שגר ו expulit, Samarit. habet in plur. ושרו, sic etiam versio Græca ἐξέβαλον.

Levit. cap. 17. 8. textus Hebræus habet ה'ע, Samarit. יע, sic etiam textus Græcus ὁς ἂν ποιήσῃ. Et *Cap. 20. 27.* textus Hebræus habet באבן יגמו, Samarit. habet באבנים יגמו in plur. sic etiam textus Græcus λίθοις λιθοβολήσετε.

Numer. cap. 30. 6. Textus Hebr. ait לא יקום, Samarit. לא יקמו, sic etiam habet versio Græca ὅς ἔσονται. Et *Cap. 35. 5.* dicitur יהיה להם Samarit. textus ait יהיה לכם, & versio Græca habet εἶσαι ὑμῖν.

Deut. cap. 4. 13. Textus Hebræus habet צוה. Samarit. צונו, & versio Græca ἐνετείλατο ἡμῖν. Et *Cap. 27. 17.* In textu Hebræo habetur ואמר, in Samarit. ואמר, hunc textum Samaritanum versio Græca imitatur, quæ habet καὶ ἐρῶσι. Qui plura exempla desiderat, adeat Hottingerum. Ex his omnibus convenientiis cum textu Samaritano concludunt versionem Græcam, saltem quoad Pentateuchum, esse factam ex textu Samaritano. Sed hæc sententia nobis videtur falsa.

1. Quia nullo modo videtur verosimile eos Interpretes, cum Judæi fuerint, usos fuisse textu Samaritano; nam non textum Samaritanum, sed Hebræum pro authentico agnoverunt, & in Synagogis publicè prælegerunt.

2. Nondum probatum est hodiernam versionem Græcam quoad omnia esse eam, quam illi Interpretes composuerunt: nam hodierna versio multa cum tempore contraxit vitia, uti statim probabimus; & sic illæ convenientiæ cum textu Samaritano facilè à quibusdam potuerunt addi & interponi.

3. Nonnulli putant quod duplex versio Græca, quarum altera translata fuit ex textu Hebræo, altera verò ex textu Samaritano, coaluerit, saltem quoad Pentateuchum, in unam versionem.

Tertia sententia, quæ etiam à nobis approbatur, statuit versionem

LXX. Interpretum esse translata ex textu Hebræo. Hanc sententiam defendunt Talmudistæ, qui aliquoties dicunt versionem Græcam esse factam ex textu Hebræo, & Interpretes illos tredecim loca in textu Hebræo mutasse, &c. Etiam cæteri Judæi, excepto R. Azaria, & Patres communibus suffragiis hanc sententiam approbant. Etiam ex circumstantiis, quas Iosephus narrat, hæc sententia confirmari potest: scil. quod Summus Sacerdos miserit exemplar elegantissimè & magnificentissimè descriptum; petit enim à rege, *Tuæ autem pietatis erit ac justitia, ut transcripta lege ad nos eam tuto remittas unà cum ejus deportatoribus.* Hinc manifestum est illud exemplar maximæ fuisse apud Iudæos autoritatis, & fortassè unum ex illis, quod in archivis fuit conservatum. Ergo illud exemplar fuit Hebraicè conscriptum: nam si aliâ linguâ fuisset conscriptum, Iudæi illud tanti non fecissent. Morinus *Exerc. 8. cap. 5.* multis aliis rationibus & conjecturis probat eos Interpretes versionem Græcam ex textu Hebræo vertisse, quam sententiam nos etiam defendendam suscipimus.

XVI. *Decimosexto* quæritur. An stylus, quo versio Græca à LXX. Interpretibus est translata, sit purè Græcus?

Resp. Stylus versionis Græcæ non est purè Græcus: nam multi sunt Hebraismi, & multa sunt immixta, quæ in aliis prophanis authoribus Græcis non inveniuntur; ideoque authores novo quodam nomine eam versionem denominârunt. Scaliger phrasin versionis Græcæ primus *Hellenisticam* vocandam esse judicavit. Sixtinus Amama eam *Hebræo-Græcam* vocare maluit, alii *Hebraizantem* appellarunt; quia quamplurimis Hebraismis & phrasibus Hebraicis repleta est. Etiam Patres Græci & Latini stylum Veteris Test. vocârunt ἑλληνικόν. Versio Græca in multis nimium est astricta textui Hebraico; adeo ut nonnunquam voces Hebraicas, quas Græcè satis convenienter exprimere non potuerunt, mutatâ quodammodo terminatione, Græcas fecerint. Exempla possent multa adferri, sed hæc pauca sufficiant, γείωρς, γείωραι, sunt *advena*, *profelyti*, & formantur à voce Hebraicâ גי; sic κεφαλὴς à לֵב, τόκος à יָת &c. Phrasis igitur versionis Græcæ potest vocari *Hellenistica*, vel *Hebræo-Græca*, vel *Hebraizans*, prout unicuique placuerit. Præterea nemini mirum videri debet, quod illi Interpretes tali phrasi usi fuerint: nam fuerunt Hebræi, quibus lingua Hebraica valdè familiaris fuit; & propterea faciliè phrasas Hebraicas immiscere potuerunt.

XVII. *Decimoseptimo* quæritur. Ob quas causas tanta in versionem Græcam irrepsit à textu Hebræo discrepantia?

Resp. Causæ illæ ab omnibus eedem non enumerantur. Hottingerus pro-

prolixè ad hanc quæstionem respondet. Nos breviter præcipuas causas illarum discrepantiarum in medium proferemus. Rabbi Gedalias in Catenâ Kabbalæ fol. 24. tres rationes illarum differentiarum enumerat, quarum primam ex Augustini lib. 15. de Civit. Dei cap. 11. & 13. &c. elicit, scil. Ægyptios Iudæorum odio legem istam transcripsisse, & transcribendo falsasse. Alteram causam differentiarum derivat in incendium Bibliothecæ Alexandrinæ bello civili Pompeji cum Cæsare, quo Lxx. Interpretum originalis translatio exarsit. Tertiam causam differentiarum hanc dat; quia quorundam sententia est versionem Græcam esse translatam ex textu Chaldaico.

Sed nulla ex his tribus rationibus vera est. *Prima* nullam habet speciem veritatis, nec Augustinus illas differentias in odium Alexandrinorum refert. *Secunda* ratio etiam non est sufficiens: nam si propterea versio Græca ita esset corrupta, quia exemplar originale combustum est; etiam eodem modo inde aliquis concludere posset: ergò textus Hebraicus etiam est corruptus; quia ipsum autographum authorum sacrorum etiam periit. *Tertia* ratio suprâ quæst. 15. refutata est. His igitur rationibus omissis, veras harum discrepantiarum causas investigabimus. Hottingerus quamplurimas causas enumerat, & variis exemplis eas confirmat.

§. 1. Prima causa est, quia Interpretes Græci usi fuerunt exemplari corrupto quoad vocales, quoad consonantes, vel quoad consonantes & vocales simul; vel quia falsis vocalibus vel consonantibus Textum Sacrum legerunt. Singulorum dabo quædam exempla. Voces falsis vocalibus legerunt: ex. gr. pro Kametz pronuntiârunt Tzere, ut Psal. 40. 5. pro ^{וַיִּשָּׁא} posuit legerunt ^{וַיִּשָּׂא} nomen; verterunt enim per τὸ ὄνομα. Pro Tzere legerunt Patach, ut Psal. 7. 12. ^{וַיִּשָּׂא} & Deus, verterunt per καὶ μὴ & non, quia legerunt ac si scriptum fuisset ^{וַיִּשָּׂא}. Pro Patach legerunt Chirek, sic Psal. 7. 7. pro ^{וַיִּשָּׂא} ad me legerunt ^{וַיִּשָּׂא} Deus meus; verterunt enim per ὁ θεός μου. Pro Sægol legerunt Patach, ut Psal. 91. 3. pro ^{וַיִּשָּׂא} à peste legerunt ^{וַיִּשָּׂא} à verbo; transtulerunt enim per ἀπὸ λόγου. Aliquando uni voci plures falsas vocales affinxerunt; ut Genes. 4. 26. pro ^{וַיִּשָּׂא} inceptum est invocari, legerunt ^{וַיִּשָּׂא} speravit invocari, quia verterunt per ἡλπίσεν ἐπικαλεῖσθαι. Nonnunquam plures voces post invicem falsis vocalibus legerunt, sic Jes. 17. 11. in textu Hebræo habetur ^{וַיִּשָּׂא} dolor lethalis, Græci voces punctatas pronunciarunt per ^{וַיִּשָּׂא} sicut pater hominum; nam verterunt per ὧς πατὴρ ἀνθρώπων.

§. 2. Interpretes etiam circa consonantes mirum in modum hallucinati sunt. Hottingerus ferè in singulis Alphabeti literis ostendit quomodo vo-

ces alienis consonantibus legerint: ex. gr. Pro כ legerunt ι, sic *Jes.* 60. 15. habetur עֵינַי עָלַי, Græci verterunt per καὶ ἔχῃ ὁ βοκνῶν & *non est o-*
pem ferens, ac si scriptum fuisset עַיִן per Zain. Pro Resch legerunt Daleth,
sic *Genes.* 47. 21. pro העביר legerunt העביר; nam verterunt per κατέδ-
λεύσατο. Aliquando per Prothesin literam legendo addiderunt, sic *Prov.*
28. 28. habetur בָּקוּם רָשָׁעִים *cum surgunt improbi*, illi legerunt במקום, ac si
in principio addita esset litera Mem; verterunt enim per ἐν τόποις ἀσεβῶν.
Non rarò voces, quasi literæ per Metathesin transpositæ essent, legerunt,
ut *1 Reg.* 10. 15. pro מלכי הערב legerunt מלכי עבר, quia transtulerunt per
βασιλέων τῶν περὶ. Nonnunquam per Aphæresin literarum voces confi-
derarunt, sic *Hoze.* 14. 2. habetur פְּרִים *vituli*, Græci legerunt פרי *fructus*,
quia verterunt per καρπός.

§. 3. Circa *vocales & consonantes* simul in iisdem vocibus sæpè errâ-
runt, sic *Psal.* 4. 3. habetur עַד מָה כְּבוֹדִי לְכָל־מָה *usque quo erit gloria mea in*
ignominiam: Græci sic legerunt עַד מָה כְּבוֹדִי לֵב לָמָּה nam verterunt per ἕως
πότε βαρυχάρδιοι ἵνα τι. *Exod.* 12. 17. habetur ושמרתם את המצות & *ser-*
vabitis infermentata, Græci legerunt המצות *præceptum*; nam verterunt
per τὴν ἐντολήν. Ex his omnibus apparet quàm absurdum sensum Græci
Interpretes sæpè Sacræ Scripturæ affinxerint; & propterea dicendum est
illos Interpretes versionem suam vel ex corruptis codicibus adornasse; vel
malè *vocales & consonantes* legisse; vel nonnunquam voluisse allegoricum
aliquem sensum ex textu elicere, quem putabant ex antecedentibus etiam
elici posse.

§. 4. Secundam causam harum differentiarum rejiciunt multi, ut *Scalia-*
ger in *Epistolis* p. 91. *Melanth. præf. in edit. Basil.* in ipsos Interpretes, quasi
illi *linguam Hebraicam*, ejusque *Grammaticam* non benè calluissent. Hoc
probat Hottingerus variis exemplis. 1. Quia nomina *Appellativa* explicâ-
runt per *Propria*, & vice versâ *Propria* per *Appellativa*: ex. gr. *Nehem.* 7.
70. habetur כתנות כהנים *tunicæ sacerdotum*: Græci Interpretes verterunt
per χρωθωνὸς τῶν ἱερέων. E contra *Levit.* 18. 21. להעביר למלך *ad traducen-*
dum Molocho, verterunt per λατρεύειν ἄρχοντι, quasi למלך esset Participi-
um verbi מלך. 2. *Nomina* verterunt per *Verba*, ut *Psal.* 80. 16. וְיִבְרָה &
stirps; verterunt illam vocem per καὶ κατέστισται, quasi esset Infinitivus ver-
bi בָּרָא. Et è contrâ *Verba* verterunt per *Nomina*. 3. Confuderunt signifi-
cationem quarundam vocum, quæ in pronuntiatione quodammodo con-
veniunt, sic *Jes.* 25. 11. confuderunt verbum שחָה cum שחָה &c.

§. 5. Tertiam causam discrepantiarum rejiciunt in ipsum *tempus*; quia
tum temporis, cum versio Græca fuit adornata, lingua Hebraica non
amplius

amplius Judæis fuit vernacula; sed lingua Chaldaica, vel Syriaca; & propterea Interpretes Græci sæpè sensum, depromptum ex linguâ Chaldaicâ vel Syriacâ, vocibus purè Hebraicis, affinxerunt. Ex exemplis hæc fient manifesta, *Jes.* 53. 10. habetur *כִּנְּוּ* contrivit ipsum; sed quia hoc verbum, quando est Chaldaicum, significat *purgare* (nam *כִּנְּוּ* Chaldaicè denotat *mundare, purificare*) ideo Interpretes, confundentes significationem Chaldaicam cum Hebraicâ, verterunt per *καθαρίσαι αὐτόν*. Ex Syriaismo etiam aliquando significationem vocum Hebraicarum deprompserunt, sic *Genes.* 9. 3. habetur *וַיִּירָאוּ אֶת מֹרְאֵם* & *timor vestri*, Græci significationem sumpserunt ex linguâ Syriacâ: nam verterunt per *καὶ κατακυριεύσατε*, quasi nomen *מֹרְאֵם* *timor* communem significationem haberet cum voce Syr. *מֹרְאֵם* *dominus*. Etiam nonnunquam ex linguâ Arabicâ significationem quarundam vocum Hebraicarum sumpserunt: ex Arabismo verterunt verbum *וַיִּגְדְּלוּ* *superbierunt*, per *ἐπέδυντο*, quasi descenderet à Verbo Arab. *وَدَّ* *addidit*. Plura exempla vide apud authorem suprà citatum.

§. 6. Quarta causa varietatum rejicienda est in *oscitantiam Scribarum*, qui Græcam versionem oscitanter & corruptissimè sæpenumerò exscripserunt; quapropter etiam multæ discrepantiæ in versionem Græcam irrepsērunt: nam non est verosimile illos Interpretes semper tam absurdo & insulso modo textum Hebræum transtulisse. Sic *Genes.* 11. 2. pro *πεδιόν* *campus* in quodam exemplari habetur *παιδιόν* *infans*: sic *Gen.* 24. 30. pro *ἐν τῇς πηγῇς* legitur in quodam exemplari M. S. *ἐν τῇς γῆς*. *Deut.* 32. 42. pro *αἶμα* quædam exemplaria habent *αἶμα*. Plura similia exempla possent in medium proferri.

§. 7. Quintam & Sextam varietatum causam rejicit Nicol. fullerus *Miscell. Sac. pag.* 354. partim in *varia versionum Græcarum exemplaria*, ex quibus quædam in versionem Lxx. Interpretum irrepsērunt; adeo ut quasi confusio quædam ex tot exemplaribus nata sit: partim etiam putat Lectores quædam in *marginibus suorum Græcorum exemplarium* annotasse, quas notas Scriptores librarii posterioribus temporibus magnâ audaciâ in ipsam versionem Græcam intruserunt. Exempla vide in loco suprà citato.

§. 8. Sexta causa diversitatis potest hæc esse; Interpretes Græci sæpenumerò magis *sensum* quàm verba respexerunt: fuerunt quidem Interpretes, sed sæpè etiam Parapraistæ: eodem modo fuerunt Targumistæ, qui in plerisque magis paraphrasin, quàm versionem videntur conscripsisse: & hinc etiam est, quod in Græcâ versione sæpè non sit tam accurata cum textu Hebræo convenientia, quàm quidem requireretur. Hæc sunt

sunt præcipuæ causæ, ob quas tanta varietas in textum Græcum V. T. irrepsit. Hinc jam ultrò sequitur Textum Hebræum ex versione Græcâ non esse corrigendum, nec ex versionis Græcæ à textu Hebræo disconvenientiâ probari Vetus T. olim non fuisse punctatum.

XVIII. *Decimo octavo queritur.* An hodierna Versio Græca est eadem illa quam famosi illi Interpretes olim ad petitionem Ptolomæi composuerunt?

Resp. Nullo modo. Illa antiqua vel periit in totum, vel ex parte, vel multis in locis corrupta est; adeo ut hodierna pro illâ antiquâ haberi non possit. Audi hæc de re Pagninum in Isagogæ suæ capite 9. Nos summo studio, curâ, & diligentia, Lxx. Interpretationem cum Hebræo contulimus: & tot invenimus addita, dempta, depravata, immutata, & ab Hebraico prorsus aliena, ut mihi persuadere nequeam illam esse Lxx. Interpretum. Similia ferè dicit Bellarm. lib. 2. de V. D. cap. 6. Licet non ignorem nonnullos in eâ sententiâ esse, ut existiment interpretationem Lxx. Seniorum penitus interiisse: multo probabilius censeo, illam adhuc superesse; sed adeo corruptam & vitiatam, ut omnino alia esse videatur.

XIX. *Decimo nono queritur.* An Christus, Euangelistæ & Apostoli in allegandis textibus ex Veteri T. in Novo T. semper usi fuerint illâ famosâ versione Græcâ?

Resp. Non. Sepissimè in N. T. sequuti fuerunt ipsum textum Hebræum. Confer Matt. 2. 15. cum Hozeâ II. 1, Matth. 8. 17. cum Jes. 53. 4. & Johan. 19. 37. cum Zach. 12. 10. ut & Rom. 9. 17. cum Exod. 9. 16. An non Christus & Apostoli sepiusculè sequuti fuerunt versionem Græcam? Imo. Exempla sunt ubivis obvia. Quare hoc fecerunt? 1. Ut se accommodarent auditoribus, quibus illa versio eo tempore erat notissima: imo multis erat notior ipso textu Hebraico. 2. Ne offendiculo essent Hellenistis inter Judæos. An non Scriptores N. T. aliquando præterito utroque textu, Hebraico & Græco, liberè Textûs Veteris T. allegarunt? Imo. Confer. Matth. 2. 6. cum Micha c. 5. 1. & Rom. 11. 1. cum Jes. 29. 10. Vide plura de hac questione in Philologo Græco dissert. 4.

Possit adhuc quæri. An Interpretes illi fuerint acti Spiritu Sancto; adeo ut non potuerint errare? Sed ex antecedentibus satis liquet ad hanc quæstionem negatione esse respondendum.

DISSERTATIO QUINTA,

Quæ est pars prima

D E

PARAPHRASIBUS CHALDAICIS.

S E C T I O I.

Am considerabimus Paraphrases Chaldaicas, quæ magnæ, si non authenticæ, apud Judæos sunt authoritatis, de quibus multa dici possent; sed nos præcipua & maximè necessaria breviter per quæstiones proponemus. *Primò* igitur quæritur. Quomodo Paraphrases Chaldaicæ vulgò vocentur?

Resp. Paraphrasis sive versio Chaldaica vulgò uno nomine vocatur תרגום à תרגם *interpretatus est, explicuit.* In genere Targum significat quamlibet S. Scripturæ in aliam linguam translationem: sed quia olim in populo Dei post liberationem à captivitate Babylonicâ non alia extabat versio, quàm Chaldaica; ideo illa per excellentiam & in specie vocata fuit Targum, quod nomen usque in hoc tempus retinuit. Quando ergò in scriptis Rabbiorum fit mentio תרג Targum, intelligitur translatio sive Paraphrasis Chaldaica.

II. Secundò quæritur. Quare primitùs Vetus Test. in linguam Chaldaicam est translatum?

Resp. Occasionem translationi Chaldaicæ dedit populi ignorantia. Judæi enim usque ad captivitatem Babylonicam utebantur linguâ Hebraicâ tanquam vernaculâ; sed iidem in Babyloniâ, quum inter Chaldæos Chaldaicè loquentes habitarent, ex parte oblivioni tradiderunt linguam Hebraicam: & quia cum tempore magis magisque lingua Sancta fuerit oblitterata, & Judæi nihilominus secundùm præceptum Dei S. Scripturam debuerint legere; ideo quidam fuerunt, qui Vetus Test. in linguam Chaldaicam, populo post solutam captivitatem Babylonicam vernaculam, transtulerunt; ut tali medio etiam indocta plebs S. Scripturam legere, & secundùm eam vitam suam instituere posset. Cum Israelitæ tempore Moysis in Ægypto habitarent, non mutarunt linguam suam, sed eandem retinuerunt, & in terram Cananæam intulerunt; & propterea dicunt, quod quodammodo propter meritum quarundam rerum, scil. quia

E

vestes,

vestes, nomina, & linguam suam non mutarunt, sint ex Ægypto liberati. Verum in Babyloniâ, ubi tamdiu non habitarunt, tam facile linguam suam mutarunt: fortasse hoc propter nimiam convenientiam inter linguam Hebraicam & Chaldaicam accidit: sed in Ægypto hæc mutatio tam facile fieri non potuit, procul dubio propter nimiam disconvenientiam inter linguam Hebraicam & Ægyptiacam. Non quidem doctissimi Judæi, in Babyloniâ habitantes, obliviscebantur linguæ suæ; nam post solutam captivitatem Babyl. nonnulli Prophetæ Antecessorum suorum stylo, Hebraico scil. quasdam prophetias emendatè scripserunt. Verum indocta plebs, quotidie linguam Chaldaicam audiendo, linguæ suæ oblita est; & propterea, quia multitudinis & rudis popelli Judaici etiam habenda erat ratio, Vetus T. in linguam Chaldaicam debuit transferri.

III. *Tertiò* quæritur. An hodiernæ Paraphrases Chaldaicæ sunt eedem illæ, quæ immediate post captivitatem Babylonicam sunt compositæ?

Resp. Negando. Illæ enim antiquæ Paraphrases Chaldaicæ diù perierunt. Ratio hæc est: quia authores, qui Paraphrases, jam nobis notas, composuerunt, ad summum circiter circa tempora Christi vixerunt, uti postea ex enumeratione singularum Paraphrasium apparebit: sed Judæi aliquot sæculis antè linguæ Hebraicæ, ut vernaculæ, obliti erant; & propter illam oblivionem Paraphrases sunt compositæ: consequenter hodiernæ Paraphrases non sunt illæ antiquæ, quæ in usum indoctæ plebis Judaicæ fuerunt compositæ.

IV. *Quartò* quæritur. Quando hodiernæ Paraphrases Chaldaicæ sunt compositæ?

Resp. Hodiernæ Paraphrases Chaldaicæ sunt valdè antiquæ; sed quando præcisè singulæ sint compositæ non tam certò determinari potest. Quædam citius, quædam ex illis seriùs compositæ sunt. Communis sententia est Paraphrasin Onkelosi in Pentateuchum, & Jonathanis in omnes Prophetas circiter circa tempora Christi esse compositam. Altera Paraphrasis in Pentateuchum, quæ etiam vulgò, sed falsò Jonathanæ adscribitur, aliquot sæculis post est composita, & demùm ante 80. circiter annos edita. Quando cæteræ sint compositæ non adeo certò potest determinari. Insequentibus præcipuarum Paraphrasium, quantum poterimus, tempus & authores indicabimus. Ut ut sit saltem Paraphrases quædam temporibus Christi & Apostolorum extiterunt; sed an quædam ex hodiernis sint illæ antiquæ, quæ temporibus Christi & Apostolorum extiterunt, non potest demonstrativè probari; verosimile tamen nobis videtur. Ratio hæc est; quia
Chri-

Christus *Matth.* 27. 46. recitans verba ex *Psal.* 22. 2. אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי לֹמָה עָזַבְתָּנִי. *Deus mi, Deus mi, quare me dereliquisti?* Pro ultimâ voce ait שְׁבַקְתָּנִי סֶאֱחָרָאִי, quæ vox eodem modo habetur in hodiernâ Paraphrasi Chaldaicâ *Jonathæ*.

Objiciet fortassè nonnemo, quod temporibus Patrum, scil. Hieronymi & *Originis*, nondùm fuerint ullæ Paraphrases Chaldaicæ, multò minus temporibus Christi & Apostolorum: nam nulli Patres ullam faciunt mentionem Paraphrasium Chaldaicarum; imo ne quidem nominis Targumi, quum procul dubio eas, si extitissent, præcipuè Hieronymus, cui tot lites de versione suâ motæ fuerunt, pro se attulisset.

Resp. 1. Argumentum negativum non valet: nam Patres multorum aliorum, ut *Keri* & *Cetib*, etiam non meminerunt; An propterea illæ notæ marginales, *Keri* & *Cetib* vocatæ, illis temporibus non extiterunt?

2. Ante inventam typographiam exemplaria Paraphrasium Chaldaicarum fuerunt admodum rara: fortassè Hieronymus & *Origines* tale exemplar propter raritatem nunquam viderunt, vel possederunt. Fuerunt aliquando tempora, ut mihi relatum est, quibus in totâ Germaniâ tantum unicum Græcum Testamentum fuit inventum. Quidni hæ Paraphrases etiam potuerint fuisse raræ? Nam linguarum Orientalium cognitio, & præcipuè linguæ Chaldaicæ propter defectum Grammaticæ & Lexici fuit temporibus Patrum rarissima.

3. Hieronymus, cæterique Patres fortassè Paraphrases pro se non attulerunt propter versionem Græcam, quæ temporibus Patrum magni fuit æstimata; imo nonnulli eam Textui Hebræo præferebant, testante *August. Epist.* 10. In quem ergo finem Patres Paraphrases attulissent? Nam versio Græca autoritate suâ Paraphrases rejecisset.

4. Videntur Paraphrases temporibus Christi extitisse; quia *Luc.* 4. 17. 18. Christus dicitur legisse ex *Jesaiæ cap.* 61. *vers.* 1. 2. Verum illa verba, quæ ibi citantur, nec cum textu Hebræo, nec cum versione Græcâ conveniunt: ergò verosimile est Christum tum temporis ea legisse ex Paraphrasi aliquâ tum extante: nam Judæi Hebraistæ propterea non videntur aliâ versione nisi Chaldaicâ usi in Synagogis suis; quia omnes linguam Chaldaicam intelligebant; sed lingua Græca, imo etiam Hebraica, multis ignota fuit. Quod omnes hodiernæ Paraphrases eodem tempore, & ab iisdem authoribus non sint compositæ, videtur probari posse tum ex differentiâ styli; tum etiam ex angustia & prolixitate Paraphrasium: magna enim est differentia styli. Deinde una Paraphrasis ferè verbotenus transfert, quum alia pro duabus vocibus aliquando decem vel plures voces reponat. Hæc

omnia postea, de singulis Paraphrasibus in particulari agentes, clariùs demonstrabimus.

V. *Quintò* quæritur. An Paraphrases Chaldaicæ inveniantur compositæ in omnes libros Veteris T. an verò tantummodo in quosdam libros?

Resp. In omnes libros sunt compositæ Paraphrases, præterquam in librum Danielis, Ezræ, Nehemiæ & libros Chronicorum, quorum duo priores semi-Chaldaici sunt. Sed è contra in nonnullos libros paraphrasis est duplex; imo quædam est triplex: datur duplex paraphrasis in librum Estheræ, & triplex in Pentateuchum, scil. Onkelosi, Jonathanis, vulgò ita vocata, & paraphrasis Hierosolymitana. Sed ubinam hæc Targumim, sive paraphrases inveniuntur? Paraphrases pleræque habentur in Bibliis Buxtorffii in folio; ibi è regione textus Hebraici semper in alterâ columnâ est paraphrasis Chaldaica: sed paraphrasis Hierosolymitana in Pentateuchum habetur in fine Bibliorum post libros Chronicorum. Cæteræ duæ, sc. Jonathanis in Pentateuchum, & altera in Estheram inveniuntur in libro *Hanovia* edito, in quo, præter textum Hebræum & commentaria Schelomonis Jarchi, tres paraphrases in Pentateuchum uno intuitu conspiciuntur, & circa finem duæ paraphrases in Estheram etiam eodem modo impressæ inveniuntur. An datur etiam paraphrasis Chaldaica in Nehemiam? Non putamus ullibi eam inveniri. An etiam in Chronica? Nunquam adhuc edita est; sed in Angliâ latitare ajunt, unde propediem ejus Editionem videre speramus. Ut ut sit saltem in quatuor antedictos libros nunquam paraphrases typis hæctenus impressæ sunt.

VI. *Sextò* quæritur. Quanti Paraphrases Chaldaicæ sunt estimandæ?

Resp. Judæi paraphrases præcipuè Onkelosi & Jonathanis magni faciunt; imo pro authenticis habent: & propterea nobis licitum est ex iis contra Judæos argumentari. Judæi eas tanti faciunt tum propter originem, tum propter miracula, quæ temporibus illis, quibus Paraphrastæ intenti erant operi, acciderunt.

Origo paraphrasium refertur ad ipsos Prophetas; Jonathan dicitur expositionem suam paraphrasticam accepisse ab Haggæo, Zachariâ, & Malachiâ Prophetis; Onkelosus verò à R. Eliesero, & à R. Jehoschuâ: sic enim dicitur in Talmude tractatu *Megilla cap. 1. pag. 3. facie à lin. 6.* תרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי רבי אליעזר ורבי יהושע. תרגום של נביאים Targum quod est Legis, Onkelos profelytus dixit illud ex ore R. Elieseris, & R. Jehoschue. Targum quod est Prophetarum, Jonathan filius Uzielis dixit illud ex ore Haggai, Zacharia & Malachia.

Deinde

Deinde paraphrases tanti fiunt à Judæis propter miracula, quæ, componentibus Targumistis, contigerunt: ex. gr. Terra Israël per quadringentas leucas dicitur terræmotu tum temporis concussa. 2. Vox è cœlis dicitur audita, quæ aiebat, *Quis est ille, qui arcana mea filiis hominum revelavit?* Hæc in dicto loco Talmudico immediatè sequuntur: וְנוֹרְעוּתָא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת פְּרָסָה עַל אַרְבַּע מֵאוֹת פְּרָסָה יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה מִי הוּא זֶה שְׂגִילָהּ סִתְרִי לְבָנֵי אָדָם עֹמֵד יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל עַל רַגְלָיו וְאָמַר אֲנִי הוּא שְׂגִילָתִי סִתְרִין לְבָנֵי אָדָם גְּלוּי וִידוּעַ לְפָנֶיךָ שְׁלָמָה לְכַבּוֹרִי עֲשִׂיתִי וְלֹא לְכַבּוֹר אָבָא אֱלֹהֵי Et commota est Terra Israël quadringentis leucis, & ex intervallo quadringentiarum leucarum exivit filia vocis, & dixit: quis est ille, qui revelavit arcana mea filiis hominum? Astitit Jonathan filius Uzielis super pedes suos & dixit: ego sum ille, qui manifestavi secreta tua filiis hominum. Apertum & notum est coram te, quod non ad honorem meum fecerim, nec in honorem patris, sed ad honorem tuum feci, ut non multiplicarentur disceptationes in Israël. 3. Ne Jonathan in hoc opere ullo modo impediretur, omnia impedimenta dicuntur fuisse remota; si fortè musca, aliudve volatile corpori vel chartæ hujus Jonathæ insideret, illicò absque ullâ læsione corporis vel chartæ volatile illud dicitur fuisse combustum. Hoc affirmat textus Talmudicus tractatu baba bathra cap. 8. pag. 134. facie à circa finem. אָמְרוּ עָלָיו עַל יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל בְּשַׁעֲרֵה שְׁיוּשָׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כָּל עֹף שְׁפוּרָה עָלָיו נִשְׂרָף: Dicunt de illo Jonathâ filio Uzielis, quod horâ quâ sederit & studuerit in lege, omnis avis, quæ volârit super eum, combusta fuerit. 4. Ajunt Angelos è cœlis descendisse ad audiendum, quando Jonathan paraphrasi formandæ intentus esset. 5. Denique quum hic Jonathan in animum induxisset etiam Hagiographa transferre, divinitus fuit prohibitus, ne omnia arcana manifestaret. Hoc dictus textus Talmudicus immediatè addit: רָעוּר בִּיקֶשׁ לְגִלוֹת תַּרְגּוּם שֶׁל כְּתוּבִים יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ דִּיין מֵאֵי טַעְמָא מְשׁוּם דְּאֵי בִיהַקָּן מִשָּׁח Et adhuc quasivit revelare Targum Hagiographorum. Exivit filia vocis & dixit ei: sufficit tibi. Quâ ratione? Idcirco quod in eo finis Messia. Hoc procul dubio de excidio Messia in Daniele prædicto accipiendum est. Vide plura apud Schickardum in Bechin. happeruschim. Hæc sunt ficta à nugacibus Judæis: inde tamen nobis constat quanti paraphrases ab iis fiant; & propterea nobis licitum est ex iis fidem eorum debellare.

VII. Septimò quæritur. An cognitio Paraphrasium Chaldaicarum Christianis est utilis, & quodammodo necessaria?

Resp. Cognitio paraphrasium est Christianis, volentibus cum Judæis in arenam descendere, perquàm utilis, imo necessaria. Ratio hæc est; quia paraphrases sunt principia Judæorum, ex quibus refutari possunt:

Judæorum enim fides ex tribus fontibus potest infringi, ex textu Hebræo Veteris Test. ex Talmude, & ex paraphrasibus Chaldaicis. Si quis ergo paraphrases illas, ut & cætera quodammodo non calluerit, non poterit is legitimè, & satis fortiter Judæos convincere: nam Judæorum fides, & absurdæ exceptiones sæpè fortiùs ex paraphrasibus debellantur, quàm ex ipso textu Hebraico: exemplum unum erit hoc tempore instar multorum: *Genes. 49. 10.* dicit Iacob לא יסור שבט מיהורה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה *Non recedet sceptrum à Juda & legislator e medio pedum ejus donec venerit Silo*, sive filius ejus. Nos ex hoc textu probamus Messiam in V. T. promissum, jam diù venisse; quia sceptrum jam diu remotum fuit à Judâ: verum multi Judæi, volentes infringere hoc argumentum, ajunt per שבט *sceptrum* hoc in loco intelligi virgam sive plagam; nam שבט etiam sæpè significat virgam sive plagam: & propterea putant Messiam nondum venisse; quia virga adhuc est supra Judæos, quoniam hætenus in exilio sub jugo aliorum habitarunt. Sed possunt refutari ex tribus paraphrasibus in hunc textum, quæ ita, quemadmodum nos, textum Hebræum explicant. Jonathan explicat hæc verba per לא פסקין מלכין ושלטין *Non cessabunt reges & dominatores*. Onkelos verò exponit לא יערי עביר שולטן *Non auferetur habens principatum à domo Juda*. Et paraphrasis Hierosolymitana habet לא פסקין מלכין *Non cessabunt reges*. Preterea in eodem textu habetur שילה *Silo*, quam vocem nos interpretamur de Messia: Judæi iterum negant; sed rursus refutantur ex tribus iisdem paraphrasibus, quarum prima vocem שילה explicat per משיחא *Messiam*, & duæ posteriores per מלכא משיחא *regem Messiam*. Ex hoc exemplo videmus, quod Judæi aliquando fortiùs & clariùs ex paraphrasibus convincantur, quàm ex ipso textu Hebræo. E contrâ Judæi has paraphrases contra nos proferre non possunt; quia à nobis pro scripto humano habentur, cui infallibilis fides adhiberi nequit. Qui ergo cum Judæis de articulis fidei disputare tenetur, qualis occasio nonnunquam pastoribus, & studiosis inter Judæos habitantibus, offerri solet, oportet aliquo modo tenere paraphrases. Verum enim verò deplorandum est tam paucos Christianos quid moliri contra Judæos ad convertendum eos, quum tamen ex sententiâ plurimorum Theologorum Judæi ante finem mundi sint convertendi, & ad Christum reducendi. Sed multi Christiani proh dolor! se mutuò perstringunt, atque cane pejus & angue ad magnam Ecclesiæ perniciem & scandalum persequuntur, vix cogitantes de conversione Judæorum. Pontificii in procurandâ conversione Judæorum hæc in re laudabilem præstant operam. Romæ enim, ut mihi pro certo relatum est, coguntur per vices quidam ex

Judæis

Iudæis singulis hebdomadibus convenire in unum locum, ubi Monachus aliquis, linguarum Orientalium peritus, coram ipsis ex scriptis Veteris T. ex Talmude, ex paraphrasibus Chaldaicis, aliisque scriptis Rabbino-
rum fidem Christianorum confirmat, & Iudæorum refutat. Laudabile sanè medium & instrumentum ad Iudæos convincendos: utinam idem medium à Christianis Magistratibus in illis locis, in quibus quamplurimi Iudæi sunt, etiam adhiberetur. Non dubito quin Deus per tale medium aliquando eos in corde esset puncturus.

Objiciet nonnemo, quod Iudæi, & inter eos etiam doctissimi rejiciant nonnunquam paraphrases Chaldaicas: sic Maimon *More Nevochim part. 1. cap. 66.* expressè ait: *Onkelos hic à verâ & genuinâ expositione recedit: ergo nihil ex paraphrasibus contra Iudæos probari potest.*

Respondeo. Verum est, nonnunquam Iudæi, etsi rarissimè, recedunt à paraphrasibus Chaldaicis: sed hoc inde fit, quia putant paraphrases injuriâ temporis in illis locis esse corruptas: sic enim expressè dicit Maimon *part. 1. cap. 28. pag. 72.* ubi de Onkelosi paraphrasi loquitur: *Corrupta & depravata est in exemplaribus nostris hæc expositio sine controversia &c.* Ergo solummodo sub prætextu erroris à paraphrasibus in quibusdam locis recedunt.

VIII. Oñavò quæritur. An Iudæi unquam datâ operâ paraphrases Chaldaicas in quibusdam locis corruerunt?

Resp. Hoc mihi nullo modo videtur verosimile: nam 1. Obstat Iudæorum religio vel potius superstitio, quâ affecti sunt erga S. Scripturam: potius centies mortem obirent, quàm ut tantillum in S. codice mutarent: & quia etiam paraphrases pro verbo Divino agnoscunt; ideo nullo modo videtur, eos unquam ausos fuisse vel minimum in Targumim mutare.

2. Si paraphrases unquam corrumpere voluissent, procul dubio eam corruptionem instituissent in illis locis, quæ fidem Iudaicam infringunt, & Christianam confirmant. Exemplum suprâ dedimus *in quest. 5. ex Genes. 49. 10.* Si quicquam mutare voluissent, sanè illum locum debuissent depravasse; quia ex illis tribus paraphrasibus clarè demonstratur tempus adventûs Messiaë jam diù præteriisse. Dantur adhuc plura alia similia loca, quæ, etiamsi fidei Iudaicæ sint contraria, nihilominus in paraphrasibus illibata & incorrupta manserunt.

DISSERTATIO SEXTA,

Quæ est pars secunda.

D E

PARAPHRASIBUS CHALDAICIS,

SECTIO IX.

Actenus octo quæstiones de paraphrasibus Chaldaicis absolvimus, sequitur nunc *nona*, quâ quæritur. An hodiernæ paraphrases Chaldaicæ injuriâ temporis sint reverà in quibusdam locis corruptæ?

Resp. Paraphrases injuriâ temporis in multis locis jam corruptas esse videtur his sequentibus rationibus probari posse.

1. Quia nulli librorum unquam, præter textum Sacrum, hæc felicitas contigit, ut post tot seculorum decursus, tot Imperiorum ruinas, tot Bibliothecarum combustiones, & post tot Scribarum transcriptiones integer & purus, qualis ab ipso Authore exaratus est, permanferit. Hinc verosimile est hoc idem etiam paraphrasibus Chaldaicis accidisse; præcipuè quum Judæi toties sint ex patriâ expulsi; qui propterea tam incorruptè scripta sua conservare non potuerunt. Biblia Hebraica sunt quidem incorruptè conservata; sed hoc non mirum, quum Masorâ, quæ est *sepes legis*, à multis seculis fuerint circumsepta. Verum paraphrases nunquam fuerunt circumcinctæ Masorâ; & propterea facilius corruptioni fuerunt obnoxia.

2. Hanc sententiam etiam confirmat Galatinus *lib. 2. cap. 1.* ubi ait se in antiquâ paraphrasi in *cap. 6. Jesaiæ* invenisse hæc verba: קדיש אבנא קדיש רוחא קדיש ברא קדיש *Sanctus Pater, Sanctus Filius, Sanctus Spiritus Sanctus.* Atqui hæc verba jam in paraphrasi Ionathanis non inveniuntur. Verum quidem est, quod Galatinus sæpè dogmata sua mendaciis confirmet, & nonnunquam libros citet, qui nunquam in rerum naturâ fuisse putantur. Hoc quidem non fecit malo fine, sed infelici successu; nam etiam si ignorantibus facile aliquid imponere potuerit, non tamen similiter doctis, qui & ipsi loca inquirere potuerunt. An verò idem fecerit in hoc loco, ignoramus.

3. Hanc paraphrasium corruptionem etiam videtur probare creberri-
ma

ma lectionis varietas, quæ inter diversas Editiones, etiam ejusdem Targumi, intercedit. Quoties enim Regium exemplar differt à Veneto? Quoties Basiliense ab utroque, prout ex innumeris locis, cuilibet varias paraphrasium Editiones conferenti, manifestum fiet. Hæc lectionis varietas est ex defectu Masoræ, uti statim diximus. Hoc etiam confirmat Elias in Masor. ubi ait: לולי באו כבר נעשית התורה כשתי תורות. ולא היו שני: Nisi venissent (Masorethæ) dudum facta esset Lex quasi duæ Leges, nec essent bina exemplaria, quæ congruerent invicem; sicut accidit cæteris libris Authorem, & ipsi etiam Targum Onkelos. Hinc videmus, etiam fatente Eliâ, Targumim quibusdam in locis corruptionem quandam contraxisse. Si verò paraphrasis Onkelosi fuerit obnoxia corruptioni, multo magis etiam aliæ paraphrases; quia cæteræ non fuerunt ita lectæ & relectæ, quàm quidem paraphrasis Onkelosi.

4. Etiam corruptio paraphrasium videtur probari posse ex creberrimis citationibus locorum ex paraphrasibus, quæ jam in iis non inveniuntur: ex. gr. Elias in Thisbi Rad. איתא אולימ אמוזי 6. 5. verbum הפורשים modulates fuisse translatum in paraphrasi per רמקרבצין, quum tamen hoc verbum jam non inveniatur in dicto loco, sed habetur רמנגן. Hinc sequitur vel hodiernam paraphrasin in illo loco esse corruptam, vel hoc verbum רמקרבצין olim fuisse lectum in alio Targum, quod jam periit: sed posterius non est verosimile: quia non videtur hisce ultimis temporibus Targum aliquod esse deperditum. Nonnullæ quidem paraphrases sunt deperditæ ante Christum, & subsequentibus aliquot seculis; sed ultimis seculis propter inventam typographiam non tam faciliè potuerunt perire.

X. Decimò quæritur. An paraphrases Chaldaicæ primitus ab ipsis Authoribus fuerint conscriptæ cum vocalibus & accentibus; an verò sine iisdem?

Resp. Omnes paraphrases primitus absque vocalibus & accentibus fuerunt conscriptæ: hoc apparet ex tribus literis א, ו, י, quæ vulgò matres lectionis vocantur; hæ literæ passim in paraphrasibus Chaldaicis inveniuntur adscriptæ. Si verò paraphrases primitus fuissent conscriptæ cum vocalibus, tum illæ Matres lectionis non essent additæ: nam hæ literæ denotant absentes vocales. Ergò ubi hæ tres literæ textibus Hebraicis inveniuntur additæ, ibi ipsi Authores non addiderunt vocales. Hoc etiam confirmat Elias in præf. Methurg. כלי ספק המתרגמים כתבו תרגומים בלי ניקוד. Procul dubio Interpretes scripserunt paraphrases suas absque vocalibus. Posterioribus

rioribus temporibus quidam paraphrases punctis ornârunt; sed non secundum genuinam punctationem in Daniele & Ezrâ usitatam. Præterea retinuerunt omnes Matres lectionis, quæ, additis vocalibus, sunt superfluae. Verum Buxtorfius ex suâ Editione Basiliensi plerasque Matres lectionis rejecit, & paraphrases punctavit secundum modum punctandi, qui in Daniele & Ezra observari solet. Omnes quidem paraphrases sive benè sive malè vocalibus sunt ornatae, sed non similiter accentibus; nisi sola paraphrasis Onkelosi, in quâ ubique accentus conspiciuntur. Fortassè propterea in hac paraphrasi accentus sunt additi, ut lectionem hujus paraphrasios, ex quâ Iudæi singulis hebdomadibus tenentur sectionem aliquam legalem legere, suaviorem & jucundiorē redderent: nam accentus addunt lectioni suavitatem & melodiam aliquam.

XI. Undecimò queritur. An Paraphrastæ in translationibus suis magis respexerint sensum textus Hebraici; an verò verba? Et an nonnunquam textum Hebræum benè explicarint?

Respondeo. Omnes Paraphrastæ non eodem modo paraphrases suas composuerunt. Paraphrastæ antiquiores magis κατὰ πρόδα Textus Hebræi verba sequuti sunt, quàm recentiores: hi enim aliquando magis justum commentarium composuisse videntur quàm versionem aliquam: nonnunquam tres quatuorve voces Hebraicas triginta vel pluribus vocibus Chaldaicis explicârunt: haud rarò etiam fabulis Talmudicis nimium indulserunt. Hebræi dicunt de Targumistis, quod sæpissimè רורפין הענין לא הולות *sequantur sensum non voces*. Et etiamsi sæpè sensum magis respexerint quàm verba, non tamen paraphrases sunt contemnendæ: ubi enim Hebræi circa textum Hebræum benè aliquid dixerunt, ibi nemo melius, sed ubi malè, ibi etiam nemo pejus. Paraphrastæ sæpissimè res abstrusissimas optimè & Christianè, præcipuè Jonathan in Prophetis, explicârunt, & ita rem acu tetigerunt, ut non sine causâ Talmudici aliquot in locis in hæc erumpere verba debuerint, uti in Megilla pag. 3. a. videri potest אלמא : תרומא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר *Nisi Targum illius textus esset, non sciremus quidnam diceret textus, vel sensum verborum illorum non intelligeremus.* Hinc, quia Paraphrastæ textum Hebræum sepe numero optimè explicârunt, ideo paraphrases illæ à Christianis in locis difficilioribus nonnunquam sunt consulendæ. Hoc fecit Buxtorfius in Lexico Hebraico: in eo enim voces Hebraicas difficiles ex Targum explicavit & illustravit. Hoc etiam sæpè fecerunt Hebræi Commentatores Bibliorum, qui explanationes suas, allegando ipsissima paraphrasium verba, ex iisdem sententiam suam confirmarunt; prout passim in Commentariis R. Davidis Kimchi, aliorum.

aliorumque Commentatorum videri potest. Hæc de paraphrasibus Chaldaicis in genere dicta sufficiant.

XII. Absolutâ generali paraphrasium Chaldaicarum tractatione, sequitur ut de iisdem in specie agamus. In universum sunt sex paraphrasæ, quarum nulla tamen in totum V. T. composita est. *Prima* est Onkelosi in Pentateuchum. *Secunda* vocatur Targum Ieruschalmi, similiter in Pentateuchum. *Tertia* etiam est in Pentateuchum, quæ vulgò Ionathani adscribitur. *Quarta* est Ionathanis in Prophetas Anteriores & Posteriores. *Quinta* est in quinque libellos, scil. in Cantica Canticorum, in librum Ruthæ, Threnorum, Ecclesiast. & Estheræ. *Sexta* denique est in Psalterium, Proverbia & Iobum. De singulis post invicem, quantum necesse videbitur, agemus.

I. Targum Onkelosi.

De hoc Targum queritur. Qualis fuit author ille, qui hanc paraphrasin composuit?

Resp. De hoc authore sunt quatuor sententiæ, quarum *prima* est eorum qui putant ob soni nominalis affinitatem eum fuisse unum ex Patribus, cui nomen fuit Aquilas Ponticus. Sed hæc sententia rejicitur ob has sequentes rationes. 1. Magna est differentia inter אונקלוס (hæc enim paraphrasis vocatur תרגום אונקלוס) & inter Aquilam. 2. Aquilas ille quondam fuit celebris propter factam versionem Græcam; verum hic celebratur propter paraphrasin Chaldaicam in Legem. 3. Aquilas fuit nominatus Christianus, sed hic Onkelos illo titulo fuit antiquior; nam vixit etiam ante tempora Christi, quando Nomen Christiani adhuc fuit ignotum. 4. Onkelos olim Hierosolymis vixit, etiam ante Christum sub Hillele; Aquilas vero vixit sub Hadriano & Antonino pio Imperatoribus.

Secunda sententia est eorum, qui hunc Onkelosum confundunt cum אקילא Akilas. Verum quidem est; hic Akilas etiam fuit profelytus, & scripsit etiam Targum aliquod, quod in Bereschit Rabba passim citatur; sed hæcenus injuriâ temporum periit. Attamen hic Akilas non est confundendus cum Onkeloso. 1. Quia אונקלוס & אקילא nomine differunt tam ratione scriptionis quàm pronunciationis. 2. In scriptis Rabbiorum utriusque fit distincta mentio. 3. Akilas Prophetas & Hagiographa vertit, ut ex allegatis locis Esa. 3. & Prov. 12. apparet; Onkelos vero Pentateuchum transtulit.

Tertia sententia, quæ etiam est communis Iudæorum, statuit hunc On-

kelosum fuisse Titi Vespasiani sororium, qui post excidium Hierosolymæ, ejurato Gentilismo, factus est Iudæorum profelytus. Hanc sententiam elegit olim Elias Levita in præfat. sui Methurgeman, ubi ait, אונקלוס היה בן אחותו של טיטוס שחרב הבית *Onkelos erat filius sororis Titi, qui demoliebatur domum* (Sanctuarii). Verum nec hæc sententia placet propter temporis nimiam diversitatem: nam noster Onkelos annis circiter 40. ante Christum natum sub Hircano factus est profelytus, quum ille Titi sororius, qui fortassè eodem nomine fuit præditus, vixerit post Urbis excidium; nam tum demum factus est profelytus; & nullo modo videtur verosimile nostrum Onkelosum, etiamsi maximè longævus fuisse statuatur, usque ad Urbis & Templi vastationem supervixisse. Hic ergo noster Onkelos nullus est ex tribus præcedentibus.

Quarta sententia est *Schickardi* qui in *Bechinath Happ.* pag. 25. putat nostrum Onkelosum ante Christum natum fuisse, eique fuisse coætaneum, & Rabbano Gamalieli Seni (ad cujus pedes Apostolus Paulus Pharisaismum didicit) octodecim annis ante Urbis incendium defuncto, Iusta fecisse, 70. Thuris libras in ipsius Busta honoris ergò insumendo, & pro more gentis super ejus cavader comburendo. Noster Onkelos fuit etiam profelytus; nam passim in Talmude vocatur Onkelos הגר *profelytus*. De hujus Authoris paraphrasi hæc sequentia sunt observanda.

§. 1. Hic Onkelos videtur tantum scripsisse paraphrasin in Pentateuchum, & nulla etiam alia ejus nomine hodie circumfertur. *Galat. lib. I. cap. 3.* ait: *Hic Ankelos [pro Onkelos] totam Bibliam [pro tota Biblia] in Chaldaum vertit atque exposuit.* Sed Galatino, homini sæpè nimis credulo, & absque ullo testimonio sæpè multa proferenti, non facilè est adhibenda fides.

§. 2. Hæc paraphrasis sola ex omnibus paraphrasibus est ornata accentibus, & ferè ubique eisdem, quibus textus Hebraicus; adeo ut sub iisdem Hebræorum accentibus, instar ipsius authenticæ legis decantari possit; nisi ubi interdum plura liberioris paraphraseos verba, vinculis Maccaph unita, longioris Melodiæ ambitu sonanda sunt, & eâdem quasi chordâ aliquandiu oberrandum, uti loqui amat *Schickardus* in *Bech. Happ.*

§. 3. Hæc paraphrasis est una ex antiquissimis paraphrasibus, quæ hodie inveniuntur: nam est composita ab authore, qui ante vel circa tempora Christi vixit.

§. 4. Est una ex præstantissimis paraphrasibus, quæ extant: nam contextum *κατὰ πόδα* sequitur, & vix plura verba, nisi *Genes. 49.* & in paucis aliis locis, continet, quàm textus Hebræus; prout videri potest in Bibliis

Bibliis Venetis, Basiliensibus, Hanovianis, & novis Anglicanis, in quibus hæc paraphrasis juxta textum Hebræum collocatur: verum in Bibliis Regiis eadem textui sacro subjicitur. Etiam propterea hæc paraphrasis Onkelosi est præstantissima, quia Onkelos admodum cautus fuit in explicandis ἀνδραγαθήαις, quæ, passim in S. Scriptura occurrentes, faciliè ansam errandi præbere possent.

§. 5. Est etiam facillima, & propterea captui plebis accommodatissima; quia de verbo ad verbum textum Sacrum sequitur: sed quandoquidem sunt variæ hujus paraphraseos editiones, quæ multum ab invicem differunt; ideo ea editio à nobis judicatur esse facillima, quæ à Buxtorfio juxta punctationem, in Daniele & Ezra usitatam, punctata est.

§. 6. Fuit etiam usitatissima inter Judæos, tum quia sæpiùs exscribebatur, & typis excudebatur; tum etiam quia Judæi olim tenebantur & adhuc hodie tenentur quâvis hebdomadâ Sectionem aliquam ex hæc paraphrasi legere. Hoc affirmat Elias Levita *præfat. in Methurg.* cum ait, קודם שנמצאה מלאכה הרפוס לא היו נמצאים תרגום נביאים וכתובים כי אם אחד במדינה ושנים באיקלים לכן לא היה מי שהשגיח בהם. אבל תרגום אונקלוס תמיד נמצא לרוב: וזה מפני שחייבים אנחנו לקרא בכל שבוע הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום *Antequam inveniretur Ars Typographica, non extabant Targum Prophetarum & Hagiographorum, nisi vel unum in Provincia, vel ad summum duo in universo climate. Propterea nec quisquam erat, qui ea curaret. At Targum Onkelosi semper repertum est affatim. Et hoc ideo, quia nos obligati sumus, ut legamus quâvis septimanâ Parascham bis, semel in textu, & semel in Targum.* Hæc de paraphrasi Onkelosi.

II. Targum Hierosolymitanum.

De hoc Targum hæc sequentia observa.

§. 1. Hoc Targum vocatur תרגום ירושלמי *Targum Hierosolymitanum*. Sed quare? Vel ab urbe, in quâ translatum est; vel à linguâ sive dialecto, quâ conscriptum est. Datur etiam Talmud Hierosol. quod eâdem dialecto exaratum est. Dialectum quod attinet, etiamsi omnes Paraphrastæ linguâ Chaldaicâ scripserint, variis tamen dialectis pro seculorum & regionum varietate, in quibus vixerunt, usi fuerunt.

Chaldaicæ linguæ triplex olim fuit dialectus, *Prima* fuit *Babylonica*, quæ in florente Regno Babylon purissima fuit. Hæc usi sunt in sacris literis Daniel, Ezra & Jeremias in versu illo Chaldaico *cap. 10. vers 11.* Et postea eâdem dialecto, licet impuriore, usi fuerunt Onkelos, Jonathan, &

Autor, five Authores Talmudis Babylonici.

Secunda dialectus est *Hierosolymitana*, quæ Judæis Hierosolymis, & in circumjacentibus regionibus habitantibus, familiaris fuit. Hæc dialecto usi sunt Autores Targumi, vulgò adscripti Jonathani Uzielidi, & Jeruschalemi in Legem, & illius in Hagiographa. Etiam hanc dialectum suam agnoscunt Talmud Hierosolymitanum, Liber Zohar, & quædam Me-draschim.

Tertia dialectus est *Syra Comagena* sive *Antiochena* dicta, quæ ex Anti-ocheno tractu in reliquas Syriæ partes propagata fuit. Eâ dialecto Novum Testam. Syriacum descriptum est. Targum igitur Hierosolymitanum ad secundam dialectum referri debet. *Vide Diatrib. de compend. & facili ling. Hebr. & Chald. condiscendi ratione, & Præfat. Francisci Tayleri versioni Targumi Hieros. præmissam.*

§. 2. Author hujus Targum planè est ignotus, etiam ipsis Judæis: sic testatur Elias præf. Methurg. המתרגם ירושלמי שתרגם התורה לא נודע לנו מי הוא: *Interpres Jerosolymitanus qui vertit Legem, ignotus est nobis quisnam fuerit.* Nonnulli putant illud Targum ab uno Authore esse compositum. Schickardus existimat Authores ejus numero plures fuisse, sed collectorem unum.

§. 3. Quando sit compositum, ignoratur; saltem aliquot seculis post Onkelosum & Jonathanem scriptum esse conjicitur primò ex stylo impurissimo, quo constat: nam ei multæ voces extraneæ, ut Græcæ, Romanæ, imo Persicæ sunt immixtæ, testante Eliâ in præfat. Methurg. תרגום ירושלמי יש הפרש גדול בינו ובין תרגום הבבלי וזה לפי שהוא מורכב מן הרבה. *Ingens est differentia inter Targum Jerosolymitanum & Babylonicum. Illud enim abundat pluribus vocabulis Babyloniciis, Græcis, Romanis, atque Persicis.* Et quo stylus est impurior, eò etiam est recentior. Lingua enim Chaldaica, quâ utebantur Judæi post solutam capt. Babil. erat purior secundum puriorem dialectum Chaldaicam; sed temporibus sequentibus, quando Judæi versabantur inter Romanos, aliosque Gentiles, multæ voces barbaræ, illis Nationibus propriæ, propter nimiam cum illis familiaritatem, Linguae Chaldaicæ fuerunt immixtæ: & quo major erat temporis & loci distantia ab illâ captivitate & à Chaldaëâ, eo major etiam fuit alienatio linguae Chaldaicæ à primævâ suâ puritate. Ex his concludimus hoc Targum esse multo recentius præcedentibus Targumim. Hæc novitia quodammodo antiquitas hujus Targum secundò etiam probatur ex rebus, quæ post Christum gesta sunt: sic *Levit. 26. 29.* hoc Targum facit mentionem famis Hierosolymitanæ, cum Judæi

Judæi comederent carnem filiorum suorum, & filiarum suarum: atqui illa obsidio, in quâ dicuntur mortui fame immani, aut cæsi undecies centena millia, facta est circa annum Christi 64. Elias in *præfat. Methurg.* putat hoc Targum vel paulò ante, vel paulò post Talmud esse conscriptum.

§. 4. Hoc Targum non est continuâ serie, ut cætera omnia, sed interruptâ serie compositum. Aliquando multos versus Hebraicos sine ullâ translatione transilit & omittit, nonnunquam diutius in quibusdam locis immoratur. Hinc nonnulli putant hoc Targum non totum superesse, sed tantummodo ejus partem, quæ quasi rudera & fragmenta veluti tabulas post naufragium continet. Alii putant esse collectanea, composita quidam à diversis Targumistis, sed collecta & congregata ab uno Authore. Ut ut sit, jam saltem interrupta est, & quidem miro modo: nam aliquando in medio versu & semi-completo sensu incipit, vel desinit. Hujus Targumi translatio Latina Anno 1649. Londini in lucem edita est.

D I S S E R T A T I O S E P T I M A,

Quæ est pars tertia & ultima.

D E

PARAPHRASIBUS CHALDAICIS,

III. *Targum tertium in Pentateuchum.*

Actenus egimus de paraphrasibus Chaldaicis in genere, & de duabus in specie, scil. de paraphrasi Onkelosi & Hierosolymitanâ; jam sequitur ut de reliquis quatuor in specie agamus.

Queritur igitur. Quis est author hujus tertiæ Paraphraseos Chaldaicæ?

Resp. Vulgò hæc paraphrasis adscribitur Ionathæ filio Uzielis, qui paraphrases in Prophetas composuit: hinc hæc paraphrasis à Iudæis vocatur תרגום יונתן בן-עוזיאל *Targum Jonathanis Uzielidis*: sed falluntur summo-perè Judæi, prout ex rationibus statim afferendis manifestum fiet. Verum quidem est, & vix ulli dubitamus, quin Jonathan filius Uzielis etiam composuerit paraphrasin in Pentateuchum: nam expressè hoc videtur indicari à Talmudistis in loco Talmudico suprâ allegato *tractatu Bavabathra*

אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח. pag. 134. עליו נשרף. *Dixerunt de illo Jonatha filio Uzielis, quod horâ quâ sederit & studuerit in Lege (h. e. Pentateucho) omnis avis, quæ volârit super eum, combusta fuerit.* Deinde in loco suprâ alleg. ex Megilla pag. 3. dicitur, quod cum voluerit pergere in transferendis Hagiographis, audiverit vocem, quæ aiebat ריך *sufficit tibi.* Videtur admodum probabile Eum jam antea transtulisse Pentateuchum: quia libri Pentateuchi majoris fiunt à Judæis quàm Hagiographa: deinde quia Judæi singulis hebdomadibus sectionem aliquam ex Pentateucho debuerunt legere. Verum enimvero inde non sequitur, quod illa paraphrasis, quæ hodiè hoc specioso nomine circumfertur, sit eadem illa, quam Jonathan ille olim composuit. Hanc hodiernam paraphrasin in Pentateuchum, quæ hoc specioso Jonathanis nomine jam circumfertur, non esse eandem illam antiquam, vel non esse Jonathæ adscribendam, probamus his sequentibus rationibus.

Ratio 1. Quia est magna differentia inter stylum, in Prophetis observari solitum (quæ paraphrasis sine contradictione Jonathanis adscribitur) & inter stylum, qui in hac paraphrasi observatur. Targum in Prophetas est arctum, & verbis sollicitè astrictum; hoc verò est prolixum, & instar justii commentarii latissimè diffusum.

Judæi fortassè excipient, non mirum esse quod in paraphrasi Legis plura sint addita, quàm in Prophetarum paraphrasi; quia Pentateuchus continet historias & leges, quibus facile aliquid addi potuit; sed Prophetis, quia futura prædicunt, tam facile propter incertitudinem rei futuræ quædam addi non potuerunt.

Resp. Prophetæ Anteriores, scil. libri Josuæ, Judicum, Samuelis & Regum etiam sunt libri merè Historici; quare stylus paraphraseos ibi æquè latè diffusus non est, quàm in paraphrasi Legis? Deinde Gen. capit. 49. occurrit prophetia de filiis Jacobi, & tamen ibi in illâ paraphrasi multa sunt addita. Quare Jonathan magis in illâ prophetiâ stylum suum dilataisset, quàm in paraphrasi in prophetas posteriores?

Ratio 2. Paraphrasis hæc non videtur esse Jonathæ; quia quamplurimas habet fabulas, redolentes superstitiones Judaicas, quæ sanè nugæ non videntur conscriptæ à tam sapienti viro, ita apud Judæos semper celebrato: ex. gr. Genes. 1. 16. occurrit fabula de duobus luminaribus, scil. sole & Luna, quæ viginti & uno annis dicuntur fuisse æqualia; sed Luna dicitur fuisse imminuta, quia dicebat impossibile esse duos reges ejusdem dignitatis posse simul regnare: sic enim ait paraphrasis. ועבר יהוה ית חרין נהוריא רבריא והוין שוין באיקרהון עשרין וחד שנין — ומן בתר כן אשתעית סיהרא

כִּהְיָא וכו' *Et fecit Iehova duo luminaria magna, & fuerunt aequalia in præstantiâ suâ viginti & uno annis: — sed postea luna fuit imminuta, &c.* Vide hanc fabulam plenius descriptam apud Buxtorfium in *Synagoga cap. 17.* Hinc concludimus nullo modo esse verosimile illum Ionathanem etiam hanc paraphrasin composuisse, quum in paraphrasi Prophetarum tales fabulas non immiscuerit.

Ratio 3. Quia illa paraphrasis quarundam rerum facit mentionem, quæ diù post tempora Ionathanis acciderunt: ex. gr. *Exod. 26. 9.* facit mentionem sex partium, in quas Misna divisa est, quum certum sit Misnam demum à Rabbi Iehudâ esse collectam circiter circa annum Christi 150. & Ionathan Paraphrastes vixit ante, vel ad minimum circa tempora Christi. Verba illius paraphraseos ita sese habent, *וְיָרָא שִׁיחַ יִרְעֵן לַחֹר כָּל קָבֵל*, *Et sex aulea seorsim, juxta sex ordines Misnae.* *Et Num. 24. 19.* hæc eadem paraphrasis meminit Constantinopoleos, cum ait: *וַיָּקֻם שְׁלִישׁ מַדְבֵּי יַעֲקֹב וַיּוֹבִיד וַיִּשְׁצִי שְׁיֻבוֹתָא דְּמִשְׁתֵּייר מִן קוֹשְׁטִינְטִינִי קִרְתָּא תִּיבְתָא וַיִּצְרִי*, *Et surget Imperator è Domo Jacob, perdet atque exterminabit reliquias, quæ supersunt de Constantinopoli; urbe renovatâ, & vastabit atque diruet arcem rebellem, & Casaream fortem, urbes populorum.* Hæc diu videntur gesta post tempora Ionathanis Uzielidis. Quod Schickardus ad primum excipit, nihil esse videtur, scil. Traditiones Talmudicas Ionathane illo esse vetustiores, ac à Salvatore nostro aliquoties reprehensas; ac propterea non esse mirandum, si Ionathan faciat mentionem Traditionum Talmudicarum. Verum non Traditionum, quæ in Misnâ sive Gemarâ continentur, hic Paraphrastes facit mentionem; sed partium Talmudicarum, in quas liber ille, qui dicitur Misna, anno 150. post Christum divisus est. Vide plura apud Schickardum *Disput. 2.* De hæc secundâ in legem paraphrasi hæc sequentia observa.

1. Hæc paraphrasis tertia utilem operam præstat contra Iudaicos Commentatores, quibus sæpenuerò expressissimè contradicit: nam Vaticinia quædam, quæ Iudæi ad Davidem, Salomonem, vel alios Mortales pravè detorquent, de Messiâ rectè & Christianè exponit. Exemplum suprâ ex *Genes. 49. 10.* attulimus.

2. Hæc paraphrasis fuit semper rarissima, & antiquis ferè ignota. Eliæ Levitæ, etsi antiquitatis curiosissimo indagatori, planè ignota fuit, nisi quod alicubi ejus mentionem factam viderat. Apud Fagium & Mercerum ejus paraphraseos est altum silentium; nisi quod posterior ad *Genes. 3. 21.* ex R. Menahem Recanatensi hujus paraphraseos mentionem faciat; sed ita, ut eam apud nos non extare asserat. *Galat. lib. 1. cap. 3.* ejus men-

tionem faciens, atque initium ejus *וכו' אולא מן* recitans, ait rarissimam esse, seque semel eam tantum vidisse; & Galatinus demum superiori sæculo vixit.

3. Quando & à quo hæc paraphrasis sit composita, ignoramus: ex exemplis suprà allatis probavimus eam non esse compositam à Ionathane Uzielide, nec esse ultimæ antiquitatis. Etiam styli cruditas hoc videtur satis evincere. Vide tale exemplum ex *Genes. 35. 8.* apud Hottingerum *lib. 1. c. 3. §. 1.* Ut ut sit, etiamsi ante aliquot sæcula fuerit conscripta, non tamen est typis in lucem edita, nisi ante 80. circiter annos Venetiis è quodam MS. Codice, deinde Basileæ, denique Hanoviae anno 374. secundum supputationem Judaicam minorem, h. e. anno Christi 1614.

IV. Targum quartum Jonathanis Uzielidis in Prophetas anteriores & posteriores.

1. Author Targumi in Prophetas vocatur *יונתן בן עזיאל Jonathan filius Uzielis*. Hujus sæpè fit mentio in Thalmude, uti ex antecedentibus manifestum est. Fuit unus ex discipulis magni & celebris illius Hillelis, prout dicitur in Thalmude Tractatu *bava bathra cap. 8. pag. 134.* *Facie à circa Med. חנו רבנן שמנים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהן ראויים שתשרה עליהן שכינה כמשה רבינו שלשים מהם ראויים שתעמוד להן חמה כיהושוע בן נון עשרים Tradunt בינוניים גדול שבכולן יונתן בן עזיאל : קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי :* *magistri nostri quod octoginta discipuli fuerint ipsi Helleli seni. Triginta ex illis digni, ut habitaret supra eos Spiritus S. sicut supra Mosén præceptorem nostrum, supra quem est pax. Et triginta ex illis digni, ut stet ipsis sol, sicut Josue filio Nun. Viginti intermedii. Maximus, qui in omnibus illis, erat Jonathan filius Uzielis. Parvus, qui inter omnes illos, erat Rabban Iochanan filius Zaccai.* Hinc apparet quanti Iudæi hunc Ionathanem Uzielidem faciant. Ajunt eum esse discipulum, quod etiam creditur, illius magni & celebris Hillelis, qui 80. celeberrimos habuit discipulos, inter quos hic dicitur fuisse præstantissimus. Præterea cum Zaccaide, viro profundissimè docto, eum comparant, & dicunt illum fuisse minimum; hunc verò nostrum è contrà maximum. Quod hic Ionathan transtulerit Prophetas, unanimiter creditur & defenditur à Iudæis. Hoc etiam approbat calculo suo Elias Levita in præfat. Methurg. quando ait: *יונתן בן עזיאל תרגם להם שמנה נביאים הוא : היה מתלמידי הילל שהיה כמו מאה שנה קודם חרבן הבית Jonathan filius Uzielis interpretatus est eis octo Prophetas.* — Ille erat è discipulis Hillelis, qui claruit centum annis ante vastationem domus. Hic videmus qualis fuerit ille Jona-

Jonathan, quid fecerit, & quando vixerit. Claruit ergo ante Christum, & ejus prodromum Iohannem Baptistam. Falluntur igitur, qui eum cum Theodotione, versionis Græcæ quondam Interprete, propter solius nominis affinitatem (quia Theodotion & Jonathan idem significant, scil. *Dei donum*, vel *Deus dedit*) confundunt.

II. Hæc paraphrasis est reverâ una ex præstantissimis; nam quamplurima loca, de Messiâ obscurius loquentia, prorsus Christianè & dilucidè explicat. Etiam Iudæi hanc paraphrasin pro præstantissimâ agnoscunt.

1. Quia persona, quæ eam scripsit, fuit tam excellens. 2. Quia credunt hunc Ionathanem doctrinam suam ab Haggæo, Zachariâ & Malachiâ Prophetis accepisse, uti suprâ dictum est. 3. Propter miracula, quæ dicuntur illo tempore, occasione illius paraphraseos, evenisse. Eadem suprâ ex Talmude enumeravimus.

V. Targum quintum quinque libellorum, scil. *Cantici Canticorum* *Ruthæ, Threnor. Eccles. & Estheræ.*

1. Hæc paraphrasis quinque libellorum, cujus Author planè ignotus est, in multis ferè est justus commentarius: aliquando loco trium aut quatuor vocum Hebraicarum viginti vel triginta voces Chaldaicas substituit.

2. Est conscripta dialecto Hierosolymitanâ, secundâ scil. dialecto, quâ Iudæi Hierosolymis, & in Iudæa fuerunt usi.

3. In hac paraphrasi quædam fabulæ Talmudicæ inveniuntur: ex. gr. *Estheræ cap. 7. versu 9.* dicitur, quod Estheræ fuerint datæ septem puellæ, quæ ipsi ministrarent. Hinc prima paraphrasis in ejus librum fingit Estheram, cum inter gentiles habitaret, qui sabbathum secundum morem Iudæorum non colebant, & propterea difficile esset dies septimanæ & sabbathum distinguere, habuisse septem virgines, quas certis nominibus tanquam memorialibus insignivisset. Harum singulæ singulis diebus, prout ei nomen diei erat impositum, Estheræ inserviebant, ut sic, nominato nomine ancillæ, statim diem hebdomadarum cognosceret: ex. gr. prima ancilla vocata fuit חולתא *prophana*, quia primo die septimanæ (sex enim dies vocantur חולין *prophani*) ipsi inserviebat. Secunda ancilla vocabatur חולתא ארבעתא *expanso*, quia expansum secundo die creationis est creatum. Vide hanc fabulam plenius descriptam in ipsâ paraphrasi, & in Lexico Chal. & Syr. Buxtorf. Rad. חלל.

4. Invenitur adhuc aliud Targum in Estheram. ita incipiens ומה

ביומי אחשוורוש הוא אחשוורוש חר מן עשר מלכין די מלכו ועתירן בעלמא ואילין
 אינון עשר מלכין מלכותא קרמייתא דמלך מלכיא יי' צבאות דבעגלא תתגרל מלכותיה
 'עלן וכו'. *Et fuit in diebus Ahasveri. Ille Ahasverus fuit unus è decem regibus
 qui regnabant, & divites erant in mundo. Et hi sunt illi decem reges. Re-
 gnum primum est Regis Regum Domini exercituum, cujus regnum cito magnifi-
 cabitur, &c.* Hæc posterior paraphrasis est ferè duplo major priori, & ad
 minimum triplo major textu Hebraico; adeo ut magis justus commenta-
 rius esse videatur, quàm versio aliqua. A quo, & quando hæc paraphra-
 sis sit composita ignoratur. Franciscus Taylor Anglus Anno 1655. utri-
 usque in Estheram paraphraseos Latinam translationem Londini in lu-
 cem emisit.

VI. Targum sextum in Psalmos, Proverbia & Jobum.

1. Hoc Targum vulgò vocatur תרגום רב יוסי *Targum Rab Iose*. Author
 hujus paraphraseos vulgò constituitur Rab Jose, qui dicitur cæcus, vel,
 ut alii volunt, luscus fuisse. Sunt qui hanc paraphrasin Jonathani adscri-
 bunt, sed contra Thalmudistarum sententiam, qui ajunt, uti suprà dix-
 imus, ipsum voluisse quidem Hagiographa transferre, sed per *filiam vo-*
cis cohibitum fuisse. Sunt nonnulli qui putant Authorem hujus paraphra-
 seos esse ignotum: sic ait R. Azarias in *Meor. En. pag. 148. a.* תרגום כתובים
 הנמצא הוא מאיש לא ידענוהו *Targum Hagiographorum præsens authorem habet
 nobis ignotum.* Ut ut sit de Authore, hoc certum est, hanc paraphrasin
 non esse similem cæteris paraphrasibus: est enim scripta stylo inæquabili,
 cui multæ voces Syriacæ, Græcæ & Latinæ immixtæ sunt. Hinc est, quod
 hæc paraphrasis ita difficilis sit, ut ne quidem ab ipsis Judæis, etiam doctis-
 simis, qui cognitione harum linguarum destituuntur, rectè intelligi pos-
 sit. Sic conqueritur Elias Levita quod nonnullas voces, quæ Syriacæ e-
 rant, non intellexerit. Sed non mirum, cum Linguam Syriacam non cal-
 luerit. *Vide Lex. Talmud. Buxt. pag. 2344.* Hæc paraphrasis tanti non fit
 quanti paraphrases Jonathæ & Onkelosi. Vide plura de paraphrasibus a-
 pud Schickardum in *Bechinat Happeruschin*, & Hottingerum in *The-
 sauro Philol.* atque nonnulla in secundâ dissert. *Jonæ Illustrato* præmissâ.

A N N E X U M

Continens methodum legendi & discendi Paraphrases Chaldaicas.

Quandoquidem videmus paraphrases Chaldaicas esse utiles, tum ad
 verum

verum S. Scripturæ sensum in multis locis dubiis percipiendum, tum etiam ad Iudæos in nonnullis fidei articulis convincendos, operæ pretium erit ut breviter methodum indicemus, quam in paraphrasibus Chaldaicis legendis & evolvendis observandam esse judicamus. Hæc igitur observanda veniunt.

§. 1. In principio hæc regula hîc præmittenda est, *ἄλλος ἀνεβραϊσμένον*, *nemo Hebraicæ linguæ imperitus ingrediatur*, sive paraphrases aggrediatur: nam lingua Hebraica est mater linguæ Chaldaicæ. Deinde nemo linguam Chaldæam benè intelliget, nisi prius præceptis linguæ Hebraicæ fuerit imbutus. Denique qui Grammaticas Chaldaicas conscribunt, præsupponunt Lectorem præcepta Hebraica novisse; & propterea iis omissis ut plurimum tantum præcepta Chaldaica tractare solent. Idem etiam in linguâ Græcâ est observandum: nam quemadmodum non consultum est discere aliquam dialectum, sive Doricam, Æolicam, Boëticam, aut similem aliquam non præmissâ cognitione communis dialecti linguæ Græcæ; ita etiam non consultum est discere linguam Chaldaicam sine prævia cognitione linguæ Hebraicæ: nam quum lingua Chaldaica & Syriaca sint magis dialecti linguæ Hebraicæ, quàm novæ linguæ; ideo ipsam linguam prius discendam esse judicamus. Mediocriter igitur Lector linguæ Hebraicæ peritus esse debet, antequam linguam Chaldaicam, vel paraphrases Chaldaicas aggrediatur.

§. 2. Lector imbutus mediocri cognitione linguæ Hebraicæ, aggrediatur ante omnia textum Chaldaicum Danielis & Ezræ; quia in illis purissima dialectus Chaldaica comprehenditur, quâ olim Chaldæi, florente regno, usi fuerunt. Et ut Philo-Chaldæus hos textus Danielis & Ezræ edificare possit, utatur Lexico Hebraico & Chaldaico Buxtorfii, in quo omnes Radices Chaldaicæ unâ cum derivatis, Radicibus Hebraicis immixtæ, inveniuntur; vel utatur meâ tabellâ aut Manuali meo Chaldaico, in quo omnes Veteris T. Radices Chaldaicæ, & earundem derivata post invicem ordine alphabetico disponuntur. Deinde ut Lector textus illos Grammaticè resolvere possit, utatur Grammaticâ Chaldaicâ Buxtorfii; vel si brevitati studeat, utatur meis paucissimis præceptis Chaldaicis, quibus mediantibus facilè hos textus Chaldaicos Danielis & Ezræ enucleare poterit.

§. 3. His textibus Danielis & Ezræ quodammodo perlectis, aggrediatur ipsas paraphrases, & quandoquidem omnes non sint æquè intellectu faciles, vel difficiles; ideo sciendum est à quali initium sit sumendum. Primò igitur aggrediatur Philo-Chaldæus paraphrasin Onkelosi in Penta-

teuchum: illa enim est una ex facillimis, & ferè de verbo ad verbum textum Hebræum transfert; etiam ornata est accentibus, sententias sæpè distinguentibus, cum omnes cæteræ paraphrasés accentibus careant. *Secundo* pergat in paraphrasi Jonathæ in Prophetas anteriores, & uno vel pluribus libris perlectis progrediatur ad Prophetas posteriores, & illis ex parte lectis progrediatur ad cæteras, quasunque velit. Verum quandoquidem in his paraphrasibus multæ occurrant voces Chaldaicæ, quæ in Veteri T. non habentur; & consequenter etiam non in Lexico Hebraico-Chaldaico Buxtorfii; ideo utatur Philo-Chaldæus Lexico ejusdem Authoris Chaldaico & Syriaco in quarto: in eo enim omnes voces Chaldaicæ, in paraphrasibus occurrentes, dilucidè explicantur. In paraphrasibus Hagiographorum etiam occurrunt voces Græcæ, Latinæ, aliarumque linguarum, quæ à Judæis, egregiè etiam doctis, sed cæterarum linguarum imperitis, non benè intelliguntur; ideo ut Philo-Chaldæus huic malo succurrere posset, utatur libro *Davidis Cohen de Lara*, vocato עיר דוד *urbs Davidis*. Hic liber, editus in 4. Amstelredami Anno 1638. explicat omnes peregrinas voces, & simul ostendit convenientiam vocabulorum Rabbinicorum cum Græcis, aliisque linguis Europæis. Nulli dubitamus, quin studiosi, alique Philo-Hebræi & Philo-Chaldæi satis felices in paraphrasibus Chaldaicis sint facturi progressus, si hâc præscriptâ methodo utantur.

DISSERTATIO OCTAVA,

DE

PENTATEUCHO SAMARITANO.

SECTIO I.

Ntequam de Pentateucho Samaritano agamus, prius quædam de Samaritanis præmittenda sunt.

Primò quæritur. Quales fuerunt Samaritani?

Resp. Samaritani vel Samaritæ Hebræis vocantur שומרוֹנִים *Schomronim* ab urbe שומרון *Schomron* vel *Samaria*. Decem tribus (quæ vocabantur בית ישראל *Domus Israel*, propter Rehabeam in regnando tyrannidem segregatæ à Judæis, qui nominabantur בית יהודה *Domus Jephuda*) inhabitârunt Samariam, quæ erat Metropolis & Regum sedes. Hæ decem

cem Tribus idola coluerunt, & vitulos aureos veneratæ sunt ad Ægyptiorum imitationem. Quapropter, quum tali idololatriâ & aliis sceleribus se contra Deum obstrinxisset, abductæ fuerunt in Assyriam captivæ à Salmanassare Assyriorum rege. Mox, ne loca illa incolis destituerentur, rex Assyriæ varias colonias in vacuas Israelitarum sedes ex aliis regnis & regionibus, scil. ex Babelæ, Cutha, Awa, Hamath, Sepharvaim &c. traduxit: uti videre est 2 Reg. 17. 24. *Deinde adduxit rex Assyriæ è Babelæ, & è Cutha, & è Hava, & è Chamatha, & Sepharvajimis colonos, quos collocaverat in civitatibus Schomronis loco Israelitarum: & hereditario jure possidentes Schomronem habitabant in civitatibus ejus.* Hi novi coloni, transportati jussu regis Assyriæ, Samariam & vicina loca inhabitaverunt; sed à loco præcipuo inhabitationis, scil. Samariâ, vocati sunt Samaritani; & quia plerique horum colonorum כּוּתָּי *venerunt ex Cutha*, fluvio, ideo etiam vocati sunt כּוּתָּי *Cuthai*. Samaritani ergo non erant vera Israelitarum propago, sed incondita colonorum multitudo, quam rex Assyriæ ex Cuthæorum, Babylonienſiumque, & Chamathæorum, ac Sepharvaimitarum, Chavæorumque sedibus collectam in Samariam transvexerat, postquam Israelitæ, qui antea secessionem à Iudæis fecerant, abducti in exilia, & dispersi per Colchos, Parthos & Æthiopes.

Hi novi & varii coloni idolatræ, gentilia sua sacra non relinquentes, Deum verum non coluerunt: nam Chamatæi Aschimam, Chutæi Nergalem, Babylonienſes Succot Benot, Havæi Nibchanem & Tartarum, Sapharvaimitæ Adramelechum atque Hanamelechum adorârunt. Rex Assyriorum homines variarum religionum transvexit, ne unitas religionis occasionem præberet secessioni & rebellioni: nam inter incolas ejusdem religionis solet esse major animorum convenientia, quam inter incolas diversę religionis, quique propterea tam facile non possunt contra regem suum rebellare.

Propter hanc Samaritanorum idololatriam Deus immisit immanes leones, 2 Reg. 17. 25. *Fuit autem quum principio habitantes ibi non revererentur Jehovam: ut immitteret Jehova in illos leones, qui interficiebant eos.* Josephus lib. ix. cap. 14. ait Deum immisisse in eos sævam pestilentiam. Author Chronici Samaritici sterilitatem & frugum corruptionem immisſam ait. Ut ut sit cum viderent Samaritani se quotidie ita consumi, miserunt legatos ad regem Assyriorum, & dixerunt, Domine Rex, Terra in quam nos misisti, non recipit nos: pauci enim ex quamplurimis sumus superstites. Rex, convocatis ad se senioribus Israelis, dixit eis, toto illo tempore, quo vos in terra vestra habitastis, non orbavit vos hostia agri. Hi re-

sponde

sponderunt, Terram illam non ferre gentes, quæ Legi operam non dant, quæque non est circumcisa: propterea rex misit eò unum ex sacerdotibus captivis, vel uti alii volunt, duos, scil. R. Dositheim, & R. Zachariam, qui eos circumcidebant, & librum legis docebant. Hinc gentes illæ & in statutis Legis Mosaicæ ambulârunt, & falsos suos Deos coluerunt, 2 Reg. 17. 41. *Quamvis gentes istæ reveritæ sint Jehovam, & cum idolis suis coluerint.*

Quoniam verò hic transmissus Sacerdos Samaritanos Pentateuchum tantum docebat; ideo Samaritani, uti nonnullis placet, tantum Mosis Pentateuchum, rejectis Vatum effatis & Hagiographis, pro solo verbo Dei receperunt.

Samaritani cum Judæis sibi vicinis diu in pace vixerunt, donec hi sub Esdra & Nehemia Templum restaurare, & sacra divina restituere conati fuerunt. Tunc enim Samaritani restorationem Templi, prius à Cyro, & postea à Dario concessam, ægerrimè tulerunt, & opus quovis modo impedire tentârunt. Hinc natum est odium illud implacabile inter Judæos & Samaritanos; adeo ut Judæi Samaritanos à Sacris suis semper coercuerint, & connubiorum commercia sub poena ejectionis ex Ecclesia interdixerint.

Nonnulli ex Judæis uxores Samaritanas sibi duxerant, quas cum dimittere noluerint, ad Samaritanos transfugere coacti fuerunt. Inter hos erat Sacerdos Manasses, Jaddi Magni Pontificis frater, qui cum peregrinam uxorem, scil. Sanabelletis filiam duxisset, Seniores postulabant, ut aut uxorem relinqueret, aut non amplius ad altare accederet. Manasses profectus ad socerum suum, dixit se quidem amare filiam, nolle tamen propter eam privari sacerdotio. Sanabelletes promisit se non tantum illi sacerdotium esse servaturum, sed & pontificatum paraturum, & templum Hierosolymitano simile in monte Garizim ædificaturum. Postea Sanabelleti ab Alexandro Magno concessa est venia ædificandi novum templum in monte Garizim, ut generum suum Manassen, ejectum propter peregrinam uxorem, pontificatu ornaret. Post obitum Alexandri, imperium quidem ejus inter successores fuit divisum, sed templum in Garizim mansit incolume; & si quis inter Hierosolymitanos aut illiciti cibi sumpti, aut violati sabbathi, aut similis criminis reus ageretur, ad Samaritanos confugiebat. *Vide plura apud Ioseph. lib. 11. cap. 8.*

In פָּרְקֵי sive Capitibus R. Elieseris cap. 38. dicitur, quod Samaritani quæsierint occidere Nehemiam, & quod impediverint opus Domini duobus annis: hinc Esras & Zerubbabel & Iehosua convocârunt cætum in
Tem-

Templum Domini, & fecerunt venire trecentos Sacerdotes, trecentas buccinas, & trecentos libros legis in manu eorum: clangebant, & excommunicant Samaritanos omnibus excommunicationis fulminibus &c. ne quis unquam ex Israele comederet panem Samaritani: propterea dixerunt, quisquis comederit carnem Cuthæi, perinde est ac si comederet carnem porci. Deinde interdixerunt ne quisquam Samaritanum in Iudaismum reciperet. Hoc anathema ad Iudæos, qui in Babylonia remanserant missum, non solum ab illis fuit approbatum, sed novo superaddito auctum & confirmatum. *Vide dissert. Buxt. de Lit. Hebr.*

Hoc odium semper fuit continuatum, & ne tunc quidem potuit mitigari, cum templum in Garizim, ducentis post annis ab Hircano fuit dirutum. Hoc odium etiam adhuc viguit temporibus Christi, prout apparet ex Evangelio *Johan. cap. 4. vers. 9.* Ex his omnibus apparet quod inter Samaritanos multi Judæi fuerint, qui Judæo-Samaritani vocari possunt. Hi à Judæis propter illud odium accusati sunt idololatriæ, quasi coluerint imaginem columbæ, quam in vertice montis Garizim invenissent. Sed falsitas hujus effictæ idololatriæ satis exploditur ab Hotting. *in Exercit. Antimor. §. 17.*

II. *Secundò quæritur.* Quare Samaritani ex nonnullorum sententiâ tantum Mosis Pentateuchum pro verbo Dei receperint, cum inter eos multi Judæi transfugæ fuerint, qui libros cæteros V. T. unâ cum Pentateucho receperunt?

Resp. 1. Quia inveterata consuetudo Samaritanorum obstabat: nam Samaritani erant numero plures, qui nunquam etiam cæteros libros V. T. receperant. His Judæi, post invicem adventantes, non potuerunt cæterorum librorum divinam auctoritatem obtrudere.

2. Samaritani noluerunt cæteros libros pro verbo Dei agnoscere propter odium Judæorum, qui cæteros libros recipiebant.

3. Quia cæteri libri fidem Samaritanorum destruebant: nam in libris Historicis expressè aliquoties dicitur, quod Deus elegerit Hierosolymam, & jusserit ædificare Templum Hierosolymitanum, quum Samaritani in monte Garizim Templum ædificassent. *Vide Hotting. in dictâ exercit.* Nonnulli tamen verosimiliter dicunt Samaritanos solam Legem pro verbo Dei agnovisse oppositè ad traditiones legis Pharisaicas, non ad alios S. Scripturæ libros.

III. *Tertiò quæritur.* Qualem Pentateuchum Samaritani pro verbo Dei recipiunt?

Resp. Pentateuchus est triplex. 1. Judaicus, Hebraicis literis constans,
H qui

20. בלת . נצצ . צצצ . נצצלת . צצצבת .
 20. בלת . צצלת :

Iidem versus Hebraicis literis proponuntur.

1. בראשית . ברא . אלהים . את . השמים . ואת . הארץ :
 2. והארץ . היתה . תהו . ובהו . וחשך . על , פני , תהום . ורוח . אלהים , מרחפת .
 על . פני . המים :

Versio Samaritana eorundem versuum.

1. פצצנצצצ . צצצלת . נצצלת . נצצלת .
 צלת . נצצלת :
 2. צצצלת . צצצלת . נצצלת . צצצלת . צצצלת .
 20. נצצלת . נצצלת . צצצלת . נצצלת . צצצלת .
 20. נצצלת . צלת :

Iidem versus Hebraicis literis describuntur.

1. בקמאותה . טלמס . אלהה . ית . שומיה . וית . ארעה :
 2. וארעה . הור . שאמה . וריקני . וחשכה . על . אפי . תהומרה . וריח . אלהה .
 מנשבה . על . אפי . מיה :

De his literis Samaritanis acerrima movetur quæstio, An eæ sint literæ primigeniæ, quas Deus in tabulis lapideis, & Moses, cæterique Sacri Scriptores Veteris T. usurparunt? Nos defendimus antiquas literas Veteris T. non fuisse tales Samaritanas, sed hodiernas Hebraicas. Vide hoc pluribus probatum in *Philologo Hebræo disert* II. c. 12.

De litteris & Pentateucho Samaritano hæc pauca, quia paucissimi sunt qui de hâc materiâ scripserunt, hîc breviter addemus.

1. In lingua Samaritana sunt viginti duæ literæ, & ejusdem valoris, cujus sunt in lingua Hebraica; figurâ tantùm discrepant.

2. Samaritani nullas agnoscunt literas finales, sed omnes literas in medio & fine vocum eodem modo scribunt.

3. Hodierni Samaritani non agnoscunt vocalium figuras sicuti Hebræi;

nec in ullis libris hodiernis Samaritanis ullæ vocales descriptæ inveniuntur: & propterea earum sonus vel ex Hebraica analogia, vel ex tribus literis ׁׂ׃, quæ vulgò matres lectionis vocari solent, est petendus.

4. Lingua Samaritanorum parùm differt à Linguâ Hebræorum: & propterea unusquisq; , qui linguam Hebraicam callet, facillimè linguam Samaritanorum addiscere potest; præcipuè jam cum Hottingerus *Lexicon Harmonicum* septem linguarum, scil. Hebraicæ, Chaldaicæ, Syriacæ, Arabicæ, Samaritanæ, Æthiopicæ, & Talmudico-Rabbinicæ in lucem nuperimè emiserit. In hoc Lexico, ut & in Lexico Bibliis Polyglottis addito, constituyente Bibliorum volumen septimum, omnes voces Samaritanæ in Pentateucho Samaritano occurrentes investigari possunt.

5. In lingua Samaritanorum non inveniuntur puncta diacritica, ut Rebhiah, Athnach, &c. sicuti apud Hebræos; sed confusionis vitandæ gratiâ adhibent post singulas dictiones punctum unicum, & post integram sententiam punctum geminum instar Scheva Hebræorum, vel asteriscum. Sectiones verò distinguunt duabus lineis, vel tribus punctis cum lineis, uti patet ex figuris quæ in Bibliis Polyglottis Anglicanis expressæ sunt.

6. Versio Samaritanæ dialectum quod attinet, ejusdem est cum lingua Chaldaica cognationis; voces tamen non paucas habet sibi proprias & peculiare. Arabicis etiam nonnunquam utitur. In formatione Nominum & Verborum modò Hebraicæ, modò Chaldaicæ linguæ regulis conformatur.

7. Samaritani sæpè ponunt virgulam supra literam, quæ indicat dictionem in usitatore significatione non accipi, sed passivè legendam, vel homonymiâ laborare, vel præter consuetam formam scribi.

8. Nonnulli, inter quos precipuus est Morinus, nimium laudant Pentateuchum Samaritanum; imò Hebraico longè præferunt: sed eorum sententiam falsam esse ex responsione ad sequentem quæstionem manifestum fiet.

IV. *Quartò queritur.* An Pentateuchus Samaritanus est authenticus, & Hebræo longè præferendus?

Resp. Tres sunt sententiæ de Pentateucho Samaritano. Prima est Hieronymi, qui in *Præfat. in lib. Reg. tom. IV. fol. 7.* ait, *Samaritani Pentateuchum Mosis totidem literis scriptitant, figuris tantum & apicibus discrepantes.* Sic ex eo statuit Josephus Scaliger lib. de Emend. Temp. vi. p. 662. *Totidem literis ne una quidem minus aut amplius Pentateuchum legunt.* Sed omnia exemplaria Pentateuchi Samaritani, quæ ab aliquot retrò seculis scripta inveniuntur, hoc refutant. Etiam exempla differentia supra dedimus. Præterea Hierony-

Hieronymus, quæcunque de literis & libris Samaritanorum profert, tantum ex relatione aliorum videtur accepisse: hoc apparet ex eo, quia *Comm. lib. 3. in Ezech. cap. 9. v. 4.* ait Literam Samar. *N Thau.* crucis figuram habere. Si unquam vel limis oculis Alphabetum Samaritanum, etsi diversimodè scriptum, inspexisset, procul dubio hæc non dixisset.

Secunda sententia de Pentateucho Samarit. est Judæorum quorundam, quia ajunt Samaritanos Pentateuchum suum corrupisse: sic Benjamin in *Itiner. pag. Edit. Elzev. 39.* ait: 'וה' 'וע' 'וכו' Samaritani tribus carent literis ה, ח, ע: ה in nomine Abrahami patris nostri, unde desideratur nomen הוֹר gloria. Sed hæc aut similia mendacia à Judæis ex puro odio in Samaritanos profecta esse nulli dubitamus.

Tertia de Pentateucho Samaritano sententia est Johannis Morini, qui non tantum Pentateuchum Samaritanum textui Hebræo æqualem, sed infinitis modis superiorem esse contendit. Verum quidem est, quod Samaritani gloriantur sibi solis Legem Mosis authenticam esse datam. Sic etiam Morinus in *præfat. Bibliis Paris. præmissâ sect. 6.* ait, *Se Pentateuchum suum Samaritanum purum putum Mosis Pentateuchum deprehendisse.* Sed hæc Morini assertio ut monstrosa, falsa & ridicula meritò propter has sequentes rationes exploditur.

Ratio 1. Quia Textus Samaritanus est transcriptus ex Textu Hebræo; non vero Textus Hebræus ex Samaritano: hoc ita esse probatur ex Literis Hebraicis similibus, quas Scriba Samaritanus pro iisdem sumpsit: ex. gr. *Gen. 7. 19.* habetur, montes הגבהים *alti*: Samaritanus scripsit הגבחים. Similiter *Exod. 10. 13.* pro Hebr. נהג *duxit*, Samaritanus verbum absurdum נהג supposuit. Ergo Scriba Samaritanus exscripsit Pentateuchum suum ex Textu Hebræo; sed Hebræus non exscripsit ex Text. Samar. quia inter literas א & ז in lingua Samar. est maxima differentia; adeo ut Scriba tam facilè non potuerit errare. In multis aliis similibus literis, ut in ו & ו & c. Scriba Samaritanus sæpè hallucinatus est.

Ratio 2. Quia multi errores in Pentateuchum à Samaritanis, ut Templi sui sanctitatem inde astruerent, & c. illati sunt. Ex. gr. Samaritani probant structuram Templi Garizim sibi esse mandatam ex *Deut. 27. 4.* In textu Heb. habetur בהר עיבל *in monte Ebal*: illi in suo Pentat. Samar. scripserunt בהר גרזים *in monte Garizim.* En corruptionem à Samaritanis factam ad probandum suum Templum in monte Garizim.

Ratio 3. Quia multa in Pentat. Samar. occurrunt, ex quibus sensus planè absurdus, & contra mentem Mosis, ac omnium ferè Interpretum elicitur:

ex. gr. Gen. 11. 6. in Hebr. habetur *וַיִּחְשְׁבוּ לַעֲשׂוֹת* cogitarunt facere : in Samar. verò scribitur *וַיִּחְשְׁבוּמֵנוּ לַעֲשׂוֹת* cogitavimus facere. Sic Gen. 27. 9. & Cap. 31. 51. &c. Vide plura loca apud Hotting. in exercit. contra Morinum. Multi Pleonasmii etiam inveniuntur, ut Exod. 23. 19. &c.

Ratio 4. Quia multi Solœcismi in Pentateucho Samar. contrarii Grammaticæ Heb. occurrunt, ut Gen. 8. 3. & 5. ubi pro *וַיֵּלֶךְ הָיָה* fuerunt eundo habetur *וַיֵּלֶךְ הָיָה* fuerunt iverunt.

Ratio 5. Quia multa sunt omissa in Pentateucho Samar. quæ in Textu Hebræo secundum sententiam omnium Interpretum habentur, ut Gen. 28. 9. omittitur in Pent. Sam. nomen *יִשְׁמָעֵאל* Ismael. Exod. 9. 5. omittitur integra sententia *וַיִּשָּׂם יְהוָה מוֹעֵד לְאָמָר* Et posuit Iehova tempus præfinitum dicendo. Sic Exod. 21. 18. Etiam alibi quædam sunt addita, quæ in textu Hebræo non habentur, ut Gen. 4. 8.

Ratio 6. Obstat autoritas omnium Iudeorum & Christianorum, qui non Pentateuchum Sam. sed Hebraicum pro authentico habent.

Objicit Morinus locum ex Gen. 4. 8. ubi ad supplendum sensum interposita sunt verba **וַיֵּלֶךְ הָיָה** *Eamus in agrum*, quæ secundum Morinum ab ipso Mose addita esse videntur.

Resp. Falsum est quod illa verba ab ipso Mose sint addita; ne unum etiam Pentateuchum Hebraicum proferet Morinus, in quo hæc verba sunt interposita: sed sensus est Ellypticus, quales quamplurimi sunt in S. Scriptura. Vide plura apud Hott. in loco supra cit.

DISSERTATIO NONA.

QUÆ EST

DE

Versione Syriacâ Vet. & Novi Test.

SECTIO I.

DE Versione Syriacâ Veteris Test. per antiquâ & non contemnendâ, hæc sequentes quæstiones moveri possunt.

Primò queritur. Unde Versio Syriaca Veteris T. est composita & translata?

Resp. Sicuti olim temporibus Patrum fuit duplex Versio Latina, una facta

facta secundum versionem L X X. Interpretum, altera verò ex textu Hebræo; ita etiam datur duplex versio Syriaca, quarum una composita est ex textu Græco, & altera ex textu Hebræo. Illam solam ex Græco contextu factam vidit Mafius, eamque non totam, sed solummodo nonnullos ejus libros, ut liquet ex Commentariis ipsius in Josuam, & ex dictionariolo Syriaco, operi Bibliorum Regionum inserto. Præter illam etiam Arias Montanus nullam cognovit, uti apparet in admonitione ad Lectorem de Syriacis Novi T. libris, ubi sic ait: Nam de Veteris T. libris Syriacis non adeo laborandum, eò quod ex iis fragmentis, quæ mihi videre contigit, illam sacrorum librorum partem non ex Hebraicâ & primævâ linguâ, sed ex Græcâ ab Origine permixtâ Versione ad Syros esse translata[m] cognoverim.

Hâc Versione secundum Textum Græcum factâ Syri nuspian utuntur; sed in omni cultus divini parte alteram illam, utpote correctiorem & præstantiorem, ex Hebræo contextu conversam, tantummodo usurpant, non Maronitæ modò, sed Nestoriani, Jacobitæ, omnesque in universum Syrorum sectæ, ubicunque terrarum degentes, sicuti Syrus Scholiastes Gregorius in operis sui præfatione disertè testatur. Hujus antiquissimæ & præstantissimæ Translationis exemplar suppeditavit Reipublicæ literariæ Rev. Præsul Jacobus Usserius, Archiepiscopus Archmachanus, qui multo auro totum Vetus T. (exceptis Psalmis, quia ii jam antè typis vulgati erant) è libro Patriarchæ Antiocheni in monte Libano describi sibi curaverat anno 1627. per quendam Iosephum filium Davidis. Est autem liber ille conscriptus charactere pulcherrimo, & qui cum optimis nostris Typographicis de elegantia facile certare potest. Syri in Versione sua habent alias capitum & versuum divisiones, quàm Hebræi. Nam Genesis in Vers. Syr. habet capita 78. & versus 4509. Exodus capita 44. versus 3626. Leviticus capita 19. versus 2454. Numer. capita 36. versus 3521. &c. *Vide plura apud Boot in Ind. animadv. Sacrarum.* Duplicis Versionis Syriacæ etiam meminit Gregorius apud Pocockium in Historia Arabica pag. 184. cujus verba translata ita sonant. Syri occidentales duas habent versiones, simplicem istam, quæ è lingua Hebraica in Syriacam translata est post adventum Domini Christi, tempore Addei Apostoli; vel juxta alios ante eum tempore Salomonis filii David & Hiram; & alteram figuratam juxta 70. Seniorum interpretationem è Lingua Græca in Syriacam traductam, longo post Salvatoris incarnationem intervallo. Hæc versio Syriaca, facta ex textu Hebræo, in Bibliis Parisiensibus & in novis Polyglottis Anglicanis unâ cum versione Latina exprimitur.

II. *Secundò queritur.* Quis utramque illam versionem composuit?

Resp. Authores Versionum Chaldaicarum sunt noti, & ex parte etiam authores Versionis Vulgatæ Latinæ; sed quis Versionem Syriacam V. T. composuerit planè ignoratur. In præfat. Operis Regii ita scribitur: Quidam eam Versionem ab uno eodem autore bis factam credunt, hoc est, à Mose Barcephæ ex Hebræo, & ex Græco LXX. Interpretum, sed antiquior est: nam à primis temporibus Iacobus Syrus, & post eum Divus Ephrem ejusdem nationis, discipulus ejus, commentaria sua in universam Scripturam Syriacè ediderunt. Iacobus ille interfuit Concilio Nicæno, quod celebratum est anno Christi 325. Author ergò ignotus est.

III. *Tertiò queritur.* Quando utraque illa Versio Syriaca est composita?

Resp. Maronitæ affirmant Versionem Syriacam ex Hebræo factam, esse compositam circa tempora Salomonis & Hiram regis. Sed hæc sententia facilè refutatur: nam ante vel ad minimum circa tempora Christi nullæ versiones fuerunt notæ præter Chaldaicas Onkelosi & Jonathæ paraphrases, & Græcam 70. Seniorum. Præterea non opus fuit temporibus Salomonis Textum Hebræum in alias linguas transferre; nam tum temporis, & aliquot seculis post Lingua Hebræa Judæis adhuc erat vernacula. Nihilominus Versio Syriaca V. T. est valde antiqua, & vel ipsis Apostolorum temporibus, vel non multo post compositam esse facilè concedimus: nam Iacobus Syrus, & Magnus Ephrem Syrus, uti in *quest.* 2. diximus, ejus mentionem faciunt. Etiam Patres subinde ejus versionis meminerunt: sic Chrysost. in *Psal.* 94. Theodoretus in *Psal.* 104. 113. 116. &c. Etiam Theodoretus (verba sunt præfationis Operis Reg.) ad Cap. 3. *Jon. Syros Veteris T. codices citat, ut dubitare non liceat versionem hanc, jam inde à primæva Ecclesiæ origine maxima semper in veneratione habitam.* Cetera Patrum testimonia brevitatis ergò præterimus.

Objiciet fortassè nonnemo. Hieronymus, qui circa quartum seculum vixit, nullam versionis Syriacæ mentionem facit.

Resp. 1. Hieronymus etiam non meminit paraphrasium Chaldaicarum, quæ tamen tum temporis absque controversia extiterunt.

2. Ante inventam Typographiam exemplaria versionis Syriacæ & aliarum versionum erant rarissima: & fortassè Hieronymus propter raritatem exemplarium Syriacorum nullum tale exemplar oculis suis lustravit.

3. Hieronymus non videtur linguam Syriacam intellexisse: nam cùm Catalogum Scriptorum Illustrium Eccles. scripsit, Iacobum Nisibenæ Persa-

Perfarum civitatis Episcopum, Syrum Scriptorem, in linguam Græcam nondum conversum silentio prætermisit, ac Ephremi & Archelai Bardesaniſque opera Syriaca, non prius quàm Græca essent facta, potuit evolvere, uti probat Gennadius.

IV. *Quartò queritur.* An Versio Syriaca Veteris T. est alicujus momenti?

„ *Respondeo.* Boot in *Indice Animadv. Syr.* ait. Translatio hæc admodum
 „ exacta est & fidelis, & Textus Hebraici vestigiis ubique ferè admodum
 „ pressè insistit, exceptis libris Paralipomenon, qui admodum fœdè ha-
 „ biti, plurima passim omiſſa, superaddita, immutata ac detorta habent,
 „ sicuti & Proverbiorum liber multis in locis à Textu Hebraico longè a-
 „ bit. In cæteris libris magna fide versatus est hic Interpres, ita tamen ut
 „ in locis difficilioribus, itidem ac alii Interpretes plerique, à vero sensu
 „ aberret haud raro, in quorum nonnullis ad Græcam versionem inter-
 „ dum se accommodat. Sed multa, quæ in Editione Parisiensi vel omiſſa,
 „ vel non rectè descripta erant, Angli in novis suis Bibliis Polyglottis ex
 „ collatione variorum exemplarium correxerunt. Ut ut sit, hæc Versio Sy-
 „ riaca non est contemnenda: nam majorem cum lingua Hebraica habet
 „ affinitatem, quàm quælibet alia; hinc etiam est, quod pluribus vocibus
 „ & phrasibus inter se conveniant. Nihilominus, sicuti in plerisque versioni-
 „ bus fieri solet, hinc etiam nonnullæ occurrunt discrepantiæ à Textu Hebræo,
 „ uti ex sequentibus apparebit.

1. Syrus Interpres videtur usus codice Hebræo non adeo correcto: nam
Genes. 42. 7. pro התנכר *alienum se finxit*, videtur fuisse in illo codice התנכל,
 nam Syrus transtulit per ܐܢܬܝܢܐ *fallens*. Sic *Numer.* 3. 4. pro על פני *su-*
per facie, videtur legisse בני *fili*; nam vertit per ܐܒܝܐ *fili*. Similiter *Le-*
vit. 10. 4. pro מישאל *Misaël*, Syrus Interpres legit ܡܝܫܐܠ. Plurima
 similia exempla, ex quibus videtur verosimile Syrum Interpretem usum
 fuisse textu Hebræo corrupto, adferuntur à Cl. Hottingero in *Analectis*
 pag. 109. & seqq.

2. Syrus Interpres voces Hebraicas sæpè aliis vocalibus legit, ut *Genes.*
 14. 7. כל שרה העמלקי *omnem agrum Amalekitarum*, Syrus legit שרי *Prin-*
cipes; hinc vertit per ܐܡܠܝܬܐ *Principes*. Sic *Numer.* 21. 11. pro עֲבָרִים
Abarim, Syrus legit ܥܒܪܝܐ *Hebrai*: hinc in Edit. Syr. est ܥܒܪܝܐ. Mul-
 ta similia exempla adhuc proferri possent si opus esset.

3. Aliquando voces aliquas majoris illustrationis ergò Syrus Inter-
 pres adjecit, vel paraphrastice mutavit: ut *Levit.* 19. 26. pro לא תחשו *Ne*
auguremini, Syrus vertit, *Ne auguremini per animal alatum*. Sic *Numer.* 5.

18. pro מים המאורים *aqua maledicentes*, posuit Syrus ܡܝܡ ܡܠܝܚܝܢ *aqua scrutatrices, vel exploratoria.*

4. Aliquando nomina Appellativa Syrus vertit pro Propriis, & vice versa, ut Genes. 13. 12. pro בערי הכנר *in urbibus planitie*, Syrus habet ܕܡܫܬܐ ܕܥܝܪܐ *in civitatibus Cocor.*

5. Syrus aliquando incongruum sensum elicit: sic Levit. 20. 2. 4. *Qui dedit de semine suo* למולך *Moloch*, Syrus vertit per ܕܡܫܬܐ ܕܥܝܪܐ *alienigina*, quasi de dispari conjugio ibi sermo esset.

6. Syrus sæpè multas voces omittit, quas textus Hebræus habet: sic Genes. 1. 30. in versione Syriaca desunt hæc verba, ܕܡܫܬܐ ܕܥܝܪܐ *omni bestia terra.* Sic Levit. 11. 10. non habentur hæc voces ܕܡܫܬܐ ܕܥܝܪܐ *abominatio illa vobis sint, &c.*

7. Syrus è contra multas voces addit, quæ in textu Hebræo non habentur: ex. gr. Levit. 10. 1. post verba, *ignem extraneum*, Syrus addit ܕܡܫܬܐ ܕܥܝܪܐ *extra tempus.* Similiter cap. 24. vers. 23. post *lapidarunt*, Syrus addit ܕܡܫܬܐ ܕܥܝܪܐ *& mortuus est.* Vide plura apud Hotting. In genere tamen hæc versio non est contemnenda; quia sæpissimè sensum textus Hebræi optimè explicavit. Hæc ita breviter dicta sunt de versione Syriaca Veteris T. & quoniam etiam datur egregia & celebris versio Syriaca Novi T. ideo pauca quædam, etiam si tantum circa Vetus T. versetur, de hoc Novo Test. Syriaco addemus.

De Novo Test. Syriaco.

1. *Primò quæritur.* A quibus, & quando Novum T. Syriacum est compositum?

Resp. Ad utramque hanc quæstionem respondet Jac. Martinus in Præfat. Novi Test. Syriaci Trostii, ubi sic ait: Arrige aures, Censor, quis, quis es, cujas es, qui cerebrum non in calcaneo, sed capite geris; *versio est hæc Syra; sed omnium prima & antiquissima: Versio est*, inquam, *sed omnibus aliis, ut probatior & plenior, præferenda: Versio est*, adhuc *dico; sed vel alicujus ex Evangelistis, vel omnino illorum, qui Antiochiæ habuerunt ipsos Apostolos præsentis, quos de locis multis obscurioribus consulere & audire potuerunt.* Antiquitas præterea probatur ex antiquis, & plerisque hodiernis Novis T. Syriacis, in quibus desunt secunda epistola Petri, secunda & tertia Johannis, epistola Judæ & Apocalypsis: *de illis enim libris initio nascentis Ecclesiæ dubitatum fuit, an inter Canonicos recipiendi essent, nec ne: sed posterioribus temporibus in-*
ter

ter Canonicos fuerunt numerati. Ut ut sit saltem hæc Versio Syriaca est valde antiqua, sed quando præcisè, & à quibus ea sit composita, nemo facile determinare potest.

2. Guido Fabritius Boderianus *præfat. ad N. T. Syr.* scribit se per literas ex Guiljelmo Postello accepisse, quod Syri ex avitâ traditione credant Marcum Euangelistam, D. Petri Discipulum & sectatorem, non modò suum Euangelium, sed & ceteros omnes N. T. libros linguâ patriâ h. e. Galileâ Syriacâ transtulisse. Sed inde non sequitur, quod hodiernam versionem Syriacam, quæ eruditorum manibus teritur, intelligat: nam quis sit author vulgaris textûs Syriaci ipsi Syri non possunt determinare. Hoc confirmatur ex Vergerio, qui lib. 3. contra Card. Hosium ait, quod rogaverit Mo- sen Meridinaum (Syrium, ex Mesopotamiâ Sacerdotem, qui missus erat Romam, ut Testamenti Syri volumen typis excusum in Syriam transpor- taret) quemnam putaret scripsisse linguâ Syriâ Novum illud Test. Ipsum verò respondisse, auctorem se ignorare. Deinde impossibile est quod Marcus tran- stulerit omnes libros N. T. Syriacè: nam non potuit transtulisse Johan- nis Euangelium: Johannes enim jam senex, occasione enatarum Cerinthi & Ebionis hæresium, post reditum ab exilio, triginta ferè annis post Mar- ci obitum illud scripsit, ut testantur authores gravissimi, Athanasius, Hie- ronymus, Epiphanius, aliique.

3. Sunt nonnulli qui ex vulgatâ versione Textum Syriacum translatum esse volunt. Sed illa sententia videtur esse absurda, etiam nullis rationibus nititur. Nos cum Tremellio credimus Textum Syriacum ex Græco esse translatum: sed quando, nescimus. Johannes Rainoldus putat eum ter- tio vel quarto seculo post Christum extitisse. Fortassè est multo antiquior.

II. *Secundò quæritur.* Quinam Novum T. Syriacum ediderunt?

Resp. Varii authores illud in lucem emiserunt; sed sæpè ob defectum typorum Syriacorum literis Hebraicis. Sic Christophorus Plantinus Ant- verpiæ anno 1575. sine vocalibus, Elias Hutterus Noribergæ Anno 1599. edidit N. T. duodecim linguis, & inter eas etiam est editio Syriaca, sed Hebraicis literis expressa, vocalibus tamen ornata, ut ab unoquoque fa- cilè legi possit. Alii tamen fuerunt, qui Syriacis typis Novum T. in lucem emiserunt, ut Widmanstadius superiori seculo, Plantinus in Bibliis Re- giis, Trostius Anno 1621. Author Bibliorum Parisiensium, & novissimè author & impressor Bibliorum Polyglottorum Anglicanorum. Inter has Editiones hæc sunt differentiæ. 1. In omnibus ferè Editionibus desunt Hi- storia adulteræ, Joh. 8. secunda epistola Petri, secunda & tertia Johannis, epistola Judæ & Apocalypsis, præterquam in Editione Hutteri, & Poly-

δέξασθαι est Aoristus i. Infinit. Medius : sed hoc dubium tollitur per textum Syriacum, qui hunc Aoristum Medium explicat per verbum Activum *ܕܝܠܝܬܝܐ*, respiciens ad coelos, quod coeli suscipient eum.

2. Multæ voces, in textu Græco occurrentes, origine Syriacæ, ex textu Syriaco benè explicantur, ut sunt *ῥαχὰ*, *θαλιδα*, *ἀκελδαμα*, *ἀββα*, &c. Præter has duas utilitates, habet Test. Syriacum adhuc alias, quas hîc, quia eas in præf. *Scholæ Syriacæ* dedimus, transilimus.

IV. *Quartò queritur.* Quomodo hæc lingua Novi T. Syriaci vocatur; Et an alicubi adhuc est vernacula?

Resp. 1. Lingua hæc vocatur Aramæa ab Aram; Syriaca à Syria; & in N. T. sæpè nominatur Hebræa; quia lingua Syriaca Hebraicæ dialectus est. Dialectus hæc vocatur Antiochena sive Comagena & Maronitica. Antiochena dicitur quia circa Antiochenum tractum in usu fuit, & in Ecclesia Antiochena, & per Patriarchatum in Sacris usurpata. Comagena vocatur à Comagene ultimâ Syriæ regione; & Maronitica à Maronitis, qui habitant in pagis montis Libani, & in minoribus Syriæ oppidis. Fabric. Boderianus præterea ait, Literas Syriacas à Christianis Antiochenis, nascente Ecclesia, introductas esse, ne quid cum Nazaræis & Ebionitis Judæis commune haberent.

2. Lingua Syriaca nullibi vernacula est, nisi in paucis vicis circa Libanum; nam ubique ferè per Asiam & Africam inter Christianos pro Eruditorum linguâ habetur.

V. *Quintò queritur.* Quis omnium primus Novum T. Syriacum in linguam Latinam transtulit?

Resp. 1. Henricus Stephanus anno Christi 1596. primus typis in lucem emisit Versionem Lat. ab Immanuele Tremellio, ex Judæo Christiano, translatam & compositam, unâ cum transpositione litterarum Syriacarum in characteres Hebræos, quæ transpositio anno 1565. à Tremellio fuerat adornata. 2. Circitèr duobus annis post; scil. anno 1571. aliam Latinam Novi T. Syr. versionem, occasione Bibliorum Regiorum, in publicum emisit Guido Fabritius Boderianus è Falesiâ Normanus, qui in Præf. ad Lectorem ait, *quod in studio hoc incredibilibus exantlatis laboribus, adeò ut bis in morbum summo cum vitæ discrimine inciderit, octodecim mensium spatio anno 1567. Novi T. Syriaci versionem Latinam absolverit.* 3. Sua posset cuique manere laus & gloria, nisi Gilbertus Genebrardus, Parisiensis, linguæ hebrææ Professor Regius, Tremellium plagii accusaret, quasi versionem Guidonis Fabritii surripuisset, proque suâ venditasset. Sed è contra Rainoldus conatus est probare Fabritium illud plagium, nimis sequendo ver-

sionem Tremellii, commisisse. Ut ut sit magis crediderim *Fabritium Tremellium*, quàm hunc illum fuisse sequutum, cùm Tremellii versio Latina anno 1569. Fabritii verò demùm 1571. biennio pòst lucem adspexerit, Versio Lat. Tremellii in Bibliis *Junii & Tremelli*, in quarto Hanoviae anno 1602. editis, invenitur.

Si quis velit hanc linguam Syriacam, quæ facillima est illis, qui linguam Hebraicam mediocriter callent, addiscere, consulat Grammaticam Chald, & syriacam Buxtorfii, vel Gramm. Ludovici de Dieu, vel Scholam meam Syriacam, in qua, præter præcepta Grammaticæ & Syntaxeos, varia exempla ex Novo T. Syriaco & aliundè propriis suis literis proferuntur, ex quibus Philo-Syrus facillimè textum Syriacum addiscere poterit.

DISSERTATIO DECIMA,

Quæ est pars prior.

DE

NOVA SACRORUM Bibliorum Versione Belgicâ.

SECTIO I.

Uod Sacra Scriptura in linguas vernaculas, cuilibet nationi proprias, transferri possit & debeat, jam diù contra Pontificios probârunt Reformati, alique Theologi, tum rationibus, tum etiam autoritatibus & exemplis antiquorum Patrum, aliorumque authorum. Nam S. Scriptura 1. Est Testamentum fidelium, à cujus lectione nemo jure prohiberi potest. 2. Sunt arma fidelium, quibus se contra insultus hostium spiritualium defendere debent. 3. Christus *Johannis cap. 5. 39.* expressè dicit *Scrutamini Scripturas.* 4. Laudantur Beroënenses *Act. 17. 11.* quod quotidie examinarent Scripturas, an hæc ita se haberent. Atqui cum plerique fideles non intelligant ipsos S. Scripturæ fontes Hebræos & Græcos, necessarium est eos transferri in linguam vernaculam, ut S. Scriptura à quolibet legi & intelligi possit. 5. Prætereo jam Chaldæos, Græcos, Syros, Arabes, aliosque, omnibus ferè notos, qui singuli S. Scripturam in linguam vernaculam translatam possederunt; tantummodo in medium profero nonnullos alios, qui nobis bono exemplo præiverunt. 6. Ipse Serarius Jesuita in *Proleg. Bibl. p. 129.* ait Ulphilam Gotthorum

Gotthorum Episcopum circiter an. Christi 400. S. Scripturam in linguam Gotthicam transtulisse. Aventinus *lib. 4. Annalium* asserit Methodium S. Scripturam in Sclavonicam linguam vertisse. Sixtus Senensis *lib. 4.* ait Chrysostomum ipsos fontes in Armenicam linguam mutasse. Deinde Ercius, Hosius, & Alphonsus de Castro fatentur Hieronymum S. Scripturam in linguam Dalmaticam transtulisse. Ex ipsis ergo Pontificiis intelligimus quòd apud antiquos Patres, aliosque moris fuerit S. Scripturam in linguas vernaculas transferre. Quare hoc idem privilegium etiam non haberet locum inter Christianos Belgas, quibus lux Euangelii jam diù satis abundè fuit orta? 7. Belgæ, porrigentes S. Scripturam in linguâ Belgicâ, Belgis vernaculâ, imitantur ipsos S. Scriptores, qui libros Sacros in linguâ, fidelibus tum temporis vernaculâ, tradiderunt. Hebræi enim tradiderunt Vetus T. Hebraicè, Apostoli Græcè; quia illæ linguæ tum temporis illis erant vernaculæ. De Hebræis nullum est dubium. De Græcis varii auctores idem probant; Cicero in orat. pro Archia poëta ait: *Nam si quis minorem gloriæ fructum putat ex Græcis vocibus percipi, quàm ex Latinis, vehementer errat. Propterea quod Græca Lingua in omnibus ferè gentibus, Latina suis finibus exiguis sane continetur.* Erasmus in annot. ait, totam Græciam se Romanam contulisse, & propterea Juvenalis Romam vocat *urbem Græciæ*. Ex his omnibus apparet S. Scripturam in usum Belgarum etiam in linguam Belgicam esse transferendam: sed cum S. Scriptura in eam linguam olim fuerit translata, non immeritò, antequam de Novâ versione agamus, aliquid dicendum est de antiquâ versione Belgicâ, & de antiquis ejus editionibus.

II. *Primò quaritur.* A quibus antiqua nostra Versio Belgica est composita?

Respondeo. Author vel Authores primi antiquæ nostræ versionis Belgicæ planè sunt ignoti. Amama in *præf. confer. Bibl. cap. 8.* fatetur etiam suam in hâc re ignorantiam, aitque se ex multis senioribus pastoribus illud expiscatum fuisse, qui tamen omnes illud nescire ajebant.

III. *Secundò quaritur.* An Versio antiqua Belgica fuerit translata ex ipsis fontibus Hebræis & Græcis; an verò ex aliquâ aliâ versione.

Respondeo. Antiqua nostra versio Belgica non fuit translata ex ipsis fontibus, prout Galli, Angli, Junius & Tremellius, Pagninus, Lutherus, aliique multi fecerunt; sed ex Versione Germanicâ Lutheri, quæ, quum tumultuario tempore fuerit composita, multis scatuit vitiis, quæ pleraque in nostram antiquam versionem, additis adhuc multis aliis ex oscitantia authoris versionis Belgicæ natis, irreperunt.

Anno

Anno circitèr 1560. Nicolaus Biestkens impressit editionem Belgicam planè formatam secundùm versionem Germanicam Lutheri. Etiam anno 1563. apud filios Leonardi eadem editio impressa est. Reformata Ecclesiæ ut plurimum usæ fuerant usque ad annum Christi 1556. versione impressa apud Jacobum à Liefvelt: sed Johannes Vitenhove (adjutus à Johanne à Lasco, Martino Micron, Petro & Gualthero Delhenno, olim ministris Ecclesiæ Belgicæ in Anglia, sed inde postea expulsis) eodem anno incepit novam versionem Novi T. Francofurti adornare, quæ Embdæ impressa est apud Gillis vander Erven. Interim eodem anno, scil. 1556. Embdæ per Stephanum Mierman & Joh. Gaillard tota S. Scriptura belgicè edita fuit, sed non eodem modo ut ante; A Genesi usque ad Jobum impressores sequuti fuerunt editionem Iacobi à Liefvelt, correctam secundùm editionem Helveticam Reformatorum, & à Iobo usque ad finem sequuti fuerunt in totum versionem Tiguri impressam anno 1548. & 1549.

Deinceps ut plurimum S. Scriptura Belgicè est impressa quoad Vetus T. secundùm translationem factam ex Lutheri versione, & quoad Novum T. secundùm translationem correctam à Iohanne Vitenhove. Quare? Quia in Germania & Frisia Occidentali, quò pastores propter Inquisitionem ex Belgio fugerant, versio Lutheri maximè usitata fuit. Huic Editioni D. D. Ordines Brabantiae & Hollandiae anno 1580. Antverpiæ privilegium concesserunt. Anabaptistæ egerrimè tulerunt correctionem Novi T. factam per Ioh. Vitenhove; & propterea sequuti sunt, semperque defenderunt versionem secundùm translationem Lutheri factam.

Nonnunquam in quibusdam editionibus quidam graviores errores scil. Deut. 29. 29. Psal. 16. 2. Gen. 1. 20. &c. sunt correcti; omnes tamen typographi illam correctionem non fuerunt sequuti. Nemo etiam longo tempore correxit quamplurima errata typographica, quæ ab anno 1562. in diversas editiones Belgicas irrepsierant, ex. gr. sant pro sout 2 Reg. 2. 19. 20. Ierusalem pro Ieroboam 2 Chron. 10. 15. &c. Nisi post sumptum decretum in Synodo Dordracenâ de novâ versione Belgicâ adornandâ.

IV. *Tertiò quæritur.* An utile, necessarium, atque è re Ecclesiæ Belgicæ fuerit, ut nova Bibliorum versio Belgica componeretur?

Resp. Quod nova versio Belgica, ex ipsis fontibus transferenda, jam diu Ecclesiæ Belgicæ fuerit necessaria, variae Synodi cognoverunt, & confessæ sunt; quæ propterea diversis temporibus ad hanc versionem adornandam deputârunt tum Nobiliss. Philippum Marnixium, S. Aldegondæ Dominum,

Dominum, tum Arnoldum Cornelii & Wernerum Helmichium: sed hi, opere vix-dum inchoato, jamdudum è vivis ante tempora Synodi Dor-
dracenæ excesserant: ideoque eadem Synodus *Sessione vi. & seqq.* decre-
vit fore necessarium, ut nova versio Belgica ex ipsis fontibus in usum Ec-
clesiarum Reformatarum adornaretur. Rationes sunt multæ & satis præ-
gnantes, quæ Synodum ad tale decretum sumendum impulerunt.

Ratio 1. Quia antiqua versio fuit translata ex versione Germanicâ Lu-
theri, in quâ, secundum testimonia variorum authorum, quamplurima
fuerunt vitia. *Bucerus in Dialogo* cum Melanthe, ait errores Lutheri in
versione commissos esse manifestos & non paucos. *Melchior Zancherus*,
testante Baudartio, edidit librum in folio, in quo multos errores versio-
nis Germanicæ demonstravit. *Philippus Marnixius* in epistola ad Drusium
scribit nullam versionem, ab Ecclesiâ nostrâ admissam, tam longè ab au-
thentico textu differre, quàm versio Germanica Lutheri. Non mirum
ergò, quòd in nostra antiqua versione multa inveniantur vitia, quum ex
impuro fonte aqua pura hauriri nequeat. Propter hæc vitia in versione
Germanicâ admissa, ipse Lutherus in omnibus editionibus, quæ ipso vi-
vente sunt editæ, aliquid correxit; & procul dubio plura correxisset, si
diutiùs vitam protraxisset.

Non tantum authoritatibus agamus, sed nonnullos errores in versione
Lutheri demonstramus, ut necessitatem novæ versionis ostendamus. *Gen.*
1. 20. Lutherus vertit *sub firmamento*, quum in Hebræo habeatur על פני רקיע
supra firmamentum. Hinc versio antiqua Belg. habet *onder den firmamente*.
Sic Genes. 23. 2. Luth. & antiqua versio transtulerunt בקריית ארבע *in de*
Hoofstادت, cum sit transferendum *in de Stadt Arba*; nam ארבע est nomen
viri. Qui plura loca desiderat, percurrat *Conferentias Biblicas Amama*, in
quibus sat multas differentias versionis Germanicæ à textu Hebræo inve-
niet.

Ratio 2. Nova versio ex ipsis fontibus erat facienda; quia infiniti ferè
errores tum propter versionem Lutheri, tum propter oscitantiam Inter-
pretum Belgarum & Typographorum in antiquam versionem irreperant.
Ex. gr. Exod. 2. 23. Hæc sequentia in antiqua versione sunt addita, quæ
in Hebræo non habentur: *En sy baerde noch eenen Soone, dien biet hy Elie-
ser ende sprack: de Godt mijns Vaders is mijn hulper, ende heeft my van Phara-
onis handen verlost.* Similiter *Exod. 3. 19.* in antiqua versione habetur, *dan*
door een stercke hant, cum in Hebr. habeatur ולא ביר חזקה *oock niet door een*
stercke hant. *Exod. 12. 6.* in antiqua vers. transfertur בין ערבים *inter duas*
vesperas, per *tuschen den avondt*, vel in aliis exemplaribus, *des avondts.*

Num. 28. 18. verba ביום הראשון מקרא קרבן *in die primo erit convocatio sancta*, vertuntur per *Den eersten dagh sal by u heyligh heeten, dat ghy lieden te samen komt*: & in alia edit. habetur, *den eersten dagh hiet heyligh*. Centena talia loca adferri possent, si necessitas rei exigeret: si tamen curiosus lector plura desiderat, adeat Amamam in *Conferentiis Bibl.*

Etiam errores nonnullos, natos ex oscitantia Typographorum, in medium proferamus, qui in multas antiquas edit. irreperunt: ex. gr. *Genes.* 14. 3. pro *Zantzee* lege *soutzee*. similiter *Levit.* 1. 7. pro *goudt* lege *houdt*. Et *Deut.* 33. 8. pro *name* lege *man*. 2. *Chron.* 25. 5. pro *drie duysent* lege *drie hondert duysent*. Denique *Jer.* 14. 5. pro *honden* lege *binden*. Plurima talia loca ex oscitantia Typographorum malè sunt impressa; multa tamen ex illis locis in quibusdam posterioribus Edit. sunt correctæ.

Etiam in quibusdam antiquis Edit. quædam fuerunt omissa, *Genes.* 14. 24. omittitur *Mamre*. *Exod.* 7. 24. in quibusdam Edit. omissa sunt, *Want sy en konden niet drincken van de wateren des reviers*, quæ tamen in Edit. *Biest.* & *Liesv.* sunt addita. Reliqua vide in fine *Conferentiarum Bibl. Amamæ*.

Ratio 3. Non tantum multi errores in antiquis versionibus Belg. inveniuntur, sed etiam in quibusdam locis sensus textui originali planè est contrarius: ex. gr. *Ezech.* 5. 7. habetur, *secundum jura gentium* לא עשיתם *non fecistis*; sed in correctissimis antiquis version. affirmatur, & dicitur *fecistis*. Similiter *Ezech.* 34. 16. habetur, *pinguem & firmam* אשמר *perdam*; sed in antiquis vers. habetur, *dat wil ick bewaren*, planè contrario modo.

Ratio 4. Etiam si hæc vitia in principio reformationis non potuerint commodè tolli, attamen oblata commodâ occasione necessariò eadem fuerunt corrigenda, tum propter Pastores, tum etiam propter plebem ecclesiæ reformatæ, & aliarum ecclesiarum: si enim illa vitia non correctæ fuissent, tum necessarium fuisset Pastores & Auditores, legentes textum Belgicum, semper dubios hæsisse, an ille textus cum originali conveniret nec ne, quum scirent textum Belg. in plurimis locis ab originali differre. Pastores aliquando, explicantes textum malè translatus, debuissent publicè eum corruptionis accusare, quod scandalum præbuisset auditoribus. Etiam auditores non ita excitati fuissent, nec ita jam excitarentur ad legendum talem textum, quem novissent ita corruptum esse. Præterea adversariis jam ansa calumniandi eripitur; quia jam nequeunt amplius nobis exprobrare, quod, ad dogmata nostra probanda, utamur textu corrupto, & cum originali non conveniente.

V. *Quartò queritur.* An ergò Ecclesia Reformata, cùm certum sit antiquam versionem fuisse corruptam, tam diù habuit falsa Biblia?

Resp. Ecclesia non habuit falsa Biblia; nam cùm illa loca, quæ ad salutem sunt necessaria, benè fuerint translata, tum non sunt falsa Biblia, etiamsi nonnulla alia secundum textum originale non fuerint tam benè translata. Hoc quidem sequitur, quod nonnulla loca fuerint falsa; non tamè inde elicitur vel Biblia fuisse falsa, vel nos tam diu falsis Bibliis fuisse usos.

VI. *Quintò queritur.* Annon in antiquâ illâ versione Belgicâ continebantur omnia, quæ ad salutem erant necessaria? Et si sic, Quare ergò opus fuit novam aliquam versionem adornare?

Resp. Antiqua versio continebat quidem omnia, quæ ad salutem sunt necessaria; sed non ita perfectè quemadmodum jam: dantur enim gradus perfectionis. Deinde non tantùm est ratio habenda rerum necessariarum ad salutem, sed etiam rerum aliarum, nempe historicarum, politicarum, &c. Nam etiamsi tota S. Scriptura absolutè non sit ad salutem necessaria, ea tamen est utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, &c. 2 Tim. 3. 16. Hinc Rabbinii dicunt non esse apicem in S. Scripturâ, à quo non pendeant montes mysteriorum. S. Scriptura est quasi epistola ad nos missa, & testamentum. Quis hominum sensum perfectum epistolæ aut testamenti alicujus Magnatis non expiscatur? Quare etiam non desideraremus perfectum sensum testamenti illius intelligere, quod Deus ad nos misit?

VII. *Sextò queritur.* An inde sequitur, quod Reformati sæpissimè pro bene-placito mutent S. Scripturam: quia novam versionem secundum ipsos fontes adornârunt?

Resp. Nullo modo. Nam 1. Hoc idem sæpissimè fecit Lutherus, qui multa loca, in prioribus edit. non benè translata, correxit. Idem etiam fecit Junius in versione Lat. & ferè omnes Interpretes, qui in reiteratis edit. nonnulla correxerunt.

2. Ipsi Pontificii sæpissimè hoc fecerunt. Papa Sixtus v. in infinitis ferè locis versionem Lat. correxit, & biennio post Anno 1592. iterum Clemens VIII. versionem Sixti v. medicam manum adinovit; imo in nonnullis locis Versionem Sixti v. depravavit, ubi Sixtus V. benè textum transtulerat. Exempla vide suprâ in primâ dissert. hujus Philologi. Quid fecit Isidorus Clarius? An non octo vitiorum millia in Vers. Vulg. correxit? An non adhuc multis scatet vitiis? An non pudere deberet Pontificios, quod talem versionem, tot vitiis scatentem, & indigentem adhuc magnâ correctione, pro authenticâ venditent. An non ab ipsis Pontificiis illud היה

Genes. 3. 15. in reitratâ Edit. mutatum est in *אח*? An non Pagninus, jussu Leonis x. eodemque sumptus faciente, versionem novam secundum textum Hebræum composuit? An non olim Hieronymus novam versionem Lat. præter illam antiquam Lat. adornavit? Quare nobis non esset licitum, quod aliis, imo ipsis Pontificiis concessum est? Utinam Pontificii etiam aliam versionem Lat. secundum textus originales componerent? Sed vereor ne hoc facturi sint; quia hodierna Lat. Versio est à Concilio Tridentino canonizata, eademque in quibusdam articulis etiam confirmat fidem Pontificiorum, quum ex textu originali & ex legitimâ versione refutentur.

Abeat ergo flandrus ille rusticus, vulgò dictus *Vlaemschen Boer*, nugator suminus, nullius linguæ, nisi vernaculæ peritus, homo indoctus, cui procul dubio nonnulla ab ipsis Pontificiis suppeditantur. Nolo ipsius nomen exprimere. Hic miser homo varias edit. contulit, & ex iis discrepantias collegit, indeque nostra Biblia corruptionis, contrarietatis, contradictionis, & nescio cujus præterea criminis accusavit: sed si linguam Latinam, Heb. & Gr. calleret, peterem ut varias Editiones versionum Lat. Pontif. etiam percurreret, easdemque ad textum originale examinaret, non dubito quin instar rustici citò conticesceret. Sed quid moror in homine laico refutando? Hominis insania omnibus hinc etiam satis est manifesta, quod dicat nos in novâ versione Belg. jam addidisse 9391. verba, quæ in textu originali non habentur, quum intelligat ea verba, quæ aliis literis in nostrâ vers. exprimuntur, & duobus uncinulis includuntur. Verum quidem est, quod illa verba expressè in textu originali non habeantur; propterea etiam aliis literis sunt expressa, sed necessariò subintelliguntur: nam textus originalis sæpè est ellypticus, & si quædam voces non adderentur, sæpissimè nullus sensus ex verbis posset elici. Talis ellypticus scribendi modus in omnibus linguis est usitatus. Semper solent Interpretes quasdam voces majoris explicationis ergò in versionibus suis addere: videatur inter alias Pagnini versio Latina. Si hic rusticus aliam linguam præter vernaculam novisset, procul dubio ita non delirasset.

VIII. *Septimò quæritur.* An Pontificii sive docti sive indocti propter novam nostram versionem Belgicam, quia eam in multis correximus, meritò scandalizantur?

Resp. Nemini datur justa causa scandali. 1. Docti non possunt scandalizari: si enim examinent nostram versionem, experientur eam non esse corruptam, sed correctam. Ipsi Pontificii sæpissimè confessi sunt multa vitia versioni Lat. inesse. An propterea aliquis meritò scandalizaretur, si quis illa vitia corrigeret? Lucas Brugenſis fecit catalogum continentem
varias

varias lectionum varietates in Bibliis Lat. ex vetustis MSS. collectas, quibus, uti ait, post geminam Sixti v. & Clementis viii. expurgationem, posset perfectior reddi feliciter cœpta correctio, si accedat Romani Pontificis autoritas. Citat præterea in suâ præfat. binas litteras, scil. Bellarmini & Joh. Baptistæ Bandini, in quibus ingenuè fatentur adhuc multa in versione Lat. superesse vitia, quæ in melius mutari possent. Quis scandalizabatur componente Pagnino, jussu Leonis x. novam versionem Latinam? Nemo.

2. Non etiam plebeis occasio scandali datur: nam versio Belgica Pontificiorum etiam correctæ fuit secundum correctionem Romanam, uti videre est in Edit. Belg. Anno 1599. apud Moretum impressâ, si eadem conferatur cum Edit. apud Plantinum Anno 1566. editâ. Moretus in præf. ait, versionem suam à Doctoribus Lovaniensibus esse correctam à multis mendis, quæ in præcedentibus Edit. non fuerant correctæ.

IX. *Octavò quæritur.* An nova versio Belgica jam ubique est correctæ secundum mentem S. Scriptorum? An non multa in eadem adhuc sunt vitia? An non sæpissimè Interpretes novæ versionis notam marginalem *Keri* sequuntur?

Resp. Ad 1. Audeo versionem nostram novam conferre cum quâlibet aliâ versione cujuscunque notæ linguæ: posito quod detur aliqua versio, quæ tam correctæ est, quàm nostra nova Belgica; non puto tamen dari aliquam meliorem hâc nostrâ versione, nec quæ magis emphaticè textum originalem explicat, quàm hæc nostra.

Resp. Ad 2. Sunt quædam loca dubia, duplicem explicationem admittentia, quorum alterutram explicationem nostri Interpretes expresserunt, annotatâ aliquando in margine alterâ interpretatione. Inde nemo, qui contrariam explicationem eligit, concludere potest illa loca esse malè translata; ille enim ipse fortassè fallitur in suâ opinione: nam in dubiis non possumus esse adeo certi, ut alios firmiter convincamus; ideoque præstat in illis captivare intellectum, & non statim aliorum Versionem damnare.

Resp. Ad 3. Aliquando Interpretes Belgæ in versione suâ sequuti fuerunt notam marginalem *Keri*; sed hoc idem in nonnullis locis fecerunt omnes Interpretes, non tantum inter Pontificios, sed etiam inter Reformatos. Deinde nonnunquam explicârunt textum secundum *Keri*, non quia judicârunt *Keri* esse authenticum, aut ab ipsis Authoribus Bibliorum profectum; sed quia putârunt notam illam *Keri* exprimere verum sensum, ab ipsis Sacris Scripturis intentum. Hoc enim sæpissimè facit *Keri*; &

propterea nota marginalis *Keri* non planè est rejicienda: ex. gr. *Genes.* 30. 11. occurrit verbum compositum כָּנַן, quod si esset verbum simplex denotaret *prævaricatus est*, sed nota marginalis *Keri* ait illud verbum esse compositum ex כָּנַן *venit turma*. Nostri Interpretes Belgæ ita explicârunt, quemadmodum *Keri* vult esse explicandum: sed hoc fecerunt propterea, quia judicarunt ipsum Mosen talem sensum intendisse.

DISSERTATIO UNDECIMA,

Quæ est pars posterior.

DE

NOVA SACRORUM
Bibliorum Versione Belgicâ,

SECTIO X.

Uperiore differtatione differvimus de origine antiquæ versionis Belgicæ, ut & de causis, ob quas nova versio Belgica Ecclesiis Belgicis fuerit utilis & necessaria; restat ut cæteræ questiones, novam nostram versionem concernentes, in medium proferamus.

Nonò queritur. An nova nostra versio Belgica non sit authentica, & divinæ auctoritatis?

Resp. Cum nullæ versiones, utpote compositæ ab hominibus fallibilibus, sint divinæ auctoritatis, etiam hoc privilegium nostræ versioni competere nequit. Authentica tamen quodammodo dici potest, scil. materialiter, quatenus convenit cum textu originali: sed in locis dubiis & controversis debet & potest examinari secundum textum originale infallibilem.

XI. Decimò queritur. Quando, & quanto temporis spatio nova nostra versio Belgica est composita & absoluta?

Resp. Decretum de novâ versione adornandâ factum est, consentientibus omnibus suffragiis, in Synodo Dordracena *Sessione* 8. Anno 1618. 20. Novemb. die Martis post meridiem. Attamen Interpretes Veteris T. propter nonnullas rationes demùm decennio post, scil. Anno 1628. se Leidam contulerunt, atque initium Interpretationis fecerunt, etiamsi Viri illius

illius Synodi decrevissent initium hujus versionis post tres à Synodi dimissione menses esse faciendum.

Anno sequenti, scil. 1629. sequuti fuerunt Interpretes Novi T. & librorum Apocryphorum. Hi omnes Interpretes opus Interpretationis tam Veteris quàm N. T. absolverunt Anno 1632. Ergo spatio quatuor ferè annorum tam præstantissimum opus ad umbilicum fuit perductum: tali enim spatio judicavit Vener. Synodus *Sess. xi.* Interpretes posse totam hanc versionem absolvere: non tamen certum tempus ipsis fuit præscriptum, ne nimia festinatione opus immaturius in lucem protruderetur; sed totum hoc negotium permissum fuit fidei & diligentiae Interpretum.

Opere Interpretationis spatio quadriennii absoluto non statim illud Interpretes publici juris fecerunt; sed vocarunt designatos Revisores, qui opus ab Interpretibus compositum, simul Leidæ examinarent, quod singuli Revisores, acceptis diversis temporibus ab Interpretibus libris quibusdam, domi privatim egerant.

Revisores Veteris Test. pridie Kal. Jul. Anni 1633. Leidam appulerunt, eodemque die Revisores unà cum Interpretibus convenerunt, & de ordine ac modo agendi deliberationibus præmissis, opus in nomine Domini indefesso labore, singulis diebus ante & post meridiem, in ædibus D. Bogermanni, Præsidis, peregerunt, tandemque revisionem Veteris T. mense Septembri Anno Christi 1634. absolverunt.

Tum vocati fuerunt Interpretes & Revisores Novi T. & toti operi finem imposuerunt mense Octobri Anno 1635.

Tandem, favente summo Numine, nova hæc versio Belgica tam Veteris quàm N. T. diu ab Ecclesiis Reformatis expectata, autoritate Illustriss. & Præpot. DD. Ordinum Generalium, quorum autoritate & sumptibus erat composita, Anno 1637. primum in lucem prodit. Quanto deinde desiderio fuerit excepta, ac quanto numero fuerit divendita, hoc Typographi, & nos omnes satis novimus. Vide hanc historiam descriptam in Vitis DD. Professorum Groeninganorum pag. 185. & seqq.

XII. Undecimò queritur. Quot, & quanam fuerunt Interpretes & Revisores tam Veteris quàm Novi T.?

Resp. Interpretes Veteris T. fuerunt tres, totidem etiam Novi T. Revisores V. T. fuerunt octo, totidem etiam Novi T. Sed quia quidam ante opus absolutum obierunt; ideo tam deputatos ab ipsa Synodo ad hoc opus efficiendum, quàm in eorundem loca surrogatos, ordine hîc proponemus.

Interpretes Veteris T. pluribus suffragiis electi fuerunt

D. JOH. BOGERMANNUS,
Præses Synodi Nationalis, Pastor.
Eccl. Leovardiensis, & postea S.
Theol. D. & Prof. Franequera.

D. WILHELMUS BAUDARTIUS,
Pastor Ecclesiæ Zutphaniensis.

D. GERSON BUCERUS,
Pastor Ecclesiæ Verianæ in Zelandiâ;
sed hic ferè sub finem peractæ in-
terpretationis obiit.

Ad hos pluribus suffragiis proxime accesserunt,

D. Antonius Thysius.

D. Jacobus Rolandus.

D. Hermannus Faukelius:

Nota Benè.

Idem quod accidit Interpretibus, hoc etiam nonnullis Rivisoribus evenit: propterea tam à Ven. Synodo designatos, quàm in quorundam loca à particularibus Synodis surrogatos Revisores in medium profereamus. Ipsi Interpretes etiam Rivisoribus fuerunt adjuncti, & unà cum Rivisoribus translationem examinarunt.

Revisores Veteris T. à Synodo deputati fuerunt

1. D. ANTONIUS THYSIUS,
S. Theologiæ Doctor, & ejusdem
in Illustri Scholâ Harderwicenâ
postea in Leidensi Acad. S. Theo-

Interpretes Novi T. & librorum Apocryphorum constituti fuerunt à Synodo

D. JACOBUS ROLANDUS,
Synodi Assessor, & Pastor Ecclesiæ
Amstelodamensis.

D. HERMANNUS FAUKELIUS,
Pastor Ecclesiæ Middelb.

D. PETRUS CORNELII,
Pastor Ecclesiæ Enchusane.

Ad hos proxime pluribus suffragiis accesserunt,

D. Festus Hommius.

D. Antonius Walaus.

D. Iodocus Hoingius.

Sed propter mortem nonnullorum, à Synodo designatorum, hi fuerunt actualiter Interpretes N. T. & librorum Apocryphorum,

D. JACOBUS ROLANDUS,
Hic sub opere Versionis ante revisionem obiit.

D. ANTONIUS WALÆUS,
S. Theol. D. & Prof. in Academia
Leidensi.

D. FESTUS HOMMIUS,
Scriba Synodi Nat. Pastor Eccl. Lei-
densis, & Collegii Theol. Ordinum
Hollandiæ Regens.

Revisores Novi Test. à Synodo deputati fuerunt

1. D. SEBASTIANUS DAMMANNUS,
Pastor Eccl. Zut-
phaniensis & ipse Synodi Scri-
ba.

2. D. JOH.

Ex
Gel
driâ

logia Professor.

2. D. JOH. POLYANDER, *Holl. Au- strali*
S. Theol. Doctor, & in Acad.
Leidensi Professor, atque ibidem
Ecclesiæ Gallo-Belgica Pastor.

3. D. PETRUS PLANCIUS, *Holl. Bore- ali.*
Pastor Ecclesiæ Amstel. In hu-
jus locum propter mortem
successit Jacobus Rolandus, qui
itidem obiit; propterea in lo-
cum eorum à Synodo Boreali
electus est

D. ABDIAS WIDMARIUS,
tunc in pago Uytgeest Pastor,
jam in Acad. Groeningana S.
Theol. D. & Professor.

4. D. JODOCUS LARENUS, *Ze- lan- diâ.*
Pastor Ecclesiæ Vlissingana.

5. D. SIBRANDUS LUB-
BERTUS, *Fri- siâ.* in Acad. Frane-
kerana S. Theol. Professor. Huic
successit.

D. BERNHARDUS FUL-
LENIUS, *Tran- siful.* Pastor Ecclesiæ
Leovardiensis.

6. D. JACOBUS REVIUS,
Pastor Ecclesiæ Daventriensis,
post Leida Regens Coll. Theol.

7. D. FRANCISCUS GO-
MARUS, *Groe ningâ* S. Theol. Doctor &
in Acad. Groningana Professor.

2. D. FESTUS HOMMIUS,
In hujus locum successit.

D. JOHANNES ARNOLDI
LINDANUS, Pastor Eccl.
Delphensis.

3. D. GOSSUINUS GEL-
DORPIUS. Illi successit
D. GUILHELMUS NIEU-
HUSIUS, Rector Scholæ
Harlemensis.

4. D. ANTONIUS WALÆUS.
In ejus locum surrogatus est
D. CAROLUS DEMATIUS,
tunc Pastor Eccl. Middelb. post
in Ecclesiâ & Acad. Ultraj. Pa-
stor, & S. Theol. D. & Profes-
sor.

5. D. BERNHARDUS FUL-
LENIUS, qui idem inter Re-
visores V. T. erat.

6. D. JOHANNES LANGIUS,
Pastor Eccl. Vollenhoviana. Hu-
ic successit

D. CASPARUS SIBELIUS;
Pastor Eccl. Daventr.

7. D. UBBO EMMIUS,
Prof. Linguae Græcæ in Acad.
Groeningana. Successit

D. HENRICUS ALTINGIUS,
In Acad. Groening. S. Theol. D.
& Professor.

L

Quan-

Quandoquidem Ultrajectini, à parte Contra Remonstrantium delegati, petierant, ut Revisorum ex Provinciâ Ultraj. delegatio differretur, donec eidem Ecclesiæ de idoneis Pastoribus prospectum esset: ideo placuit Synodo delegationem illam differre, donec ab Ecclesiis Provinciæ Ultraj. in unâ particulari Synodo communibus suffragiis nominari, & cum Interpretum ac Rivisorum consensu atque approbatione eligi aliquando possent. Tandem electi sunt

8. D. ARNOLDUS TEEK-
MANNUS, *Pastor Ecclesiæ*
Ultrajectinæ.

Ultr.

8. D. LUDOVICUS GER-
HARDUS à RENESSE,
Pastor Eccl. in pago Maerssen, post
Bredæ Pastor, & S. Theol. Prof.

Penes hos Interpretes & Revisores vel Veteris, vel N. T. simul congregatos, fuit in locis dubiis extremum & summum de hac novâ versione judicium.

XIII. *Duodecimò queritur.* Quales leges Interpretibus fuerunt præscriptæ?

Resp. Hæ sequentes, prout videre est in actis Synodi, sunt Interpretibus præscriptæ. 1. Ut originali textui semper religiose inhæreant, atque ipsas originalium linguarum phrasas, quantum orationis perspicuitas, & sermonis Belgici proprietates permittunt, sollicitè retineant. Si verò durior alicubi occurrat Hebraismus aut Hellenismus, quàm ut in textu possit servari, eum passim in margine diligenter annotent.

2. Ut ad supplendum hiantis textûs sensum, quàm paucissima adjungant verba, eaque in textu alio charactere exprimant, & uncinulis includant, ut à verbis contextûs dignosci possint.

3. Ut singulis libris & capitibus succincta & accurata argumenta præfigant: passimque in margine locos Sacræ Scripturæ parellelos annotent.

4. Ut adjungant brevia quædam Scholia, quibus versionis ratio in obscurioribus locis reddatur: observationes autem doctrinarum addere, nec necessarium, nec consultum fuit judicatum.

XIV. Etiam Synodus consultius judicavit novam versionem de integro componere, quàm veterem Belgicam corrigere: ita tamen ut ad evitandam offensionem ex nimia mutatione, ex veteri versione omnia illa retinerentur, quæcunque salvâ veritate & sermonis Belgici puritate ac proprietate servari possent. Visum præterea fuit hanc versionem non ex aliquâ aliâ versione adornare, sed ex ipsis fontibus seu originalibus S. Scripturæ linguis, Hebræâ scil. & Græcâ; adhibitis tamen in subsidium & collatis optimis versionibus.

versionibus, commentariis & scholiis, atque doctorum virorum in locis difficilioribus iudicio. *Vide acta Synodi Dordracena.*

XV. Præter has generales leges, quas Veneranda Synodus Interpretibus præscripsit, movit eadem Synodus adhuc particulares quasdam quæstiones: ex. gr. 1. De Nomine J E H O V A, quomodo illud esset transferendum? Synodus iudicavit, quum alia commoda atque usitata vox Belgica non exstet, quâ vis istius nominis exprimatur ut Interpretes vocem J E H O V A & J A H transferant per vocem *Heere*, majusculis literis scriptam.

2. Utrum nomina propria Veteris Test. exprimenda sint, uti sonant in lingua Sancta: an verò retinenda, uti nunc in versione vulgata leguntur? Placuit Synodo illa nomina ita retinenda esse, uti nunc leguntur: nisi fortè exigua quædam mutatio in nonnullis necessaria videatur.

3. An distinctio capitum & versuum accuratior in multis locis adhiberi non debeat? Statutum fuit receptam capitum ac versuum distinctionem servandam esse; ubicunque autem mutatio quædam necessaria esse videbitur, eam in margine esse annotandam.

XVI. Restat ut aliquid de versione Belgica librorum Apocryphorum adjungamus. De hac Synodus hæc sequentia decrevit.

1. Ut illi libri de novo ex Græco sermone in Belgicum verterentur.

2. Ut illi libri, etiamsi sint merè humani, in corpore Bibliorum nihilominus retinerentur: tum ne scandalum adversariis præberetur, tum etiam quia nullæ Ecclesiæ eos ex corpore Bibliorum adhuc ejecerant: iudicavit tamen, ut meliùs à scriptis Canonicis discernentur, eos ad calcem omnium librorum Canonorum, etiam Novi Testam. rejiciendos esse.

3. Ut à libris Canonicis justo interstitio & peculiari titulo discernentur.

4. Ut iis exacta præfigeretur præfatio, in quâ lectores, tum de auctoritate horum librorum, tum de erroribus, qui illis continentur, accuratè instituerentur.

5. Ut illi peculiari paginarum numero distinguerentur, & minoribus typis imprimerentur. Attamen jam ut plurimum iisdem quidem literis, sed longioribus & latioribus regulis in lucem emittuntur.

Quæ est pars prima

DE

T A L M U D E.

S E C T I O I.

Inter Judaica scripta primum & præcipuum locum obtinet
Talmud, quod pro scripto authentico à Judæis habetur; pro-
pterea operæ pretium erit nonnullas quæstiones de eo propo-
nere.

Primò quæritur. Quid Talmud propriè significat?

Respondeo. Talmud hebraicè dicitur תלמוד, quæ vox propriè significat doctrinam, quæ accipitur à docente, & descendit à Rad. למד discere. Synchdochicè sumitur pro libro, qui omnem doctrinam & scientiam Judæorum comprehendit, & quicquid juris divini vel humani apud ipsos est. Vide Lex. Talm. Rad. למד. Plenius Talmud describitur ab eodem Authore in lib. de „ Abbrev. Talmud est opus doctrinale, sive Corpus doctrinæ magnum, „ à variis ac doctissimis quibusque Rabbinis compilatum, multiplicem „ omnium scientiarum doctrinam continens, & potissimum Jus civile ac „ canonicum Judæorum plenissimè ac perfectissimè proponens, ut secun- „ dùm illud universa gens & Synagoga Israëlitica optimè felicitèrque vi- vat. Talmud comprehendit duas partes, scil. משנה Misnam & גמרא Gemaram: sic enim ait Thifbi in voce תלמוד. המשנה והגמרא יחד נקראים תלמוד. Misna & Gemara simul vocantur Talmud. Misna est Lex Oralis, quam Deus in monte Sinai Mosi dicitur tradidisse: hæc inde à Mose fuit obser- vata & successivè per oralem traditionem propagata: nam Moses nec ul- lus alius eam scriptis mandavit; sed ille tradidit eam Josuæ, Josua Senio- ribus, & sic deinceps, donec sub Antonino Imperatore Anno Christi 150. floureret Rabbi Jehuda, qui à vitæ sanctitate vocatus est Rabbi Jehuda hak- kadosch, h. e. sanctus; vel à dignitate Rabbi Jehuda Hannasi, h. e. prin- cept. Hic Rabbi videns Legem Oralein oblivioni tradi, cogitavit de ea conservanda: collegit itaque omnes schedulas, in quibus Judæi quædam memoriæ causa annotaverant, & ex iis Misnam composuit. Misna igitur

tur continet textum per formam thesium vel aphorismorum. Hæc Misna publicam auctoritatem accepit, & ab omnibus Judeis tam in terrâ Sanctâ, quàm in Babyloniâ habitantibus, tanquam authenticum Juris Corpus, est recepta, & in Academiis approbata.

Verum quia in Misnâ Lex Oralis tantum obiter describitur; ideo variis temporibus fuerunt doctissimi quidam Rabbinî in terrâ Israëlis & Babyloniâ, qui Commentaria in Misnam, ubique ferè in corpore Talmudico huic subjecta, composuerunt. Hæc Commentaria unicâ voce vocantur גמרא *Gemara*, h. e. supplementum; nam ea continet variorum authorum disputationes, textus uberiores explicationes, variarum opinionum discussiones, & tandem veræ sententiæ decisionem.

Misna sæpè seorsim sine Gemarâ & sine vocalibus imprimitur; sed nuperrimè scil. Anno Christi 1646. prodiit Amstelodami cum vocalibus magnitudine suâ ferè adæquans duas tertias Veteris T. partes. Sepissimè Misna & Gemara simul imprimuntur; adeo ut particula Misnæ, tanquam Juris textus præcedat, & Gemara cuilibet Misnæ, tanquam ejus in diversas sententias ventilatio ac decisio, immediatè subjiciatur.

Vox Talmud aliquando strictè sumitur pro solâ Gemarâ, uti in vulgari illo dicto Talmudico de Idolol. cap. 1. לעולם ישלש אדם שנותיו שליש לעולם ישלש אדם שנותיו שליש *Semper dividat homo annos suos in tres partes, unam Lectioni Biblicæ, alteram Misnæ, & tertiam Talmudi*, h. e. Gemaræ. Similiter in Paraphrasi Chald. in Cant. 1. 2. & Prov. 15. 15. nonnunquam etiam Misna vocatur Talmud: sic Thisbi in voce תלמוד ait: גם נמצא שהמשנה לברה נקראה תלמוד כמו שאמרו אין לומרין הלכה מפי המורה *Invenitur etiam ubi Misna solum Talmud vocatur, ut quum dicunt. Non discunt lectionem ex ore Talmud, vult dicere, ex Misna.* Nos hîc sumimus vocem Talmud in latiori significatione; adeo ut illud duas illas partes, scil. Misnam & Gemaram simul contineat.

II. *Secundò quæritur.* Quomodo Talmud dividitur?

Resp. Variis modis dividitur. *Primò* dividitur in Talmud ירושלמי *Hierosolymitanum*, & בבלוי *Babylonicum*. *Hierosolymitanum* est pro Judæis, in terrâ Israëlis viventibus, conscriptum: nam post Urbis & Reipublicæ per Romanos excidium quædam Judæorum reliquie in Palæstinâ manserunt, ubi celebres Scholas sive Academias Jafnæ, Zephorææ, Cæsareæ, & Tiberiadi usque ad annum, post Christum 230. erexerunt; atque ibidem in terrâ illâ devastatâ hoc Talmud, constans tantum unico volumine in folio, composuerunt.

Talmud *Babylonicum* est compositum pro Judæis in Babyloniâ, & in aliis peregrinis terris habitantibus. Vastatâ enim Palæstinâ multi Judæi in Babyloniâ abierunt, & celebres Academias Nehardeæ, Soræ, ac Pumbedithæ constituerunt. Hi, utpote in florentissimo regno habitantes, cæteris Palæstinis fuerunt digniores; & propterea hoc Talmud *Babylonicum*, ut præstantius & majus (constat enim quatuordecim voluminibus, vel pro ratione crassitie etiam paucioribus) illud *Hierosolymitanum* autoritate sua oppressit. Judæi antiqui & hodierni præcipuè secundum *Babylonicum* vitam suam instituunt, & utrumque majoris faciunt quàm ipsam S. Scripturam.

Secundò. Utrumque Talmud dividitur in Misnam, quæ iterum subdividitur in duos libros; & Gemaram. Hæc tamen non ubique illi subjicitur: excipiuntur enim viginti septem libri, continentes materiam, cujus observatio tantum locum habet in Templo & terra Sancta, in quibus Gemara Misnæ non additur. Istas materias intactas, & Eliæ ac Messia venturo explicandas, propter exiguam Terræ recuperandæ & Templi reædificandi spem, reliquerunt.

Tertiò. Talmud dividitur in sex generales partes, in quas primum Misna à Rabbi Jehuda fuit divisa. *Prima* pars vocatur *ורעים* *Seminum*; quia agit de seminibus, frugibus, &c. *Vide de his uberius Buxtorfium in Abbrev.* *Secunda* pars appellatur *מועד* *festorum*; quia agit de festis, eorumque initio, fine, & modo eadem celebrandi. *Tertia* *נשים* *mulierum*; quia tractat de uxoribus ducendis, repudiandis, &c. *Quarta* *נזיקין* *damnorum*; quia agit de damnis ab hominibus vel bestiis illatis, &c. *Quinta* *קדשים* *sanctitatum*; quia agit de sacrificiis, & variis rebus sacris. *Sexta* denique *טהרות* *purificationum*; quia agit de munditie & purificatione vasorum, &c. Hæ sex partes vocantur *שה סדרי* *sex ordines*, quorum fit mentio in paraphrasi Chald. quæ vulgò Jonathæ tribuitur, in *Exod. 26. 9.* *ויהי שית ירען לחור.* Et *sex aulæ seorsim juxta sex Ordines Misnæ.*

Quartò. Unaquæque pars generalis iterum dividitur in varios libros, qui singuli vocantur *מסכת* *Tractatus*. Tales Libri sive Tractatus sex partium generalium sunt *Sexaginta tres*. Prisci Judæi numerarunt solummodo sexaginta; sed Illi tres libros, qui vocantur *בבא* *Bava*, acceperunt pro uno, & librum *מכות* *Maccoth* annumerarunt libro Sanhedrin. Præter hos 63. libros sunt adhuc *quatuor* alii breves tractatus seu libri, qui antiquis temporibus in Talmude non extiterunt, sed à posterioribus unâ cum *פרקי אבות* *capitulis Patrum*; quia quædam præcepta lectu utilissima breviter in se continebant, sunt adjecti. Horum primus est *מסכת סופרים* *Tracta-*

Tractatus Scribarum, qui agit de modo scribendi librum Legis in pergamineo, &c. 2. *Luctus magnus*, vel *מסכת שמחות* *Tractatus Latitiarum*, scil. prohibitarum. Agit de Luctu, quibus caeremoniis mortui sunt lugendi. 3. *Sponsa*, agit de ornamentis sponsæ, &c. 4. *מסכת דרך ארץ* *Tractatus via terre*, qui agit de moribus. Vide plura apud Buxtorfium in *Abbrev.*

Quintò. Tractatus sive Libri Talmudici dividuntur in Capita, quæ in universum totius Talmudis sunt 524. Galatinus in enumeratione Tractatum & Capitum parumper erravit.

Sextò denique Capita dividuntur in paragraphos, qui passim in Misna literis Hebraicis exprimuntur, ibidemque videri possunt.

III. *Tertiò* queritur. Quando, & à quibus Talmud est compositum?

Respondeo 1. Misna, uti suprà diximus, est collecta à Rabbi Jehuda circa annum Christi centesimum quinquagesimum.

2. Præcipuus Author Gemaræ in Talmude Hierosolymitano est R. Jochanan ex tribu Joseph, qui in terra Israël per annos octoginta Caput Synagogæ fuit. Hic Jochanan unà cum Rab & Samuele, duobus discipulis Rabbi Iehudæ hakkadosch, ex Magistrorum hinc inde dictatis hanc Gemaram circa annum Christi 230. collegit, indeque Talmud Hierosolymitanum confecit.

3. Gemara Talmudis Babylonici est à Rabbi Assè unà cum Rabbina inchoata, & ob mortem superioris à filio ejus Rabbi Mar, unà cum Maremar absoluta, & tandem à Iudæis approbata Anno Christi 500. Hi, scripturas antiquorum Rabbinorum colligentes, Talmud Babylonicum contexuerunt. Vide Galat. Lib. 1. Cap. 5. Buxtorfius in *Synag. Jud. cap. 1.* perfectiùs hæc describit, cum ait: Rabbi Assè, qui Caput Synagogæ fuit, incæpit Mischnam exponere, singulisque annis duos tractatus exponere, ita ut toto professionis suæ curriculo, bis quidem Mischnarum seu *דעוּרָעוֹסֶעוֹן* expositionem absolverit; tractatus tamen 35. tantum scriptos reliquerit, ut testatur Rambam in præfat. in tract. Talmudicum *דעוּרָעוֹסֶעוֹן de Seminibus*. Professionem verò suam inchoaverat Anno Christi 367. Huic in rectoratu successit Anno 427. Maremar, ejusque collega fuit Mar, filius *רַבִּי* *Rab* Assè, qui inde, ubi *Rab* Assè substiterat, laborem suum orsi sunt, & rem totam ad umbilicum perduxerunt. — Hi duo postremi in hoc opere LXXIII. annorum labore perfuncti sunt, ita ut Anno Christi 500. integrum Talmud absolutum, obsignatum, Talmudisque Babylonici nomen consequutum fuerit, & ab omnibus Iudæis

„ dæis ceu authenticum Iuris Civilis & Canonici corpus receptum, cu-
 „ jus legibus universa Iudæorum gens, tum in rebus sacris, tum in rebus
 „ politicis, in hunc usque diem regitur.

1 V. *Quarto queritur.* Quali stylo & dialecto Talmud est conscri-
 ptum?

Respondeo 1. Misna constat lingua Hebræa facili, pura, multisque ob-
 via; sed stylus ejus est succinctus, concisus, & varios sensus sæpe admit-
 tens. Ita testatur hac de re *Majem.* in Porta Mosis, Arabicè edita, & La-
 „ tinitate donata ab *Eduardo Pocockio* pag. 78. 79. ubi sic ait: Ususque est
 „ in ipsa (Misna scil.) sermonis genere curto, quod multos in se sensus
 „ comprehendat; sibi quidem pro acumine innato, atque ingenii boni-
 „ tate, perspicuo; at illis qui ipso inferiores, obscuro. Ita siquidem do-
 „ cti qui antiquitus floruerunt sibi ipsis (libros) componebant: ideoque
 „ visum est cuidam è discipulis ipsius, scil. R. Chajæ, librum compone-
 „ re, in quo vestigiis præceptoris sui insistens, quæ in verbis ipsius diffi-
 „ cilia essent explicaret: estque is (liber) *Tosiphta*, in quo propositum
 „ ipsi fuit *Misnam* explicare, atque (ipsi) quæstiones addere, quæ è Misna
 „ nonnisi adhibito labore erui possint; quas tamen eruit, ut ita nobis in-
 „ dicaret quomodo conclusiones è Misna eliciamus. Propter hanc diffi-
 cultatem R. Schelomo Iarchi commentaria in Misnam & in Gemaram
 composuit, quæ in margine adlatus textûs Talmudici interius passim in
 Talmude Babyl. conspiciuntur.

2. Gemara utriusque Talmudis constat Dialecto Chaldæa impurissima,
 cui infinita vocabula peregrina, scil. Persica, Arabica, Græca, Latina,
 aliarumque linguarum immixta sunt: hoc factum est ob Iudæorum, in
 illas Gentes, deportationes & exilia, à quibus singulis aliquid retinue-
 runt, & linguæ suæ admiscuerunt. *Vide Cl. Hotting. in disput. de usu*
Script. Hebr. in Novo T. Cum Iudæi in Babylonia habitarent, pura diale-
 cto Chaldæa usi fuerunt; sed subsequentibus temporibus, quò longius
 tempus intercederet, eò etiam magis à primæva illa puritate deflexe-
 runt: sic Paraphrases Onkelosi & Ionathæ in Prophetas, quia circa tem-
 pora Christi, diù ante Gemaram sunt compositæ, puriori dialecto con-
 scriptæ sunt quàm Gemara, quæ demum post aliquot secula à Nativ.
 Christi composita est. *Elias Levita* præfat. in *Methurgem.* de Gemara
 Babyl. simile etiam testatur: Stylus, inquit, Gemaræ מורכב מן הרבה
 לשונות ארמי מעורב עם לשונות אחרות לפי שאותה הלשון היתה
compositus est ex variis linguis, Babylonica, Græ-
câ, Latinâ, & Persicâ. *Majemon T. 1. Iad. Chaz. P. 1.* vocat hanc dia-
 lectum *Aramaam.* רגילה

Lingua Aramæa, mixta ex aliis linguis, usitata fuit omnibus Babylonis, tempore, quo Talmud erat compositum. De stylo Gemaræ Hierosolymitanæ legitur alibi לשון סרסי קרוב היא ללשון ארמי ואמר אני שזה לשון גמרה ירושלמי ואמות העולם קורין אותו לינגא שוריא *Lingua Syriaca vicina est Lingua Aramæa, & ego dico, quod sit Lingua Gemaræ Hierosolymitana, quam Gentiles vocant Syriacam Linguam. Ex his apparet, quod textus Talmudicus intellectu sit difficilis, quodque eum non possit intelligere, qui tantum linguæ Hebrææ est peritus.*

V. *Quintò queritur. An Talmud sit divinæ & infallibilis auctoritatis?*

Resp. Primò. Judæi magni faciunt Talmud, imo majoris faciunt quàm ipsam S. Scripturam. Nam hanc aquæ, & illud vino comparant. Tract. Sopherim cap. 15. dicitur נמשלה המקרא כמים והמשנה כין והתלמוד כקונדיטון *Similis est textus Biblicus aquæ, Misna vino, & Talmud condito. Alibi comparant Legem scriptam cum sale, Misnam cum pipere, & Talmud cum aromatibus. In Gemara Hieros. Tract. Berachoth cap. 1. fol. 3. col. 2. dicitur: חביבין רברי סופרים מדברי תורה שנ' כי טובים דורין מין: sunt verba Scribarum præ verbis legis, juxta id quod dicitur, amores tui meliores vino. Dicunt Legem Mosis non posse explicari sine Talmude, illamque fundatam esse super hoc. Rabbi Bechai in libro כר הקמה fol. 77. col. 3. citante Buxt. in Abbrev. ait: כי עיקר התורה היא תורה שבעל פה שאין תורה שבכתב יכולה להתבאר כי אם על ידי תורה שבעל פה* *Nam fundamentum Legis scriptæ est Lex oralis. Etenim Lex scripta non potest explicari, nisi per legem oralem. Hinc studium Talmudicum maximè commendatur à Judæis. In libro מנחת הכהן Altare aureum, cap. 5. scribitur: Studium Talmudicum omnibus aliis studiis & scientiis præfertur, idque ex communi Doctorum sententiâ: התלמוד המקורש אין למעלה ממנו* *Sanctissimo Talmude nihil est superius. Hinc oritur vulgaris illa Rabbinorum sententia, בני הזהר בדברי* *Fili me, attende ad verba Scribarum magis, quàm ad verba Legis, scil. Mosis. Et ut Judæi magis hoc Talmudis studium commendarent, dicunt ipsum Deum in Talmude studere: sic in Tract. Sabbath ajunt: Quum horæ dici duodecim sint, tribus Deum studere in Lege, aliis in Talmude. Simili ferè modo etiam mandant, ut homines distribuant annos suos, uti suprà ad quæst. 1. diximus: לעולם ישלש אדם שנותיו וכו' Semper in tres partes distribuatur homo annos suos, tertiam partem lectioni Biblicæ impendat, tertiam Misna, tertiam Talmudi. Hinc de educatione puerorum talem constituerunt regulam in Capitulis Patrum cap. 5. 21. בן חמש שנים* *Filius 5. annorum ad Biblia; 10. annorum ad Misnam; 13. anno-*

rum ad præcepta observanda; filius 15. annorum ad Talmud; filius 18. annorum ad nuptias, &c. Ex his antecedentibus, ut & ex poenâ, quam iudicant Legis Oralis transgressoribus esse infligendam, apparet quanti faciant ea, quæ in Talmude continentur. Rabbinorum trita regula est in Talm. Erubhin fol. 21. ב. כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. *Quicumque transgreditur verba sapientum, reus fit mortis.* Et in Gittin cap. 5. מר אמר כל. *Mar dixit, quisquis sapientum verba subsannat, in stercus fervens (apud inferos) projicietur.* Propter hanc fidam præstantiam Legis Oralis mandant ut unusquisque ei fidem absolutam adhibeat: sic Selomo Iarchi in Deut. 17. 11. ait: Non declinabis à verbis sapientum אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל על שמאל שהוא ימין. *Etiā quamvis de dextrâ diceret, eam esse sinistram; vel de sinistrâ, eam esse dextram.*

Secundò. Talmud revera non continet Legem Oralem Mosi à Deo traditam, nec est comparandum cum Verbo Dei, multo minus ei præferendum, neque tanti ullo modo est faciendum, quanti Iudæi illud faciunt. Hæc ex his sequentibus rationibus manifesta fient.

Ratio 1. Quia non datur Lex Oralis præter Legem scriptam Mosaicam; ergo ea non continetur in Talmude. Lex enim est perfecta; sic ait Psalmista Psal. 19. 8. תורת יהוה תמימה. *Lex I E H O V A E est perfecta.* Et Moses Deut. 5. 2. ait: *Non addetis ad verbum quod ego precipio vobis, neque auferetis ab eo.* Nullibi etiam in toto Pentateucho fit mentio Legis Oralis traditæ; ergo non datur talis Lex: nam Moses talem necessariam historiam, concernentem fundamentum & articulum fidei, ex quo omnis Iudæorum Theologia dependet, silentio non præteriisset. Præterea Deus in totâ Lege nullam observantiam à nobis exigit, quàm Legis scriptæ à Mose; ergo non datur alia Lex Oralis. Adstipulantur Christianis non tantum multi Iudæi, sed etiam integræ Iudæorum Sectæ, ut Zadducæorum, Samaritanorum, & Karræorum, quorum posteriorum adhuc hodie magna copia est in Poloniâ, Russiâ, & alibi. Si igitur non detur Lex Oralis; ergo ea non potest contineri in Talmude. Deinde vix aliquid est in Talmude, quod sapit Legem Divinam: ibi enim variæ disputationes Magistrorum & Scholarum sententiæ continentur. An lex Divina ita solet agere? An ea variorum authorum sententias & lites solet enarrare? An hoc est S. Scripturam, quæ tamen ex sententiâ Iudæorum est divinæ auctoritatis, magni facere, quod eam respectu dignitatis infra Talmud collocent?

DISSERTATIO DECIMA TERTIA,

Quæ est pars Secunda,

D E

T A L M U D E.

Uperiore differtatione quatuor quæstiones de Talmude absolvimus, & quintam inchoavimus, quâ *queritur*: An Talmud sit divinæ authoritatis? Negativam sententiam unâ ratione incepimus probare; jam sequuntur cæteræ rationes proponendæ.

Ratio 2. In Talmude continentur multa impia, & in Deum atque Iesum Christum blasphemia; ergo non est divinæ authoritatis. Impium est quod in Tractatu *Cholin*, pag. 60. b. de Deo dicitur: Iudæi credunt solem & lunam 21. annos fuisse æquales; sed postea quia luna dicebat, impossibile est duos simul regnare; ideo Deus imminuisset lunam, quæ tum vix potuit placari: tandem Deus præcepisset populo Iudaico, ut sacrificium expiatorium pro se offerrent, quo hoc facinus perpetratum (absit blasphemia) expiaretur: sic enim dicit Talmud הביאו קרבן על שמיעמתי את הירח *Offerte oblationem eo quod lunam imminui*. Ita in Basil. & Amstelodamensi Edit. legitur: sed in Edit. Venetâ habetur pejus: הביאו כפרה *Offerte oblationem propitiatoriam pro me*, &c. O quàm diversus est hircus, qui Novilunio offerebatur, de quo dicitur, חטאה לאל in oblationem pro Dei peccato. Hircus iste erit propitiatio pro me, quia lunam imminui. In aliis Edit. habetur זכרון erit recordatio, eò quod lunam imminui. Vide plura in *Synag. Buxt. Cap. 17.*

Blasphemum & putidum Iudaicum mendacium est quod legitur in Talmude, scil. Deum tanquam Ornatrix discerniculo Evæ capillos ornasce, illi præcinuisse, & cum illâ in paradiso saltasse. Hoc probant ex Gen. 2. Et adduxit eam ad Adamum, hoc est, Deus illam ad Adamum adduxit, eo modo quo sponsa adduci solet, eleganter nempe comptam & calamistratam cum tripudio & saltatione. Vide *Synag. Buxtorf. cap. 28.* Præterea in Capit. R. Eliezer Cap. 12. legitur; Deum ipsum Adamo & Evæ in nuptiarum celebratione ministrasse, & conopæum ipsum, sub quo desponsati sunt, confecisse, Angelos tibiis & tubis choream duxisse & saltasse.

Impium & blasphemum est, quod legitur in *Baba Metzia* cap. 7. Cum olim Rabbini quidam adversus R. Eliezarem instituissent disputationem, Deus, voce cœlitus demissâ, sententiam contra illos pro R. Eliezer protulit; quapropter indignati Rabbini, Deum anathematis pœnâ damnârunt; tum, Deus ipse subridens, inquit, *Filii mei me vicerunt. Vide Hotting. in suprâ alleg. disput.*

Etiam Talmud multa blasphema in nostrum Iesum continet; scil. quod de adulterâ ac pollutâ natus fuerit, quod magus, idololatra, legisque subverfor extiterit, quodque tandem ob sua scelera meritò sit suspensus. Vide *Galat. Lib. 1. Cap. 7. Locus Talmudicus invenitur in Sanhedrin Cap. 7. fol. 67. a. incipiens כל חייבי מיתות וכו' .* Pauca tantum excerpemus. Qui integrum locum legere desiderat, adeat *Lex. Talm. Buxt. in voce כסר. Sic fecerunt filio (qui antea vocatur Seducor) Stada* (h. e. scortatricis: Stada enim est nomen appellativum, & denotatur Maria) *& suspenderunt eum in vespera Paschatis. Hic filius Stada fuit filius Pandira. — Attamen dico; Matrem ejus fuisse Stadam, Mariam videlicet illam plicatricem capillorum mulierum, & declinavit à marito suo. Multi Iudæi, Galatinus, Schickardus, aliique negant hîc de nostro Messiâ agi; quia differentia annorum 110. inter hunc & nostrum Messiam intercessit: sed Iudæi hoc studiò fecerunt, ut tantò minus impostura à Christianis animadverteretur, quorum offensam & punitionem verentur. Constat etiam Iudæos in peregrinis historiis sæpissimè hallucinari: ergo non mirum si etiam hîc ex oscitantia vel datâ operâ errent. Circumstantiæ ferè omnes satis demonstrant in loco illo Talmudico de nostro Messiâ sermonem esse. 1. Vocatur Ben Pandira: sic noster Iesus Nazarenus passim à Iudæis nominatur. Vide *Lex. Talm. in voce פנדרא. Etiam apud Damascenum in Genealogiâ Mariæ occurrit Pantheris nomen, qui Mariæ proavum Pantherum dictum scribit, & apud Epiphanium, atque Origenem, contra Celsum, Iosephi parens Iacobus, ipseque Iosephus, Pantheri appellantur. Vide תשובת יהודה Cl. olim præceptoris D. Hoornbekii, Lib. 3. Cap. 2. 2. Hæc Stada dicitur fuisse Maria, & Maria mater Ploni h. e. N. Solent enim Iudæi nomen nostri Iesu reticere. 3. Vocatur Seducor populi: pro tali olim Iesum habitum fuisse testantur historiæ Euangelicæ. 4. Dicitur Suspensus in vespera Paschatis. Reliquas convenientias vide in *Lex. Talm. Rad. כסר. Non etiam mirum est Iudæos antiquos tali odio nostrum Iesum prosequutos fuisse, quum adhuc novitii, qui sub dominio Christianorum habitant, nihilo meliores sint: vocant enim Iesum per contemptum תלוי suspensum, & Christianos עברי התלוי cultores suspensi. Vidi Iudæum ad mentionem Iesu***

Iesu in terram spuisse, ut illo sputo ostenderet indignationem & iram, quam propter auditum nomen Iesu conceperat. Non tantum Iesum Christum ita oderunt, sed etiam Christianos, quos indignis nominibus nominare solent: vocant enim eos גוים Gentes, Edomæos, Hæreticos, Epicuræos, Atheos, Carnem & Spiritum, Præputiatis, Canes, Cuthæos, Ammonitas, Moabitæ, Cacos, Impuros, &c. Vide Thes. Phil. Hotting. lib. 1. cap. 1.

Ratio 3. Talmud non est divinæ authoritatis, quia sæpè contra S. Scripturam determinat, & planè contradictoria vera esse asserit. Deus Exod. 21. 15. ait: *Qui percutit Patrem suum, aut matrem suam, omnino morte plectitor.* In Misna Tract. bava Kama, Cap. 8. §. 3. dicitur המכה את אביו ואת אמו ולא עשה בהם חבורה Percutiens patrem suum aut matrem suam, neque vulnus fecerit, tenetur quidem ad hæc quinque, ut satisfaciatur in damno, dolore, curatione, cessatione & ignominia; attamen à mortis supplicio eum liberant contra expressa verba legis. An hîc distinguit Legislator? An non, ut omnes exceptiones rejiceret, gemino vocabulo מות יומת moriendo morti detur, pœnam mortis sancivit? Quod hic sit verus Legis sensus, probatur etiam ex versu 17. ubi, qui verbis tantum parentes impetit, morti adjudicatur: *Qui maledicit patri suo aut matri suæ, omnino morte plectitor.* Ergo si verbis tantum patrem aut matrem lædentes, sint occidendi, multo magis illi qui eos verberant: nihilominus Misna hîc contrariatur; ergo non est divinæ authoritatis: quia Deus sibi non potest esse contrarius.

Deinde in Misnâ opiniones & sententiæ Domûs Hillel & Schammai planè contrariæ & contradictoriæ habentur pro veris & divinis. In Massecheth Erubin narratur, quod, postquam Hillelite & Schammaitæ per integrum triennium inter se contendissent, & planè contradictoriam opinionem defendissent, tandem בן קול cœleste oraculum se interposuerit, & dixerit אלן ואלן דברי אלהים חיים Hæc & illa sunt verba Dei viventis. Attamen impossibile est duo contradictoria simul esse vera.

Ratio 4. Talmud non est divinæ authoritatis, quia constat infinitis ferè fabulis & mendaciis. Talmud Tract. Sanhedrin fol. 21. b. incunabula urbis Romæ adscribit Gabriëli tempore Salomonis, cum ait: בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שרטון ועליו נבנה כרך *Eâ horâ quâ Salomon duxit filiam Pharaonis, descendit Gabriel, & fixit calamum in mari, qui attraxit cœnum, & in eo adificata est civitas magna, quæ est Roma.* Sed in Medrasch Psal. 10. adscribuntur hæc incunabula Romulo & Remo. Mortuâ matre Romuli & Remi, lupa sese obtulit, quæ eos lactavit, qui deinde surrexerunt, & duo magna tuguria Romæ extruxerunt.

runt. Vide Lex. Talm. Rad. םר.

In Tractatu de Sabbatho Cap. 16. fol. 119. a. narrantur duę fabulę; una Lanii alicujus, qui infinitas divitias congefferat; quia, quando in manus incidebat pecus saginatum, illud in Sabbathum sibi servabat, ut illum diem bonis carnibus honestare posset: altera cujusdam Josephi, qui propter pisces lautissimos, quos in honorem Sabbathi diebus Veneris emebat, regias opes acquisivit. Vide has fabulas plenius enarratas in *Synag. Buxt. cap. 10.*

Sabbathi præstantia etiam in *Sanhedrin* fol. 65. 2. probatur à R. Akibha tum ex fluvio Sambathione, qui per sex hebdomadę dies tam vehementis est fluxus, ut magnos secum lapides rapiat, ita ut per totam hebdomadam innavigabilis sit; tum etiam ex Turni Ruphi paterno sepulchro, quod per totam hebdomadam crasso vapore, & tetro ignis stygii foetore inficitur; Sabbatho verò omni omnino foetore caret. *Vide cætera in Synag. Buxt. cap. 11.* Quis non videt has meras esse fabulas?

Similes fabulas etiam narrant de Leviathane, de Tauro, de Ave illa bar Juchne, de Ranâ & Leone. Talmud in *Baba Batra* cap. 5. fol. 74. ait: Deum *Leviathanem* illum evirasse, fœminam mactasse, sale condidisse, & in dies Messię reservare, ne propter illius piscis immensam magnitudinem totus orbis desolaretur. Eodem ferè modo Deus cum ingenti illo *Tauro*, qui quotidie mille montes depascitur, egit. Tempore adventus Messię etiam mactanda est illa *Avis*, בר יוכנה *Bar Juchne* appellata, quum, uti legitur in Tract. *Bechoroth* pag. 57. aliquando ovum è nido decidisset, trecentas proceras cedros casu suo prostravisse, tandemque fractum, sexaginta pagos inundasse dicitur. Ne aliquis de veritate hujus fabulę dubitaret, Rabbinus aliquis, fide dignissimus, testatur simile quid de *Rana*, in *Baba Batra* Cap. 5. pag. 73. Dixit *Rabba bar bar Channah*, *Ranam* aliquando vidi, quę magnitudine pagum æquabat. Sed quantus erat pagus ille? Sexaginta domos capiebat. Accessit serpens immanis, qui ranam absorpsit. Verum supervenit corvus, qui serpentem cum ranâ tam facile devoravit, quàm vulpes pyrum comest, & inde in arborem proximam evolavit. Quantę crassitiei & altitudinis debuit fuisse illa arbor? Similis fabula narratur in Tract. *Cholin* cap. 3. pag. 59. de Leone, quod cum rugiret, etiamsi passuum millibus quadringentis Româ abesset, omnes mulieres gravidę Romę abortierint, & muri urbis conciderint: sed quum passuum millibus centum propior accessisset, iterum ita rugiit, ut omnibus hominibus Romę dentes exciderint, & Imperator, de sedili suo corruens, parum à morte abfuerit. *Vide de his Synag. Buxt. cap. 36.* Quis non videt hæc putida esse mendacia?

mendacia ? Talibus tamen abundat Talmud. Possem plurima similia exempla proferre ex Talmude, nisi hæc adducta crederem sufficere ad satisfaciendum avido lectori. Ex his omnibus apparet quantæ authoritatis Talmud esse debeat, & quanti sit à Christianis faciendum.

V I. *Sextò queritur.* Quomodo, & unde tot fabulæ in Talmud, & in cætera scripta Judæorum irrepsert ?

Resp. Variæ possent assignari causæ, ob quas tot fabulæ irrepsert: nos tantum præcipuas assignabimus. Harum *prima* est: quia Judæi omnia, quæ in Veteri T. occurrunt, *literaliter* explicant, quum tamen multa allegoricè debeant explicari. Hinc fingunt talem regulam, quæ habetur in præfat. Raschi ante Canticum Canticor. *בין מקרא יוצא מירי פשוט ומשמע* *Textus non elabitur manus suæ nuditatis, & literalem vocis auditionem*, h. e. etiamsi textus allegoricè aliquid aliud significet, nihilominus ejus literalis sensus est verus, neque est contemnendus. Etiam figuratissimas Prophetarum similitudines secundum verba solent explicare: Ex. gr. Propheta Jesaias Cap. 7. vers. 20. ait: *In illa die radet Dominus novaculâ istâ mercenariâ pilum capitis & pedum, etiam barbam ipsam consumet.* Non quidem negant hæc allegoricè posse intelligi; attamen sensum literalem non esse prorsus ociosum autumant: propterea introducunt Deum ut aliquem tonsorem, qui Regi Assyriæ pilos abrasit. Fabula hæc occurrit in *Sanhedrin*, pag. 96. a. Et quia tonsura, utpote opera nimis vilis, Deo non videtur convenire, ideo apparentem illam absurditatem excusant pag. 95. b. in f. *אמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו* *Dicit Rabbi ashu, nisi textus [expressè] scripsisset, non possibile (aut fas) fuisset illud dicere.* Vide plura in *Bechinath Happeruschim* pag. 116. &c. Si quis similiter loca Novi Test. de Christo agentia, ut quando vocatur *Via, Janua* &c. literaliter explicaret, planè absurdus esset, & absurdos sensus inde eliceret.

Secunda causa fabularum hæc est, quia Judæi Nominum Propriorum *Etymologias* sæpissimè expiscantur, & ex illis tales qualitates, aut res gestas hominibus attribuunt, quæ cum etymologiis conveniunt: ex. gr. nonnulli ex nomine *Johannis* concludunt talem hominem, tali nomine insignitum, esse bonum, quum tamen nomen ut sic nullius qualitatibus indicium sit: eodem modo solent Judæi ex Nominum significatione de personarum bonitate vel malitiâ judicare: hinc de *Korah* ajunt, quod capite fuerit *calvus*, & parentibus *dentes habet*, quia derivatur à Rad. קרה *Pilos evellere*: & quia idem *Kohathi* nepos vocatur, inde conjiciunt (*Kohathus* enim descendit à קה *hebetare*) ipsum dentes parentum suorum habetasse.

Tertia

Tertia causa fabularum est *Kabbala*, quæ est acuta inventio, quâ ex literis transpositis, vel in numerum resolutis, aliisve modis mutatis, vel ex vocibus, punctis, aut accentibus musicis mysteria quædam eliciuntur. *Vide de Kabbala dissert. 26. Philologi Hebræi.* Quod aliquis sensum monstrofiorem elicere potest, eò etiam doctior habetur: ex. gr. Judæi probant sibi Sabbatho præter communem animam adhuc dari aliam animam ex *Exod. 23. 12. Sex diebus facies opera tua, die autem septimo cessabis, ut requiescat bos & asinus tuus* שַׁבָּתוֹ & animetur filius ancillæ tuæ & peregrinus. Et *Cap. 31. vers. 17.* idem verbum שַׁבָּתוֹ, ubi agitur de quiete Dei, repetitur: & quia illud verbum in mentione Sabbathi bis occurrit, inde probant hanc duplicem animam.

Deinde quia Pentateuchus incipit à ב Beth; Decalogus verò ab א Aleph, concludunt literam א quodam tempore venisse ad Deum, eumque rogasse; Quare exordium Geneseos non incepisset à suâ literâ, sed à ב? Ajunt Deum respondisse literæ א, abi, & esto contenta, ego incipiam Decalogum à tuâ literâ: hinc putant Decalogum Hebraicum incipere ab Aleph.

Quarta causa fabularum est *antiquitas* rerum gestarum. Homines ut plurimum in rebus gestis solent vel addere ad numerum, vel adimere ab eodem: fama enim vires acquirit eundo. Si unus dicat alicubi mille esse trucidatos, secundus aliquando dicet bis mille, tertius ter mille, & sic deinceps; adeo ut ex historia tandem fiat fabula. Ex. gr. *Deut. 3. 11.* dicitur de Gigante Og, quod *Solus remanserit ex reliquiis Gigantium, ecce sponda ejus sponda ferrea — Novem cubitorum est longitudo ejus, & quatuor cubitorum est latitudo ejus, cubito virili.* Hinc apparet eum fuisse gigantem vastissimi corporis. *Schickardus* Geometricè hinc collegit ipsum non fuisse humiliorem viris quatuor sibi mutuò impositis; & per consequens ipsi vix tot panni, quot aliàs sexdecim homines usurparent, vestiendo suffecisse; adeo ut totius corporis mole, & carnis, ossium, nervorum, venarumque pondere sexaginta quatuor vulgares homines ex ipsius sententia adæquarit. *Schickardus* hanc magnitudinem (facta multiplicatione quadratâ) ex textu probat. Hinc posteriores Judæi, qui continuò ex ore avorum suorum aliquid de magnitudine illius Regis audiverant, dixerunt ipsum circiter quingentos cubitos fuisse longum: nam *Baal Turim* ad *Deut. 3. 11.* annotat, quod Moses, qui altus erat duodecim cubitos, subsilierit aliquando decem cubitos, tenens in manibus suis, ad hunc Regem Og percutiendum, arma decem cubitos longa, & quod subsiliendo ipsius talum tantum attingere potuerit. Talmud in *Berachoth* Cap. ult. prolixius hæc narrat.

narrat. Quis non videt hanc narrationem esse meram fabulam? Sed alii magnitudinem hujus Regis adhuc magis auxerunt: Abba Schaul in Talm. Tract. Midda, Cap. 2. audet dicere, quod, cum aliquando peregrinaretur, viderit in itinere osseam tibiam illius Regis Og, quodque per tria milliaria proficisci debuerit, antequam à principio illius tibiæ usque ad ejus finem perveniret. Hæc etiam morosissimo, imo vel ipsi Heracleito risum moverent.

DISSERTATIO DECIMA QUARTA,

Quæ est pars tertia

DE

T A L M U D E.

Erfamur in quæstione sextâ, quâ quæritur: Quomodo, & unde tot fabulæ in Talmud, & in cætera scripta Judæorum irrepperint? Dedimus in superiori dissertatione quatuor causas ob quas fabulæ irrepperint; jam sequitur *quinta* fabularum causa, quæ est *ambitio*. Populus Judaicus ambitioni est deditissimus; & propterea omnem operam adhibent, ut æstimentur ab hominibus: hinc in Novo Test. toties accusantur, quod amaverint *πρωτοκλισίας* in conviviiis, *πρωτοκαθεδρίας* in Synagogis, salutationes in publicis conventibus, & compellationes nomine *Rabbi*. Et quia putabant se ambitionem suam summoperè promovere suâ eruditione, & rarâ aliquâ, atque antea inauditâ S. Scripturæ explicatione; hinc natæ sunt prodigiosissimæ S. Scripturæ explicationes, & quo eæ essent prodigiosiores, eò etiam doctiores & præstantiores ab indoctâ plebeculâ æstimabantur, modò suam expositionem quocunque modo, etiam absurdissimo, ex S. Scripturâ probare possent: ex. gr. *Ies.* 38. 8. legitur, quod Sol in diebus Hiskia decem gradibus retrogressus fuerit. Hærebat hinc, etiam nasutissimis Judæis, aqua; quia non videbant quâ ratione Astronomicæ revolutiones, & Chronologica temporum intervalla rectè sibi constare possent, nisi excessus hujus diei contrario defectu alterius alicujus diei compensaretur: hinc in Talm. *Sanhedrin* pag. 96. a. post *Med.* hæc compensatio inventa legitur. Textus sic ait: *אמר ר' יוחנן אותו היום שמת בו אחי שתי שעות היה וכי חלה חוקיהו ואיתפח אחרונהו קורשא בריך הוא להנך עשר שעי ניהליה דכתיב הנני משיב*

משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחו בשמש אחורנית עשר מעלות ותשב
 אית R. Jochanan: Illa dies quâ obiit
 Achaz (Rex Jude, antecessor Hiskia) duarum (saltem) horarum fuit: cum
 verò decubuit Hiskias & convaluit, restituit eas Sanctus ille benedictus, hasce de-
 cem horas: sicut scriptum, Ecce ego reduco umbram graduum, quæ descendit
 in gradibus Achaz, in sole retrorsum per decem gradus, & reversus est Sol 10.
 grad. per quos descenderat. En quàm facile nodus ille Gordius à subtilibus
 Judæis cum maximo rudis plebeculæ applausu solvatur.

Alia ambitiosorum Judæorum expositio excogitata fuit occasione cæ-
 dis, quam Abraham unâ cum trecentis & octodecim suis vernaculis con-
 tra quatuor Reges, Genes. 14. 15. instituit. Non vident quomodo sine
 miraculo Abraham potuerit tantas quatuor Regum copias tam paucis ho-
 minibus pellere: hinc fingunt Deum mutasse pulverem in gladios, &
 stipulas in sagittas. Hoc legitur in Tract. Sanhedrin pag. 108. b. circa fin.
 אמר רב חנה בר ליואי, אמר שם רבא לאליעזר, כי אתו עליכו מלכי מורח
 ומערב, אתון היכי עבדתו. אמר ליה, אייתי הק' כה לאברהם, ואותביה מימיניה
 Dixit Raf Channa filius Le-
 vai, dixisse Semum magnum (Melchizedekum scil.) ad Eleazarum, quando
 veniebant super vos Reges orientis & occidentis, vos quidnam egistis? Respon-
 dit ei; adduxit Deus Opt. Max. Abrahamum, & collocavit eum à dextris suis,
 & accidit; projiciebamus nos pulverem, fiebant Gladii; stipulas, & fiebant Sa-
 gittæ. Sed quandoquidem suas assertiones ex S. Scripturâ utcunque co-
 nantur probare; Unde quæso hoc miraculum elicitur? Ex Psal. 110. 1.
 & Jes. 41. 2. qui textus in Talmude immediatè etiam sequuntur. Psalmus
 110. 1. habetur: מומור לדור נאם יי' לארונני שב לימיני עד אשית אויבך הדום לרגליך
 Psalmus Davidis. Dixit Jehova domino meo; sede ad dexteram meam, donec po-
 nam inimicos tuos scabellum pedem tuorum. Et Jes. 41. 2. legitur: מי העיר
 ממורח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירר יתן כעפר חרבו כקש נדף
 Quem excitaverat ab oriente Deus, justè vocans eum ad vestigia sua,
 exposuit ei gentes, & fecit ut in Reges dominaretur, reddidit similes pulveri
 gladio ejus, similes stipula impulsæ arcui ejus. Hic Jesaiæ textus de Abraha-
 mo quidem secundum sententiam Paraphrastæ Chaldei, aliorumque In-
 terpretum loquitur; sed revera talis sensus inde non elicitur, etiamsi Tal-
 mud בעפר exponat per in pulvere. Hæ sunt præcipuæ rationes, ob
 quas tot fabulæ in Talmud, aliaque Judæorum scripta irrepsērunt. Vide
 plura apud Schickardum in Beckinath Happeruschim.

Ex simili ambitione & S. Scripturæ malâ explicatione oriuntur absur-
 dæ illæ opiniones, siue potius fabulæ de Creatione. Probant diabolos
 esse

esse creatos die secundo, & quidem ex duobus elementis, aëre scil. & igne; quia *Psal.* 104. 3. 4. habetur: *Contabulans aquis canacula sua*, quod factum dicitur secundo die, & *versu seq.* legitur: *Faciens angelos suos ventos* (ergò creati sunt ex aëre) *ministros suos ignem flammantem* (ergò ex igne).

Præterea ex malâ interpretatione *Psal.* 19. 2. *Cœli enarrant gloriam Dei omnipotentis: & opus manuum ejus indicat expansum*, oritur hæc absurda opinio, quod cœlum, omniaque astra sint animata animâ rationali, & quidem justâ & sanctâ. Similiter Judæi ex aliis Scripturæ locis, scil. ex *Deut.* 29. 4. *Jes.* 57. 16. *Jerem.* 1. 6. *Eccles.* 4. 2. & ex *Job.* 38. 21. absurdissimè probant omnes animas hominum simul & semel primo die creationis, & quidem pares & conjuges esse creatas; etiam ex *Psal.* 139. 5. Adamum & Evam concorpores & non bicorpores esse factos, &c. Hæ omnes absurdæ opiniones, vel potius fabulæ sunt desumptæ ex malâ S. Scripturæ interpretatione. Vide *Hoornbeeck in חשבת יהודה lib. 4. cap. 1.*

V I I. *Septimò queritur*: An revera in Talmude, aliisque Judæorum scriptis tot sint fabulæ, quot quidem vulgus putat?

Resp. In Talmude, aliisque Judæorum scriptis occurrunt multæ Fabulæ aniles; adeo ut scripta Judæorum apud plerosque propterea malè audiant: sed revera tot non occurrunt fabulæ, quot quidem vulgus putat. Multi volunt omnes fabulas, quæ in Talmude inveniuntur, literaliter explicare; sed falluntur hæc in re. Talmudistæ enim res Theologicas, Philosophicas, aliasque magni momenti fabularum involucris sæpè involve-
runt: quemadmodum Æsophus in fabulis suis fecit, qui etiam noluit fabulas suas pro veris historiis lectoribus obtrudere. In his duobus tamen differunt Æsophi fabulæ à fabulis Talmudistarum.

1. Quod Æsophus fabulis suis addat affabulationes, quas Talmudistæ ut plurimum omittunt; & propterea recentiores Apellæ sæpè inscitiam suam produnt, accipiendo eas literaliter; & multi Christiani aberrant, qui, quum scripta Talmudica nunquam legerint, nihilominus ea exhibent.

2. Æsophus non abutitur S. Scripturâ, quemadmodum pessimè agunt Talmudistæ, alique Rabbini in fabulis suis proponendis, & ex S. Scripturâ easdem probandis. Suprà diversa exempla ex Talmude protulimus, ex quibus tales abusus S. Scripturæ probavimus; adferamus etiam unum exemplum ex Rabbi Salomone Jarchi in *Cap. 2. Jonæ v. 1. 2.* Hic Rabbi conatur probare Jonam à duobus piscibus post invicem fuisse ab-

forptum, prius à pisce masculo, qui ipsum evomuit; quia ibi non orabat: erat enim ibi in loco spatiofo; postea à pisce foemina, quæ erat plena foetibus, à quibus valdè arctabatur; & propterea orabat: atque in eo, quia prius habetur רג Masculini gen. & postea רגה foeminini gen. additurque ויתפלל & oravit, abutitur S. Scripturâ, quum diversitas terminationis non semper pariat diversitatem Generis. Vide *Jonam Illustr. pag. 108. & seqq.*

Peccârunt igitur antiqui Iudæi, quod ex fabulosis & suspectis principiis deduxerint, quæ aliquando ex veris minori suo contemptu deducere potuissent. Non tamen Iudæi talis criminis sunt accusandi, ac si omnes fabulas, quæ in Talmude occurrunt, secundum literam explicare voluissent. Nam Talmudistæ, aliique Hebræorum Scriptores adhibuerunt *primò* suas *Parabolas*, quemadmodum ipse Christus in illis locis Novi T. fecit, in quibus allegantur parabolæ de divite & Lazaro; de decem Virginitibus; de Filio Prodigio; de Publicano & Phariseo, &c. Has Christiani literaliter explicare non possunt, nisi velint multa absurda ex S. Scripturâ elicere. Nolo hîc Iudæos excusare, vel eorundem parabolas cum S. Scripturâ comparare. Absit hoc, volo tantummodò indicare fabulas Talmudicas secundum literam non esse explicandas; sed respiciendum esse ad sensum mysticum & latentem, qui ut plurimum reticetur, & sæpissimè à quolibet ex antecedentibus & consequentibus facillè elici potest. Idem testatur Schickardus in *Bechinath Happer. disput. 6.* cum ait: Quâ in re, non tantum recentiores Apellæ inscitiam suam produnt, accipiendo illas secundum corticem literarum & credendo rem gestam; sed & Christianorum multi aberrant, qui eas in ipso fonte nunquam legerunt, sed solis & plerumque malâ fide adductis allegationibus nimis securè nituntur, & tamen hinc universa Talmudicorum dogmata æstimare, Rabbinosque veluti mortalium stultissimos, exhibere audent.

Contra hæc fortassè objiciet nonnemo, quod Talmudistæ plerasque parabolas sive fabulas pro rebus gestis obtrudant; quia narrantur cum omnibus circumstantiis temporis, loci, personarum, &c.

Respondeo I. Parabolæ in Talmude non semper cum talibus circumstantiis allegantur: Talmudistæ enim aliquando tantum dicunt מלך פלוני *Rex aliquis*: ex. gr. Talmudistæ volentes probare animam & corpus simul puniri, adferunt (*in Tract. Sanhedrin pag. 91. a. in fine & b. in princ.*) exemplum alicujus Regis, qui cæcum & claudum constituerat in horto suo. Verba ita sonant: מלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה והיה בו בכורות נאות, והושיב בו שני שומרין, אחד ח'גר ואחד סומא, אמר לו ח'גר לסומא, בכורות נאות אני רואה בפרדס, בא,

בא והרכיבני ונביאם לאכלם רכב חיגר על גבי סומא והביאום ואכלום . לימים בא בעל פרס , אמר להן בכורות נאות להיכן הן . אמר לו חיגר . כלום יש לי רגלים להלך בהן , אמר לו סומא , כלום , יש לי עינים לראות . מה עשה , הרכיב חיגר על גבי סומא . *Rex quidam caro & sanguis habebat paradysum amenissimum, & in eo primitias præstantissimas. Is collocabat illuc duos Custodes, unum Claudum, alterum Cæcum; alloquebatur autem claudus cæcum: primitias elegantes video in horto, veni, & vecta me, auferemus eas ut comedamus. Equitavit ergo claudus super dorsum cæci, & abstulerunt eas atque devorârunt. Post dies venit Possessor Paradyfi, quærens ex iis; primitiæ suaves quorsum sunt (de-latæ?) Respondit ei Claudus, nunquid mihi sunt pedes ut ambulem illis? Respondit quoque Cæcus, nunquid mihi sunt oculi ad cernendum? Quid egit? Imposuit Claudum tergo Cæci, & judicavit ambos quasi unum. Plurima talia exempla adferri possent, in quibus circumstantiæ nominum propriorum non adduntur.*

Resp. 2. Posito, quod multæ circumstantiæ, quæ rebus gestis ut plurimum addi solent, etiam addantur; inde tamen non sequitur, quod res gesta narretur: ex. gr. In Metamorphosi Ovidii adduntur nomina propria; inde tamen nemo probavit fabulas Ovidii esse veras historias. Similiter omnes Poëtarum fabulæ, omnia Comitorum theatra sub certarum personarum habitu longè aliud docent, quàm literali sensu præ se ferunt. Huc refertur à multis fictitii illius Doctoris *Fausti* legenda, quæ revera tantùm fabula videtur, eum in finem excogitata, ut indocta plebs magicis artibus dedita, miserrimo & tragico illius Doctoris eventu à similibus artibus deterreatur. Quid versor in historiis profanis? Ipsum Novum T. *Luc. 16.* exemplum Lazari, expresso nomine, nobis suppeditat, quum tamen Eruditi tantùm parabolam esse asserant.

Resp. 3. Aliquando expressè additur in Talmude, quod sit parabola, quæ narratur. Verbi gr. Ante exemplum de Cæco & Claudio ad *responsionem* pr. allatum, immediatè additur, quod Talmudista velit adferre parabolam, cum ait, *משל לך אמשול* proponam tibi parabolam. Post hæc verba sequitur ipsa parabola, cui immediatè subnectitur affabulatio, quæ incipit *אף הקב"ה מביא נשמה וזורקה בגוף ורן אותם כאחד שנ יקרא אל השמים מעל* pag. versâ. *Etiam Deus Opt. Max. reducet animam & disperget eam per corpus, sicque judicabit ea quasi unum: sicut dicitur (Psal. 50. 4. advocat cœlos supernè, hæc est Anima; & terram ad judicandum populum suum, hoc est Corpus.* In multis aliis locis Talmudicis etiam expressè additur quod sit parabola. Vide talia duo exempla in *Thesouro Gram. Buxt.* propè finem in lectione Hebræo-Germanicâ. Sunt nonnulli, qui vo-

lunt, quæ *superiori dissertatione ad quest. 5.* de Leviathane, de Tauro, & de Ave bar Juchne attulimus, parabolicè explicare, & asserunt denotari per ludos & per mactationem ingentium illorum animalium eximiam & ingentem illam lætitiā, quā Judæi fruentur tempore adventūs Messia. Sed an magnitudo illius Leonis, in sylvā Elai delitescētis, etiam parabolicè explicanda est? Sic multis placet. Vix etiam verosimile videtur Judæos illud literaliter explicare velle: sed videtur sensus mysticus subesse, scil. quod Dei potentia sit maxima, imo tanta, ut nemo coram ipso subsistere possit, si Deus quodammodo sese moveat, vel iram suam exerceat.

Secundò. Talmudistæ sæpissimè adhibuerunt *Prosopopæias*, h. e. rebus inanimatis, sensu & ratione carentibus, loquelam tribuerunt. Nonnunquam in Talmude *Astra* introducuntur loqui cum Deo, & *Cælum* atque *Terra* laudare Deum, & sic deinceps. Si quis talia pro rebus gestis & veris historiis recipere velit, fallitur, & vim verbis Talmudistarum infert: verum omnes tales narrationes per *Prosopopæiam* explicandæ sunt. Talmudistæ in his voluerunt imitari S. Scripturam, quæ sæpissimè rebus, ratione & sensu carentibus, loquelam vel auditum adscribit: ex. gr. Deus *Deut. 32. 1.* Cælo & terræ auditum tribuit, cum ait: *Præbete aures cali, & audite terra sermones oris mei.* Simile quid de Sole, Lunâ, stellis, cœlis & aquis legitur *Psal. 148. 3. 4.* *Laudate eum Sol & Luna, laudate eum omnes Stellæ lucidæ. Laudate eum Cœli Cœlorum & Aquæ, quæ suprâ hoc cælum sunt.* Si aliquis Muhammedanus, fidem nostræ S. Scripturæ non adhibens, hinc contra Christianos probare vellet S. Scripturam non esse Verbum Dei, quia in eâ multæ continentur fabulæ, quum Sol, Luna, Stellæ, Cœli loqui non possint, neque Deum laudare. An non talis absurdus esset, & S. Scripturam immeritò accusaret? Nonne tali responderemus illa improprie & per *Prosopopæiam* esse intelligenda? Simile responsum, quale nos Muhammedano daremus, etiam Talmudistæ, si viverent, nobis darent. Ex. gr. In Talmude Tract. *Cholin*, pag. 60. Luna introducitur alloquens Deum: quia *Genes. 1. 16.* legitur, quod Deus creaverit duo luminaria *magna*, Solem & Lunam, & paulo post *Luna* vocatur *luminare parvum*. Procul dubio Talmudistæ crediderunt, secundum Paraphrasin Jonathæ in hunc locum, Solem & Lunam fuisse 21. annis æquales: hinc introducitur Luna, quasi loquuta fuerit cum Deo, eumque interrogaverit: An possunt duo Reges sub unâ coronâ regnare, &c.? Vide hanc fabulam plenius *dissertatione super.* & apud Buxt. in *Synag. Cap. 17.* Quis non videt hoc colloquium esse fabulam, & merum figmentum? Quis etiam non videt Talmudistas nolle hoc colloquium secundum literam explicare?

plicare? Nam Luna nunquam loquuta fuit: sed hæc mysticè sunt explicanda; vel quod regnum non diu subsistet, in quo duo Reges æqualis auctoritatis regnant; vel, quia Luna introducit contra Creatorem suum murmurans, Deum esse depresso & humiliaturum omnes superbos, & contra se murmurantes.

Simile exemplum de Sole & Lunâ etiam legitur in *Sanhedrin*, pag. 110. a. circa finem, ubi de seditione Korach dicitur, quod Sol & Luna venerint coram Deo, & noluerint mundo lucere, nisi Deus eos puniret: verba sic sonant: עלו שמש וירח לזכור אמרו לפניו רבנו של עולם אם אתה עושה דין, Ascenderunt Sol & Luna ad habitaculum (Dei) & dixerunt coram ipso: ô tu Dominator universi mundi, si feceris iudicium filio Amram, egrediemur (h. e. lucebimus mundo) sin minus, non exhibimus, donec jaculeris in eos sagittas. Quis tam stolidus est qui putat Talmudistas hanc narrationem secundum literam explicare velle? Qualis ergo hîc denotatur affabulatio? Hæc nempe, quod eorum rebellio maximum fuerit peccatum; adeo ut, ad exaggerandum illud, ipsa Astra dicantur illorum facinus ægrè tulisse. In multis affabulatio nec recentioribus Judæis, nec etiam Christianis satis nota est: nam Talmudistæ utpote viri docti sæpè usi fuerunt modis loquendi obscuris & intricatis, quos ipsi quidem probè intellexerunt; sed sæpè voluerunt artem suam & affabulationem celare; tum ut pro doctis, subtilibus & ingeniosis æstimarentur; tum etiam ut exercerent ingenia lectorum.

Non tantum in S. Scripturâ & Talmude, sed etiam in profanis Authoribus *Prosopopæia* habent locum: ex. gr. Cicero ait, quod parietes curiæ Romanæ ob Marcelli restitutionem gestierint, & Cæsari gratias egerint. Hinc nemo posset concludere, Ciceronem fuisse hominem stolidum & insanum, quod crediderit parietes gestiisse, & gratias Cæsari egisse. Quid ergo Cicero eo voluit denotare? Summam lætitiâ, quam ex Marcelli restitutione perceperant. Vide *Jonam Illustr. dissert. 4.* & *Bechinath Haperuschim disp. 6.*

Tertiò. In Talmude revera non sunt tot fabulæ, quot quidem vulgus putat: sed indocti nonnulli & imperiti ex odio & ignorantia linguæ Talmudicæ quædam Judæis adscribunt, quæ tamen nunquam crediderunt, nec quæ illi ipsi in propriis eorum scriptis unquam legerunt vel viderunt. Hinc multi publicè aut privatim scripta Talmudica tanquam impia, fabulis & nugis plena exhibere solent, qui tamen Talmud nunquam viderunt, vel si viderint nunquam legerunt; quique si rogarentur, In quali formâ Talmud typis esset impressum & divulgatum? Responderent fortasse

tassè in Octavo. Sed ne futor ultra crepidam, nec cæcus de coloribus judicet. De scriptis Talmudicis judicium ferant docti, qui Talmud in ipso fonte legerunt. Indocti nonnulli qui Talmud non intelligunt, aliquando Talmudistarum verbis absurdum aliquem sensum affingunt, de quo ne per somnium quidem cogitârunt: exemplo res fiet clarior: In *Sanhedrin* pag. 95. b. circa med. legitur de Sennacheribi castris & equis, quod פֶּרֶס אָרְךָ מִחֲנֵהוּ אַרְבַּע מֵאוֹת פֶּרֶס רַחֵב צֹוֹר כּוֹסִיו אַרְבַּע פֶּרֶס *Longitudo castrorum ejus fuerit quadringentorum milliarius, & latitudo colli equorum ejus quadraginta milliarius.* Hinc nonnemo Talmudistas falsitatis accusat, quod statuerint latitudinem unius colli fuisse 40. milliarius, quum Talmudistæ hanc latitudinem intelligant de omnibus equis juxta se invicem stantibus. Quis Talmudistarum tam insanus fuisset, ut putasset unum collum unius equi fuisse 40. milliarius? Ex his omnibus videmus, quod non sint tot fabulæ in scriptis Judæorum, quot vulgus putat; & quod sæpissimè multa Iudæis affingantur, quæ nunquam crediderunt. Vide plura in *Bechinath Happeruschim*.

Concludam hanc quæstionem verbis Buxtorfii in Epist. dedic. *Lexici Talm.* „ ubi ait: Nequaquam negamus in Talmude contineri absurda, fatua, & „ fabulosa; sed hoc interim sciendum & dicendum, non omnia, quæ ini- „ peritis talia videntur, esse talia. Prisca enim gens Judaica pro more o- „ mnium Orientalium, arcana mysteria, per figuras & ænigmata, per ju- „ cundas & ingeniosas, lepidas & graves enarrationes, figmento & fabu- „ lis sæpè similes, explicabant, ut illis rudiores & simpliciores plebecu- „ lam ad lectionem suaviter allicerent, ut istis quasi illecebris artificiosè „ caperent; ingeniosum autem lectorem, ad scrutanda & explicanda pro- „ funda mysteria, sub specioso cortice latentia, pressius exercerent. Hæc „ apud imperitos, tam Iudæos recentiores quàm Christianos, antiquio- „ rem Theologizandi & Philosophandi modum ignorantes, in ludibria & „ blasphemias convertuntur, quæ, non intellecta, sine judicio potius con- „ demnantur, quàm ut cum judicio legantur & considerentur. Quis igno- „ rat Poëtas gentiles, etiam gustum Christianismi habentes, Theolo- „ giam, Ethicam, Politicam, simili modo tradidisse, quorum tamen li- „ bri, ob eloquii venustatem, aliasque virtutes, à Christianis leguntur, „ imo tanquam pretiosa καμύλεια asservantur, & in Scholis publicè præle- „ guntur?

DISSERTATIO DECIMA QUINTA,

Quæ est pars quarta & ult.

D E

T A L M U D E.

VIII.

*Q*uæritur. An Talmud habeat aliquam inter Christianos utilitatem; an verò præstet Talmud abolere & comburere, sicuti multi fecerunt?

Respondeo 1. Diversi Papæ, nescientes judicare de Talmude, variis temporibus illud damnârunt. *Bernhardus Luzenburgh in Catal. Hæret. lib. 2.* scribit, Gregorium IX. A. Christi 1230. omnia volumina Talmudica flammis adjudicasse, & A. 1244. Innocentium IV. iterum illud fecisse. Postea cum eadem volumina auxilio artis typographi-
cæ in infinitum ferè numerum propagata essent, Julius III. novo edicto promulgato inquiri jussit, & Anno 1553. cum festum tabernaculorum à Judæis in Septembri celebraretur, per omnes Italiae urbes exuri mandavit. Paulus IV. calculo Romanæ inquisitionis duodecim Talmudicorum voluminum millia flammis addixit.

Multo clementior fuit Pius IV. qui Talmud Hebræorum, ejusque glossas, annotationes, interpretationes, & expositiones omnes, si prodierint sine nomine Talmud, & sine injuriis & calumniis in religionem Christianam tolerari voluit, teste *Indice expurgat.* Romæ die 24. Martii A. 1596. confirmato. *Vide Hotting. in disp. de Scriptorum Hebr. in N. T. usu.* Sed multi Pontificii negant hanc fuisse Pii IV. de Talmude mentem; & propterea liberalitatem illam in volumina Talmudica magis coarctant.
„ Ita sonat observatio ad Pontificis illius indultum. Quamvis in tertia
„ classe indicis prædicti Pii Papæ IV. litera T. Talmud Hebræorum, e-
„ jusque glossæ, annotationes, interpretationes, & expositiones omnes
„ prohibeantur; sed, quod si absque nomine Talmud, & sine injuriis &
„ calumniis in Religionem Christianam aliquando prodissent, toleraren-
„ tur: quia tamen Sanctiss. D. noster Clemens Papa VIII. per suam
„ constitutionem contra impia scripta & libros Hebræorum sub Dato Ro-
„ mæ apud S. Petrum Anno incarnationis Dominicæ 1582. pridie Kal.
„ Martii Pontific. sui anno secundo, illos prohibuit atque damnavit,

O

mens

„ mens ipsius non est, eos propterea ullatenus, & sub illis conditionibus
 „ permittendi aut tolerandi, sed specialiter & expressè statuit & vult, ut
 „ hujusmodi impii Talmudici, Cabalistici, aliique nefarii Hebræorum
 „ libri omnino damnati & prohibiti maneant & censeantur, atque super
 „ iis & libris hujusmodi prædicta constitutio perpetuò & inviolabiliter ob-
 „ servetur.

E contra *Galatinus lib. 1. cap. 7.* asserit divinâ providentiâ factum esse, ut Clemens V. Pontifex, sacrosancto approbante concilio, mandaverit, Talmudicos Judæorum libros per fideles, Hebraicam linguam callentes, in Latinum sermonem traducendos, atque Christianis publicè legendos esse.

Resp. 2. Superiori seculo circa Annum Christi 1510. lis hæc acriter mota fuit inter *Joh. Capnionem* sive *Reuchlinum*, & *Joh. Pfeffercornum* Christianæ professionis Iudæum. Hic scripta Iudæorum non tantum non legenda, sed eadem præter Biblia à Judæis quolibet pretio emenda, abolenda, & comburenda contendit, atque idem Maximiliano Cæsari, Romanorum Imperatori, persuadere tentavit; ille verò strenuè defendit scripta Iudæorum, & inter ea etiam Talmudica, utpote non omnia blasphemata, esse servanda: quia in iis multa bona, Christianis scitu utilia & necessaria etiam continentur. Maximilianus ne faceret cujus postea pœniteret, Archiepiscopo Moguntino mandat, ut Academiis aliquot, & Jacobo Hogostrato Inquisitori, & Ioh. Reuchlino det negotium inquirendi; & an sit ex usu Religionis Christianæ, ut, præter Biblia, cætera Iudæorum scripta comburantur. Reuchlinus, acceptis literis, quid sui consilii esset, Archiepiscopo respondit, aitque Hebræorum libros esse tripartitos, Historicos, Medicos, Talmudicos, & hos ultimos non esse ejusdem generis: etiamsi multa ridicula & superstitiosa in iis contineantur, tamen esse perutiles, tum ad fidem Christianorum in nonnullis confirmandam, tum etiam ad Iudæorum errores refutandos. Pfeffercornus evulgato libro *Reuchlinum* oppugnat, & eum tanquam Iudæorum fautorem traducit. Reuchlinus, ut existimationi suæ consulere, libellum Apologeticum, *Oculare speculum* vocatum, in lucem emittit, & sententiam suam, ad Archiepiscopum antea scriptam, publicè defendit. Editio hoc libro Iudæus valdè iratus fuit, & totam Coloniam atque Hogostratum Inquisitorem ad partes suas trahit. Lis inter hos aperto Marte agitur, & quinque annos durat, uti videre est in epistola, quam Reuchlinus ad Papam Leonem X. scripsit. Colonienses librum Reuchlini damnant, & in Febr. Anni 1513. exurunt.

E con-

E contra Episcopus Spirensis Reuchlini causam justificat, ejusque librum approbat, & Hogostratum in sumptus damnat. Hic, ut sententiam irritam faceret, Romam petit, ibique supra tertium annum commoratur, & re infectâ domum revertit. Res per Episcopum Leodiensem commendatur Ludovico XII. Regi Galliarum, & ad Parisienses defertur, qui etiam Reuchlini librum, ut incendio dignum damnant, & authorem ad revocationem cogendum, & libros Talmudicos olim rectè damnatos à Pontificibus, atque à suis antecessoribus crematos esse judicant. Verum Leo X. Reuchlinum justificat, ejusque adversarios in sumptus damnat. Tandem Iudæus ille conversus, choragus omnium harum turbarum, scil. *Pfeffercornus*, Halæ Saxonum, ob hostiæ Eucharisticæ profanationem, forcipibus ignitis carptus & exustus est. Vide hanc historiam plenè enarratam à *Sleidano Lib. 2. ad A. 1520. & apud Schickard. in Bechinath Happer. disp. 6.*

Hanc Reuchlini sententiam multi viri docti (quorum longus catalogus epistolis ad Reuchlinum scriptis præmittitur) deinceps probârunt, & Colonienses Theologos, tanquam homines barbaros, Linguarum & literaturæ politioris hostes, emissis facetis libellis, falsè deriserunt. Hinc Talmud A. 1520. Venetiis publici juris est factum, & postea A. 1581. Basileæ. Galatinus libro suo de *Arcanis Catholicae veritatis* ex petitione Cæsaris Maximiliani, & voluntate Pontificis Leonis X. Reuchlini sententiam defendit, & *lib. 1. cap. 7.* docet Talmud non esse abolendum.

Resp. 3. Talmud Christianis est utile ad Iudæorum dogmata refellenda. Iudæi ex tribus fontibus sive Principiis refutari possunt. 1. Ex Veteri T. 2. Ex Paraphrasibus Chaldaicis, & 3. Ex Talmude: nam hæc scripta pro authenticis ab ipsis habentur. Utamur ergò Talmude contra Iudæos, indeque argumenta, quæ vocantur ad hominem, eliciamus.

Rogabit fortè nonnemo: An, & quomodo licet contra Iudæos uti Talmude, scripto humano, in quo tot sunt fabulæ, mendacia, blasphemiæ in Christum & Christianam religionem, &c?

Resp. 1. Objiciamus ipsis fabulas & nugas Talmudicas, & ostendamus ex illis fabulis Talmud non esse scriptum divinum, nectanti faciendum quanti ab illis fit, & probemus ipsos, continuò in Talmude studentes, versari ut plurimum in nugis, fabulis, & rebus nullius ferè momenti. 2. In Talmude non sunt tot fabulæ, quot quidem vulgus putat. Antea enim probavimus in eo esse multas parabolas & prosopopœias, quæ secundum literam explicari non debent.

Resp. 4. Talmud nonnunquam confirmat Christianorum fidem: ex. gr.

In Talmude Tractatu *Sanhedrin* cap. xi. recitatur prophetia alicujus Elia, qui dixit mundum duraturum esse 6000. annis, &c. ששת אלפים שנה היו עלמא שני אלפים תוהו שני אלפים תורה שני אלפים ימות המשיח *Sex mille annis durabit mundus. Bis mille annis erit Inanitas* (h. e. sine Lege) *Bis mille annis Lex* (scil. Mosaica) *Bis mille annis dies Messiae.* Ex hac prædictione illius Rabbini probamus Messiam venisse; quia jam modò sextus mundi millenarius agitur, quum debuerit venisse in principio quinti millenarii. Vel ergò illa prophetia est falsa; sed hoc non audent fateri, quum à verbis Rabbiorum non facile soleant vel audeant recedere; vel Messias jam dudum in mundum debuit venisse. Verum, ne hanc prophetiam rejicerent, ajunt eam quidem esse veram, & tempus ab Elia designatum esse elapsum; sed Messiam non venisse propter peccata populi. Inane efugium. Vel ajunt Eliam non determinare, an Messias venturus esset in principio, an verò in fine duorum millenariorum. Sed quis non videt hoc glossema admodum ineptum esse: *Bis mille annis dies Messiae*, hoc est, *Intra spatium illud annorum venturus est Messias.* Similiter Christiani Psalmum xxi. de nostro Messia explicant, contradicentibus Judæis, qui inter cætera hoc argumento Christianorum sententiam refutant; quia in eo Psalmo persona illa introducitur clamans & rugiens, *Deus mi, Deus mi* &c. Atqui hoc Majestati Messiae, quem etiam Deum esse Christiani defendunt, ex sententia Judæorum derogare videtur. Verum talibus, ad confirmandam nostram sententiam, oppono locum Talmudicum ex *Berachoth* pag. 3. A. ubi expressè dicitur: רבי אליעזר אומר שלש משמרות רזוי הלילה *Rabbi Eliezer ait, tres vigilias habet nox, & in unaquaque vigilia sedet Sanctus benedictus ille* (h. e. Deus) *& rugit instar Leonis:* & Talmud confirmat hunc rugitum ex *Ierem. 25. 30.* ubi Propheta ait: *Iehova ex alto rugiet* — *Omnino rugiet in habitaculo suo, &c.*

Resp. 5. Leges, quarum tantum superficiaria in Pentateucho facta est mentio, plenius in Talmude explicantur & illustrantur: ex. gr. Leges de restitutione dupli, quadrupli &c. Leges de suppliciis capitalibus, de lapidatione, & infinita ferè alia in Talmude variis modis exponuntur. Verum quidem est, quod multæ leges modo absurdissimo, & contra mentem Dei explicentur; sed sapissimè rem etiam acu tetigerunt: nam ubi Judæi benè aliquid dicunt, ibi nemo melius; sed ubi malè, ibi etiam nemo pejus. Et quum Jus Hebræorum in Talmude latè explicetur, Scripta Talmudica etiam inservire possunt Jurisconsultis, qui Jus antiquum Hebræorum cum hodierno conferre volunt. Etiam multæ voces & phrasæ in N. T. valde

T. valde dubiæ & intricatæ in Talmude ex antiquitate miro modo illustrantur. Vide passim de his Lexicon Talmudicum, in quo multa dubia, in V. & N. T. occurrentia, dilucidè explicantur. Buxtorfius in ejusdem Lexici præfatione de Talmude ita præfatur. Sunt in Talmud multa Theologica sana; sunt in eo multa fida Antiquitatis Judaicæ collapsæ veluti rudera & vestigia, ad convincendam posterorum Judæorum perfidiam, ad illustrandam utriusque T. historiam, ad rectè explicandos ritus, leges, consuetudines populi Hebræi prisci, plurimum conducentia. Sunt in eo multa Juridica, Medica, Physica, Ethica, Politica, Astronomica. Sunt in eo illustria ex antiquitate proverbia, insignes sententiæ, acuta apophthegmata, scitè prudenterque dicta innumera, quæ lectorem vel meliorem, vel sapientiores, vel doctiores reddere possunt. Sunt in eo multæ vocum myriades, quæ, vel voces in Scripturæ Sacræ usu raras, illustrent & nativè explicant, vel totius linguæ Hebrææ & Chaldeæ usum insigniter complent & perficiunt. Sunt denique in eo quamplurima ad infinita N. T. loca quoad voces, phrasas & historiam insigniter illustranda, maximum momentum habentia. Ex his concludimus scripta Talmudica, utpote Christianis lectu in multis utilia, non esse abolenda & comburenda. *Sed* dicet aliquis: Verum quidem est, scripta Talmudica lectu Christianis sunt utilia: sed quâ methodo, quum sint valde difficilia, eadem sunt tractanda & discenda? *Resp.* Methodum legendi & addiscendi scripta Talmudica dedi in *Jonâ Illustrato*, disert. 6. Et in sequentibus, quando materiam de Commentariis Rabbiorum absolvero, ostendam ubi eadem methodus paulo uberius describitur.

Nonò & ultimò quæritur. Quoties, & ubinam Talmud impressum est?

Resp. Talmud *Hierosolymitanum* impressum est Venetiis à Daniele Bomberg, & Cracoviæ cum glossis marginalibus utilibus Anno Christi 1609. Constat unico volumine in Folio.

Talmud *Babylonicum* quater est excusum. 1. Venetiis Anno Christi 1520. apud Danielem Bombergum, chartâ elegantissimâ, & characteribus nitidissimis.

2. Basileæ apud Ambrosium Frobenium A. 1581. Ex hac editione extracta sunt per Censores, Marcum Marinum, Italum Brixensem, & Petrum Cevallerium, Professore Hebrææ linguæ Genevensi, ea, quæ contra Christum & Christianos dicta erant; & propterea integer liber Talmudicus, qui vocatur עבירה ורה *de Idololatria*, ex illa editione ejectus est. Etiam blasphema illa historia de Jesu Nazareno, suprâ *questione* 5. allegata, ex hac editione est exempta. E contra hæc editio ut & seqq. hoc

habent præ editione Venetâ, quod libri & capita locorum S. Scripturæ, in Talmude allegatorum, in margine sint adscripta, quod magnum præstat in legendo compendium. Quod si idem textus alicubi iterum occurrat, loca illa parallela iterum ad marginem sunt apposita.

3. *Cracoviæ* ante paucos annos prodit; sed hæc editio propter minores & deformes characteres parvi fit à Judæis: verum propter alias causas etiam ab illis laudatur; quia in hac editione iterum addita sunt illa blasphemia in Iesum Christum, &c. quæ ex editione Basiliensi à duobus illis Censoribus erant ejecta.

4. Tandem Talmud *Amstelodami* est excusum Anno à creatione mundi 5404. sive Anno Christi 1644. ab Immanuele Benbenisti, literis elegantibus, in maximo quarto; sed chartâ duplici: quædam enim exemplaria sunt impressa chartâ maximè albâ, cætera chartâ minus albâ. In hac editione etiam addita sunt illa blasphemia in Iesum Nazarenum, & totus ille liber de Idololatriâ, &c. In nonnullis tamen locis quædam paulo mitius proponuntur in hac editione quàm in edit. Venetâ, uti suprâ ad *questionem* 5. demonstravimus.

DISSERTATIO DECIMA SEXTA,

Quæ est pars prior

DE

PERUSCHIM

sive Commentariis Rabbinorum.

SECTIO I.

Nter scripta Judæorum præstantissima meritò etiam numerari debent פירושים *Peruschim*, sive Commentaria Rabbinorum Biblica, quæ textum literalem & phrasas Hebraicas sæpissimè optimè explicant. De his has sequentes quæstiones movebimus.

Primò queritur. Quot modis Commentaria Biblica à Judæis conscribantur, vel conscripta sint?

Resp. Aben Ezra, qui vixit circa undecimum seculum post nativitatem Christi, in Præfatione Rhythmicâ, quæ extat in Bibliis Buxtorfii ante Penta-

Pentateuchum, enumerat *quinque* modos scribendi commentaria Biblica. Eosdem modos Schickardus in *Bechinath Happeruschim disp. 7.* latè diducit. Nos breviter, quantum fieri poterit, ex illâ Præfatione Aben Ezræ *quinque* illos modos recensebimus, & exemplis nonnullis illustrabimus.

Primus modus scribendi Commentaria Biblica est *prolixus* valdè; adeo ut Commentatores tales omnia, quæ sub aliquâ specie adferri possunt, etiam proferant: sic ait Aben Ezra: מפרשי התורה הולכים על חמשה דרכים: הדרך האחת ארוכה ורחבה, ומנפשות אנשי דורנו נשגבה, ואם האמת כנקורה בתוך העגולה, ואת הדרך כקו הרחב הוא החוט הסובב בתחלה *Interpretes legis incidunt quintuplici viâ. Prima via est longa & lata, & ab animis virorum nostræ generationis exaltata, & si veritas est sicut punctum in medio circuli, ista via sicut linea latitudinis, hoc est, filum ambiens in gyro.* Hæc Commentaria se habent ad textum Hebræum tanquam circumferentia ad centrum suum. Aben Ezra ibidem ait Arabes præcipuè talibus prolixis Commentariis gaudere; & adfert tres tales Commentatores, quorum primus est Rabbi Isaacus, qui composuit duos libros in 1. Caput Gen. quique occasione *lucis* versu 3. totam Opticam, occasione *plantarum* vers. 12. totum Herbarium, & occasione *animalium* vers. 24. totam Physicam tractavit. Secundus est Rabbi Saadias Gaon, qui occasione *astrorum* Gen. 1. 14. totam Mathesin explicavit. Tertius est Raf Schemuel, qui occasione verborum *Genes. 28. 10. & exivit Jacob*, totum Itinerarium conscripsit. Sunt nonnulli inter Christianos, qui Arabes Judæos hæc in parte sequuntur; putant enim se eruditos esse, & eruditionem suam ostendere, quando spissâ tantùm volumina conscribunt, etiamsi omnes scientias confundant. *Schickardus* facit mentionem alicujus Haselbachii, in Acad. Viennensi Professoris, qui viginti duos annos insumpserat in explicatione Capitis primi Jesaiæ, nec tamen eandem ad finem perduxerat. Hic modus scribendi Commentaria improbatur; quia scientiæ non sunt confundendæ: nam Physica, Mathesis, Optica, &c. sunt diversæ scientiæ à Theologiâ; & propterea eæ in Theologiâ ex professo non sunt tractandæ.

Secundus modus est superiori planè contrarius, & soli textui inhærens, estque quando Commentatores tantùm respiciunt ad textum, & ad illa quæ in textu habentur, rejectis Traditionibus Oralibus, quæ ad legem divinam non pertinent. Aben Ezra inter tales Interpretes numerat Christianos & Sadducæos, quorum posteriores secundum sententiam plerorumque Hebræorum iidem fuerunt cum antiquis & hodiernis Karræis. Ut sit, saltem Karræi hunc modum commentandi, rejectis omnibus Traditionibus, tanquam additamentis ad Legem, eligunt; & propterea hodierni

dierni Judæi, secundum Traditiones magis viventes quam secundum Legem Mosaicam, illos Karræos summopere oderunt. Hi Karræi hebraicè vocantur קראי *Scripturarii*, sive *Biblici*, à קר *Scriptura Sacra*; quia soli legi Mosaicæ mordicus adhærent. Horum magnus est numerus in Polonia, Russia, Turcia, aliisque in locis. Vide ex professo de Karræis differentem Buxtorfium in *Synag. c. 1.* Hic modus commentandi, etiam si Aben Ezra eundem rejiciat, non est contemnendus: nam non datur Lex Oralis; ergo S. Scriptura secundum eam non debet explicari.

Tertius modus est allegoricus, estque talis quando literalis sensus S. Scripturæ tanquam nimis crassus rejicitur, & pleraque, quæ in Bibliis occurrunt, in Allegorias transformantur. Hic modus commentandi merito ab Aben Ezra rejicitur; quia ita allegorizando verus S. Scripturæ sensus literalis præteritur, & sensus fictitius, in Textu nullum fundamentum habens, excogitatur. Quando Allegoriæ fundantur in S. Scripturâ, tum non sunt rejiciendæ; sed Allegoristæ illi Hebræi sæpè tales Allegorias formant, quæ non tantum non fundantur in Textu, sed quæ Textui sunt planè contrariæ.

Quartus modus exponendi S. Scripturam est Kabbalistarum, qui variis modis per literarum mutationem, transpositionem, vel per earum in numeros resolutionem, aliisque modis mysteria & dogmata quædam ex S. Scriptura eliciunt. In *Philologo Hebræo* dissert. 26. tredecim modos Kabbalæ enumeravimus, & variis exemplis eosdem illustravimus, qui ibidem videri possunt. Secundum illos 13. modos quidam Commentatores mysteria eliciunt. Aben Ezra hunc modum explicandi S. Scripturam partim approbat, partim etiam rejicit. Non potuit planè rejicere; quia Judæus est: nam Judæi solent Kabbalam magnifacere, eamque legi scriptæ ad minimum æquiparare: sed huic modo commentandi limites ponit, intra quos vult ejus Commentatores sese continere debere. Concedit S. Scripturam secundum antiquam Kabbalam explicari posse, sed rejicit speculationes novitiorum Kabbalistarum. Nos totum hunc commentandi modum, ut ridiculum & nugis plenum, planè rejiciendum esse judicamus. Ut hic modus clariùs innotescat, nonnullis exemplis eum illustrabimus: ex gr. Quærun, quare Pentateuchus incipiat à litera א *beth*? Respondent, Deum ad duos mundos (א enim in numero significat *duo*) respexisse, scil. ad mundum, in quo nunc vivimus, & ad mundum temporibus Messia, vel post ultimum judicium futurum. Alii Kabbalistæ ajunt Pentateuchum incipere à א, quia sunt duæ Leges, Lex Scripta, & Lex Oralis: vel quia Deus creavit hominem constantem duabus partibus, animâ scil. & cor-

& corpore: vel quia Deus mundum creare voluit cum ברכה *benedictione*, cujus prima litera est ב. Præterea Kabbalistæ excogitarunt rationes, quare in primo versu Geneseos sint septem voces, & viginti octo literæ: ajunt Moſen respexiſſe ad ſeptem planetas, & ad viginti octo lunationes, quæ menſem conſtituunt; aut ad viginti octo illa tempora, quorum Eccleſiaſtes cap. 3. mentionem facit. Plura exempla vide in *Philologo Hebr. diſſert. 26.*

Quintus & ultimus modus eſt eorum, qui Textum Hebræum prius explicant Grammaticè ſive paraphraſticè, deinde doctrinas nonnullas eliciunt. Hunc modum commentandi ſe obſervaturum eſſe dicit Aben Ezra, quem etiam ut plurimum obſervavit. Eum etiam ſequutus eſt David Kimchi in commentariis ſuis, qui ſæpenumerò Grammaticè Textum Hebræum optimè explicavit; erat enim optimus Grammaticus. Sed Rabbi Schelomo Jarchi paululum ab hâc methodo declinavit; nam nonnunquam fabulas Talmudicas commentariis ſuis Biblicis immiſcuit, à quibus duo præcedentes alieniores fuerunt. Ultimus modus commentandi à nobis etiam approbatur; & propterea tres illi Rabbinæ Schelomo Jarchi, & præcipuè Aben Ezra, atque David Kimchi meritò magni à Judæis & Chriſtianis fiunt; quia ſæpè Textum Hebræum optimè explicârunt. Vide *Jonam Illuſtratum.*

II. *Secundò quaeritur.* An Commentaria Biblica Rabbinorum habeant aliquam utilitatem?

Reſp. 1. Diverſæ & planè contrariæ Chriſtianorum quorundam de Commentariis Rabbinorum fuerunt ſententiæ. Ribera Jeſuita paſſim in Comment. ſuis in 12. Prophetas, Hebræos carpit ac vellicat, & quaſi fungi eſſent ac ſtipites, ſupercilioſè ſaſtidit: & in procemio in Sophoniam ait; nullum Scriptorum genus eſſe indoctius; nullum nugarum & fabularum appetentius, & ab omnium diſciplinæ ſtudio abhorrere; linguæ Hebræicæ proprietatem, & vocabula quàmplurima ignorare: eſſe quidem quædam in Hebræis magiſtris, quæ proſint, ſed tot eſſe quæ noceant, ut abjicienda etiam cenſeat utilia, ne legantur noxia. Hunc ſequutus eſt Dominicus Garſias, Hebrææ linguæ Complutenſis Profeſſor, qui in libro, vocato *Propugnacula Chriſtianæ Religionis adverſus perfidiam Judæorum*, vehementer in Rabbinos inſurgit. Hos duos præcedentes longè ſuperat Joh. Forſterus S. S. Theol. Doctör, & in Academ. Wittenbergenſi linguæ Hebrææ olim Profeſſor, qui acerrimè in Rabbinos invehitur, & præcipuè in præfatione Dictionarii ſui pleno ore in eos debacchatur, cum ait: *In quibus nulla lax, nulla notitia Dei, nullus ſpiritus, nulla ullius diſciplinæ ſeu*

artis vera & solida scientia, nulla linguarum ac ne quidem Hebraeae linguae cognitio. At quod ad S. Scripturae intelligentiam, atque ad linguae Hebraeae cognitionem attinet, praestiterunt quod laudem mereatur omnino nihil. Nam Dictionaria & Commentaria ipsorum plus obscuritatis & erroris in Ecclesiam Christi invexerunt, quam lucis & veritatis. Nihilominus hic idem ait se totam vitam in Hebraeae linguae studio consumpsisse, & in Judaeorum Synagogis longo tempore versatum fuisse, ac praecipuos Hebraeos domi propriis impensis aluisse. Schickardus in *Bechinath Happ.* disp. 6. ait, Forsterum fortasse antiquos Rabbinos cum hodiernis confudisse, & ex posteriorum ingenio antiquos aestimasse. Praeterea putat idem Schickardus Forsterum Commentaria Biblica Rabbiorum non legisse; & hoc conatur probare ex nonnullis exemplis, de quibus aliter judicasset, si tantum Commentaria illa inspexisset.

Resp. 2. His oppono multos alios doctissimos, inter Christianos, doctores, qui Commentaria illa Biblica non sine ratione ferè ad cælum laudibus extulerunt: nam Commentatores Biblici verba quodammodo difficilia excusserunt, linguae idiotismos explicarunt, parallelas phrasas adduxerunt, per illas genuinum contextus sensum elicuerunt, sæpè multa nulli Christianorum observata annotarunt. Audi hæc de re Munsterum in præfat. Bibliorum suorum, ubi expressè negat aliquem absque Rabbiorum suppetiis S. Scripturam dextrè interpretari posse. *Suo loco ostendam, quàm hallucinati sint quidam, qui citra Hebraeorum suppetias, Hebraicum textum nostro ævo interpretari conati sunt. Id quod divus Hieronymus tentare noluit, qui semper conductitium apud se habuit Judæum, qui illi in difficilioribus locis Rabbiorum suggereret expositiones. Ipse Hieronymus in Nahum cap. 2. idem ait: Testis est mihi Dominus me Hebraeorum sequi expositionem, à quibus non modico tempore eruditus, debeo meis simpliciter indicare quæ didici. Morinus in exercit. Biblicis lib. 1. exercitat. 3. cap. 2. sect. 2. ex variis scriptis Hieronymi probat eum usum fuisse quinque præceptoribus Hebraeis, à quibus diversis temporibus edoctus, aggressus tandem est Vetus T. interpretari. Et in præfat. in Jobum testatur se Hebræum quendam præceptorem ob libri istius intelligentiam non parvis nummis redemisse. His annumerari etiam debet Capnio, aliàs appellatus Reuchlinus, qui præceptori Iudæo pro singulis horis singulos aureos persolvit, teste Amamâ in Antibarb. Similiter Fagius in præf. Exeges. 4. capp. Genes. ait, Hoc austin affirmare, neminem sine Rabbiorum lectione & adminiculo ad solidam Hebraicæ linguae cognitionem unquam esse perventurum. Buxtorfius in Lexico suo sæpissimè sententiam Rabbiorum circa verbalem*
vorum

vocum Hebraicarum expositionem sequutus est. Commentaria ergo Biblica Judæorum sunt magni facienda. Nolumus hic de Masora agere, quæ S. Scripturam diu incorruptam servavit; nec de Paraphrasibus Chaldaicis, quæ multa Veteris T. loca etiam difficillima sæpenumerò optimè explicarunt: sed loquimur præcipuè de Commentariis Biblicis, quæ Christianis, ad S. Scripturam benè intelligendam, lectu utilia, & quodammodo necessaria esse statuimus; & quidem propter has sequentes rationes.

Ratio 1. Quia multæ voces Hebraicæ tam quoad Grammaticam, quàm quoad significationem optimè à Rabbiniis explicantur: ex. gr. *Joel* 2. 5. occurrit vox עָרַךְ *dispositus*: Jarchi ait hanc vocem esse רִבּוּק *conjunctam*, h. e. in regimine, & præterea non notari vocali Kametz, sicuti in statu absoluto notari deberet. Kimchi perfectiùs hoc Participium explicat, cum ait, העין בשוא ומגול והוא פעול סמוך *Ain notatur cum Scheva & Sagol* (h. e. Cateph-Sagol) *estque Pahul in regimine* (h. e. Partic. Præteritum.) Vide *Joël explic.* Sic *Joel* 2. 8. בָּעַר explicatur à Kimchio per עַל *super*. Infinitæ tales voces adferri possent, quæ quoad Grammaticam à Rabbiniis explicantur: sed eas quære in ipsis Rabbiniis.

Etiam quoad significationem infinitæ ferè voces à Rabbiniis illustrantur: ex. gr. *Joel* 2. 8. occurrit nomen הַשֵּׁל, Aben Ezra explicat illud nomen per כלי המלחמה *Instrumenta bellica*, & Kimchi per הַסִּיף *gladium*. Vide infinita talia loca explicata in ipsis Rabbiniis, vel in *Lex. Hebr. & Chald. Buxtorf*. Si Commentaria illa Rabbinica non extarent, multæ voces difficiles à nobis explicari non possent: nam multæ voces tantum semel occurrunt, quarum significatio ex collatione aliorum locorum cognosci non potest; quæ propterea ex Rabbiniis hauriri debet. Similiter occurrunt multa nomina avium, bestiarum, &c. quæ antiquis illis Judæis notiora fuerunt, quàm hodiernis Christianis: nam illi Commentatores Biblici ante 500. annos vixerunt, & propriores fuerunt Talmudistis, aliisque doctis Rabbiniis, qui per traditionem multa à majoribus suis acceperunt. Deinde qui à teneris unguiculis operam in linguâ Hebræâ perdiscendâ insumpserunt, ac plurimis adjumentis instructi fuerunt, eos præ aliis gnaros peritosque esse rationi est consentaneum. Nolumus hic allegare voces Hebraicas & Syriacas Novi T. quarum multæ à Rabbiniis explicantur; nec voces Græcas, quarum significatio ex Rabbiniis sumenda est, ex. gr. *Luc* 20. 4. οὐρανὸς *cælum* significat *Deum*, Metonymiâ Hebræis usitatâ.

Ratio 2. Quia multæ phrasæ & diversi modi loquendi in Veteri & N.

T. dubii, à Rabbiniis dilucidè explicantur: ex. gr. *Joël* 1. 20. habetur non adeo usitatus loquendi modus, גם בהמות שדה תערוג *Etiam bestia agris clamant.* Aben Ezra ait *parabolicum esse quod arbores campi clament*, & de Nomine plur. בהמות cum verbo sing. תערוג ait, כל אחת ואחת h. e. *unaquaque bestia clamat.* Kimchi ait כל אחת ואחת והוא ענין צעקה על הצמא *Unaquaque, & significat clamorem ob sitim.*

Similiter *Jona* 1. 5. Jonas descenderat אל ירכתי הספינה *ad latera navis.* Aben Ezra ait, אל אחת ירכתי הספינה *in unum laterum navis:* etiam Kimchi eodem modo exponit per אל אחת מן הירכתיים *ad unum ex lateribus:* Uterque adfert, ad sententiam suam probandam, textum ex libro *Judicum* 12. 7. ubi dicitur, ויקבר בערי גלעד & *sepultus est in urbibus Gilhaditarum,* h. e. in unâ ex urbibus.

Aben Ezra in Commentariis suis ait, כלוי מעשה אינו מעשה *absolutio vel terminus operis non pertinet ad ipsum opus:* ex hac regula multa in S. Scripturâ dubia explicari possunt: ex. gr. *Genes.* 2. 2. habetur, & *absolvit Deus die septimo opus suum.* Græci, non intelligentes hunc loquendi modum, interpretati sunt voces *die septimo* per τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑκτῇ *die sexto:* sed si intellexissent hunc Judæorum canonem, non fuissent illa verba ita interpretati: intelligitur ergò *dies septimus* exclusivè.

Etiam multæ phrasæ Novi T. à Rabbiniis optimè explicantur: ex. gr. *Marc.* 9. 1. *Gustare mortem* significat *mori.* *Matth.* 16. 19. *ligare & solvere* denotat phrasî hebraicâ *interdicere & permittere.* *Matth.* 11. 11. *Minimus in regno cælorum major* Iohanne Baptistâ dicitur: Procul dubio per *regnum cælorum* intelligitur *regnum Messia*, uti apud *Dan.* 2. 44. & apud Rabbinos sæpè sumitur. *Matth.* 10. 25. *Sufficiat discipulo ut fiat sicut magister ipsius; & ut servus sit sicut Dominus ipsius*, est phrasîs Hebraica, quam Aben Ezra ad *Hos.* 1. 2. ita effert ריו לעבד להיות כרבו *Satis est servo, ut sit sicut dominus suus.* Hanc utilitatem describit *Lud. Capellus* in *Prefat. Spici-*
legii, ubi ait. Cum N. Testamenti phrasîs tota sit Hebraica (etsi voces Græcæ sint) sanè penitior & accuratior ejus intelligentia pendet à
linguæ Hebraicæ, Syriacæ, Chaldaicæ, Rabbinicæ, earumque propriæ
phrasæos cognitione: multa etiam sunt in N. T. in quibus Sacri Scri-
ptores tacitè alludunt ad ea, quæ sunt in Veteri; multa item in quibus
tum Christus, tum ejus Apostoli respexerunt ad mores, placita, dog-
mata, usum, consuetudinem, sententias, proverbia, parabolas, gnomas
veterum sui temporis Judæorum, inter quos vixerunt & docuerunt.
Addamus adhuc unum aut alterum exemplum, quo hoc clarè demon-
stretur: *Iob.* 3. 5. Christus ait: *Nisi quis genitus fuerit ex aquâ & Spiritu,*
h. e.

h. e. aqua aut Spiritu. Duæ illæ voces idem denotant secundum morem in V. T. usitatissimum: hinc David Kimchi talem fecit canonem; in S. Scripturâ sæpè שונות במלות ענין *idem sensus diversis verbis* exprimitur. Similiter phrasis Matth. 12. 32. occurrens, *Non remittetur ei, neque in hoc, neque in futuro seculo*, hebraicè denotat nunquam. Vide hoc probatum in Iona Illustr. dissert. 5.

DISSERTATIO DECIMA SEPTIMA,

Quæ est pars posterior

DE

P E R U S C H I M

sive Commentariis Rabbiorum.

Erfamur in quæstione de Commentariis Rabbiorum, & præcipuè Biblicis: An eadem aliquam habeant utilitatem? In medium protulimus Authores, qui absque ullâ ratione sententiam negativam defendunt: sed nos è contra incepimus illorum Commentariorum utilitatem variis exemplis ostendere, scil. in vocibus, phrasibus & modis loquendi tam Veteris quàm Novi T. Jam sequitur, ut eorum Commentariorum *tertiam* utilitatem, scil. in Judæorum ritibus explicandis, proferamus.

Ratio 3. Quia varii ritus, quorum in Veteri & N. T. tantum obiter fit mentio, clarè à Rabbinis explicantur: neque hoc adeo mirum est, quum multi tales ritus adhuc hodie à Judæis observentur: ex. gr. Genes. 17. præcipitur circumcisio, & 1 Cor. 7. 18. vetat Apostolus, *ne circumcissus ita vocatus attrahat præputium*. Quomodo circumcisio instituatur, & præputium rursus attrahatur, ex Rabbinis hauriri debet. Quum anterior glandulæ pellicula abscissa est, statim reliqua pars illius pelliculæ, pudendo adhuc conjunctæ, protruditur versus partem posteriorem; adeo ut tota glandula denudetur: hæc denudatio glandulæ vocatur פריעה. Qui illam pelliculam, detrusam versus posteriora, iterum retrahit versus anteriora, ita ut glandula aliquo modo rursus tegatur, ille vocatur מושך ערלתו *qui attrahit præputium*. Sic nonnulli explicant verba apud Ierem. 9. 25. ופקדתי על כל מול בערלה & *visitabo super omnem circumcissum cum præputio*.

Talis criminis accusatur à Talmudistis Achan in Tractatu *Sanhedrin*, fol. 44. ו. א. עכן משך בערלחו היה *Achan attractus præputio suo fuit*, h. e. habuit attractum præputium. Glossa Salomonis Jarchi ait, כשך את עור אמתו תמיד *Attraxit pelliculam membri sui jugiter, donec recresceret, obtegeretque caput membri istius, ut non appareret circumcissus esse.* Vide Lex. Talm. Buxt. R. כשך. Hinc ergò apparet, quid Apostolus velit per *attrahere præputium*.

Deinde 1 Cor. 16. 22. ait Apostolus: *Si quis non amat Iesum, esto anathema, maran-atha.* Quid sit Maranatha Rabbini nos docent. Inter Judæos tres gradus excommunicationis viguerunt: primus erat גרוי *separatio*, quæ durabat 30. dies. Secundus חרם *anathema*; hic gradus erat priori gravior, & cum maledictionibus ac diris conjunctus. Tertius denique excommunicationis gradus erat Maran-atha, qui erat omnium gravissimus. Maran-atha est vox composita ex מרן *dominus*, & אתה *venit*, quasi Apostolus diceret *Dominus veniendo veniet*, h. e. tandem Dominus certissime veniet & ulciscetur.

Similiter in Veteri T. Deut. 6. 8. *Etiam alligabis ea in signum manui tua, & erunt pro frontalibus inter oculos tuos*, quibusdam videntur literaliter mandata הפלין *Phylacteria* capitis & manûs; & Num. 15. 38. *Faciant sibi peniculamentum in oris vestium suarum*, videntur mandata ציצית *fimbriæ*. Harum, ut & phylacteriorum mentionem facit Christus Matth. 23. 5. *Dilatant phylacteria sua, & producant fimbrias palliorum suorum.* Nemo absque cognitione rituum Hebraicorum hæc Christi verba intelligere potest. Ut ergò hæc verba intelligantur, penitiùs hæc ex cognitione rituum Judaicorum sunt explicanda: Phylacteria sunt facta ex corio nigro, ex quo faciunt quadrangulum octuplicatum quatuor cellulas habens, in quibus quatuor Scripturæ loca, pergamenæ inscripta, includuntur. Phylacterio manûs unum, & Phylacterio capitis duo longa lora assuunt. Qui cæteris sanctiores olim haberi volebant, dilatabant illa lora. Fimbriæ sunt fila, quatuor angulis duarum quadrangularum particularum annexa. Qui majorem sanctitatem præ se ferre volebant, producebant & longiora faciebant illa fila; & hoc est quod Christus ait: *producant fimbrias.*

Ut Lectores ad oculum phylacteria & fimbrias, ut & multas alias vivendi cæremonias Judaicas conspiciere possent, curavi exsculpi diversas figuras, quæ illas cæremonias exhibent. Nemo de genuinâ formâ harum figurarum dubitet: nam eæ sunt depromptæ ex ipsis ritualibus Judæorum, in quibus tali modo expressæ sunt; exceptâ tamen hac primâ, in quâ multa simul exprimuntur, quorum in seqq. subinde mentio fiet.

Contenta in hac figurâ sic obiter explicantur.

1. Est vestis quadrangula, quam singuli Judæi ab anno decimo tertio tenentur induere. Constat duabus quadrangulis particulis, quæ parvis vittis desuper colligantur. Ambæ hæ quadratæ particulæ à fronte & à tergo humeris dependent. Et quando eas humeris injiciunt, recitant hanc benedictionem. *Benedictus esto ô Deus, qui nos sanctificasti præceptis tuis, & mandasti, ut amiciamur zizith.* A singulis angulis longa fimbria, octo

filis albis & laneis constans, per quinque nodos deorsum pendet. Harum fimbriarum Christus meminit *Matth. 23. 5. Producent fimbrias.* Has probant ex *Num. 15. 37. & Deut. 22. 12. Filii Israël faciant sibi fimbrias per angulos palliorum, &c.* Quare eas gerunt? Ut mandata Dei perpetuò meditentur, & à peccatis avocentur. Vide totam fimbriarum fabricam in *Synag. Buxt. c. 9. Edit. post.*

2. Est מֶסֻּסָּה *Mesusah*, quæ dextero postis omnium januarum domûs extrinsecè affigitur. Est propriè canna sive pixis cui intrusa est membrana continens quosdam versus V. T. scil. ex *Deut. cap. 6. vers. 4. 5. 6. 7. 8. 9. & cap. 11. à versu 13. usque ad 20.* Hanc Mesusam probant ex *Deut. 6. 9. Inscribe ea postibus domus tuæ, & portis tuis.* Averſæ ejus parti inscribunt nomen Dei יְיָ *omnipotentis*, quod per foramen, in medio cannæ factum, ab introeuntibus conspici potest. Quotiescunque homo pius vel domo suâ egreditur, vel eam ingreditur, manu suâ Mesusam hanc tangere tenetur. Antequam eam postis affigant, vel fossulæ postis inferant, hanc præmittunt benedictionem; *Benedictus sis, ô Domine Deus noster, Rex mundi, qui nos sanctificasti præceptis tuis, & præcepisti nobis postibus insigere Mesusam.* Vide de hac Mesusah uberius in *Synag. Buxt. c. 31.*

3. Est figura libri Estheræ. Judæi solent in longis & continuis membranis librum Estheræ describere, eumque in Synagoga ex Cathedrâ, magnâ cum lætitiâ, in festo Purim, quod incidit in 14. & 15. Februarij, publice

blicè prælegere. Membranæ illæ ligno tornato alligantur, ut commodè circa illud convolvi possint. Hinc liber ille in Bibliis vocatur מגלת אסתר *volumen Estheræ*: quia circa illud lignum convolvi solet. Vide plura de Volum. M.SS. Estheræ in *Philologo Hebr. dissert.* 8.

4. תפלין של ראש *Phylacteria sive precatoria capitis*, quæ sunt quasi memorialia præceptorum Dei. Probant ea ex *Deut.* 6. 8. *Ea erunt pro frontibus inter oculos tuos.* Est propriè corium quadratum, in quo quatuor fiunt cellulæ, quibus includuntur quatuor textus S. Scripturæ, qui infra in *Spicilegio cap.* 8. *Sect.* 18. enumerantur. Oblongum & rotundum illud corium quod est in medio, imponitur capiti sub pileo, & duo illa lora desuper à parte anteriori corporis dependent. Qui alios pietate superare volunt, solent illa lora dilatare. Eò respexit Christus, quando ait *Matt.* 23. 5. *Dilatant phylacteria.* Hæc phylacteria capitis alligantur diebus profectis, quando Judæi se ad preces componere volunt, & antequam ea alligant, citant benedictionem hanc; *Benedictus tu Domine &c. qui dedisti nobis præceptum Tephillin.* Absolutis precibus ea includunt sacculo.

5. תפלין של יד *Phylacteria manus*, quæ sinistro nudo brachio alligant, ut ea quasi è regione cordis essent. Hæc primò, ante capitis phylacteria, annectunt. Hæc probant ex *Deut.* 6. 8. *Alligabis ea in signum manui tue.* Hæc Phylacteria etiam fiunt ex corio, sed in illis solet tantum esse unica Capsula, & quidem rotunda, cui iidem quatuor Textus Biblici inscribuntur. Hæc tantum unicum longum habent lorum, quod ligatur circum nudum brachium & intra digitos manus dexteræ, adeo ut illud lorum deorsum pendeat. Vide de fabricâ phylacteriorum capitis & manus in *Synag. Buxt.* c. 9.

6. Hic Judæus consecrat vinum hæc benedictione, ברוך אתה יהוה ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם *Benedictus tu Domine Deus noster, mundi Domine, qui vinea fructum creaveris.* Consecratio hæc fit vel in & pro cætu non pauciorum quàm trium personarum, vel ab unâ personâ pro se ipsâ. Poculum primò ambabus manibus attollitur, sicut David *Psal.* 134. 2. dicit: *Attollite manus vestras.* Postea solâ dextrâ elevatur juxta *Psal.* 118. *Poculum salutem attollam.* Vide *Synag. Buxt.* c. 12. Consecrantes vinum ad Sabbathum solent ad lumen candelæ unguis manus sinistrae attentè adspicere, uti in hæc figurâ videmus. Buxtorfius ejus rei rationes in *Synag.* c. 16. enarrat.

7. Hic Judæus clangit tubâ. Judæi solent à primo die Augusti usque ad 28. ejusdem mensis singulis diebus manè & vesperi cornu arietis inflare. Quare? 1. In Mosis memoriam, qui primo die Aug. summo manè montem

montem Sinai, secundò ascendit, ad alteras tabulas lapideas petendas, &c. & cum ascendit, in castris cornu occanere jussit. 2. Cornu inflant, ut singuli Dei judicium in mentem sibi revocent, & expavescant. 3. Ut exsurdetur & hebetetur Satanas, ne verum anni principium cognosceret: nam primo die anni Moses cornu inflare expressè jussit *Num. 29. 1. Dies clangoris esto vobis.* Vide *Synag. c. 23.* Ipso die expiationis etiam clarum & protractum sonum cornu emittunt. Quare? 1. In signum quod Majestas Divina descefferit. 2. In signum libertatis. 3. In signum lætitiæ & victoriæ. 4. In memoriam Jubilei, qui hoc die solet incipere. Vide *Synag. Buxt. c. 26.*

8. Hic Iudæus ostendit publicè in Synagoga Pentateuchum Mosis MS. quod duobus tornatis lignis alligatum est. Vide de *Pentat. MSS. dissert. 34. Philologi Hebrai.* Hujus capiti impositum est טלית גדול Talleth sive pallium magnum, à cujus singulis angulis dependent fimbriæ, singulæ habente octo fila quinque nodis ligata. Hoc palliolum solent in Synagogis capitibus suis imponere quando precantur & sacra parant. In sinistro latere hujus Iudæi, ut & in latere antecedentis & consequentis conspicitur circulus, qui denotat signum distinctivum flavei coloris in externo palliolo, quo Iudæi in Germania à Christianis distingui solent.

9. Est Iudæus indutus phylacterio capitis & phylacterio manûs, habens in manu libellum precum, ex quo preces suas recitat. E diverticulo jam in viam revertamur.

Etiam varii ritus, in cenâ à Christo adhibiti, ex cognitione rituum Judaicorum, in Festo Paschatis adhiberi solitorum, optimè explicantur. Præterea alii ritus ex Iudæorum scriptis illustrantur: ut quid sit Korban, *Matt. 15. 5.* Qualis fuerit potus, quem Christus *Matt. 27. 34.* recusavit? & quare recusavit? ne mens distraheretur: nam Iudæi solebant occidendis præbere potum, quo mens alienaretur, ut occidendi poenam minus sentirent. Ritus flagellationis, de quo Paulus *2 Cor. 11. 24.* conqueritur, quod quinquies acceperit quadraginta plagas minus una. Quare Iudæi tantum infligunt 39. plagas, & non 40. prout lex *Deut. 25.* videtur mandare? Ea omnia, ut & multa, ritûs Iudæorum spectantia, ex Commentariis Rabbinorum clara fiunt. In specie de flagellatione vide infra *dissert. 49.*

Ratio 4. Quia Commentaria Rabbinorum inserviunt refutandis tum ipsis Iudæis, tum etiam aliis: sic multa loca Veteris T. de Messiâ agentia, syncerè & Christianè à multis Iudæis explicantur; adeo ut Iudæorum testimonia ipsos Iudæos refutent: ex. gr. In *Genesi, Cap. 49. vers. 10.* de Messiâ agi, probatur, præterquam ex tribus paraphrasibus, etiam ex R.

Salomone in Psalmum secundum, ubi ait Veteres Rabbinos eum locum de Messia exposuisse: רבותינו דרשו את הענין על מלך המשיח *Rabbini nostri mysticè exposuerunt sensum de Rege Messia.*

Similiter Mich. 5. 2. ait Propheta, ממך לי יצא להצית מושל *Ex te mihi prodibit ut sit dominator.* R. Salomo sic Christianè explicat ממך לי יצא משיח *Ex te exhibit mihi Messias filius Davidis,* & sic ille (scil. David Psal. 118. 22.) dicit, *Lapis quem reprobârunt edificantes.* Hinc videmus hunc Rabbinum non tantum illum Michææ locum, sed etiam Davidis de Messia explicare.

Præterea Caput Iesaiæ 53. (cujus unius lectione se ad fidem Christianam conversum fuisse testatur Io. Isaacus) tam à Paraphrasta Chaldæo, quàm à priscis Hebræorum doctoribus, referente Abarbanel ad hunc locum, de Messia exponitur: etiam R. Moses Nachmanides, magni nominis Rabbinus, ita de Messia hoc caput explicavit. Denique Ies. 52. 13. habetur: *Ecce servus meus* (textus Chaldæus addit *Messias*) *prosperabitur; is exaltabitur, & extolletur, &c.* Abarbanel ingenuè fatetur antiquos Hebræos hunc locum sic interpretatos esse, scil. Messiam esse exaltandum supra Abrahamum, extollendum supra Moysen, ac ipsi denique angelis fore sublimiorem. Vide *Præfat. Cartwrighti in Genes.*

Non tantum Iudæorum, sed etiam aliorum falsæ expositiones circa S. Scripturam ex Iudæorum scriptis refutantur: ex. gr. Pontificii ex Matth. Cap. 12. 32. *Non remittetur ei, neque in hoc, neque in futuro seculo,* conantur probare dari remissionem peccatorum post hanc vitam; sed frustra: nam hic modus loquendi est usitatus apud Iudæos, qui negant ullam fidelibus post hanc vitam esse remissionem peccatorum. Vide *Nizachon Hackspanni pag. 432. & Ionam Illustratum dissert. 5.*

Ratio 5. Quia multa loca difficilia, quorum explicatio frustra sæpè in Commentariis Christianorum quæritur, dilucidè à Rabbinis explicantur: ex. gr. Num. 3. 39. Textus ait, Levitas à Mose numeratos fuisse vices & bis mille; quum ex versibus antecedentibus, scil. 22. 28. & 34. appareat eos fuisse vices & bis mille ac trecentos. Præterea difficultas augetur, quia versu 43. primogeniti dicuntur fuisse vices & bis mille, ac ducenti septuaginta tres, & vers. 46. dicuntur primogeniti Levitas excessisse numero ducentorum septuaginta trium. Hoc dubium à R. Salomone & Aben Ezra annotatur, & tali modo solvitur, scil. trecentos Levitarum fuisse primogenitos, ac propterea versu 39. non numerari, quod cum ipsi, utpote primogeniti, jam Dei essent, in eorum numero, qui Primogenitorum loco Deo erant tribuendi, comprehendi non debuerunt.

buerunt. *Vide eandem præf. Cartwrighti, & Menassen in Concil. quest. 3. in Librum Numer.*

Ratio 6. Quia Commentaria Rabbinorum etiam egregiam præstant operam in versionibus vernaculis formandis. Hinc Munsterus in præfatione Bibliorum suorum negat aliquem absque Commentariis Rabbinorum Sacram Scripturam dextrè explicare posse; etiam ait Divum Hieronymum propterea conductitio præceptore Hebræo usum fuisse, quem in locis difficilioribus consulere potuit. *Vide dissert. præced. quest. 2.* Ob hanc etiam causam multi Interpretes tam Protestantes quàm Pontificii, quia Iudæorum vitulâ arârunt, multa Veteris T. loca tam facilè & feliciter explicârunt. Etiam Buxtorfius in Lexico suo sæpissimè voces Hebraicas transfert secundùm explicationem Commentatorum biblicorum: nolo adferre loca, quia eadem passim in illo Lexico cuiusvis obvia sunt.

Ratio 7. Quia multæ historiæ Novi T. per Commentaria Rabbinorum illustrantur: ergò eadem sunt Christianis utilia, & quodammodo necessaria: ex. gr. 2 Tim. 3. 8. *Iannes & Iambres dicuntur restitisse Mosi.* Quales hi fuerint, quum in tota S. Scriptura nullibi eorum amplius fiat mentio, non potest nisi ex Rabbinis indagari. Jonathan Paraphrastes Exod. 7. 11. ubi de Ægyptiorum magis sermo est, Iannem & Iambrem nominat. Et Exod. 1. 15. idem Paraphrastes eos nominat רִשֵׁי חֲרָשִׁים *Principes magorum*: & Hebræi scribunt eos fuisse duos filios Bileami. Ut ut sit, Iannes & Iambres fuerunt duo præcipui Magi, qui Mosi, coram Pharaone miracula divina edenti, restiterunt. Hæc historia temporibus Apostolorum Iudæis, etiam Paulo, ad pedes celeberrimi Gamalielis enutrito, erat notissima. *Vide Lex. Talm. Buxt. Rad. יחן.*

Ratio 8. Quia multa Adagia & Sententiæ Proverbiales Novi T. ex Rabbinorum scriptis explicantur: ex. gr. Matt. 19. 24. & Marc. 10. 23. docet Christus, *Facilius esse camelo intrare foramen acûs, quàm diviti in regnum Dei.* Iudæi pro Camelo habent elephantem, לא פילא רעיל בקופא *Non est elephas, qui intrat per foramen acûs.* Drusius conjicit Christum loco elephantis dixisse Camelum; quia Camelus in Iudæâ notior erat Elephante. Iudæi hæc proverbiali sententiâ utuntur de re impossibili, incredibili, & inauditâ. In primâ præfat. libri Zohar scribitur: אנחנו בשם *Nos in nomine Dei nostri commodum judicavimus introducere elephantem in foramen acûs, h. e. rem maximè arduam præstare, vastum hujus libri opus in formam minorem & breviorē contrahere.* *Vide Lex. Talm. Rad. פיל.* Hinc apparet quomodo hæc phrasis sit explicanda. Similiter multa alia adagia, in N. T. occurrentia,

à Rabbinis sunt desumpta, ut Matt. 10. 25. *Sufficit discipulo si sit sicut Dominus*; Matth. 7. 2. *Quâ mensurâ metimini, eâdem metientur vobis*; & 2 Thess. 3. 10. *Qui non vult laborare ille non comedet*. Vide eas ex Rabbinis mutuatas in *præfat. Cartwrighti in Genesin*.

Ratio 9. Quia multa nomina *locorum, festorum, numismatum*, aliorumque in Novo T. usurpatorum, ex cognitione scriptorum Rabbinicorum illustrantur: ex, gr. Iob. 5. 2. occurrit vox Βηθεσδα: Versio Syriaca habet *ܒܝܬ ܕܡܝܬܐ* h. e. *domus gratiæ aut benignitatis*; nomen accommodum loco, in quo aquæ motu sanabantur ægroti, quod erat argumentum diviniæ gratiæ longè maximum. Alii vertunt Chaldaicè per *בית אשרה domum effusionis*; quia in eum locum magna aquæ copia effundebatur. Similiter quid sit Pascha Matt. 27. & assarium Matt. 10. atque multa alia optimè ex scriptis Rabbinorum innotescunt. Vide de vocibus Hebraicis Novi T. *Commentarium Drusii*. Plura de utilitate Scriptorum Rabbinicorum hîc in medium proferre possemus, nisi præcipuè de Commentatoribus Biblicis hîc agere animus fuisset; nonnulla tamen ex aliis Commentariis subipdè intermiscuimus, ut simul utilitatem aliorum Scriptorum Judaicorum obitèr ostenderemus.

III. *Tertiò queritur*; Quinam, & quales sint præcipui Hebræi Commentatores Biblici?

Respondeo. Præcipui tales Commentatores Biblici fuerunt Schelomo Jarchi, Aben Ezra, & David Kimchi. De his sunt consideranda. 1. *Nomina*. 2. *Patria*. 3. *Scripta*. 4. *Stylus*. 5. *Authoritas*, & 6. *etas*.

1. *Nomina*. S. hoc est Schelomo Jarchi, vocatur *רבי שלמה ירחי Rabbi Schelomo Jarchi*. Cognomen *Jarchi* idem significat quod *lunaris*. Quare hic Rabbinus à lunâ nomen acceperit, latet. Per primas literas vocatur *רש"י Raschi*. A. h. e. Aben Ezra integro nomine vocatur *רבי אברהם בן מאיר Rabbi Abraham filius Meir nepos Ezra*. Pater fuit vocatus Meir, & avus maternus Ezra, à quo libentius voluit denominari, quàm à patre suo; fortassè propterea, quia voluit hoc nomine indicare se esse *lapidem auxilii* ad juvandum omnes. D. h. e. David Kimchi, vocatur *רבי דוד קמחי Rabbi David Kimchi*, cognomen accepit à patre, qui vocatus fuit *R. Ioseph Kimchi*, habuit fratrem qui nominatus fuit *R. Moses Kimchi*. Noster David Kimchi duorum illorum, utpote in Sacris Literis olim optimè versatorum, sæpissimè meminit.

2. *Patria*. S. Fuit patriâ Campanus Trecensis aut Lunensis, qui vicus est Narbonensis Galliæ, non longè à Montepessulano: & quod natione Gallus fuerit, apparet ex vocibus Gallicis, quibus voces Hebraicas, addendo

dendo בלעו *barbarè*, h. e. Gallicè, sæpenumerò explicat. Aliquandiu habitavit Wormatiæ ad Rhenum in Germaniâ, ubi Judæi adhuc in illâ Synagogâ quædam vestigia illius præsentia ostendunt. A. Fuit natione Hispanus; hinc sæpè se vocat ספרדי *Hispanum*. Habitavit in insulâ Rhodo, prout apparet ex commentariis in Malach. & ex subscriptione Danieli adjunctâ. D. Fuit etiam natione Hispanus. Tota hæc gentilitas Kimchiorum, per multos annos in Hispaniâ Scholis publicis & Synagogæ magnâ celebritate præfuit.

3. *Scripta*. S. Commentatus est in universa Biblia, quæ in Bibliis Buxtorffii locantur vel in margine interiori, vel in exteriori, vel etiam textui subjiciuntur, & ubique distinctionis ergò notantur supernè tribus literis שי, quæ indicant ea à Schelomone esse composita. Deinde in maximam Talmudis partem scripsit commentaria, quæ semper unâ cum Talmude solent imprimi, & in latere interiori textûs Talmudici collocari. Hæc commentaria Talmudi, codici obscurissimo, maximam lucem addunt. Hic Raschi, morte abreptus, omnia hæc commentaria absolvere non potuit; sed substitit, uti ait Schickardus, in quarta Talmudis parte in Tractatu Makkoth. Reliqua commentaria supplevit ejus discipulus R. Jehuda filius Nathani. Propter tot commentaria vocatus est κατ' ἐξοχήν פרשנדרתא *Parschandata* h. e. Interpres. A. Scripsit commentaria in totum V. T. quæ tamen non semper à latere textûs Biblici locantur; sed aliquando in fine multorum librorum conjunctim conjunguntur: ex. gr. Omnia ipsius commentaria in 12. Prophetas minores inveniuntur simul post Malachiam. Etiam scripsit librum צחור *elegantiarum*, agentem de re Grammatica, sed periit. D. Edidit ferè in universum V. T. commentaria, quæ ubique ferè juxta textum Hebræum in Bibliis majoribus collocantur. Etiam scripsit Grammaticam Hebræam & Lexicon. Hic Kimchi Linguam Hebræam optimè excoluit; ita ut, quicquid boni hodie habemus, quod ad Grammaticam pertinet, ex ipsius scriptis primò ferè sit haustum. Fertur etiam peculiarem librum contra Christianos scripsisse, qui jam non amplius extat.

4. *Stylus*. S. Stylus ejus in multis est obscurus: usus enim fuit sermone impuro, admodum conciso & laconico, h. e. paucis multa complectente. Regulas Grammaticæ non satis ubique observavit, & Fabulas Talmudicas subinde commentariis Biblicis immiscuit: & quia in stylo sæpè est obscurus, ideo fuerunt qui ביאורים *dilucidationes* in ipsius commentaria scripserunt. A. Stylus est perspicuus, & multò elegantior quàm stylus R. Schelomonis: attamen est concisus, subtilis, & planè philosophicus:

à Rabbinis sunt desumpta, ut Matt. 10. 25. Sufficit discipulo si sit sicut Dominus; Matth. 7. 2. Quâ mensurâ metimini, eâdem metientur vobis; & 2 Thess. 3. 10. Qui non vult laborare ille non comedet. Vide eas ex Rabbinis mutuatas in præfat. Cartwrighti in Genesin.

Ratio 9. Quia multa nomina locorum, festorum, numismatum, aliorumque in Novo T. usurpatorum, ex cognitione scriptorum Rabbinicorum illustrantur: ex, gr. Ioh. 5. 2. occurrit vox Βηθεσδα: Versio Syriaca habet *ܒܝܬ ܕܡܝܬܐ* h. e. domus gratiæ aut benignitatis; nomen accommodum loco, in quo aquæ motu sanabantur ægroti, quod erat argumentum divinæ gratiæ longè maximum. Alii vertunt Chaldaicè per *בית אשרה* domum effusionis; quia in eum locum magna aquæ copia effundebatur. Similiter quid sit Pascha Matt. 27. & assarium Matt. 10. atque multa alia optimè ex scriptis Rabbinorum innotescunt. Vide de vocibus Hebraicis Novi T. *Commentarium Drusii*. Plura de utilitate Scriptorum Rabbinicorum hîc in medium proferre possemus, nisi præcipuè de Commentatoribus Biblicis hîc agere animus fuisset; nonnulla tamen ex aliis Commentariis subindè intermiscuimus, ut simul utilitatem aliorum Scriptorum Judaicorum obiter ostenderemus.

III. Tertiò quæritur; Quinam, & quales sint præcipui Hebræi Commentatores Biblici?

Respondeo. Præcipui tales Commentatores Biblici fuerunt Schelomo Jarchi, Aben Ezra, & David Kimchi. De his sunt consideranda. 1. Nomina. 2. Patria. 3. Scripta. 4. Stylus. 5. Authoritas, & 6. ætas.

1. Nomina. S. hoc est Schelomo Jarchi, vocatur *רבי שלמה ירחי* Rabbi Schelomo Jarchi. Cognomen Jarchi idem significat quod *lunaris*. Quare hic Rabbinus à lunâ nomen acceperit, latet. Per primas literas vocatur *רשי* Raschi. A. h. e. Aben Ezra integro nomine vocatur *רבי אברהם בר מאיר* Rabbi Abraham filius Meir nepos Ezra. Pater fuit vocatus Meir, & avus maternus Ezra, à quo libentius voluit denominari, quàm à patre suo; fortassè propterea, quia voluit hoc nomine indicare se esse *lapidem auxilii* ad juvandum omnes. D. h. e. David Kimchi, vocatur *רבי דוד קמחי* Rabbi David Kimchi, cognomen accepit à patre, qui vocatus fuit R. Ioseph Kimchi, habuit fratrem qui nominatus fuit R. Moses Kimchi. Noster David Kimchi duorum illorum, utpote in Sacris Literis olim optimè versatorum, sæpissimè meminit.

2. Patria. S. Fuit patriâ Campanus Trecensis aut Lunensis, qui vicus est Narbonensis Galliæ, non longè à Montepessulano: & quod natione Gallus fuerit, apparet ex vocibus Gallicis, quibus voces Hebraicas, addendo

dendo בלען *barbarè*, h. e. Gallicè, sæpenumerò explicat. Aliquandiu habitavit Wormatiæ ad Rhenum in Germaniâ, ubi Judæi adhuc in illâ Synagogâ quædam vestigia illius præsentia ostendunt. A. Fuit natione Hispanus; hinc sæpè se vocat ספרדי *Hispanum*. Habitavit in insulâ Rhodo, prout apparet ex commentariis in Malach. & ex subscriptione Danieli adjunctâ. D. Fuit etiam natione Hispanus. Tota hæc gentilitas Kimchiorum, per multos annos in Hispaniâ Scholis publicis & Synagogæ magnâ celebritate præfuit.

3. *Scripta*. S. Commentatus est in universa Biblia, quæ in Bibliis Buxtorfii locantur vel in margine interiori, vel in exteriori, vel etiam textui subjiciuntur, & ubique distinctionis ergò notantur supernè tribus literis שי, quæ indicant ea à Schelomone esse composita. Deinde in maximam Talmudis partem scripsit commentaria, quæ semper unâ cum Talmude solent imprimi, & in latere interiori textûs Talmudici collocari. Hæc commentaria Talmudi, codici obscurissimo, maximam lucem addunt. Hic Raschi, morte abreptus, omnia hæc commentaria absolvere non potuit; sed substitit, uti ait Schickardus, in quarta Talmudis parte in Tractatu Makkoth. Reliqua commentaria supplevit ejus discipulus R. Jehuda filius Nathani. Propter tot commentaria vocatus est κατ' ἐξοχὴν פרשנדרתא *Parschandata* h. e. Interpres. A. Scripsit commentaria in totum V. T. quæ tamen non semper à latere textûs Biblici locantur; sed aliquando in fine multorum librorum conjunctim conjunguntur: ex. gr. Omnia ipsius commentaria in 12. Prophetas minores inveniuntur simul post Malachiam. Etiam scripsit librum מרחץ *elegantiarum*, agentem de re Grammatica, sed periit. D. Edidit ferè in universum V. T. commentaria, quæ ubique ferè juxta textum Hebræum in Bibliis majoribus collocantur. Etiam scripsit Grammaticam Hebræam & Lexicon. Hic Kimchi Linguam Hebræam optimè excoluit; ita ut, quicquid boni hodie habemus, quod ad Grammaticam pertinet, ex ipsius scriptis primò ferè sit haustum. Fertur etiam peculiarem librum contra Christianos scripsisse, qui jam non amplius extat.

4. *Stylus*. S. Stylus ejus in multis est obscurus: usus enim fuit sermone impuro, admodum conciso & laconico, h. e. paucis multa complectente. Regulas Grammaticæ non satis ubique observavit, & Fabulas Talmudicas subinde commentariis Biblicis immiscuit: & quia in stylo sæpè est obscurus, ideo fuerunt qui ביאורים *dilucidationes* in ipsius commentaria scripserunt. A. Stylus est perspicuus, & multò elegantior quàm stylus R. Schelomonis: attamen est concisus, subtilis, & planè philosophicus:

nonnunquam Philosophica, etiam Mathematica; quia in Astronomicis erat versatissimus, immiscuit. D. Stylus est elegantissimus & comptus, regulas Grammaticæ ubique strictè observans.

5. *Authoritas.* S. Schelomonis autoritas est inter Judæos maxima, & major, quàm duorum sequentium, tum quia in totum ferè Talmud commentatus est; tum etiam propter eximiam sanctitatem & scientiam, quâ futuros eventus certò prædixisse fertur; adeo ut eum pro semi-Prophetâ habuerint. Ajunt, quod aliquando, quum à Duce quodam domi suæ quæreretur, se invisibilem effecerit. A. Judæi hunc propter insignem in sacris literis, & præcipuè in Philosophicis cognitionem vocarunt חכם *Sapientem*, sicuti nos Aristotelem vocamus *Philosophum*. D. Hic magni faciendus est propter commentaria biblica, & alia scripta.

6. *Ætas.* S. Natus circiter Anno Christi 1030. denatus Anno 1105. postquam 75. annos vixisset. A. Etiam vixit 75. annos. Floruit paulo post Raschi circa & post undecimum sæculum: nam librum suum *elegantiarum* absolvit Anno Christi 1146. & commentaria in 12. Prophetas Anno 1157. D. Floruit post Aben Ezram circa annum Christi 1190. nam sæpissimè ejus in scriptis suis meminit. Hæc de præcipuis Bibliorum Commentatoribus Hebræis dicta sufficiant. *Vide plura apud Schickardum in Bichinath Happer.* Cogitaveramus hîc peculiarem dissertationem de studio Hebraico, Rabbinico & Talmudico benè instituendo annectere; sed quia Buxtorfius ex professo in ultimâ editione Epitomes suæ novissimè hoc egit, ideo illâ præteritâ, ad alia pergemus.

DISSERTATIO DECIMA OCTAVA,

DE

PHARISÆIS.

Um Prophetarum vox Palæstinam sub priore templo personaret, idololatriam quidem secula viderunt, hæreses autem perversæque & pugnantes de religione sententiæ nusquam erant: sed sub templo secundo post excessum Prophetarum vesana & perversa de nonnullis religionis dogmatibus permultos tenuit & invasit; tum Sadducæi, deinde Pharisæi, denique Essæi caput extulerunt. Josephus *Antiq. Judic. l. 18. c. 2.* trium sectarum etiam meminit, sed alio ordine:

dine : Iudæi à multis retrò seculis in tres sectas erant divisi, Essenorum, Sadducæorum, & eam quæ Phariseorum vocata est. In genere tres post tempora Prophetarum inter Judæos fuerunt sectæ, scil. Sadducæorum, Phariseorum, & Essæorum. Omnium prima quidem secta fuit Sadducæorum, sed Phariseorum fuit omnium celeberrima; & propterea de ea primò agere constituimus.

Obijciat fortasse nonnemo, quod etiam fuerint sectæ ante Babylonien-
se exilium: nam fuerunt quidam qui Naziræi, Kenæique, & Rechabitæ
vocabantur. *Resp.* Illi quidem certâ quâdam vitæ disciplinâ; non opinio-
nibus, sententiisque diversi à reliquo populo fuerunt; & propterea non
constituerunt peculiarem sectam.

De celeberrimâ Phariseorum sectâ has seqq. quæstiones movebimus.

Primò queritur; Unde פרושים Pharisei deriventur?

Resp. Circa Etymologiam nominis Pharisei sunt tres sententiæ parum-
per discrepantes. *Prima* derivat Phariseum à פרוש *expandere*, vel quia dila-
tabant phylacteria, vel quia coram hominibus opera sua faciebant, ut ab
iis conspicerentur. Sed hæc opinio non videtur probabilis, uti ex sequen-
tibus apparebit.

Secunda sententia deducit à פרוש *exponere, explanare*, quasi פרושים *Inter-*
pretes legis dicas. Verum nec hæc opinio placet: quia legis Interpretes
non vocantur פרושים vel פרושים, sed מפרשים: ergò nominandi essent
non Pharisei, sed Mepharisei.

Tertia opinio, quæ à nobis etiam approbatur, ait Phariseos esse dictos
à פרוש *separavit, sejunxit*: nam Pharisei se separabant à communi hominum
consuetudine.

Sed in quibus Pharisei à communi hominum plebe separati fuerunt?

Resp. In multis. 1. A communi hominum plebe distincti erant vesti-
bus: nam utebantur vestibus peregrinis, quæ non erant similes vestibus
populi, uti hodierni monachi facere solent. Hinc proverbium natum fuit,
Vestes populi terræ conculcatio sunt Phariseorum.

2. Vitæ sanctitate & munditiâ erant separati à plebe: putabant enim se
multo esse sanctiores communi populo, & legem strictius observare; &
propterea separabant se ab aliis. Hinc Phariseus *Luc.* 18. 11. gloriatur:
Ago tibi gratias quod non sim sicuti reliqui homines, raptores, injurii, adul-
teri, &c.

3. Separabant se ad studium legis, cui continuò incumbabant, quum
plebs rebus mundanis tractandis intentior esset. Pharisei antiquis tem-
poribus vocati fuerunt חכמים *Sapientes*, & Josephus vocat eos σοφισται.
Etiam

Etiā Phariseos vocari Hasidæos probat ex libro *Juchasin* Drusius lib. I. Cap. 8. de tribus Sæctis.

Secundò quæritur; Quando orta sit secta Phariseorum.

Resp. Tempus, quo hæc secta orta est, valde est obscurum, nec omnes authores idem de eo sentiunt. Verum quidem est quod viventibus Prophetis nullæ fuerint inter Israëlitas sectæ: nam illi vivâ voce omnes, contrarias S. Scripturæ, opiniones, si quæ oriebantur, determinare poterant: sed demum post Vatum excessum quidam caput extulerunt. Pharisei non quidem videntur multo juniores esse Sadducæis; attamen nemo facile præcisum tempus assignare poterit. Flavius Josephus lib. 13. Cap. 9. meminit Phariseorum temporibus Jonathæ Assamonæi, annis ante Christi nativitatem ad minimum centum & quadraginta. Ergo Phariseorum secta orta est post Prophetas, & intra annos 140. ante nativitatem Christi.

Tertiò quæritur; Utrum secta Phariseorum olim fuerit honorata, an contempta?

Resp. In principio, quando secta hæc orta est, & aliquot deinceps seculis secta hæc admodum fuit honorata, tum propter piā vitam quam vivebant, tum etiā propter opera charitatis, quæ erga pauperes aliosque exercebant. Josephus l. 18. c. 2. *Antiq. Jud.* & alibi semper eorum meminit cum honore: *Phariseorum victus simplex est, nullis mollitus deliciis: & quicquid his ratio dictavit, id sequuntur pertinaciter, majores natu venerantur, nec audent eis responsare monentibus aut obloqui.* Ipse Paulus Act. 26. 5. gloriatur se inde à majoribus secundum exquisitissimam illam hæresim religiosi cultus vixisse Phariseum. Nam inter Judæorum sectas exquisitissima erat Pharisaismus, atque cæteris præstabat: & ad Philip. 3. 5. ut inanes pseudoapostolorum jactantias refelleret, ait se *Hebræum ex Hebræis, & secundum legem Phariseum esse.* Drusius lib. 2. de tribus sect. Cap. 19. ait eos fuisse *רחמים clementes & misericordes*: & in margine ex Zonara annotat eos vili victu vixisse, accuratos legum & rituum observatores fuisse, & senibus honorem præbuisse. In Chronico templi secundi vocantur *אנשי חסד viri benefici.* Sed quò magis à primævâ origine descenderunt, eò magis etiam degenerarunt, & eorum virtutes in vitia demigrarunt: sic temporibus Christi Luc. 18. Phariseus ille gloriabundus agebat Deo gratias, quod non esset sicuti reliqui homines, raptores, injurii, & adulteri, nec sicut ille publicanus, qui ipso multo melior erat.

Sequioribus temporibus Pharisei pejores facti sunt, & ob nimiam superstitionem, atque arrogantiam populo risui, odio & ludibrio fuerunt: & propterea à Talmudistis lib. סוטה *Sota*, fol. 22. b. his septem ludicris nominibus

minibus fuerunt denominati. j. פרוש שכמי *Phariseus Sichemæus*. Sicuti Sichemita circumcidebantur in gratiam Israelitarum, & non ad Dei gloriam, sic hi Pharisei opera sua faciebant tantum ut viderentur, & ab hominibus laudarentur, atque colerentur.

2. פרוש נקפי h. e. המנקף את רגליו *Impingens pedes*. Hi erant quasi reptantes; quia ex nimia humilitate pedes suos in incessu non elevabant, ac proinde ad obvios lapides facile pedes impingebant.

3. פרוש קיואי h. e. המקי דם לכתלים *Venam secans ad parietes*. Hi ex nimia humilitate & castitate oculis ferme clausis incedebant, ne unquam mulierem aut virginem obviam aspicerent; ideoque nonnunquam frontem, ad parietes allisam, cruentam reddebant & fauciam; atque propterea à clausis oculis *Cacutientes* vocabantur.

4. פרוש מרוכיא *Phariseus mortarius*. Hi depressi & instar pistilli incurvati, ac quasi duplicati, sicuti gibbosi solent, incedebant. Fortè propterea ita incurvati incesserunt, ne capite erecto illiderent & impellerent pedes Dei. Quorundam enim sententia fuit Deum non in Terrâ, sed supra Terram ad distantiam quatuor cubitorum habitare.

5. פרוש מה חובתי עור ואעשנה *Phariseus quod est debitum meum amplius, & faciam illud*. Hi fuerunt operarii superabundantes, gloriantes se omnia legis opera præstare, & amplius adhuc præstituros si doceantur. Inter hos erat ventosus ille, *Luc. 18.* qui gloriabatur se opera supererogatoria facere, scil. dando decimas etiam de rebus minimis, & bis singulis hebdomadibus jejunando, quorum neutrum Deus ullibi in lege mandaverat.

6. פרוש מאהבה *Phariseus ex amore*, scil. præmii. Hi colebant Deum propter promissum præmium, quod lex observatoribus suis promittit, & non ex amore timoris Domini & honoris legis.

7. פרוש מיראה *Phariseus ex timore*, scil. pœnarum, quas Lex neglectoribus & contemptoribus minatur. Hi oderunt peccare formidine pœnæ. Ex his apparet fuisse quosdam bonos Phariseos, piè viventes, & à mundi vanitatibus separatos; alios verò Hypocritas, Deum tantum extrinsecè & coram hominibus colentes. Vide plura in *Lex. Talm. Buxt. Rad. פרוש, & in Thesouro Philol. Hottingeri, pag. 25. & seqq.* ut & in *Drusio de tribus sectis*.

Quartò quæritur; Ex quâ tribu Pharisei fuerint oriundi?

Resp. Sunt nonnulli, qui Phariseos pro magnâ parte ex tribu Simeonis fuisse scribunt; quia pars eorum erant Scribe, quos ad tribum Simeonis refert R. Schel. Sed quemadmodum ex omni tribu fuerunt Scribæ, sic etiam Pharisei: nam Hillel Phar. patrem habuit ex tribu Benjamin, matrem ex tribu

R

Juda.

Juda. Plurimi quoque inter Phariseos erant sacerdotes, ut Terphon, Josephus, & alii. *Vide Drusium de 3. sectis lib. 2. cap. 12.* Etiam Paulus fuit Benjamita, & Hyrcanus Levita. Ex quibus apparet Phariseos non tantum fuisse electos ex tribu Simeonis, sed etiam ex aliis tribubus.

Quintò queritur; Quum Pharisei nomen habeant à separando; quia separatam vitam agebant: An non magna convenientia sit inter phariseos & hodiernos Monachos?

Resp. Maxima inter utrosque est convenientia. 1. In *Vestitu*: nam utrique vestibus peculiaribus sunt distincti à communi populo. 2. Conveniunt nominibus: Pharisei enim & Monachi à Judæis vocantur פרושים *separati*. 3. Sicuti Pharisei specie nimiae humilitatis oculos & pedes vix attollebant; ita etiam Monachi, imprimis Cappuccini, externa humilitatis signa, capite, dorso & oculis, versus terram inclinatis, coram hominibus ostendunt. 4. Pharisei opera supererogatoria jactabant, similiter etiam Monachi in Monasteriis suis continuò talia opera jactant, quibus non tantum sibi eminentissimum in cælo gradum, sed etiam aliis se mereri posse gloriantur. 5. Pharisei traditiones Patrum magni faciebant, & verbo Dei præferebant; similiter etiam Monachi traditiones & decreta Pontificum supra verbum Dei extollunt. Qui plures similitudines desiderat, adest *Thef. Philol. Hottingeri. Lib. 1. Cap. 1. sect. 5.*

Sextò queritur; Qualia fuerint Phariseorum peculiaria dogmata?

Resp. Ea fuerunt varia, præcipua tantum enumerabimus. 1. Omnia, vel saltem pleraque ita fato & astris tribuebant, ut nihilominus non adimerent homini liberum arbitrium: sic ait Josephus *Antiq. Judaic. lib. 18. c. 2.* *Fato quaecunque geruntur tribuunt.* Abraham Zachuth paulo aliter scribit: *Credunt Deum nosse sive curare omnes res, & astrum juvare, nihilominus relinquitur liberum arbitrium in manu hominis.* Præterea dicebant nullam herbam esse in terrâ, quæ non habebat proprium signum cœleste. Hinc Astronomiæ valdè erant dediti; propterea Christus *Matt. 16. 3.* ait Phariseis; *Faciem cæli discernere potestis, &c.*

2. Statuebant animas impiorum descendere in infernum, & æternis cruciatibus cruciari; sed piorum animas migrare de uno corpore in aliud, quam migrationem Græci μεταμύχωση appellunt. Sic nonnulli explicant verba discipulorum, *Matt. 16. 14* Christus rogat, *Quem me esse dicunt homines?* Respondent alii Johannem, alii Eliam, alii verò Jeremiam, aut unum ex Prophetis. Quasi dicerent, quidam ajunt animam Johannis, vel Eliæ, vel Jeremiæ, vel etiam alicujus ex Prophetis in corpus tuum migrasse. *Vide Drus. de sectis.*

3. Secun-

3. Secundum traditiones Patrum vivebant, h. e. secundum legem O-
ralem, quæ in N. T. vocantur παραδόσεις τῶν πρεσβυτέρων. Ex. gr. Non
edebant nisi lotis manibus, *Matt. 15. 2. Quare discipuli tui transgrediun-
tur traditionem seniorum? Non enim lavant manus suas, quum edunt.* Lotio-
nem manuum non tanquam decentiam civilem improbamus; sed tanquam
religiosam rejicimus. Et *Marc. 7. 3. Pharisei non edunt nisi πύγμῃ pugno,*
hoc est, iterum atque iterum, *laverint manus.* Etiam à foro venientes to-
tum corpus lavabant; quia putabant ceteros homines esse impuros. Etiam
observabant lotiones poculorum, sextariorum, aramentorum & lecto-
rum, *Marc. 7. 4.* Hodierni Judæi etiam varias lotiones observant, scil.
quando Synagogam ingrediuntur, & Iudæorum uxores post finitum puer-
perium totum corpus abluere solent.

4. Illicitum judicabant edere cum peccatoribus, *Matth. 9. 11.* Rogant
Pharisei: *Quare cum publicanis & peccatoribus edit Magister vester?* Non
permittebant se tangi à vulgo, *Luc. 7. 39. Hic si esset Propheta, nosset uti-
que quæ & qualis sit ea mulier quæ tangit ipsum, quod sit peccatrix.*

5. Jejunabant bis hebdomade, *Luc. 18. 12.* scil. die Lunæ & Iovis. Sed
quare illis diebus? Quia Moses die Iovis montem Sinai ascendit ad pe-
tendum secundas legis tabulas, & die Lunæ de monte iterum descendit,
postquam à Deo veniam vituli fusi impetrasset. Etiam aliis temporibus
frequenter jejunabant, *Matth. 9. 14.* Discipuli Iohannis dixerunt Chri-
sto; *Quare nos & Pharisei multum jejunamus, discipuli verò tui non jejunant.*

6. Dilatabant Phylacteria, & producebant fimbrias, ut opera specta-
rentur ab Hominibus, *Matt. 23. 5. De utrisque vide supra disert. preced.*
Phylacteriis & fimbriis induti toto die incedebant; sed hodierni Judæi ea-
dem tantum induunt diebus profestis, quando orant, & non Sabbatho;
quia Sabbathum per se satis distinguit inter Iudæum & quosvis alios.

7. Longis utebantur precibus in speciem, *Matt. 23. 14.* Orabant
stantes in conventibus & angulis platearum, ut apparerent hominibus,
Matt. 6. 5. Hasidæi sanctiores reliquis videri volebant; & propterea no-
vem horas precibus deputabant. Docebant precandum esse submissâ vo-
ce, exemplo Hannæ, matris Samuelis: unde in Tractatu *Berachoth* scri-
bitur, *Qui extollit vocem suam in precatione est homo parvæ fidei.* Vide Dru-
sium de 3. *Sectis lib. 2. cap. 15.* Hodierni Judæi etiam stantes orant, &
longas preces deblaterant Hebraicè, quam tamen linguam multi ex illis
non intelligunt; putant nihilominus preces illâ linguâ sanctâ recitatas,
etiam à non intelligentibus, ita Deo gratas esse, ac si in quâlibet aliâ
notissimâ linguâ cum maximâ devotione recitarentur. Etiam tectis capi-

tibus orant; quia mali ominis signum esse putant, si quis detecto capite inveniatur.

8. Pharisei seipso aliquando ita percutiebant, ut sanguis efflueret; sicuti etiam Pontificii facere solent. Quum mortuus esset Rabbi Eliezer, percutiebat se Rabbi Aquila, donec sanguis efflueret in terram. *Vide Drusium*

9. Decimabant omnia sua, etiam minima quæque, ut sunt mentha, cyminum, ruta & anethum. *Luc. 18. 12.* Phariseus ait, *Decimo quæcunque possideo. Matt. 23. 23.* *Væ vobis Pharisei, qui decimatis mentham, anethum & cuminum, atque omittitis quæ graviora sunt legis, &c.* Annon Deus mandavit decimas? Deus quidem mandavit decimas dandas esse de fructibus majoribus, sed non de minoribus, ut de mentha, cymino, &c. Graviora præcepta mittebant, & ne digito quidem attingebant; sed minutias alias, à Deo non mandatas, curabant & observabant: propterea Christus ait *versu 24. Percolatis culicem, & camelum deglutitis.*

Septimò quæritur; Qualia fuerint præcipua vitia Phariseorum temporibus Christi?

Resp. Vitia eorum fuerunt multa & diversa, eaque passim in Novo T. perstringuntur; ut. 1. Hypocrisis, avaritia, ambitio, superbia, &c. 2. Vocantur duces cæci, serpentes, progenies viperarum, sepulchra dealbata, & filii gehennæ. 3. Christus etiam monet discipulos suos, ut sibi caverent à fermento Phariseorum, h. e. à pravâ eorum doctrinâ. 4. In specie temerè jurabant per templum & per altare; atque ejusmodi jura-menta nihili faciebant: sed eum, qui per aurum templi aut per donum, quod in altari erat, iuraret, teneri & obnoxium esse dicebant, *Matt. 23. 16. 18.* 5. Præterea immisericordes erant erga parentes: non enim juvabant eos in paupertate suâ, sed vovebant Deo bona sua, de quibus parentibus suis succurrere potuissent: propterea Christus ait *Matt. 15. 5.* *Quicumque dixerit patri aut matri, donum est quocunque à me juvari posses, insons erit, Irritum fecistis mandatum Dei per traditionem vestram.* Pharisei in egestate parentibus suis non subveniebant, & putabant se non teneri subvenire iis, modò fecissent votum, quo bona sua Deo voverant: nam Deo talia vota persolvenda esse putabant: sed Christus eos propterea reprehendit. *Vide plura de Phariseis apud Drusium de tribus sectis.*

DISSERTATIO DECIMA NONA,

DE

SADDUCÆIS.

Ecunda inter Judæos secta est Sadducæorum, quæ quidem antiquior est primâ, attamen non ita celebris in Novo T. De hac has sequentes quæstiones movebimus.

Primò quæritur; Unde nomen Sadducæi derivetur?

Resp. Sunt duæ variantes opiniones: prior derivat à *צדק* *justitia*: sic Epiphanius *lib. 1. cap. 14.* Nicolaus Lyr. in *cap. 5. Actor.* Sed hæc sententia improbat: quia fuerunt homines impii: sic author *Iuchas, p. 139.* ait: *Quod Sadducæi impii fuerint, & pravis moribus induti, unde & plebi exosi.* Vide Hotting. *Thes. Philol. p. 35.*

Posterior sententia, quæ etiam multo probabilior videtur, deducit Sadducæos à *צדוק* *Sadok*, nomine proprio, discipulo Antigoni Sochæi, viri ad miraculum usque docti. Sadducæi ergò à Sadoko, *ἀδικοειδὲς*, ab *heresiarcho*, nomen acceperunt; sicuti ab Arrio Arriani, à Pelagio Pelagiani, & à Donato Donatistæ nominati sunt. Hebraicè vocantur *צדוקים*, Græcè *σαδδουκαῖοι*, Latinè Sadducæi cum duplici, vel Saducæi, cum simplici d. Si respiciatur vox Hebraica & Græca, tum cum gemino dd est scribenda vox Sadducæi; si verò author sectæ, scil. *צדוק* *Sadok*, tum cum simplici d exprimenda est. Sed parùm refert quomodo scribatur; utraque scriptura in codicibus Latinis invenitur. Sadducæi aliàs vocabantur *מרימי* *minai*, hæretici; *אפיקורי* *Epicurai*; & *קראי* *Karræi*; quia S. Scripturæ, rejectis traditionibus, mordicùs adhærebant. Sed hodie Karraei non sunt Sadducæi; quia credunt resurrectionem, & præmio affici justos, & poenâ injustos. Vide Drus. *l. 3. c. 7. & 8.*

Secundò quæritur; Quæ fuerit origo & causa sectæ Sadducæorum?

Resp. Antigonus Sochæus, præceptor magni nominis & autoritatis, multos habuit discipulos; inter cæteros etiam Sadokum & Baithosum, commilitones. Discipuli Judæorum magni solent facere verba Rabbiorum suorum, vix audent latum unguem ab iis recedere: imo si vel Rabbini diceret, dextram esse sinistram, & sinistram esse dextram, iis verbis etiam discipulus fidem adhibere deberet. Hic Antigonus varias vi-

vendi leges & regulas discipulis suis præscripserat; & inter ceteras de Deo colendo hanc regulam, quæ invenitur in *Pirke Abboth* c. 1. אל תהיו כעבדים. המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם: *Ne estote sicut servi qui serviunt Domino propter mercedem, ut nempe accipiant præmium: sed estote sicut qui ministrant principi suo, hac conditione, ne accipiant præmium, & sit Dei timor super vos.* Ex hac præceptoris sui regulâ duo illi discipuli, scil. Zadocus & Baithosus talem fecerunt sequelam: si Deo non debeamus servire ullo mercedis intuitu, aut spe retributionis alicujus; ergò nulla post hanc vitam dabitur resurrectio mortuorum. Perversa igitur explicatio verborum præceptoris Antigoni fuit vera causa sectæ Sadducæorum. Sic testatur Abraham Zachut in Juchasin: *Tunc erant Sadok & Baithos, discipuli Antigoni, caput, & hoc initium hæreseos: nam abierunt tempore Antigoni ad sanctuarium montis Garizim, fueruntque ibi capita sive primores.* Et Baal Aruch ait, *Eos duas malas familias, scil. Sadducæorum & Baithusæorum constituisse.* Vide Drusium de 3. sectis p. 120. Illi ergò, qui sequuti fuerunt familiam Sadoki, vocati fuerunt Sadducæi, & cæteri Baithusæi. Priorum tantum in Novo T. fit mentio. A Zadoko sectarii hujus sectæ libentiùs voluerunt denominari, quàm à Baithoso; quia hic putatur fuisse spurius. Vide *Hakspan* pag. 231. Posterioribus temporibus inter Sadducæos & Baithusæos magna fuit differentia: Sadducæi habebantur longè deteriores Baithusæis. R. Gedal. Schal. Hakkab. ait p. 104. *Vidi Sadducæos & Baithusæos duas esse sectas, Sadducæos quidem longè peiores, imo planè infideles.*

Tertiò quæritur; Quò tempore secta Sadducæorum orta sit?

Resp. Tempus præcisum nobis est ignotum. Etiam certum est nullas fuisse sectas viventibus Prophetis: ergò post mortem Prophetarum etiam hæc secta caput extulit. Superiori dissertatione diximus Phariseorum fieri apud Josephum mentionem annis 140. ante Christi nativitatem; & secta Sadducæorum statuitur esse antiquior sectâ Phariseorum: ergò ad minimum ducentis fortè annis ante Christum secta hæc viguit. Chronologi referunt ferè initium hujus sectæ ad annum Mundi 3700.

Quartò quæritur; Qualia fuerint Sadducæorum peculiaria dogmata?

Resp. Sadducæi diversa dogmata, s. Scripturæ expresse contraria, defenderunt; omnia tamen non fuerunt æquè perniciofa. Primum omnium, & quidem pessimum ipsorum dogma fuit הכפירה בתחיית המתים. *Negatio resurrectionis mortuorum*, uti habetur *Matt. 22. 23.* *In illo die adierunt eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem.* Menasse ben Israel de Resurr. lib. 2. cap. 8. 9. verbis quidem defendit fore resurrectionem mortuorum, sed

sed magnâ ex parte eam revera rejicit: nam negat omnes & singulos homines esse resurrecturos: excludit enim à resurrectione omnes homines, quorum animæ per μετεμψύχωσιν transmigrârunt in alia corpora. Deinde excludit Sodomitas, Corazitas, & omnes, qui hæc tria negant, scil. Deum esse, Legem Mosis esse divinam, & fore resurrectionem; & in individuo à resurrectione eximit hos quatuor, Bilham, Doëg, Achitophel, & Gehazi. Et quia Sadducæi inficiabantur dari resurrectionem, ideo etiam pœnas scelerum & flagitiorum, ut & præmia bonorum operum post hanc vitam planè negabant.

2. Sadducæi rejecerunt contra Phariseos, omnes Traditiones Patrum: sed è contra, ex sententiâ nonnullorum, in defectu dicuntur peccasse; quasi non tantum Traditiones, sed etiam libros propheticos rejecissent. Hinc Christus *Matt. 22.* contra eos probaturus resurrectionem mortuorum, non utitur argumento ex Prophetis desumpto, sed ex Pentateucho, scil. ex *Exod. 3. 6.* *Ego sum Deus patris tui, Deus Abrahami, Deus Isaac, & Deus Jacobi.* Hieronymus expressè idem de Sadducæis etiam affirmat: *Sadducæi quinque tantum libros Mosis recipiebant. Prophetarum vaticinia respuentes.* Gorionides *Cap. 29.* etiam idem confirmat: *Sadducæi dicunt, ne credamus neque audiamus ullam traditionem aut ullam expositionem, nisi solam legem Mosis.* Vide Drusium l. 3. c. 9. Quia Drusius videt hanc de quæstione contrarias Doctorum opiniones, ideo *Cap. 10.* conatur illas sententias conciliare, & conjicit illos Sadducæos, qui in Samariâ vixerunt, tantum recepisse libros Mosaicos; sed alios Sadducæos, in Judæa inter Judæos habitantes, etiam libros propheticos pro verbo Dei agnovisse. Communior tamen opinio est, quod libros propheticos etiam pro verbo Dei receperint.

3. Animas hominum crediderunt esse mortales, & simul cum corporibus interire, uti *Josephus de bello l. 2. c. 12.* ait. Iudæi hujus sententiæ primum authorem faciunt Cainum, qui quum usque ad cædem unâ cum Habeli contendisset, ei dixisse fertur, uti legitur in Targum Hierosolymitano, *Gen. 4. 8.* עני קין ואמר להבל אחי לית דין ולית דיין ולית עלם אחרון ולא *Sic Respondit Cain & dixit Habeli fratri suo, non est judicium, neque judex, neque seculum aliud, neque merces bona justis, vel ultio de impiis.*

4. Negarunt dari Angelos & Spiritus, uti dicitur *Act. 23. 8.* *Sadducæi dicunt non esse resurrectionem, neque Angelum, neque spiritum.* Sub nomine Angelorum etiam dæmones continentur.

5. Negarunt providentiam Dei, sed omnia adscripserunt hominis libero.

vendi leges & regulas discipulis suis præscripserat; & inter ceteras de Deo colendo hanc regulam, quæ invenitur in *Pirke Abboth* c. 1. אל תהיו כעבדים. המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הווי כעבדים המשמשין את הרב שלא המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם: *Ne estote sicut servi qui serviunt Domino propter mercedem, ut nempe accipiant præmium: sed estote sicut qui ministrant principi suo, hâc conditione, ne accipiant præmium, & sit Dei timor super vos.* Ex hâc præceptoris sui regulâ duo illi discipuli, scil. Zadocus & Baithosus talem fecerunt sequelam: si Deo non debeamus servire ullo mercedis intuitu, aut spe retributionis alicujus; ergò nulla post hanc vitam dabitur resurrectio mortuorum. Perversa igitur explicatio verborum præceptoris Antigoni fuit vera causa sectæ Sadducæorum. Sic testatur Abraham Zachut in Juchasin: *Tunc erant Sadok & Baithos, discipuli Antigoni, caput, & hoc initium hæreseos: nam abierunt tempore Antigoni ad sanctuarium montis Garizim, fueruntque ibi capita sive primores.* Et Baal Aruch ait, *Eos duas malas familias, scil. Sadducæorum & Baithusæorum constituisse.* Vide Drusium de 3. sectis p. 120. Illi ergò, qui sequuti fuerunt familiam Sadoki, vocati fuerunt Sadducæi, & cæteri Baithusæi. Priorum tantum in Novo T. fit mentio. A Zadoko sectarii hujus sectæ libentiùs voluerunt denominari, quàm à Baithoso; quia hîc putatur fuisse spurius. Vide *Hakspan* pag. 231. Posterioribus temporibus inter Sadducæos & Baithusæos magna fuit differentia: Sadducæi habebantur longè deteriores Baithusæis. R. Gedal. Schal. Hakkab. ait p. 104. *Vidi Sadducæos & Baithusæos duas esse sectas, Sadducæos quidem longè pejores, imo planè infideles.*

Tertiò quæritur; Quò tempore secta Sadducæorum orta sit?

Resp. Tempus præcisum nobis est ignotum. Etiam certum est nullas fuisse sectas viventibus Prophetis: ergò post mortem Prophetarum etiam hæc secta caput extulit. Superiori dissertatione diximus Phariseorum fieri apud Josephum mentionem annis 140. ante Christi nativitatem; & secta Sadducæorum statuitur esse antiquior sectâ Phariseorum: ergò ad minimum ducentis fortè annis ante Christum secta hæc viguit. Chronologi referunt ferè initium hujus sectæ ad annum Mundi 3700.

Quartò quæritur; Qualia fuerint Sadducæorum peculiaria dogmata?

Resp. Sadducæi diversa dogmata, s. Scripturæ expressè contraria, defenderunt; omnia tamen non fuerunt æquè perniciofa. Primum omnium, & quidem pessimum ipsorum dogma fuit. הכפירה בתורת המתים. *Negatio resurrectionis mortuorum*, uti habetur *Matt. 22. 23.* *In illo die adierunt eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem.* Menasse ben Israel de Resurr. lib. 2. cap. 8. 9. verbis quidem defendit fore resurrectionem mortuorum, sed

sed magnâ ex parte eam revera rejicit : nam negat omnes & singulos homines esse resurrecturos : excludit enim à resurrectione omnes homines, quorum animæ per μετεμψύχωσιν transmigrârunt in alia corpora. Deinde excludit Sodomitas, Corazitas, & omnes, qui hæc tria negant, scil. Deum esse, Legem Moïsis esse divinam, & fore resurrectionem ; & in individuo à resurrectione eximit hos quatuor, Bilham, Doëg, Achitophel, & Gehazi. Et quia Sadducæi inficiabantur dari resurrectionem, ideo etiam pœnas scelerum & flagitiorum, ut & præmia bonorum operum post hanc vitam planè negabant.

2. Sadducæi rejecerunt contra Phariseos, omnes Traditiones Patrum : sed è contra, ex sententiâ nonnullorum, in defectu dicuntur peccasse ; quasi non tantum Traditiones, sed etiam libros propheticos rejecissent. Hinc Christus *Matt. 22.* contra eos probaturus resurrectionem mortuorum, non utitur argumento ex Prophetis desumpto, sed ex Pentateucho, scil. ex *Exod. 3. 6.* *Ego sum Deus patris tui, Deus Abrahami, Deus Isaac, & Deus Jacobi.* Hieronymus expressè idem de Sadducæis etiam affirmat : *Sadducæi quinque tantum libros Moïsis recipiebant. Prophetarum vaticinia respuentes.* Gorionides *Cap. 29.* etiam idem confirmat : *Sadducæi dicunt, ne credamus neque audiamus ullam traditionem aut ullam expositionem, nisi solam legem Moïsis.* Vide Drusium l. 3. c. 9. Quia Drusius videt hæc de quæstione contrarias Doctorum opiniones, ideo *Cap. 10.* conatur illas sententias conciliare, & conjicit illos Sadducæos, qui in Samariâ vixerunt, tantum recepisse libros Mosaicos ; sed alios Sadducæos, in Judæa inter Judæos habitantes, etiam libros propheticos pro verbo Dei agnovisse. Communior tamen opinio est, quod libros propheticos etiam pro verbo Dei receperint.

3. Animas hominum crediderunt esse mortales, & simul cum corporibus interire, uti *Josephus de bello l. 2. c. 12.* ait. Iudæi hujus sententiæ primum authorem faciunt Cainum, qui quum usque ad cædem unâ cum Habelle contendisset, ei dixisse fertur, uti legitur in Targum Hierosolymitano, *Gen. 4. 8.* עני קין ואמר להבל אחי לית דין ולית דיין ולית עלם אחרון ולא. Sic Respondit Cain & dixit Habeli fratri suo, non est judicium, neque judex, neque sæculum aliud, neque merces bona justis, vel ultio de impiis.

4. Negarunt dari Angelos & Spiritus, uti dicitur *Act. 23. 8.* *Sadducæi dicunt non esse resurrectionem, neque Angelum, neque spiritum.* Sub nomine Angelorum etiam dæmones continentur.

5. Negarunt providentiam Dei, sed omnia adscripserunt hominis libero

bero arbitrio: sic Zonaras apud Drusium, Sadducei fato repudiato nostra voluntati adscribunt omnia, &c. Iosephus lib. 13. c. 9. ait: Sadducei fatum omnino negant & rebus tollunt, dicentes nihil fataliter evenire hominibus, & omnia in nostra potestate esse, ut tam felicitatis nobis ipsi autores simus, quam infortunii, si deteriora consilia sequuti fuerimus. Et quia providentiam divinam negarunt, sicuti etiam Epicuræi: ideo quidam Sadocum & Baithosum, authores sectæ Sadducæorum, faciunt etiam principes Epicuræorum.

6. Verosimile est Sadducæos etiam negasse Spiritum Sanctum. Non quidem clarè ex Sacris hoc docetur; probabiliter tamen colligitur ex Actor. 23. 8. 9. Sadducei dicunt non esse angelum neque spiritum. Ibi textus distinguit inter Spiritum & Angelum; & multi putant per Spiritum ibi intelligi Spiritum S. nam versu 9. legitur; si Spiritus loquutus est ei, scil. de resurrectione, seu Angelus, ne repugnemus Deo; & versu 8. dicitur, quod Sadducæi Spiritum & Angelum negent.

Quintò queritur; Quæ fuerint Sadducæorum vitia?

Resp. Fuerunt impii & pessimis moribus præditi: sic ait Abraham Zachuth: הם רשעים ובעלי מרות רעות Fuerunt improbi, & malis moribus præditi. Iosephus lib. 2. c. 12. ait, Eos duros & agrestes fuisse. In judiciis præcæteris Judæis erant crudeles & acerbi: propter hæc aliaque vitia populus eos summoperè odio habebat. Vide Drusium lib. 3. c. 12. 13.

Sextò queritur; Qualis fuerit differentia inter Sadducæos & reliquos Judæos?

Resp. Ex antedictis Sadducæorum dogmatibus hæc differentia magnâ ex parte satis innotescit. Præterea antiqui & hodierni Judæi defendunt Traditiones Patrum, quas Sadducæi rejecerunt. Deinde differunt externis quibusdam ritibus, ex. gr. Festo expiationis tribuebant biduum. Etiam aliter explicabant præceptum יָבוֹס h. e. de ducendâ fratriâ. In explicatione multorum locorum S. Scripturæ tum à se, tum ab aliis Judæis dissentiebant. Vide Hotting. Thes. Philol. p. 36.

Septimò queritur; Qualis fuerit differentia inter Samaritanos & Sadducæos?

Resp. Variæ fuerunt differentiæ, præcipuas tantum enumerabimus. 1. Samaritani sacrificabant, & sacra sua peragebant in monte Garisim, ubi templum extruxerat Sanaballat focer Manasse sub principatu Alexandri; sed Sadducæi sacrificabant in templo Hierosolymitano.

2. Samaritani cum cæteris Judæis nullam familiaritatem colebant; sed se mutuo cane pejus & angue persequiebantur: non licuit Samaritano edere vel bibere cum Iudæo, & vicissim nec Iudæo cum Samaritano: hinc

Samari-

Samaritana mulier Joh. 4. 9. cum admiratione interrogat, *Quomodo tu Judæus quum sis, potum à me poscis quæ sum mulier Samaritana?* Non enim commercium habent Judæi cum Samaritanis, uti Textus Syriacus ait. Summum odium inter utrosque intercessit; adeo ut Judæi noluerint concedere Samaritano, ut fieret profelytus, quum hoc privilegium nulli ex toto mundo denegarint, nisi Samaritano. Odium hoc etiam apparet ex formulâ excommunicationis, quâ Judæi Samaritanos excommunicare solebant. Drusius de 3. sectis lib. 3. c. 11. formulam talis excommunicationis, ex Ilmedenu allegat, cum ait: Ezras, Zorobabel & Josue congregaverunt omnem Ecclesiam in Templum Domini, adduxerunt sacerdotes 300. & buccinas 300. & libros legis 300. totidemque pueros & claxerunt. Levitæ autem canentes omnibus generibus anathematum devoverunt Cuthæos, h. e. Samaritanos, in arcano nominis tetragrammati ne comederet ullus ex Israel panem Cuthæi (unde dictum est, qui comedit panem Samariticum, est ac si comederet carnem suillam) & ne profelytus fieret Cuthæus, &c. Verum Sadducæi familiariter conversabantur cum cæteris Judæis, imo etiam cum Pharisæis: nam Act. 23. 6. in eodem cœtu congregati fuerunt Sadducæi unâ cum Pharisæis. In his quidem Samaritani & Sadducæi à se mutuo differebant, sed conveniebant in eo quod ambo rejicerent Traditiones Majorum suorum.

DISSERTATIO VIGESIMA,

DE

HESSÆIS.

ertia & ultima inter Judæos secta, antiqua quidem, sed cujus nullibi tota historia Evangelica meminit, est Hessæorum. De hac sectâ has sequentes quæstiones examinabimus.

Primò quæritur; Unde nomen Hessæi derivetur?

Resp. Non omnes eodem modo hoc nomen Hebraicè scribunt; & propterea variæ apud authores occurrunt sententiæ circa Etymologiam Hessæorum: Hebræi scribunt *הסני*, vel *הסני*; Græci *Εσσηνοί*; Latini Essæi, Hessæi, & Hesseni: atque propter talem diversam Nominis scriptiōnem nonnulli hoc nomen derivant. 1. ab *הסני* sanare, quasi Essæi denotarent medicos spirituales, qui non tam circa corpus, quàm quidem circa

S

animam

animam occupati fuissent: Essæos tamen corporis morbos artis medicæ beneficio etiam sanasse testis est Epiphanius. Vide *Fullerum Miscell.* l. 1. c. 3. Etiam Josephus *de Bell. lud.* l. 2. c. 12. & Philo *hist. Eccl.* l. 2. c. 17. hanc Etymologiam approbant. Hessæi ergo egregiâ remedium cognitione instructi simul corpus & animam ex Josephi, Epiphanii & Philonis sententiâ curârunt.

2. Melanthon & Peucerus ejus etymon accersunt vel à *הוה* *facere, agere, operari*, quasi Hessæi bonis operibus Deo servire studuissent; vel à *הרה* *speculari, contemplari*, quasi vitam in contemplatione positam coluissent.

3. Alii à voce Syriacâ *ܠܡܢ* *pious, sanctus*, Essæos libentiùs deducunt; tum quia lingua Syriaca tunc Iudæis erat vernacula; tum etiam quia cæteris Iudæis sanctiores haberi volebant.

4. Alii à *השת* *silere, tacere*, vel à *הסת* *latitare* deducunt; ita ut *השת* vel *הסת* sit, qui seorsim à strepitu agit, & in locum aliquem se recipit. Hæc ultima sententia à nobis maximè approbatur: nam Hessæi non versabantur inter homines, sicuti Pharisei & Sadducei; sed vivebant in locis solitariis. Deinde hæc Etymologia convenit cum scriptione primâ Hebræorum, quâ Hessæum vocant *השת*. Hinc judicamus cum Drusio meliùs nomen Hessæi scribi cum H, quàm sine H; quia *ה* est litera radicalis, imo duplici hh, sive duplici aspirationi magis respondet, quàm simplici: propter hanc causam etiam Iohannes debet scribi cum H; quia Hebraicè dicimus *יהושע*. Sed si quis *Ἡεσαί* & *Ἰωάννης* scriptionem, apud Græcos usitatam, sequi velit, ille Latinè sine H scribere posset: nam Græci non agnoscunt H. Sed quia utraque vox origine est Hebraica, ideo etiam præstat ad minimum cum unico H utramque vocem exarare.

Secundò queritur; Quare historia Evangelica non æquè mentionem faciat nominis Hessæorum, quàm quidem Phariseorum & Sadduceorum?

Resp. 1. Præcipua ratio desumitur ab Etymologiâ: nam denominati sunt à latitando; quia ferè in locis solitariis, sicuti Eremitæ solent, habitabant. 2. Numerus Hessæorum fuit parvus, & non tam magnus quàm quidem Phariseorum & Sadduceorum. 3. Vivebant quietè, & non sese opponebant aliis, sicuti Pharisei & Sadducei; nam Hessæus vocatur *השת* à silentio sive tranquillitate. Similiter Rechabitarum in Veteri T. non est facta mentio ante *Jeremiam cap. 25.* etiamsi ex sententiâ Chronologorum tum modò ante trecentos annos fuissent: sed ita tranquillè videntur etiam vixisse.

Tertiò quæritur; Quando secta Hessæorum orta sit? Et quæ ejus sit origo?

Resp. 1. Abraham Zachuth scribit Hessæos originem habuisse à Juda Galileo, qui autor fuit Iudeis rebellandi contra Romanos. *Judas*, inquit, *innovavit sectam tertiam eorum qui Hæsseni vocantur.* Vide *Drus.* l. 4. c. 8. sed hæc sententia est falsa; nam ex historia constat Hessæos fuisse diu ante Iudam Galilæum.

„ 2. Hottingerus in *Thef. Philol. pag. 39.* ait, Originem huic sectæ de-
 „ disse corrupta & afflicta Macchabæorum tempora, quibus multi initio,
 „ urgente necessitate, in speluncas se abdiderunt. Postea verò, rebus in
 „ melius vergentibus, alii ad pristinas redierunt sedes, plerisque retentis
 „ dogmatibus, qui Pharisei dicti sunt, alii in montanis perseverarunt, Es-
 „ sæorum sive *μωυζόντων* nomine gaudentes. Fullerus *Miscell. sacr.* l. 1.
 c. 3. etiam scribit Essæos piorum olim Iudæorum reliquias fuisse, ex diris
 illis, Græcorum maxime persecutionibus ereptas. Qui primùm neces-
 sitate coacti, in loca solitaria ubi delitescerent, turbulentis & funestis tem-
 poribus se receperunt: deinceps tutis & tranquillis, suapte voluntate, pri-
 stinæ vitæ consuetudine allekti, ejusmodi in locis plerique permanserunt.
 Porro augescante paulatim hominum admiratione, & sanctitatis opinione
 inflati, planè instar Monachorum Christianorum ipsi sibi proprium quod-
 dam vivendi institutum condere cœperunt, & ad extremum in sectam
 plurimis superstitionibus obstrictam degenerârunt. Præcisum igitur tem-
 pus, quo hæc secta orta est, & quo rursus desit, historici ignorant. *Jo-*
sephus l. 13. c. 19. in *med.* Meminit cujusdam Essæi, nomine Jude, qui vi-
 xit temporibus Aristobuli, circiter centum annis ante nativitatem Salva-
 toris: sed Essæorum secta adhuc antiquior est. Ut ut sit de initio, saltem
 hæc secta adhuc viguit temporibus Christi, & postea; nam Philo & *Jose-*
phus loquuntur de hac sectâ tanquam tum adhuc florente.

Quartò quæritur; Qualia fuerint Hessæorum peculiaria dogmata, & sin-
gulares vivendi mores, atque ritus?

Resp. Ea fuerunt varia, breviter pleraque enumerabimus. 1. Fatum
 omnium rerum dominum agnoscebant, & hominibus omnia ex fato con-
 tingere statuebant. *Josephus Ant. Jud.* l. 13. c. 9. interprete Gelenio ait:
Esseni omnia in fati potestate esse affirmant, nec quicquam hominibus præter fati
decretum accidere. Nihilominus etiam providentiam Dei circa regimen
 mundi defendebant: sic scribit idem *Josephus* l. 18. c. 2. *Essæorum verò*
placitum universitatis regimen citra exceptionem Deo asserit, immortalitatem
animis.

2. Hessæi bona omnia habebant communia; nam quicumque ingrediebantur morem eorum, conferebant divitias suas in thesaurum: indealebantur & sufficienter cibis & vestes ipsis præbebantur. Josephus l. 18. c. 2. ait; *Facultates in commune possident, nec aliquis dives magis utitur suis bonis; quam quivis nihil possidens.* Illis bonis regendis præerant quæstores: sic ibidem ait Josephus: *Quæstores creant viros probos ex sacerdotum numero, qui ex agrorum redditibus & frugum proventu cibos eis conficiunt.* Divitiarum & opum erant contemptores: nam à Josepho l. 2. c. 12. de bello Jud. vocantur *καταφρονταὶ πλῆτες*; & Abraham Salmanticensis ait eos ex labore vixisse, & lucrum odisse.

3. Albis vestibus induti incedebant; quia Salomo Eccles. 9. 8. ait: *Omni tempore sint vestimenta tua candida.* Non utebantur vestibus mutatoriis, sed semper iisdem, nec eas citius deponebant, donec vel usu vel tempore penitus essent detritæ: eundem morem etiam in calceis observabant. Josephus l. 2. c. 12. de bello ait; *Nec vestitum sive calceos mutant, nisi aut omnino conscissis prioribus, aut longi temporis usu consumptis.*

4. Nihil inter se mercabantur vel vendebant, sed ægentibus dabant, quod deerat. Vide Josephum l. 2. c. 12. de bello Iud. ubi plerique vivendi mores enarrantur.

5. Hessæi voluptates quasi maleficia & peccata vitabant.

6. Non ducebant uxores antequam per triennium ipsarum valetudinem explorassent, & si constanti purgatione apparerent idoneæ partui, tum demum eas in matrimonium recipiebant: si verò judicarent esse partui ineptas, tum eas respuebant.

7. Cum uxores reperiebantur gravidæ, non ampliùs congredebantur cum iis, ut ostenderent se tantum ad conservandum genus humanum, & non voluptatis ergò uxorem duxisse.

8. Ab unctione abstinebant. Apud Judæos quidem usus unctionis erat frequens, sed non apud Hessæos: nam probro ducebant oleum, & si quis vel invitus unctus fuerat, munditiis corpus abstergebat: nam squalorem decorem putabant.

9. Circa Deum religiosi erant. Ante solis ortum nihil profani loquebantur, & cum ad horam quintam studiosè operati essent, rursus in unum congregabantur linteis præcincti velaminibus. Corpus sæpissimè aquâ frigidâ ad debilitandas voluptates abluebant.

10. Hessæi Iracundiam cohibebant, fidem servabant. Iusjurandum quasi perjurio deterius vitabant.

11. Maximâ cautione novitios ad sectam suam recipiebant. Per integrum

grum annum extrinsecus commoranti eundem cibum tribuebant, & dabant in manum eorum securim, & induebant eos indumento candido. Post peractum annum adducebant novitios in medium cœtûs, & docebant eos lavare: deinde duobus sequentibus annis mores eorum probabant: postea magnis execrationibus adjurabant se primùm quidem velle colere Deum, deinceps quoque erga homines servare justitiam, & neque propria sponte nocere cuicumque, neque ex præcepto obesse, &c. Vide plura apud *Iosephum loco citato*.

12. Delinquentes graviter puniebant, & à congregatione suâ depellebant. Ius contra aliquem dicturi centum viros congregabant, qui reos & improbos è cœtu expellebant, & expulsos cibabant herbis malis, donec attenuetur spiritus eorum, & moriantur fame.

13. Solebant senes honorare, nec loquebantur coram eis nisi veniâ impetratâ, neque spuebant in medio eorum. Inter omnes senes maximè honorabant Mosen; si quis verba blasphemix loqueretur contra eum, puniendo puniebatur ad mortem.

14. Strictissimè Sabbathum observabant. *Iosephus loco citato* ait, eos alvos suas ipso Sabbatho rarò exonerasse, nisi admodum urgente necessitate. Sed an exonerando ventre Sabbathum profanetur? *Resp. Hessæi*, volentes pedes suos tegere, primùm fodiebant foveam, in quâ ejecta sua, ne splendori divino injuriam facerent, recondebant: deinde opere absoluto, iterùm foveas terrâ implebant; atqui fodere terram, eamque implere sunt opera, quæ putabant sibi Sabbatho esse interdicta: & ne premerentur Sabbatho necessitate exonerandi, utebantur cibo tenui.

15. Seorsim & non in templo sacrificabant: sic ait *Iosephus l. 18. c. 2. Ad templum donaria mittentes sacra ibi non faciunt, quòd sanctioribus utantur ceremoniis, quapropter exclusi à communi fano seorsim sacrificant.*

16. Agriculturæ erant dediti, & agris colendis vacabant.

17. Non habebant servos, quia defendebant omnes homines naturâ esse liberos: & propterea ipsi per se viventes sibi invicem ministrabant.

18. Hessæi respectu matrimonii divisi erant; alii enim ducebant uxores, sed sub cautelâ aliquâ, uti suprâ diximus; alii verò cælibes manebant: quia credebant plerasque scæminas scortari, & nullas maritis suis fidem servare.

19. Hessæi bibentes aquam abstinebant à vino, teste *Philone in vitâ contemplat*. Hæc sunt præcipua dogmata, quæ Hessæi crediderunt, & secundùm quæ vitam suam instituerunt.

Antea diximus Hessæorum, nomine tenus, in Novo T. non fieri

mentionem; attamen eorum dogmata Scriptoribus Novi T. non plane videntur fuisse incognita: nam quædam vestigia eorum in Novo T. apparent: ex. gr. Consilium de non amplius bibendâ aquâ datum Timotheo, 1 Tim. 5. 23. Hessæi enim bibebant aquam. Similiter 1 Tim. 4. 3. Prohibitio matrimonii, &c. Vide Godwin in *Mose & Aarone* l. 1. c. 12. Qui ibidem etiam multis probat magnam fuisse inter Pythagoræos & Hessæos convenientiam, tum respectu dogmatum fidei, tum etiam respectu morum vivendi.

Idem Godwin in eodem capite etiam distinguit inter duplices Hessæos, Theoreticos scil. & Practicos. Theoretici operam dabant speculationibus, meditationibus, & precibus, atque vivebant præcipue in hortis & locis solitariis: sed Practici pascebant oves, & nonnulla alia opera manuum exercebant. Ex his antecedentibus jam apparet Hessæos non fuisse eodem cum Naziræis, uti placet Authori libri Iuchasin; nec cum Rechabitis, uti temerè asserit Serarius: nam etiamsi aliqua fuerit inter hos convenientia, ut quod utrique vinum non biberint, &c. inde tamen non sequitur quod fuerint iidem. Præterea temporibus Prophetarum nullæ fuerunt sectæ, & Rechabitæ vixerunt temporibus Ieremiæ Prophetæ; ergo Rechabitæ non constituerunt sectam, quum tamen certum sit Hessæos sectam constituisse, & per consequens Hessæi non fuerunt Rechabitæ.

DISSERTATIO VIGESIMA PRIMA,

DE

PROSELYTIS.

IN Palæstinâ præter Iudæos natos etiam fuerunt Iudæi facti, qui in illorum numerum recipiebantur, & iisdem ferè privilegiis cum illis utebantur: tales facti Iudæi olim fuerunt vocati Profelyti, de quibus has sequentes quæstiones movebimus.

Primò quæritur; Unde vox Profelytus derivetur?

Resp. Profelytus est vox origine Græca: derivatur enim à πρὸς ad & ἔρχομαι venio, & quidem ab ejus Præt. Pass. προσήλυνται, σαι, ται; vel à Præt. Med. προσελήλυθα: hinc est προσήλυτος & profelytus, advena, adventitius, qui primitus ex Gentilismo, vel postea etiam ex Christianismo ad Iudaismum convertebatur: vel qui domicilii, vel artis mechanicæ discendæ

scendæ aut exercendæ ergò ad Iudæos accedebat. Ab hoc nomine προσήλυτος descendit verbum προσήλυτεύω *Profelytus sum, advena sum*, in edit. Aquilæ Pontici Psal. 5. 5. & 12. 5. Hebraicè Profelytus, à verbo נָא peregrinari, vocatur נָא alienigena, peregrinus, à quo rursus oritur verbum cum duobus Iod נִינְיָה profelytū fieri. Profelytus græcè nominatur ἑγγραπτός *inscriptus*, & Latinè peregrinus, Exod. 22. 21. *Peregrino vim non facito, nec opprimito eum.*

Quidam Profelytos ex Græcis factos ἑλληνιστὰς *Græcanicos* vocant: alii tamen verisimilius hanc vocem latius sumunt, ita ut ἑλληνισταὶ *Græcanici, Græcistæ* significant quoslibet Iudæos in Græciâ & alibi habitantes, qui Græcâ versione utebantur; & ut ἑλληνες *Græci* denotent paganos in Græcia commorantes. Priorum fit mentio Act. 6. 1. *Ortum est murmur τῶν ἑλληνιστῶν πρὸς τῆς ἑβραίων Græcistarum adversus Hebræos.* Per ἑλληνιστὰς intelliguntur Iudæi nativitate & religione; sed vocantur ἑλληνισταὶ, tum quia tempore dispersionis habitaverant in Græcia; tum etiam quia Græcâ linguâ & Græcâ Bibliorum versione utebantur: hi postea facti sunt Christiani. Per Hebræos verò denotantur Iudæi, qui linguâ Hebræâ & Bibliis Hebraicis utebantur. Qui ergò ex patre Hebræo vel matre Hebræâ natus erat, vocabatur Hebræus; sed ex patre & matre Hebræis natus, erat Hebræus ex Hebræis: talis fuit Paulus ad Philip. 3. 5. *Hebræus ex Hebræis.* Natus ex profelyto vel profelytâ, vocabatur בֶּן נִינְיָה *filius profelyti* vel בֶּן נִינְיָה *filius profelytæ*: natus ex patre & matre profelytis nominabatur בגבג Bagbag, h. e. בֶּן נִינְיָה & בֶּן נִינְיָה. Quare in primitivâ N. T. Ecclesiâ à religione falsâ ad veram, ab Ethnicismo vel Iudaismo ad Christianismum venientes sint vocati νεόφυτοι *recentèr implantati*, & non profelyti? Resp. Ut distinguerentur à profelytis V. T. qui ad Iudæos accesserant.

Secundò quæritur; Quotuplices fuerint profelyti?

Resp. Triplices, Profelyti *justitiæ*, Profelyti *inquilini*, & Profelyti *mercenarii*. Horum trium fit mentio Exod. 12. 44. 45. *Servus emptus & circumcissus* h. e. profelytus justitiæ factus, *eder de Paschate*; sed *inquilinus, aut mercenarius ne vescitor illo.*

I. Profelyti justitiæ hebraicè vocantur גֵּרֵי צֶדֶק vel בְּנֵי בְרִית *Profelyti filii fœderis, Confœderati*; aut גֵּרִים גֵּרִים גֵּרִים *Profelyti tracti*, h. e. à seipsis moti ad Iudaismum suscipiendum. Hi erant tales, qui non rerum externarum, sed solius religionis causâ, & gloriæ Dei studio, religionem Iudaicam amplectebantur, & se totam legem Mosaicam velle observare statuebant, & promittebant. Hi erant præstantissimi profelyti, & Iudæis natis habebantur ferè æquales. Qui ergò vel propter quosdam amicos, vel

vel hæreditatis adeundæ causâ, uti sæpè apud Christianos fieri solet, vel propter aliquam aliam mundanam causam profelyti fiebant, jure profelytis justitiæ annumerari non poterant. Tribus ceremoniis Profelyti Justitiæ in numerum Judæorum recipiebantur, scil. במילה *circumcisione*; טבילה *baptismo*, & קרבן *Sacrificio*. Ita docet Maim. Hilc. Issur c. 13. n. 1. 4. 5. בשלשה דברים נכנסו ישראל לברית וכו' *Tribus rebus Israelita ingrediuntur fædus, circumcisione, baptismo & Korban, h. e. oblatione. Eodem quoque modo si Gentilis vel Christianus ad fædus admitti voluerit, & hospitari sub aliis Majestatis divine, & propterea receperit in se jugum legis, necesse habet, ut circumcidatur, ut baptizetur, ut asserat Korban. Si fœmina est, baptismus & Korban sufficiunt, quia dicitur (Num. 15. 15.) Sicut vos, ita peregrinus. Quod per circumcisionem, baptismum & Korban vos estis, id etiam secundum generationes per circumcisionem, baptismum & Korban est profelytus. Korban autem illud est holocaustum jumentis, vel duorum turturum, vel duorum pullorum columbæ, & par alterutrius est unum holocaustum. Sed quoniam hodierno tempore, templi defectu, Korban offerri nequit, necessaria tantummodo sunt circumcisio & baptismus. Sed antequam alicui circumcisio vel baptismus conferebatur, examinandus erat futurus profelytus, num spe lucri, honoris, vel metu compulsus profelytus fieret. Et si vir fuerit, An amore virginis alicujus Israelitidis fortè illectus: si fœmina, Num amore juvenis Israelitici capta religionem Judaicam amplecti velit? Ita ait Maimon p. 2. libri Jad, Hilcoth ביאה ח. 13. n. 14. כשיבא הנר או הנזרת להתגייר בדרך אחריו ואם אשה היא בורקין שמה בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד בא להכנס לדת. ואם איש הוא בורקין אחריו שמה עיניו נתן באשת יהודית. ואם אשה היא בורקין שמה עיניה נתנה בחבור מבחורי ישראל. *Cum venerit profelytus aut profelyta ut amplectatur Iudaismum, inquisitione institutâ pervestigant, quâ de causâ hoc faciat? Num fortè divitias inde speret, vel hanc putet esse viam perveniendi ad dignitates, vel an faciat ex metu? Et si vir est, inquirunt, an amore puella Israelitidis sit captus? Si fœmina, idem faciunt & querunt, an amore juvenis alicujus ex Israelitis flagret. Si nulla talis causa remoram injicere possit, ulterius pergunt, eique ob oculos ponunt gravitatẽ præceptorum Legis, & persecutiones atquẽ tribulationes, quibus hodie obnoxii sunt. Si hisce non absterreatur, illicò eum recipiunt, & de præcipuis fidei Judaicæ articulis instruunt: postea pœnas, quæ peccatoribus infligentur; & præmia, quibus pii coronabuntur, ob oculos ponunt. Tandem multa alia futuris profelytis proponunt, quæ legi possunt in Lex. Talmud. Buxtorf. R. נר.**

Si post hæc omnia constans in proposito suo maneat, sine longiori mora cum

eum pro profelyto recipiunt, & è vestigio circumcidunt. Circumcisione peractâ, sanguine circumcisionis eum conspergunt. Quomodo circumcisio illa fieri soleat, videri potest Synagoga Buxtorfii *cap. 4.*

An si Ægyptii vel Æthiopes, qui modò circumcisi fuerunt, profelyti justitiæ facti fuissent, etiam opus habuissent circumcisione? Imo. Illi quidem Physicè non habuerunt præputium; habuerunt tamen præputium in genere morum: & propterea ipsorum præputium tantùm sauciabatur.

Quando vulnus circumcisionis curatum est, baptizatur, & ipso stante in aquâ, tres à latere denuò ipsi recensent pleraque præcepta legis. Si mulier sit, mulieres eam in aquam demergunt usque ad collum; iudices verò foris stant, & proponunt ipsi præcepta singula, quamdiu in aquâ moratur. Baptismus perficitur non privatim, sed in præsentia trium testium. Quare? Ut illi de profelytismo recepto testari possint. Et quia ad hoc negotium perficiendum requiritur Domus judicii, neque Sabbatho, neque die festo, neque noctu quis baptizari potest. Profelytum minorennem baptizant ex decreto Senatûs.

Sacrificium profelyti olim erat Holocaustum jumentum, aut duo Turtures, aut duo Pulli columbarum in holocaustum. Verum hodie propter abolitionem legum ceremonialium, & per consequens etiam sacrificiorum, requiritur in viris tantùm Baptismus & Circumcisio; in sceminis verò tantùm Baptismus: at mulier gravida facta profelyta non necesse habet filium suum baptizare, postquam eam peperit.

Tertiò quæritur; An temporibus Davidis & Salomonis receperint profelytos justitiæ.

Resp. Sanhedrin maximum illis temporibus non recepit tales profelytos, sed quidem Synedrium minus. Quare? Sanhedrin temporibus Davidis non recepit ne fortè præ metu tales fierent; Salomonis verò ne fortè intuitu felicitatis & magnificentiae, in quibus Israelitæ tum vivebant, profelyti fierent. Ita ait Maim. Hilc. Issur. c. 13. n. 15. לא קבלו בית דין גרים כל ימי. *Domus judicii, vel Synedrium, non recepit profelytos toto tempore Davidis & Salomonis: Davidis tempore quidem, ne fortè præ metu converterentur; Salomonis autem, ne fortè intuitu regni, felicitatis & magnificentiae, in quibus Israelitæ vivebant, eorum fieret conversio. Quicunque enim se convertit à gentilismo ad Judaismum propter rem aliquam vanam & mundanam, eum Senatus summus in numero profelytorum justitiæ habere nequit: licet autem ita sit, ac domus judicii nullos tum temporis profelytos fecerit; nihilominus profelyti perquam multi sunt facti ætate Davidis & Salomonis, idque à Senatu inferiori.*

T

Etiam si

Etiam si Sanhedrin tales profelytos non receperit, non tamen tales à Senatu inferiori receptos rejecit, sed eos toleravit, experimentum facturum de eorum conversione.

Quartò queritur; An Jethro cum totâ familiâ factus fuerit profelytus?

Resp. Hoc pro certo habent Judæi. Sic R. Mose Gerundensis in Parascha ויתכן שהלך שם לגייר את משפחתו וחור למשה ועורנו בהר סיני ait: *Certum est, quod Jithro isthuc iverit, ut familiam suam perduceret ad Iudaismum, & rediit ad Mosén, quum adhuc in monte Sinai esset.*

Quintò queritur; Quibus privilegiis gavisi fuerint profelyti justitiæ?

Resp. Iisdem ferè quibus Judæi nati: nam illi fiebant cooptatione, quod Judæi habebant nativitate. In specie gaudebant 1. Jure civitatis & omnibus privilegiis, quæ Judæis exinde competebant.

2. Gaudebant jure Sacrorum. Fortassè dices, Gentiles & profelyti domicilii etiam non arcebantur à Sacris: nam licebat illis etiam in subdiali templi Deum orare, spontaneas oblationes & holocausta offerre, &c. Hæc discimus ex exemplo *Heliodori*, qui recuperatâ, precibus Oniæ, sanitate, Hierosolymis sacrificium obtulit, & vota magna nuncupavit Deo, 2 *Macchab.* 3. 35. & *Vitellii* apud Joseph. l. 18. *Antiq. Iud. cap.* 7. qui cum Herode Tetrarcha & amicis Hierosolymam ascendit, sacrificaturus Deo, in festivitate Judæorum publicâ, quæ tum instabat.

Resp. 1. Gentiles, & profelyti inquilini orabant non in templo sed in subdiali templi, quod vocabatur gentium; sed cæteri profelyti orabant cum cæteris Judæis in templo. 2. Non sacrificabant omnis generis sacrificia, sed tantum holocausta, quum profelyti justitiæ cum aliis Judæis etiam alia sacrificia pacifica & pro peccatis, &c. obtulerint. Sic ait Maimon p. 3. l. Iad. Hilc. Maase Hakkorvanoth c. 3. n. 2. 3. ואחר אנשים Et viris, & fœminis, & servis licet, ut oblationes, quas velint, afferant. Sed à Gentibus non accipimus, nisi holocausta tantum: sacrificia enim pacifica vel frumentacea sacra, vel sacrificia pro peccatis, sive ex ignorantia sive ex proæresi, commissis, planè ab iis non accipiunt. Quod si pacifica accipiant, accipiunt quidem, non tamen ut pacifica offerunt, sed ut holocausta; idque propterea, quod cor ejus ad Deum directum vident. Qualium ergò sacrorum jure gavisi fuerint profelyti justitiæ? *Resp.* Quæ Iudæorum propria fuerunt, & ad quæ Gentiles & profelyti inquilini non admittebantur; scil. de esu agni Paschalis *Exod.* 12. 48. De sacrificiis pacificis & expiatoriis *Num.* 15. 14. De pensitatione sicli. De ultimo privilegio ait Maimon p. 1. l. Iad. Hilc. Schekalim c. 1. n. 7. הכל חייבים ליתן מחצית השקל כהנים לויים וישראלים וגרים ועבדים משוחררים — אבל הכותים

הכותים שנתנו מחצית השקל אין מקבלין מהם *Dimidium sicli omnes tenentur solvere, sacerdotes, Levitæ, Israelitæ, proselyti, & servi manumissi. — At dimidium sicli, si gentiles offerant, ab iis accipiendum non est.*

3. Proselyti potuerunt ducere Israelitidem, & vice versâ. Non tamen Sacerdos vulgaris, vel Summus unquam proselytæm ducere potuerunt. Ita ait Maimon in Hilc. Melachim c. 8. n. 4.

4. An proselytus potuerit fieri membrum Synedrii magni? Non. An inferioris Synedrii? Imo, si natus esset matre Israelitide.

Sextò queritur; Quales proselyti intelligantur per eos, qui Act. 2. 5. vocantur ἄνδρες ἑὺλαβεῖς Viri religiosi Hierosolymis habitantes?

Resp. Intelliguntur Proselyti justitiæ: nam vocantur 1. Iudæi, quomodo nunquam appellantur proselyti inquilini. 2. Habitârunt Hierosolymis, ubi non licitum fuit proselytis inquilinis habitare. Hoc infra ex Maim. probabimus.

II. Proselyti inquilini hebraicè dicuntur גרי תושב. Quare vocantur tales inquilini? Maimon. in Hilc. אסורי ביאה c. 14. n. 7. scribit: ולמה נקרא שמו תושב לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל *Et quare vocatur proselytus inquilinus? Quia licitum nobis est permittere, ut inter nos habitet in terra Israelis.* Etiam vocantur גרי שער Proselyti portæ, ex Deut. 24. 21. vel חסדי אמות העולם *Pii gentiles seculi; vel צדיקי אמות העולם Justi gentiles seculi*, erantque tales, qui neque circumcidebantur, neque baptizabantur; sed quibus tantummodo locus habitandi inter Judæos concedebatur sub quâdam ex his conditionibus. 1. Ut sibi caverent ab idololatria gentilium, & ab ejus cultu abstinerent. 11. vel ut septem Noachi præcepta observarent, quorum sex dicuntur tradita Adamo & septimum Noacho, suntque hæc. 1. על עבודה זרה *de cavenda idololatria.* 2. על ברכות השם *de benedictione Dei.* 3. על שפיכות דמים *de effusione sanguinis, sive homicidio.* 4. על גילוי ערוה *de non revelandâ turpitudine, sive de fornicatione.* 5. על הגזל *de rapina.* 6. על הדינים *de judiciis.* 7. על אבר מן החי *de membro animalis vivi non comedendo.* Hæc leguntur in Sanhedrin fol. 56. a. 111. Vel qui etiam si assentiatur se idola non culturum, & cætera præcepta Moisaica observaturum, edit nihilominus cadavera, quæ tamen Levit. 22. 8. prohibita fuerunt, *Morticinium aut discerptum ne comedito.*

Tales inquilinos proselytos pro tempore tantum receperunt, scil. tunc, cum adhuc Jubilæi essent in usu: sed ab eo tempore, quo ex Palæstina ejecti in aliis locis habitarunt, nullos tales pro Proselytis agnoverunt. Ergo Matt. 23. 15. fit mentio proselyti justitiæ, & non inquilini, quando Christus ait; *Va vobis Scribæ & Pharisei, quoniam circumitis mare & terram,*

ut faciatis unum profelytum, & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo magis quàm vos estis. Sed Deut. 14. 21. Moses inquilini meminit, cum ait; peregrino qui est in portis tuis dabis illud, quod Onkelos ita transfert; לחותב ערל Inquilino præputiato; & Jonathan לגיר ערל peregrino præputiato. Talis inquilinus dicitur fuisse Naaman, secundum Sanhed. c. 11. רבנו רבנן Tradunt magistri, quod Naaman fuerit profelytus inquilinus. Hinc apparet quod aliquis potuerit fuisse profelytus inquilinus, etiam si non habitaverit inter Judæos.

Septimò queritur; An profelytis inquilinis licitum fuerit habitare Hierosolymis?

Resp. Non fuit licitum, sed omnia alia totius terræ Sanctæ loca iis patebant. Ita testatur Maim. p. 3. l. 7. c. 7. n. 14. פד. Hilc. בית בחירה Profelyto domicilii non concedunt habitandi locum in urbe Hierosolyma. Quare? Propter loci sanctitatem. Propter eandem causam in ea non sinebant pernoctare mortuum, aut transportari per eam ossa hominis, &c. Quæ idem Maimon ibidem describit. Vide de duabus speciebus profelytorum plura in disp. Slevogti.

III. Profelyti Mercenarii, hebraicè שכירים dicti, medii censentur inter Inquilinos & gentiles. Exod. 12. 45. Mercenarius & inquilinus apertè contradistinguntur, Inquilinus aut Mercenarius ne vescitor Paschate. R. Levi Barzelonita sic describit profelytum mercenarium, qui circumcissus quidem sed non baptizatus est: sed fallitur in eo: nam inquilinus non fuit circumcissus, multò minus mercenarius, qui longè infra inquilinum collocatur. Ideo Hottingerus in Thes. Philol. pag. 19. per mercenarios virisimiliùs intelligit mechanicos peregrinos, qui patriâ relictâ inter Judæos habitârunt artis mechanicæ addiscendæ causâ. Hi etiam quodammodo profelyti erant; quia illis à Judæis leges & conditiones erant præscriptæ, quibus servatis, tutò illis in Palæstinâ habitare, artem mechanicam addiscere, & operam suam Israelitis locare licuit. Multi nullam hujus tertiæ speciei mentionem faciunt, sed Moses Exod. 12. 45. ejus meminit. Profelyti Inquilini & Mercenarii ad Judæos ut plurimum accedebant intuitu secularis & privatæ alicujus commoditatis.

Octavò queritur; An Judæi magni æstimârint Profelytos?

Resp. Profelytos justitiæ utpote præstantissimos quodammodo æstimârunt; sed cæteros nihili fecerunt. In genere de Profelytis hoc utuntur proverbio, quod Maim. in Hilc. Issur. c. 13. n. 18. sic proponit; קשים להם גרים כנגע צרעה לישראל Duri sunt Profelyti Israelitis sicut plaga lepræ, vel sicut apostema; quia plerique propter levem aliquam causam resiliebant,

bant, & seducebant præterea Israelitas, inter quos continuò versabantur. Dicuntur fuisse causa confecti vituli aurei, & plagæ illius, quæ ob desiderium carniū Israelitis inflicta fuit. Deinde quia ex gentilibus nati sunt, ideo credunt eorum liberos plerumque esse pessimos: nam ex Maacha, quam profelytam fecit David, prodiit Absalom, qui & patrem ex regno ejecit, & cum ejus uxoribus fornicatus fuit. Etiam si Judæi profelytos non magni æstimarint, non tamen licuit eos contemnere, & vitam antea actam his aut similibus verbis exprobrare; *Heri Idololatra fuisti, nunc verò subjisti alas Præsentia divina*, &c. Attamen sibi ab illis quodammodo cavebant, tum de non ad præstantissimum publicum munus promovendo: non enim Profelytus eligebatur in Sanhedrin; tum etiam in communi commercio cum illis exercendo: hinc suos his verbis admonebant (vide *Causab. advers. Baron. pag. 27.*) *Vel ad decimam usque generationem à Profelytis cave.* Hæc de Profelytis dicta sufficiant. Vide plura in *Lex. Talmud. Buxt.* & in *Thes. Philol. Hottingeri* locis suprà citatis.

DISSSERTATIO VIGESIMA SECUNDA,

DE

NASIRÆIS & RECHABITIS.

Inter Judæos fuerunt nonnulli, qui non opinionibus, sententiisque; sed tantum certâ quâdam vitæ disciplinâ à reliquo populo diversi fuerunt: ii Nasiræi & Rechabitæ fuerunt vocati. De utrisque has sequentes quæstiones movebimus.

Primò queritur; Unde vox Nasiræi derivetur?

Resp. Nasiræi, hebraicè נָזִיר, descendunt à נָזַר *separavit, abstraxit, continuit se à re aliquâ*: inde derivantur Nasiræi, qui ita vocantur quasi נִזְרוּ *separati*, quia ab aliis hominibus certo vitæ genere erant separati. Hinc נִזְרוֹת significat *Separationem vel Naziræatum*.

Secundò queritur; An Nasiræus sit idem cum Nazareno, cujus mentio fit Matt. 2. 23. ubi Christus dicitur habitasse in urbe Nazareth, ut impleretur, quod per Prophetas dictum est Nazarenus vocabitur?

Resp. Multum hæc duo nomina ab invicem differunt, tum respectu scriptionis, tum etiam respectu significationis. i. Respectu scriptionis נָזִיר Nasiræus scribitur per Zain, sed נָצַר notatur per Tsade, à נִצְרַת Nazareth,

urbe

urbe Galilææ, in quâ Christus habitavit, & hoc iterum à נצר *surculo*, *Jes. 11. 1.* Quia Christus quasi surculus coram Patre suo crescebat.

2. Respectu significationis etiam differentia est: Nasiræus enim se separabat per votum aliquod, vel alienâ destinatione ab utero separatus erat: sed Christus Nazarenus dicitur, quia in urbe Nazareth habitabat. Hinc *Act. 24. 5.* Paulus vocatur *pestis & princeps hæresis Nazarenorum*; non quod Christiani illi, per contemptum vocati Nazareni, sic nominati fuerint, quia speciali voto se separaverant à quibusdam rebus: sed Paulus vocatus est princeps Nazarenorum, h. e. incolarum in urbe Nazareth. Postea quidam simul conjungentes Moysen & Christum, Legem & Evangelium, Baptismum & Circumcisionem, vocati sunt Nazareni: horum fit mentio *Act. 15. 1.* *Quidam docebant fratres. Nisi circumcidamini ritum Moysi, non potestis servari.* Hi unâ cum Evangelio legum ceremoniarum observationem urserunt. Vide *dubia Euangel. Spanhemii parte 2. pag. 264.*

Tertio queritur; A quibus se abstinerent Nasiræi?

Resp. Ab his sequentibus. 1. A vino, ab omni potu inebriante, ab aceto vini, & à potu è maceratis uvis composito: in summa ab omni re, quæ ex vite viniferâ fiebat. 2. Sinebant crescere comam sive capillos capitis: omnibus enim diebus voti Nasiræatûs novacula non ascendebat super caput. 3. Ad cadaver mortui accedere non licebat, imo propter patrem, matrem, fratrem aut sororem non licitum erat se polluere. Quod si repentino casu aliquis mortuus fuisset, ita ut se ipsum polluerit, tunc die septimo caput suum radebat, & die octavo duos turtures, aut duos pullos columbæ ferebat ad Sacerdotem ut expiationem ageret, &c. *Num. 6. 3. 4. 5. 6. 7. 9. 10. & seqq.*

Quarto queritur; Quæ causæ nonnullos moverint ut fierent Nasiræi?

Resp. Pietas, religio, spes vitæ sanctioris, &c. nam votum Nasiræatûs in se suscipiebant, ut liberiùs vacarent legi discendæ, benignitati Dei expendendæ, & ut se totos Deo ejusque cultui traderent. Quoniam verò vinum tali studio sæpè impedimento esse solet, ideo à potu illo inebriante se abstinere debebant. Hinc etiam, quia solitudo meditationi rerum sacrarum admodum apta est, Pharisei primitûs à communi plebe & mundanis negotiis se separabant.

Quinto queritur; An Naziræi etiam speciali vestitu fuerint distincti?

Resp. Nasiræi induti fuerunt vestitu, scil. extrinseco, hirsuto & piloso. De Johanne Baptista, qui ab ipso utero Nasiræus putatur fuisse, scribitur *Matt. 3. 4.* *Indumentum erat è pilis camelinis.* Etiam Prophetas in V. T. tali

tali veste indutos fuisse discimus partim ex exemplo Eliæ, 2 Reg. 1. 8. Quærentibus enim, qualis esset habitus viri, respondebant; *Vir est pilosus, & cingulo pelliceo accinctus*; partim ex Zach. 13. 4. ubi vestitus Prophetæ describitur fuisse *toga pilosa*, sive villosa. Hinc Elias, eligens Elisam in Prophetam, אורתו *togam suam*, scil. extrinsecam & pilosam, ei iniecit, in signum se eligere eum in Prophetam. אורתו designat aliquando vestem, vel pretiosam valde, qualis est Regum purpura, ut Jona 3. 6. de Rege Ninive dicitur ויעבר אורתו מעליו ויבס שק & *deposuit togam suam magnificam à se, & operuit se sacco*, sive ut Hieronymus transfert; & *mutavit Rex purpuram suam*; vel nonnunquam denotat vestem egregiè vilem & vulgarem, maximè cum subnectitur שער: hanc posteriori significatione sumitur Zach. 13. 4. Ita erit die illo ut erubescant isti Prophetæ quisque à visione sua quum prophetaverit, neque induant togam villosam ut mentiantur. Ubi præterea docetur etiam pseudo Prophetas (ut simplicitate illâ populum fallerent) ad imitationem verorum Prophetarum, simili veste indutos fuisse. Vide Fullerum *Miscell. sacr.* l. 4. c. 7. Nasiræi ergò, præterquam quod barbam & capillos siverint crescere, videntur vilissimo genere vestimenti ad denotandum rerum humanarum contemptum usi fuisse.

Sextò quaeritur; Quotuplices fuerint Nasiræi?

Resp. Duplices; Nativi, vel Votivi. Nativi alienâ destinatione Nasiræi fiebant. Talis fuit Samson, Judic. 13. 5. ubi Angelus ita alloquitur matrem; *Tu concipies & paries filium, ad cujus caput non admovebis novaculam, quia Nasiræus Dei erit puer ille ab utero.* Hic se ipsum non separaverat, sed Deus eum separaverat, & quidem ab utero. Talis natus etiam creditur fuisse Johannes Baptista: nam de eo Luc. 1. 15. dicitur; *Vinum siceramque non bibet, & Spiritu S. implebitur à ventre matris sue.*

Votivi Nasiræi erant, qui propriâ destinatione seipsos separabant. Horum conditiones & leges describuntur Num. 6. Tales votivi Nasiræi vel pro tempore erant tales, & tum vocabatur *Nasiræatus dierum*; vel toto vitæ curriculo tales manebant, & tum dicebatur *Nasiræatus seculi*. Priorum fit mentio Act. 18. 18. in exemplo Pauli; *Paulus totondit caput Cenchreis: habebat enim votum*; & cap. 21. vers. 23. 24. in exemplo quatuor virorum, qui voto se obstrinxerant. Sed quandiu ille Nasiræatus temporalis sive dierum durabat? Lex tempus illud præcisè non determinavit, sed Rabbini 30. diebus seu mense uno definiverunt; tum quia Absalom trigesimo die cæsariem suam tondebat; tum quia Num. 6. 5. ubi de Nasiræis agitur, habetur יהיה *erit*, quæ vox numericè denotat 30. Hoc tempore completo, caput, præmissis oblationibus, in ostio oracularis tabernaculi

naculi radebant, & cæsariem igni victimæ pro salute supposito injiciebant; atque ita votum absolvebant. Quod si, ante completos 30. dies, cadaveribus pollui eos contigisset, caput tondebant, & denuò capillos nutriebant, ac dies 30. numerabant. Paulus, assumtis quatuor aliis votum habentibus, cum totondisset caput Hierosolymis, ingressus est templum, denunciando expletionem dierum sanctificationis, usque dum oblata fuit pro unoquoque oblatio. *Vide Lex. Schindleri Rad.* נור.

Septimò queritur; An Josephus fuerit propriè Nasiræus? Et quomodo dicatur Genes. 49. 26. & Deut. 33. 16. נור אחיו Nasiræus inter fratres suos?

Resp. Josephus non fuit Nasiræus propriè dictus, qualis describitur Num. 6. Sed alio respectu. Multi contendunt illud nomen illi tribui, vel quod comam diu aluerit in carcere, & ibi intonsus instar Nasiræi delituerit; vel quod moribus & innocentia separatus fuerit à fratribus; vel quod ab iisdem separatus fuerit loco & conversatione, sive in domo paternâ, sive secessu suo in Ægyptum, sive morâ suâ in aulâ Pharaonis: quæ tamen omnia falsa videntur: sed vera ratio desumitur ab ejus sanctitate & ὑπεροχῇ, quâ eminuit præ fratribus, & inter fratres, atque velut *corona* fuit & decus commune fratrum. Accommodatè ergo legunt LXX, cum נור אחיו Deut. 33. 16. reddunt per δοξαδεις ἐπ' ἀδελφοῖς glorificatus in fratribus. Josephus ergò vocatur Nasiræus, h. e. *separatus*, quia supra fratres suos respectu sanctitatis, respectu dignitatis & potestatis longè eminuit. *Vide Spanh. dub. Euang. p. 2. dub. 93.*

Octavo queritur; An ex Nasireatu Judaico benè probetur Monachatus pontificius?

Resp. Nullo modo. Nam 1. Monachi nec *Nativis* Nasiræis respondent, nec *Votivis*. Non *Nativis*, quia nec divino edicto tales sunt, nec destinatione parentum legitimâ & Deo probatâ. Non *Votivis*, quia istorum professio ut plurimum temporaria erat, Monachorum verò est perpetua. 2. De Nasiræis extant præcepta divina in Scripturâ, & exempla laudata. De Monachis verò est altum silentium. 3. Nasiræi soli Deo erant sacri, sed Monachi hominibus, quorum regulas profitentur, quos patronos venerantur; imo velut tutelaria numina, à quibus nomen, instituta, vitæ genus, vestem, tesseram, & alia mutantur. 4. A Nasiræis nec humana instituta sunt observata, nec cum appendicibus monasticis observata, nec ab illis vel perfectio prætenso, vel merita jactata, vel opera supererogatoria conficta, quæ Deum de gradu dejiciunt, & hominem inflant. *Vide plura apud Spanhemium loco supra cit.*

DE RECHABITIS.

Rechabitæ, sicuti Nasiræi, etiam certâ vitæ disciplinâ à cæteris Iudeis diversi fuerunt. Hebraicè vocantur בני רכב *Filii Rechab*, vel בני בית הרכבים *Filii domus Rechabitarum*. Horum æconomia & vivendi consuetudo describitur *Jer.* 35. 5. 6. 7. *Quumque proposuissem coram filiis familiae Recabæorum scyphos plenos vini, & pocula; dixi eis, bibite vinum. Qui dixerunt, non sumus bibituri vinum: nam Jonadab filius Recabi pater noster interdixit nobis, dicendo, ne bibitote vinum, vos, aut filii vestri unquam: Et domum ne edificatote, & semen ne seritote, vineamque ne conseritote, neque esto vobis: sed in tentoriis habitetis omnibus diebus vestris, ut vivatis diebus multis in superficie terræ, ubi inquilini estis, &c.*

Quæritur; Utrum Rechabitæ fuerint Iudæi, an Gentiles? Resp. Rechabitæ non fuerunt Iudæi vel Israelitæ, sed Gentiles, descendentes ex Iethro focero Moïsi. Ionadab filius Rechab fuit primus institutor præcepti de abstinendo à vino, &c. Hic Ionadab absque dubio fuit idem, cuius mentio fit *2 Reg.* 10. 15. 23.

Porro quæritur; Quare Ionadab speciales vivendi regulas posteris suis præscripserit? Resp. Ionadab fuit vir probus, reverendus, & potens. Hic in memoriam revocans se inter Israelitas esse peregrinum, hominesque corruptioni esse obnoxios, & ad ebrietatem aliaque vitia naturâ esse proclives, interdixit posteris suis vinum: & ne nimium confiderent bonis temporalibus noluit eos inhabitare & possidere ædes, &c. In genere Ionadab hæc quatuor præcepta posteris suis tradidit. 1. Ne vinum biberent. 2. Ne agros colerent. 3. Ne seminarent vel vineas plantarent. 4. Ne domos ædificarent vel possiderent, sed ut viverent sub tuguriis. Sed *versu* 11. dispensasse in uno leguntur: nam metu hostium intra Ierusalem cœperunt domos inhabitare. Hâc dispensatione ostenderunt Ionadabi præceptum fuisse tantum humanum institutum, à quo, occasione sic se offerente, potuerunt dispensare. Quando præcisè hic Ionadab hanc specialem vivendi disciplinam instituerit, vel quando illius posterì, vocati Rechabitæ, ab hâc vivendi disciplinâ cessarint, clarè ex historiis non potest demonstrari, ideoque contenti illis, quæ *Jer.* 35. de Rechabitis scribuntur, hîc subsistimus.

SCRIBIS & HERODIANIS.

UIA in sacra & profana historia sæpiusculè Scribæ, qui Hebraicè סופר, & Græcè γραμματεὺς vocatur, mentio fit; ideo de eo has quæstiones tractabimus.

Primo quaeritur; Quid Scriba propriè denotet?

Resp. Nomen Scribæ est vel nomen politicum vel ecclesiasticum.

Politice Scribæ denotant apud Talmudicos. 1. סופרי תינוקות *Præceptores puerorum*, qui docent pueros legere & scribere. *Vide Lexic. Talmud. Buxt.*

2. Significant Scribas inferiores sive Notarios, qui acta privata pro populo conscribunt: hi 2 Macch. 5. 42. vocantur γραμματεῖς τοῦ λαοῦ *Scribae populi*. Etiam de Herode dicitur, quod Matt. 2. 4. congregaverit γραμματεῖς τοῦ λαοῦ *Scribas populi*. Sed præstat per hos intelligere publicos doctores, qui coram populo Legem & Prophetas explicabant.

3. Politicè denotant Scribas superiores & regios, qui scribendo regibus sive magistratui operam præstant, & res gestas, acta publica, census & redditus conscribunt. Tales 2 Reg. 12. 10. vocantur סופרי המלך *Scribae Regis*. Inter hos erant Seja 2 Sam. 20. 25. & Saphan 2 Reg. 22. 3.

Ecclesiasticè Scribæ significant. 1. Criticum sacrum, qui criticè circa S. Scripturam versatur, scil. eam pristino nitori restituendo, & à corruptione conservando. Talis fuit Esras, qui Ezra 7. 6. vocatur סופר כהן *Scriba celer*. Tales fuerunt Ben Ascher & Ben Naphtali, atque Masorethæ, qui à Talmudicis vocantur סופרים *Numeratores*, quia literas, versus, & voces Veteris T. numerârunt.

2. Denotant Prophetas, publicos Professores & Doctores, Legis Interpretes, & Expositores, qui S. Scripturam exscribebant, & populo eandem interpretabantur. Tales erant publici Doctores, qui Legem coram populo legebant, exponebant, & dubia, quæ in Mose occurrere videbantur, solvebant. Matt. 7. 29. Christus dicitur docuisse cum ἐξουσία, & non ut Scriba. Hinc probatur quod Scribæ etiam docuerint: propterea Scribæ in Novo T. (ubi intelliguntur hi posteriores doctores) ferè vocantur νομικοί, Luc. 7. 30. Pharisei καὶ οἱ νομικοί & legis periti consilium

Dei

Dei spreverunt; & cap. 5. 17. vocantur νομοδιδάσκαλοι; Pharisei καὶ νομοδιδάσκαλοι & legis doctores, &c.

Secundò quæritur; An accuratè loquendo γραμματεῖς Scribæ & νομικοὶ five νομοδιδάσκαλοι legisperiti in Novo T. sint iidem?

Resp. 1. In Novo T. nonnunquam hæ voces promiscuè pro iisdem sumuntur: ex. gr. qui Matth. 22. vers. 35. & Luc. 10. vers. 25. vocatur νομικὸς Legisperitus, ille Marc. 12. 28. nominatur γραμματεὺς Scribæ.

2. Si tamen accuratè distinguamus, dicendum est quod γραμματεῖς Scribæ magis in Theoriâ fuerint versati, scil. in exscribendis & corrigendis codicibus sacris, in exponenda Lege, & dubiis, ex Lege ortis, solvendis: putantur ergò similes Professoribus Academicis, qui magis theoretici quàm practici esse solent. Sed Νομικοὶ legisperiti magis fuerunt occupati in praxi & quæstionibus practicis, tangentibus conscientiam & mores vivendi: fuerunt ergò similes Concionatoribus, qui dogmata theoretica, quæ in Academiis didicerunt, ad praxin revocant, & populum de fide & vita pia instruunt. Aliquando in Novo T. utrisque eadem tribuuntur: nam Luc. 11. 46. Legisperiti dicuntur homines onerasse oneribus difficilibus portatu, quæ tamen ipsi noluerunt attingere; ejusdem criminis etiam Scribæ rei peraguntur, Matt. 22. 4.

Deinde Scribæ sæpè etiam munere politicoungebantur, & præter Legem Traditionibus nimium confidebant: sed Legisperiti tantum muneris sacro, scil. legis expositioni, & iis, quæ ab eâ dependebant, vacabant, rejectis patrum Traditionibus. Vide Spanh. dub. Euang. part. 2. p. 400.

Tertiò quæritur; Utrum Scribæ fuerit nomen sectæ, an nomen officii?

Resp. Non fuit nomen sectæ: nam tres tantum sectæ fuerunt inter Judæos, scil. Phariseorum, Sadducæorum, & Hæssæorum; sed fuit nomen muneris & officii publici. Postmodum in genere litterati & docti, qui legis erant periti, ejusdemque meditationi & expositioni vacabant, vocabantur Scribæ, quorum alii Phariseorum, alii Sadducæorum, alii Hæssæorum dogmata sequebantur, & approbabant. Act. 23. 9. dicuntur Scribæ surrexisse ex partibus Phariseorum. Singulæ ergo sectæ suas Scribas habuerunt. Vide Hotting. Thes. Phil. p. 75. & 76.

Quartò quæritur; Quando Scribæ primum orti sint?

Resp. Origo Scribarum ab omnibus non eadem constituitur. 1. Quidam initium arcessunt à promulgatione Legis, quâ traditâ Scribis opus fuit, qui Legem scriberent & interpretarentur. 2. Alii referunt originem Scribarum ad tempora Davidis, qui cultum Dei instaurasse, & multa circa ministeria sacra instituisse legitur, 1 Chron. 23. & 24. 3. Nonnulli

Scribarum originem ad Josaphatum referunt, qui Sacerdotes & Levitas per omnes civitates ad docendum populum misisse legitur, 2 Chron. 17. 7. 8. 9. Alii 4. Scribas non diu ante Christum unà cum Pharisæis ortos esse volunt, & simul introductos à Sammai & Hillel. Denique 5. verisimilius multi originem scribarum referunt ad tempora Esdræ, qui unà cum Viris Synagogæ magnæ operam suam adhibuit in voluminibus sacris describendis, & interpretandis; adeo ut Esdras à Judæis dicatur *אֶת בֵּרַק הַתּוֹרָה* rupturam legis restituisse: hinc vocatur in libro Esdræ *סופר מהיר* Scriba celer, & qui deinceps ipsius vestigiis institerunt, legemque explicarunt, etiam vocati fuerunt Scribæ. Ab Esdrâ ergò videtur vera origo Scribarum nata. Vide Spanh. dub. Euang. part. 2. p. 403.

Quintò queritur; Quanta fuerit Scribarum autoritas & potestas?

Resp. Autoritas eorum fuit similis Magorum authoritati inter Chaldæos: sicuti Magi inter Chaldæos, sic Scribæ inter Hebræos magni fiebant. Potestas eorum erat magna, & quodammodo etiam judiciaria: Christus enim Matt. 20. 18. se tradendum prædicit τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γαμματέεσσι, Principibus Sacerdotum & Scribis: nam procul dubio quidam ex præstantioribus in Sanhedrin fuerunt assumpti.

Sextò queritur; Ubi Scribæ habitarent: An Hierosolymis tantum; an verò etiam in plerisque Judææ urbibus?

Resp. Scribæ fuerunt dispersi per totam ferè Judæam: saltem in omnibus locis, ubi Synagogæ erant, videntur Scribæ habitasse, Matt. 15. 1. In terrâ Gennesaret leguntur fuisse Scribæ, qui Hierosolymis habitabant. Præterea Novum T. testatur eos etiam in aliis locis fuisse, & Christum diversis temporibus interrogasse, & tentasse.

Septimò queritur; Ex quâ tribu Scribæ fuerint oriundi?

Resp. R. Salomo Jarchi Gen. 49. 3. (citante Drusio de 3. sect. p. 85.) putat Scribas fuisse oriundos ex tribu Simeonis, cum ait: *Non sunt pauperes scribæ & docentes pueros, nisi ex tribu Simeonis.* Huic assentitur Jonathan paraphrastes, ita scribens; *Dividam tribum Simeonis ut sint Scribæ, docentes in Synagogâ Jacobæorum.* Verum fortassè est, quod tales pauperes Scribæ, docentes pueros, ut plurimum fuerint ex tribu Simeonis; sed cæteri Scribæ, quorum Novum Test. meminit, ex omnibus tribubus sine discrimine fuerunt. Idem paraphrastes Jonathan Genes. 49. 10. constituit Scribas ex tribu Juda, ex quâ, secundum ipsius opinionem, usque ad adventum Messiae constituentur: ita enim ait; *Neque Scriba docentes legem, de filiis filiorum ejus usque dum venerit Messias.*

Octavò queritur; Quali veste Scribæ fuerint induti?

Resp.

Resp. Spanhemius *parte* 2. p. 401. ex Epiphanio Hæresi 15. eorum habitum describit, & ait eos gestasse *σολὰς*, vel *ἀμπερόνας*, pallia quædam *τέσσαρα πτερύγια* quatuor angulos habentia, ex quibus pendebant *ῥοῖσχοι* corymbi, vel potius globuli punicorum malorum specie, & pro veste illos usos dalmaticis, sive tunicis manuleatis, vel colobiis sive tunicis sine manicis, purpurâ clavatis, quales postmodum sub birro presbyteri inter Christianos gestare cœperunt.

DE HERODIANIS.

Hῥωδιανοὶ *Herodiani* nomen habent ab Herode magno, Antipatri filio. Eorum fit mentio *Matth.* 22. 16. *Marc.* 3. 6. & *Cap.* 12. *vers.* 13.

De Herodianis primo quæritur; An peculiarem sectam constituerint?

Resp. Quidam Patres statuunt Herodianos religionem ex paganismo & Judaismo conflata, & ab Herode introductam, elegisse & defendisse: hoc probant ex verbis Christi *Marc.* 8. 15. ubi discipulis suis mandavit, ut sibi caverent à fermento Phariseorum, & fermento Herodis. Sed hæc sententia jure merito ab aliis rejicitur, tum quia tantum tres sectæ inter Judæos fuerunt; tum etiam, quia nulla probabili ratione asseritur Herodianos sic fuisse vocatos, quia fermento Herodis fuerunt inquinati.

Secundo quæritur; Quare ab Herode vocentur Herodiani?

Resp. Non est eadem omnium sententia. 1. Quidam eos sic vocatos volunt, quia Herodem pro Messiâ agnoscebant, quoniam apud Judæos alienigenarum primus regnabat. Sed hæc opinio non videtur vera, tum quia hic Herodes, quum hæc agerentur, jam obierat; tum etiam quia genti Judaicæ fuit maximè invisus.

2. Alii arbitrantur eos ab Herode appellatos fuisse Herodianos, quia colligebant & censebant tributa Cæsari solvenda, quibus colligendis rex Herodes ab Augusto constitutus putatur. Hæc opinio ex nonnullorum sententia videtur ex Textu confirmari, quia de tributo Cæsari solvendo Christum interrogabant.

3. Drusius in *Præteritis ad Nov. T.* p. 45. vult Herodianos fuisse Græcos, quos Herodes secum ex deserto adduxerat, quosque in terra illa foverat. Sed hæc Drusii opinio multis refutatur à Buxtorfio in *Lex. Talmud.* ubi ostendit Drusium esse deceptum voce *דגים*, quam putavit punctandam esse per *דגים*; Græcos, cum per *דגים* columbas punctari debeat. Referunt Herodi fuisse columbas domesticas, vocatas Herodianas, quia eas

Herodes ex deserto adduxerat : hæ edoctæ erant acclamare Herodi קירי קירי h. e. Κύριε, Κύριε, domine, domine. Vide plura apud Buxtorfium.

Denique 4. alii verosimilius statuunt Herodianos ita vocari, quia erant milites, sive servi aulæ Herodianæ. Hæc ultima opinio, quæ à nobis etiam approbatur, confirmatur ex Euang. Hebr. & Test. Syriaco : in illo Herodiani vocantur עבדי הרודוס *servi Herodis*, in hoc ביתא דביתא *domestici Herodis*. Hi à Pharisæis ideo videntur adsciti, ut in quamcumque partem Christus respondisset, irretitus teneretur. Si enim censum Romanis solvendum esse negaret, tum tanquam seditiosus puniri poterat: si verò solvendum diceret, in *Herodis* malevolentiam incurreret, qui & ipse libenter illorum jugum excussisset. Vide notas Bezae ad *Matthæi caput 22.*

DISSERTATIO VIGESIMA QUARTA,

Quæ est pars prima

D E

REGIBUS JUDÆORUM.

Regimen Iudaicum diversis temporibus fuit variis obnoxium mutationibus, non semper similes personæ ad clavum imperii federunt : quibusdam temporibus Patres-familias vel Duces ; aliis verò Reges gubernârunt. In genere Res Iudæorum ab Adamo usque ad excidium Templi per Titum Vespasianum factum, sive usque ad annum Christi 72. in quatuor ætates dividi possunt. *Prima* ætas fuit potestatis patriæ, quæ fuit quasi infantia innocens. *Secunda* fuit potestatis judiciariæ, quæ fuit velut adolescentia vegeta. *Tertia* fuit potestatis regiæ, quæ fuit veluti ætas virilis. *Quarta* denique ætas fuit potestatis variæ, scil. Ducalis, Sacerdotalis & Regiæ, quæ fuit velut senectus & interitus regiminis Iudaici.

I. *Prima* regiminis Iudaici ætas erat penes Patres-familias, sive penes Patres singularum familiarum : illi enim, & eorum primogeniti post excessum priorum exercebant regimen ecclesiasticum & civile, erant simul quasi reges & sacerdotes in propriis familiis, maledicebant vel benedicebant

bant suis, exhæreditabant, vel etiam morte filios suos afficiebant. Noach, *Genes. 9. 25.* dicebat, *Maledictus sit Canaan, servus servorum sit fratribus suis.* Abraham *Genes. 21. 10.* Ejecit Hagar & Ismaëlem ex adibus. Iuda *Genes. 38. 24.* Quum audivisset quod Thamar nurus sua scortata esset, dixit: *producite eam ut comburatur.* E contra Isaac Iacobo, & Iacob Iudæ benedixit. Hic status regiminis duravit usque ad tempora Mosis; sed ante ipsius tempora gubernarunt primò Patres-familias, deinde Patriarchæ, qui vulgò decem constituuntur ante diluvium, & his versibus includuntur.

Adam, Seth, Enos, Cainan, Melaleelque.

Iared, Enoch, vivax Mathusla, Lamechque, Noachque.

Viginti quatuor Patriarchæ post diluvium numerantur, quorum duodecim, qui Iacobo clauduntur, vocantur priores, duodecim verò cæteri posteriores, qui omnes ex Iacobi lumbis descenderunt: posteriorum meminit Stephanus *Act. 7. 8.* ubi ait Iacobum duodecim Patriarchas genuisse, h. e. totidem principes tribuum. *Priores* Patriarchæ post diluvium in seqq. versibus continentur:

Semus, & Arphaxad, Sala, Heber, deindeque Peleg;

Regu, post Serug, Nahor, Thare, Abra, Isa, Iacob.

Posteriores comprehenduntur his versibus:

Rub, Simeon, Levi, Iud, Dan, Naphthali, Gad, Aser, Isas, Zebulon, & Ioseph, Benjamin atque minor,

II. *Secunda* ætas regiminis Iudaici erat penes Iudices, & circitèr quadringentos durabat annos, incipiebatque à temporibus Mosis, & exspirabat in Samuele. Tantùm enim in sacris Aaron, ejusque posterì gaudebant jure & titulo sacerdotum; sed Moses in civilibus populum gubernabat: hic enim *Deut. 33. 5.* vocatur *Rex in Ieschurun*, sumptâ voce Regis in latâ significatione. Iudices hi in rei veritate erant quidem Reges, ipsorumque potestas similis erat Regum potestati, sed communiter, nomine tum temporis usitato, Iudices vocabantur. Uno mortuo non statim alius eligebatur, sed aliquando longa erant interstitia inter mortem unius & electionem alterius. Plerumque Iudices tantùm eligebantur tempore maximarum turbarum vel bellorum civilium, & populo liberato ab illis turbis iterum Iudices privatam vitam vivebant: hoc apparet in Gideone: postquam enim liberasset Israelitas è manibus Medianitarum, deseruit regimen suum, & cum offerrent, dixit; *Non habebò dominium in vos, neque filius meus habebit dominium in vos*, *Judic. 8. 23.* Eo tempore, quo non erant Iudices, res magni momenti determinabantur à Sanhedrin. Exemplum Samuelis, qui *1 Sam. 7. 15.* populum omnibus diebus

vitæ

vitæ suæ dicitur judicasse, fuit extraordinarium. Nomina Judicum his versibus memorialibus includuntur.

Moses, Josua, & Othoniel, Ehudque, Debora,
Gideon, Abimelech, Thola, Iair, Iephthaque, & Ebzan,
Elon, post Abdon, Samson, Eli, Samuelque.

III. *Tertia* ætas regiminis Iudaici durabat usque ad captivitatem Babyloniam circiter 520. annos, eratque penes Reges: horum tres priores, scil. Saul, David, & Salomon ante regni divisionem duodecim tribubus præerant, & in universos Iacobi posteros dominium exercebant: sed regno per Roboamum scisso in duas partes, sive in Iudæos & Israelitas, alii Reges illos, & alii hos gubernabant. Iudæis, sive duabus Tribubus præfuerunt viginti Reges, quorum primus fuit Roboam, filius Salomonis, & ultimus Zedekias, duravitque hoc regimen annos circiter 409. Israelitis, sive decem tribubus præfuerunt tantum novendecim Reges, quorum primus fuit Ieroboam, aulicus Salomonis; ultimus verò Hozea, & duravit hoc regimen annos circiter 259. annos. Viginti ergo Reges, duabus Tribubus, & novendecim Tribubus decem præfuerunt. Illi, scil. tres priores Reges generales, & xx. Reges Iudæ his versibus memoriæ causâ comprehenduntur:

Saul, David, Salomon: dein Iudæ noscitur Reges:

Roboam, & Abia, atque Asa, Iosaphat, Ioram.

Ahasias, Athalia, Ioas, Amazia, Azaria,

Iotham, Ahas, Ezechia, Manasse, ac filius Ammon,

Iosias, Ioachas, Iojakim, Ioachin, Zedekias.

Novendecim Reges Samariæ Israelitis præpositi sunt sequentes:

1. Ieroboam. 2. Nadab. 3. Baësa. 4. Ela. 5. Zamri. 6. Amri. 7. Achab. 8. Achazias. 9. Ioram. 10. Iehu. 11. Ioachas. 12. Ioas. 13. Ieroboam, filius Ioas, secundus hoc nomine. 14. Zacharias, filius Ieroboami. 15. Sallum. 16. Menahem. 17. Phaceja. 18. Pekak. 19. Hozeas.

IV. Iam sequitur *quarta* & ultima ætas, quæ erat potestatis variæ: nam in hac ætate non ejusdem dignitatis homines gubernarunt, sed aliquando penes Duces, aliosque, nonnunquam penes Reges dominium fuit. Hæc ætas incepit post captivitatem Babyloniam, & duravit usque ad Titum Vespasianum, circiter annos 595.

In hac ætate variâ fuerunt *primò* quindecim Duces è posteris Davidis descendentes, scil. 1. Zorobabel. 2. Resa Mesullam. 3. Iohannes, filius Resæ. 4. Iudas cognomento Hyrcanus. 5. Ioseph. 6. Simeï. 7. Matathias

tathias cognomento Eli, 8. Maath. 9. Nagge. 10. Helli. 11. Nahum. 12. Amos, cognomento Syrach. 13. Matathias cognomento Siloah. 14. Joseph Junior. 15. Johannes Hircanus, qui fuit postremus Judæorum dux è posteris Davidis.

Secundò. Fuerunt quinque Macchabæi sive Assamonæi, qui ex tribu Levi descenderunt, scil. 1. Matathias Macchabæus. 2. Judas Macchabæus. 3. Jonathan, Frater Judæ. Hic fuit primus princeps & pontifex simul. 4. Simon, frater Jonathæ. 5. Johannes Hircanus Frater Simonis.

Tertiò. Fuerunt in hac ætate duodecim Reges, scil. 1. Aristobulus, qui primus post Regem Sedechiam Rex fuit, & diadema regium capiti suo imposuit, teste Josepho *lib. 13. Antiq. Jud. cap. 19.* Hic fuit primus Rex & Pontifex simul. 2. Alexander Jannæus. 3. Alexandra Regina. 4. Hircanus. 5. Aristobulus 11. Hircani Frater. 6. Hircanus. 7. Antigonus. 8. Herodes Ascalonita, sive Herodes magnus. Hic secundum supputationem Alstedii in Thesauo Chronol. Anno Mundi 3913. Hierosolymam expugnavit, & sceptrum à Judæis abstulit, Antigono securi percussio, & Sanhedrin sublato. 9. Archelaus, Herodis magni filius. Hujus octavi & noni Matthæus *cap. 2. vers. 22.* meminit. 10. Herodes Antipas, qui Christum in passione irrisit. 11. Herodes Agrippa. 12. Agrippa junior, Agrippæ superioris filius, ultimus ex lineâ Herodis. In hoc defecit regnum Judæorum. *Vide plura apud Alstedium in Chronologiâ Sect. 9.*

Nos primâ, secundâ & quartâ regiminis Judaici ætate omisâ, præcipuè de tertiâ, utpote florentissimâ & præstantissimâ, scil. Regum ætate, agemus. In Veteri T. triplicium Regum fit mentio: Melchisedek erat Rex & Sacerdos; David Rex & Propheta; & Saul aliique erant tantum Reges. Non solum hæc munera conjuncta fuerunt in Melchisedecho, Davide, aliisque inter Judæos; sed etiam inter Gentiles tales fuerunt: Virgilius *Æneid. libr. 3.* de Rege Anio refert:

Rex Anius, Rex idem hominum Phœbique Sacerdos.

Servius in notis ad hæc verba ait; *Majorum hæc erat consuetudo, ut Rex esset etiam Sacerdos & Pontifex.* Alex. Neopolit. *lib. 2. cap. 6.* de Trismegisto refert, quod fuerit vocatus Ter maximus, quia erat Philosophus maximus, Sacerdos maximus, & Rex maximus. Nos cæteris muneribus, Regiæ majestati aliquando conjunctis, omisâ, tantum de Regibus quâ Regibus, & quidem Judæorum sive Israelitarum agemus, insistentes vestigiis Schickardi in משפט המלך, & has sequentes quæstiones movebimus.

V. *Primò quæritur* ; Utrum Reges Israelitis in terrâ sanctâ fuerint præpositi secundum Sacram Scripturam , & speciale Dei mandatum ; an verò tantummodo ex conniventia & permissione ?

Resp. Non est eadem omnium Iudæorum sententia : nonnulli statuunt Israelitas Saulem in Regem petiisse secundum præceptum Dei ; alii verò defendunt Deum Israelitis tantum concessisse , & permisisse eligere Regem , sicuti permisit polygamiam & divortium. Hi posteriores sententiam suam quibusdam rationibus conantur probare.

Ratio 1. Quia Israelitæ non indigebant Rege : nam Deus ipsis abundè sufficiebat , & satis sine Rege eos gubernare poterat. *Resp.* Si hæc sequela valeret ; ergò nec Ducibus , nec etiam collegio magno Sanhedrin indiguissent : quia Deus ipsis sufficiebat , & satis sine illis eos gubernare poterat. Præterea Deus *Deut.* 17. 15. videtur Israelitis legem de eligendo Rege dedisse , cum ait ; שׁוּם חָשִׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ , *Ponendo pones super te Regem.*

Ratio 2. Regimen regium videtur pugnare cum libertate populi Iudæici , cujus conditio non fuit regi ab alio. *Resp.* Ergò nec ulli regimini subiecti esse debuissent. Deinde Regum potestas non derogabat libertati Iudæorum ; quia Reges non secundum libidinem suam , sed secundum legem divinam subditos gubernare debebant.

Ratio 3. Reges multa mala pepererunt Israelitis : ergò Deus ex conniventia tantum Israelitis videtur reges permisisse : nam David fuit causa pestilentia , Salomon idololatriæ , &c. *Resp.* Verum quidem est quod Reges quorundam malorum per accidens causæ fuerint , sed per se multa bona etiam effecerunt : David hostes Dei devicit , cultum Dei instituit , Levitas , Sacerdotes , Cantores , &c. ordinavit ; Salomon Templum ædificavit , Proverbia edidit , pacem in toto regno servavit , &c.

Ratio 4. Samuel 1 *Sam.* 8. 6. factum populi regem petentis detestatur : ergò petitio Regis non placuit Deo , nec fuit secundum præceptum divinum. *Resp.* Samuel increpat populum , non quia Regem eligeabant , sed quia illegitimè & indignâ murmuratione , contemnendo Samuelem , diffidendo Deo , & confidendo nimium suis futuris Regibus , eum expe-
tebant.

Hæ rationes allatæ ita quidem solvuntur , nihilominus contraria sententia etiam clarè ex *Deut.* 17. non potest probari : nam *vers.* 14. & 15. videtur tantum esse conditionalis concessio , quæ à Deo variis modis limitatur : sic enim ait Textus ; *Si dixeris , constituam super me Regem , sicut omnes gentes , Tantum constitui super te Regem , quem elegit Jehova ; è medio fratrum*

fratrum tuorum, non poteris tibi præficere virum extraneum. Utraque sententia nititur suis rationibus; nobis tamen ea videtur magis probabilis, quæ statuit Israelitas petendo simpliciter Regem non peccasse, sed eatenus peccasse, quia non legitimo modo Regem petierunt; & per consequens Iudæi videntur postulasse Regem secundum jus divinum, & non ex solâ permissione aut conniventia.

DISSERTATIO VIGESIMA QUINTA,

Quæ est pars secunda

DE

REGIBUS JUDÆORUM.

VI. *Ecundò queritur; A quibus Reges Iudæorum fuerint electi?*

Resp. Reges duobus modis electi fuerunt, vel modo ordinario, vel extraordinario; Ordinario modo electio fiebat per Sanhedrin, h. e. per Synedrium maximum, constans LXXI. Viris. Hoc Sanhedrin institutum est à Deo, Num. 11. 16. *Congrega mihi LXX. viros de senibus Israel, &c.* quibus si Moses qui fuit præses addatur, sunt LXXI. Hi negotia magni momenti, religionem scil. rempublicam, Pseudo-prophetas, bellum, pacem, fœdera &c. concernentia, gubernabant, & determinabant: inter ea magni momenti negotia etiam electio Regum meritò numerabatur; & propterea eadem non sine causâ huic Sanhedrin competebat. *Vide de hoc Sanhedrin infra dissert. 46.*

Nonnunquam modo extraordinario, & non per votorum electionem, sed per os Prophetæ, vel per Urim & Thummim Reges eligebantur: hoc asserit Aben Esra ad Deut. 17. 15. אשר יבחר על פי נביא או משפט האורים. *Quem elegerit Deus per os Prophetæ, vel indicio URIM; adeoque sensus est, non quem tu ipse elegeris.* Stante templo primo in rebus dubiis & gravioribus Pontifex, mediantibus Urim & Thummim in pectorali collocatis, Deum consulebat, qui responsum in Pontificis pectorali ostendebat. *Vide annot. belg. ad Num. 27. 21.* Modum, quo oraculum responsa dabat, describit Rambanus Hal. *Kele hammikdash cap. ult.* Pontifex stabat facie suâ versus arcam, & consulens retro illum, vultu

ad tergum sacerdotis directo, rogabatque voce submissâ, ex. gr. Ascendam ne aut non ascendam? Confestim Spiritus sacer induebat Pontificem respicientem ad pectorale, in quo cernebat responsum, quod responderet illi, qui per Pontificem oraculum consulebat. Non idiotæ, sed Rex, aut Senatus, aut vir aliquis honoratus voluntatem Dei tali modo sciscitabatur. Sic Josua, stans coram Eleasaro, Deum per ipsum mediantibus Urim consuluit, Num. 27. 18. 19. 20. 21.

Quid propriè Urim & Thummim denotant? Resp. Variæ sunt Authorum sententiæ, præcipuas tantùm breviter hîc enumerabimus. 1. Quidam putant Urim & Thummim fuisse nomen Dei tetragrammatum Jehova. 2. Vel duos lapides lucidissimos à Deo immediatè productos, & Mosi dados. 3. Alii existimant fuisse duodecim gemmas pectorali Pontificis impositas. 4. Aut duo simulachra manu Dei affabrè facta. 5. Alii denique arbitrantur illa verba Urim & Thummim ita materialitèr pectorali fuisse inscripta. *אורים* Urim & *תומים* Thummim latinè significant *lucis* & *perfectiones*: prius à luce habuit nomen, quia ad quæsitâ indicanda, extraordinariam lucem accipiebat, & quasi miraculosè fulgebat; posterius verò est quasi effectio, & executio lucis, h. e. consilii divini, quod per Urim significabatur. Vide Buxt. in Lex. Talm. Ut ut sit, nihil certi, quia Scriptura tacet, hîc determinari potest: saltem Pontifex non auribus sed oculis voluntatem Dei in pectorali ex Urim & Thummim cognoscebat. Sed nescimus, an Pontifex responsum cognoverit ex litteris Alphabethi, quæ in pectorali conspiciebantur: nam Exod. 28. 21. docemur Nomina duodecim tribuum arte sculptoriâ gemmis pectoralis fuisse incisa. Etiam ignoramus an idem Pontifex responsum ex ipsa configuratione gemmarum illuminatarum inter opacas, & speciem literarum per elevationes exhibentium, expiscari potuerit. Saltem Pontifex inspiciendo pectorale suum responsum divinum cognoscebat, & qualis Rex eligendus esset petenti indicabat. Hoc oraculum Urim & Thummim cessavit sub templo secundo. Sed rogabit fortè aliquis; An non Ezra cap. 2. vers. 63. prædicatur, quod sub templo secundo sacerdos staret cum Urim & Thummim? Resp. Ille locus intelligitur vel de futuro seculo, vel de sacerdote digno, qui Urim & Thummim gestaret. Vide plura apud Schickardum in משפט המלך.

VII. Tertiò quæritur; Ad quænam respexerint in Rege eligendo?

Resp. Præcipuè ad hæc tria; ad sexum scil. ad Patriam, & ad genus vitæ.

1. Ratione sexus non eligebatur foemina in Reginam: nam Deut. 17. 15. dicitur, Ponendo pones supra te Regem, non Reginam. Similiter in Gallia lege cautum est ne Regina succedat: è contra Sueci & Angli collum foemineo

mineo sexui aliquando submiserunt. Contra hæc *objici* potest exemplum Athaliæ, matris Ahaziæ 2 Reg. 11. 1. qui filio suo successit, & regno Judæ septem annis præfuit. *Resp.* Verum est, illa quidem regnavit, non tamen de jure sed facto, & sanguine Regio interfecto imperium vi tyrannicâ invasit.

2. Ratione *Patriæ* eligebatur Judæus natus, non factus sive profelytus. Sicuti sunt cives nati & facti, sic fuerunt in Terra Sancta Judæi nati & facti. Secundum legem Dei non licitum erat eligere extraneum, Deut. 17. 15. *E medio fratrum tuorum statuito super te regem, non poteris tibi præficere virum extraneum, &c.*

3. *Genus vitæ* etiam considerabatur: nam mechanici, ut sutores, sartores, alutarii, lanii, tonsores, textores, &c. non eligebantur in Reges: imo si vel unico die in tali opificio versati fuissent, inidonei censebantur. Quare tales homines mechanici inidonei censebantur ad suscipiendum regimen regium? *Resp.* Propter duas rationes. 1. Quia homines in vili & fordido opificio sæpè etiam servile ingenium contrahere solent. 2. Ne tales Reguli populo tandem contemptui essent: nam populus jugum hominis æqualis vel inferioris vix ferre potest. Artes mechanicæ admodum contemnuntur à Judæis; & propterea vix vigesimus, etiamsi res domi sit angusta, artem mechanicam exercet; sed plerique Judæi usurâ vel mercaturâ vitam sustentant.

Contra hoc tertium requisitum fortè aliquis excipiet; Annon legimus in Veteri T. nonnullos infimæ fortis homines regnasse? Annon Saul fuit agaso, & David opilio? *Resp.* 1. Fuerunt extraordinaria exempla, sed hic loquimur de eo quod communiter fieri solebat. 2. Deus speciali illâ electione, quâ eos specialiter elegit, eos nobilitavit. Præterea Saul rem domi angustam amplitudine lacertorum quodammodo compensavit. *Vide plura apud Schickardum.*

V III. *Quartò queritur; Quibus cæremoniis Reges recenter electi inaugurarentur?*

Resp. Præcipua cæremonia inaugurationis fuit unctio, & propterea Reges Judæorum vocati fuerunt Reges Uncti. Hinc Reges Galliæ ad imitationem Regum Israël etiam solent ungi. In quibus partibus corporis? Circa caput, pectus, humeros & brachia: eâ tamen unctione non conceditur Regibus Galliæ vel Angliæ vis physica sanandi peculiare morbos, vel ulcera quædam. Reges Galliæ & Angliæ quosdam peculiariter affectos aliquando attingere solent, sed à Deo est restitutio sanitatis.

Unctio Regum Judæorum fiebat oleo, non vulgari, sed confecto ex quatuor speciebus aromatum, scil. ex *myrrha*, *cinnamomo*, *calamo*,

lamo, & קרף *casia*, uti scribitur *Exod. 30. 23.* Unctio hæc, dicente Schindlero in *Lex. pag. 1043.* tali modo fiebat; Fundebatur de unguento primum super caput Regis: deinde in formam coronæ inter supercilia oculorum ejus ungebatur: tandem, quod in vase erat reliquum infundebatur ejus capiti: quia vas erat plenum, ut inde ungi & fundi posset. Salomo 1 Reg. 1. 34. dicitur unctus à Zadoko Pontifice, & Propheta Nathane, quorum alterum affudisse oleum, alterum inunxisse putat Schickardus. Non parcius sed largitèr oleum affuderunt. De Pontifice Aarone legitur *Psal. 133. 2. A Capite Aaronis in ejus barbam usque, imo ad oram vestimenti defluxisse.* Hic legimus etiam Pontifices fuisse unctos, sed eorum unctio parumpèr differebat à Regum unctio. 1. Reges in formam O sive coronæ inter supercilia ungebantur, sed Pontifices in formam X Græcorum sive in formam crucis. 2. Omnes & singuli Pontifices ungebantur, sed non omnes Reges, verum illi tantum de quorum successione oriebatur dissensio, vel oriri posset. Quare in tali occasione unctio Regum observabatur? *Resp.* Ut removerent æmulationes. 2. Ut populus certus esset hunc & non illum in Regem esse electum. Hinc Salomo, etiamsi David pater unctus esset sibi & posteris suis, ob seditionem Fratris Adoniæ unctus legitur 1 Reg. 1. 5. Joasus propter Athalias, 2 Paral. 23. 11. & Joachasus propter fratrem Jehojakim 2 Reg. 23. 30.

Communitèr Unctio boni ominis causâ ad scaturiginem fontis coram populo fiebat. Unde hoc probatur? Ex exemplo Salomonis, de quo David 1 Reg. 1. 33. mandavit, ut filium Salomonem Regem eligendum deducerent ad Gihon, rivum extra sed prope urbem Jerosolymam scaturientem, & in torrentem Kidron se exonerantem.

Electionem & Unctionem duo præcipuè sequebantur. 1. Congratulatio populi hisce vocibus יהי המלך *vivat Rex*, 1 Reg. 1. 34. 2. Distinctio vestium. Romanorum Reges purpurâ, sed Judæorum sæpè splendidâ sive albâ veste induti fuerunt: hinc Judæi suos nobiles vocant חורין *albatos*. *Jacob 2. 2.* scribitur; *Si ingrediatur vir veste splendidâ sive alba:* propterea etiam Christus *Luc. 23. 11.* ab Herode vestitus est veste splendidâ sive albâ, quia Christum tanquam Judæorum Regem illudebat: sed milites Pilati, more Romano, Christo, quasi ficto Regi, chlamydem purpuream induerunt; *Matt. 27. 28.* *Et quum exuissent eum, circumposuerunt ei chlamydem coccineam.*

IX. *Quintò quæritur;* An Reges Judæorum fuerint soluti legibus?

Resp. 1. Legibus particularibus humanis Reges non fuerunt obstricti. 2. Legibus divinis æquè obstricti fuerunt ac subditi; imo arctiùs eas observare

servare tenebantur : quia aliis bono exemplo præire , & transgressores enormes punire debebant. Hinc Reges , ut legem altiùs menti imprimerent , totum Pentateuchum , vel secundùm alios , binos pentateuchos describere fuerunt iussi , *Deut. 17. 18. Sed erit quum insidebit solio regni sui, ut describat sibi duplum legis &c.* Si parentes Regi nullum exemplar Legis reliquissent , duo exemplaria ex sententiâ Maimonidis exscribere tenebatur : unum asservabat in thesauris suis ; alterum verò nunquam removebat à se , nisi cum tegeret pedes suos , vel iret ad balneum , aliaque loca impura. Hâc in re leges Regem arctiùs ad pietatem astringebant quàm ullum subditorum : nam vulgaris Israelita , si literarum rudis esset , legem ab alio scriptam sibi emebat , quod Regi fuit illicitum. Quod Reges legibus Divinis etiam obstricti fuerint apparet ex diversis exemplis Regum : David enim adulterium & homicidium committendo , & Salomo alienos Deos colendo , &c. gravia peccata commiserunt : prior hoc fatetur *Psal. 51. 6. Tibi, tibi soli peccavi, &c.* Rex Uzzia *2 Chron. 26. 16. 20.* cum ingressus esset Templum Iehovæ , ut adoleret super altare suffitus , leprâ percussus est , & ejectus est à Sacerdotibus ex Templo ; imo ex Regiâ , & in separatâ domo habitavit , sicuti Moses *Levit. 12. 46.* mandaverat. Legibus ergò divinis Reges obstricti fuerunt , quod etiam probatur ex *Deut. 17. 16.* ubi illis specialia præcepta de Uxoribus , Equis & Opibus non multiplicandis sunt data , quæ tamen de facto nonnunquam transgressi fuerunt. Judæi à lege fratriandi (quæ describitur *Deut. 25. 6. 7. 8. 9. Ut quis defuncti fratris viduam aut duceret, aut ne publicè calceum sibi extrahi & in os sui pateretur*) ne populo contemptui esset , Regem immunem fecerunt. Sed à legibus Divinis eum immunem reddere non potuerunt. Poëta Owenus l. 3. ad verba Psalmi 51. *Tibi soli peccavi* , hæc tali disticho inclusit.

Subditus in legem peccat , Regemque, Deumque.

Rex peccat soli (Rex quia nempe) Deo.

X. Sextò quæritur ; An Rex Iudæorum , si peccasset , jure à Iudicibus pœnâ affici potuerit ?

Resp. Schickardus multis conatur ex Rabbiniis probare Regem non tantùm potuisse in jus vocari , sed etiam pœnâ aliquâ affici. Sed à quibus ? A Sanhedrin sive synedrio maximo , Hierosolymis congregato. Propter quæ delicta ? Propter hæc tria , scil. si uxores , si equos , vel si divitias nimium multiplicaret. Quali pœnâ , an capitali ? Non capitali : negant enim Iudæi Regem potuisse occidi à Sanhedrin ; sed pœnâ vulgari , h. e. vapulatione sive flagellatione , cujus meminit Moses *Deut. 25. 2. Quadragenis*

dragenis plagis percutiet eum. Hâc pœnâ Paulus 2 Cor. II. 24. se quinquies à Judeis punitum esse asserit, accipiendo singulis vicibus quadraginta plagas minùs una. De hâc pœnâ vide Buxt. de Abbr. in dedicat. & infra disert. 49.

Unde Schickardus hoc paradoxum probat, scil. quod Reges, si peccarent, potuerint à populo pœnâ flagellationis puniri?

Resp. Hoc conatur probare. 1. Ex Maimonide Hal. Melach. cap. 3. §. 4. לא ירבה לו נשים מפי השמועה למדו שהוא לוקה וכו' *Ne multiplicet Rex sibi Uxores: ex orali traditione hauserunt, licere usque ad XVIIII. ducere; ut si superadderet vel unicam, vapularet. Ne multiplicet sibi equos, nisi quantum ad currus sufficit: si verò duceret vel unicum ante se ad pompam, ut cæteri Reges solent, vapularet. Ne multiplicet sibi Opes, argentum & aurum, ut relinquat in privatis thesauris, ultra id quod erogandum est ministris: si excedit, vapulat.* 2. Probat ex Tractatu Sanhedrin cap. 19. ubi ducentæ & septem culpæ enumerantur, & inter eas tres de Regibus, quæ etiam flagellationem merentur, scil. si uxores, equos, aut opes multiplicarent. 3. Ex exemplo Herodis, qui se coram Sanhedrin sistere debuit, ut rationem daret quare Ezechiam latronem cum sociis, inconsulto Hyrcano, ad supplicium rapuisset; & propterea parùm aberat, nisi aufugisset, quin morte punitus fuisset. Vide Joseph lib. 14. Antiq. c. 17.

Verum recta ratio & autoritas Regum videntur contrarium probare: fatemur quidem quosdam antiquos & recentiores Judæos hoc asserere, sed absque ullo fundamento. Unde quæso probabunt tale jus unquam concessum fuisse illi Sanhedrin? Quando Sanhedrin tale quid in Reges suos tentavit? David adulterium & homicidium commisit; sed an unquam vapulasse legimus? E contra Psal. 51. 7. ait; *Tibi, tibi soli peccavi.* An non esset contra Regiam majestatem seipsum instar facinorosi projicere, & se percutiendum subditis suis dare?

Sed regerit Schickardus illam flagellationem non fuisse pœnam infamem, sed instar mulctæ, quæ etiam à nobilissimis citra infamiam exigitur. Verum enim vero hæc pœna fuit aliquo modo infamis, sed non in tali gradu sicuti jam: imminuit tamen honorem & gravitatem alicujus. Nam Præses & Sanhedrin, si ita vapularet, indignus semper æstimabatur, qui unquam in priorem statum restitueretur. An non Rex omnibus derisui fuisset, si ita in terram projectus flagellatus fuisset?

Deinde Schickardus fatetur se nulla exempla adferre posse, ex quibus talem Regum pœnam probare possit: sed ait se loqui de jure & non de facto. Verum de jure quæstio est. Nos negamus tale jus concessum fuisse illi

illi Sanhedrin, & nullibi ex S. Scriptura tale jus probari potest. Tantumdem fidei hic merentur Hebræi, quantum cum certum uxorum numerum, scil. xv i i i. qui licitus esset Regi, ridiculâ consequentiâ colligunt. Ipse Maimon fatetur se hunc uxorum numerum ex traditione accepisse; similiter etiam de pœnâ Regibus infligendâ: sed Iudæi in traditionibus allegandis pessimè sæpè contra S. Scripturam eunt. Probant tamen Verpæ sententiam suam ex *Tract. Talm. Sanhed. cap. 2. pag. 19. a.* אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותן דכתיב בית דוד: *Ait Ras Joscph, non intellexerunt nisi de regibus Israel: at Reges familiae Davidicæ judicant & ipsi judicantur, quia scriptum est (Jerem. 21. 12.) O domus David, judicate manè judicium.* Sed absurda hæc probatio fatis ipsos Iudæos refutat. Abarbanel explicat vocem *manè*, h. e. ut judices sint sobrii, & non cibo vel potu saburrati. De plagis verò Regi infligendis ne נעו quidem in dicto loco habetur. Præterea si lex exalceationis non habuerit locum in Regibus, quia cum aliquâ ignominiâ erat conjuncta; ergò nec talis flagellatio. Ratio est: quia extractio calcei absque ullâ culpâ exercebatur, sed non flagellatio: nam hæc propter delictum aliquod infligebatur; & per consequens Rex, ne populo contemptui esset, non potuit ita vapulare. Denique Casaubonus *ad Annal. Eccl. Exercit. 13. num. 5.* negat exemplum Herodis suprâ allatum hîc obstare, eò quòd cum Herodi dicta dies esset, adhuc juvenis & privatus fuerit. Concludimus ergo Reges Iudæorum nunquam jure vel facto ita fuisse punitos, vel puniri potuisse: & per consequens nemo ex jure vel consuetudine Hebræorum potest probare vel Reges de solio esse detrudendos, vel simili pœnâ afficiendos, vel ullo modo capite privandos, prout Milton in defensione populi Anglicani facit cum ait; *Reges Hebræorum judicari posse atque etiam ad verbera damnari.* Ergò regicidium est licitum. Sed Antecedens est falsum, & Consequentia nullo modo ex tali Antecedente, si vel verum esset, procederet. In sequenti dissertatione Leges Fundamentales Regni Judaici, à Mose *Deut. 17.* latas, post invicem describemus; ut ex illis constet Reges Legibus Divinis etiam fuisse subjectos, eosque non potuisse pro libitu populum Judaicum gubernare, nisi velint transgressores Legum Divinarum fieri, & simul privari illis benedictionibus, quas Deus Regibus *vers. 20.* promisit, scil. *vita longæva, & derivationis regni in posteros.*

Quæ est pars tertia & ult.

D E

REGIBUS JUDÆORUM.

XI.

Eptimò quæritur; Quæ fuerint leges fundamentales regni Iudaici?

Resp. Leges fundamentales, à Deo Regibus Iudæorum mandata, describuntur Deut. 17. Earum prima legitur versu 16. לא ירבה לו סוסים *Non multiplicabit sibi equos.* Targum, quod Ionathæ vocatur, hunc textum de duobus tantum equis intelligit, cum ait: לא יסגן ליה על תרין סוסוון דלמא ירכבון רברבנוי עליהון ויתגאון ויתבטלון *Ne multiplicentur ei supra duos equos, ne equitent principes ejus, & superbiant, & cessent à verbis legis.* Selomo Iarchi numerum quidem non determinat, sed ait לא ירבה סוסים אלא כרי מרכבתו *Non alat plures equos quàm sufficiunt ad currus.* Et alii addunt; *Non habeat Rex duplices vel triplices, ut aliquando ad hos, aliquando ad alios currus aptare per vices possit.*

De hac lege quæritur; Quare Deus interdixerit multiplicare equos?

Resp. 1. Ne Reges in multitudine equorum nimium superbirent: propterea Maimon scribit, *prohibitum fuisse vel unicum equum phaleratum ante vel juxta currum incedentem alere.* 2. Ne nimium confiderent equis. 3. Ne quasi ad emendum equos populum in Ægyptum deducerent: in Ægypto enim erant equi præstantissimi, & sæpè mercatores eò proficiscebantur ut emerent equos, uti discimus ex exemplo Salomonis, 1 Reg. 10. 28. *Egressus equorum Salomonis erat ex Ægypto.* Propter has rationes non licitum fuit Regi multiplicare equos. David Kimchi in Comm. ad 1 Reg. 4. 26. Salomonem hujus peccati accusat, cum ait; אמרו חכמים: ל"כ כי עבר על לא *Dixerunt Doctores b. m. Salomonem violasse hanc legem de non multiplicandis equis; illa enim vetat equos multiplicari supervacaneos.* Cum verò Rex duodecim millia equitum haberet, & quadraginta millia præsepiorum equilium. Multos ergò aluit equos non necessarios. Et cui bono tot equites & equos comparavit, cum nulla bella gereret?

Sed rogabit nonnemo, Quot equi in dicto loco concedantur?

Resp. Hoc absolutè dici non potest, sed pro ratione pacis vel belli numerus debuit minui vel augeri: saltem Salomo tempore pacis alens quadraginta

draginta millia equorum (1 Reg. 4. 26.) videtur contra hoc præceptum mirum in modum peccasse; & è contra Paraphrastes Chaldaeus, statuens tantum duos equos in textu intelligi, videtur in numero equorum affigendo nimium hallucinari.

XII. *Secunda Lex Regni* legitur ibidem, לא ישיב את העם מצרימה Non *reducet populum in Ægyptum*. Quare Deus illum reditum vel illam reductionem interdixit? *Resp.* 1. Ne ibi equos emerent, & sic fastum augerent: immediatè enim in textu additur *ad emendum equos*. 2. Ægyptii erant summi peccatores, & si Reges iterum eò reduxissent populum, facile populus potuisset seduci ad idololatriam, &c. Vide *Frischmuth de Rege elig.* 3. Ne beneficium liberationis ex Ægypto parvi facerent, sicuti sæpissimè fecerunt, *Exod.* 14. 11. & 16. 3. &c.

XIII. *Tertia lex Regni Judaici* invenitur *versu* 17. לא ירבה לו נשים Non *multiplicabit sibi uxores*. Ratio additur in textu; *ne declinet cor ejus*. Nam uxores facile seducunt maritos suos. Sic Eva seduxit Adamum, & Salomo in gratiam uxorum, 1 Reg. 11. 1. Idolis Astaroth, Camos & Milcom columnas & altaria ædificavit. Adhuc alia similia exempla ex sacris & profanis proferri possent, sed sumus hoc tempore contenti recitando vulgatum illum versiculum.

Adam, Samsonem, Petrum, Davidem, Salomonem,

Decepit mulier. Quis modò tutus erit?

Quot uxores secundum legem Judaicam Regi impunè fuerunt concessæ?

Resp. Octodecim: sic Targum Jonathæ ait; ולא יסגון ליה נשין על תמנסי. Neque multiplicentur ei uxores ultra octodecim. Similiter Maimon Hal. Melach. cap. 3. §. 4. מפי השמועה למדו שהוא לוקה י"ח נשים ואם הוסיף אחת. Ex orali auditione didicerunt, accipere 18. uxores: at si vel unicam superadderet atque maritaret, vapulare. Vide plures probationes in Schickardo p. 70.

Unde quæso hic numerus probetur? *Resp.* Salomo Jarchi in Comm. ad Deut. 17. 17. probat hunc numerum ex 2 Sam. 12. 8. לא ירבה לו נשים אלא שמנה עשרה שמצינו שהיו לו לרור שש נשים ונאמר לו ואם מעט ואוסיפה: Non multiplicabit sibi uxores ultra octodecim: invenimus enim quod David habuerit sex (sic censet cum Hebræis Vatablus, sed Drusius Davidi octo adscribit) & tamen illi dicitur (scil. 2 Sam. 12. 8.) si parum est, addam tibi sicut illa sicut illa, h. e. bis totidem. Eodem modo etiam alii Rabbini probant. Sed quis non videt hoc absurdissimè probari? Nam pronominis repetitio non definitè rem certam, nec certum numerum, sed indefinitè rem aliquam similem denotat, uti exempla Jos. 7. 21. Judic.

18. 4. satis demonstrant. Refutat etiam hanc probationem Abarbenel.

Quæritur; An inter 18. uxores Regi quasi concessas etiam concubinæ numerentur? Judæi hoc affirmant.

Porro *quæritur*; An concubinæ fuerint meretrices? Et an scandalum præbuerit alere concubinam? *Resp.* 1. Non fuerunt meretrices, nec ipsarum liberi fuerunt spurii, sed fuerunt uxores. 2. Nullum scandalum præbuit: etiam viri pii eas alebant; nam in foro soli non erat peccatum. De foro poli hîc non disputamus: nam secundum illud omnem polygamiam tam inter Patriarchas quàm inter Reges usitatam damnamus. Contrariam tamen sententiam Judæi & multi Christiani defendunt.

Adhuc *quæritur*; Quæ fuerit differentia inter veras uxores & inter concubinas Veteris T.?

Resp. 1. Uxores superiori gradu fuerunt habitæ quàm concubinæ. 2. Illarum filii erant hæredes, sed harum filii erant tantum legatarii, vel accipiebant quædam dona pro toto patrimonio, uti Gen. 25. 6. de Abrahamo legitur; præcipuè quando fuerunt concubinæ servæ, vel extraneæ; sed concubinarum ingenuarum, h. e. Israelitarum liberi etiam succedebant in hæreditatem. Vide Seldenum *cap. 3. de Successionibus Hebræorum*. 3. Uxores solennitè certis adhibitis cæremoniis ducebantur, sed concubinæ fuerunt ductæ absque cæremoniis. 4. Uxores ducebantur per sponsalia & per dotem, sed concubinæ tantum per sponsalia absque dotis scriptione & assignatione. Vide Baxt. *de Sponsalibus pag. 11.* & Schickardum in משפחותיהוה *cap. 3.* Concubinæ ergo fuerunt uxores: nam non est verosimile Davidem decem, & Salomonem trecentas aluisse meretrices; cum meretrix ex lege fuerit prohibita. Deinde concubinæ sæpè vocantur uxores, 2 Sam. 15. 16. *Et reliquit Rex decem uxores* (h. e. concubinas,) *ad custodiendam domum.*

Tandem *quæritur*; Nonne Salomon alendo septingentas uxores & trecentas concubinas (1 Reg. 11. 3.) legem Dei ex sententiâ Judæorum transgressus sit? *Resp.* Judæi eum graviter hâc in re transgressum esse asserunt: fuit Rex sapiens sed hic insipiens.

Verum *rogabit* nonnemo; Quare Salomon non majorem vitæ & valetudinis suæ habuerit rationem? Et quomodo potuerit mille uxores cognoscere?

Resp. 1. Abarbenel putat Salomonem fuisse salacem, libidinosum, & mulieribus deditum, & multas fuisse inter illas mille uxores, quas tantum semel de vita cognovit: nam postquam Rex aliquam cognovisset, eam putat statim fuisse seclusam, & honoris causâ omnibus aliis viris in æternum

num prohibitam. 2. Alii arbitrantur Salomonem idem fecisse quod Assue-
rus, qui congregavit multas virgines, ut videret quænam Regi placitura
esset; ut postquam singulas cognovisset, sexaginta ex illis separaret, &
segregaret ad coronam regiam, & ex concubinis octuaginta, quod postea
etiam fecit. Hinc illustant locum *Cantic. 6. 8.* ubi Salomoni dicuntur
fuisse *sexaginta Reginae, octuaginta concubinae, & adolescentulae multae.* 3. A-
lii existimant omnes illas non fuisse ipsius uxores, sed fuisse partim uxo-
res, partim mulieres de vulgo, ad ejus obedientiam destinatas: fuissent er-
gò quasi ancillæ & pedissequæ, quibus aliquando ad voluptatem uteba-
tur, vel quibus etiam nunquam utebatur. Sed prima sententia nobis pla-
cet, & sic non mirum est Salomonem 700. uxores & 300. concubinas a-
luisse.

*Occasione uxorum Regis, breviter hic adjiciemus communem confirmationem
matrimonii Judaici.*

In hac figurâ repræsentatur confirmatio matrimonii inter Judæum & Judæam. In hac confirmatione hæc seqq. considerata veniunt.

1. Confirmatio fit communiter sub dio in plateâ vel horto; ideo hîc nubes cœli suprâ conspiciuntur. Quare sub cœlo? Ut instar stellarum in cœlo multiplicarentur. Non tamen fit sine aliquo tegumento: sed quatuor viri sive pueri tenent conopæum, sive tegumentum aliquod, quatuor

perticis alligatum, sub quo matrimonium confirmatur, uti hîc videre est.

2. Rabbini aliquis solet matrimonium confirmare, qui hîc togâ indutus sub conopœo adstat sponsæ.

3. Sponsus vestes suas Sabbathinas, & sponsa vestes nuptiales induit, ac magnificentissimè sese ornat. Mulieres oculis sponsæ obtendunt velum. Quare? Ne sponsum præ pudore & modestiâ adspiciat, ad exemplum Rebeccæ, *Gen. 24.* Sponsa stat à latere dextero sponsi. Quare? Quia *Psal. 45. 10.* habetur; *Astat conjux ad dexteram tuam.* Ita hîc sponsa vela-

sa velatis oculis ad dexteram sponsi stans, pudore quasi suffusa, conspici-
tur.

4. In summis festivitatibus etiam mœsti esse debent. Quare? Propter Urbis & Templi desolationem. Hinc *primò* sponsus instar lugentis in capite gestat atram umbellam vel cucullum, & sponsa caput pullo palliolo involvit. *Secundò*; Sponsus cyathum vini, postquam ex eo biberunt, parieti allidit si virginem ducat; & terræ si viduam, etiam ob eandem causam. *Tertiò*; Sponsus vestibis Sabbathinis superaddit longum pallium, sicuti lugentes incedere solent. Hic conspicitur sponsus tali pallio, & cucullo in capite ornatus, & stans ad sinistram sponsæ.

5. Sponsus & sponsa faciem obversam ad Meridiem, & tergum versus Septentrionem habent. Quare? Benedictionis ergo: nam in Talmude docent Rabbinii; *Qui lectum suum inter Meridiem & Septentrionem ita collocat, ut vultum Meridiei obvertat, illi multos nascituros filios.*

6. Sponsa ter sponso circumducitur (ut gallus gallinaceus gallinam circumit) Quare? Quia *Jer. 31. 22.* habetur; *fœmina ambit virum.* Tum sponsus sponsam acceptam semel quoque circumducit. Interea adstantes benedictionis ergò, in illos conjiciunt frumentum, aliquando ei pecunia pro pauperibus immiscetur, & conclamant פרו ורבו *fructificate & multiplicamini.*

7. Rabbinus manus utriusque conjungit, & à sponso annulum, totum aureum, & sine gemmâ accipit, duos testes advocat, quibus eum ostendit, utrum probus sit, & pecuniâ aliquâ æstimandus: tum sponsus in præsentia testium indici sponsæ eum induit, & ait; *Ecce annulo hoc desponsata mihi es secundum ritum Mosis & Israelis.* Quare annulus debeat esse sine gemma? Et unde hoc probent? *Resp. ad 1.* Ne sponsa putaret gemmam eam esse vel spuriam; vel minoris pretii, uti vulgò æstimatur. *Ad 2.* Quia initiales literæ verborum sequentium, אה בתי נתתי לאיש *filiam meam dedi viro,* ferè formant has voces אבן לא יש *Lapis ne sit;* si nempe vox ultima dividatur.

8. Postquam sponsa annulum accepit, statim in præsentia duorum aliorum testium clarâ voce prælegitur instrumentum, & pacta dotalia.

9. Si sponsa sit immunda, statim post matrimonii confirmationem ea à sponso separatur, uti ipse meismet oculis vidi; adeo ut sponsus eam vel digito attingere non audeat, multo minus eam cognoscere.

10. Vulgò nuptiæ per septiduum solent durare ad exemplum Labanis, qui dixit Jacobo; *Imple septimanam hanc;* & Samsonis, de quo scriptum est; *Si indicaveritis illud septem diebus convivii.* Vide plura in *Syn. Buxt. c. 39.*

XIV. Quar-

XIV. Quarta lex fundamentalis etiam describitur versu 17. כסף וזהב לא ירבה לו מאד *Argentum & aurum non multiplicabit sibi valde.* Deus non simpliciter interdicit Regi corradere opes, sed excessum taxat, vetatque valde corradere opes. Deinde non prohibet absolutè multiplicare opes, sed vetat ne sibi in particulari ad fastum multiplicet. Sed quare Deus hanc legem Regi dedit? Resp. 1. Ne nimium superbiret, & plus opibus quàm Deo confideret. Hiskia cor propter opes immodicè cumulas intumuit, Jes. 39. & homines propter easdem Dei sui solent oblivisci, Prov. 30. 9. 2. Ne iniquis exactionibus expilaret suos subditos: hanc rationem dat Abarbanel: להיותו מבואר שאם ירבה אחר העשר וכו' *Palam enim est, quod si Rex divitiis inhiaret, non justè sed per fas nefasque eas esset conquisturus.* Si enim Rex sit avarus, detonsa lana non sufficiet, & tandem tentabit pecudes deglubere. Iterum hinc peccavit Salomo, qui instar lapidum argentum collegit, 1 Reg. 10. 27. quapropter populus murmuravit, clam quidem ipso vivente, sed palàm eo mortuo, 1 Reg. 12. 4. dicendo, Pater tuus aggravavit jugum nostrum. Etiam David tales opes collegit, ut præter eas quas hæredibus reliquit, ingentes in ejus sepulchro sint inventæ. Josephus lib. 7. antiq. c. 12. ait, Hyrcanum Pontificem ex sepulchro Davidis tria talentorum millia protulisse, &c.

XV. Quinta lex occurrit vers. 18. & 19. והיה כשבתו וגו' *Et erit, cum sederit super thronum regni sui, ut scribat sibi duplum legis hujus, è libro qui coram sacerdotibus Levitis. Eum habeat secum, legatque cunctis diebus vite sue, ut timere discat Deum, custodire legem, &c.* Deus mandat Regi ut ipse exscribat (vel ut alii volunt, per alium curet exscribi) Pentateuchum, eumque secum ferat, & in eo legat: ratio additur, ut discat Deum timere, legis verba & instituta observare, &c. Vide plura de Legis exscriptione suprà ad quæst. 5. & Frischmuth §. 33. & seqq. Sed de modo exscribendi vide Philol. Hebræum dissert. 34.

Regeret fortè aliquis, quòd mirum sit, si singuli Reges & subditi debuerint exscribere Pentateuchum, quomodo Rex Josias 2 Reg. 22. 11. propter Legem à Pontifice Hilkia inventam obstupuerit, & vestimenta sua sciderit? An non fuissent plures Pentateuchi præter hunc apud Prophetas, aliosque? Respondet Abarbanel, quod Pontifex fuerit latus, & Rex obstupuerit propter legem inventam; quia Pontifex ipsum autographum Pentateuchum ab ipso Mose conscriptum inter templi contignationes invenerat. Hoc videtur confirmari, quia non simpliciter dicitur הורה sed הורהו cum he notificativo, quasi diceret, illum ipsum librum divinum, quem Moses scripsit, & quem hætenus frustra quæсивimus. Præterea hanc

hanc Abarbenelis sententiam confirmat illud quod legitur 2 Paral. 34. 14. *Hilkias invenit librum Legis Domini per manum Moſis*, h. e. illum librum, qui à Moſe ſcriptus fuit.

XVI. *Sexta & ultima* lex fundamentalis regni Judaici invenitur verſu 20. לבלתי רום לבנו מאחי *Ne eleve cor ſuum ſupra fratres*. Rex non debuit ſubditos ſuos tanquam ſervos æſtimare, nec cogitare ſe meliori ſanguine eſſe natum; ſed è contra debuit ſæpè recordari Deum facile poſſe regnum ſuum alteri tradere. Non tamen Rex tenebatur ita ſe humiliare, ut reſpectum & authoritatem apud populum aliquo modo deponeret: ſed è contra, quando in publicum prodibat, veſtibus honeſtioribus, aliisque ornamentis ſe ornabat. Maimon H. Melach. cap. 2. ait, quod Rex quotidie tonderetur. Has ſex leges fundamentales Rex tenebatur obſervare, & ſi eas obſervaret, Deus promittit Deut. 17. 20. duos fructus, ſcil. vitam longævam, & regni in poſteros derivationem. Hos fructus, propter legum fundamentalium tranſgreſſionem, percepiffe Salomonem negat Kimchi: nam tantùm quinquaginta duos annos vixit, & filio ſuo duntaxat ſextam regni partem reliquit.

DISSERTATIO VIGESIMA SEPTIMA,

DE

SUMMO PONTIFICE:

Irca Templum fuerunt tres gradus miniſtrorum, ſive triplices miniſtri, ſcil. Sacerdotes; Levitæ, quorum officium in initio erat portare Tabernaculum de loco in locum; & Nethinim, hoc eſt *dati*, quia erant dati in ſervitium populo: officium enim Nethinæorum erat findere ligna, & haurire ac apportare aquam. Ezra 8. 20. dicuntur traditi miniſterio Levitarum. His omnibus præfectus ſummus Pontifex fuit. Proximus regiæ dignitati honos in Pontifice fulſit: hinc Rabbinorum vetus verbum Iſraëlitæ tribus quaſi coronis fuiſſe decoratos, regno, pontificatu, & lege. De primâ coronâ egimus, ſequitur jam ſecunda, de quâ has ſequentes quæſtiones movebimus.

Primò quæritur; Ex quâ tribu & familiâ Pontifices fuerint electi?

Reſp. Aharon primus Pontifex à fratre investitus, & in deſerto conſecratus, fuit ex tribu Levi: ſed mortuo Aharone non quilibet Levita, ſed

ex familiâ tantùm Aharonis Pontifices jure elige bantur. Aharoni fuerunt quatuor filii, Nadab, Abihu, Eleasar & Ithamar, *Exod.* 6. 22. Horum duos priores Deus propter oblationem ignis alieni exanimavit, *Lev.* 10. 1. 2. propterea patri successit in Pontificatum tertius filius Eleasar, *Num.* 20. 26. Hunc Moses patris Aharonis vestibus (scil. Pontificalibus) induit. Deus (*Exod.* 6. 24.) ejus filio Phineæ successionem pollicetur, quoniam hastâ Zimri & Cosbi transfixerat, *Num.* 25. 13. Qui (mortuo patre, *Jos.* 24. 33.) etiam successit, & *Judic.* 20. 28. munere summi Pontificis functus est. Horum successores usque ad captivitatem Babylo- nicam describuntur 1 *Chron.* 1. 4. & versibus seqq. Summum sacerdoti- um jure debebat continuari in linea primogeniti Aharonis: cæteri verò ejus posterii vocabantur simpliciter sacerdotes, vel sacerdotes secundani.

Annon aliquando ex aliâ familiâ, quàm ex Eleazari aut Ithamari Pon- tifices fuerint electi?

Resp. Alcimus Anno Mundi 3782. ex posteris Levi quidem, (quod tamen à Cunæo negatur) sed non ex Eleazaro vel Ithamaro descendens, ab Antiocho Epiphane fuit suffectus: quapropter Onias, Oniæ III. Pontificis filius, per indignationem in Ægyptum ad regem Ptolomæum Philometorem aufugit, ut templum illuc conderet, ubi templo condito per triennium Pontificem usque ad mortem egit. Vide *Joseph. Antiq. Jud.* 1. 24. c. 8. ubi Alcimum vocat Jacimum, aitque eum ex Aharonis pro- genie quidè ortum fuisse, sed non ex successione pontificatûs. Post Alcimum etiam Judas Macchabæus, Mattathiaë Assamonæi filius, extra- neus, ex posteris tantùm Levi & non Eleazari, nullo successionis jure, à populo fuit electus: & sic tandem plures extranei ex Assamonæis ad di- gnitatem pontificatûs fuerunt electi, quorum nonnulli à Josepho dicto lo- co citantur, ubi sic ait; *Herodes accepto à Romanis regno non amplius ex As- samonæo genere creavit Pontifices, sed eum honorem quibusvis ex sacerdotum or- dine concessit, etiam obscuris.* Hinc videmus Pontifices sæpenumero præ- ter jus & æquum etiam ex aliis familiis fuisse electos.

Secundò quæritur; Penes quos fuerit jus summos Pontifices eligendi & deponendi?

Resp. Jus eligendi & Pontifices deponendi fuit penes Sanhedrin 70. virorum, in quorum judicio & potestate totum hoc negotium, quantum- cunque erat, positum fuit. Vide *Cunæum* l. 2. c. 1. Sed ab initio Aharon & Eleazar jussu Dei investiti sunt à Mose Propheta, *Exod.* 28. 1. *Num.* 20. 26.

An non sæpè Reges hoc jus eligendi & deponendi usurparint?

Z

Resp.

Resp. Nonnunquam Reges Jure Pontifices deposuerunt: sed sæpè contra jus & fas eos elegerunt & exauctorarunt: Salomo Rex & Prophe-
ta, 1 Reg. 2. 27. Pontificem Abjatharem, quia in factione Adoniæ politi-
cè peccaverat, deposuit, ne amplius Pontifex esset. Similiter Saul, sed in-
justè, Achimelech, quia Davidem exceperat, deposuit & interfecit, 1
Sam. 22. 16. Aliquando Pontifices simul Reges fuerunt, ut Aristobulus
11. Alexandri Jannæi Filius; & Antigonus, Aristobuli Filius, quorum il-
le à Cn. Pompejo pellitur; hic verò ab Herode Antipatris filio Ascalo-
nitâ interficitur. Etiam Anælus, Aristobulus Alexander, Jesus, Simon
Boëthus ab Herode fuerunt electi & depositi. Similiter Archelaus, Va-
lerius Gratus, alique hoc jus injustè usurparunt. Sed omnium pessimus
fuit Herodes Agrippa, qui cum pauca ex honesto & bono, pleraque au-
tem contra leges & mores majorum gereret, multos Pontifices creavit &
amovit; sic Jonathas Annæ F. Simon Boëthi F. Matthias Annæ F. ab
Herode Agrippa electi & remoti sunt. Tandem illa consuetudo in jus
mutata videbatur: nam Claudius jus Pontificem eligendi concessit A-
grippæ Herodi Chalcidensium Regi mortuo Agrippæ fratre: ea propter
ab eodem Herode Chalcidensium Rege hi sequentes Pontifices fuerunt
creati & depositi, scil. Josephus Camydi F. Ananias, (hunc Paulus Act.
23. parietem dealbatum vocat) Ismaëlus, Josephus, Anna, Jesus
Mnasee F. Jesus Gamalielis F. Matthias Theophili F. Vide *Alstedii Chro-
nologiam*. Et sic hoc jus injustum usque ad extrema belli Judaici per-
mansit.

Tertiò queritur. In quibus summi sacerdotes sive pontifices à sacerdoti-
bus vulgaribus sive secundanis respectu *consecrationis* & respectu *officii* dif-
ferebant?

Resp. 1. Respectu *consecrationis* in his sequentibus differebant. 1. Sum-
mi Sacerdotes ungebantur oleo, & quidem in formam χ Græcorum, sive
in formam crucis inter supercilia, cum Reges fuerint uncti in formam O,
sive in formam coronæ. Hinc Pontifex *Levit.* 4. 5. vocatur הכהן המשיח
Sacerdos unctus. Jonathan transfert כהנא רבא *Sacerdos magnus vel summus*.
Aben Esra disertè ait, *Sacerdos magnus ipse est Sacerdos unctus*. Lyranus
adhuc clarius proponit, *Sacerdos unctus est Sacerdos magnus, quia inferiores
Sacerdotes non ungebantur*. Oleum unctionis non erat vulgare, sed confe-
ctum ex myrrha, cinnamomo, calamo odorato, & casia, secundum man-
datum Dei *Exod.* 30. 23. 24. Mosi datum. Oleum effundebatur in caput
Aharonis, *Levit.* 8. 12. abundanter: nam à capite ejus descendebat in
barbam & oram togæ talaris, *Psal.* 133. 2.

Secun-

Secundani Sacerdotes tantum aspergebantur oleo, mixto sanguine sacrificii, *Levit. 8. 30.* In his præfigurabatur unctio nostri Salvatoris supra alios, *Psal. 45. 8.* Propterea unxit te, ô Deus, Deus tuus oleo alacritatis ultra consortes tuos. Nam siue unctionem Salvatoris nostri consideremus extensivè siue intensivè, longè ea superat unctiones aliorum. Extensivè, Aharon fuit unctus Sacerdos, Saul unctus Rex, Elisa unctus Propheta, Melchisedec Rex & Sacerdos, David Rex & Propheta; sed Salvator fuit unctus in Prophetam, Sacerdotem & Regem. Intensivè si consideretur, ea etiam superat alias unctiones: Christus enim erat unctus & plenus gratiâ, *Ioh. 1. 14.* & ex ipsius plenitudine nos tantum participamus, *vers. 16. vide Godwijn l. 1. c. 5.*

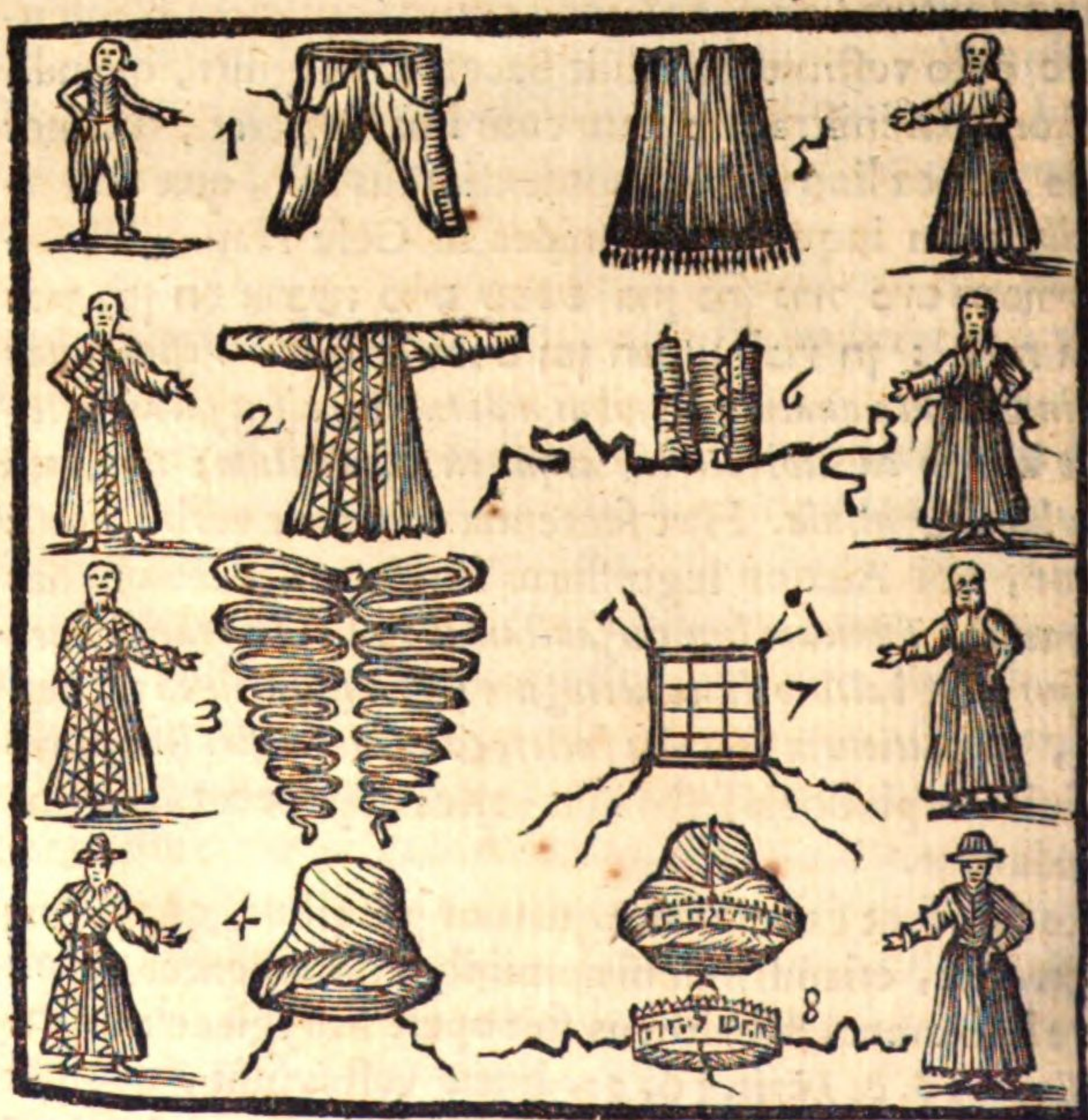
2. Pontifex octo vestibus fuit indutus cum sacra ministraret; gregarii verò Sacerdotes tantum quatuor: sic docet Misna Tractatu Ioma. c. 7. §. 5. בהן גדול משמש בשמנה כלים וההריוט בארבעה בכתנת ומכנסים ומצנפת ואבנט מוסף *Sacerdos magnus in octo vestibus ministravit, gregarius in quatuor: in tunica, & femoralibus, & tiara, & baltheo. Sacerdos magnus his addidit pectorale, & Ephod, & pallium, & laminam.* Hæc octo vestimenta vocantur à Talmudicis בגדי זהב *vestimenta aurea*, non quod singulis aurum intextum fuerit, sed quod cæteris ornatiores & splendidiore fuerint. Hæc octo vestimenta induit Sacerdos magnus, quando extra Sanctum Sanctorum ministrabat: nam cum illud intraret, quatuor tantum vestibus albis, & ex lino tantum contextis usus fuit, quæ vocantur בגדי לבן *vestes albae*: ita inquit Maimonides in Cele Hammikdash cap. 8. ex Ioma: הם ארבעה כלים ששמש בהן גדול ביום הכפורים: כתנת ומכנסים ואבנט ומצנפת *Vestes laban* (siue albae) fuerunt indumenta quatuor, quibus indutus Pontifex sacra faciebat die jejunii. Erant autem ea albi coloris, atque ex lino tantum: nimirum *tunica, brachæ, cingulum, & infula.* Hæc sententia evincitur verbis, quæ *Levit. 16. 4.* leguntur, ubi Aharon ingressurus Sanctum Sanctorum has vestes induere tenebatur; *Tunicam lineam sanctam induito; & brachæ lineæ sunt super carnem ejus; & baltheo lineo accingitor; & infula linea tegitor.* Mox versu 32. addit, *Expiationem sacerdos faciet, & induet vestes lineas, vestes sacras.* Pontifex finito expiationis festo illas vestes deponebat, nec unquam eas amplius induebat.

Hæ quatuor vestes non sunt eadem cum quatuor prioribus, quas Pontifex extra adytum gerebat, etiamsi iisdem nominibus nominentur: nam priores ex pretiosiore lino erant, & balthæus fuit opere Phrygiano: utrobique quidem scil. *Exod. 28. & Levit. 16. 32.* lineæ vestes sunt, quæ de-

scribuntur, sed posteriores vocantur בגדי הכהן *vestes lineæ*, scil. lini vulgaris, cum priores nominentur שש *byssus*, scil. exquisitissimi generis. Iosephus, etli vir fuerit genere sacerdotali ortus, hic hallucinatur, quum ait Pontificem indutum fuisse veste Ephod & Coschen cum adytum intraret. *Vide Cunaum l. 2. c. 1.*

Pontifex ergo semper octo illis vestibus aureis extra Sanctum Sanctorum, & in Sancto Sanctorum quatuor tantum vestibus lineis indutus administrabat: sed gregarii sacerdotes quatuor vestibus aureis (uti supra eas descripsimus) munus suum obierunt. Si Pontifex, vel alius quis sacerdos plures aut pauciores vestes, quàm lex imperat, ascivisset; si emplastrum vulnerei impositum inter carnem ejus & vestes latuisset; si vestes ruptura deformasset; aut sordes inquinassent, ministerium irritum fuisset. Vide hoc probatum ex Gemara à doctiss. Sheringhamio in *Ioma pag. 168.* ubi etiam vestium sacerdotalium aliqualem addit descriptionem. Has supradictas vestes summus sacerdos non gerebat per urbem nisi necessitate urgente: ita Simeon Sacerdotalibus vestibus indutus obviam Alexandro magno ivisse dicitur, eumque ad clementiam movisse.

Explicatio hujus figuræ.

Hic conspiciuntur octo diversæ vestes cum totidem Sacerdotibus, qui tali veste, qualis juxta eos singulos depingitur, vestiti sunt. Vulgares sacerdotes, quando in Sanctuario ministrabāt, quatuor prioribus vestibus induti erant, sed Summi Pontifices quatuor posteriores vestes in Sanctuario (non in Sancto Sanctorum) ministrant.

ministrantes, unà cum quatuor prioribus induebant. Quatuor ergò vestes priores fuerunt communes tam pro Sacerdotibus vulgaribus, quàm pro Pontifice summo; sed quatuor posteriores erant tantùm pro summo Pontifice.

Prima vestis est מכנפים *femoralia*, Exod. 28. 42. *Fac eis femoralia linea ad tegendum carnem nudam: à lumbis usque ad ima sunt.* Habet formam dualem propter duas ejus partes. Igitur hæc femoralia erant lineæ braccæ, quibus sacerdotes femora & pudenda velabant. Targum Jonathanis ad Ezech. 44. 18. ait; *quod supernè circa cor constringerentur.* Infernè ipsa genua attingebant, imo includebant; uti hodiernæ braccæ virorum, quæ etiam ipsa genua tegere solent. Hæc femoralia tegebant nudam carnem, & à parte anteriori erant clausa, ac instar crumenæ linteis circa lumbos ligabantur.

Secunda vestis est כתונה *tunica*, Exod. 28. 40. *Filiis Aharonis facies tunicas.* Tunica Sacerdotalis erat indumentum lineum, totius corporis velamen: aliter vocatur camisia. Tunica erat talaris, & duplici syndone constabat; etiam contexta erat ad modum retis. Josephus l. 3. c. 8. *Antiq. Jud.* ait; *eam fuisse manicatam, strictimque corpori adhæsisse.* In superiori parte erat foramen, cui sacerdos caput imponebat; adeo ut hæc tunica respectu partis superioris ipsam carnem tetigerit, & totum corpus ad pedes usque operuerit. Manicæ hujus tunicæ eadem quidem materiâ constabant, quâ tunica; sed ei erant assutæ.

Tertia vestis est אבנט *baltheus*, Exod. 28. 40. *Filiis Aharonis facies baltheos.* Baltheus erat cingulum 3 sive 4 digitos latum, & 32 ulnas longum; eo Sacerdotes cingebant tunicas, ut magis agiles, magisque expediti essent, cum ad opus progredi deberent: nam tunicæ solutæ & laxatæ brachiis incommodassent. Erat variis floribus figurisque instar operis plumarii acupictus, contextura ejus erat cava, ut serpentis exuvium, aut marsupium longius putares, inquit Sheringamius in Joma. Duæ extremitates balthei dependebant ornatûs causâ à lumbis deorsum. Vide Josephum l. 3. c. 8. *Antiq. Jud.*

Quarta vestis est מצנפת *cidaris, tiara*. Sunt qui hanc vestem solius summi Pontificis esse contendunt, sed contra Misnæ & Iosephi auctoritatem. Hæc tiara erat fascia linea, quæ multis contorta voluminibus caput instar capitii cinxit, & in occipitio redimiculo constricta fuit. Extrinsecè fuit tecta lino præstantissimo & subtilissimo ne futuræ conspici possent. Tiara duobus ligamentis sub mento ligabatur, ne tempore ministerii de capite in terram caderet.

Resp. Nonnunquam Reges Jure Pontifices deposuerunt: sed sæpè contra jus & fas eos elegerunt & exauctorarunt: Salomo Rex & Prophetæ, 1 Reg. 2. 27. Pontificem Abjatharem, quia in factione Adoniæ politicè peccaverat, deposuit, ne amplius Pontifex esset. Similiter Saul, sed injustè, Achimelech, quia Davidem exceperat, deposuit & interfecit, 1 Sam. 22. 16. Aliquando Pontifices simul Reges fuerunt, ut Aristobulus 11. Alexandri Jannæi Filius; & Antigonus, Aristobuli Filius, quorum ille à Cn. Pompejo pellitur; hic verò ab Herode Antipatris filio Ascalonitâ interficitur. Etiam Anælus, Aristobulus Alexander, Jesus, Simon Boëthus ab Herode fuerunt electi & depositi. Similiter Archelaus, Valerius Gratus, alique hoc jus injustè usurparunt. Sed omnium pessimus fuit Herodes Agrippa, qui cum pauca ex honesto & bono, pleraque autem contra leges & mores majorum gereret, multos Pontifices creavit & amovit; sic Jonathas Annæ F. Simon Boëthi F. Matthias Annæ F. ab Herode Agrippa electi & remoti sunt. Tandem illa consuetudo in jus mutata videbatur: nam Claudius jus Pontificem eligendi concessit Agrippæ Herodi Chalcidensium Regi mortuo Agrippæ fratre: ea propter ab eodem Herode Chalcidensium Rege hi sequentes Pontifices fuerunt creati & depositi, scil. Josephus Camydi F. Ananias, (hunc Paulus Act. 23. parietem dealbatum vocat) Ismaëlus, Josephus, Anna, Jesus Mnaseæ F. Jesus Gamalielis F. Matthias Theophili F. Vide *Alstedii Chronologiam*. Et sic hoc jus injustum usque ad extrema belli Judaici permansit.

Tertiò quæritur. In quibus summi sacerdotes sive pontifices à sacerdotibus vulgaribus sive secundanis respectu consecrationis & respectu officii differerebant?

Resp. 1. Respectu consecrationis in his sequentibus differerebant. 1. Summi Sacerdotes ungebantur oleo, & quidem in formam χ Græcorum, sive in formam crucis inter supercilia, cum Reges fuerint uncti in formam O, sive in formam coronæ. Hinc Pontifex Levit. 4. 5. vocatur הכהן המשיח *Sacerdos unctus*. Jonathan transfert כהנא רבנא *Sacerdos magnus vel summus*. Aben Esra disertè ait, *Sacerdos magnus ipse est Sacerdos unctus*. Lyranus adhuc clarius proponit, *Sacerdos unctus est Sacerdos magnus, quia inferiores Sacerdotes non ungebantur*. Oleum unctionis non erat vulgare, sed confectum ex myrrha, cinnamomo, calamo odorato, & casia, secundum mandatum Dei Exod. 30. 23. 24. Mosis datum. Oleum effundebatur in caput Aharonis, Levit. 8. 12. abundanter: nam à capite ejus descendebat in barbam & oram togæ talaris, Psal. 133. 2.

Secun-

Secundani Sacerdotes tantum aspergebantur oleo, mixto sanguine sacrificii, *Levit. 8. 30.* In his præfigurabatur unctio nostri Salvatoris supra alios, *Psal. 45. 8.* Propterea unxit te, ô Deus, Deus tuus oleo alacritatis ultra consortes tuos. Nam siue unctionem Salvatoris nostri consideremus extensive siue intensive, longè ea superat unctiones aliorum. Extensive, Aharon fuit unctus Sacerdos, Saul unctus Rex, Elisa unctus Propheta, Melchisedec Rex & Sacerdos, David Rex & Propheta; sed Salvator fuit unctus in Prophetam, Sacerdotem & Regem. Intensive si consideretur, ea etiam superat alias unctiones: Christus enim erat unctus & plenus gratiâ, *Ioh. 1. 14.* & ex ipsius plenitudine nos tantum participamus, *vers. 16. vide Godwynl. 1. c. 5.*

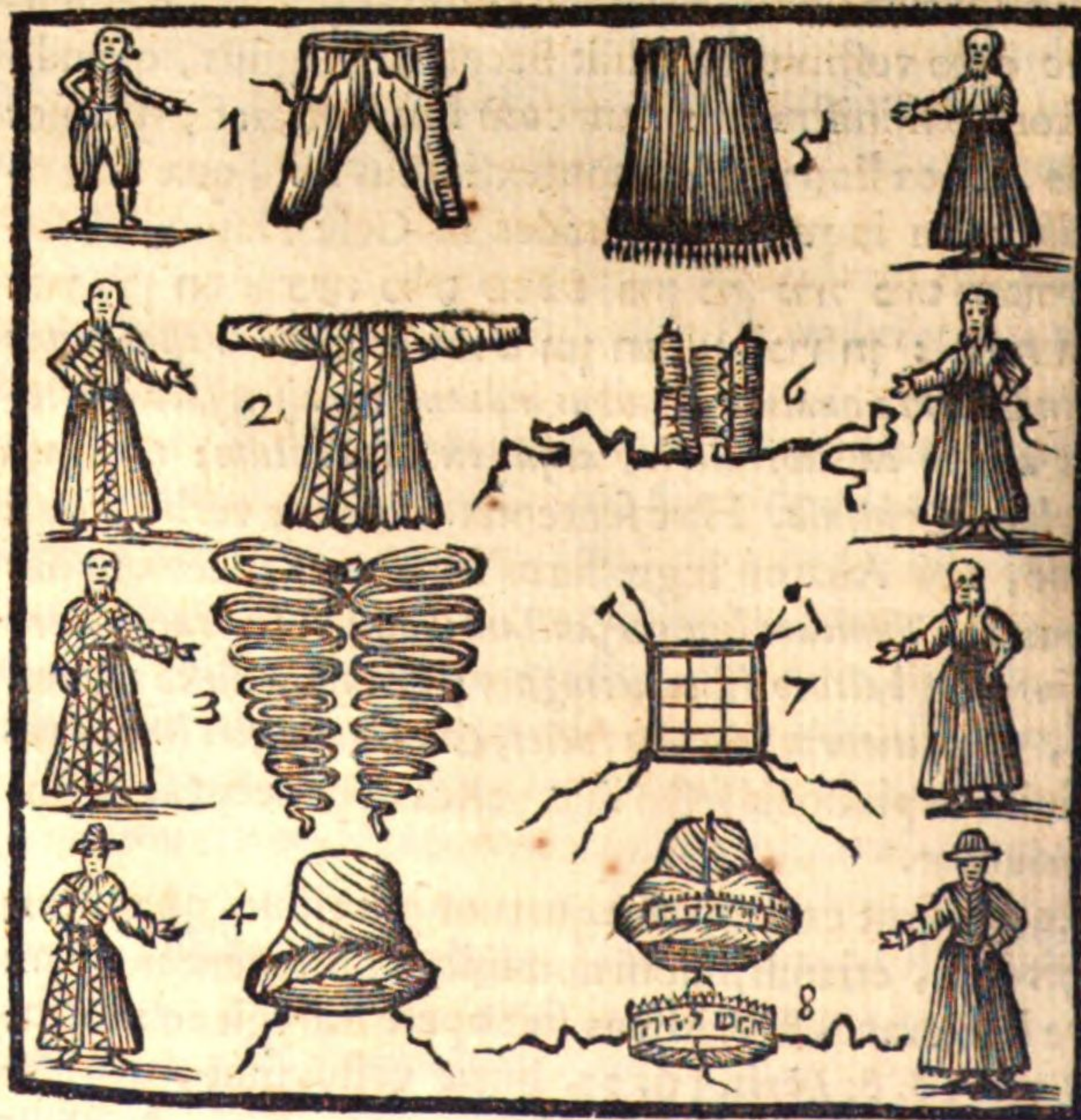
2. Pontifex octo vestibus fuit indutus cum sacra ministraret; gregarii verò Sacerdotes tantum quatuor: sic docet Misna Tractatu Ioma. c. 7. §. 5. בהן גדול משמש בשמנה כלים וההריוט בארבעה בכתנת ומכנסים ומצנפת ואבנט מוסף *Sacerdos magnus in octo vestibus ministravit, gregarius in quatuor: in tunica, & femoralibus, & tiara, & baltheo. Sacerdos magnus his addidit pectorale, & Ephod, & pallium, & laminam.* Hæc octo vestimenta vocantur à Talmudicis בגדי זהב *vestimenta aurea*, non quod singulis aurum intextum fuerit, sed quod cæteris ornatiora & splendiora fuerint. Hæc octo vestimenta induit Sacerdos magnus, quando extra Sanctum Sanctorum ministrabat: nam cum illud intraret, quatuor tantum vestibus albis, & ex lino tantum contextis usus fuit, quæ vocantur בגדי לבן *vestes albæ*: ita inquit Maimonides in Cele Hammikdasch cap. 8. ex Ioma: בגדי לבן הם ארבעה כלים ששמש בהן כהן גדול ביום הכפורים: *Vestes laban* (siue albæ) fuerunt indumenta quatuor, quibus indutus Pontifex sacra faciebat die jejunii. Erant autem ea albi coloris, atque ex lino tantum: nimirum *tunica, brachæ, cingulum, & infula.* Hæc sententia evincitur verbis, quæ *Levit. 16. 4.* leguntur, ubi Aharon ingressurus Sanctum Sanctorum has vestes induere tenebatur; *Tunicam lineam sanctam induito; & brachæ lineæ sunt super carnem ejus; & baltheo lineo accingitor; & infula linea tegitor.* Mox *versu 32.* addit, *Expiationem sacerdos faciet, & induet vestes lineas, vestes sacras.* Pontifex finito expiationis festo illas vestes deponebat, nec unquam eas amplius induebat.

Hæ quatuor vestes non sunt eadem cum quatuor prioribus, quas Pontifex extra adytum gerebat, etiamsi iisdem nominibus nominentur: nam priores ex pretiosiore lino erant, & baltheus fuit opere Phrygiano: utrobique quidem scil. *Exod. 28. & Levit. 16. 32.* lineæ vestes sunt, quæ de-

scribuntur, sed posteriores vocantur בגדי הכר *vestes lineæ*, scil. lini vulgaris, cum priores nominentur שש *byssus*, scil. exquisitissimi generis. Iosephus, etsi vir fuerit genere sacerdotali ortus, hinc hallucinatur, quum ait Pontificem indutum fuisse veste Ephod & Coschen cum adytum intraret. *Vide Cuneum l. 2. c. 1.*

Pontifex ergo semper octo illis vestibus aureis extra Sanctum Sanctorum, & in Sancto Sanctorum quatuor tantum vestibus lineis indutus administrabat: sed gregarii sacerdotes quatuor vestibus aureis (uti supra eas descripsimus) munus suum obierunt. Si Pontifex, vel alius quis sacerdos plures aut pauciores vestes, quam lex imperat, ascivisset; si emplastrum vulnere impositum inter carnem ejus & vestes latuisset; si vestes ruptura deformasset; aut sordes inquinassent, ministerium irritum fuisset. Vide hoc probatum ex Gemara à doctiss. Sheringhamio in Ioma pag. 168. ubi etiam vestium sacerdotalium aliqualem addit descriptionem. Has supradictas vestes summus sacerdos non gerebat per urbem nisi necessitate urgente: ita Simeon Sacerdotalibus vestibus indutus obviam Alexandro magno ivisse dicitur, eumque ad clementiam movisse.

Explicatio hujus figuræ.

Hinc conspiciuntur octo diversæ vestes cum totidem Sacerdotibus, qui tali veste, qualis juxta eos singulos depingitur, vestiti sunt. Vulgares sacerdotes, quando in Sanctuario ministrabāt, quatuor prioribus vestibus induti erant, sed Summi Pontifices quatuor posteriores vestes in Sanctuario (non in Sancto Sanctorum) ministrant.

ministrantes, unà cum quatuor prioribus induebant. Quatuor ergò vestes priores fuerunt communes tam pro Sacerdotibus vulgaribus, quàm pro Pontifice summo; sed quatuor posteriores erant tantùm pro summo Pontifice.

Prima vestis est *מְכַנְפִּים* femoralia, Exod. 28. 42. *Fac eis femoralia linea ad tegendum carnem nudam: à lumbis usque ad ima sunt.* Habet formam dualem propter duas ejus partes. Igitur hæc femoralia erant lineæ braccæ, quibus sacerdotes femora & pudenda velabant. Targum Jonathanis ad Ezech. 44. 18. ait; *quod supernè circa cor constringerentur.* Infernè ipsa genua attingebant, imo includebant; uti hodiernæ braccæ virorum, quæ etiam ipsa genua tegere solent. Hæc femoralia tegebant nudam carnem, & à parte anteriori erant clausa, ac instar crumenæ linteis circa lumbos ligabantur.

Secunda vestis est *כְּתוֹנֶת* tunica, Exod. 28. 40. *Filiis Aharonis facies tunicas.* Tunica Sacerdotalis erat indumentum lineum, totius corporis velamen: aliter vocatur camisia. Tunica erat talaris, & duplici syndone constabat; etiam contexta erat ad modum retis. Josephus l. 3. c. 8. *Antiq. Jud.* ait; *eam fuisse manicatam, strictimque corpori adhæsisse.* In superiori parte erat foramen, cui sacerdos caput imponebat; adeo ut hæc tunica respectu partis superioris ipsam carnem tetigerit, & totum corpus ad pedes usque operuerit. Manicæ hujus tunicæ eadem quidem materiâ constabant, quâ tunica; sed ei erant assutæ.

Tertia vestis est *אֲבֵנִים* baltheus, Exod. 28. 40. *Filiis Aharonis facies baltheos.* Baltheus erat cingulum 3 sive 4 digitos latum, & 32 ulnas longum; eo Sacerdotes cingebant tunicas, ut magis agiles, magisque expediti essent, cum ad opus progredi deberent: nam tunicæ solutæ & laxatæ brachiis incommodassent. Erat variis floribus figurisque instar operis plumarii acupictus, contextura ejus erat cava, ut serpentis exuvium, aut marsupium longius putares, inquit Sheringamius in Joma. Duæ extremitates balthei dependebant ornatûs causâ à lumbis deorsum. *Vide Iosephum l. 3. c. 8. Antiq. Iud.*

Quarta vestis est *כִּסְיָה* cidaris, tiara. Sunt qui hanc vestem solius summi Pontificis esse contendunt, sed contra Misnæ & Iosephi auctoritatem. Hæc tiara erat fascia linea, quæ multis contorta voluminibus caput instar capitii cinxit, & in occipitio redimiculo constricta fuit. Extrinsecè fuit tecta lino præstantissimo & subtilissimo ne futuræ conspici possent. Tiara duobus ligamentis sub mento ligabatur, ne tempore ministerii de capite in terram caderet.

Quinta vestis, quæ cum reliquis seqq. propria erat Summo Pontifici, est חַיִּטָּה pallium, Exod. 28. 31. 32. 33. Facies pallii ipsius amiculi, totum hyacinthinum. In cuius medio sit os transmittendo capiti ejus: limbus esto ori illius circumquaque opere textili, velut os lorice esto illi, ne laceretur. Et facies in fimbriis ejus malogranata hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha in fimbriis ejus circumquaque, & tintinnabula aurea circumquaque, &c. Est vestis hyacinthina, exterior, oblonga & talaris. Non habet manicas sed foramina tantum per quæ brachia extenduntur. Huic vesti sive pallio appensa erant 72. tintinnabula aurea, & totidem mala punica; adeo ut inter duo tintinnabula unum fuerit malum, & vicissim inter duo mala unum tintinnabulum. Quare? Ut sonus Sacerdotis magni, cum adiret Sanctuarium, vel exiret, audiretur Exod. 28. 35. Suprà habet unicum foramen, non transversum, sed in longum descendens à tergo & ante usque ad medium pectus.

Sexta vestis est אֶפֹד Ephod, amiculum, superhumerales, Exod. 28. 4. Hæ autem sunt illæ vestes quas facturi sunt, pectorale sacrum, & amiculum, &c. Est vestis facta ad modum pectoris tegens tergum & latera à collo usque ad lumbos, sed anteriorem pectoris partem relinquit vacuam, & habet lacunam ad latitudinem & altitudinem spithamæ, ut ei infereretur pectorale, vestis septima. Imæ parti alligatæ sunt duæ longæ zonæ, quibus cingebantur lumbi Pontificis, ut vestes pressius corpori adhererent, utque illis pectorale inniteretur. Hæc vestis ex variis coloribus auro intermixto fuit contexta, & ab utraque parte supernè habuit superhumerales: in utroque fuit gemma pretiosa, & unicuique gemmæ inscripta erant sex nomina tribuum. Vide ejus formam Exod. 28. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.

Septima vestis est חֹשֶׁן pectorale, Exod. 28. 4. quod vocatur Exod. 28. 15. חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט pectorale judicii, quia per ipsum Sacerdos magnus divinum responsum accepit, & judicium de bello & pace, cæterisque ad salutem Reipublicæ spectantibus, edidit. Græcis etiam dicitur λογιον rationale, quia ad pectus, rationis quasi sedem, fuit appositum. Salomo Jarchi ad Exod. 28. 4. vocat pectorale חֹשֶׁן הַלֵּב Ornamentum è regione cordis. Erat sane ornamentum propter immane pretium luculentissimum, collo appensum, & ad pectus usque pendulum. Hoc pectorale erat quadratum & duplicatum ad magnitudinem spithamæ, duodecim habebat gemmas quæ in quatuor ternarios ordines dispositæ erant, & quibus arte sculptoriâ nomina duodecim tribuum incisa erant. Etiam illi pectorali imposita erant Urim & Thummim, per quæ Pontifex responsum à Deo accipiebat. Tota ejus forma unà cum annulis & catenulis describitur Exod. 28. 15. 16. 17. 18. 19.

18. 19. 20. 21. 22. 23. 30. *Facies sacrum pectorale juris opere artificiosissimo, sicut opus amiculi facito illud: ex auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & Xylino internexo facito illud. Quadratum esto, duplicatum: spithamæ unius longitudine sua, & spithamæ unius latitudine sua. Et inseres ei insitivos lapides, lapides ordinibus quatuor: ordo, pyropus, topazius, & smaragdus, hic ordo primus. Hic autem ordo secundus, chrysoprasus, sapphirus, & adamas. Et hic ordo tertius, cyanus, & achates, & amethystes. Hic denique quartus ordo, beryllus thalassius, & sardius, & jaspis: impacti fundis aureis sunt inscriptionibus suis. Hi autem lapides sunt cum nominibus filiorum Israelis duodecim, secundum nomina eorum: sculpturis tanquam sigilli secundum cuiusque nomen sunt pro duodecim tribubus. Et aptabis ad illud pectorale sacrum catenas æquabiles, opere tortili, ex auro puro: factisque pro illo sacro pectorali duobus annulis aureis, &c. Deinde pones in sacro illo pectorali Urim & Thummim, &c.*

Octava vestis est γύλαμινά, bractea, & quidem aurea, duos digitos lata quæ frontem Pontificis ad aures usque cinxit. Exod. 39. 30. vocatur coronamentum sanctum: ei inscriptæ erant hæ duæ voces קדש ליהוה Sanctitas Jehovæ. Hæc lamina vittâ hyacinthinâ ad tiaram Pontificiam, h. e. vestem quartam, astringebatur. In figurâ hæc lamina illa duobus modis conspicitur, vel separata à tiarâ (h. e. capitio sacerdotali) unâ cum vittis, vel conjuncta tiaræ. Eam laminam mandavit Deus Exod. 28. 36. 37. 38. Facies bracteam ex auro puro: & insculpes ei sculpturis tanquam sigilli S A N C T I T A S J E H O V Æ. Quam appones cum vitta hyacinthina, ita ut sit super ipsam cidarin: è regione anterioris partis ipsius cidaris esto. Sic erit super frontem Aharonis, &c. Hæc de vestibus Sacerdotalibus dicta sufficiant.

Circa vestes adhuc unicum dubium solvendum est, quod elicitur ex Matt. 26. 65. de Caipha Pontifice, qui ad Messîæ augustam vocem vestes suas lacerasse dicitur. Hinc quæritur; An Pontifici licitum fuerit vestes suas lacerare? Et an Caiphas hîc non contra legem Levit. 21. 10. datam fecerit, sicuti Interpretes plerique volunt? Resp. Pontifici licitum quidem fuit vestes disrumpere, sed infra tantum circum pedes; non verò supra & ad sinum pectoris: verum cæteris sacerdotibus licuit vestes lacerare à summâ parte deorsum. Ita determinatum est in fine Tractatus Horathoth. Ergo Caiphas, si vestes suas disrupit, infra circum pedes, non peccavit contra legem à Judæis latam.

3. Pontifex nec viduam, nec per divortium repudiatam, nec meretricem unquam secundum legem Levit. 21. 14. datam ducebat, sed solum virgi-

virginem: verum cæteris Sacerdotibus tantum duæ posteriores fuerunt interdictæ; viduam verò, si placeret, ducere impunè poterant. Præterea nefas fuit Pontifici duas uxores simul in matrimonio habere: quod si haberet, cum alterutra divortium erat faciendum ante diem expiationis: ni id fecisset, obire piaculare sacrum solenni illo die in templi adytis nequivit: sed cæteris Sacerdotibus plures uxores ducere licitum fuit. *Vide Cunnæum l. 2. c. 3.*

II. Respectu officii inter Pontificem & gregarios Sacerdotes hæ fuerunt differentiæ. 1. Pontifex solenni expiationum festo, quod die decimo mensis Tisri celebratum quotannis fuit, Sanctum Sanctorum solus intrabat; cæteri verò Sacerdotes nunquam illud intrarunt.

2. Pontifici non licitum fuit se polluere ob ulla cadavera in genere, nec in specie ob cadavera patris vel matris, *Levit. 21. 11.* sed cæteris Sacerdotibus talis lex non fuit data.

Quartò queritur. In quibus Pontifices & Sacerdotes vulgares respectu consecrationis & respectu officii conveniebant?

Resp. 1. Respectu consecrationis in his sequentibus conveniebant.

1. Utrique debebant esse liberi à vitio corporis, *Lev. 21. 17.*

2. Utrique conveniebant ad portam tentorii conventus, *Exod. 29. 4.*

3. Utrique debebant aquâ lavari. *ibid.*

4. Utrique per oblationem sacrificiorum consecrabantur *Exod. 29.*

5. Jugulato ariete sanguis imponebatur infimæ auriculæ, pollici manus dextræ, & pollici pedis dextri tam Pontificis, quàm cæterorum Sacerdotum, *Exod. 29. 20.* *Vide Godwyn in Mose & Aharone l. 1. c. 5.*

II. Respectu officii etiam conveniebant in his sequentibus.

1. Utrique adolebant in altari holocausti, & in altari suffitus, atque sacrificia offerebant, *1 Chron. 6. 49.*

2. Utrique judicabant de leprâ, *Lev. 13. 2.* Cæteras convenientias brevitatæ causâ transilimus.

Quintò queritur; An non aliquandò uno tempore fuerint plures Pontifices?

Resp. Eodem tempore secundum legem tantum fuit unicus summus Pontifex, qui cæteris præpositus fuit: mortuo Aharone successit Eleazar, mortuo Eleazaro successit Phineas, & sic deinceps.

Contra hanc sententiam objici primò potest, quod *Luc. 3. 2.* habetur; ubi verbum Dei sub Pontificibus maximis Annâ & Cajaphâ dicitur factum esse ad Iohannem Zachariæ filium in deserto.

Resp. 1. Nonnulli putant tum temporis res ecclesiasticas ita fuisse turbatas

batas & confusas, ut eodem tempore duo simul Pontifices fuerint, qui per vices eo munere fungebantur; unus uno, alter verò altero anno; quod videtur probari ex *Joh. cap. 11. vers. 49. 51. & cap. 18. vers. 13.* ubi Cajaphas dicitur fuisse Pontifex illius anni, & *Actor. 4. 6.* vocatur Anna Pontifex.

2. Vel dicendum est Summo Pontifici adjunctum fuisse Vicarium, qui tempore pollutionis vices Pontificis supplebat: nam Pontifici polluto non licuit intrare Sanctum Sanctorum, & nihilominus decimo die mensis Tifri aliquis debuit intrare. Hic vicarius vocatus fuit *סגן Segen*: sic ait Elias Thisbites; *המשנה לכהן גדול נקרא סגן Secundus à Sacerdote magno vocatur Segen.* Talis vicarius videtur fuisse Zephania, qui *Jerem. 52. 24.* vocatur Secundanus Sacerdos, respectu Serajæ primarii Sacerdotis. Ita nonnulli interpretantur verba *Luc. 3. 2.* & ajunt Annam fuisse vicarium Cajaphæ. Ut ut sit, alterutra responsio est vera: si ultimis corruptis temporibus simul fuerunt duo Pontifices, qui per vices hoc munere fungebantur, hoc factum est contra legem, & invitis Judæis: nam hoc tempore Romani Pontificatum concedebant, quibus volebant.

Adhuc *secundò* objici posset, quod videantur fuisse plures Pontifices eodem tempore; quia *Marc. 14. 1.* ἀρχιερεῖς Pontifices & Scribæ dicuntur quæsisse occasionem capiendi Christum.

Resp. Omnes Sacerdotes, ex duobus filiis Aharonis, Eleazaro scil. & Ithamaro descendentes, divisi sunt à Davide in viginti quatuor sacerdotalis familias sive ordines; scilicet decem ex posteris Eleazari, & octo ex posteris Ithamari, uti legere est *1 Chron. 24.* Singuli ordines per vices hebdomadatin ministrabant, & unicuique Ordini erat præpositus aliquis summus sive primarius Sacerdos, belgicè dictus Overpriester, à quo totus ille Ordo deinceps denominabatur: fuerunt ergò 24. primarii Sacerdotes 24. ordinibus præpositi, & tales hîc dicuntur quæsisse occasionem capiendi Christum. Zacharias *Luc. 1. 5.* dicitur fuisse ex classe Abiæ, hoc est, ex octavâ classe, uti videre est *1 Chron. 24.* ubi omnes 24. classes enumerantur. Electâ aliquâ ex 24. classibus, fiebat iterum sortitio in illa Classe, & per sortem constituebantur singulorum Sacerdotum munera, scilicet quis accenderet holocausta, quis mactaret bestias, quis faceret suffitum, &c. Sic Zachariæ, *Luc. 1. 9.* per sortem concessum est munus facien- di suffitus.

Plura hîc de Pontifice & Sacerdotibus addi possent, scilicet quomodo Pontifex septem diebus ante diem expiationis à domo suâ ad Conclave Parhedrorum separatus fuerit, &c. Præterea quæ vitia Pontifices & Sa-

cerdotes indignos reddiderint, quo minus offerre potuerint, &c. sed ea brevitatis causâ omittimus. Consulat Curiosus lector de prioribus *Tractatum Ioma*, & de posterioribus *Seldenum de Success. in Pontificatum Hebr.* l. 2. c. 5.

DISSERTATIO VIGESIMA OCTAVA,

Quæ est pars prima

D E

Nummis & Ponderibus in S. Scriptura usitatis.

I. E nummis, quorum S. Scriptura meminit, acturi, prius nomina generalia, quibus divitiæ, possessiones & res nummaria in S. Codice denotantur, recensebimus: deinde nomina specialia nummorum tam Veteris quàm N. T. ordine explicabimus. Priora nomina generalia divitias, possessiones & res nummarias denotantia, sunt sequentia.

1. *אין* *robur, opes*. Opes sic vocantur, quia vel robore, vel iniquitate, aut molestiâ, & labore acquiruntur; aut quia homines robur suum in iis collocant: apud *Hozeam* c. 12. 8. dicitur, *מצאתי אין לי* *Inveni divitias mihi*, vertente sic Pagnino & Kimchio in Comm. *אין כמו הון* h. e. *idem est quod הון divitia.*

2. *חון* *substantia, opes*, *Ezech. 27. 33. רב הוןך* *Multitudine opum tuarum.*

3. *מקנה* *Possessio*, ea propriè, quæ pecuniâ acquiritur: sed *Ies. 30. 23.* pro pecoribus sumitur, *ירעה מקנך* *pascent pecora tua*: nam Veterum possessio præcipuè in pecoribus consistebat.

4. *חיל* *robur, exercitus, opes*; *Gen. 34. 29. כל חילם* *omnes opes eorum.*

5. *חסן* *robur, thesaurus, opes*, quia robur & firmamentum hominis sunt; *Ezech. 22. 25. חסן ויקר יקחו* *opes & res pretiosas capiunt.*

6. *נכסים* *opes*, sic *Ios. 22. 8. נכסים רבים* *cum opibus multis.*

7. *עשר* *divitia*, *2 Paral. 1. 11. ולא שאלת עשר* *& non petisti divitias.*

8. *סגולה* *segullah*, propriè significat *peculium*, h. e. quod homini carum & pretiosum est, atque in delitiis asservatur: sed ad personas restrictum denotat populum Dei à Deo singulariter electum; sic *Exod. 19. 5. והייתם לי*

לִּי כִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים *Utique eritis mihi peculium præ omnibus aliis populis.* Verum duobus in locis sumitur pro re nummariâ, auro scilicet & argento, aut rebus pretiosis, 1 Chron. 29. 3. *In domo Dei mei est mihi (segullah) peculium, aurum & argentum,* & Eccl. 2. 8. *Segullah (peculium) Regum.*

9. אֶזְרָא *aurum*, quæ vox aliquando in genere denotat opes & facultates, Deut. 17. 17. *Rex ne multiplicet sibi aurum,* h. e. opes. Deinde significat vel aurum infectum & non laboratum, 1 Reg. 10. 11. *Classis Hiram Ophirâ afferebat aurum;* vel aurum factum & paratum artificis manu: sic sumitur in omnibus locis, in quibus vasa, instrumenta, aliaque ad usus profanos vel sacros ex auro dicuntur facta. Denique denotat in genere pecuniâ Iesa. 46. 6. *Qui prodigunt aurum è marsupio.* Aurum varia habet synonyma, quæ quasi ejus genera & attributa sunt. α. Vocatur פִּזְּזָה *phâz*, aurum solidum, & benè purgatum, Psal. 19. 11. *desiderabilia רִבּוֹ מִזֶּה וּמִפֹּי* *præ auro & auro solido plurimo.* β. Vocatur מִזְרָא *aurum solidum*, h. e. optimum & depuratissimum, 1 Reg. 10. 18. γ. מִרְרִיז, ab excindendo sic dicitur, quia è terræ penetralibus excinditur, Proverb. 8. 10. מִחֲרוֹץ *præ auro selecto.* δ. כֶּתֶם *aurum insigne, aurum purgatissimum*, Psal. 45. 10. אֹפִיר *in auro ophirino.* Tale aurum etiam vocatur מִכְתֶּם. David Psalmos 16. 56. 57. 59. 60. tali titulo insignivit. Quare? Ob insignem eorum materiam; quasi diceret, psalmos aureos, h. e. maximè insignes & illustres. ε. אֹפִיר *aurum ophir*, h. e. aurum præstantissimum ex Ophir (regione Indicâ orientali remotissimâ auriferâ) allatum. Iob 22. 24. ז. בָּצָר *aurum lectissimum*, quasi ab igne munitum; aut quòd sit hominis munimentum, Iob 22. 24. ח. סִגּוֹר *aurum optimum à claudendo & custodiendo sic dictum*; Iob 28. 15. *Non datur סִגּוֹר aurum asservatum.*

10. כֶּסֶף *argentum*, vel infectum Iob 28. 1. *Est argentoeductio; vel factum & elaboratum*, 1 Chron. 28. 15. *Candelabra argenti; vel signatum*, h. e. pecunia, 1 Reg. 21. 6. *Cedo mihi vineam tuam argento*, h. e. pecuniâ. כֶּסֶף etiam denotat in genere opes & facultates, Genes. 31. 15. *Etiam ne comedendo comederit argentum nostrum?*

11. In Novo T. etiam voces nonnullæ occurrunt rem nummariam denotantes; paucas earum attingemus, ut מָמֶן, Μαμμωνᾶς, Mammonâ, Pecunia, opes, divitiæ, facultates; Matt. 6. 24. ὁ δυνάσκει Θεῷ δὲ λαέειν καὶ μαμμωνᾶ, *Non potestis Deo servire & mammonæ*; & Luc. 16. 9. cum unico m. invenitur; *Facite vobis amicos ἐκ τῆς μαμμωνᾶ τῆς ἀδικίας ex mammona injusto.* Drusius putat מָמֶן derivari ab מָמָר, factâ contractione literæ ך, pro מַמְמוֹן: & sic vocabuntur divitiæ, quia homo in iis confidit. Quidam affine ipsi faciunt מוֹם *vitium*, quia Mammon dicitur de divitiis per sordidum

dum lucrum acquisitis. Alii adducunt Græcorum *μαίμω* vehementer, *solicite cupio*, quod pecunia avidè desideretur & expetatur. Nonnulli dicunt *ממ* esse, quasi dicas *מה אתה מונה אינו כלום* quod tu numeras id nihil est. Vide *Lex. Talm. Buxtorfii*. Mamona ergò apud Matthæum & Lucam denotat divitias, lucrum, aut thesauros, quæ nonnunquam ab hominibus instar Dei honorantur & coluntur. Mamona Veteres etiam pro Numine, sive pro Deo vel Dea pecuniæ habuerunt: quia crediderunt aliquod Numen pecuniæ præesse. Talis pecuniæ præses ac Deus apud Ægyptios creditus atque cultus fuit Serapis, sive Osiris, ideo dictus *δατήρ* & *δαών*, dator bonorum, propriorum & peculiarium.

12. *χαλκός* *es*, nummus aeneus. Hæc vox in genere significat quidem æs, sed in duobus sequentibus locis sumitur pro pecuniâ; *Matt. 10. 9. Ne comparetis es in zonis vestris*; & *Marc. 12. 4. Spectabat quomodo turba immitteret in gazophylacium es*, h. e. pecuniam æneam. Hæc sunt præcipua nomina, quæ in V. & N. T. denotant possessiones, divitias & rem nummariam. Si quis plura desideret, etiam Talmudica & Rabbinica, vel nonnullorum præcedentium copiosiore explicationem, adeat doctissimi Waseri librum I. de Nummis Hebræorum.

II. Jam sequuntur primò explicanda Nomina specialia Nummorum, quorum in Veteri T. mentio fit. Sicuti apud Latinos usitatissimæ monetarum species fuerunt *Denarius* & *Sestertius*; apud Græcos verò *Drachma*, *Mina*, *Talentum*; ita apud veteres Hebræos, Chaldæos & Syros maximè usitatus fuit *Siclus*, qui etiam fuit regula & cynosura, ad quam reliqui nummi examinabantur: ideo de eo primo loco agemus.

III. *Siclus* ab Hebræis *שקל*, à Chaldæis & Syris *שקל* vel *שקלון* vocatur, & derivatur à *שקל* vel *שקל* *appendit, ponderavit, libravit*. Græci vocant *σίχλον* & *σίγλον*, aliquando *δίδραχμον*, &c. De eo hæc sequentia annotabimus.

I. *Siclus* habuit rationem ponderis & monetæ. Primò de siclo pondere hic breviter in genere, & postea in specie nonnulla proferemus. Veteres Hebræi, Chaldæi & Syri ponderabant pecuniam, h. e. ex pondere summam ejus colligebant; non verò discretè numerabant uti nos. Hoc dilucidè probatur ex variis Veteris T. locis, ut *Gen. 23. 16. Abraham appendit Hephroni argentum. Exod. 22. 17. Pecuniam pendito, prout est dos virginum. Similiter 1. Reg. 20. 39. Esd. 8. 25. 26. 29. & 33. Job 28. 15. & in aliis nonnullis locis. Hinc Matt. 26. 15. legimus primarios Sacerdotes triginta nummos argenteos Judæ non numerasse, sed ponderasse. Et in illius prophetia, Zach. 11. 12. dicitur; Appendierunt mercedem meam, triginta.*

triginta argenteos. Hunc morem Romani olim, & adhuc hodie Barbari nonnulli observant.

2. Siclus nummus est vel *Ethnicus* inter Ægyptios & Persas usitatus, vel *Hebraicus*, qui non fuit aureus, æneus vel ferreus, sed tantum argenteus: Judæi quidem nummos aureos & æneos habuerunt, sed aliis nominibus insignitos. De siclo Hebraico, vocato שקל הכסף, tantum agemus.

3. Siclus Hebraicus est vel *sacer*, vel *profanus*. Siclus *sacer* vocatur שקל השם siclus sanctitatis, lege à Deo fuit institutus, & ad res sacras sive ecclesiasticas, scil. ad Tabernaculi vel Templi structuram, ornatum, &c. fuit adhibitus. Ejus meminit Moses Exod. 30. 13. Hoc danto quisquis transit in numeratos שקל השם בשרקל כחצייה dimidium sicli secundum siclum sanctitatis (viginti obolorum est hic siclus) dimidium sicli oblationem Jehovæ. Quare Israelitæ quotannis dimidium sicli solvebant? Profitebantur hanc semi sicli solutione se Dei peculium esse, neque alium habere Regem vel Dominum præter Deum. Profanus siclus dicitur שקל המלך siclus communis, vel שקל המדינה siclus provincialis, vel שקל המלך siclus regius. Is & ante & post latam Legem in usu fuit, & solum ad res civiles & politicas fuit adhibitus. Hujus fit mentio 2 Sam. 14. 26. Et quum Absalom tondebat capillos capitis sui — ut penderet capillos capitis sui ducentis siclis שקל המלך pondere regio. LXX. שני per σίκλον expresserunt, hoc modo, ἐν τῷ σίκλῳ τῷ βασιλικῷ.

4. Siclus *sacer* valet semissem Thaleri imperialis, h. e. 25. sestertios secundum nostram supputationem: unde bini tales sicli integrum Joachimicum sive Imperialem efficiunt, h. e. 50. sest. Ergo siclus sacer constituit semiunciam argenti: nam justum Thaleri pondus est unciale. Ergo 50. sicli argentei, quibus (Levit. 27. 3. 16.) æstimabatur mas à nato viginti annos, usque ad sexagenarium, faciunt 25. Imperiales; & 20. Sicli (versu 5.), quibus æstimabatur mas à nato quinque annos usque ad natum viginti annos, faciunt decem Imperiales.

Queritur; An triginta Sicli, quibus venditus fuit Christus à Judâ Iscariote, etiam fuerint sicli, & quidem Sacri?

Resp. Imo fuerunt sicli: nam vocantur ἀργύρια, & familiare fuit Hebræis, quorum idiotismos Evangelistæ, etsi Græcè scripserint, non paucos retinuerunt, siclos subintelligere in illis locis, in quibus argenteorum fit mentio, ut Matt. 26. 15. Deinde fuerunt sicli sacri, non profani; quia illi, scil. primarii sacerdotes, quibus siclus sacer peculiariter à Deo commendatus fuit, dicuntur cum Juda de pretio prodicionis convenisse.

Ergo Salvator noster venditus est quindecim Imperialibus, h. e. 37. flor. & 10. sest. nostrâ supputatione: & tali pretio *Matt. 27. 7.* emerunt agrum figuli ad sepulturam hospitem, sive peregrinorum, velut Romanorum & aliorum, qui illuc fortè morerentur.

Quaritur; An sicli sacri tantum usibus sacris fuerint destinati?

Resp. Primariò & præcipuè usibus sacris fuerunt destinati, sed secundariò etiam in rebus profanis fuerunt adhibiti. Hoc *primò* probatur: quia Sacerdotes pro illis 30. sacris siclis, quos Judas in templum projecerat, emerunt agellum figuli, *Matt. 27. 7.* *Consilio capto, emerunt ex eis agrum illum figuli, ad sepulturam hospitem.* *Secundò;* Judas sibi pretium petiit, & non in usum sacrum: nam ait; *τί θέλετέ μοι δῶναι* quid vultis mihi dare? Et non est verosimile Judam cogitasse eos triginta siclos usui sacro destinare. *Tertiò;* Primarii Sacerdotes noluerunt eos 30. siclos ærario suo sacro inferre; si verò sicli sacri tantum usibus sacris fuissent destinati, quare non libentius eos ærario sacro intulissent, quàm agrum emissent? *Quartò;* Siclus sacer fuit adhibitus ad Tabernaculi vel Templi reparationem, ornatum, & ad S. ministerii apparatus, &c. Sed illi qui illa reparabant aut ornabant, non erant omnes personæ sacræ, quæ nummos sacros ad usus sacros tantum adhibebant; sed iis victum & amictum emebant, &c. Si igitur opificum labor siclis sacris erat redimendus, si sacerdotes, sibi, suisque, necessaria iisdem comparabant, non potuit fieri, quin sicli sacri etiam ad profanos & politicos usus fuerint adhibiti.

Porro *quaritur;* Quare ergò siclus sacer vocetur sacer?

Resp. 1. Vel quia pro redemptione ad sacros usus primariò erat datus, scil. ad reparationem tabernaculi, ad S. Ministerii apparatus, &c. *2.* Vel quia S. Ministerii autoritate fuit cusus.

5 Siclus *communis* sive *profanus* tantum dimidium sicli sacri valet, sive quadrantem Imperialis: unde quaterni tales sicli profani Thalerum Imperialem efficiunt: siclus igitur profanus valet secundum nostram supputationem 12. sestertios & dimidium. Ergo mille sicli argenti, quos Abimelech (*Gen. 20. 16.*) Abrahamo dedit, faciunt 250. Imperiales; 400. sicli, quos Abraham pendit Ephroni pro Saræ sepulturâ, faciunt centum Imperiales; 20. Sicli, quibus Josephus à fratribus (*Gen. 37. 28.*) venditus est mercatoribus Midianitis, faciunt quinque Imperiales; 80. sicli, quibus (*2 Reg. 6. 24.*) Elisæi tempore vendebatur asini caput, faciunt 20. Imperiales. Et sic omnes summæ siclorum, sive sacrorum sive profanorum eodem modo à quovis facillimè possunt supputari.

6. Siclus ratione efficientis fuit triplex; *Communis*, hierosolymitanus dictus,

dictus, qui non alicujus regis nomine, hujus vel illius, fuit consignatus. Sed qualibus figuris & literis talis siclus fuerit consignatus? *Resp.* Ab unâ parte continebat *Urnulam* Mannæ plenam, aut ollam incensionis cum circumscriptis his verbis שקל ישראל *Siclus Israelis*, h. e. Israeliticæ reipublicæ; ab alterâ verò parte continebat *Virgam* illam admirabilem, inter plurimas virgas in Tentorium conventus illatam, germen producentem, florem emittentem, & amygdala producentem, Num. 17. 8. cum istis verbis ירושלים הקדשה *Jerusalem Sancta*.

Secundus siclus fuit *Judæo-christianus*, factus, ut putat Alstedius in præcognitis, à Judæis ad fidem Christianam conversis. Hæc in unâ parte imagine Salvatoris nostri insignitus fuit unâ cum literis ישו h. e. *Iesu*, abjecto per Apocopen literâ ע, quæ propter difficultatem pronuntiationis sæpè abjici solet; altera verò pars in totum his sequentibus vocibus fuit repleta, משיח מלך בא בשלום ואור מארם עשוי חי *Unctus rex venit cum pace & lux de homine facta est vita*. In quibusdam pro quatuor ultimis vocibus hæ tres substituuntur, ארם עשוי אלהים *Deus homo factus est*. Tales duos nummos, scil. Communem & Judæo-Christianum, literis hodiernis Hebraicis insignitos, possideo; sed prior est argenteus, & posterior æneus.

Tertius denique siclus est *proprius*, gerens alicujus regis nomen: ex gr. Davidis & Salomonis tempore sicli argentei sunt excusi, in quorum altero latere exprimebantur hæ voces ירושלים עיר הקדש *Jerusalem urbs sanctitatis* unâ cum depictâ arce inter יו & שלם; in altero verò latere notabantur hæc verba דוד המלך ובנו שלמה המלך *David Rex & filius ejus Salomo Rex*.

Queritur; Qualibus literis nummi fuerint communiter insigniti? An Samaritanis? Et si Samaritanis: An inde non probetur antiquas literas, quibus Sacer Codex conscriptus est, fuisse Samaritanas?

Resp. Inveniuntur nummi Hebraicis, & alii Samaritanis characteribus insigniti: sed inde non sequitur, ergo Sacer Codex literis Samaritanis est conscriptus: nam temporibus Prophetarum fuit duplex character usitatus, scil. profanus, h. e. Samaritanus, & sacer sive hodiernus Hebraicus: prior fuit usitatus apud Notarios, Secretarios, aliosque in usibus profanis; sed posterior præcipuè fuit usitatus in rebus sacris. Vide 12. disert. Philologi Hebræi.

Explicatio hujus figuræ.

In hac figurâ triplex ille siclus ab utrâque parte, post invicem jam statim

dum lucrum acquisitis. Alii adducunt Græcorum *μαίμα'ω* vehementer, *solicite cupio*, quod pecunia avidè desideretur & expetatur. Nonnulli dicunt *ממ* esse, quasi dicas *מה אתה מונה אנו בלוי* quod tu numeras id nihil est. Vide *Lex. Talm. Buxtorfii*. Mamona ergò apud Matthæum & Lucam denotat divitias, lucrum, aut thesauros, quæ nonnunquam ab hominibus instar Dei honorantur & coluntur. Mamona Veteres etiam pro Numine, sive pro Deo vel Dea pecuniæ habuerunt: quia crediderunt aliquod Numen pecuniæ præesse. Talis pecuniæ præses ac Deus apud Ægyptios creditus atque cultus fuit Serapis, sive Osiris, ideo dictus *δωτὴρ ἐδών*, *dator bonorum, propriorum & peculiarium*.

12. *χαλκός* *es*, *nummus aeneus*. Hæc vox in genere significat quidem æs, sed in duobus sequentibus locis sumitur pro pecuniâ; *Matt. 10. 9. Ne comparetis es in zonis vestris*; & *Marc. 12. 4. Spectabat quomodo turba immitteret in gazophylacium es*, h. e. pecuniam æneam. Hæc sunt præcipua nomina, quæ in V. & N. T. denotant possessiones, divitias & rem nummariam. Si quis plura desideret, etiam Talmudica & Rabbinica, vel nonnullorum præcedentium copiosiore explicationem, adeat doctissimi *Waseri librum I. de Nummis Hebræorum*.

II. Jam sequuntur primò explicanda Nomina specialia Nummorum, quorum in Veteri T. mentio fit. Sicuti apud Latinos usitatissimæ monetarum species fuerunt *Denarius* & *Sestertius*; apud Græcos verò *Drachma*, *Mina*, *Talentum*; ita apud veteres Hebræos, Chaldæos & Syros maximè usitatus fuit *Siclus*, qui etiam fuit regula & cynosura, ad quam reliqui nummi examinabantur: ideo de eo primo loco agemus.

III. *Siclus* ab Hebræis *שֶׁקֶל*, à Chaldæis & Syris *שֶׁקֶל* vel *שֶׁקֶל* vocatur, & derivatur à *שָׁקַל* vel *שָׁקַל* *appendit, ponderavit, libravit*. Græci vocant *σίκλον* & *σίγλον*, aliquando *δίδραχμον*, &c. De eo hæc sequentia annotabimus.

1. *Siclus* habuit rationem ponderis & monetæ. Primò de siclo pondere hic brevyter in genere, & postea in specie nonnulla proferemus. Veteres Hebræi, Chaldæi & Syri ponderabant pecuniam, h. e. ex pondere summam ejus colligebant; non verò discretè numerabant uti nos. Hoc dilucidè probatur ex variis Veteris T. locis, ut *Gen. 23. 16. Abraham appendit Hephroni argentum*. *Exod. 22. 17. Pecuniam pendito, prout est dos virginum*. Similiter *1. Reg. 20. 39. Esd. 8. 25. 26. 29. & 33. Job 28. 15.* & in aliis nonnullis locis. Hinc *Matt. 26. 15.* legimus primarios Sacerdotes triginta nummos argenteos Judæ non numerasse, sed ponderasse. Et in illius prophetia, *Zach. 11. 12.* dicitur; *Appenderunt mercedem meam,*
triginta.

triginta argenteos. Hunc morem Romani olim, & adhuc hodie Barbari nonnulli observant.

2. Siclus nummus est vel *Ethnicus* inter Ægyptios & Persas usitatus, vel *Hebraicus*, qui non fuit aureus, æneus vel ferreus, sed tantum argenteus: Judæi quidem nummos aureos & æneos habuerunt, sed aliis nominibus insignitos. De siclo Hebraico, vocato שקל השקל, tantum agemus.

3. Siclus Hebraicus est vel *sacer*, vel *profanus*. Siclus *sacer* vocatur שקל הקדש *siclus sanctitatis*, lege à Deo fuit institutus, & ad res sacras sive ecclesiasticas, scil. ad Tabernaculi vel Templi structuram, ornatum, &c. fuit adhibitus. Ejus meminit Moses Exod. 30. 13. Hoc danto quisquis transit in numeratos שקל הקדש כחצי שקל dimidium sicli secundum siclum sanctitatis (viginti obolorum est hic siclus) dimidium sicli oblationem Jehovæ. Quare Israelitæ quotannis dimidium sicli solvebant? Profitebantur hanc semi sicli solutione se Dei peculium esse, neque alium habere Regem vel Dominum præter Deum. Profanus siclus dicitur שקל השקל *siclus communis*, vel שקל המדינה *siclus provincialis*, vel שקל המלך *siclus regius*. Is & ante & post latam Legem in usu fuit, & solum ad res civiles & politicas fuit adhibitus. Hujus fit mentio 2 Sam. 14. 26. Et quum Absalom tondebat capillos capitis sui — ut penderet capillos capitis sui ducentis siclis שקל המלך pondere regio. LXX. שכל per σίκλον expresserunt, hoc modo, ἐν τῷ σίκλῳ τῷ βασιλικῷ.

4. Siclus *sacer* valet semissem Thaleri imperialis, h. e. 25. sestertios secundum nostram supputationem: unde bini tales sicli integrum Joachimicum sive Imperialem efficiunt, h. e. 50. sest. Ergo siclus sacer constituit semiunciam argenti: nam justum Thaleri pondus est unciale. Ergo 50. sicli argentei, quibus (Levit. 27. 3. 16.) æstimabatur mas à nato viginti annos, usque ad sexagenarium, faciunt 25. Imperiales; & 20. Sicli (versu 5.) quibus æstimabatur mas à nato quinque annos usque ad natum viginti annos, faciunt decem Imperiales.

Quæritur; An triginta Sicli, quibus venditus fuit Christus à Judâ Iscariote, etiam fuerint sicli, & quidem Sacri?

Resp. Imo fuerunt sicli: nam vocantur ἀργύρια, & familiare fuit Hebræis, quorum idiotismos Euangelistæ, etsi Græcè scripserint, non paucos retinuerunt, siclos subintelligere in illis locis, in quibus argenteorum fit mentio, ut Matt. 26. 15. Deinde fuerunt sicli sacri, non profani; quia illi, scil. primarii sacerdotes, quibus siclus sacer peculiariter à Deo commendatus fuit, dicuntur cum Juda de pretio prodicionis convenisse.

Ergo Salvator noster venditus est quindecim Imperialibus, h. e. 37. flor. & 10. fest. nostrâ supputatione: & tali pretio *Matt. 27. 7.* emerunt agrum figuli ad sepulturam hospitem, sive peregrinorum, velut Romanorum & aliorum, qui illuc fortè morerentur.

Quæritur; An sicli sacri tantum usibus sacris fuerint destinati?

Resp. Primariò & præcipuè usibus sacris fuerunt destinati, sed secundariò etiam in rebus profanis fuerunt adhibiti. Hoc primò probatur: quia Sacerdotes pro illis 30. sacris siclis, quos Judas in templum projecerat, emerunt agellum figuli, *Matt. 27. 7.* *Consilio capto, emerunt ex eis agrum illum figuli, ad sepulturam hospitem.* Secundò; Judas sibi pretium petiit, & non in usum sacrum: nam ait; τί θέλετέ μοι δῶναι quid vultis mihi dare? Et non est verosimile Judam cogitasse eos triginta siclos usui sacro destinare. Tertiò; Primarii Sacerdotes noluerunt eos 30. siclos ærario suo sacro inferre; si verò sicli sacri tantum usibus sacris fuissent destinati, quare non libentius eos ærario sacro intulissent, quàm agrum emissent? Quarto; Siclus sacer fuit adhibitus ad Tabernaculi vel Templi reparationem, ornatum, & ad S. ministerii apparatus, &c. Sed illi qui illa reparabant aut ornabant, non erant omnes personæ sacræ, quæ nummos sacros ad usus sacros tantum adhibebant; sed iis victum & amictum emebant, &c. Si igitur opificum labor siclis sacris erat redimendus, si sacerdotes, sibi, suisque, necessaria iisdem comparabant, non potuit fieri, quin sicli sacri etiam ad profanos & politicos usus fuerint adhibiti.

Porro *quæritur;* Quare ergò siclus sacer vocetur sacer?

Resp. 1. Vel quia pro redemptione ad sacros usus primariò erat datus, scil. ad reparationem tabernaculi, ad S. Ministerii apparatus, &c. 2. Vel quia S. Ministerii autoritate fuit cusus.

5 Siclus *communis* sive *profanus* tantum dimidium sicli sacri valet, sive quadrantem Imperialis: unde quaterni tales sicli profani Thalerum Imperialem efficiunt: siclus igitur profanus valet secundum nostram supputationem 12. festertios & dimidium. Ergo mille sicli argenti, quos Abimelech (*Gen. 20. 16.*) Abrahamo dedit, faciunt 250. Imperiales; 400. sicli, quos Abraham pendit Ephroni pro Saræ sepulturâ, faciunt centum Imperiales; 20. Sicli, quibus Josephus à fratribus (*Gen. 37. 28.*) venditus est mercatoribus Midianitis, faciunt quinque Imperiales; 80. sicli, quibus (*2 Reg. 6. 24.*) Elisæi tempore vendebatur asini caput, faciunt 20. Imperiales. Et sic omnes summæ siclorum, sive sacrorum sive profanorum eodem modo à quovis facillimè possunt supputari.

6. Siclus ratione efficientis fuit triplex; *Communis*, hierosolymitanus dictus,

dictus, qui non alicujus regis nomine, hujus vel illius, fuit consignatus. Sed qualibus figuris & literis talis siclus fuerit consignatus? *Resp.* Ab unâ parte continebat *Urnulam* Mannæ plenam, aut ollam incensionis cum circumscriptis his verbis שקל ישראל *Siclus Israelis*, h. e. Israeliticæ reipublicæ; ab alterâ verò parte continebat *Virgam* illam admirabilem, inter plurimas virgas in Tentorium conventus illatam, germen producentem, florem emittentem, & amygdala producentem, Num. 17. 8. cum istis verbis ירושלים הקדשה *Jerusalem Sancta*.

Secundus siclus fuit *Judæo-christianus*, factus, ut putat Alstedius in præcognitis, à Judæis ad fidem Christianam conversis. Hæc in unâ parte imagine Salvatoris nostri insignitus fuit unâ cum literis ישו h. e. *Iesu*, abjecto per Apocopen literâ ע, quæ propter difficultatem pronuntiationis sæpè abjici solet; altera verò pars in totum his sequentibus vocibus fuit repleta, משיח מלך בא בשלום ואור מארם עשוי חי *Unctus rex venit cum pace & lux de homine facta est vita*. In quibusdam pro quatuor ultimis vocibus hæ tres substituuntur, אלהים ארם עשוי *Deus homo factus est*. Tales duos nummos, scil. Communem & Judæo-Christianum, literis hodiernis Hebraicis insignitos, possideo; sed prior est argenteus, & posterior æneus.

Tertius denique siclus est *proprius*, gerens alicujus regis nomen: ex gr. Davidis & Salomonis tempore sicli argentei sunt excusi, in quorum altero latere exprimebantur hæ voces ירושלים עיר הקדש *Jerusalem urbs sanctitatis* unâ cum depictâ arce inter ירו & שלם; in altero verò latere notabantur hæc verba דוד המלך ובנו שלמה המלך *David Rex & filius ejus Salomo Rex*.

Queritur; Qualibus literis nummi fuerint communiter insigniti? An Samaritanis? Et si Samaritanis: An inde non probetur antiquas literas, quibus Sacer Codex conscriptus est, fuisse Samaritanas?

Resp. Inveniuntur nummi Hebraicis, & alii Samaritanis characteribus insigniti: sed inde non sequitur, ergo Sacer Codex literis Samaritanis est conscriptus: nam temporibus Prophetarum fuit duplex character usitatus, scil. profanus, h. e. Samaritanus, & sacer sive hodiernus Hebraicus: prior fuit usitatus apud Notarios, Secretarios, aliosque in usibus profanis; sed posterior præcipue fuit usitatus in rebus sacris. Vide 12. disert. Philologi Hebræi.

Explicatio hujus figuræ.

In hac figurâ triplex ille siclus ab utrâque parte, post invicem jam statim

tim descriptus, conspicitur; Primus siclus est communis sive Hierosolymitanus, ab unâ parte habens ollam incensionis cum vocibus שקל שראל *Siclus Israelis*; ab alterâ verò parte Virgam Aharonis, cum circūscriptis vocibus ירושלם *Hierosolyma sancta*. Secundus siclus est *Judæo-Christianus* ab unâ parte signatus facie Salvatoris nostri cum literis ישו *Iesu*; quod Judæi communiter ita pro ירוע scribere solent; ab alterâ verò parte continet has voces, משיח מלך בא בשלום ואור מאדם *Messias rex venit*

cum pace, & lux de homine facta est vita. Tertius siclus est proprius continens ab unâ parte arcem cum vocibus ירושלם עיר הקדש *Ierusalem urbs sanctitatis*; ab alterâ verò parte has voces דוד המלך ובנו שלמה המלך *David rex & filius ejus Salomo rex*.

7. Siclus tripliciter in partes fuit divisus, scil. in *semissem* sive semisiclum, *trientem* & *quadrantem*. α. Semissis sive semisiclus Hebraicè vocatur בקע *Gen. 24. 21. Exod. 38. 26.* vel חצי, aut מחצית השקל *Exod. 30. 13. 15. & 38. 26.* Hæ voces descendunt à Rad. בקע & חצה *scindere, discindere, vel bissecare*. Semisiclus itidem, prout integer, fuit sacer vel profanus: Sacer dimidium integri sacri, & profanus dimidium profani valebat. Fuit semisiclus sacer, quem singuli vicenarii, & majores viginti annis usque ad annum quinquagesimum, *Exod. 30. 13. & seqq.* offerre tenebantur: versu 15. *Qui dives est, ne augeto, & qui tenuis est ne diminuito de dimidio sicli, & versu 13. vocatur siclus sacer.* Ergò singuli solverunt quadran-

quadrantem Imperialis. *Gen.* 24. 22. semisicli profani fit mentio: ibi ornamentum aureum, quod servus Abrahami naso Rebecca superposuit ad frontem, dicitur fuisse *בָּקַע שֵׁקֶל* *semisiclus pondere suo*, scil. profanus: nam sacer tum nondum erat in usu, neque ad sacrum usum hoc ornamentum fuit datum.

β. Triens sicli fuit pars tertia sicli, Hebraicè dicitur *שְׁלִישִׁית הַשֵּׁקֶל* *triens sicli*: talem Nehemias, redux è Babyloniâ, ad Templi cultusque externi instaurationem & conservationem indixit, *Neh.* 10. 33. *Institui-
mus nobis praecepta, imponentes nobis trientem sicli quotannis ad cultum domus
Dei nostri.*

γ. Quadrans sicli fuit quarta pars sicli integri, quæ Hebraicè vocatur *רַבַּע הַשֵּׁקֶל* *quadrans sicli*: ejus fit expressa mentio *i Sam.* 9. 8. ubi famulus Saulis *רַבַּע שֵׁקֶל כֶּסֶף* *quadrantem sicli argentei* dicitur in manu habuisse, ut eum Viro Dei offerret, qui viam ad asinas inveniendas monstraret.

IV. Jam de siclo pondere etiam pauca addemus. Siclus in S. Scriptura habet nomen ponderis in argento, auro, ære & ferro: ergò respectu earum materiarum etiam siclum considerabimus.

1. Siclus *Sacer* argenti ponderat semiunciam argenti, belgicè 1. *loot* 3 siclus *profanus* didrachmum, sive quadrantem unciae, belgicè $\frac{1}{2}$ *loot*. Ergò scutula argentea 130. siclis sacris constans, quam singuli Principes (*Num.* 7. 13.) obtulerunt, pondus habuit 65. unciarum, h. e. 4. librarum & unius unciae. Verum capilli Absalomi, qui quotannis detonsi (*2 Sam.* 14. 26.) 200. siclorum profanorum fuerunt, ponderarunt tantum 50. uncias: nam siclus sacer est duplo major siclo profano.

2. Eadem proportio etiam in auro observatur: siclus sacer auri ponderat etiam semiunciam auri, h. e. quatuor circiter Ungaricos Ducatos; profanus quadrantem h. e. duos. Ergò acerra aurea (*Num.* 7. 14.) decem constans siclis aureis, ponderavit 10. semiuncias, h. e. 40. ducatos. Verum lingula aurea 50. siclorum profanorum, ab Achane (*Jos.* 7. 21.) surrepta ponderavit 25. semiuncias, h. e. centum ducatos.

3. Eadem planè proportio respectu ponderis observanda est in ære & ferro, quæ observatur in argento & auro. Ergò lorica squammata Goliathi, quæ erat 5000. siclorum æris, scil. profanorum, (*i Sam.* 17. 5.) ponderavit 1250. uncias, sive 78. libras & 2. uncias æris. Et mucro ferreus hastæ ejus erat 600. siclorum, (*versu* 7.) h. e. 150. unciarum ferri, sive 9. librarum & 6. unciarum. Secundum hanc supputationem omnia pondera argenti, auri, æris, ferri, aliorumque metallorum, quorum meminit S. Scriptura, possunt supputari, & ad nostra pondera re-

duci.
strat.

Vide plura apud Waserum, qui pluribus exemplis hæc illu-

DISSERTATIO VIGESIMA NONA,

Quæ est pars secunda

DE

Nummis & Ponderibus in S. Scriptura usitatis.

V.

Secundus argenteus Veteris T. Nummus, גֶּרָה *Gerah* nominatus, sequitur, qui ponderis & valoris ratione cum siclo comparandus non est: sed ad illum significandum & circumscribendum sæpè adhibetur: ejus fit mentio *Exod.* 30. 13. *Levit.* 27. 25. *Num.* 3. 7. & 18. 16. *Ezech.* 45. 12. In illis S. Scripturæ locis siclus circumscribitur per Gerah; *Siclus* sacer est viginti גֶּרָה *obolorum*.

De hoc nummo *Gerah* tria sunt consideranda. 1. Nomen: vocatur גֶּרָה *obolus*, à גָּרַר *concidit*, *sequit*; & sic גֶּרָה est quasi minimum monetæ segmentum. Rabbi Jechaias eum vocat מִטְבַּע קְטָנָה *monetam parvam*. Hinc videtur vox טֶפֶץ, inter Græcos & Latinos usitatissima, esse nata: nam טֶפֶץ etiam denotat minimum quiddam.

2. Ponderat, omnium ferè Hebræorum judicio, septendecim circitèr grana hordei: sic ait R. Levi, Gersomi F. in *Exod.* 30. 13. גֶּרָה הוּא בְּמִשְׁקָל י' ז' גֶּרָה *Gerah pondere aequat septendecim grana hordei circitèr*.

3. Viginti Geræ respectu valoris efficiunt siclum sacrum, h. e. dimidium Imperialem: ergò singulæ efficiunt 10. obolos, h. e. dulas, quæ belgicè vocantur *een braspenning*: quia pro tali nummo olim una persona lautè excipiebatur.

VI. Tertius argenteus Veteris T. nummus vocatur אֶגֶרָה *agoráh*; ejus fit mentio 1 *Sam.* 2 36. ubi de posteritate Helis prædicitur, ut כֶּסֶף לְאֶגֶרָה *pro nummulo argenteo* ventura sit incurvatum se coram Tzadoko Sacerdote.

De hoc nummo *agorah* hæc annotanda sunt. 1. אֶגֶרָה derivatur vel ab

אגרא colligere, coacervare, quia hic nummus ab hominibus solet colligi & coacervari; vel à גרא concidere, tanquam si recisam aut concisam, h. e. minutam argenti portiunculam dicas.

2. Ratione ponderis & valoris convenit planè cum nummo præcedenti Gera. Non mirum est plures nummos ejusdem ponderis & valoris fuisse in totâ Judæâ usitatos: nam Judæa fuit magna, & in unâ ejus parte hic nummus; in aliâ verò ille fuit usitatus: sicuti adhuc hodie in Germania moris est. Aequalitatem valoris confirmant Rabbini: sic Kimchi & Jarchi in Comm. & R. Jesaias ait ibidem; Litera Aleph in voce אגרה abundat, & idem significat quod Gera. In eadem sententia etiam est R. Selomo Ben Melech in מכלל יופי, cum ait; והאלף נוסף והוא כמו גרה וענינו מטבע כסף Et litera Aleph est addita, idemque denotat quod Gerah, & significat monetam argenteam. Etiam idem asseritur à Paraphraste Chaldæo & ab Interprete Græco, quorum ille utrumque nummum transfert per מעא; hic verò per ὀβολόν. Gera igitur, Agora, מעא & ὀβολός sunt ejusdem valoris & significationis: ergò viginti tales nummi valent viginti quinque sestertiis, h. e. siclo sacro.

V I I. Quartus nummus, itidem argenteus, & קשיטה Keschita vocatus, sequitur: ter ejus fit mentio in V. T. scil. Genes. 33. 19. Emit Jacob portionem illius agri, in quo tetenderat tentorium suum centum קשיטה Keschitá: sic Jos. 24. 32. Ossa Josephi dicuntur sepulta in illa portione agri, quam emerat Jacob centum קשיטה; & Jobi 42. 11. dicuntur fratres, sorores & amici, singuli nempe, dedisse Jobo unum קשיטה.

Queritur; Quid denotet Keschita?

Resp. 1. Keschita propriè significat agnum vel agnam: propterea nonnulli explicant loca superiùs allegata de agnis, scil. quod Jacob illum agnum emerit centum agnis: nam olim ante pecuniæ usum excogitatum solebant permutatione rerum mercari: sic Paraphrastes explicat מאה חורפן centum agnis.

2. Sed illâ sententiâ rejectâ judicamus Keschita propriè in locis citatis per Metonymiam significare nummos agni vel agnæ imagine consignatos: nam non insolens est nummos imagine bestiarum consignari, & simul nominari à figurâ, quâ signati sunt: ita Athenienses & Romani olim etiam boves & oves, Argivi lupos, & Thessali equos nummis insculperunt. Hanc opinionem etiam confirmat R. Akiba in Talmud. Tractatu השנה ראש cap. 3. fol. 26. qui similiter pretium ejus addit, & ait; Cum peregrinarer per Aphricam, audiivi illic כסף pecuniam sive nummum nominari קשיטה. Hinc discimus Keschita esse nummum; præterea esse nummum

eiusdem valoris cum Gerâ & Agorâ, duobus præcedentibus: nam Gerâ & Agora valent מעה, & hîc etiam: ergò sunt ejusdem valoris: nam quæ conveniunt cum eodem tertio, etiam inter se conveniunt. Hinc sequitur Jacobum portionem illius agri emisisse quinque siclis sacris, sive 2. Imperialibus & dimidio, h. e. secundum nostram supputationem 6. flor. & 5. sestertiis.

VIII. Quintus Veteris T. nummus sequitur, qui אֲדַרְכֹּן *Adarcon*, 1 Chron. 29. 7. Ezra 8. 27. & דַּרְכֵּמֶן *Darcemon*, Ezra 2. 69. dicitur, h. e. *drachma*.

Queritur; An Drachma fuerit nummus? Si sic; Qualis fuerit? Quando fuerit usitatus? Et cujus sit originis vox *drachma*?

Resp. 1. Quod Drachma fuerit nummus communibus suffragiis Judæorum confirmatur, qui אֲדַרְכֹּן vocant מטבע *monetam*, vel מִין מטבע *speciem monetæ*.

2. Drachma apud Hebræos fuit nummus aureus: hinc vocatur ab illis מִטְבַּע זָהָב *moneta auri* vel aurea: etiam 1 Paral. 29. 7. & Ezra 2. 69. expressè hic nummus de auro dicitur. Hottingerus vult Persas & Arabes Drachmarum nomen argenteis nummis constanter reservasse; nisi quod postea obolus etiam æneus ita dici cœperit.

3. Ratione ponderis & valoris convenit cum ducato: ergò ponderat octavam partem unciae auri. Hinc *myrias drachmarum auri*, quam David 1 Paral. 29. 7. Salomoni filio suo ad opus domûs Dei reliquit, valet decies mille ducatis: nam singulæ drachmæ constituunt ducatum, h. e. duos Imperiales, sive quinque florenos, si drachma auri in argentum mutetur.

4. Drachma fuit nummus usitatus ante & post tempora captivitatis Babylonicæ: quod ante eam in usu fuerit apparet ex 1 Paral. 29. 7. ubi David myriadem Adarconim Salomoni reliquisse dicitur, qui aliquot seculis ante captivitatem Babylonicam vixit. Etiam postquam liberati fuerunt ex illa captivitate, fit Ezra 2. 69. & 8. 27. hujus nummi mentio. Deinde Talmud. Cod. Schekal. etiam hujus nummi meminit: ergò post captivitatem Babyl. nummus drachma etiam fuit usitatus: nam Talmud conscriptum est quingentis annis post Christum. Vide Hottingerum *de Nummis Hebr.* pag. 97.

5. אֲדַרְכֹּן *Drachma* est vox origine nec Hebraica, nec Chaldaica, nec Syriaca, sed Græca: Græcè enim dicitur δραχμή, vel δαρχμή: & hinc voces Hebrææ אֲדַרְכֹּן & דַּרְכֵּמֶן sunt natæ. Græci hunc nummum nominant *Drachmam*, quia tot oboli τὸ δράχμα *pugillum* & manum comple-

rent,

rent, uti Eustathius in Homerum observat.

IX. Nominibus nummorum Veteris T. enumeratis, sequitur ut de Mina sive Libra & Talento agamus. Mina Hebraicè מנה *libra*, pondo deducitur à מנח, quod significat 1. Numerare, computare. 2. Quasi numeratum ac definitum assignare: & sic Mina ab utroque & numerandi & assignandi sensu denominari potest; quia certum ac definitum numerum numismatum continet.

Mina est duplex *antiqua & nova*: *antiqua* continet pondere suo quinquaginta siclos sacros, sive centum profanos, h. e. viginti quinque Thaleros Imperiales respectu argenti, sed ducentos ducatos respectu auri: ergò quando primores familiarum paternarum quinquies mille minas argenti in thesaurum operis dicuntur contulisse, Ezra 2. 69. intelligendum est eos dedisse in thesaurum siclos communes 500000; sacros 250000. h. e. centies vicies quinquies mille Thaleros Imperiales. Sed quando 1 Reg. 10. 17. de Salomone dicitur, quod singulis scutis, quæ in domo saltus Libani posuit, tres minas auri imposuerit, sciendum est eum unicuique scuto imposuisse trecentos siclos auri profanos, centum & quinquaginta sacros, h. e. sexcentos circiter ducatos Ungaricos. Quod singulæ minæ contineant centum siclos probari potest ex 2 Chron. 9. 16. collato cum 1 Reg. 10. 17. Nam hæ tres minæ auri explicantur ibi de trecentis siclis auri.

Mina *nova*, sive Ezechielis dicta; quia ille ejus mentionem facit, continet siclos sacros viginti, & viginti quinque, & quindecim, h. e. sexaginta sacros, sive 120. profanos: sic computat suam minam Ezechiel cap. 45. versu 12. Quod locus Ezechielis de siclis sacris intelligi debeat, apparet ex verbis immediatè præcedentibus, ubi siclus dicitur esse 20. Gerarum; nam siclus profanus est tantum decem gerarum. Ergò talis mina argenti continet 30. Imperiales; & mina auri 240. ducatos.

Quæritur; Quales minæ intelligantur Luc. 19. 13. ubi dominus dicitur didisse servis suis decem minas?

Resp. Possunt intelligi minæ novæ, quarum apud Ezechielem fit mentio: Ergo decem illæ minæ, si argenteæ sint, valent 600. siclos sacros, & 1200. profanos, h. e. trecentos imperiales; si verò illæ decem minæ de auro intelligantur, efficiunt etiam 600. siclos sacros, & 1200. profanos auri, sive 2400. ducatos ungaricos.

XI. Sequitur Talentum, Hebraicè כֶּכָר *ciccar*, Chaldaicè כְּרָא dictum: hinc Josephus, aliique ἡλγχαρ dixerunt: sed Græci communiter

ter talentum vocant τάλαντον, ἀπὸ τῆς τλήναι τὸ βάρους à *sustinendo onus* vel *pondus*. De Talento hæc sequentia sunt observanda.

1. Talentum est Hebraicum vel Syriacum; posterius hîc non considerabimus, estque tantum quadrans talenti Hebraici communis.

2. Hebraicum talentum, eodem modo ut siclus, est vel *sacrum*, vel *profanum*: sacrum est duplo majus profano.

3. Utrumque talentum est vel argenteum vel aureum, & sic tam de argento quàm de auro in S. Codice usurpatur.

4. Talentum sacrum continet ter mille siclos sacros: profanum ter mille siclos profanos, h. e. 1500. siclos sacros. Quod sacrum talentum valeat ter mille siclis sacris, clarè demonstratur ex collatione *versuum* 25. & 26. *cap. 38. Exodi.*

5. Talentum sacrum argenti facit 1500. Imperiales (h. e. 93. libras & 12. uncias argenti) & profanum 750 Thaleros Imperiales. Sed Talentum sacrum auri valet duodecies mille, & profanum sexies mille aureis ducatis.

6. Ex hac supputatione talenta argentea & aurea, tam sacra quàm profana, quorum S. Scriptura meminit, possunt ad hodiernam monetam argenteam & auream reduci: ex. gr. Centum talenta sacra argenti (*Exod. 38. 25.*) quæ à Judæis numeratis per Mosen fuerunt collata, faciunt tercenties mille siclos sacros, h. e. 150000 Thaleros Imperiales.

Decem Talenta profana argenti, si sint Hebraica (*2 Reg. 5. 5.*) quæ Naaman abiens accepit, faciunt tricies mille siclos communes, sive 15000. siclos sacros, h. e. 7500. Imperiales.

In talentis auri tali modo supputatio instituenda est: viginti novem talenta sacra auri (*Exod. 38. 24.*) faciunt siclos sacros 87000. & singuli sicli valent quatuor ducatos: ergò 29. talenta faciunt 348000. ducatos, quibus si addantur sicli sacri 730. qui in auro faciunt 2920. ducatos, erit tota summa 350920. ducati.

Triginta talenta profana auri, quæ Rex Assyriorum (*2 Reg. 18. 14.*) Ezechiaè imposuit, faciunt 45000. siclos sacros, h. e. 180000. ducatos, sive tonnam auri cum dimidia, & tricies mille ducatos.

DISSERTATIO TRIGESIMA,

Quæ est pars tertia & ult.

DE

Nummis & Ponderibus in S. Scriptura
usitatis.

XI.

Gimus de nummis & ponderibus Veteris T. sequuntur jam nummi Novi T. enumerandi; suntque hi sequentes. Primus nummus vocatur λεπτόν *nummulus* à λεπτός ἢ ὀν' *tenuis e.* Ejus fit mentio *Marc. 12. 42. & Luc. 21. 2.* Vidua iniecit in gazophylacium λεπτὰ δύο (*minuta duo*,) quod est quadrans. λεπτόν Rabbini dicitur פרוטה *Peruta*, h. e. nummulus, sive fragmentum assis; vel שמונה *Schemuna*, h. e. octava pars assis. Syrus Interpretes, Latinâ Minutorum voce Syriacè inflexa, hos nummulos מנין *menin* vocat, quam Tremellius ita transfert; *Iniecit duo manin*, astires, *quæ sunt octava.* λεπτόν fuit nummus æreus; & propterea Beza transfert per *æreola*: fuit nummus minimus, quorum octo valent asse, h. e. stufero. λεπτόν igitur convenit cum minimo nummo, quem nos dumtaxat vocare solemus: ergò vidua iniecit duas dutas.

XII. Secundus nummus est κοδράντης *quadrans*, quæ vox est origine Latina, ejusque meminit Marcus *cap. 12. vers. 42.* & Matthæus *cap. 5. vers. 26.* Nequaquam exhibis illinc usque dum reddideris ultimum quadrantem. Hic intelligitur quadrans Romanus, h. e. quarta pars assis, quem triuncem Plinius, & teruncium Cicero à tribus unciiis appellant, qui primum ære cusus fuit ab Imperatoribus, postea etiam plumbo. Quadrantis valor est duplo major nummo præcedenti: sic expressè docet Marcus *cap. 12. 42.* ubi λεπτὰ duo dicuntur idem esse quod quadrans. Ergo quadrans valet duabus dutis, belgicè *een oortgen*.

XIII. Tertius nummus est ἀσάριον *asarius*, estque obolus Italicus descendens à Latinâ voce *as assis*. Christus ejus meminit apud Matth. *cap. 10. vers. 29.* Nonne duo passeruli assario venduntur? Frequens ejus usus est apud Rabbinos & Syros, qui vocant אסר vel אסר Assar, Asir vel assar. Beza ad hunc locum ita ait; Hoc vocabulum (scil. ἀσάριον) Roma-

num est, *cujus mentionem facit Varro. Fuit dimidia pars assis, &c.* Fuit nummus minutus apud Romanos & æreus; sed apud Syros fuit argenteus, tantum pendens, quantum pendunt quatuor grana hordei; unde non tam per מטבע רכסר *moneta parva*, quam per מטבע כסף *moneta argentea* genus à R. Nathane aliisque exponitur. Valet secundum Annot. Belg. semifestertio: sed alii ejus valorem augent usque ad festertium: sic Maimon in הלכות שקלים ait פרטה *Peruta* esse unam octavam assarii: & peruta valet duta, uti supra docuimus: ergo illi duo passeruli dicuntur venditi unico festertio. In dicto loco explicanda sunt verba Christi proverbialiter de re minimi pretii, & quasi nihili. Christus argumentatur à minori ad majus, à providentia Dei circa aves, ad providentiam circa homines. Vide *Lex. Talm. Buxt. p. 175. & 176.*

XIV. Quartus nummus est δραχμή *drachma*: ejus fit mentio apud *Luc. 15. 8. Quæ mulier, si habeat drachmas decem, & perdiderit drachmam unam, &c.* Drachma fuit propria moneta Atticorum, & pondere atque valore suo par fuit Denario Romano. Hebræis etiam vocatur מזוזל vel מזוזא, & testante Elia est רבע שקל הכסף *quadrans sicli argentei*. Syrus supra vocem δραχμή transfert per דרם. Drachma igitur fuit nummus argenteus, ponderans quadrantem sicli sacri argentei; ergo valet sex festertiis & duabus dutis. Sed in V. T. denotat nummum aureum, valentem ducato, uti supra Sectione 8. docuimus.

XV. Quintus nummus est δηνάριον *denarius*. Sicuti drachma fuit propria moneta Atticorum, sic denarius fuit moneta Romanorum. Hujus meminit textus sacer variis in locis, ut *Matt. 18. 28. Debebat ei centum denarios. & cap. 20. 2. Pactus cum operariis denario in diem, & cap. 22. 19. Ipsi obtulerunt ei denarium.* Denarius fuit nummus aureus vel argenteus; sed in dictis locis intelligitur solum argenteus; qui fuit duplex, sacer vel profanus: sacer fuit duplo major profano: prior vocatur propriè denarius, ejusque fit mentio in duobus prioribus locis; posterior verò est didrachmum, & de eo agitur apud *Matt. 22. 19.* Christus petit ostendi numisma census, quod singuli quotannis solvere tenebantur, & ostendunt denarium, quum quotannis ad cultum sacrum solverint dimidium siclum sacrum, sive didrachmum, ut *Matt. 17. 24.* docetur. Postea Cæsar Romanus eum nummum, quem imagine & nomine suo consignari curaverat, mandavit ut sibi solveretur, ut inde manifestum fieret eos jugo Romano subjectos esse. Denarius igitur profanus est ejusdem valoris cum drachmâ & quadrante sicli sacri: ergo denarius valet sex festertiis & duabus dutis, sive octavâ parte imperialis.

XVI. Sex-

XVI. Sextus nummus est διδράχμων *didrachmum*; estque nummus qui duas drachmas continet, & derivatur ex δι, quod est à δις bis, & δράχμη *drachma*. Matth. 17. 24. *Quum venissent Capernaum, venerunt ad Petrum qui didrachma accipiunt: dixeruntque, Præceptor vester non solvit didrachma.* Qui nati erant viginti annos usque ad 50. pendebant dimidium sicli sacri, Exod. 30. 13. Illud hîc vocatur didrachnum, scil. Atticum, quod Judæâ subactâ exegerunt Romani. Ergo didrachnum valet duas drachmas, sive semisiclum sacrum, h. e. duodecim sestertios & dimidium.

XVII. Septimus nummus est στατήρ *Stater*. Ejus meminit Matthæus cap. 17. vers. 27. *Aperto ore piscis invenies staterem, & illum da pro me & pro te.* Fuit nummus tetradrachmus, h. e. continuit pondus quatuor drachmarum, sive pondus sicli sacri: hoc apparet ex versu 24. Singuli enim solvebant didrachmum, & Petrus solvit hunc staterem pro duobus, pro se & Christo: ergo stater valet quatuor drachmis. Hinc sequitur Petrum pro se & Christo solvisse viginti quinque sestertios, sive dimidium imperialem.

XVIII. Octavus & ultimus nummus est Ἀργύριον *nummi argentei*, Belgicè transfertur per *silverlingen*. Bis usurpatur, scil. Matth. 26. 15. *Primarii Sacerdotes appenderunt Judæ triginta argenteos; & Act. 19. 19. Supputarunt pretia librorum, & ascendit argentum myriadum quinque.* Apud Matthæum per argenteos intelliguntur sicli sacri, singuli valentes dimidio Imperiali: ergo Christus venditus est 15. Imperialibus. Ita explicant illum textum plerique Interpretes. Sed in Actis singuli argentei sumuntur pro drachmis vel denariis, h. e. pro octavâ parte Imperialis. Hinc Beza ita transfert, *Repererunt denariorum quinquaginta millia: ergo summa librorum exustorum constituit circiter 6250 Imperiales, h. e. 15625. florenos.*

Queritur; An non Johannes cap. 2. versu 15. videatur etiam mentionem facere nummi, cum ait; ἐξέχεε τὸ κέρμα effudit nummulos.

Resp. Per τὸ κέρμα ibi in genere minuta pecunia, & non certi aliqui nummi alicujus certi valoris intelliguntur.

XIX. Hactenus enumeravimus nummos Veteris & Novi T. breviter etiam attingemus nummos in scriptis Rabbiorum usitatos. Illi sunt hi sequentes. 1. פרוטה *Peruta*, quæ vox idem denotat quod λεπτόν, & valet dutam. 2. שמונה *Schemuna* convenit cum Peruta, & propriè significat octavam partem assis, h. e. unicam dutam. 3. מאה *Maha* convenit cum Gera & Agora, valetque decem dutis. 4. מן זוז, vel מן זוזא conve-

nit cum drachmâ argenteâ & denario, valetque sex festeriis & duabus dutis. 5. סלע *Selah* propriè significat *petram*. Veteres nummum à lapide denominarunt; quia ponderibus ex lapidibus factis in numerandis rebus & pecuniis usi fuerunt. סלע fuit ejusdem ponderis & valoris cum siclo sacro: hoc passim Rabbini testantur in Commentariis. Hinc dicunt כל שקל במשנה *Quod siclus dicitur in Lege, id Selah vocatur in Misna*. Elias Thisbi ait Selah valere quatuor zuzim, h. e. 25. festeriis, si scil. pro nummo argenteo sumatur: sed sæpè Selah denotat in Misna nummum aureum & æreum. De his omnibus vide uberius in libro doctissimo Waseri.

XX. In commodum studiosorum, singulas summas nummorum antecedentium tam Veteris quam Novi T. hîc post invicem breviter describemus, & ad nostram pecuniam, h. e. ad ducatos, sive ad florenos, festerios, & dimidias ducas, vulgò *penningen* vocatas, reducemus. Ducatus valet quinque florenis, Imperialis verò duobus florenis cum dimidio. Quinquaginta nostri festerii valent Imperiali, & centum valent ducato.

1. Siclus <i>sacer</i> ponderat semunciam argenti, & valet	Flor. fest. semid.
— profanus quadrantem unciae & valet	1—5—0—
2. Gerah. 3. Agora. 4. Keschita valent, scil. singuli	0—12—8—
5. Drachma aurea V. T. convenit cum ducato & valet	0—1—4—
6. Mina (h. e. libra) argentea <i>antiqua</i> continet pondere 50. siclos sacros, & valet	5—0—0—
Aurea continet 200. ducatos, valetque	62—10—0—
Mina <i>nova</i> continet 60. siclos sacros, & valet	1000—0—0—
7. Talentum <i>sacrum</i> argenteum ponderat 93. libras & 12. uncias, continetque 3000. siclos sacros & valet	75—0—0—
— profanum dimidium in pondere & pretio valet	3750—0—0—
Talentum aureum <i>sacrum</i> valet duodecies mille ducatis, h. e.	1875—0—0—
— profanum valet dimidium, h. e.	60000—0—0—
	30000—0—0—

Sequuntur nummi Novi T.

1. λεπτόν valet	0—0—2—
2. κοδράντης (<i>quadrans</i>) valet	0—0—4—
3. Assarius valet dimidium festerium, vel secundum alios integrum festerium	0—1—0—
4. δραχμή	

4. δραχμή [drachma] argentea valet	—	—	—	—	0—6—4—
5. Denarius argenteus	—	—	—	—	0—6—4—
6. Didrachmum	—	—	—	—	0—12—8—
7. στατήρ, stater valet	—	—	—	—	1—5—0—
8. Argenteus Matt. 26. 15. valet	—	—	—	—	1—5—0—
Argenteus Act. 19. 19. valet	—	—	—	—	0—6—4—
Addatur etiam pretium nummorum in Rabbinis usitatorum.					
1. Peruta. 2. Schemuna	—	—	—	—	0—0—2—
3. Maha valet	—	—	—	—	0—1—4—
4. Zuz valet	—	—	—	—	0—6—4—
5. Selah valet	—	—	—	—	1—5—0—

Ex hâc tabella omnes pecuniarum summæ Veteris & N. T. magnæ & parvæ, facillimo negotio à quovis ad nostram monetam reduci possunt. Hæc de nummis dicta sufficiant.

DISSERTATIO TRIGESIMA PRIMA,

DE

MENSURIS CUBICIS V. & N. T.

Mensuræ, quarum S. Scriptura meminit, sunt triplices, 1. Cubicæ sive Capacitatis, ut Ephā, Hin, &c. 2. Linearum sive Intervallorum, ut spithama, cubitus, &c. 3. Temporum, ut dies, annus, &c. De singulis ordine agemus.

Mensuræ cubicæ sive capacitatis sunt iterum duplices, vel *Aridorum*, suntque hæc sequentes in Veteri T. 1. קב Cabus. 2. עומר Gomer. 3. סאה Sea, Satum. 4. אפה Ephā. 5. למח Semichomer. 6. חומר Chomer. 7. כור Corus. In Novo T. sunt 1. χοῖνιξ Chœnix. 2. κόρυς Corus. 3. σάτον Satum.

Vel mensuræ cubicæ sunt *Liquidorum*, eæ sunt in V. T. 1. לוג Log, Sextarius. 2. הין Hin. 3. בת Bathus. 4. כור Corus.

In Novo T. sunt 1. ἑξήτης Sextarius. 2. μετρητής Metreta. 3. βάτος Batus.

De singulis ad illustrationem quorundam textuum Veteris & N. T. pauca dicemus. In genere considerandum est Judæos vasa sua metiri secundum numerum sive capacitatem oꝝorum; ideo, eorum vestigiis insi-

stantes, mensuras cubicas Veteris & N. T. incipientes à minoribus, etiam secundum ova supputabimus.

II. Prima Veteris T. mensura, & quidem *aridorum* minima est, קב *Kab*, *Kabus*: ejus tantum semel meminit S. Scriptura, scil. 2 Reg. 6. 25. Ubi tanta fames dicitur in Samaria fuisse, ut caput asini octoginta argenteis, h. e. 20. Imperialibus, & רבע הקב חרייונים *quarta pars Kabi stercoreis columbarum* quinque argenteis divenderetur. Franciscus Junius interpretatur *carum ventris*, ac si קב *Kab* idem esset cum קבה *Kebha*, quod significat *ventriculum*, *ingluviem*. Sed Tremellius in Thesauro MS. cæterique Interpretes mensuræ genus interpretantur. LXX Interpretes verterunt per τέταρτον τῆς κάβας *quartam partem Kabi*. Jonathan transfert, רבעת קבא דובל *Quarta pars cabi fimi*. Syri per ܩܒܐ ܕܩܒܐ *Quarta pars cabi*.

Queritur; Quantam mensuram contineat קב Kabus?

Resp. David Kimchi ait, *Kab* est sexta pars סאה *seæ* sive *sati*. R. Nathan, *Kab* capit viginti quatuor ova. Vulgò statuunt quatuor Kabos esse onus, cui homo ferendo par est. Ut ut sit, *Kab* est parva mensura frumentaria tantum continens quantum continent 24. ova; ergò stercoris columbini vasculum, continens sex ova, fuit venditum Imperiali & quartâ ejus parte. Hæc vox *Kab* in proverbiiis à Judæis etiam usurpatur: ex. gr. in Baal Turim ad cap. 3. Genes. vers. 20. annotatur tale proverbium, עשרה קבין שיחה ירדו לעולם תשעה נטלו נשים *Decem cabi garrulitatis descenderunt in mundum, novem acceperunt mulieres.*

III. Secunda mensura aridorum עומר *Gomer*, duplo ferè major præcedente. Est decima pars Ephæ, testante Mose *Exod.* 16. 36. Aben Esra definit *Gomer* מאכל איש אחד ביום אחד *Cibum viri unius die uno*: nam *versu* 16. mandat Deus, ut singuli in diem singulos Gomeres *Mannâ* plenos colligerent, quos etiam singuli consumeabant: ergò *Gomer Mannæ* fuit cibus unius viri. Secundùm judæos *Gomer* continuit quadraginta tria ova & 1 ovi.

Contra hanc capacitatem Gomeri objiciet fortè nonnemo, quod *χῶνιξ* Chœnix frumenti, quæ quadruplo, vel, ut aliis placet, triplo, vel duplo minor fuit Gomere, uni viro in cibum assignetur Apoc. 6. 6. ubi Interpretes in notis addunt; *Vox Græca Chœnix denotat mensuram quâ homo ad vitam sustentandam indigebat, etiam hâc mensurâ cibus servis distri-*
buebatur.

Hinc queritur; Si Gomer sit duplo, triplo, vel quadruplo major Choenice; An ergò Judæi in deserto tanto voraciores fuerint aliis hominibus?

Resp.

Resp. 1. Israelitæ in deserto vix ullis opsoniis utebantur præter ipsum manna, quum Apoc. 6. 6. cuilibet assignetur Chœnix frumenti exceptis aliis obsoniis. 2. Manna fuit tritico multo levius, plus vacui in se continens quàm triticum. 3. Fortassè corpora Israelitarum nostris fuerunt tum aliquantograndiora; ita ut majori mensurâ cibi indiguerint quàm nostra corpora.

IV. Tertia mensura Veteris T. est *סאה* Sea, *satum*. Ejus aliquoties meminit textus sacer, scil. 2 Reg. 7. 1. 18. Gen. 18. 6. &c. Sea fuit mensura plus quàm triplo major præcedente, & continuuit centum & quadraginta quatuor ova. D. Kimchi ait; *Sea est tertia pars mensura, quam vocant Epba*. Bahal Harus in voce *כבר* scribit; *Sea capit sex cabos, quatuor sea conficiunt viginti quatuor cabos*. R. Schelomoh in Levit. cap. 14. ait; *Satum habet sex cabos, cabus quatuor Logos*. Buxtorf. in Lex. Heb. in Rad. *קכב* ex R. Alphes sic scribit; *Sea continet sex Cabos, h. e. 24. Sextarios, duo Hin, 92 quadrantes, 144 ova*. Ergò 2 Reg. 7. 1. satum similæ continens 144. ova, tempore obsidionis Samariæ fuit, pridie Elisa sic prædicente, divenditum unico siclo. Et Sara Gen. 18. 6. parans pro tribus Angelis tria fata similæ, paravit tantum, quantum 432 ova continent, h. e. een *schepel*.

V. Quarta aridorum V. T. mensura est *אפה* Epba, triplo major præcedente, continens tria fata, sive tantumdem in aridis, quantum Batus in liquidis. Buxtorfius in loco cit. sic ait; *Epba continet tres Seas, h. e. 18 Cabos, 6 Hinnos, 72 Logos, 288 Quadrantes, & 432 ova*. Hujus mensuræ meminit scriptura Exod. 16. 36. *Gomer est decima pars Ephæ, & Deut. 25. 14. Ne sit tibi domi tuæ diversum Epba, magnum & parvum, h. e. magna & parva mensura*. Etiam Levit. 5. 11. & 19. 36. Ephæ mentio fit. Deus Jhes. 5. 10. minatur, *semen Chomer producturum esse Epham*, quum chomer sit mensura decuplo major quàm Epba. David 1 Sam. 17. 17. Epham aristarum tostiarum in castra ad fratres suos ferens, tulit tantum quantum continent 432. ova, h. e. een *schepel*.

VI. Quinta Veteris T. mensura est *לטהך* Lethech: semel tantum ejus meminit Hoseas Cap. 3. v. 2. *Et possedi eam mihi quindecim argenteis, & Chomer hordei, & לטהך שערים & dimidio chomer hordei*. Jarchi in Comm. ait, *לטהך חצי חומר Lethech est dimidium Chomer*. Ergò Lethech continet quindecim fata, sive quinque Ephas, h. e. 2160 ova.

VII. Sexta aridorum mensura est *חומר* Chomer, quæ propter affinitatem soni à multis imperitè confunditur cum *גומר* Gomer: sed differunt tum scriptione: unum enim scribitur per *ח*, & alterum per *ג*; tum etiam

capacitate. Gomer enim continet cibum viri die uno, sed Chomer onus asini: nam *חומר* Chomer nomen habet à *חמור* asino. Deinde Chomer est onus asini vel muli gravissimum: continet enim triginta fata, sive decem Ephas, uti docetur *Ezech. 45. 11.* *Epha & Bath mensura unius esto, ut capiat decimam Chomeris Bathus & decimam Chomeris Epha.* Ergò Chomer est mensura decuplo major Ephâ, & duplo major Lethecho; & per consequens continet 4320 ova. Hujus meminit Scriptura *Levit. 27. 16.* *Num. 11. 32.* *Hos. 3. 2.* & *Jes. 5. 10.* ubi Jesaias famem extremam Israelitis interminaturus, ait, futurum, ut ne decimam sementis partem ex agro sint collecturi; *Qui seminat Chomerum, metet Epham.*

VIII. Septima & ultima V. T. mensura est *כור* Corus, quæ propriè est aridorum, sed bis de liquidis sumitur, uti postea docebimus. Corus est planè ejusdem quantitatis cum Chomer præcedente, uti probatur *Ezechiel. cap. 45. v. 14.* sic etiam testatur Buxtorfius in *Lex. Hebr. Rad.* *כור*, & Kimchi, Chomer est idem quod Corus, capitque decem Ephas, & triginta seas. Græpsius pag. 104. citante Hottingero in *Cippis Hebr.* etiam nullam mensuræ differentiam inter Chomerem & Corum interesse ait: *Hoc tamen interest quod Chomer est vox antiquior, & Hebrais usitator.* Corus autem, quem Hebræi Cor dicunt, vox non perinde antiqua videtur, nec ita Hebrais usitata. Non enim vel in *Mosis libris*, vel apud Prophetas reperitur, præterquam apud *Ezechielem*, *Efram*, & in *libris Regum*, ac *Paralipomenon*, & videtur ad Hebræos ab externis pervenisse, quibus, ut apparet, magis usitata, quàm Hebrais fuit. Hottingero videtur vox Cor à *Babyloniis* vel *Ægyptiis* profecta. Ut ut sit, saltem est ejusdem quantitatis cum Chomer, continetque 4320. ova.

IX. Videamus jam mensuras aridorum usitatas in Novo T. quæ præcipuè sunt tres. Prima est *χοῖνιξ* Chœnix, ejus fit mentio *Apoc. 6. 6.* *Et audivi vocem inter illa quatuor animalia dicentem, Chœnix tritici denario, & tres Chœnices hordei denario.* Chœnix denotat talem mensuram frumenti, quæ homini unico die ad vitam sustentandam sufficit. Vide supra *sect. 3.* Quot ova Chœnix præcisè contineat, non determinatur à judæis. Est enim vox Græca, inter Græcos usitata, qui vasa sua secundum ova non solent numerare. Etiam Chœnix non ubique fuit eadem. In genere Chœnix vocatur quidem *ἡμεροτροπὶς*, sed diurnum tritici demensum varium esse potuit pro varietate locorum & personarum; sunt etiam loca quædam, in quibus bibaciores, alia in quibus voraciores homines esse solent. *Jacobus Capellus in lib. de Mensuris Cubic. sect. 22.* ait dari sex diversas Chœnices mensuras, & in *Apocalypsi* intelligi minimam, quæ est

est bilibris, sive quæ duas libras Romanas pendet. Hinc in Glossis veteribus χοῖνιξ vertitur *bilibris*, & Vetus Interpres locum Apocalypsis sic transfert: *Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario*. Ut ut sit, Chœnix in *Apocal. c. 6. v. 6.* continet nostro iudicio duodecim ova.

X. Secunda mensura est σάτον *satum*: ejus meminit Matthæus *cap. 13. v. 33.* Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier indidit εἰς ἀλεύρῃ σατα τρία in *farina sata tria*. σάτον Græcorum est idem quod סאה *sea* Hebræorum, & continet 144. ova: ergo tria sata continent 432. ova, h. e. een *schepel*. vide *Sect. 4.*

XI. Tertia mensura N. T. est κόρος *Corus*, *Luc. 16. 7.* ἑκατὸν κόρῃς σίτη *Centum coros tritici*. Sed quia ea mensura est eadem cum Hebræorum סאה *Cor*, Sectione 8. descriptâ, ideo hîc nihil addemus.

XII. Jam sequuntur mensuræ liquidorum Veteris & N. T. Prima Veteris T. mensura est לוג *Log*. Hieronymus eam vocem vertit per sextarium. Log continet sex ova. D. Kimchi ait; *Sea capit viginti quatuor Logos, Log sex ova*. Buxtorfius in *Lex. Hebr. R.* לוג ex libro Rad. Kimchi ita scribit; לוג *Sextarius est mensura liquidorum minima, vigesima quarta pars sea sive sati, sex ova continens*. Moses *Levit. 14. 10.* meminit mensuræ Log; *Die octavo accipito sextarium unum olei*. Sanatus à Leprâ præter duos agnos, agnam, & tres decimas Ephæ similæ offerre tenebatur unum Log olei, h. e. unum sextarium, sive tantum quantum in 6. ovibus continetur. Ergo Log continet mensuram 6. ovorum. Vide Munsteri annotationes ad *Levit. cap. 14.*

XIII. Secunda mensura liquidorum est הין *Hin*, quæ est mensura duodecies major præcedente Log. D. Kimchi ait; *Hin capit 12. Logos, & Log 6. ova; ergo Hin continet 72. ova*. Idem probat Buxtorfius in *Lex. Hebr. R.* הין. Variis in locis S. Scriptura hujus mensuræ meminit, ut *Levit. 19. 36.* *Hin justus esto vobis*. *Exod. 30. 24.* *Accipe olei olivæ Hinem*. Per Hinem tantum olei intelligitur, quantum in 72. ovibus continetur. *Exod. 29. 40.* fit mentio רביעית ההין *quarta partis Hinis*, & *Num. 28. 14.* dimidii, tertiæ & quartæ partis Hinis; *De libaminibus eorum, dimidium Hinis esto in juvencum, tertiaque Hinis in arietem, & quarta Hinis vini in agnum*. Per dimidium intelliguntur 36. ova; per tertiam partem 24. ova, & per partem quartam 18. ova, h. e. tantum quantum in tot ovibus continetur.

XIV. Tertia V. T. mensura est סאה *Bathus*, estque ejusdem capacitatis cum Ephâ, & continet 432. ova, *Ezech. 45. 11.* *Ephâ & Bath mensura unius esto*. Hieronymus in hunc locum ait; *Decima pars Cori in specie-*
bus

bus liquidis vocatur bathus. Talmudici Tract. Erubhin, fol. 14. scribunt, Bath continuisse שלוש סאין tria sata, quæ constituerunt Ephā, aridorum mensuram maximam. 1 Reg. 6. 26. Jes. 5. 10. aliisque in locis ejus fit mentio. Bathus videtur fuisse duplex, communis & sacer: sacer videtur tertia parte majoris fuisse capacitatis, quàm communis; ita ut tres vulgares non facerent nisi duos sacros: hoc inde colligimus; quia 2 Chron. cap. 4. v. 5. mare æneum Salomonis dicitur continuisse ter mille bathos, quum 1 Reg. 7. 26. dicatur solùm continuisse bis mille bathos. Vel dicendum est, sicuti Interpretes Belgæ de impletione communi explicant, in posteriori loco intelligi quomodo communiter impleri solebat: sed si planè usque ad summitatem impleretur, tum continuisse ter mille bathos, sicuti scribitur 2 Chron. 4. 5.

XV. Quarta liquidorum mensura est כור Corus. Hanc mensuram suprā sectione 8. inter aridorum mensuras numeravimus: sed quia bis, scil. 1 Reg. 5. 11. & vicies coros olei tusi, & Ezech. 45. 14. etiam de liquidis sumitur; ideo ea mensura hîc breviter etiam erat numeranda. Est ejusdem capacitatis in liquidis, cujus est in aridis.

XVI. Mensuræ liquidorum Novi T. sunt præcipuè tres. Prima est ξέστης Xestes, sextarius. Marcus cap. 7. v. 4. ejus mentionem facit; Tenent lotiones ξέστων Sextariorum. Continet secundùm Interpretes Belgas sesquipintam. Convenit cum Log Hebræorum; ergò Xestes continet sex ova.

XVII. Secunda mensura N. T. est μετρητής Metreta, amphora Attica. Ejus meminit Johannes in Euang. cap. 2. v. 6. Erant ibi hydræ lapideæ sex posite secundùm purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas duas vel tres. Quantum singulæ metretæ continebant? Resp. Singulæ metretæ secundùm Interpretes belgas continebant circiter 120. libras, sive totidem semipintas, h. e. 60. pintas. Alii dicunt eas fuisse ejusdem planè capacitatis cum mensuris bath & Ephā, quarum singulæ continebant 432. ova.

XVIII. Tertia & ultima liquidorum N. T. mensura est βατος batus, Luc. 16. 6. $\text{ἐκατὸν βάτους ἐλαίου}$ Centum Batos olei. Batus apud Græcos in N. T. est mensura tantæ capacitatis, quantæ est apud Hebræos in V. T. ideo contentiis, quæ de bato sectione 14. diximus, hîc enumerationem mensurarum finiemus.

XIX. Supputationem capacitatis vasorum maluimus instituere more Judaico secundùm ova, quàm secundùm pondera, quia omnia arida & liquida non sunt ejusdem ponderis, licet eadem maneat capacitas & ambitus

bitus vasis. Si, ex. gr. ferro, argento vel auro aliquod ex iis vasis impleveris, pondus erit multo majus, quàm si illud impleveris aquâ, vino aut oleo. Ex. gr. Sextarius Romanus plenus farinâ non ponderat nisi uncias 9. sed plenus oleo uncias 18. plenus melle uncias 30. stanno 150. plumbo uncias 233. plenus auro ponderat uncias 375. & sic deinceps.

XX. Ut omnium antecedentium vasorum quantitas uno quasi intuitu conspici possit, breviter summam ovorum, quot singula vasa contineant, post invicem enumerabimus.

Mensuræ Aridorum V. T.

1. Cabus continet ova	—	24.
2. Gomer	— — —	43.
3. Sea sive satum	— —	144.
4. Ephā	— —	432.
5. Lethech	— —	2160.
6. Chomer		
7. Corus	{	4320.

Mensuræ Liquidorum V. T.

1. Log continet ova	—	6.
2. Hin	— — —	72.
3. Bathus	— — —	432.
4. Corus	— — —	4320.

Mensuræ Aridorum N. T.

1. Chœnix continet ova		12.
2. σάτον Satum	— —	144.
3. κόρ Corus	— —	4320.

Mensuræ Liquidorum N. T.

1. Xestes continet ova	—	6.
2. Metreta	— —	432.
3. βάτ batus	— —	432.

DISSERTATIO TRIGESIMA SECUNDA,

DE

MENSURIS LINEARUM V. & N. T.

- I. Gimus de Mensuris cubicis aridorum & liquidorum, jam sequuntur Mensuræ linearum sive intervallorum, quibus rerum diversis locis sitarum distantias metimur: eæ sunt in Veteri T. hæ sequentes, 1. אצבע digitus. 2. טפח & טופח palmus. 3. שיתא spithama. 4. פעמים pedes. 5. צער gressus, passus. 6. צמר כרם cubitus. 7. קנה funis, funiculus. 8. חבל calamus mensorius. 9. צמר כרם Jugera vinearum. 10. מיליאר milliare. In Novo T. sunt. 1. סאדיון & סאדיון stadium. 2. סדס סאבאטח via sive iter sabbathi. 3. מיליון milliare. De singulis ordine agemus. Sicuti in mensuris cubicis à minimis va-

sis inchoavimus, sic etiam in Mensuris Linearum à minimis longitudinibus initium ducemus. Granum quidem est primum & minimum elementum, in quod ultimò subdividi solent mensurarum ac linearum sectiones; sed quia granum inter mensuras in S. Scriptura non numeratur, ideo pergitur ad digitum.

II. Prima mensura longitudinis sive latitudinis, cujus in Veteri T. fit mentio, est אצבע Etsbang, *digitus*, & continet quatuor grana, estque decima sexta pars pedis: sed בהן bohen, *pollex*, est duodecima pars pedis, & sic tres pollices conficiunt quatuor digitos, & quatuor digiti tres pollices. Digiti, ut mensuræ, fit mentio *Jeremia cap. 52. v. 21.* ubi densitas columnæ dicitur fuisse *quatuor digitorum*.

III. Secunda mensura est טפח vel טופח Topach, *palmus*, qui est quarta pars pedis, continetque quatuor digitos sive tres pollices; ejus fit mentio *1 Reg. 7. 26.* *Crassitudo maris fusi erat palmus*, h. e. palmaris. In Plurali dicitur טפחות, *Psal. 39. 6.* *Palmos vel Palmorum*, h. e. *palmares dedisti dies meos*, h. e. paucissimos: nam immediatè additur חלרי מלרי Et vitale ævum meum est quasi non esset coram te. *Moses Exod. 25. 25.* meminit טופח Topach; Clausura mensuræ erit טופח palmi. Buxtorfius in Lex. Hebr. ait; *Palmus est mensura quatuor digitorum conjunctorum*.

IV. Tertia mensura est זרת seret, *spithama*. Vocatur aliàs *palmus major*, cum præcedens vocetur *palmus minor*. Spithama est mensura constans tribus palmis minoribus, duodecim digitis, sive novem pollicibus. Ab Hebræis definitur, *Dimidia cubiti sex palmis constantis pars*. Buxtorfius in Lex. Hebr. Rad. זרת ait; *Spithama est mensura digitorum extensorum, continens dimidium cubiti majoris sive sacri, qui constabat sex palmis: unde spithama fuit trium palmorum, sive duodecim digitorum, uti notat Kimchi in libro Radicum*. Habetur hæc vox *Exod. 28. 16. & 39. 9.* זרת ארכו Spithama longitudo ejus. *1 Sam. 17. 4.* *Altitudo Goliathi erat sex cubitorum cum spithamâ*; *Jesaiæ cap. 40. 12.* *Quis mensus est pugillo suo aquas, & cælos spithamâ expendit?* Et *Ezech. 43. 13. &c.* Spithama ergo continet spatium, quod est inter digitos extensos, à pollice scil. usque ad extremitatem digiti minimi.

V. Quarta mensura est פהם, in plur. פהמים Pehamim, *pedes*. *Ezech. 41. 6.* פהמים שלשים Triginta pedum: sic explicat R. Kimchi: alii tamen explicant per *triginta vicibus*: nam vox utrumque significat. Pes continet sexdecim digitos, sive duodecim pollices.

VI. Quinta mensura est צעד Tzahad, *Gressus*, *passus*. *2 Sam. 6. 13.* *Erat autem quum progressi essent portantes arcam Jehovæ sex gressibus, ut sacrificaret*

crificaret boves, &c. Passus est duplex, simplex scil. vel duplex, h. e. Geometricus. Passus simplex communiter continet binos pedes & semissem: sed passus duplex sive geometricus comprehendit quinque pedes. Sunt nonnulli qui vocem *passus* in loco citato, apud Samuelem explicant de stadiis.

VII. Sexta mensura est אמה Amma, *cubitus*. Vox cubiti quadrifariam apud Authores sumitur.

1. Est cubitus *communis*, qui continet spatium à medio brachii usque ad extremos digitos, continetque longitudinem sesquipedis: ejus meminit textus sacer 2 Chron. 3. 15. *Fecit columnas duas cubitorum tricenum quinum longitudinis.*

2. Est cubitus *sacer* adhiberi solitus in ædificiis sacris, scil. Tabernaculi, Templi, &c. estque duplo major superiori, & continet longitudinem trium pedum: ejus fit mentio 1 Reg. 7. 15. *Formavit duas columnas aneas, octodecim cubitorum erat alitudo columnæ unius.* In priori loco columnæ dicuntur fuisse 35. cubitorum, scil. communium: addatur altitudo basis, quæ unius cubiti fuit: ergò altitudo fuit 36. cubitorum. In posteriori verò loco columnæ dicuntur tantum fuisse 18. cubitorum, scil. sacrorum: quia sacri sunt duplo majores communibus.

3. Est cubitus *Regis*, qui vulgò tribus digitis statuitur esse longior communi cubito. De talibus cubitis sumuntur verba Deut. 3. 11. Ubi longitudo lecti Regis Ogh dicitur fuisse novem cubitorum, & latitudo ejus quatuor cubitorum באמת איש *in cubito viri*. Syrus vertit, *In cubito gigantum*; Onkelos באמת מלך *In cubito regis*; eodem modo etiam transfert versio Arabica. Hinc apparet quod etiam fuerit cubitus regis.

4. Est cubitus *geometricus*, qui continet sex cubitos communes, sive tres sacros: hujus fit mentio Genes. 6. 15. *Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ; quinquaginta cubitorum latitudo; & triginta cubitorum altitudo ejus.* Quod de geometricis cubitis structura arcæ sit intelligenda, videntur novæ nostræ versionis Belgicæ Interpretes in notis etiam approbare.

VIII. Septima mensura est קנה Kaneh, *calamus mensorius*; Ezech. 42. 16. *Mensus est plagam Orientalem בקנה המדה calamo mensuræ, h. e. mensorio, quingentorum cubitorum calamis, calamo mensuræ circumquaque.* Quantæ longitudinis fuit Kaneh? Jonathan in Ezech. 40. 5. ait מדה מנהון דהר מנהון שיה אמין באמת דהיה אמה ופשוך *Ex quibus unus erat sex cubitorum in cubito qui est cubitus & palmus.* Jacobus Capellus in libro de mensuris intervallorum sect. 14. ait; *Hebræorum Canna constat sex medianis Hebræorum*

cubitis, pedibus novem, sive pollicibus Hebræorum centum & octo. Usus hujus mensuræ fuit metiri ædificia: pro tali mensura etiam usurpatur Apoc. 21. 15. Qui loquebatur mecum habebat κάλαμον χρυσοῦν calamus aureum, ut metiretur civitatem, & portas ejus & murum ejus.

IX. Octava mensura est חבל Chebhel, funis, funiculus, 2 Sam. 8. v. 2. Metiebatur eos funiculo. Longitudo funiculi est ignota: usus primarius funiculi fuit metiri terram: hinc metonymicè est pars, portio hereditatis, quæ funiculis mensuriis dividebatur. Deut. 32. 9. Jacob funiculus possessionis ejus.

X. Nonæ mensuræ fit mentio Jes. 5. 10. ubi Propheta ait, quod decem ברים צמרי jugera vinearum redderent bathum unicum. Quantum terræ intelligitur per jugerum vineæ? Resp. Tantum quantum par boum aut equorum uno die arare potest. Latini hoc spatium vocant Jugum, & Hebræi צמר Tsemed. Sed pensum istud diurnum potest esse varium, prout equi vel boves segnes sunt aut impigri; prout etiam terra levior est, aut subactu difficilior.

XI. Decimæ mensuræ meminit S. Scriptura 2 Reg. 5. 19. Et abiit ab eo ארץ כנרת exiguum spatium terræ, & Genes. 35. 16. Et Profecti sunt de Bethel, & erat adhuc ארץ כנרת exiguum spatium terræ, ad veniendum in Ephrath. Syrus vertit, Itinere quasi stadii terræ. Arabica versio habet, Restabat illis milliare ex itinere. Onkelos paulo aliter transfert; והוא ער כרוב ארעה Et cum adhuc esset spatium terræ. R. Salomo scribit Gen. 48. 7. esse mensuram terræ bis mille passuum, scil. minorum, quale erat iter Sabbathi. Kimchi in libro Radicum putat כ esse servile, & thema esse כנרת, ac significare spatium viæ, quantum homo conficit à mane usque ad pastum. Vide Buxt. lex. Hebr. R. כנרת. R. Schadia, & ipse R. David Kimchi in 2 Reg. 5. 19. interpretantur per Mil. Ut ut sit ארץ כנרת cibrath haaretz videtur esse tale spatium, quantum proficiscendo communiter absolvitur sine mora.

XII. Sequuntur mensuræ intervallorum Novi T. quarum prima est στάδιον sive στάδιον Stadium, quam vocem nonnulli sic nominatam volunt ἀπὸ τῆς σταθερᾶς à stando; quia Hercules tantum spatium currendo absolvebat antequam subsisteret. Geometræ stadium communiter definiunt per Cursum equi. In genere stadium est mensura constans centum & viginti quinque passibus. Sed quales passus hîc intelliguntur? Maximi, quorum singuli continent spatium quinque pedum. Et quater mille tales passus faciunt milliare Germanicum, qualia quindecim respondent gradui in globo. Ergò triginta duo stadia faciunt milliare Germanicum.

Vicus

Vicus igitur Emmaus, cujus Lucas *cap. 24. v. 13.* mentionem facit, distans Hierosolymâ sexaginta stadiis, ferè distabat duobus milliaribus Germanicis. Et urbs Bethania *Joh. 11. 18.* distans Hierosolymâ quindecim stadiis, distabat ferè dimidio milliari.

XIII. Secunda mensura Novi T. est ὁδὸς σαββάτης *Via Sabbathi*, cujus meminit Lucas *Actor. 1. 12.* *Tunc reversi sunt in Hierusalem à monte vocato Oliveti, qui est prope Hierusalem, σαββάτης ἔχον ὁδόν Sabbathi habens iter.*

Quæritur; Quot passus & stadia contineat iter Sabbathi?

Resp. 1. Omnes Judæi uno consensu docent iter Sabbathi fuisse bis mille passuum minorum sive talium, quorum singuli continent duos pedes & dimidium; vel mille passuum majorum, quorum singuli continent pedes quinque. 2. Iter Sabbathi definitur communiter septem sive octo stadiis. Syrus Interpres ita ferè determinat, cum transfert, *Et distat ab ea circiter septem stadiis.*

Porro quæritur; Unde nata sit origo itineris Sabbathi?

Resp. *Exod. 16. 29.* mandat Deus, ut quisque maneret in loco suo, & interdicit, ne ullus exiret è loco suo die septimo: sed *Levitic. 23. 3.* habetur; *Die septimo erit Sabbathum cessionis, & convocatio sancta:* ergò si debuerint adire locum sacrum, etiam debuerunt exire è loco suo. Judæi hoc dubium determinarunt, & statuerunt sibi licere facere iter Sabbathi, quod intra semi horam absolvere poterant. Ergò Judæi putarunt sibi licuisse sine violatione Sabbathi iter unius semi-horæ absolvere. Sed Judæi videntes hoc spatium esse nimis parvum, ideo ob *קריבת המדבר* Commixtionem terminorum illud per alios 2000. passus prolongarunt. Vide de illa commixtione infrà in *Spicilegio cap. 22.*

XIV. Tertia & ultima mensura Novi T. est μίλιον *Milliare*. *Matth. 5. 41.* *Et quicumque te angariaverit μίλιον ἓν milliare unum, abi cum eo duo.* Hic procul dubio intelligitur milliare Hebraicum.

Quæritur; Quot passus majores, quorum singuli constant quinque pedibus, contineat milliare?

Resp. mille: à millenario enim numero milliare nomen habet. Milliare ergò Hebraicum fuit ejusdem longitudinis, cujus fuit iter Sabbathi.

Ut quantitas plerarumque mensurarum antecedentium facilius memoriae imprimatur, adjiciemus hîc quosdam versus memoriae juvandæ causa:

Quatuor ex granis digitus componitur unus.

Est quater in palmo digitus, quater in pede palmus.
 Quinque pedes passum faciunt; passus quoque centum
 Viginti quinque & stadium dant; sed miliare
 Octo facit stadia; & duplatum dat tibi leuca.

DISSERTATIO TRIGESIMA TERTIA,

Quæ est pars prima

D E

Mensuris Temporum V. & N. T.

In specie

De Die, Horâ, Hebdomadâ & Mense.

I. Gimus de Mensuris Capacitatis & Intervallorum, jam deinceps Mensuræ Temporum, quarum in Veteri & Novo T. fit mentio, ordine occurrunt enumerandæ; suntque hæ sequentes. 1. Dies. 2. Hora. 3. Hebdomada. 4. Mensis. 5. Annus. 6. Festa; eaque sunt vel sæpius in anno recurrentia, vel anniversaria, vel stativa sive post aliquot annos demum recurrentia.

Festa sæpius in anno recurrentia sunt 1. Sabbathum. 2. Festum Noviluniorum.

Festa anniversaria sunt 1. Festum Paschatis. 2. Pentecostes. 3. Tabernaculorum. 4. Expiationis. 5. Purim. 6. Festum encœniorum sive consecrationis.

Festa post aliquot annos recurrentia sunt 1. Annus septimus sive Sabbathicus, vulgò *annus semita*, h. e. annus dimissionis dictus. 2. Annus quinquagesimus sive Jubilæus. De singulis post invicem agemus.

II. Prima mensura, cujus meminit S. Scriptura, est *Dies*, qui est vel *Naturalis*, continens diem & noctem, sive viginti quatuor horarum spatium, quod unâ fit cœli circumgyratione: ex. gr. cum statuimus annum absolvi diebus 365. diebus, tum loquimur inclusivè includendo etiam noctes; vel dies est *Artificialis*, qui ab ortu solis usque ad occasum ejus in intermedio tempore definitur, quo sol nostrum hæmisphærium illustrat, cui ex oppositione respondet nox, dum sol infra horizontem sese occultat: huc respexit Moses Gen. 1. 5. *Appellans lucem diem, & tenebras noctem.* Talis dies continet duodecim horas: sic loquitur Johannes in Evangelio

gelio cap. 11. 9. *Nonne sunt duodecim horæ diei?* scil. artificialis.

III. Dies *Naturalis* viginti quatuor horarum est iterum duplex, vel *Civilis* destinatus operibus civilibus, qui incipit ab ortu solis & durat usque ad ortum solis diei sequentis; ita metiuntur diem Babylonii. Matthæus ejus etiam meminit in Euang. cap. 28. v. 1. *Extremo autem Sabbatho, quum lucefceret in primum diem Hebdomadis.*

Vel dies naturalis est *Sacer*, destinatus exercitiis sacris, qui incipit à solis oecasu usque ad solis occasum diei sequentis; tali modo Athenienses, Galli veteres & Judæi dies suos inchoarunt. De Gallis C. Cæsar lib. 6. Comment. belli Gall. ait; *Dies natales, & mensium & annorum initia sic observant ut noctem dies subsequatur.* Moses Genes. 1. 5. ait; *factum est vespere & mane dies unus.* Similiter omnia festa, ut & Sabbathum initium sumunt à vespere; Levit. 23. 5. *Inter duas vespervas, Pascha est Jehovah.* Hinc Judæi circiter circa horam sextam diei Veneris Sabbathum suum incipiunt. Romani & Ægyptii ab his discreparunt supputando dies à mediâ nocte ad proximè sequentem mediam noctem.

IV. Dies *artificialis* rursus dividitur in quatuor quadrantes, quorum singuli à primâ exordii horâ nomen acceperunt. *Primus* quadrans continebat sub se tres primas diei horas, & totus vocabatur *hora prima*. *Secundus* tres sequentes horas, & ad meridiem usque sese extendebat, & appellabatur *hora tertia*. *Tertius* incipiebat à sextâ, h. e. à nostrâ duodecimâ, & durabat usque ad horam nonam, sive ad nostram tertiam pomeridianam, & vocabatur *hora sexta*. *Quartus* diei quadrans reliquas diei horas à nostrâ tertiâ usque ad nostram sextam in se continebat, simulque pausam & finem diei indicabat, & dicebatur *hora nona*. Hanc quadruplicem diei partitionem ferè legimus in Parabola Matt. 20. 1. 2. 3. 4. 5. 6. ubi paterfamilias exiit ad conducendos operarios, quos mitteret in vineam: Hic dicitur exiisse *primâ luce*, circa *horam tertiam*, circa *horam sextam*, & *nonam*, ubi quatuor diei quadrantes indicantur. Alii tamen per *primam lucem* intelligunt ultimum quadrantem noctis; per horam verò undecimam versu 6. quartum quadrantem; & sic supputatio paulo aliter esset instituenda: quia singuli ferè quadrantes nomen accepissent à fine horæ, quâ quadrans finitur. Vide *Thummius de festis*.

V. Nox similiter dividitur in quatuor quadrantes, qui vulgò vigiliæ nominantur, & singulæ durant tres horas. Prima vocatur *Caput vigiliarum*, & incipit ab hora nostra sexta ac durat usque ad horam nostram nonam. Thren. 2. 19. *Surge, vociferare de nocte in principio vigiliarum.* Secunda vocatur media vigilia, quia durat usque ad mediam noctem, Jud.

7. 19. *Adveniens Gidhon ad extremitatem castrorum principio vigilia media.* Tertia vigilia incipit à media nocte, & definit in horam nostram tertiam nocturnam, Luc. 12. 38. *Si venerit in secunda vigilia, & si venerit in tertia vigilia.* Quarta denique vigilia durat usque ad horam nostram sextam matutinam, & vocatur vigilia matutina, Exod. 14. 24. *Fuit autem in vigilia matutina, quum prospectaret Jehova ad castra,* & Matt. 14. 25. *Quarta autem noctis vigilia abiit ad eos Jesus.* Hæ quatuor vigiliæ adhuc aliis nominibus denominantur: prima vocatur ὁ ψέ, secunda μεσονύκτιον, tertia ἀλεκτροποφωρία, & quarta πρώτη; ut Marc. 13. 35. *Nescitis quando dominus domus veniet, vespere, an mediâ nocte, an in gallicinio, an manè.* Vide Godwyn in Mose & Aarone lib. 3.

V I. Secunda temporis mensura sunt *Horæ*, quæ possunt esse triplices, 1. *Minores*, quales sunt duodecim in die, Joh. 11. 9. 2. *Majores*, quales sunt quatuor in die secundum quatuor quadrantes, quorum supra facta est mentio. 3. *Horæ precum.* Horæ minores supputantur à manè usque in vesperam, non verò à meridie aut mediâ nocte, sicuti apud nos more Romano fieri solet: hinc Judæorum hora prima est quæ nobis est septima, tertia quæ nobis est nona, & sexta quæ nobis est duodecima, & sic deinceps. Idem est Judicium de horis nocturnis. Ex. gr. Quando Matth. 27. 45. dicuntur fuisse tenebræ ab horâ sexta usque ad horam nonam, h. e. more Romano & secundum nostram supputationem à duodecimâ usque ad tertiam.

Horæ precum, quæ etiam horæ templi vocantur, fuerunt tres secundum tres temporis differentias: prima hora precum est hora tertia Judaica, secunda est hora sexta, & tertia est hora nona. Prima hora precum dicitur esse instituta per Abrahamum, secunda per Isaacum, & tertia per Jacobum. Vide Drus. in *Præterit. ad Act. 3. 1.* Tribus illis temporibus etiam David preces suas recitavit, Psal. 55. 18. *Vespere, & manè & meridie meditabar & fremebam, & audivit vocem meam.* Act. 2. 15. *Horâ tertiâ descenderat Spiritus S. supra Apostolus.* Petrus Act. 10. 9. *ascendit in solarium, ut oraret, circa horam sextam.* Petrus verò & Johannes Act. 3. 1. *simul ascendebant in templum sub horam precationis nonam.*

Ex hâc horarum distinctione illustrari possunt verba Marci cap. 15. vers. 25. *Erat hora tertia quando crucifixerunt eum;* & Johannis cap. 19. vers. 14. *Erat parasceve Paschæ, hora verò quasi sexta.* Marcus dicit Christum fuisse crucifixum horâ tertiâ, & Johannes ait Christum demum horâ sextâ fuisse eductum coram Judæis, & tum nondum à Pilato fuisse condemnatum. Multi per horam tertiam apud Marcum intelligunt secundum quadran-

drantem, qui continet nostram horam 10. 11. & 12. quæ ultima hora convenit cum horâ sexta Judæorum, & Johannes dicit circa horam sextam. Vide alias explicationes in annot. belg. ad Joh. 19. 14.

VII. Tertia mensura temporis est *hebdomada*, quæ est duplex, *ordinaria*, constans septem diebus, aliàs vocata *hebdomada diaria*, sive *hebdomada dierum*; vel *extraordinaria*, constans septem annis, aliàs nominata *hebdomada annalis* sive *hebdomada annorum*. Prioris hebdomadæ fit mentio Matt. 28. 1. *Quum luceſceret in primum diem hebdomadis*. Et Levitic. 23. 15. dicuntur inter Pascha & Pentecosten esse septem septimanæ integræ. Posterioris meminit Moſes in materia de jubilæo, Levit. 25. 8. *Numerabis tibi septem septimanas annorum, septem annos septem vicibus, ita ut tempus septem septimanarum annorum ſint tibi quadraginta novem anni*; & Daniel cap. 9. 24. *Hebdomada ſeptuaginta deciſæ ſunt ſuper populum tuum*, h. e. anni 490. deciſi ſunt ſuper populum. Supputabatur olim à Judæis ſeptimana, non ita ut ejus prima, ſecunda, tertia dies appellaretur dies Lunæ, Martis, Mercurii, &c. ſed prima Sabbathi, ſecunda Sabbathi, &c. h. e. prima à Sabbatho, & ſic deinceps.

VIII. Quarta temporis mensura ſunt *Menſes*, qui fuerunt *Solares* vel *Lunares*. Judæi ab initio ante exitum ex Ægypto ſupputarunt menſes ſecundum curſum ſolis, & ſic cuilibet menſi assignarunt 30 dies, quod probatur ex collatione textuum quorundam de diluvio aquarum, Gen. 7. 11. *Decimo ſeptimo die menſis ſecundi diſſiderunt ſe omnes fontes abyſſi magnæ*, & Cap. 8. vers. 4. *Arca requievit die decimo ſeptimo menſis ſeptimi*, ubi interceſſit ſpatium quinque menſium ſolarium, qui 150. dies conſtituunt, totidem etiam diebus aquæ prævaluerunt ſuper terram, Gen. 7. 24. Ex quibus apparet ſingulos menſes 30. dies continuiſſe.

Post exitum ex Ægypto magis ad curſum lunæ quàm ad curſum ſolis attenderunt. Quare? Quia Deus feſtum noviluniorum obſervari juſſit: ideo ſecundum curſum lunæ menſes ſuos, quos lunares vocabant, ſupputarunt. Menſes lunares quot continent dies apud Judæos? Alternatim 30. vel 29. dies. Priores menſes continentes 30. dies vocabantur *Menſes מלאים pleni*, quia 30. integros dies comprehendebant; poſteriores verò nominabantur *Menſes חסרים cavi* ob defectum unius diei. Ergò annus conſtans duodecim menſibus lunaribus tantum in ſe continet 354. dies.

Hinc queritur; Quum in anno lunari, applicato ad annum ſolarem, conſtantem 365. diebus, deficiant circiter undecim dies; Quomodo annus lunaris ad annum ſolarem à Judæis applicari poſſit?

Reſp. Judæi, quamprimùm numerus ille dierum, horarum & ſcrupulorum

lorum in mensem excrevit, mensibus lunaribus duodenis, tricenis undetricenisque diebus alternantibus, adjecerunt secundo aut tertio anno mensem decimum tertium, quem *intercalarem* vocarunt; sicuti nos quartu cujuslibet anni intercalaris mense Februario unicum diem adjicere solemus. Et quia illum mensem decimum tertium ultimo *mensi Adar*, h. e. Februario, subjunxerunt; ideo eum vocarunt *Veadar*, h. e. *Et Adar*, quasi *Adar iteratus*.

Nomina mensium diversis temporibus fuerunt diversa. Hebræi ab initio menses nominarunt per *primum*, *secundum*, *tertium*, &c. At progressu temporis ante captivitatem Babylonicam quatuor mensibus Hebraica imposuerunt nomina, scil. *primo*, *secundo*, *septimo* & *octavo*; primum vocarunt אֵתָנִים *Ethanim* 1 Reg. 8. 2. qui respectu anni sacri, incipientis à Martio, vocatur mensis septimus. Secundum בּוּל *Bul*, 1 Reg. 6. 38. Septimum אֲבִיב *Abib*, Exod. 13. 4. Octavum denique סִיף *Sif*, 1 Reg. 6. 1.

Tempore captivitatis Babyl. & deinceps, Judæi relicto patrio lare & linguâ, cum Chaldæis Chaldaizantes, quatuor dictis mensibus, ut & reliquis Chaldaica imposuerunt nomina, appellitantes *Abib* mensem *primum* anni sacri נִסָּן *Nisan*, Esth. 3. 7. qui fere nostro Martio respondet. 2. אֵיָר *Ijar*, qui antea *Sif* dictus fuit. 3. סִיָּן *Sivan*, Esth. 8. 8. 4. תָּמָר *Tammus*. 5. אֲב *Ab*. 6. אֱלּוּל *Elul*, Neh. 6. 15. 7. תִּשְׁרִי *Tischri*, olim *Ethanim*. 8. מַרְחֶשְׁוֹן *Marchesvan*, olim *bul*. 9. כִּסְלֵו *Kisleu*, Zach. 7. 1. 10. תֵּבֶט *Te-bhet*. 11. שֶׁבַט *Schebhat*, Zach. 1. 7. 12. אָדָר *Adar*, Esth. 3. 7. 13. in anno intercalari, qui וָאָדָר *Veadar* nominatur. In sequenti dissertatione de anno & de quatuor ejus initiis agemus, ut & de variâ mensium appellatione, quare mensis primus aliquando vocetur mensis septimus, & sic deinceps.

DISSERTATIO TRIGESIMA QUARTA,

Quæ est pars secunda

DE

Mensuris Temporum V. & N. T.

In specie

De Anno & Sabbatho Judaico.

1.

Gimus de diebus, horis, hebdomadis & mensibus; sequitur ut de annis, eorumque initiis, & cæteris mensuris temporum agamus.

supputarint?

Primo queritur; A quo mense & die Judæi annos suos Resp.

Resp. 1. Ante captivitatem Ægyptiacam inchoarunt annos à novilunio mensis Tisri sive Septembris ; tum quia sic jussit Dei verbum, uti apparet ex cap. 23. Exodi, versu 16. ubi Deus mandat *Solennitatem collectionis celebrandam esse in exitu cujusque anni* : atqui collectio frugum illo circiter tempore fiebat ; tum quia mundus æquinoctio autumnali ex sententiâ Iudæorum dicitur creatus. Propterea Iudæi ab initio hujus mensis Tisri annos creationis mundi solent supputare : ex. gr. Hoc anno Christianorum 1663. mundus dicitur secundum supputationem Iudæorum stetit annos 5423. Unde apparet inter computum Iudæorum & computum Christianorum esse discrimen circiter 190. annorum : nam Christiani à mundi creatione jam numerant annos 5612. Sed Iudæi ut plurimum omiſſis millenariis tantum solent centenarios, denarios & monadicos numeros supputare, additis his vocibus לפ"ק abbreviatè, pro לפ"ק קטן secundum supputationem minorem.

Si quis ex annis Iudæorum velit investigare annos Christianorum, addat annis Iudaicis supputationis minoris annos 1240. & statim invenietur qualis annus Christianorum per annos Iudaicos intelligatur : ex. gr. Misna punctatum Amstelodami est editum anno 406. hoc est, anno Christianorum 1646. nam si hi anni 406. ad 1240. addantur, erunt anni 1646. Tali modo facillimè investigari potest quo anno liber aliquis Hebraicus sit impressus. Et quia Iudæi credunt mundum hoc novilunio mensis Tisri, h. e. *Septembris*, esse creatum ; ideo adhuc hodie Kalendaria sua ab hoc mense Tisri inchoare solent.

Resp. 2. Postquam Deus Israëlitas è captivitate Ægyptiacâ liberavit, aliud præterea anni initium constituit, scil. mensem Abib sive Nisan, nostro Martio ferè respondentem, uti patet ex Exod. 12. 2. Hic mensis (scil. Nisan, quo eduxi vos è terrâ Ægypti) vobis principium esto mensium, primus ille esto vobis inter menses cujusque anni. Secundum hoc anni initium festa in Veteri T. supputantur ; hinc Pascha dicitur celebrari mense primo, h. e. in Nisan sive in Martio, & festum Tabernaculorum mense septimo, h. e. in Tisri sive in Septembri, & sic cætera festa à Nisan sive Martio numerantur.

Quæritur ; Quare Deus adhuc aliud initium anni instituerit ?

Resp. Ob memoriam liberationis Ægyptiacæ, quam Deus hoc modo, constituendo aliud initium anni, voluit conservare. Similiter Christiani, ut perpetuâ recordatione liberationem à peccatis per mortem Christi impetratam recolerent, æram annorum à nativitate Christi exorſi fuerunt.

II. *Secundò quæritur*; An non fuerint plura initia annorum usitata inter Judæos, quàm hæc duo?

Resp. Talmudistæ in Misna, Tractatu ראש השנה *de principio anni*, Cap. I. Sect. I. quatuor initia annorum constituunt, cum ajunt: ארבעה ראשי שנים הם, באחד בניסן ראש השנה למלכים, ולרגלים, באחד באלול ראש השנה למעשר כהמה, ר' אליעזר ורבי שמעון אומרים באחד בתשרי. באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין וליוכלות לנטיעה ולירקות, באחד בשבט ראש חשנה לאילן: *Quatuor sunt principia anni*; *primâ die mensis Nisan* (h. e. Martii) *est novus annus Regum & Festorum*: *primâ die Elul* (h. e. Augusti) *est novus annus Decimandi pecoris*. *Ribbi Elieser tamen & Ribbi Schimeon dicunt, primâ die Tisri*. *Primâ die Tisri* (h. e. Septembris) *est novus annus Annorum, Anni dimissionis, Jubilai, Plantationis arborum & Herbarum*: *prima die Schebhat* (h. e. Januarii) *est novus annus Arborum secundum sententiam domus Schammai: sed domus Hillel dicit decimo quinto die ejus mensis*. Hæc breviter sic sunt explicanda.

Annus Regum erat talis annus, à quo Judæi supputabant annos regni regum suorum: ex. gr. Si rex in Januario electus esset, in Martio incipiebat secundus annus regiminis.

Annus Festorum etiam incipiebat in Martio: ex. gr. Pascha celebratur in Martio: ergò celebratur primo mense anni; Tabernaculorum septimo, ergò in Septembri, &c.

Annus decimandi pecoris incipiebat in novilunio Augusti: quia Judæi ab hoc novilunio numerabant annos & menses, quibus novum pecus natum erat, ut decimas ritè darent.

Annus Annorum est à creatione mundi.

Annus dimissionis est septimus annus quietis, quo agri & vineæ quiescebant.

Annus Jubilai est quinquagesimus annus, quo possessiones ad dominos redibant, & servi Hebræi manumittebantur, *Levit. 25*.

Annus plantationis Arborum & Herbarum est annus, à quo supputabant tempus, quo teneræ arbores & herbæ plantatæ fuerant, ut annum impuritatis ritè numerare possent: nam arbor per tres annos immunda censebatur, *Lev. 19*.

Annus Arborum erat primo, vel decimo quinto die mensis Januarii: nam prout arbores ante vel post hunc diem germinabant, fructuum esus concedebatur vel interdicebatur. *Vide plura in Synag. Buxt. cap. 17*.

Hinc jam facile responderi potest ad quæstionem quâ *quæritur*; Quare idem mensis, ex. gr. Tisri, 1 Reg. 8. 2. Ethan dictus, vocetur ibidem mensis

mensis septimus, quum aliàs semper à Iudæis vocetur mensis primus?

Resp. Mensis Tisri (*September*) appellatur mensis septimus respectu anni sacri incipientis à Martio: sed vocatur mensis primus respectu anni civilis, sive anni qui à creatione mundi incipit. Similis conciliatio in cæteris mensibus institui potest.

III. Primo die novi anni, secundum legem Dei, celebrandum fuit festum *Tubarum* sive *buccinae* & *clangoris* dictum; eò quod hoc die audiretur tubarum sonitus & clangor. De hoc festo legitur Lev. 23. 24. 25. *Mense septimo, primâ die mensis erit vobis Sabbathum memoriale clangentibus tubis. Omne opus servile non facietis in eo, &c.* Sic Numer. 29. 1. *Mensis septimi prima dies sancta vobis erit, omne opus servile non facietis in ea, quia dies clangoris & tubarum est, &c.*

Quæritur; Quare Deus festum clangoris hoc tempore instituerit?

Resp. 1. Rabbini nonnulli putant hoc festum esse institutum in *memoriam liberati Isaaci ab immolatione*: & quod propterea cornu arietinum infletur, quia aries profiliens pro Isaaco immolatus fuit. Sed non est verosimile Deum propter unius hominis liberationem tale festum instituere, & tot oblationes offerri voluisse.

2. Alii volunt hoc festum fuisse institutum ut populus Israeliticus sibi in memoriam revocaret gravia illa bella, gesta contra Abimelechitas & contra Ethnicos, utque simul admoneretur vitam nonnisi militiam esse.

3. Alii existimant Deum hoc festum primo die anni instituisse, quia in hoc mense numerantur plures festi dies, quàm in aliis mensibus; utque populus ad observationem reliquorum festorum tali medio redderetur attentior, & tubarum sonitu erga divina beneficia gratior. *Vide Thummium de Festis.* Quomodo hoc festum à Iudæis celebretur, quali cibo vescantur, quomodo sese ad hoc festum præparent, & sese præpare, ipsoque die festi gerant, multis describit *Buxtorfius in Synagoga Cap. 24.* quæ propterea omitto.

IV. Præter hoc festum clangoris, adhuc aliud festum eodem die observandum decreverunt Iudæi, scil. *Festum novi anni*, quod Deum nec autorem nec suasorem habet. Sed ne planè hoc festum videretur esse supposititium, tradunt (uti videre est in Medrach שוחר מור) Concilium Hierosolymitanum decrevisse, ut hoc die festum *novi anni* celebraretur; etiam ajunt Deum hoc ipso tempore & die Senatui Angelorum congregasse, eisque mandasse ut in terra inquirerent, num sententia, de *novo anno* festivè celebrando, lata & pronunciata esset. Postquam Angeli ceperint hoc festum novi anni celebrari, idque Deo retulerint, mox

Deum ipsum eodem die thronum ascendisse, & ad mundum judicandum confedisse. Hinc in *Talmude tractatu ראש השנה* Cap. 1. p. 16. statuunt Deum hoc die iudicium celebrare, in quo aperiuntur tres libri, quorum primus est *Impiorum*, qui tantum sceleratissimos homines continet; alter est *Iustorum*, cui inscripti sunt homines pii; tertius est *Mediocumorum*, qui mediam viam incedentes, nec iustorum nec in iustorum cœtui sunt adscribendi. Primus liber vocatur *liber mortis*, & secundus *liber vitæ*: sed tertio cœtui dicunt *tempus dilationis* constitutum esse usque ad diem decimum ejusdem mensis, quo festum expiationis celebratur. Si à principio novi anni usque ad hunc decimum diem benè sese gerant, & veram agant pœnitentiam, benè sese res habet, & libro vitæ inscribuntur; sin verò mala opera bonis præponderent, tum illico Impiis annumerantur.

Quis non videt hæc omnia ita à Judæis efficta esse? Quis unquam de tribus talibus libris aliquid legit in Scriptura? Quis delphicus Apollo Iudæis manifestavit Deum ab initio anni thronum judicalem ascendere, & annuatim tale iudicium de hominibus ferre? Per totum hunc mensem cornu arietinum inflant, præcipuè ad obtundendum Satanam, ut perplexus reddatur, ita ut sui quasi oblitus, & extra se raptus, ignoret diem iudicii, ne sistens se coram Deo, eos accusare possit. Sed ô diabolus simplicem & stupidum, qui tam facilè obtundi possis! Siccine Iudæi tibi aures obturant? Præterea ut sine timore hunc diem expectarent, solent eo die & aliquot diebus antè multas preces recitare: sed ut in orando sunt longiores & abundantiores, ita in precum suarum recitatione sunt volantiores & velociore, linguâ ita currente, blaterante & balbutiente, ut minime sensum, rarius syllabas, semper sonum, & nihil ultra percipias. Multas alias cæremonias pridie novi anni observant, scil. abeunt in cœmiterium, & Deum rogant, ut velit peccata condonare propter opera iustorum ibi sepultorum; capillos tondent; in balnea sese conferunt, ut loti & mundi sequenti die coram Deo comparere possint, &c. Cæteras cæremonias occasione festi novi anni celebrandas vide apud *Buxtorfium in Synag. Judaica cap. 23. & apud Thummium.*

DE SABBATHO.

I. **J**Am sequuntur festa, & primò ea quæ sæpius in anno recurrunt, ut Sabbathum & festum noviluniorum. Vox *festi* descendit à verbo *Ferari*, & idem ferè denotat quod apud Hebræos שבת *Sabbathum*, quies. Hinc festa, feriæ, solennitates & festivitates æquo gradu ambulant.

I I. שבת *Sabbathum* descendens à verbo שבת *quiescere*, variis modis in S. Scripturâ usurpatur, 1. Pro septima die cujusvis Hebdomadæ supputatâ à creatione mundi, *Exod. 20. 10.* Eo die Deus ab operibus suis cessavit, eique propterea benedixit, *Gen. 2. 2.*

2. Pro omnibus festis à Deo institutis, etiam si in septimum diem non incidant, ut *Ezech. 20. 12. 13. 16.* In his etiam ab operibus servilibus cessare debebant uti ipso Sabbatho.

3. Totus quisque annus septimus etiam Sabbathum nominatur *Levit. 25. 4.* Anno septimo Sabbathum cessationis esto ipsi terræ: agrum tuum ne seminato, &c.

4. Festum expiationis, quod decimo die mensis Tifri celebrandum erat, vocatur Sabbathum, *Lev. 23. 32.* Sabbathum cessationis esto vobis quo affligatis animas vestras.

5. Sabbathum sumitur pro totâ Hebdomadâ, *Lev. 23. 15.* Deus jubet numerare à Paschate usque ad Pentecosten septem Sabbatha, h. e. septem Hebdomadas. Nos jam primo modo de Sabbatho judaico agemus.

Ex varia hujus vocis Sabbathi significatione apparet loca illa Veteris vel N. T. de Sabbatho agentia, non statim de Sabbatho strictè sumto, h. e. de septimo quovis die esse intelligenda, uti *Coloss. 2. 16.* & in aliis locis: Nequis vos damnet ob cibum vel potum, aut respectu festi, aut novilunii aut Sabbathorum.

II I. Sabbathum olim à veteribus Iudæis secundum legem oralem superstitiosè fuit colendum & cultum, atque adhuc hodie superstitiosissimè à novitiis Iudæis colitur. Ut hæc assertio firmiter probetur, ipsa loca ex Misna tractatu שבת *de Sabbatho* producam, & per singula ferè capita breviter ostendam quàm superstitiosæ à Rabbi Jehuda Iudæis traditæ sint leges de Sabbatho colendo; harum tamen nonnullæ sano sensu possunt explicari.

Causæ, quæ me ad hæc sequentia ex Misna producenda, moverunt, sunt præcipuè duæ. Prior est, quia hæc pleraque, etsi inveniantur in Misna Hebræo, nondum tamen ordine ita à quoquam exinde sunt allegata, & latinitate hæctenus donata. Sed postquam hæc secundâ vice prælo subjeci, vidi Tractatus Schabbath & Erubhin latinitate esse donatos à Doctissimo D. Sebastiano Schmidt, Professore Argentoratensi, & Lipsiæ editos ab amico meo D. Iohanne Benedicto Carpzovio, cui ante biennium per literas significaveram me hunc tractatum de Sabbatho, ut & plerosque de festis paratos habere, eosque velle, quam primùm Typographum

graphum nactus fuisset, unâ cum brevibus commentariis in lucem emittere: & propterea ut specimen exhiberem, occasione disputationis publicæ de Sabbatho, ordine sequentis, Misna percurri; & pleraque, quæ ad rem præsentem facere videbantur, excerpti, & latinitate donavi; ut hæc pauca quasi viam præpararent ad editionem totius tractatus *מסכת פסחים* de festis. An deinceps meam versionem publici juris sim factururus, non adeo certus sum; præcipuè cum idem D. Sebastianus Schmidt polliceatur totius Misnæ, ut & commentariorum Maimonidis & Bartenoræ translationem Latinam. Interea temporis paro *Philologum Græcum* in Novum T. continentem quæstiones Philologico-Græcas, passim in N. T. Græco occurrentes, quæ jam modo a studiosis Philologiæ publicis disputationibus defenduntur, & quæ postea eodem modo (si Deo ita visum fuerit) etiam edentur.

Posterior causa, quæ me movit quare hæc sequentia ex Misna in linguam Latinam tum temporis transtulerim, est, ut ostenderem Reformatos nullo modo accusari posse judaismi, quando strictam & accuratam more Christiano urgent Sabbathi Christiani observationem.

Hæc sequentia sunt desumpta ex Tractatu Misnico *שבת* de Sabbatho, in quo sunt viginti quatuor capita, ex quorum ferè singulis quædam excerptam, quæ ad rem præsentem facere videntur.

Ex capite primo hæc sequentia judicavi esse proferenda, & transferenda: ג. לא יצא החייט במחשו סמוך לחשכה שמא ישכח ויצא, ולא הלבלר: 3. Non egredietur sartor cum acu sua adventantibus tenebris (ante Sabbathum:) ne forte obliviscatur & exeat (post obortas tenebras:) Neque exhibet Scriba cum calamo suo: neque expurgabit vestes: (scil. a pediculis) neque leget apud lucem lucernæ (scil. Sabbathinæ.) Præterea adhuc multæ contrariæ opiniones inter domum Hillel & Schammai circa agenda vel omittenda proponuntur: ה. בית שמאי אומרים אין שורין דיו וסממנים וכרשנים אלא כרי שישורו. 5. Domus Schammai dicit: Non humectant atramentum, aut calores, aut pabulares vicias, nisi ut dissolvantur dum adhuc dies est (scil. profestus:) sed domus Hillel concedit. י. אין צולין בשר בצל וביצה אלא כרי שיצולו מבעור יום אין נותנין פת לתנור עם חשכה ולא חררה 10. Non assant (h. e. non licet assare) carnem, cepam aut ovum, nisi ut assentur cum adhuc est dies. Non immittunt panem in fornacem cum tenebrescere incipit; neque placentiam super prunas nisi ut incrustetur superficies ejus dum adhuc dies est.

In capite 2. subtilitèr disputant quâ materiâ lux Sabbathina sit accendenda,

א. במה מרליקין ובמה אין מרליקין, אין מרליקין לא בלכש & quâ non: ולא בחוסן, ולא בכלך, ולא בפתילת האירון, ולא בפתילת המדבר, ולא בירוקה שעל פני המים, לא בזפת, ולא בשעווה, ולא בשמן קיק, ולא בשמן. *Quo accendunt? Et quo non accendunt* (Lucernas)? *Non incendunt neque musco, neque lino impexo, neque involucro bombycis, neque ellychnio salicis, neque ellychnio sylvestri, neque herbâ virente* (musco) *quæ est super facies aquarum, neque pice, neque cerâ, neque oleo Kikino, neque oleo combustionis* (profanato,) *neque caudâ* (adiposâ,) *neque adipe.* ה. המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני גוים מפני יסטים מפני רוח רעה מפני החולה שישן פטור. 5. *Qui extinguunt lucernam quoniam timet à gentilibus, aut à latronibus, aut propter spiritum malignum, aut propter ægrum qui dormit, liber est.*

Fœminæ diligenter præceptum de accendendis lucernis Sabbathinis observant ob poenam oblivionis quæ *Sec. 6.* describitur, על שלוש עבירות, נשים מתות בשעת לרדתן על שאינן זכירות בנדה ובחלה ובהרלקת הנר: *Propter tria peccata mulieres moriuntur tempore partus: quia non satis cautæ fuerunt circa impuritatem suam menstruam, circa placentam farinaceam & circa accensionem lucernæ.*

Quia Judæi per accensionem lucernarum (quarum hîc mentionem facit Misna) distinguere solent Sabbathum à diebus profestis; ideo operæ pretium erit pauca de lucernis Sabbathinis hîc in medium proferre.

Explicatio hujus figuræ.

1. Hæc fœmina accendit luces Sabbathinas. Hinc queritur; Quare fœminis potius luces illas accendendi competat officium quàm viris? Resp. Propter duas rationes. Prior est: Quia Heva, ex sententiâ Judæorum, Adamum fustibus excepit quum de arbore vetitâ comedere recusaret: Adamus verberibus adactus de arbore illâ comedit, & sibi posterisque suis mortem conciliavit. Antequam Heva ita peccasset

peccasset sol mundo collucebat, eâdem ratione quâ olim piis in futuro sæculo, sed ob peccatum solis splendor immutatus & diminutus fuit: verum quia Heva causa fuit diminutæ lucis; ideo etiam scemina tenetur lucēs illas Sabbathinas accendere. *Posterior* ratio est: quia scemina ut plurimum domi adsunt, quum viros ob fonticas causas sæpè abesse, & peregrè proficisci cogantur.

2. Hic conspicitur lampas diversis lucibus ornata: si vel unam accenderent, satisfacerent legi à Rabbinis latæ: sed quædam mulieres liberalitatis ostendendæ ergò duas, tres, quatuor, vel etiam plures lucēs accendunt. Hæc mulier accendit lampadem habentem sex lucēs. Hæ lucernæ sunt summè necessariæ; ita ut si mulier non habeat pecuniam ad emendum oleum, eam debeat ostiatim mendicare pro comparando oleo. Si quis studiosè hoc præceptum observat, is filios nanciscetur eruditos & pios. Quando hæ lucernæ accenduntur? In fine diei Veneris circa vespæram paulo ante ipsum Sabbathum quando sol montium & arborum cacumina occupare incipit. Ne mulier officii sui obliviscatur, paterfamilias solet uxorem monere ut lucernas illas accendat. An non liceat Judæo uti lucernâ Sabbathinâ accensâ à Christiano? Non licet.

3. Quare hæ lucernæ paulo ante Sabbathum accendantur? Sive, Quare Sabbathum paulo citius inchoetur, & paulo serius finiatur quàm lex præcepit? *Resp.* Hoc fit in defunctorum gratiam, quorum animæ statim, inchoato Sabbatho, ex inferis sive ex purgatorio egrediuntur, & in obvias aquas refrigerii ergò sese projiciunt, atque finito Sabbatho iterum ad loca sua redeunt.

4. Quamprimum lucernæ ardere incipiunt mulier ambas manus versus lampadem expandens ait; *Benedictus tu Domine Deus noster, rex mundi, qui nos præceptis tuis sanctificasti, & candelas Sabbathinas accendere præcepisti.* Quare mulier tenetur manus suas versus lucēs expandere? *Resp.* Precautiuncula illa recitanda esset candelâ nondum accensâ: verum quia illud fieri nequit, nisi frustra eam recitare velit, manus lucernæ opponit, ut lucem ab oculis arceat: & hoc idem est ac si lucerna non arderet.

5. Vestes suas Sabbathinas in honorem Sabbathi solent induere, quæ ut plurimum sunt diversæ à vestibus prophanis & quotidianis. Hinc Judæi ditiores peculiare habent vestes, quas nunquam nisi Sabbatho induunt. Hæc mulier etiam vestibus Sabbathinis induta hic conspicitur.

6. Mensam hic videtis stratum. Judæi solent ante Sabbathum mensam sternere, & ita stratum per totum Sabbathum relinquere. Quomodo solent sternere? Linteis mundis & albis, mantilibus, quadris, cyathis, pulvi-

pulvinaribus, scamnis, & reliquis rebus necessariis. Panes duo etiam mensæ imponuntur. Quare? Quia olim Israelitæ die Veneris duplum manna collegerunt. Hic tamen in mensâ non conspiciuntur panes. Quare? Quia solent tegi. Quare panis tegitur? Ne ignominiam suam vini causâ videat: nam vini consecratio prius ante panis consecrationem fieri solet.

7. In hac mensâ, ante Sabbathum stratâ, triplex epulum Sabbathi-
num solent comedere, & quidem instructum exquisitissimis & delica-
tissimis cibis. Singulis culter in mensa apponitur, qui ante Sabbathum
est repurgandus & acuendus. *Vide de his & aliis uberius in Synag. Buxt.*
c. 15.

E diverticulo in viarum revertamur.

In cap. 3. Sect. 3. de ovo ajunt אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל ולא, יפקיענה בסוררין ור' יוסי מתיר ולא יטמינה בחול ובאבק
Non ponunt ovum ad laus calefactorioli ut parumper as-
setur, neque frangunt illud sudariis. Sed R. Jose permittit. Neque abscondunt
illud in arena, aut in pulvere viarum ut assctur.

In capite quarto disquirunt, quali materiâ ollæ, in quibus cibus qui
die Veneris circa vesperam coctus est, asservatur, sint tegendæ, ut calo-
rem diutiùs retinere possint: nam ipso Sabbatho non licet ipsis ignem
struere, ut cibos de novo calefaciant. א. במה טומנין ובמה אין טומנין, אין טומנין לא
בגפת, ולא בזבל, לא במלח, ולא בסיד, ולא בחול בין לחים בין יבשים, לא בתבן, ולא בזגים,
ולא במוכים, ולא בעשבים בזמן שהן לחים אבל טומנין בתן כשהן יבשין טומנין בכסות,
ובפירות, בכנפי יונה, ובנסורת של חרשים, ובנעורת של פשתן דקה. ר' יהודה אוסר ברקה
I. Quo obtegunt? & quo non obtegunt? Non obtegunt cum
facibus torcularis, neque cum finio, neque cum sale, neque cum calce, ne-
que cum arena, sive humidis, sive siccis; neque cum palea, neque cum vi-
naceis, neque cum mollibus, (ut molli lana, &c.) neque cum herbis, tum
cum sunt humida: sed obtegunt cum illis quum sunt arida. Obtegunt
cum vestimento, & cum fructibus, cum alis columbæ, & cum segmen-
tis opificum, & cum stupa lini tenui. Ribbi Jehuda vetat cum tenui, sed
permittit cum crassa.

In capite 5. multæ absurdæ quæstiones moventur de bestiis, quibus
instrumentis die Sabbathi sine ejus violatione egredi possint, ut Sect. 1.
במה בהמה יוצאה ובמה אינה יוצאה, יוצא הגמל באפסר ונאקה בחטם ולוברקים
Cum quo בפרומביא וסוס בשיר, וכל בעלי השיר יוצאים בשיר ונמשכים בשיר:
bestia egreditur? (è stabulo) & cum quo non egreditur? Camelus egreditur
cum capistro, & camelus (fœmina) cum annulo narium, & asini lybiani cum
frano,

frano, & equus cum catena, & omnia animalia quibus catena competunt, egrediuntur cum catena, & trahuntur cum catena.

Similiter Sect. 2. חמור יוצא במדרעת בזמן שהיא קשורה לו, זכרים יוצאין, לבובין, רחלות יוצאות שחורות, בבולות, וכבונות, העיזים יוצאות צרורות וכו'. *Asinus egreditur cum clitellis tum cum alligatae sunt ei. Arietes exeunt copulati. Oves foeminae exeunt alligatae* (caudam ovium ligabant supra dorsum ut mares eas facilius inirent) *ligatae* (ne à maribus iniri possent) & *circumligatae* (scil. panniculo circa corpus, ut lanam conservarent puram) *Caprae exeunt ligatae* (circa ubera ad exsiccandum, non ad lac excipiendum, &c.

Sectione 4. interdicuntur varia instrumenta, cum quibus non licet bestiis in Sabbatho egredi, ut: אין חמור יוצא במדרעת בזמן שאינה קשורה לו, ולא: בוג אף על פי שהוא פקוק, ולא בסולם שבצוארו, ולא ברצועה שברגלו, ואין התרנגולין יוצאין בחושין, ולא ברצועות שברגליהם, ואין הזכרים יוצאין בעגלה שחתת האליה שלהן, ואין הרחלים יוצאות חנויות, ואין העגל יוצא בגימון, ולא פרה בעור. *Non egreditur asinus [in Sabbatho] cum clitellis tum cum non sunt alligatae ei, neque cum tintinnabulo etiamsi sit obthuratum, neque cum ligno quod est in collo ejus, neque cum loro quod est in pede ejus: neque galli [vel gallinae] egrediuntur cum funiculis, neque cum loris quae sunt in pedibus eorum: neque arietes egrediuntur cum receptaculo, quod est sub cauda eorum: neque oves egrediuntur cum herba in naribus: [quam ingerunt ovibus in nares ut sternutent] neque vitulus exit cum iugo vitulino, neque vacca cum pelle ericii, neque cum loro quod est inter cornua ejus, &c.*

In capite 6. Misna multas nugas proponit de mulieribus & viris, quibus instrumentis audeant exire vel non exire. Sect. I. במה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה, לא תצא אשה לא בחוטי צמר, ולא בחוטי פשתן, לא ברצועות שבראשה ולא תטבול בהן עד שתתרחץ ולא בטופת, ולא בסנבוטין בזמן שאינן תפורין, ולא בכבול לרשות הרבים, ולא בעיר של זהב, ולא בקטלא, ולא בנזמים, ולא בטבעת. *Cum quo mulier egreditur? & cum quo non egreditur? Non egredietur mulier cum filis laneis, neque cum filis lineis, nec cum loris quae sunt super capite ejus. Neque cum his lavabit, donec laxavit ea. Neque cum totaphoth: [est lamina quam mulieres alligant fronti ab una aure ad aliam] neque cum monilibus tum cum non sunt confuta, neque cum cabhul [h. e. pannulo subfrontali: est genus ornamenti mulieris] in publicum, neque cum civitate aurea (h. e. coronula aurea ad formam urbis Jerusalem facta, aut in qua ejus figura erat effigata; talem sponsa aut virgines honestissime in nuptiis gestabant) neque cum fibula, neque cum inauribus, neque cum annulo in quo non est sigillum, neque cum acu quae non est perforata.* Si-

Similiter Sect. 2. : לא יצא האיש בסנדל המסומד ולא ביחיד בזמן שאין ברגלו מכה ולא בתפילין, ולא בקמיע בזמן שאינה מן המומחה ולא בשריון, ולא בקסרא, ולא במגפיים. Non egredietur vir cum calceis ferratis [qui infra clavis ferreis sunt muniti] ne quidem cum uno, tum cum non est in pede ejus plaga: neque cum phylacteriis [h. e. loris fronti & brachio alligari solitis, quibus textus aliquot biblici membranae inscripti includuntur] neque cum amuleto quod non est ex probatis [amuletum probatum est quod sanavit tres homines] neque cum lorica (h. e. veste facta ex parvis annulis ferreis) neque cum galea, neque cum tibialibus ferreis.

Similia habet Misna sectione 3. לא תצא אשה במחט הנקובה, ולא בטבעת. Non exhibit mulier, (scil. è domo) cum acu perforatâ, neque cum annulo in quo est sigillum, neque cum peplo muliebri, neque cum globo balsami (argenteo vel aureo cui balsamum inditur) neque cum vasculo balsami.

Etiam sectione 4. לא יצא האיש לא במיף, ולא בקשת, ולא בתריס, ולא. Non egredietur vir (die Sabbathi) cum gladio, neque cum arcu; neque cum clypeo, neque cum baculo, neque cum hasta, &c.

Similia occurrunt sectione 5. יצואת אשה בחושי שער בין משלה בין משל חבירתה בין משל בהמה, ובטוטפות, ובסנבוטין בזמן שהן תפורין, בכבול, ובפיאה נכרית לחצר, במוך שבאונה, ובמוך שבסנדלה, ובמוך שהתקינה לנדרתה, בפלפל ובגרניר מלח וכל דבר שתתן לתוך פיה. Egreditur mulier cum filis capilli sive suis, sive sociæ suæ, sive bestia; & cum totaphoth, & cum monilibus tum cum sunt assuta; cum cabul, & cum coma aliena in atrium; cum molli quod est in aure ejus (ad exsorbendum humorem aurium) & cum molli (lana) quæ est in calceo ejus (ne pedem ladat) & cum molli, quod præparat pro separatione sua (tempore menstruum;) cum pipere aut cum grano falis, & omni re quæ ori ejus inditur.

Denique similia inveniuntur sectione 8. הקיטע יוצא בקב שלו דברי רבי מאיר. Mutilus (vel abscissus pede) egreditur cum fulero suo ligneo (vel cum calceo sive pede suo ligneo) secundum sententiam Ribbi Meir: sed Ribbi Jose interdicit; quæ posterior sententia etiam approbatur, uti apparet ex circulo nomini Jose in Misna superscripto, qui indicat illius Rabbini sententiam approbari.

In capite 7. enumerantur triginta novem capita generalia operum non faciendorum, ad quæ omnia alia opera etiam minutissima, quæ in Sabbatho prohibita sunt, referuntur: ex. gr. primum genus est Serere: sub eo comprehenduntur, putare vites, collucare arbores, plantare, propagare vites vel ramos arborum, &c. Ita loquitur Misna sectione 2.

אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, א. הזורע. ב. והחורש ג. הקוצר. ד. והמעמר ה. הרש. ז. והזורח. ח. הבורר. ט. והמרקד. י. והלש. יא. והאופה יב. הגוזז את הצמר יג. המלבנו. יד. והמנפצו. טו. והצובע. יו. והשווה. יז. והמיסך. יח. והעושה שתי בתי נירין. יט. והאורג שני חוטים. כ. והפוצע שני חוטין. כא. הקושר. כב. והמתיר. כג. והתופר שתי תפירות. כד. הקורע על מנת לתפור ב תפירות. כה. הצר צבי. כו. השוחטו. כז. והמפשיטו. כח. המולחו. כט. והמעבד את עורו. ל. והמוחקו. לא. והמחתכו. לב. הכותב שתי אותיות. לג. והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות. לד. הכונה. לה. והסותר. לו. המכבה. לז. והמבעיר. לח. המכה בפטיש. לט. המוציא מרשות לרשות הרי אלו אבות מלאכות מחסר אחת.

Patres operum (h. e. generalia opera die Sabbathi non facienda) sunt *quadraginta minus uno*. 1. *Qui serit* (scil. peccat contra præceptum quartum faciendo opus quod die Sabbathi non est licitum) 2. *qui arat*. 3. *qui metit*. 4. *qui manipulos facit*. 5. *qui triturat*. 6. *qui ventilat*. 7. *qui purificat* (frumentum) 8. *qui molit*. 9. *qui vannit*. 10. *qui depst*. 11. *qui coquit*. 12. *qui tondet lanam*. 13. *qui dealbat eam*. 14. *qui excutit eam*. 15. *qui colorat eam*. 16. *qui net*. 17. *qui orditur telam*. 18. *Qui facit duo licia*. 19. *qui texit duo fila*. 20. *qui findit duo fila*. 21. *qui ligat*. 22. *qui solvit*. 23. *qui consuit duas suturas*. 24. *qui lacerat eo fine ut consuat duas suturas*. 25. *qui venatur capream*. 26. *qui maclat eam*. 27. *qui detrahit ejus cutem*. 28. *qui salit eam*. 29. *qui parat pellem ejus*. 30. *qui abradit eam*. 31. *qui incidit eam*. 32. *qui scribit duas literas*. 33. *qui delet ea conditione ut scribat duas literas*. 34. *qui ædificat*. 35. *qui destruit*. 36. *qui extinguit*. 37. *qui accendit*. 38. *qui percutit malleo*. 39. *qui educit ex una potestate in aliam* (h. e. è loco privato in publicum, & vice versa è loco publico in privatum) *Ecce illi sunt patres operum quadraginta minus uno*.

Sectione 4. docetur Sabbathum profanari si quædam minima proferantur: המוציא תבן כמלא פי פרה, עצה כמלא פי גמל, עמיר כמלא פי טלה, עשב ׀ *Qui effert* (in Sabbatho) *paleam quasi plenum os vaccæ* (h. e. quantum os vaccæ capit;) *fcenum leguminum quasi plenum os cameli*; *gramen quantum est plenitudo oris agni*; *herbas quasi plenum os hœdi*; *folia allii & folia cæparum viridia ad quantitatem caricæ*; *arida ad plenitudinem oris hœdi, reus fit violati Sabbathi*.

DISSERTATIO TRIGESIMA QUINTA,

Quæ est pars tertia

D E

Mensuris Temporum V. & N. T.

In specie

De Sabbatho Judaico.

Dhuc ex Misna, libro apud Judæos authentico, pergemus enarrare nugas, quas Judæi diebus Sabbathi secundum legem oralem observare tenentur.

In capite 8. docet Misna illum fieri reum violari Sabbathi, qui nonnulla minima gestat vel producit. המוציא יין כרי מזיגת הכוס, חלב כרי גמיעה, רבש כרי ליתן על הכתית, שמן כרי לסוך אבר קטן, מים כרי לשוף Efferens (in Sabbatho) vinum ad mixtionem poculi; lac ad absorbendum (unicâ vice;) mel ut imponat illud super compressum vulnus; oleum ad inungendum membrum parvum; aquam ad abluendum cum illis collyrium; (oculorum pigmentum) & efferens quorumcunque; reliquorum potuum quartale; & quarumcunque aquarum putrescentium quartale, fit reus violati Sabbathi. Similiter Sect. 2. Producing המוציא חבל כרי לעשות און לקופה, גמי כרי לעשות תלאי לנפה ולכברה. 2. funiculum ad faciendum ansam arcæ; juncum ad faciendum ansam suspensoriam subcerniculo aut cribro. Sect. 3. עור כרי לעשות קמיע, קלף כרי לכתוב עליו. 3. פרשה קטנה שבתפלין שהיא שמע ישראל, דובסוסטוס כרי לכתוב מזוזה, דיו כרי לכתוב. Producing in Sabbatho pellem ad faciendum amuletum; membranam, ut scribat in ea parvam legis sectionem, quæ in phylacteriis (solet recondi) scil. Audi Israel (Deut. 6. 4.) pergamenum, ut scribat in eo Mezuzah; atramentum, ad scribendum duas literas; fucum, ad fucandum oculum unum, fit reus violati Sabbathi.

In Cap. 9. similia ferè interdicuntur, ה. המוציא עצים כרי לבשל ביצה קלה, תבלין כרי לתבל ביצה קלה. 5. Efferens ligna ad coquendum ovum leve; Condimenta ad condiendum ovum leve.

6. Proferens פלפלת כל שהוא, ועטרן כל שהוא, מיני בשמין ומיני מתכות כל שה. 6. Proferens piperis quantulumcunque; & resinæ quantulumcunque; species aroma-

aromatum & species metallorum quantulascunque fit reus violati Sabbathi.

In Cap. 10. Sect. 6. Reus violati Sabbathi vocatur, הנוטל צפורניו, או בשניו, וכן שער, וכן שפמו, וכן זקנו, וכן הגדלת, וכן הכוחלת, Abscindens ungues suos, alterum altero, aut dentibus suis; item capillos suos, mystacem suam, aut barbam suam; similiter (rea fit violati Sabbathi) plicans capillos (quia talis videtur texere;) & fucans oculos (quia videtur pingere) & discernens capillos (quia videtur nere.)

In Cap. 11. Sect. 1. Misna ait, הזורק מרשות היחיד לרשות הרבים מרשות, הרבים לרשות היחיד חייב, מרשות היחיד לרשות הרבים באמצע, רבי עקיבא מחייב וחכמים פוטרים. Projiciens (in Sabbatho) è loco privato in locum publicum; aut è loco publico in locum privatum reus est; aut è loco privato in locum privatum ubi locus publicus in medio est: Ribbi Akibha reum facit, sed Sapientes absolvent.

Cap. 12. Sect. 3. reus violati Sabbathi peragitur הכותב שתי אותיות בין Scribens duas literas sive dextrâ suâ, sive sinistrâ suâ reus est. Sect. 4. הכותב על בשרו חייב Scribens super carne suâ reus est.

Cap. 13. Sect. 6. habetur, צבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו חייב, נעלו שנים, Si Caprea ingressa fuerit domum, & unus clauserit januam ante faciem ejus, reus est, si duo clauserint liberi sunt. Si unus non potuit claudere, & clauserunt duo, rei sunt; sed Ribbi Schimeon absolvit.

Cap. 15. Sect. 1. אלו קשרים שחייבין עליהן, קשר הגמלין וקשר הספנין, וכשם שהוא חייב על קישורן כך הוא חייב על היתרן מאיר אומר כל קשר Hi sunt nodi propter quos fiunt rei violati Sabbathi; ut nodus camelariorum, & nodus nautarum: & sicuti aliquis reus fit propter horum ligationem, sic etiam reus fit propter solutionem eorundem. Ribbi Meir dicit; quemcunque nodum aliquis potest solvere alterutrâ manu, non fit reus propter eum. Sect. 3. Sternunt מציעין את המטות מלילי שבת לשבת, אבל לא משבת למוצאי שבת: lectos à vesperâ Sabbathi pro Sabbatho, sed non à Sabbatho pro exitu Sabbathi.

Cap. 16. Sect. 1. mandat Misna quid ex incendio sit eripiendum: כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הרליקה בין שקורין בהן ובין שאין קורין בהן: מצילין תיק הספר עם הספר, ותיק התפילין עם התפילין ואף על פי שיש בתוכן Omnes Scripturas sanctas (quæ sunt Lex & Propheta) quod attinet, eripiunt eas (sine Sabbathi violatione) ex incendio, sive legant in iis sive non

non (*quæ sunt libri Hagiographi.*) — Eripiunt thecam Bibliorum unâ cum Bibliis, & thecam Thephillin cum ipsis Thephillin, licet in eâ etiam fuerint pecuniæ.

Cap. 18. Sect. 3. *habetur*, אין מילדין את הבהמה ביום טוב אבל מסעדין ומילדין את האשה בשבת וקורין לה חכמה ממקום למקום ומחללין עליה את Non extrahunt ex vulva foetum die felto sed juvant. At obstetricantur mulieri in Sabbatho, & accersunt ei obstetricem de loco in locum, & profanant propter eam Sabbathum, atque ligant umbilicum.

Cap. 21. Sect. 1. *ait Misna*, נוטל אדם את בנו והאבן בירו, וכלכלה והאבן, וכלכלה ותוכה: Tollit homo filium suum unâ cum lapide in manu ejus, item canistrum & lapidem in eo. Sect. 3. בית שמאי אומרים מגביהין מן השלחן עצמות וקליפין ובית הלל אומרים נוטל את הטבלא כולה ומנערה. מעבירין מעל השלחן פירורין פחות מכזית ושער של אפונין ושער עדשין מפני שהוא מאכל בהמה, ספוג אם יש Domus Schammai לו עור בית אחיה מקנחין בו ואם לאו אין מקנחין בו: dicit: tollunt de mensâ ossa & cortices: sed domus Hillel dicit, tollunt totam tabulam & excutiunt eam. Removent à mensa micas ad minorem magnitudinem quàm est oliva; & siliquam pisorum, & siliquam lentium, quoniam cibus bestiarum sunt. Spongia si habeat corium quo apprehendi & teneri possit, abstergunt eâ; sin minus non abstergunt eâ.

Cap. 22. Sect. 2. *textus Misne ait*: כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת, וכל שלא בא מערב שבת מרחין אותו בחמין בשבת חוץ מן המליח הישן ורגים מלוחים קטנים וקוליים האיספנין שהרחתן זו היא גמר המליח: Quicquid coctum fuit vespere Sabbathi in aquis calidis, id macerant iterum in aquis calidis in ipso Sabbatho: quicquid verò non fuit coctum in aquis calidis vespere Sabbathi, id lavant in aquis calidis in Sabbatho, excepto falsamento vetusto, parvis pisciculis salitis, & colia Hispano: quia lotio horum est perfecta eorum præparatio. Sect. 6. לא מתגרדין Neque faciunt vomitoria ואין עושין אפיקטוין Non scalpunt se in Sabbatho, ואין מעצבין את הקטן ואין מחזירין את השבר מי שנפרקה ירו או רגלו לא נתרפא Neque informant infantem (*h. e. non complanant manu membra infantis*) neque restituunt fracturam; Sed cui est manus aut pes luxatus, non indet ea aquæ frigida, sed lavabit secundum consuetudinem: & si sanabitur, sanetur.

Cap. 24. Sect. 2. *habetur*: מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה ומפספסין את הכיפין אבל לא את הזירין, אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני Solvunt fasciculos manipulorum coram bestiâ, & comminuunt summitates (*manipulorum frugis,*) sed non fasciculos

graminis colligati. Non discindunt pabulum neque filiquas coram bestia, five in minusculas five in majusculas partes. *Sect. 3.* אין אובסין את הנמל , ולא דורסין אבל מלעישין , ואין ממרים את העגלין אבל מלעישין , ומהלקטין לתרנגולין , ונותנין מים למורסן אבל לא גובלים ואין נותנין מים לפני רכורים ולפני יונים שבשובך אבל נותנין לפני אומין ותרנגולים ולפני יוני הרדסיות Non saginant camelum, neque infigunt (*cibum gutturi*) sed manu gustandum offerunt, neque infundunt lac vitulis, sed spontè gustandum offerunt; ingerunt etiam bolos gallinis, & injiciunt aquam infurfures, sed non miscent pabulum, neque ponunt aquam coram apibus, & coram columbis, quæ sunt in columbario; sed ponunt coram anseribus, gallinis, & coram columbis domesticis.

IV. Cogitaveram plura exempla ex tractatu misnico de Sabbatho in medium proferre, sed Typographus copiâ litterarum Hebraicarum destituitur; ideo cogor hîc abrumpere. Ex his tamen allatis exemplis benevolus lector abundè & clarè percipiet, quod Judæi tantùm futes, nugatorias, absurdas & inutiles quæstiones de Sabbatho moveant; & quod putent talibus nugatoriis operibus præstandis se Sabbathum secundum legem divinam optimè celebrare. Hæc ergò exempla ex Misnâ allata sufficiant. Jam porro ad celeberrimum Maimonidem descendamus, & ex eo etiam, ut & ex *Libro preceptorum magno* quædam de Sabbatho proferamus.

V. Maimonides, omnium nugatorum in materia de Sabbatho ferè coryphæus, hîc vehementer ineptit; fuit tamen vir doctissimus, & inter Judæos atque Christianos celeberrimus, quique aliàs nugarum osor est, sed in hâc materiâ earum amator est vocandus. De Maimonide propter insignes ipsius virtutes tale fecerunt adagium, uti videre est in præfatione libri *Thisbi Eliæ Levitæ*, משה ער משה לא קם כמשה, scil. Propheta, usque ad Mosen, scil. hunc Maimonidem, non surrexit sicut hic Moses. Et Cunæus de eo refert, quod ille primus fuerit inter Judæos qui docuerit & sciverit quid sit non ineptire. In hac tamen materia ei hic titulus non competit. Centenis exemplis ex ipsius tractatu הלכות שבת possem hoc probare, sed illis omiſſis unum vel alterum exemplum jam tantùm in medium proferam. Capite 25. *Sect. 16.* dicit: בחמה שנפלה, si ei ibi cibum dari possit, sustentant eam ibi cibo usque ad exitum Sabbathi: sed si non, apportant stramenta & pulvinaria, atque ponunt sub eâ, si ascendere possit, ascendat.

Capite 6. *Sectione 2.* subtiliter, uti sæpè hîc solet, distinguit: שתי שעות

שעשה מלאכה וכו' *Cuthaus*, h. e. gentilis, si fecerit opus aliquod, vel paraverit aliquid in Sabbatho ex se ipso, si illud propter Israelitam fecerit, eo non licet uti Israelita: verum si paraverit tantum pro se, tum Israelita uti eo potest ipso Sabbatho. *Plura vide in ipso Maimonide.*

VI. In *פר מצות גדול* libro *præceptorum magno*, præcepto *סח 65*. varia, etiam nugatoria, ibi traduntur præcepta, quæ brevitatis causâ tantum latinè tradam. 1. Non ambulandum est super herbâ, ne pedibus eam evellas. 2. Non est conscendenda arbor, aut aliquid suspendendum in ea, ne fortè ramum aliquem frangas. 3. Poma Sabbatho decerpta comedi non debent, præsertim si circa caudam pomi aut pyri aliquid arboris remanserit. 4. Nemo vestibus indutus aquam ingredi audet, ne fortè vestes madidas postea extergat. 5. Vestis vino aut oleo madefacta exprimi non debet. 6. Sinapi die Sabbathi non est commiscendum aquâ aut vino. 7. Pomum ad ignem non est ponendum ut assetur. 8. Pulicem humi sedentem, vel extrinsecus in vestibus discurrentem capere non licet: si verò mordeat capi potest sed non occidi: sed pediculus ex sententia aliorum occidi potest, quia ex sudore, & non ex ovis, uti pulices, excudi dicuntur. Vide acerrimam de pediculo disputationem in *Synagoga Buxtorfii* Cap. 16. Nam R. Elieser dicit, *החורג כינה בשבת באילו הורג גמל* Qui Sabbatho pediculum occidit idem facit ac si camelum interficeret. 9. Reptilia, quæ mordent & interficiunt, ut muscæ, crabrones, scorpiones, serpentes & canes furiosi Sabbatho occidi possunt, præsertim si ferantur in hominem: sed si quietè sedeant aut hominem fugiant illicitum est. 10. Cibus dari potest gentili & cani, sed non porco. 11. Duo equi vel duo asini vincti simul emitti nequeunt, ne funiculum gestare videantur. 12. Non licet percutere tabulam, aut ludere cum nuce, vel tinnire cum nola ut vel infantem à fletu compescas. 13. Non licet numerare. Sexcenta similia exempla ex hoc præceptorum libro proferre possem nisi crederem modò allata ferè nauseam parere.

Buxtorfius in *Synagoga* capite 16. innumera ferè exempla similia ex scriptis Judæorum profert: Ex. gr. Emplastrum vulneri impositum gestare licet; si verò cadat, tollere non licet, nec de novo vulnus obligare. Lutum calceorum ad murum vel parietem abradi potest, non ad terram, ne foveam implere videaris. Cætera vide ibidem.

VII. Ex his antecedentibus, quæ ex *Misna*, *Maimonide*, & libro præceptorum, aliisque protuli; *Primò* clarissimè apparet Judæorum Sabbathum præcipuè consistere in observatione rerum tantum minimarum & ridicularum nugarum; non verò in pietate, neque in cultu divino &

bonis operibus exercendis. Hæc assertio ex sequentibus adhuc manifestior fiet.

VIII. *Secundò.* Ex his apparet, quod Judæi non tantum vero cultui & bonis operibus Sabbatho operam non dent; sed è contra apparet quod genio indulgeant, edant, bibant, hilaritati studeant; imo die Veneris præcedente multa præparant, quæ in Sabbathum usque conservant, ut majori gaudio Sabbathum celebrare possent.

Hinc 1. Sabbathum ab ipsis vocatur *delitia*; quia Sabbatho delitiis implentur: ideo edunt, bibunt, cutem curant; sed omnia eo animo ut Sabbatho meritum honorem offerant.

2. In Talmude Tract. שבת fol. 117. disputant Rabbini quoties edendum sit ipso Sabbatho, תנו רבנן כמה פעמים חייב אדם לאכול בשבת ג' רבי, ב' רבי, ו' רבי. Brevitatis causa vide ipsum textum, vel Cl. Hulsium in *Theol. Judaica* pag. 239. ubi hic textus latinè translatus est. Tradunt Rabbini ter prandendum esse, sed R. Chiddaka est liberalior, & quater edendum est mandat. Uterque probat sententiam suam ex *Exod. 16. 26.* ubi ter habetur *hodie*; ergò ter edendum: *Dixit Moses, comedite illud hodie, nam Sabbathum hodie domino est, hodie non invenietis illum cibum in agro.* Qui quater vult comedendum esse, ait coenam vespertinam hinc excipi. Promittitur ter (vel quater) ita largiter edenti triplex benedictio, h. e. liberabitur à tribus pœnis; à doloribus Messia, à judicio inferni, & à bello Gog & Magog. Adferuntur simul in loco citato Talmudico textus S. Scripturæ, ex quibus hæ benedictiones probantur. Quàm jucundum igitur debet esse Sabbathum helluonibus illis, capacem stomachum & plenipotentem ventrem habentibus!

3. Ut lautius convivia illa celebrare possent, solent generosum vinum, præstantissimas carnes, gallinas, lautissimos pisces, aliosque cibos sibi ante Sabbathum comparare; vel si habeant, usque ad Sabbathum sibi servare. Imo si aliquis hoc faciat, & lautissimos cibos in honorem Sabbathi, etiam carissimo pretio, sibi emat, ingentes compararet sibi opes. Buxtorfius in *Synag. cap. 15.* duo exempla ex Talm. Tractatu שבת fol. 119. col. 1. adfert, quorum prior fuit lanio, qui quando ei in manus incideret pecus altile & saginatum, illud usque in Sabbathum reservavit, ut bonis carnibus Sabbathum celebraret & cohonestaret. Hinc tantas congeffit divitias, ut aliquis eum domi comedisse viderit ex mensa aurea, sedecim hominum onere, de quâ pendebant sedecim catenæ argenteæ, Mensa illa onusta erat meris argenteis vasis, puta scutellis, cochlearibus, &c. Posterior, Josephus nomine, semper præstantissimos & carissimos
pisces

Pisces sibi emebat, ut lautè & opiparè ipso Sabbatho vivere posset. Tandem piscis die Veneris vernalis proflabat, sed omnes pretii amplitudo deterebat. Hic Josephus eum videns emit, & invenit in ejus ventre spiram pilei ornatam & plenam pretiosissimis gemmis, quæ integri regni pretium æquare credita est. Quis Judæorum non facile, excitatus talibus exemplis, quævis erogaret, ut lautissimos cibos in honorem Sabbathi sibi coëmeret? Ut majori gaudio ex cibo & potu fruerentur, solent diutius quàm aliis diebus assidere mensæ, quæ per totum Sabbathum manet strata.

4. Ipso Sabbatho diutius dormiunt quàm profestis diebus; & ut majori gaudio afficerentur, statuerunt ut singuli mariti hac nocte plus quàm cæteris noctibus uxorum suarum arva confererent; utque se viros magis præstarent, aliis ante Sabbathum vesci solent. Hinc qui hac nocte concipiuntur, sæpè in præclaram adolefcunt indolem, & in Sapientum discipulos evadunt. *Vide Cap. 15. Synagoga Buxtorfii.*

5. Judæi nuptias suas ipso Sabbatho sæpissimè celebrant: nam sic sponsus & sponsa, cæterique amici animum relaxare, & se jucunditati dare possunt. In Talmude Tractatu de Sabbatho fol. 118. citante Buxtorfio in Synag. cap. 15. habetur: כל המענג וכו'. Si quis Sabbatho animum suum relaxet, & se jucunditati det, Sabbathumque cum voluptate & letitia transigat, à Deo illi hæreditas sine termino datur, uti scribitur Jhes. 58. 14. Tunc (nempe quando Sabbatho te oblectabis, deliciasque tuas vocabis) delectaberis in Domino, & tollam te super altitudines terræ, & cibabo te hereditate Jacob patristui; de quâ meminit Moses Gen. 28. 14. Dilataberis ad Orientem & Occidentem, & Septentrionem & Meridiem. Qui frontem Sabbatho exporrigit, & genio indulget, regnorum servitute liberabitur, sicut scribitur: Tollam te super altitudines terræ. Item: Mentientur inimici tibi, & super excelsa eorum calcabis. Rabbi Juda dixit, Rabh dixisse, Qui hilariter Sabbathum transigit, petitiones cordis sui à Deo consequitur. Hinc Antonius Margarita apud Buxt. loco cit. scribit Talmudistas statuere singulis hominibus ipso Sabbatho animam Sabbathinam infundi, quæ finito Sabbatho iterum exit, quæque causa est tantæ latitiæ, quantam Judæi eo die sæpè percipiunt.

Quæ est pars quarta

D E

Mensuris Temporum V. & N. T.

In specie adhuc

De Sabbatho Judaico.

Erfamur in enarratione deliciarum, quibus Judæi ipso Sabbatho fruuntur; earum quinque enumeravimus, sequuntur jam reliquæ enumerandæ.

6. Judæi diebus Sabbathi utuntur vestibus præstantissimis Sabbathinis, quas tantum tum induunt, & non aliis diebus: Sabbathum enim vocant מלכה *Reginam*; atqui non decet Reginam invisere nisi regiis & præstantissimis vestibus.

7. Ipso Sabbatho non licet sonum edere in instrumentis musicis, imo non licet eadem ita tangere ut cantilenam referant: Sed quum nuptiæ Sabbatho celebrantur, licet Christianum rogare, ut testudine vel aliis instrumentis ludat. *Vide Cap. 15. Synagoga Buxtorfii.* Ut uno quasi schemate omnes deliciæ Sabbatho exercendæ conspici possint, breviter regulas Sabbathinas ex Synagoga excerpam, in qua multæ aliæ regulæ de Sabbatho breviter conspiciuntur collectæ ex ספר היראה *libello timoris*, & quidem rythmis Germanicis:

Esto bono animo, teque divitem esse existimato.

Pretiosis vestibus & elegantibus pannis induitor.

Optima quæque ad Sabbathi celebrationem emito.

Carnes, pisces & vinum generosum appone.

Egregiè mensa instruat.

Vinum ad consecrationem auro contra carum ne putato.

Esto bono animo, & omnibus quæ ad corporis delectationem faciunt utitor.

Omnem mœrorem & tristitiam procul amove.

Quàm præstantissima poteris emito.

Cum uxore tuâ & filiis tuis lætare.

Tribus epulis mensam instrue,

Nec

Nec, nisi quæ ad hilaritatem faciant, loquere.

Ex libello benedictionum adhuc hæc sequentia annotantur.

Vestibus lætitiæ & hilaritatem designantibus induitor.

Omnigenis indulge voluptatibus,

Piscibus, Capis & coturnicibus.

Varias conquire delicias,

Gallinas altilis, multasque cupedias,

Vinum aromatiten parvi ne facito.

Præstantissimum vinum, carnes & pisces compara, &c.

8. Imo in Sabbatho ita hilares esse debent, ut omnis tristitia & imploratio misericordiæ Divinæ, etiam temporibus adversis, planè à Rabbi-
nis interdican-
tur. Testimonium ejus rei clarum inveni in *Maimon. Tract.*
אסור להתענות ולזעק ולהתחנן ולבקש רחמים Cap. 30. Sect. 12. בשבת ואפילו בצרה וכו' *Prohibitum est se affligere, clamare, deprecari & pe-*
tere misericordias in Sabbatho, etiam in angustia, &c. Si cœtus ecclesiasti-
cus propter plagas & afflictiones quasdam se affligeret, non tamen lice-
ret se affligere propter tales afflictiones ipso Sabbatho; nisi quando gen-
tiles aut fluvius circumcingunt urbem, aut quando navis in mari naufra-
gio proxima est, tum licet Sabbatho deprecari, & petere misericordias
pro illis. Ex his videmus quàm piè & devotè Judæi Sabbathum transi-
gant. Serius dormiunt, & diutius tribus vicibus mensæ accumbunt quàm
aliis diebus; adeo ut sæpè crapula crapulam excipiat. Imo illud præce-
ptum de tribus & quidem lautis conviviiis Sabbatho celebrandis nemo au-
det intermittere, si vel ex eleemosyna viveret. *Maimonides הלכות שבת*
Cap. 30. Sect. 9. ait: — ואפילו עני — *Homo tenetur comedere tria convivia*
in Sabbatho — *Etiam pauper qui sustentatur ex eleemosyna celebrat tria*
convivia. Et Sect. 10. dicitur, quod Judæus in tertio convivio, instituen-
do post preces peractas, *יאכל וישתה עד מוצאי שבת* *edat & bibat usque ad*
exitum Sabbathi.

9. Præterea si aliquis delicatulus & Cræso ditior singulis diebus lau-
tissima convivia celebraret, ille tamen in honorem Sabbathi jam lautio-
ra convivia celebrare teneretur, uti Sect. 8. habetur.

IX. Hæc est Judæorum pietas Sabbathica apud multos ita celebrata.
Hic est cultus ille severus, quem multi harum rerum imperiti sine cau-
sa admirantur. An hoc est Sabbathum celebrare? An jam Reformati,
strictam Sabbathi secundùm legem Dei observationem urgentes, adhuc
nonnullis videri possent judaizare? An non potius illi, qui largius edunt,
bibunt

bibunt, diutius dormiunt, nuptias & convivia celebrant Judaismi sint accusandi? Nemo sine ratione dubitare potest. Sed hanc assertionem adhuc multo clariorem reddemus, si breviter enarremus opera ipso Sabbatho secundum legem Dei licita.

X, Opera ipso Sabbatho sine ejus violatione licita possunt ad hæc quatuor capita referri: scil. ad opera *necessitatis*, ad opera *charitatis*, ad opera *pietatis*, & denique ad opera *civilis honestatis*.

Primò sunt opera *necessitatis*, quæ non patiuntur dilationem sine magno detrimento, vel aliquando sine irreparabili damno, &c. Hebræi in operibus necessitatis assignandis magis scrupulosi sunt quàm religiosi: illi enim ea opera tantum vocant necessitatis, in quibus est periculum vitæ, eaque dicunt *pellere Sabbathum*, h. e. licet propter talia opera, quæ sine periculo vitæ differri non possunt, Sabbathum profanare, & ex Sabbatho facere diem profestum: ex. gr. ægrotus periculose ægotans potest curari à medico & chirurgo; etiam cætera ad restitutionem sanitatis recuperandam necessaria possunt præparari: hinc Judæi fecerunt talem regulam *דפן נפשות דוחה את השבת* *dubium vitæ pellit Sabbathum*. Latini dicunt *Necessitas non habet ferias*. Etiam Misna Tract. שבת Cap. 18. permittit profanationem Sabbathi propter mulierem parientem: licet accersere obstetricem, eamque juvare, licet abscindere & ligare infantis umbilicum, &c.

Maimon cap. 2. multa enumerat propter quæ licet Sabbathum profanare. Propter periculose egrotantem, si vel unus medicus diceret non esse periculum, alius verò diceret esse periculum, nihilominus profanant propter eum Sabbathum. Sed quinam operantur circa ægrotum? Non gentiles, non parvuli, non servi, neque mulieres; sed magnates & Sapientes in Israhæle, ne Sabbathum videatur res parvi momenti. Verum si Judæus non sit æger ad mortem, tum non licet eum juvare nisi per gentilem vel Christianum.

Præterea si domus alicujus comburatur, non licet eam extinguere Sabbatho: sed licet extrahere pueros, libros Sacros & cibum Sabbathicum, ut convivia sua celebrare possint. Verum reliqua bona, in quibus non est periculum vitæ, in mediis flammis relinquunt, & Vulcano tradunt, nec Christianis dant veniam ignem extinguendi. Ante paucissimos annos Amstelodami domus Judæi incensa erat, cujus januas, à Judæis clausas, vi effregerunt Christiani, ne etiam Christianorum ædes incenderentur.

Etiam antiqui Judæi non audebant se contra hostium insultus Sabbatho

tho defendere: hinc in Misna prohibetur gestare gladium, hastam, &c. Sed Judæi desides sedebant, & non resistebant hosti urbem invadenti, eamque vastanti: nam execrabilis opinio omnes tenebat, malis auspiciis & irato Numine geri, quæ tali die pro se quisque, aut pro republicâ tentaret. Hinc cum hæc opinio hostibus nota esset, sæpè ipso Sabbatho Judæos aggressi sunt. Hierosolyma olim capta est à Ptolomæo Lagi filio, quia cives cunctos Sabbathorum observatio defensione urbis prohibebat. Verum postea facti sunt prudentiores per Matthiam Hassamonæum, fortissimum Judæorum Imperatorem, qui hoc errore populares suos liberavit, eisque persuasit, non esse legi divinæ contrarium se contra hostem defendere. Verum postea iterum talis sinistra opinio eos invaluit; propterea Pompejus postea iterum Urbe potitus est: nam die Sabbathi arietes muris admovit, portas confregit, & Judæos oscitantes, & in Templo sacrificantes ad aras stravit, sine ulla armorum percussione, inquit *Joseph. Antiq. lib. 14. cap. 8.* & de Antiocho vide *Lib. 12. cap. 8.* Tandem iterum sunt facti aliquo modo Sapientiores. Maimon *cap. 2. Sect. 23.* cum distinctione defensionem contra hostes ipso Sabbatho permittit: Cum hostes veniunt ad occidendum, aut cum disponunt aciem, vel cum urbem obsident clanculum, licet exire contra eos cum armis, & propterea profanare Sabbathum: nam illi præsumuntur velle occidere. Sed si tantum lis sit oborta propter pecuniam, &c. tum non licet Sabbatho pugnare cum gentilibus: כותים שצרו על עירות ישראל אם באו על עמקי. Præterea si Israelitæ velint obsidere urbem paganorum, illa obsidio incipienda est triduo antè, & tum deinceps ipso Sabbatho licet eam oppugnare: sic dicit Maimon צרין על עירות הכותים שלשה ימים קודם לשבת ועשין עמהן מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת עד שכתבשין אותה:

Secundò. Succedunt opera *charitatis*, quæ Sabbatho licita sunt. Hic iterum Judæi distinguunt, si sit periculum vitæ tum licet profanare Sabbathum. Maimon *Cap. 2. Sect. 24.* permittit opera *charitatis* exercere: scil. Si Gentiles, si Serpens aut ursus Israelitam persequantur ad occidendum, tum aliis licet eum defendere & juvare: sed si non sit vitæ periculum, tum non licet opera *charitatis* exercere. Hinc *Luc. 13. 13. 14. 15.* Cum Christus sanaret *fœminam incurvam*, tum præfecto Synagogæ hoc ægrè ferenti respondit, & dixit; *Hypocryta, Unusquisque vestrum Sabbatho nonne solvit bovem suum aut asinum à præsepi, & abducit aquatum?* Hic Christus exemplo suo docuit opera *charitatis* esse Sabbatho exercenda. Sed Judæi in omittendis operibus *charitatis* nimis crudeles sunt.

1. Vaccam vel capram mulgere non audent, sed petunt à Christiano ut eam mulgeat.

2. Si bestia in foveam inciderit, non audent eam extrahere; sed cibum ei dant, donec Sabbathum est finitum. Verum temporibus Christi hoc non fuit illicitum. *Matt. 12. 11.* dicit Christus; *Quis est ex vobis homo, qui habeat ovem unam, & si Sabbatho ceciderit in foveam, non apprehendat & extrahat eam?* Postea novitii Judæi vel in odium Novi T. vel in odium religionis Christianæ hanc novam legem fabricarunt: sed ab initio non fuit sic. Nam in Misna nulla fit mentio talis legis de bestiâ in foveam lapsâ non ex eâ ipso Sabbatho extrahendâ. Deinde Pharisei & Judæi procul dubio Christo contradixissent, si aliquid contra leges statuisset & asseruisset.

3. Imo si vel homo in latrinam, vel foricam (detur venia verbis) incideret, nollent eum extrahere Iudæi, vel ipse etiam nollet inde extrahi. Quum Iudæus Anno 1270. Magdeburgi incidisset in cloacam, recusabant eum Sabbatho extrahere Iudæi. Interea res defertur ad illius urbis Episcopum, qui talem legem tulisse dicitur: *Si Judæi tanti faciunt suum Sabbathum, ut dubitent hominem sue religionis ex cloaca extrahere; Ergo nos quoque Christiani nostrum Sabbathum tanti faciemus.* Mandavit itaque sub pœna capitis ne die dominico etiam extraheretur. Sed adhuc magis miror quod Teucksburgi anni 1220. accidit. Cum enim Iudæus in foricam siue publicam latrinam delapsus esset, ipsemet extrahi noluit. Cum Richardus de Clara Comes Gloverniæ id cognovisset, extractionem prohibuit die sequenti Dominico. Interea temporis supersticiosulus homuncio frigore & foetore in medio aromatum extinctus est. *Vide Ranulphum lib. 7. cap. 37. in Polychronico, & Thumminum de festis.*

4. Peccant Iudæi contra charitatem, quando interdiciunt Sabbatho restituere fracturam manus aut pedis: uti apparet in *Misna Tract. שבת cap. 22. Sect. 6.*

5. Etiam peccant contra charitatem quando nolunt Christianam vel gentilem juvare in pariendo: Maimon *Cap. 2. Sect. 12.* ait: אין מילדין את הכותית בשבת *Non obstetricantur pagana in Sabbatho.*

Tertiò. Opera pietatis intrinsecæ vix ulla exercent Iudæi; Synagogam tantum ingrediuntur, ordinariam sectionem legis publicè legunt, & preces ordinarias more solito deblaterant, reliquum tempus confabulationibus, ambulationibus & commestationibus ferè terunt.

Quartò. Opera civilis honestatis aliquando non observant Iudæi; scilicet cum pediculum in vestibulis discurrentem occidere, & tibialium vel pallii lutum

lutum jam modò exsiccatum unguibus à vestibus remove non audeant. Ex his omnibus apparet quàm verè Christus de Judæis prædixerit *Matt. 23. 24. Vae vobis duces cæci, qui percolatis culicem & camelum absorbetis.*

X L. His ita præmissis *quæritur*; Utrum Christiani Reformati vel alii strictam & accuratam Sabbathi Christiani observationem urgentes judaismi accusari possint; An verò illi potius judaizare & judaismum introducere videantur, qui sunt laxi casuistæ, qui dormiendo, edendo & bibendo Sabbathum transigunt, & qui nugatorias tantùm quæstiones magis ad illaqueandos alios quàm ad semetipsos informandos, continuò movent?

Resp. Neg. prius, aff. post. Ipsa hæc assertio ex antecedentibus ipsâ luce clarior est. Illi enim non sunt accusandi judaismi qui non imitantur Judæos; sed illi qui ipsorum vestigiis insistant. Nam I. Quis inter pios Christianos Reformatos aliosve unquam movit tales quæstiones? An Sartor egredi audeat cum acu vestibus inhærente? Quali materia lux Sabbathina sit accendenda? An camelus cum capistro; camelus cum annulonarium; asinus cum tintinnabulo; gallina cum particulâ panni pedi alligatâ; oves cum herbâ in naribus; mulier cum filis laneis vel lineis, vel cum loris quæ sunt in capite; vel cum monilibus, vel cum inauribus, vel cum annulo egredi audeant? Quis unquam quæsit; An vir audeat exire cum calceis, qui infra clavis ferreis sunt muniti, cum reformatæ matronæ Londini (ubi Sabbathum in multis strictius observatur quàm alibi) ad vitandas lutosas plateas utantur grallis ferreis, quibus tamen nunquam propterea lis mota fuit. Quis Christianorum unquam quæsit; An vir Sabbatho cum phylacteriis, cum amuleto, cum lorica, cum galea, cum gladio, cum baculo, aut cum hasta, aut inutilis cum fulcro suo ligneo exire audeat? Quis unquam denegavit mulieri in Sabbatho acum transforatam, annulum sigillatum, peplum muliebrem, &c.? Quis unquam dixit eum fore reum violati Sabbathi, qui Sabbatho effert paululum straminis, fœni, graminis, vini ad mixtionem poculi, mellis ut imponatur super compressum vulnus, &c.? Quis interdixit vel abscindere ungues dentibus, vel scribere duas literas, vel scribere super carne sua? Quis prohibuit sternere lectum? Quis vetuit extrahere hominem vel bestiam ex puteo; aut bona ex incendio? Aut quis somniavit non licere hosti resistere? Quis docuit Sabbatho pecuniam non esse attingendam, vel in crumena gerendam, vel non esse ambulandum super herbâ; non esse suspendendum aliquid in arbore; poma Sabbatho decerpta non esse comedenda, vel ad ignem afflanda; pediculos esse vel non esse occi-

dendos &c. ? Ex his talem elicio sequelam : Ergo Christiani Reformati non possunt accusari judaismi, quia Judæos in his non imitantur.

2. E contra illi potius judaismum introducunt, qui diebus Sabbathi diutius dormiunt quàm aliis diebus, qui lautiora convivium tum celebrant quàm aliis diebus, qui diutius mensæ accumbunt, qui genio indulgent, qui cutem curant, qui generosum vinum largitèr bibunt, qui nuptias celebrant & frequentant. Item illi judaizant, qui vix ullam curam animæ suæ gerunt, qui more solito tantùm ex consuetudine sine ulla vitæ emendatione templum ingrediuntur, qui chartulis ludunt, qui se illo die non affligunt & humiliant, qui misericordias à Deo non efflagitant. In summa illi sunt accusandi judaismi, qui vix habitâ curâ animæ cutem & corpus curant. Ratio est manifesta : nam ita solent Judæi agere.

3. Illi videntur judaizare, & judaismi esse accusandi, qui similes quæstiones movent, quales Judæi continuò movere solent : Scil. An liceat Sabbatho sternere lectum ? An liceat Sinapi, panem album, lac, aliaque minima aliquo casu emere ? An liceat ambulare, hortum intrare, novellas legere, &c. ? Miror eos etiam non rogare ; An liceat Sabbatho naturæ satisfacere, cùm Hessæi hoc concedere, testante Josepho, noluerint. ? Illi ergò imitantur Judæos qui etiam talia rogant, & cætera non curant. Si aliquis talia rogaret ex animo sincero, & ex intentione volendi se corrigere, si contrarium aliquis doceret, tum possent talia concedi. Sed talia sæpè à nugatoribus rogantur, ut vel jugum Sabbathicum ab humeris removeant, vel ut bonos illaqueent, & simul occasionem capiant cætera dogmata deridendi. Ego eos relegarem ad propriam conscientiam, eam sincero animo consulant ; eaque si sit præjudiciis libera, dictabit, quid in illis minimis sit agendum, quidve omittendum.

XII. *Ultimò quæritur ; Quando Judæi Sabbathum suum incipiant ?*

Resp. Die Veneris circa horam sextam vespertinam, vel quando sol occidit, vel, uti in Talmude dicitur, quando gallinæ eunt cubitum. Circa illud tempus solent accendere luces Sabbathinas, quæ distinguunt Sabbathum à diebus profestis. Paulo tamen ante post quartam nolunt ullam mercaturam exercere, vel aliquid alicui vendere. Olim circa vespèram in omnibus urbibus Terræ Sanctæ in loco alto sexies clangebant buccinâ, *referente Maimonide in tract. הלכות שבת Cap. 5. Sect. 18. 19.* כל מדינות ועירות של ישראל תוקעין בהן שש תקיעות בערב שבת *In omnibus provinciis & urbibus Israelis clangebant sexies in vespèrâ Sabbathi.* תקיעה ראשונה נמנעו העומרים בשרות מלחורוש ומלערור ומלעשות מלאכה שבשרה *Ad primum tubæ sonum jubentur cessare omnes agricola ab aratione, sarritione, omnique*

omnique agricultura. Et qui prope urbem laborabant, tenebantur alios expectare ut simul urbem ingrederentur. Ad secundum sonum נסתלקו *Subducuntur valvæ & clauduntur officinæ.* Ad tertium sonum סלק המסלק והטמין והדליקו את הנרות ושוהה כדי לצלות *Quisque removet* (scil. ollam, &c. ab igne) *eamque tegit & conservat,* (donec Sabbathum præterierit,) *lucernas accendunt.* Morantur donec pisciculi satis assati sint, *vel panis in furno agglutinatus.* Interim clangitur iterum quartâ, quintâ & sextâ vice, & sic quisque ab omni opere cessat. Primus sonus audiebatur *tempore oblationis* (h. e. illo tempore quod est inter horam tertiam & vespertinam) & tertius erat קרוב לשקיעת החמה *proximus occasui solis,* quem cæteri tres celerrimè sequebantur. De cæteris cæremoniis aut questionibus, circa Sabbathum moveri solitis, consule aut Cl. Hulsium in *Theol. Jud. lib. 1. part. 2.* aut alios Theologos.

DISSERTATIO TRIGESIMA SEPTIMA,

Quæ est pars quinta

DE

Mensuris Temporum V. & N. T.

In specie

De Noviluniis & Paschate.

Equitur alterum festum sæpè in anno recurrens, scil. *Festum Noviluniorum vel Neomaniarum,* quod primo quovis die cujuslibet mensis à Judæis celebrari solet.

De hoc festo primò queritur; An Deus festum noviluniorum instituerit?

Resp. Non quidem in S. Scriptura expressum datur mandatum, nihilominus non sine ratione, aut veritatis specie ex quibusdam textibus hoc institutum elicitur: scil. ex Numer. 28. 11. *In initiis mensium offeretis holocaustum Jehovæ, juvencos subrumos binos; & arietem unum, agnos anniculos septenos integros:* & ex Cap. 10. v. 10. *Si quando habebitis epulum, & dies festos & calendas, canetis tubis, &c.* Ezech. 46. 1. *Porta atrii interioris esto*

clausa sex diebus profestis : die verò Sabbathi aperitor & die novilunii aperitor.
Vide etiam 2 Chron. 2. 4. Ex his verosimiliter concludimus, quod Deus hoc festum mandaverit.

Secundò queritur ; Ob quas causas Deus festum Novilunii instituerit ?

Resp. 1. Vel in memoriam creatæ à Deo lucis in principio creationis.
2. vel ut populus Dei avocaretur ab Ethnicorum superstitionibus & idolatria, qui menses planetis, aliisque signis subiciebant. 3. Vel ut esset typus renovationis hominis, quæ fit per illuminationem Spiritus S.

Tertiò queritur ; Quare Judæi novilunia per biduum celebrent, cum Deus tantum unicum diem illi festo assignasse videatur ?

Resp. Buxtorfius in *Synag. cap. 22.* de novilunio Martii ait ; *Postridie etiam eadem omnino ratione feriantur & Deum colunt, quâ pridie ; idque quia dubium & incertum hodie apud eos est, quo die Martii novilunium contingat.* Etiam in cæteris noviluniis biduum celebrari, apparet ex antiqua & nova Judæorum praxi, 1 Sam. 20. 24. 27. *Rex in novilunio sedebat apud cibum. Postridie à novilunio dixit Saul Jonathani, quare non venit filius Iisai tum heri tum hodie ad cibum ?* Maimonides vult causam novilunium continuandi per biduum esse ספק המאורים *dubium de luminaribus.*

Hinc queritur ; Quid Authores intelligant per *dubium de luminaribus* ?

Resp. Authores trifariam hoc intelligunt. 1. Quidam volunt Judæos propterea continuare novilunium per biduum, quia certò cognosci non potest, quo die præcisè concurrant sol & luna : nam novilunium secundum quosdam fit quando est conjunctio solis & lunæ. Sed Maimonides per *dubium de luminaribus* hoc non intelligit : nam ignaræ plebi ignota quidem fuit conjunctio solis & lunæ, non tamen eadem incerta & dubia fuit Astronomis : atqui novilunia constituebantur non à plebe, sed à Viris Sanhedrin.

2. Alii arbitrantur novilunium per biduum celebrari : quia *פאסוס* *apparitio* lunæ propter cæli intemperiem, & objectas nubes, quæ lunæ prospectum prohibent, sæpè dubia fuit. Verum nec illa ratio probabilis est : nam Maimonides in *קרוש החרש* *Cap. 5.* ait ; Si legati emissi ad conspiciendam lunam non veniebant in fine trigesimi à præcedente Neomaniâ diei, nec annunciarent lunam à se esse visam, nihilominus Sanhedrin proclamabat novilunium. Imo si quidam vel ad distantiam itineris quinque dierum habitarent Hierosolymâ, illi tamen non tenebantur expectare illos emissos legatos.

3. His duabus sententiis rejectis tertia à nobis approbatur, quæ statuit *dubium de luminaribus* à Maimonide intelligi de mente Legis Divinæ :
nam

nam Judæi nesciunt utrum Legis mens sit novilunium inchoare à *φάσκει* apparitione lunæ ; an verò à *συνόδῳ* conjunctione Solis & Lunæ. Luna enim bifariam dici potest nova, vel cùm incipit apparere, & è radiis solaribus eluctari ; vel cùm post congressum cum sole incipit vel tantillum ab eo digredi, etsi nondum ab ullo propter radios solares circumflantes conspici possit. Cum Lex, mandans novilunium, præcisè non determinet, an dies primus novilunii sit ille dies, quo luna primùm incipit videri ; an verò ille, quo primùm incipit digredi à sole post suam cum eo conjunctionem : hinc nata est duplex ratio supputandi novilunia, scil. ab apparitione, vel à conjunctione : ideoque per biduum hoc festum continuaverunt, ne alterutro tantùm die festum celebrantes contra Legis mentem agerent. Cum ergò, ex. gr. novilunium Martii per biduum celebretur, incipientes à *φάσκει* lunæ, & à *συνόδῳ*, etiam dies xv. ejusdem mensis, quo Pascha comedendum est, geminus esse debet. Hinc Judæi, incipientes Pascha celebrare, biduum constituunt sacrum, cum Deus tantùm unicum diem ab initio illi festo assignaverit.

Quartò quæritur ; Utrum Hierosolymitani novilunia sua supputarint ab apparitione Lunæ ; an verò ab ejus conjunctione ?

Resp. Olim Hierosolymitani, omnesque ferè veteres Terræ Sanctæ incolæ, stante eorum Republicâ, supputarunt suâ novilunia ἀπὸ τῆς φάσεως ab apparitione lunæ, testibus Maimonide, Misna & Talmude. Sed Judæi, hodie, & à multis sæculis, in diuturnâ suâ captivitate & exilio, ἀπὸ τῆς συνόδου à conjunctione ejus cum sole novilunia sua supputant : nam in hisce terris non datur talis commoda occasio lunam conspiciendi, eamque jam visam cæteris Judæis notificandi, qualis olim data fuit in terrâ sanctâ.

Quintò quæritur ; Si Hierosolymitani olim novilunia sua supputarint ab apparitione ; Quomodo hæc apparitio lunæ per totam terram Sanctam tam citò potuerit omnibus significari, ut eodem tempore novilunium celebraretur ?

Resp. Olim mittebantur Legati, qui in locis excelsis attendebant ad lunam, & quàm primùm eam conspexissent, indicabant. An non etiam sine legatis novilunia aliquando innotuerint ? Imo. Quomodo ? Hoc indicat Misna in ראש השנה Cap. 2. Sect. 2. בראשונה היו משיאין משואות. In principio accendebant magnos ignes : sed cum fefellerunt Cuthæi (h. e. gentiles, etiam accendentes ignes) ordinarunt ut legati exirent. Sect. 3. docet Misna ex quali materia illos ignes accenderint, כיצר היו משיאין משואות וכו' Quomodo accendebant

bant magnos ignes? Adducebant perticas ex cedro oblongas, & ramos, & ligna oleosa, & stupam lini, &c. & ascendebant ad summitatem montis, & accendebant illis ignem, & faciebant ascendere ignem donec viderent socios suos similiter facere in summitate montis secundi, & sic in summitate montis tertii, &c. Sed in quibus montibus ignes accendebant? Hoc docet Misna Sect. 4. ומאין היו משיאין משואות מהר המשחה Unde accendebant ignes magnos? Ex monte olivarum usque ad Sartaba; ex Sartaba usque ad Gerophina; ex Gerophina usque ad Choveran; ex Choveran usque ad domum Baltin, &c. Et tamdiu accendebant ignes donec cæteri ascendissent tectum, ibique facem accendissent.

Postea quia gentiles, accendentes etiam ignes, Judæos fefellerant, emisere legatos, eosque variis modis probarunt post invicem, uti Sect. 6. docetur. Rogabant primum; Quomodo vidisti lunam? Ante solem aut post solem? Versus Septentrionem aut versus Austrum? Quanta fuit altitudinis? Quò inclinabat? Quanta fuit latitudo ejus, &c.? Deinde probabant alterum testem. Si verba eorum convenirent, testimonium ipsorum erat firmum, &c.

Sextò queritur; Ultra sententia magis videatur Legi Divinæ consentanea, An illa quæ ab apparitione lunæ novilunium inchoat; an verò illa quæ ab ejus cum sole conjunctione?

Resp. Ratio supputandi novilunia à conjunctione solis & lunæ magis videtur secundum mentem Legis esse quàm illa ab apparitione desumpta. Hæc quidem popularis & familiaris est, sed incerta, & sæpè impossibilis ob objectas nubes: verum illa, scil. quæ desumitur à conjunctione solis & lunæ, magis est naturalis, & multò certior ad totam anni rationem constituendam. Vide Capellum in Epistol. collat. ad Joh. Cloppenburgium.

Septimò queritur; Quid Judæi hoc festo secundum legem Dei olim facere tenerentur? Quid olim facerent; & quid adhuc hodie faciant?

Resp. 1. Secundum legem Numer. 28. 11. 12. 13. 14. 15. descriptam, varia erant quæ offerre tenebantur: ut, duo juvenci subrumi, aries unus, agni septem anniculi, &c. Hircus unus pro peccatis in holocaustum sempiternum cum libamentis suis.

Resp. 2. Judæi veteres hoc festo invicem convivia & comotationes agitabant, & totum diem celebrabant non tam Deo sacrificando, quàm ventri litando.

Resp. 3. Judæi recentiores non totos dies, sed dimidiatos tantum agunt festos;

festos; adeo ut in iis laborare vel otari permissum sit: sed fœminæ ab omni labore abstinere; quia novilunio aureas inaures suas ad vitulum aureum conflandum recusarunt dare. Neomenias, uti cætera festa, hilaritate & conviviis celebrant, lautissime prandent, regiè & egregiè epulantur, jocos agitant, & omnem lætitiæ occasionem aucupantur: nam omnium aures insonat hæc vox; *festum agitur, ideoque convivia agitentur.* Cæteras cæremonias, à Iudæis hoc festo observari solitas, vide in *Synagoga Buxtorfii cap. 22.* Scil. quomodo in horto lunam precibus consecrent, eique benedicant, atque ad lunam exilient, &c. Ibique etiam ex Talmude, *Tract. Chol. Cap. 3. pag. 60.* describitur colloquium inter Deum & lunam. Credunt Apellæ lunam ab initio creationis annos 21. fuisse soli æqualem; sed Deus postea ob certas causas imminuisset lunam, &c. Fabula ibidem plenius describitur.

Octavò queritur; An Iudæi hoc tempore sub Novo T. teneantur festum novilunii, & cætera festa, scil. Paschatis, Pentecostes, Tabernaculorum, &c. celebrare; atque cæteras leges cæremoniales & politicas observare?

Resp. Iudæi non tenentur hoc tempore leges cæremoniales observare: & quia festa pertinent ad leges cæremoniales; ideo etiam festa hoc tempore ab illis non sunt observanda.

Leges cæremoniales quasi ad quinque categorias, sive ad quinque summa genera referri possunt. 1. Ad personas sacras. 2. Ad Actiones sacras. 3. Ad Res sacras. 4. Ad loca sacra. Et 5. ad tempora sacra. *Personarum* tres sunt classes, scil. *Sacerdotis summi, cæterorumque sacerdotum, & Levitarum.* *Actiones* sacræ sunt *sacrificare, circumcisio & Pascha.* *Res* sacræ sunt *primitiæ, decimæ & agri Levitarum.* *Loca* sacra sunt *tabernaculum & templum* cum omnibus suis partibus & supellectili. *Tempora* sacra sunt *novilunia, Pascha, Pentecoste, festum Tabernaculorum, annus Sabbathicus, & jubilæus.*

Leges politicæ sunt variæ, ut de Zelotypia, *Num. 5. 12. 13.* de furto, *Exod. 22. 1. &c.* *Queritur;* An leges Politicæ sint abolitæ? *Resp.* Leges Politicæ, quatenus fundatæ sunt in communi æquitate, sunt observandæ, non tamen quâ politicæ. Sed quatenus peculiariter illi populo sunt latæ, quatenus illum populum spectant, quatenus illo in loco & tempore sunt observandæ, eatenus sunt abrogatæ.

Leges cæremoniales etiam sunt abolitæ: nam ecclesia sub N. T. ad quascunque gentes erat dilatanda, & ad eam etiam gentiles vocandi: atqui impossibile est ex Europa, India, aliisque locis ascendere Hierosolymam tribus festis, sicuti Deus mandavit *Exod. 23. 17.* Deinde Daniel *cap. 9. vers. 27.* prædixit sacrificia esse abolenda tempore adventûs Mes-

fiæ; *Mediâ septimanâ abolebit sacrificium & munus.* Ipsi Iudæi fatentur se jam non amplius esse obligatos ad offerenda sacrificia; quia templum est destructum, &c. Vide תשובת יהודה Cl. Hoornbeeck, olim præceptoris venerandi lib. 7. cap. 11.

De legibus cæremonialibus *queritur*; Quando eæ sint abolitæ?

Resp. Leges cæremoniales trifariam possunt considerari. 1. ut *vivæ*. 2. ut *mortuæ* aut indifferentes. 3. ut *sepultæ*. 1. Leges cæremoniales erant vivæ, & debebant observari usque ad mortem Christi; qui eas eo tempore non observabat, peccabat. 2. Ab illo tempore usque ad Templi secundi destructionem, factam per Titum Vespasianum circa annum natalem Christi 70. vel 72. leges cæremoniales erant mortuæ & indifferentes: tum licitum erat sine peccato eas observare, vel non observare, prout circumstantiæ rerum & personarum id permittebant, vel non permittebant: sic Paulus Timotheum voluit circumcidi *Act.* 16. 3. non verò Titum, *Gal.* 2. 3. 3. Leges cæremoniales post Templi destructionem erant sepultæ, & ab illo tempore non licitum fuit amplius eas observare: quia Iudæi tum satis ex Templi, cæterarumque rerum destructione videbant leges cæremoniales esse abolitas: & propterea ab illo tempore & deinceps eæ fuerunt abolitæ.

De Tribus Festis anniversariis.

JAm sequuntur tria festa anniversaria, scil. Paschatis, Pentecostes & Tabernaculorum, quibus omnes viri ex omnibus terræ finibus Hierosolymam tendebant, & coram Deo comparebant. *Exod.* 23. 17. *Tribus vicibus quotannis compareto omnis mas tuus in conspectu Jehova.* Sed an omnes & singuli viri comparebant? *Resp.* *Misna cap.* 1. in Tract. חגיגה varios excipit, qui non tenebantur Hierosolymam proficisci: כהל חייבין בראיה חוץ מחרש, שוטה, וקטן, ושומטום, ואנדרונינוס, ונשים, ועבדים שאינם משוחררים, החיגר, והסומא, והחולה, והזקן, ומי שאינו יכול לעלות ברגליו וכו' *Omnes obligati sunt ad apparitionem* (h. e. Omnes tenentur tribus vicibus Hierosolymam venire) *exceptis surdo, stulto, parvulo, occluso,* (cujus membrum virile occlusum est in ventre) *androgyno* (qui utriusque sexus membra habet) *mulieribus, servis, qui non sunt manumissi, claudis, cæcis, agrotis & senibus, & qui non potest ascendere pedibus suis.*

DE PASCHATE.

DE festo Paschatis primò agemus. Pascha Hebraicè פסח *transitus*, *transitio*, descendit à פסח *transivit*, & propriè significat *transitum*, *transitionem*, & quasi saltum angeli salientis super ædes Israelitarum, *Exod.* 12. 13. *Transiturus enim sum per terram Ægypti*, &c. 2. Impropiè denotat ipsum agnum Paschalem mactatum & comestum, *Exod.* 12. 11. 3. Significat ipsum festum Paschatis, quo agnus iste comedebatur, 2 *Reg.* 23. 21. 22. *Celebrate Pascha Jehova*, &c. 4. Sumitur pro Christo, cujus agnus Paschalis fuit typus, 1 *Cor.* 5. 7. Pascha secundum quosdam fuit sacrificium & sacramentum, sed diverso respectu: ad illud pertinuit mactatio cum fusione sanguinis; ad hoc verò præparatio, assatio & manducatio cum lactucis & herbis amaris.

Primò queritur; Quando Deus Pascha instituerit? Et quo die anni & tempore agnus Paschalis fuerit mactandus & comedendus?

Resp. 1. Deus Pascha instituit anno à Creatione Mundi 2447. & à diluvio 791. Decimâ die mensis primi Nisan, h. e. Martii, Israelitæ tollebant agnum per familias, eumque servabant usque ad decimum quartum diem, *Exod.* 12. 3. 6. Interea docebant filios & domesticos suos, quare agnum lectis alligarent, eumque mactarent, &c.

Resp. 2. Die decimo quarto agnus mactari debebat בין הערבים *inter duas vespervas*, *Exod.* 12. 6. h. e. à tempore inclinationis solis usque ad occasum ejus, sive ab horâ sextâ Iudaicâ, h. e. nostrâ duodecimâ usque ad horam Iudaicam duodecimam: nam à tempore meridiano, quando sol incipit inclinare, etiam incipit vespera una, post occasum solis est vespera altera.

Resp. 3. Die decimâ quintâ, statim post solis occasum, h. e. initio diei 15. (nam dies apud Iudæos à solis occasu incipit) agnus Paschalis comedi debuit.

Secundò queritur; Quibus ritibus & cæremoniis festum Paschatis ab Israelitis olim fuerit peractum, & quibus hodie à Iudæis peragatur?

Resp. Ritus illi sunt diversi, sed præcipuos post invicem breviter enumerabimus. Primus ritus est circa fermentum, quod ex ædibus fuit removendum secundum legem *Exod.* 12. 19. datam; *Septem dies vetus fermentum ne reperitor in domibus vestris*. Hinc singuli patresfamilias, addentes ad legem, nocte ante Paschatis pervigilium per totam domum omnes micas panis perquirunt, easque, ut & reliquum fermentum quod inve-

niunt, sub dio in peculiari igne comburunt. Postea manè pridie Paschatis panes infermentatos, qui belgicè vocari solent *ongerefen broden*, conficiunt, eosque per integrum octiduum comedunt. Panes illi sunt rotundi, tenues, foraminibus pleni, merâ farinâ & aquâ tantum constantes, nec saliantur, neque ullo butyro vel olivo mitigantur. Farina per triduum debet esse molita ut benè refrigescat; aqua vesperi debet hauriri; molæ & cistæ debent purgari, &c.

Explicatio hujus figuræ.

1. In hac figurâ conspiciuntur tres viri præparantes panes azymos sive infermentatos, quales omnes Iudæi & Iudeæ per integrum octiduum comedere tenentur. Quando hi panes præparantur? Manè pridie Paschatis. Quomodo hi panes Hebraicè vocantur? *מַצּוֹת*, in plur. *מַצָּה*.

2. Ex quâ materiâ hi panes conficiuntur? Ut plurimum ex tritico præstantissimo; confici etiam possent ex hordeo, speltâ, avenâ, &c. Quando trititum debet com-

moli? Ad minimum tribus diebus antequam panes inde conficiantur. Quare? Ut benè refrigescere possit, ne fermentationi tam facilè sit obnoxia. Propter eandem causam triticum diligenter debet asservari ne madidum fiat; non etiam aquâ triticum est macerandum. Quando domum vehitur ex mola, non licet farinam imponere jumento sine ephippio, ne à calore jumenti incalescat.

3. Omnia vasa, quibus vel farina, vel massa subigenda vel subacta imponitur, sunt probè purganda. *Saccus*, si aliis temporibus tritico fuerit repletus, antequam hæc farina Paschalis ei imponatur, est dissuendus, lavandus, & de novo consuendus; *Molæ* ut plurimum de novo cæduntur, & novis vel puris linteolis circumtenduntur; *Cistæ*, quæ farinam jam molitam excipiunt, albis linteis intrinsecus obducuntur, ne ullus alteri-

us fa-

us farinæ pulvisculus farinæ Paschali immisceatur ; etiam *furnus*, in quo hi panes coquuntur, est magno igne accendendus, ut flamma per totum furnum diffundatur, utque per flammam illam omne fermentum, quod fortassè alicubi adhuc hæret, comburatur.

4. Materia, quâ panes azymi desuntur, est mera aqua, quæ ab illis vocatur *aqua præcepti*. Quales cæremoniæ adhibentur circa hanc aquam? Hæc hauritur vasis purgatis, dubiâ luce à solis occasu, sed ante stellarum ortum & lunæ splendorem. Quomodo domum defertur? Tecta: nam per 24. horas sol eam accedere non debet. Quare? Ne ex calore solis incalascit & fermentetur. Si vespérâ hauritur aqua & manè desitur farina, quomodo de aquâ illâ dici potest, quod sol per 24. horas eam non accesserit? *Resp.* Aqua hæc ut plurimum hauritur ex puteo, in quo sol, qui in terra, & non in puteo, per 12. horas conspicitur: addantur illis duodecim horis aliæ horæ duodecim noctis; ergò per 24. horas sol hanc aquam non accescit. Ipse fons, si fieri possit, etiam est quodammodo purgandus, & quando purgatus est, aquæ inde sunt copiosè exhauriendæ.

5. Sabactio fieri solet in loco frigido, qui procul est à fornace, quique nec à sole illustratur, nec à calore fornacis incalascit. In hac figurâ subactio fit in domo & procul à fornace. Massa continuâ agitatione est tractanda, ne fermentetur. Hinc in hac figurâ conspiciuntur tres viri, quorum duo continuò massam movent & agitant, & tertius eam, in panes confectam, in fornacem immittit.

6. Panes azymi, quoad figuram, solent esse tenues, rotundi, foraminibus pleni, quæ ferro, pectini simili, perforantur. Talia duo instrumenta ferrea, quibus hi panes perforantur, hîc mensæ imposita conspiciuntur. Infra in corbe illa, quæ corbis *סוּחַ יוֹם* (*diei festi*) vocatur, multi tales panes, multis foraminibus perforati, jacent. Quare hi panes ita solent esse tenues & foraminibus pleni? Ne fermentationi tam facilè essent obnoxii.

7. An tales panes merâ tantùm aquâ & farinâ constantes, quique nec saliantur, nec ullo butyro vel olivo mitigantur, non sunt esu insuaves? Sunt maximè insuaves, & insuaves esse debent: nam sunt panes paupertatis & afflictionis. An non divites alios panes delicatiores solent conficere? Quidam solent farinæ addere ova. Ditiores quidam addunt ova & saccharum, imo aliquando ex amygdalis contusis conficiunt. Memini me Amstelodami talem panem à Judæo accepisse, qui erat gratissimi saporis. Sed tales panes delicatiores ut plurimum pro ægrotis & infirmis præparantur. Hæc ad explicationem hujus figuræ dicta sufficiant.

Quia Deus fermentum interdixit; ideo abstinent etiam ab omni cere-

visia; quia fermentationi est obnoxia; etiam sæpè abstinent à vino albo. Hinc *queritur*; Quid ergo bibant Iudæi toto illo octiduo?

Resp. Vel simplicem aquam glycyrrhizâ mitigatam, vel vinum rubrum ex uvis quodammodo passis expressum.

Queritur; Quare Iudæi ut plurimum utantur vino rubro?

Resp. 1. Quia ipsis videtur esse præstantius: sed si judicent album esse præstantius, tum utuntur etiam albo. 2. Quia putant Pharaonem olim in sanguine filiorum Israeliticorum se lavisse.

Porro queritur; An Christus etiam rubro vino in Paschate & in cœnâ usus fuerit?

Resp. Nescimus; usus est eo vino quod paterfamilias ei apposuit: fortè ei vinum rubrum apposuit; quia Iudæi vino rubro communiter hoc festo utuntur. Sed perinde est quali vino utamur, modò absit superstitio.

De pane queritur; An Christus in prima cœna, quam post peractum Pascha instituit, usus fuerit pane infermentato? Et si sic, An non & nos simili pane in nostrâ cœnâ uti debeamus?

Resp. 1. Græci statuunt Christum pane fermentato usum fuisse; quia credunt Eum Paschatis diem legitimum anticipasse, quo Iudæi adhuc panibus fermentatis utebantur. Sed hæc sententia non videtur approbanda: nam etiamsi Christus anticipasset, & legitimo die Pascha suum non celebrasset, quod tamen pernegamus; inde tamen non sequitur quod pane fermentato usus fuerit: nam Christus volens celebrando Pascha legis satisfacere, procul dubio legitime satisfecit ei, quæ non tantum agnum, sed etiam panes azymos præcepit. Et Christus mandans discipulis suis ut Pascha præpararent, procul dubio generale præceptum dedit, ut omnia pararent quæ ad celebrandum Pascha necessaria erant.

Resp. 2. Christus pocul dubio panibus azymis usus fuit: quia tempore Paschatis alii panes non inveniebantur: nam ante Pascha omnem panem fermentatum comburunt, & maledicunt si alicubi adhuc particula aliqua latitet. Præterea Christus legitimum diem Paschatis non anticipavit: ergò necessario pane azymo usus fuit.

Resp. 3. Non sequitur, Christus tum usus est pane azymo, ergò & nos in cœna simili pane uti debemus: nam hoc factum est per accidens, quia alii panes non erant præsto. Pontificii adhibent hostias infermentatas, nummi figuram repræsentantes. Quare? Quia Judas Christum 30. nummis vendidit: sed præterquam quod in Paschate nunquam tales hostiæ à Judæis usurpentur, sed tantum solidi panes, etiam omnium optimè illi facere videntur, qui ordinarium panem fermentatum in cœna adhi-
bent:

bent: quia tali pane optimè repræsentatur analogia inter panem & corpus Christi: nam talis panis optimè nutrit, quum hostia, quæ est quasi spuma panis, ita non nutriat. *Vide Buxtorfium in dissert. de cæna, & de fermento vide Synag. cap. 17.*

DISSERTATIO TRIGESIMA OCTAVA,

Quæ est pars sexta

DE

Mensuris Temporum V. & N. T.

In specie adhuc

DE PASCHATE.

IN superiori dissertatione præter generalia de Paschate enarravimus etiam ritum primum in festo Paschatis à Judæis observari solitum, scil. de fermento inquirendo, sequitur nunc secundus ritus, qui agit de purificationibus. Cum enim Judæi omne fermentum inquirere debeant, etiam concludunt totam domum, omniaque totius domûs vasa, ferrea, ænea, lignea, stannea, lapidea, &c. esse purganda, ne fortè alicubi, vel vasi alicui mica panis fermentati adhæreat. Hinc *queritur*; Quomodo Judæi vasa illa soleant purgare? *Resp.* Duobus vel tribus diebus ante Pascha apponunt igni magnum ahenum, aquâ plenum, cui, quando aqua incipit bullire, omnia vasa immergunt, eaque mox aquâ frigidiorè iterum abluunt. Sed vasa majora, quæ in ahenum immergere non possunt, ea tali modo purgant: ferrum vel saxum ignitum forcipe apprehensum super tali supellectile extendunt, multam aquam superfundentes. Ferrea vasa in ignem coniecta ignescere faciunt. Si quis ex vase non purgato comederet, tantum facinus committeret, ac si menstruatam mulierem cognosceret. Hinc Christus suo tempore Judæos accusavit, *Marc. 7. 8. Omissio mandato Dei, tenetis traditionem hominum, lotiones sextariorum & poculorum. & Matth. 23. 25. Purgatis exteriorem poculi patinaque partem.* Vide plura in *Synag. Buxt. cap. 17.* Hinc mos ille totam domum, omnemque supellectilem paulò ante festum Paschatis purgandi ad nostrates fœminas, sed absque superstitione, descendit.

Expli-

Explicatio hujus figuræ.

In hac figurâ videtis igni superpositum magnum ahenum, quod est plenum aquâ bulliente, in quâ omnia vasa, jam antea purgata, abluuntur. Hic conspicitur Judæus, qui aliquid ex suppellectili in aquâ fervente abluit. An non licet duo vel plura vasa simul in ahenum intrudere, eaque simul abluere? Non: nam unum fortassè alterum attingeret; adeo ut aqua bulliens ad omnes partes vasorum non pertingeret.

Atqui hæc mulier, in hac figurâ depicta, multa vasa simul ad ahenum defert. Imo defert quidem, sed non intrudit ea simul in ahenum: sed apportat ea ad Judæum ut ille ea singulatim in aqua bulliente abluat. Judæi non parcunt aquæ, sed largitè affundunt: nam si in vase sit locus aliquis, quem aqua bulliens non attigit, illud vas judicatur non esse legitimum. Hinc utuntur tam magno aheno, quod magnam aquæ copiam capit. Quomodo vasa ferrea, stannea, cultri, mortaria, mensæ, scamna, aliaque sint duobus vel tribus diebus ante Pascha purgenda, vide in Synagoga Buxtorfii cap. 17.

Tertius ritus in Paschate adhiberi solitus est *accubitus*. Mensæ, omnibus præstantissimis vasis ornata, paterfamilias unà cum reliquis domesticis assidet. Quomodo? Inclinat instar magnatis in latere sinistro super egregio pulvillo. Quare? Ut ostendat se jam instar Baronis magnum esse dominum, & liberatum ex captivitate Ægyptiaca. Hinc Christus tempore Paschatis & Cœnæ secundum antiquum convivandi morem, sed absque tali imaginariâ magnificentiâ, ab Evangelistis dicitur accubuisse; & Rabbinii testantur talem accubitus semper fuisse in latus sinistrum. Olim consueverunt cibum capere accumbendo, inclinati super latus sinistrum, & pedibus in terra positis; unusquisque super peculiari lecto: sed qui in lecto versùs latus dextrum accumbebat, dicebatur in sinum recumbere. Hinc apud Iohannem Cap. 13. vers. 23. dilectus disci-

Etus discipulus in sinum Christi dicitur recubuisse. Vide *Buxt. in dissert. de cœna.*

Queritur; Quæ mensæ Paschali secundum consuetudinem Iudæorum imponantur?

Resp. Hæc sequentia. 1. Patina cum tribus placentis. 2. Alia patina, in qua est armus agninus vel hœdinus unà cum ovo sub cineribus calidis indurato. 3. Adhuc patina alia cum pulmento & pomis, pyris, nucibus, ficibus, &c. apponitur, cui vinum immiscent, & cinnamomum superinjiciunt crassè contusum, & simul ita præparant, ut illud lateris, & hoc paleę & luti speciem referat. 4. Præter agnum etiam acetaria è lactucâ, hederâ, raphano, petroselino, &c. ut & patellam aceto repletam apponunt. 5. Singulis, etiam abstemiis quatuor cyathi vini infunduntur, quorum duos ante & duos post cœnam ebibunt.

Queritur; Quare singuli Iudæi soleant ebibere quatuor cyathos vini?

Resp. Quia *Exod. cap. 6.* fit mentio quadruplicis liberationis: *Educam vos de ergastulo Ægyptiorum; Eruam de servitute; Redimam in brachio excelso & judiciis magnis; Assumam vos mihi in populum.* Vide *Synag. Buxt. cap. 18.* Hinc illustrantur verba *Lucæ*, loquentis *cap. 22. v. 17. 20.* de duobus poculis. Hinc porro *queritur;* An Christus in cœna duobus poculis usus fuerit? *Resp.* Non, sed primum poculum pertinuit ad Pascha, quo illud consecravimus, & quo ei finem imposuit: sed secundum pertinuit ad cœnam dominicam.

Quartus ritus est *dimissio* captivi alicujus. Olim Iudæi captivum solebant dimittere, quem populus petebat, ut ostenderent se olim etiam captivos in Ægypto fuisse, & hoc tempore ab illa servitute esse liberatos. Hinc legimus Barrabam loco Christi ex captivitate fuisse liberatum, *Matt. 27. 26.* Cæteras cæremonias festi Paschatis brevitatis causâ præterimus; eas vide explicatas in *Synagoga Buxtorfii;* ut & opera hoc festo agenda vel omittenda.

Tertiò queritur; Ubi agnus Paschalis debuerit mactari?

Resp. Primus agnus mactabatur in Ægypto. In deserto verò, & imprimis in terrâ promissâ non licebat alibi Pascha publicè celebrare quàm ad Tabernaculum, & postea Hierosolymis ad Templum. Propterea Deus ait *Deut. 16. 5. 6.* *Non poteris immolare Pascha in quâlibet urbium tuarum, sed in loco quem elegit Deus, &c.* Hinc parentes Christi ascenderunt Hierosolymam: *Luc. 2. 41. 42.* *Ibant parentes ejus per singulos annos Hierosolymam, in die solenni Paschatis.*

Quartò queritur; Quare Deus festum Paschatis instituerit?

K k

Resp.

Resp. 1. Deus voluit hoc pacto in memoriam revocare populo, & quasi æternitati consecrare ingens illud *beneficium*, quo Israelitas in Ægypto affecit, cum iusserat mactari agnum, ejusque sanguinem ædium postamentis adspargere, ubi illa nocte singula Ægyptiorum primogenita perdens, Israelitarum ædes sanguine hoc asperfas præterit, eosque è durissimo servitutis jugo liberavit. Hinc Moses mandavit *Exod. 12. 27.* ut Israelitæ filiis suis, de hac cæremoniâ quærentibus, annuatim hoc beneficium exponerent.

2. Deus voluit hunc ritum esse evidens testimonium *potentie* suæ infinitæ & *misericordie*. Hinc David *Psal. 136. 10. 11.* ait; *Celebrate dominum qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum. Qui eduxit Israel de medio eorum, quoniam in seculum misericordia ejus.*

3. Ut esset evidentissimus typus *liberationis* à peccatis nostris per Christum faciendæ: hinc Christus *Joh. 1. 29.* vocatur *agnus ille qui peccata mundi tollit*. Sicut enim agnus immaculatus mactabatur, sic etiam Deus filium suum nobis donavit, cujus sanguis nos 1 *Joh. 1. 7.* ab omnibus peccatis emundat.

4. Ut Judæos officii sui admoneret. Comedebant enim agnum cum *peregrinantium habitu* & *herbis amaris*, & à *fermento* abstinebant: sic meminisse debebant se hic esse *peregrinos*, & coelestem civitatem esse quærendam, nec *crucem* esse exhorrescendam, sed peccatorum sarcinam esse abjiciendam & sanctitati operam esse dandam. Vide *Thummius de festis*.

Quinto quæritur; An Christus ultimum suum Pascha eodem die cum Judæis celebraverit?

Resp. Affirmativam sententiam defendunt Toletus, Baronius & Cloppenburgius: quia credunt Christum Legis divinæ fuisse observantissimum; & si non eodem die celebrasset, quo Judæi, putant eum tum fuisse Legis transgressorem: nam notum est Judæos semper in Principio diei decimi quinti hoc festum inchoasse. Rationes, quibus supradicti auctores conantur probare Christum eodem die cum Judæis ultimum Pascha celebrasse, sunt hæ sequentes præcipuæ.

Prima ratio est; Si Judæi celebrarunt Pascha post Christum crucifixum: ergo celebrarunt illud contra legem, nam agnus Paschalis respiciebat Christum; atqui Christo crucifixo præsens erat corpus, & non necesse erat agnum mactare.

Resp. Absolutè loquendo Judæi non debuissent post Christum crucifixum mactasse agnum: nam agnus respiciebat Christum: sed quia lex cæremonialis post mortem Christi erat tantum mortua aut indifferens, & nondum

nondum sepulta ; ideo Judæi sine peccato potuerunt illo anno & aliquot annis sequentibus agnum adhuc mactare.

Secunda ratio, quæ opponitur, hæc est ; Si Christus pridie Paschatis Judaici Pascha suum celebravit : ergò die decimo quarto, non legitimo, celebravit. Vel si Christus decimo quinto die Pascha suum comedit : ergò Judæi die decimo sexto, etiam proinde non legitimo die celebrarunt. Vel si utrique die decimo quinto : ergo eodem die celebrarunt.

Resp. 1. Christus & Judæi, licet diverso die (ille scil. die Veneris, & hi die Sabbathi) Pascha suum comederint, nihilominus utrique legitimo die, h. e. decimo quinto die mensis Nisan comederunt. Nam Christus sequutus est eos, qui statuebant tum novilunium esse, quando erat luminarium conjunctio : sed Judæi Pascha celebrantes sequuti sunt eos qui novilunium supputabant à *phœœ* apparitione lunæ. Judæi enim in terrâ Sanctâ ab apparitione lunæ novilunia sua inchoârunt : sed Christus, qui Legis mentem melius intellexit quàm Judæi, à conjunctione luminarium novilunium supputavit, & per consequens unico die citiùs Pascha suum celebravit. Vide de hac duplici noviluniorum supputatione præcedentem dissertationem.

Resp. 2. Vel dicendum est Iudæos ad vitandum duorum dierum festorum concursum hoc tempore, & aliis ferè temporibus, quando, ex. gr. dies decimus quintus in feriam sextam incidebat, Pascha in diem Sabbathi transtulisse : quia impossibile ferè erat per biduum ab omnibus operibus servilibus abstinere. Hinc talem canonem literis *באדו* *Badu* fabricârunt, quo indicarunt Pascha non debere incidere in secundam, quartam & sextam feriam, h. e. in Lunæ, Mercurii & Veneris diem, propter duorum festorum concursum. Quando statuimus Iudæos transtulisse Pascha in diem sequentem, non dicimus ita esse factam festi translationem, quasi Pascha à die 15. in diem 16. sit translatum : nam hoc fuisset contra Legem, quæ mandat Pascha die 15. esse celebrandum.

Quomodo ergò transferendo Pascha in alium diem nihilominus legitimo die Pascha celebrârunt ? Hoc factum est ope intercalationis, quæ fuit usitata inter Iudæos ; eaque fuit duplex, vel Mensis, vel diei. Intercalatio mensis est, quando singulis trienniis vel aliquando bienniis integer Mensis Februario adjicitur, qui vocatur *Veadar*. Nam si nulla facta fuisset intercalatio, quoniam annus lunaris solari brevior est undecim circiter diebus, Paschatis festum decurrisset per totum annum, ac modò æstate, modò autumno, modo hyeme fuisset celebratum. Quamprimum ergò undecim illi dies in singulis annis superflui in mensem excrevissent, inte-

grum mensem adjiciebant. *Vide de his supra dissert. 33. sect. 4.* Intercalatio diei est quando mensi decimo tertio, Veadar (h. e. secundo Februario) nominato, trigessimus dies pro ratione festorum additur vel ab eo adimitur. Menses Iudæorum alternatim constabant 29. vel 30. diebus: ideo Veadar modò plenum 30 dierum, modò cavum 29 tantum dierum constituere poterant; atque ita unius diei detractio vel additio in illo mense fieri poterat ut Pascha non quidem à die 15. in 14. vel 16. sed ab una hebdomadis feria in aliam, à sexta scil. in septimam vel quintam, vel à prima in septimam vel secundam transferretur. Si ex. gr. Pascha, faciendo mensem Veadar cavum, h. e. 29. dierum, incidisset in diem Veneris; faciendo plenum, h. e. 30. dierum incideret Pascha in ipsum Sabbathum. Vel si Veadar, faciendo mensem plenum, incidisset Pascha in diem dominicum, faciendo mensem cavum Pascha incideret in diem Sabbathi. Sed Christus non curans illam transpositionem Paschatis à feriâ sextâ in feriam septimam, nihilominus decimo quinto die Pascha celebravit.

Hinc *queritur*; An Judæi non peccarint ità transferendo Pascha ab uno die in alium? *Resp.* Non peccarunt. Sanhedrin enim deliberato consilio ob nonnullas rationes, scil. ne duo dies festi simul concurrerent, &c. hoc faciebat.

Tertia ratio, quam objiciunt, hæc est: Pascha non debebat maçtari nisi in loco quem Deus elegerat, *Deut. 16. 5. 6.* scil. ubi Tabernaculum erat, & temporibus Christi in Templo; & quidem à Sacerdotibus Leviticis die 14. tempore pomeridiano inter duas vespas. Si vel Christus alio die voluisset maçtari agnum à Sacerdotibus, non tamen hoc fecissent; sed in loco & tempore à lege præscripto tantum agnum maçtassent.

Resp. 1. Huic rationi oppono locum Philonis, qui libro de decalogo dicit; *ἐν τῇ ἑορτῇ δύοσι πανδημεὶ αὐτῶν ἕκαστος τῶν ἱερέων αὐτῶν ἕκαστος ἀναμύνοντες.* Hic expressè dicitur quod in hoc festo singuli populatim maçtaverint, non expectantes Sacerdotes suos. Non opus ergò fuit agnum tantum maçtare in Templo, & Hierosolymis; sed singuli in privatis ædibus eum maçtare potuerunt.

Resp. 2. Agni immolatio non fuit propriè dictum sacrificium, ejusdem cum cæteris sacrificiis generis. Nulla enim pars Deo vel Sacerdoti cedebat, aut supra altare adolebatur, sed totus esu à privatis absolvebatur.

Resp. 3. Hinc non sequitur singulos privatos patresfamilias, maçtantes privatim agnum, factos fuisse propriè Sacerdotes Leviticos; sed fuerunt quodammodo Sacerdotes extra ordinem; quasi Deus per hanc privatam maçtationem ostendere voluisset omnes fideles in Christo ad spirituale sacerdotium

cerdotium vocari, eosque per Christum, qui per agnum denotabatur, factos esse Sacerdotes ad offerendas Deo victimas spirituales.

Resp. 4. Omnes debebant edere de agno Paschali; sed in dissertatione præcedente vidimus Hierosolymam non ascendisse surdos, stultos, parvulos, mulieres, servos, claudos, cæcos, ægrotos & senes: ubi ergò illi agnum comederunt, si non privatim in singulis ædibus per totam terram Sanctam licitum fuisset mactare? Ubi etiam patres occasione agni præsentis docuissent liberos suos de liberatione ex Ægypto, &c.? Ergo agnus privatim à quolibet patrefamilias ubique potuit inactari.

Resp. 5. Locus *Deut.* 16. 5. 6. agit de publicâ immolatione faciendâ per Sacerdotes Leviticos in publico Israelitarum conventu. Talis immolatio antea apud Tabernaculum, & postea tantùm in Templo fieri debebat.

Jam breviter videamus contraria argumenta, quibus probamus Christum uno die citius, sive pridie Paschatis Judaici Pascha suum celebrasse.

Ratio *prima* est desumpta ex quibusdam locis S. Scripturæ: ex. gr. ex *Joh.* 19. 14. ubi dicitur; ἦν δὲ παρασκευὴ τῆς πάσχα ὥστε ὡσεὶ ἑκτῇ, *Erat autem parasceve (præparatio) Paschæ, hora verò quasi sexta, & vers. 31. etiam dies crucifixionis vocatur παρασκευή.* Ergò Christus non eodem die Pascha celebravit cum Judæis. Similiter *Cap. 18. vers. 28. Judæi non introierunt in Prætorium, ne polluerentur, sed ut ederent Pascha.* Et *cap. 13. vers. 1. Latio pedum facta à Christo in cœnâ Paschali dicitur fuisse πρὸ τῆς ἑορτῆς τῆς πάσχα ante festum Paschatis.*

Ratio *secunda* est; Si Judæi simul cum Christo eodem die Pascha celebrassent; ergò Judæorum Pontifices & Sacerdotes ipso die Paschatis capitali judicio Christi vacassent; quod est contra diei tam sacri religionem, & adversus proprias Judæorum hâc de re leges.

Ratio *tertia* est; ergò Joseph Arimathæus ipso die Paschatis funerationi Christi vacasset; quod legibus Judaicis, & Legi divinæ adversatur, quæ prohibet die festo opus servile facere, &c. Ex his ergò concludimus Christum unico die ante Judæos ultimum suum Pascha celebrasse. De hâc questione consule *Capellum in Epistol. collat. ad Joh. Cloppenburgium*, in quâ multa notatu digna occurrunt.

Sextò queritur; Utrum Christus in cœna Paschali, & eâ adhuc durante; An verò, post eam penitus peractam & absolutam, de novo accubuerit, & Sacramentum cœnæ instituerit?

Resp. Buxtorfius, in dissertatione de Cœna, tres de hâc quæstione enumerat sententias. Authores *primæ* sententiæ in Paschate duplicem faciunt cœnam, scil. Agni Paschalis & Azymorum, statuuntque in mensa

Azymorum cœnam esse institutam. *Sed* Hebræi nihil de distincta mensa Agni & Azymorum tradunt: nam ea in unâ mensâ simul fuerunt apposta.

Authores *secunda* sententiæ faciunt triplicem cœnam, scil. 1. Agni. 2. Azymorum, pro quâ alii communem usualem cœnam, quia tota familia ex solo agno non poterat saturari, substituunt; & 3. Sacramenti cœnæ. *Sed* post agnum, ex sententiâ Judæorum, non licitum fuit amplius edere. Authores *tertia* & verissimæ sententiæ faciunt duas mensas, scil. Agni, & Sacramenti cœnæ post penitus peractam cœnam Paschalem; ita tamen ut continuo & uno quasi actu mensis non sublatis cœnæ paschali Sacramentum cœnæ à Christo subjunctum fuerit. Hanc sententiam plerique Theologi approbant. Nam Sacramentum cœnæ successit in locum agni Paschalis; ergo cœna agni debuit prius esse finita. Deinde non legimus Christum surrexisse inter cœnam agni & inter Sacramentum cœnæ.

Septimò queritur; An lotio pedum fuerit ritus ordinarius, à Judæis in festo Paschatis, & aliis conviviiis, ante accubitum observatus?

Resp. Hæc quæstio movetur occasione Christi, lavantis pedes discipulorum suorum, *Joh.* 13. Buxtorfius in eâdem dissertatione statuit plerisque authores, Scaligerum, Beza, Baronium, Casaubonum, &c. hoc affirmare. Imo postremus Exercitatione 16. contra Baronium, *Num.* 22. ita confidenter hoc affirmat, ut dicat; *Hoc non solum verum, sed vel pueris notum esse, morem fuisse Judæorum, pedes ante accubitum lavandi.*

Sed revera hallucinantur, neque ex exemplo Christi ille ritus lotionis pedum probari potest: nam 1. Nullibi in toto Talmud, nec in ullis Judæorum ritualibus, agentibus de ritibus conviviorum & Paschatis, fit ulla mentio lotionis pedum tanquam ritus ordinarii ante convivium usitati. 2. Christus demum post cœnam lavit pedes, uti habetur *v.* 4. & 5.

Contra hanc negativam sententiam Scaliger lib. 6. *de emend. temporum* textum *Luc.* 7. 44. objicit, ubi Christus recens Hierosolymam adveniens, Phariseo, à quo cœnâ exceptus fuerat, exprobrat; *Ingressus sum domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti.*

Resp. Lotio pedum fuit quidem usitata inter Judæos ad pedes ablucandos, vel ad lassitudinem viæ & æstus tollendam, si qui peregrè veniebant: nam Judæi olim non utebantur caligis & calceis sicuti nos: sed negamus lotionem fuisse ordinarium morem usitatum in conviviiis & Paschate.

Octavò queritur; Qualis hymnus *Matt.* 26. 30. intelligatur, quem Christus post Pascha unâ cum discipulis cecinit?

Resp. Judæi post absolutam cœnam Paschalem solent cantare Psalmos

113. 114. 115. 116. 117. & 118. Et verosimile est Christum hunc hymnum, vocatum הלל מצרי *hymnum Ægyptium*, cantasse, cum sciamus Eum mores præcipuos in Paschate adhiberi solitos observasse. Deinde si infuetum hymnum cecinisset, discipuli non ita potuissent Christo accinere. Iudæi solent Psalmos 113. & 114. ante agnum, & reliquos post agnum comesum cantare. Procul dubio Christus eandem consuetudinem observavit.

Nondò queritur; Unde natus sit inter Christianos mos ille mittendi alios tanquam stultos primo die Martii & Aprilis ab uno ad alium?

Resp. Mos ille procul dubio est excogitatus à Pontificiis in memoriam Christi missi (*Matt. 27. 1. 7. 11. 25.*) ad Pilatum, à Pilato ad Herodem, ab Herode iterum ad Pilatum, & sic deinceps. Et quia hoc circiter in medio horum duorum mensium factum est, inde dicunt nostrates; *Op den eersten dagh van den Meert sentmen den geck waermen begeert, op den eersten dagh van April sentmen den geck waermen wil.* Hinc *queritur*; An ille mos sit approbandus, vel à Christianis imitandus? *Resp.* Nullo modo.

Decimò queritur; Quare Iudæi hoc festum per octiduum continent, constituendo duos dies priores & duos posteriores sacros, cum Deus tantum septem dies instituerit, scil. primum & ultimum sacrum, & quinque intermedios semi sacros.

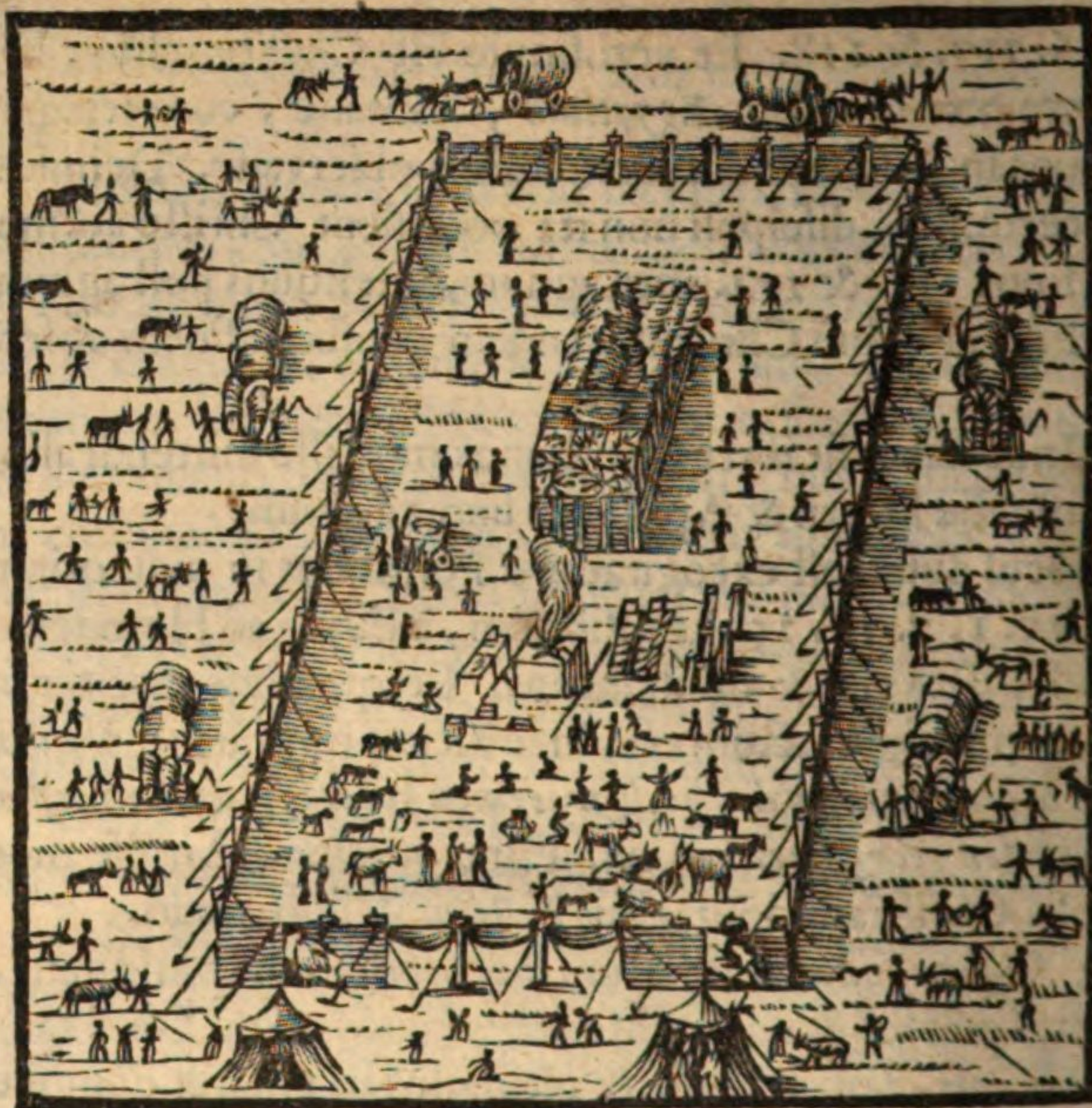
Resp. Quia Iudæi nesciunt an novilunium Martii sit inchoandum à conjunctione solis & lunæ; an verò ab ejus apparitione: ideo, ne errarent, biduum constituunt sacrum, uti dissertatione præcedente docuimus. Et quia dubitant de die primo, ideo etiam dubitant de decimo quinto die, quo agnus est comedendus: ideoque ne hîc etiam errarent, constituunt duos priores & duos posteriores dies sacros.

Explicatio hujus figuræ.

Quia suprâ ad quæstionem quintam dicitur, quod immolatio apud Tabernaculum fieri debuerit; ideo ut Lector sciret quid sit Tabernaculum, & quomodo illud fuerit in deserto, & postea in Terra Sancta ter erectum, curavimus figuram ejus exsculpi. De Tabernaculo hæc sequentia considerabimus.

1. Deus mandavit Mosi ædificationem Tabernaculi, & Moses populum convocavit, eique voluntatem Dei de eo ædificando aperuit, *Exod. 35. 4. & seqq.*

2. Præcipui authores qui Tabernaculum confecerunt, fuerunt nominatim Betzaleel & Aholiab, quos Deus Spiritu, peritiâ, notitiâ & omni arte implevit *Exod. 35. 30. 31. 34. 35.* Præterea alii viri industrii etiam ad

ad hoc opus efficiendum sunt vocati *Exod. 36. 1.* Etiam mulieres industrię neverunt manibus suis, & attulerunt netum hyacinthinum & purpureum, & coccineum dibaphum, & xilinum *Exodus 35. 25.* Quinam necessaria ad Tabernaculum efficiendum attulerunt? Illi quos extulit animus, & quoscunque sponte movit spiritus, attulerunt

oblationem Jehovæ, ad opus tentorii conventus, & ad totum ministerium ejus, & ad vestes sanctas *Exod. 35. 21. 22. 23. 24.*

3. Undecimo die mensis Septembris, postquam Moses veniam vituli fusi à Deo impetrasset, inceperunt opus Tabernaculi *Exod. 35. 1. & seqq.* Illudque absolverunt primo die Martii *Exod. 40. 1.* Ergo totum Tabernaculi opus fuit absolutum spatio quinque mensium & novendecim dierum.

4. Materia communis Tabernaculi fuit aurum, argentum, æs, hyacinthina, purpurea, coccinea dibapha, linum xylinum, lana caprarum, pelles arietum rubefactæ, pelles melium, ligna cedrorum lectissimarum, oleum ad luminare, odoramenta & lapides pretiosissimi, *Exod. 35. 5. 6. 7. 8. 9.*

5. Tabernaculum non ex ingenio Mosis, sed secundum formam Mosis à Deo in monte Sinai ostensam (*Exod. 25. 40. & mandatam*, est formatum *Exod. 25. 8.*

6. Vasa præcipua ad usum Tabernaculi facta, sunt 1. Arca è lignis cedrorum *Exod. 25. 10.* cui tabulæ lapideæ inclusæ fuerunt, v. 16. 2. Mensa aurea cui panes propositionis impositi fuerunt. 3. Candelabrum aureum, *Exod. 25. 31.* 4. Altare suffitus *Exod. 30. 1.* 5. Altare holocausti *Exod. 26. 1.* Statim ex professo de vasis Templi & Tabernaculi agemus, ibiqu

ibique ad oculum præcipuorum vasorum formam demonstrabimus.

7. Sacerdotes expiationem facientes, & observantes observationem sanctuarii & altaris, erant Aharon, duoque ejus filii Elhasar & Ithamar, Num. 18. 5. Illis adjungebantur Levitæ ad ministrandum ministerium tentorii conventus *vers.* 2. 6. Non omnes Levitæ adjungebantur, sed ab anno trigesimo usque ad quinquagesimum, Num. 4. 3. Non tamen pauci sed quamplurimi, scil. octies mille quingenti & octuaginta *vers.* 48. Hi omnes fuerunt divisi in tres partes secundum tres familias trium filiorum Levi, scil. Kohathi, Gerschonis & Merari. *Primi* erant Kohathitæ, quorum numerati fuerunt bis mille septingenti quinquaginta, *vers.* 36. Hi humeris portabant res sanctas Num. 7. 9. ut arcam fœderis, candelabrum aureum, mensam auream, altare suffitûs, &c.

Secundi, scil. Gerschonitæ erant bis mille sexcenti triginta Num. 4. 40. & in duobus ex his sex curribus portabant aulæa tabernaculi, tentorium conventus, tegumentum ejus & tapetes ocellatos atrii, &c. *v.* 25. 26.

Tertii, scil. Meraritæ erant ter mille ducenti; & in quatuor curribus portabant asseres tabernaculi, & transtilla ejus, columnasque ejus & stylobatas ejus, &c. Num. 4. 31. 32.

8. Quando Tabernaculum in deserto erat erectum, tum triplex sanctitatis gradus considerabatur. *Primus* sive summus sanctitatis gradus erat in loco ipsius Tabernaculi, h. e. in illo spatio, quod hîc velis & columnis atrii comprehenditur. Nulli immundo propter tactum mortuum licebat hoc atrium intrare, nisi, post septem dies immunditiei, à Sacerdote aqua separationis fuerit aspersa super eum, Num. 19. 11. 12. 13. *Secundus* gradus sanctitatis erat extra hanc Tabernaculi structuram in loco Levitarum: nam Levitæ, divisi in tres partes juxta tres familias, in spatio quod erat intra Tabernaculum & Israelitas collocabantur. Non licebat ulli femina fluo intra hoc spatium venire, etiamsi ipsi licuerit delitescere inter Israelitas. *Tertius* gradus erat in loco in quo omnes Israelitæ, divisi in duodecim quasi exercitus juxta duodecim Tribus, delitescabant. Leprâ laborantes extra hunc tertium locum, sejuncti à mundis, solitarii vivebant: Num. 5. 2. *Præcipe filiis Israelis, ut ejiciant è castris omnem leprosum.*

9. Moses, Aaron & duo ejus filii Elhasar & Ithamar castrametabantur ante tabernaculum ab anteriore parte ante tentorium conventus Orientem versus, ubi duo tentoria hîc depicta videtis; ad Austrum est tentorium Moïsis, & ad Aquilonem est tentorium Aharonis. Kohathitæ castrametabantur ad latus tabernaculi Meridiem versus, Numer. 3. 29. Gerschonitæ verò post tabernaculum Occidentem versus, *vers.* 23. & Meraritæ ad latus tabernaculi Aquilonem versus.

10. Tribus Judæ, Issacher & zebulun habebant castra Orientem versus *Num.* 2. 3. 5. 7. Tribus Ruben, Simeon & Gad, Meridiem versus, *vers.* 10. 12. 14. Tribus Ephraim, Menasse & Benjamin Occidentem versus, *vers.* 18. 20. 22. Tribus Dan, Ascher & Napthali Aquilonem versus, *vers.* 25. 27. 29.

11. Intrantes atrium Tabernaculi ibant versus partem dextram, exceptis lugentibus qui ibant versus partem sinistram, ut ab aliis intrantibus distinguerentur. Exeuntes ibant retrorsum, ne tergum Tabernaculo obverterent.

12. Hic in medio atrii Tabernaculum conspicitur erectum. Quanta est ejus magnitudo? Longitudo est 30. latitudo verò & altitudo 10. cubitorum. Tabernaculum respectu longitudinis in duas dividitur partes; anterior pars versus Orientem longa est 20 cubitos, lata & alta 10. & vocatur Sanctum; posterior verò pars est versus Occidentem, continetque 10. cubitos undequaque, & vocatur Sanctum Sanctorum. Quomodo distinguitur Sanctum à Sancto Sanctorum? 1. Per velum factum ex hyacinthino, purpureo, coccineo dibapho, & Xylino internexo, quod Cerubinis refertum erat, *Exod.* 26. 31. 33. Hoc velum ab uno latere Tabernaculi usque ad alterum expansum erat. 2. Per quatuor columnas è cedris lectissimis factas, quæ quatuor stylobatis argenteis impositæ erant, *Exod.* 36. 35. Per has columnas, quibus velum superius erat appensum, Pontifex die expiationis intrabat Sanctum Sanctorum, *Exod.* 26. 32.

13. Quæ continebat Sanctum, & quæ Sanctum Sanctorum? In Sancto erant hæc seqq. 1. *Mensa aurea*, *Exod.* 26. 35. cui duodecim panes faciei imponebantur, *Levit.* 24. 5. 2. E regione mensæ versus Meridiem collocabatur *lychnuchus*, *Exod.* 26. 35. in quo septem lampades de die & nocte semper ardebant, *Exod.* 27. 20. 3. In medio Tabernaculi versus velum erat *altare aureum* sive suffitûs, *Exod.* 30. 6. In hoc Aharon unoquoque mane suffitum aromaticum adolebat, *vers.* 7.

In Sancto Sanctorum erant 1. *Arca fæderis*, *Exod.* 40. 3. 2. *Urna plena Homer Man*, *Exod.* 16. 34. 3. *Virga Aharonis*, *Num.* 17. 26.

14. Quibus rebus constabant latera Tabernaculi? A tribus lateribus erigebantur 48. asseres, qui transtillis invicem conjungebantur; viginti asseres erant versus plagam australem, totidem versus plagam Aquilonarem, & octo versus Occidentem, *Exod.* 26. Decem cubitorum erat longitudo cujusque asservis, & sesquicubiti latitudo asservis uniuscujusque, *vers.* 16. Singuli asseres imponebantur duobus Stylobatis, *vers.* 21. Ad plagam Orientalem erigebantur quinque columnæ, per quas Sacerdotes

tes in Tabernaculum ibant, *Exod. 26. 37.* Præter hos asseres constabat ipsum tabernaculum decem aulæis, quæ facta erant è Xylino internexo, hyacinthino, purpureo, coccineo dibapho, & referta Cerubinis. Longitudo aulæi uniuscujusque vicensimum octonum cubitorum, & latitudo quaternum cubitorum, cujusque aulæi. Quinque aulæa erant conjuncta unum ad alterum, &c. *Exod. 26. 1. 2. 3. 4. 5. 6.*

15. Quibus tegumentis tegebatur Tabernaculum? Præcipuè tribus. 1. *Infimum* tegumentum constabat undecim aulæis factis è lana caprina, *Exod. Cap. 26. vers. 7. & seqq.* 2. *Medium* verò pellibus arietum rubefactis, *Exod. 26. 14.* 3. *Supremum* constabat pellibus melium ut adversus cœli injurias defenderetur, *ibid.*

Tabernaculum etiam tegebatur nube, quæ instar columnæ supra Tabernaculum conspiciebatur. Quando nubes illa è Tabernaculo sustollebatur, proficiscebantur filii Israël, *Exo. 40. 36.* Etiam ab anteriori parte Tabernaculi erat cortina, quæ à parte orientali supra introitum supernè ad dimidium columnarum appensa erat; sub hâc ibant Sacerdotes in Tabernaculum.

16. Tabernaculum erectum circumcingebatur atrio, *Exod. 27. 9.* Longitudo atrii istius erat centum cubitorum, latitudo quinquaginta, & altitudo quinque cubitorum, *Exod. 27. 18.*

17. Circum Atrium erigebantur in universum 56 columnæ; à parte Australi 20. à Septentrionali totidem, à parte Occidentali 8. sive decem quando angulares adduntur, & totidem à parte Orientali. Singulæ Columnæ imponebantur uni stilobatæ æreo, cujus, ut & columnæ figura infrà inter vasa Tabernaculi conspicitur. Ad columnas illas ligabantur tapetes ocellati facti è Xylino internexo, *Exod. 27. 9.* A parte Orientali, per quam homines ingrediebantur in ipsum atrium, erant tapetes ocellati in quindecim cubitos in uno latere, & columnæ tres, & totidem in altero latere; sed in ipsa porta atrii erat tegumentum viginti cubitorum ex hyacinthino, purpureo, coccineo dibapho, & Xylino internexo opere Phrygiano, atque quatuor columnis erat alligatum, *Exod. 27. 14. 15. 16.* Hoc tegumentum tollebatur ut introitus pateret. Et ne columnæ vi ventorum dejicerentur, funiculis intrinsecè & extrinsecè ligabantur.

18. Totum hoc atrium dividitur in duas æquales partes, quarum una est versus plagam Orientalem, & altera versus Occidentalem. In priori parte, quæ est versus Orientem, erant instrumenta sive vasa, quibus ministerium Tabernaculi peragebatur; in posteriori verò erat ipsum Tabernaculum.

19. In priori parte Atrii, quæ 50 cubitos quadratim continet, erant hæc seqq. 1. *Altare holocausti*, quod è regione portæ tabernaculi collocabatur ad distantiam 10. cubitorum. In hoc comburebantur holocausta. 2. Moses posuit *labrum æneum* inter tentorium conventus & altare holocausti, ut in eo se lavarent sacerdotes quando Tabernaculum intrarent. Hoc hîc in loco atrii, qui est versus Austrum, conspicitur. 3. Versus Septentrionem erant *columnæ*, quibus infixi erant varii uncinuli ferrei, è quibus bestias sacrificandas suspendebant & sacrificabant. 4. Iuxta altare & columnas illas erant pro holocaustis *quatuor mensæ* è cæsis lapidibus, longitudine & latitudine sesquicubiti, altitudine autem cubiti unius, in quibus deponebant instrumenta, quibus jugulabant holocausta & sacrificia, *Ezech. 40. 42.* 5. Versus Meridiem juxta altare conspiciuntur *aliæ mensæ*; tum quibus vasa aurea & argentea offerendis sacrificiis inservientia; tum quibus sacrificia jam præparata, & jam jam offerenda, imponebantur. Quid ipsum Tabernaculum & omnes ejus partes denotent, vide doctissimè differentem Clariss. collegam D. Essenium in 2. parte Systematis dogmatici pag. 56 & seqq.

20. Antequam finiam quæritur; Quomodo tot centena Israëlitarum millia, ad minimum quinquaginta, potuerint ubique in deserto aquam pro se & pro jumentis suis accipere?

Resp. Quando Tabernaculum erat erectum, fluebat statim prope portam introitus atrii copiosus aquæ fons, qui per fossas quæ ab Israelitis fodiebantur fluebat; priuò circum atrium tabernaculi; secundò circum Levitas, quos fossæ quoad familias etiam distinguebant; tertio fluebat hæc aqua circum omnes Israelitas; ita tamen ut hæc aqua etiam distinctionem faceret inter singulas Israelitarum tribus. Extra has exteriores fossas habitabant leprosi. Hinc nonnulli per fontem illum copiosum ubique circa portam atrii fluentem intelligunt sequentem petram, cujus Paulus *I Cor. 10. 4.* mentionem facit; *Bibebant ex sequente spirituali petra.* Hæc quoad illustrationem hujus figuræ dicta sufficiant.

Explicatio vasorum Tabernaculi & Templi.

Quia sæpissimè in explicatione Tabernaculi mentionem fecimus Vasorum Tabernaculi, ut altaris ænei, altaris aurei, labri ænei, arcæ fœderis, candelabri, virgæ Aharonis, panum faciei, asserum, columnarum atrii, &c. ideo consultum judicavimus aliam figuram hîc addere, in quâ præcipua vasa Templi & Tabernaculi ad oculum demonstrantur.

I. Maxi-

rant leones, boves, Cerubini, &c. Unicuique basi æneæ erant quaternæ rotæ. Vide cætera I Reg. 7. 27—37. Tale labrum unâ cum basi, rotis, &c. hîc conspicitur. Ubi Salomo decem illa labra collocavit? Quinque disposuit in templo à dextera, & quinque à sinistra, 2. Chron. 4. 6.

3. Est arca fœderis quam fecit Betzaleel è lignis cedrorum lectissimarum, duûm cubitorum cum dimidio longitudine suâ, ac sesquicubiti latitudine & altitudine suâ. Ea intus & foris auro fuit obducta. Limbum aureum fecit ei circumquaque. Et fudit ei quatuor annulos aureos ad quatuor impages ejus, ita ut bini annuli essent in quoque latere. Vectes è lignis cedrorum, auro obducti, annulis immobiliter fuerunt inditi ad ferendam illam. Deinde fecit operculum propitiatorium ex auro puro, duûm cubitorum cum dimidio longitudine suâ, & sesquicubiti latitudine suâ. In operculi illius extremitatibus fecit duos Cerubinos aureos, continente opere fecit eos. Cerubinum unum ab extremitate una hinc, & Cerubinum alterum ab extremitate altera inde: ita ut Cerubini illi essent alis fursum expansis, obtegentes alis suis operculum ipsum, faciebus sibi invicem obversis & ad operculum propitiatorium pronis, Exod. 37. 1—9. & Cap. 25. 10—15. E medio duorum Cerubinatorum istorum Deus alloquebatur Moysi Exod. 25. 22. Huic arcae impositæ erant Tabulæ Legis ab ipso Deo sculptæ, Exod. 25. 16. & 34. 29.

4. Altare æneum sive holocausti. In S. Scriptura fit mentio triplicis altaris holocausti. 1. Antequam Deus certum aliquem locum cultui publico assignasset, altare erat fabricandum ex terrâ, vel ex lapidibus non cæsis, Exod. 20. 24. 25. *Altare terreum facito mihi, ut sacrifices super ipsum holocausta tua, eucharistica tua. Quod si altare ex lapidibus facies mihi, ne exstruito ex eis cæsis.* 2. Ante portam Tabernaculi erigebatur aliud altare, quod è lignis Sittim erat confectum & Tabulis cavum; longum & latum quinque, altum verò tres cubitos. Super quatuor angulis erant cornua altaris. Hoc altare circumquaque erat ære obductum. Intus ad medieta-tem ejus erat cribrum, opus reticulatum æreum; unde in Angulis quatuor *Annuli ænei* foras prodibant recipiendis *Vectibus ligneis* ære obductis, Exod. 27. 1. 2. 4. 5. 6. & Cap. 38. 1. 2. 4. 5. 6. Tale altare in hac figurâ depingitur, & distinctionis ergò Num. 4. designatur. Hîc conspiciuntur duo vectes Annulis suis impositi; cribrum reticulatum in ejus medio, in quo holocausta comburebantur. Quare hoc cribrum erat perforatum? Ut cinis & holocausta combusta per ejus foramina desuper caderent. Hîc supernè in quatuor angulis conspiciuntur quatuor extremitates,

tates, quæ vocantur cornua altaris. Pro hoc altari etiam erant vasa ærea facta *Exod. 27. 3.* ut *crateres* ad excipiendum sanguinem; *lebetes* ad cineres; *forcipes*, *fuscinula* & *pala* ad ignem disponendum, excitandum & transferendum. 3. Salomo pro Templo fecit aliud altare æneum, longum & latum viginti, & altum decem cubitos, *2 Chron. 4. 1.*

5. Est altare aureum sive suffitûs. Hoc altare erat quadratum, & confectum è lignis cedrorum, eratque unum cubitum longum & latum, duos verò cubitos altum; ab angulis ejus prominebant cornua. Hæc omnia auro puro erant obducta. In ejus ambitu erant limbus aureus & bini annuli aurei infra limbum juxta binos angulos, in duobus lateribus ejus, ut essent sedes vectibus auro obductis, ad portandum altare, *Exod. 30. 1. 2. 3. 4. 5.* & *Cap. 37. 25. 26. 27. 28.* Locus hujus altaris erat antè Velum, è regione Arcæ, *Exod. 30. 6.* In hoc altari adolebat Aharon suffitum aromaticum, unoquoque mane; & semel quotannis in ejus cornibus facienda erat expiatio per sanguinem sacrificii pro peccatis in die solemnis expiationis, *vers 7. 8. 10.* Salomo pro Templo aliud altare suffitus fecit, *2 Chron. 4. 19.*

6. Candelabrum aureum sic fuit confectum ex auro puro, opere continente, ut septem lucernis à Sacerdotibus accendendis lucem præberet ab omni parte Tabernaculi. In hoc lychnucho erat *scapus* unus, ex quo prodibant sex *rami* à lateribus in circuitu. Hi singuli iterum ternas continebant *lances*, amygdalarum speciem referentes, cum *calycibus* & *floribus* singulis. In ipso *Scapo* erant quatuor *lances* eâdem formâ cum *calycibus* ac *floribus*. Vide hujus candelabri plenariam descriptionem *Exod. cap. 25. vers. 31. & seqq.* Salomo pro Templo fecit decem lychnuchos aureos, posuitque quinque à dextera & quinque à sinistra, *2 Chron. 4. 7.*

7. Est Virga Aharonis, quæ producens germen emittebat florem, & producebat amygdala, *Num. 17. 8.*

8. Est mensa facta è lignis Sittim longa duos cubitos, lata unum, & altum sesquicubitum, auro obducta. In ambitu ejus erat *limbus* aureus circumquâque, ei addebatur *tænia* palmarum circumquâque cum alio limbo aureo ad *tæniam* ejus ne vacillaret structura. In angulis quatuor pedum erant quatuor annuli aurei proximè sub fasciâ, ad recipiendos vectes ligneos sed auro obductos. Huic mensæ imponebantur duodecim panes propositionis. Panibus his recipiendis duodecim erant scutulæ, quæ tangebantur & circumcludebantur totidem scutellis, *Exod. 25. 23.--30.* Hi panes disponebantur duobus ordinibus, seni in ordinem quemque, *Levit. 24. 6.* Instrumentis aureis in mensa substernebatur vestis hyacinthina, *Num.*

Num. 4. 7. Super mensam panum faciei expandunto vestem hyacinthinam, impositis ei scutulis ejus & acerris, scopulisque & scutellis tegumentis, & panis jugis super eam esto. Utrunque juxta hanc mensam scutula conspicitur.

9. Est unus ex 48. asseribus, qui tria latera tabernaculi constituebant. Facti erant è lignis sittim, sed auro obducti. Singuli erant arrectarii decem cubitos longi & sesqui cubitum lati. Infra singulis asseribus affixi erant bini cardines, qui imponebantur stylobatis argenteis, qui hinc infra asseres depicti sunt. In singulis asseribus hinc conspiciuntur transtilla facta è lignis sittim & auro obducta, quina singulos asserum ordines per annulos aureos singulis asseribus infixos transcurrebant, ab uno extremo ad alterum, ita tamen ut medianum accuratè medietatem asserum transcurreret, Exod. 26. 15. 16. 17. 18. 19. 21. 26. 27. 28. 29.

10. Est una ex 56. columnis æreis facientibus & claudentibus atrium Tabernaculi, de quibus suprà ad Tabernaculum sect. 17. diximus. Unaquæque columna imponebatur stylobatæ æneo, cujus figura hinc sub columnâ depingitur. Omnes illæ columnæ atrii circumquaque erant redimitæ fasciis argenteis, quæ uncis terræ infixis alligabantur. Figura talium duorum uncorum hinc infra columnam & stylobatam conspicitur. Vide Exod. 27. 10. & seqq.

Sub his uncis est urnula mannae, in qua erat plena mensura homer man, quæ erat collocanda ante conspectum Iehovæ, & asservanda per ætates, Exod. 16. 32. 33. Hæc de vasis Tabernaculi & Templi dicta sufficiant.

DISSERTATIO TRIGESIMA NONA,

Qua est pars septima,

D. E.

Mensuris Temporum V. & N. T.

In specie

De festo Pentecostes & Tabernaculorum.

Equitur alterum festum anniversarium, scil. festum Pentecostes, quo plerique Hierosolymam proficiscebantur. Hoc festum variis nominibus insignitur. 1. Vocatur שבועות Fe-
stum septimanarum, Exod. 34. 22. Quia septem septimanæ
erant

erant à Paschate numerandæ, h. e. 49. dies. 2. חג הקציר *Solennitas messis*, Exod. 23. 16. Quia tunc messis incipiebat. 3. יום הכורים *Dies primitivorum fructuum*, Num. 28. 26. Quia Deo primitias novarum frugum in gratiarum actionem offerebant. 4. in Novo T. Act. 2. 1. & 20. 16. vocatur πεντηκστή *quingagesimus*, scil. ἡμέρα *dies*; quia quingagesimus dies hoc festum constituebat.

De hoc festo primò queritur; A quo die Israelitæ quingagesimum diem numerarint? Et quibus cæremoniis?

Resp. 1. Israelitæ diem quingagesimum incipiebant numerare non à primo die Paschatis, sed ab altero die: sic enim mandavit Deus Levit. 23. 15. 16. Numerabitis vobis à postero die istius cessationis: septem septimana integræ erunt. Usque ad posterum diem septimana septimæ numeratote quingenta dies. Ex. gr. Si Pascha incideret in diem Saturni, tum demum primus dies quinquaginta illorum dierum esset numerandus à die Solis sequenti, & finitis septem septimanis integris Pentecoste incideret rursus in diem solis. Ergò nostrum festum Pentecostes, abusivè sic dictum, non solet incidere in quingagesimum diem, si nempe supputatio à secundo die initium sumatur. Ex his etiam facili negotio investigari potest, quo die Judæi tempore mortis Christi Pascha suum celebrârint. Scaliger ait, *Constans est & fuit semper Ecclesiæ Christianæ sententia Spiritum S. in Apostolos missum fuisse die Dominica*: atqui in festo Pentecostes missus est Spiritus S. ergò Judæi illo anno Pascha celebrarunt die Saturni; & per consequens non eodem die cum Christo, qui die Veneris illud celebraverat.

Resp. 2. Quia Deus dicit Lev. 23. 15. 16. Numerabitis quinquaginta dies, ideo ad hoc præceptum accuratè attendunt, & chartulas imprimunt, in quibus quadraginta novem dies post invicem recensentur unà cum benedictionibus, &c. Sic enim dicunt primo die; ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על ספירת העומר היום יום אחד בעומר *Benedictus tu Jehova Deus noster mundi domine, qui nos sanctificasti præceptis tuis, nobisque præcepisti numerationem messis: hodiè verò est dies primus messis*. Simili ferè modo reliqui dies à Judæis & quidem stantibus solent numerari, additâ hâc supplicatione pro restauratione Urbis & Templi, quæ etiam in illis chartulis expressa est: יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך *Sit beneplacitum tuum, Jehova Deus noster, & Deus patrum nostrorum, ut readificetur domus Sanctuarii citò in diebus nostris, & da nobis portionem nostram in Lege tua*. Recensent hoc præceptum de numerandis septem septimanis inter 613. præcepta, quæ Judæi elicere solent ex Pentateucho. Queritur; Quare Deus præceperit

Num. 4. 7. Super mensam panum faciei expandunto vestem hyacinthinam, impositis ei scutulis ejus & acerris, scopulisque & scutellis tegumenti, & panis jugis super eam esto. Utrunque juxta hanc mensam scutula conspicitur.

9. Est unus ex 48. asseribus, qui tria latera tabernaculi constituebant. Facti erant è lignis sittim, sed auro obducti. Singuli erant arrectarii decem cubitos longi & sesqui cubitum lati. Infra singulis asseribus affixi erant bini cardines, qui imponebantur stylobatis argenteis, qui hinc infra asseres depicti sunt. In singulis asseribus hinc conspiciuntur transtilla facta è lignis sittim & auro obducta, quina singulos asserum ordines per annulos aureos singulis asseribus infixos transcurrerant, ab uno extremo ad alterum, ita tamen ut medianum accuratè medietatem asserum transcurreret, Exod. 26. 15. 16. 17. 18. 19. 21. 26. 27. 28. 29.

10. Est una ex 56. columnis æreis facientibus & cludentibus atrium Tabernaculi, de quibus suprà ad Tabernaculum sect. 17. diximus. Unaquæque columna imponebatur stylobatæ æneo, cujus figura hinc sub columna depingitur. Omnes illæ columnæ atrii circumquæque erant redimitæ fasciis argenteis, quæ uncis terræ infixis alligabantur. Figura talium duorum uncorum hinc infra columnam & stylobatam conspicitur. Vide Exod. 27. 10. & seqq.

Sub his uncis est urnula mannae, in qua erat plena mensura homerum, quæ erat collocanda ante conspectum Iehovæ, & asservanda per ætates, Exod. 16. 32. 33. Hæc de vasis Tabernaculi & Templi dicta sufficiant.

DISSERTATIO TRIGESIMA NONA,

Qua est pars septima,

D E

Mensuris Temporum V: & N. T.

In specie

De festo Pentecostes & Tabernaculorum.

Equitur alterum festum anniversarium, scil. festum Pentecostes, quo plerique Hierosolymam proficiscebantur. Hoc festum variis nominibus insignitur. 1. Vocatur *שבועות* in Festum septimanarum, Exod. 34. 22. Quia septem septimanæ erant

erant à Paschate numerandæ, h. e. 49. dies. 2. חג הקציר *Solennitas messis*, Exod. 23. 16. Quia tunc messis incipiebat. 3. יום הכורים *Dies primitivorum fructuum*, Num. 28. 26. Quia Deo primitias novarum frugum in gratiarum actionem offerebant. 4. in Novo T. Act. 2. 1. & 20. 16. vocatur πεντηκστή *quingagesimus*, scil. ἡμέρα *dies*; quia quingagesimus dies hoc festum constituebat.

De hoc festo primo queritur; A quo die Israelitæ quingagesimum diem numerarint? Et quibus cæremoniis?

Resp. 1. Israelitæ diem quingagesimum incipiebant numerare non à primo die Paschatis, sed ab altero die: sic enim mandavit Deus Levit. 23. 15. 16. Numerabitis vobis à postero die istius cessationis: septem septimana integra erunt. Usque ad posterum diem septimana septima numeratote quingenta dies. Ex. gr. Si Pascha incideret in diem Saturni, tum demum primus dies quinquaginta illorum dierum esset numerandus à die Solis sequenti, & finitis septem septimanis integris Pentecoste incideret rursus in diem solis. Ergò nostrum festum Pentecostes, abusivè sic dictum, non solet incidere in quingagesimum diem, si nempe supputatio à secundo die initium sumatur. Ex his etiam facili negotio investigari potest, quo die Judæi tempore mortis Christi Pascha suum celebrârint. Scaliger ait, *Constans est & fuit semper Ecclesiæ Christianæ sententia Spiritum S. in Apostolos missum fuisse die Dominica*: atqui in festo Pentecostes missus est Spiritus S. ergò Judæi illo anno Pascha celebrarunt die Saturni; & per consequens non eodem die cum Christo, qui die Veneris illud celebraverat.

Resp. 2. Quia Deus dicit Lev. 23. 15. 16. Numerabitis quinquaginta dies, ideo ad hoc præceptum accuratè attendunt, & chartulas imprimunt, in quibus quadraginta novem dies post invicem recensentur unà cum benedictionibus, &c. Sic enim dicunt primo die; ברוך אתה יי' אלהינו מלך *Benedictus tu Jehova Deus noster mundi domine, qui nos sanctificasti præceptis tuis, nobisque præcepisti numerationem messis: hodiè verò est dies primus messis*. Simili ferè modo reliqui dies à Judæis & quidem stantibus solent numerari, additâ hâc supplicatione pro restauratione Urbis & Templi, quæ etiam in illis chartulis expressa est: יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה *Sit beneplacitum tuum, Jehova Deus noster, & Deus patrum nostrorum, ut readificetur domus Sanctuarii citò in diebus nostris, & da nobis portionem nostram in Lege tua*. Recensent hoc præceptum de numerandis septem septimanis inter 613. præcepta, quæ Judæi elicere solent ex Pentateucho. Queritur; Quare Deus præceperit

ut eos dies numerarent? *Resp.* Ne variis negotiis districti obliviscerentur festum Pentecostes. Judei à primo die Paschatis usque ad trigésimum tertium diem tristes sunt, nullas nuptias celebrant, capillos non refecant, balnea non subeunt: sed demum trigésimo tertio die tenduntur, balnea subeunt, & convivium agitant, &c. Quare? Ob viginti quatuor millia discipulorum Rabbi Akibhæ, qui omnes hoc tempore mortui sunt; eò quod sibi invicem inviderent, & se mutuò spernerent. Et quia hi omnes à mulieribus noctu sepulti sunt, ideo mulieres post solis occasum non audent laborare. *Vide Synagogam Buxtorfii cap. 19.*

Secundò queritur; Quare Deus festum Pentecostes instituerit?

Resp. 1. In memoriam datæ Legis: Deus enim quinquagesimo die ab egressu populi ex Ægypto in monte Sinai Legem suam tradidit. Hoc festo gratias agebant Deo, quod cum antea legibus Ægyptiorum tenerentur, jam, acceptâ lege divinâ, ei tantum obstricti essent. 2. Offerebant duos panes è novis frugibus coctos pro primitiis domino, ut admonerentur se fruges omnes, adeoque cuncta ad victum necessaria è manu Dei beneficiâ accipere. 3. Secundum quosdam est typus illius festi Pentecostes, quo Christus, postquam in altum ascendit, dona Spiritus S. miraculosè super Apostolos effudit.

Tertiò queritur; Quid antiqui Judæi festo Pentecostes secundum Legem Dei facere tenerentur? Et quid novitii Judæi faciant?

Resp. 1. Antiqui Judæi offerebant Sacrificium novum, duos panes primitiarum, *Levit. 23. 17.* Septem agnos anniculos, & juvenum unum suorum, atque arietes duos, & erant in holocaustum cum libamentis in odorem suavissimum Jehovæ, *vers. 18.* Etiam parabant hircum caprarum in peccatum, & duos agnos anniculos in sacrificium eucharisticum, *vers. 19.* Nullum opus servile debebant facere, *vers. 21.*

Resp. 1 I. Recentiores Judæi nonnulla alia observant, quæ Deus non mandavit. 1. Judæi hoc festum, cum Deus tantum unicum diem illi assignaverit, per biduum celebrant, iterum propter incertitudinem noviluniorum: nesciunt enim utrum novilunium sit inchoandum à conjunctione Lunæ cum Sole; an verò ab ejus apparitione. *Vide supra diff. 37.*

2. Præter textus quosdam de oblationibus agentes librum Ruth publicè prælegunt. Quinque libelli, scil. *Canticum Canticorum*, *Ruth*, *Threni Jeremiæ*, *Ecclesiastes* & *Esther* immediatè post Pentateuchum in multis Bibliis Hebraicis compinguntur, cum ad Hagiographa, sive tertiam Bibliorum partem pertineant. Sed quare? Quia certis quibusdam festis, sicuti sectiones Pentateuchi diebus Sabbathi, publicè in Synagogis præleguntur;

leguntur; *Canticum* prælegitur feſto Paſchatis, *Ruth* feſto Pentecoſtes, *Threni* die nono menſis Abh, (*Julii*) *Eccleſiaſtes* feſto Tabernaculorum, & *Eſther* feſto Purim, quod 14. & 15. Febr. celebratur. Vide rationes hujus lectionis in *difſertatione* 2. *Philologi Hebraei*.

3. Pavimenta ædium, plateas & ſynagogam gramine perſpergunt, faſciculos ramuſculorum viridum paſſim fenestris apponunt, corollas virides capitibus impositas geſtant. Quare? Quia illo tempore, quo Lex in monte Sinai tradita eſt, omnia fuerunt florentia & viridantia. Hinc jam facile conjicitur, unde natus ſit inter Chriſtianos mos ille fenestras ex parte tegendi ramis virentibus in illis locis, ubi vicini conveniunt, vel ubi convivia celebrantur. Mos ille originem habet à Judæis, & ab illis deſcendit ad Chriſtianos.

4. Lacteis cibis, ut ſcriblitis & libis veſcuntur, eò quòd Lex, tum temporis iſtis data, alba inſtar lactis fuerit. Vide reliqua in *Synag. Buxtorf. cap.* 20.

De Feſto Tabernaculorum.

Tertium feſtum anniverſarium eſt feſtum Tabernaculorum, quod ita denominatur à Tabernaculis, in quibus hoc feſto habitare ſolent.

De hoc feſto *primò* *quaritur*; Quando à Judæis fuerit celebrandum? Et quandiu?

Reſp. 1. Hoc feſtum fuit celebrandum in menſe Tiſri, h. e. menſe ſeptimo anni ſacri, qui annus incipit à Martio. Hinc apud Latinos noſter menſis nonus vocatur September, decimus October, & ſic deinceps. Ratione anni civilis menſis Tiſri eſt primus menſis: & propterea Judæi ab hoc menſe annos ſuos civiles inchoant. Hic menſis ferè totus fuit feſtivus, & plura feſta hoc menſe fuerunt celebranda, quàm ullo alio menſe. Quare? Deus voluit hoc menſe plura feſta celebrari propter commoditatem temporis: nam hoc tempus erat admodum idoneum ad celebranda feſta, eò quod tum omnes fruges terræ ex agris eſſent collectæ.

2. Die decimo quinto incipiebat hoc feſtum, Levit. 23. 34. *Decimo quinto die menſis ſeptimi feſtum tabernaculorum ſeptem diebus eſt Jehova.*

3. Durare debebat ſeptem dies, Num. 29. 12. *Celebrabitis feſtum Jehovæ ſeptem diebus.* Idem confirmatur Deut. 16. 13. 15. Sed Judæi iterum per octiduum hoc feſtum, uti etiam Paſchatis feſtum, continuant, atque duos priores & duos poſteriores dies conſtituunt ſacros, cum Deus tantum primum & ſeptimum ſacrum eſſe voluerit. Sed hoc iterum ſit ob in-

certitudinem novilunii : nesciunt enim utrum novilunium sit inchoandum à luminarium solis & lunæ conjunctione ; an verò ab ejus apparitione , uti suprà docuimus.

Secundò quæritur ; Quare Deus festum Tabernaculorum instituerit ?

Resp. 1. Ut Israelitæ in memoriam revocarent se diu in deserto in tabernaculis habitasse , Levit. 23. 43. *Ut cognoscant generationes vestrae , me fecisse ut in tabernaculis habitarent , &c.* Voluit ergò Deus hoc festo admonere populum suum afflictionum & miseriarum , quas eorum majores in deserto per 40. annos perpeffi sunt. *2.* Ut Deo majores gratias referrent videntes statum Majorum in deserto , eumque cum hodierno conferentes.

Tertiò quæritur ; Quomodo hoc festum ab antiquis Judæis fuerit celebratum ? Et quomodo à novitiis celebretur ? Et quid duobus diebus sequentibus agant ?

Resp. 1. Octo diebus post invicem quædam offerebant , Num. 29. 13. 14. 15. 16. *Die primo offeretis holocaustum igne absumendum , juvencos subrumos ternos denos , arietes binos , agnos anniculos quatuor denos , &c.* Versu 17. 18. 19. *Die secundo juvencos subrumos duodenos , arietes binos , agnos anniculos quatuor denos , &c.* Versu 20. 21. 22. *Die tertio juvencos undenos , arietes binos , &c.* Versu 23. 24. 25. *Die quarto juvencos denos , arietes binos , &c.* Versu 26. 27. 28. *Die quinto juvencos novenos.* Versu 29. 30. 31. *Die sexto juvencos octonos , &c.* Versu 32. 33. 34. *Die septimo juvencos septenos , &c.*

2. Jussi fuerunt Judæi ramos decerpere , quibus Tabernacula sibi extruerent , Lev. 23. 40. *Sumetis vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ , spathulasque palmarum & ramos ligni densarum frondium , & salices de torrente.* Ex his tenebantur extruere tabernacula , domicilia & gurgustiola subita & tumultuaria , qualia solent esse pastorum & militum in castris.

Explicatio hujus figuræ.

Hîc conspicitur Tabernaculum תִּבְנִית dictum , quale ab unoquoque ferè patrefamilias festo Tabernaculorum extruitur. Antea egimus de Tabernaculo מִשְׁכָּן appellato , quod in deserto in medio Israelitarum erigebatur ; sed jam agimus de Tabernaculis , ut privatis domiciliis , quæ Judæi singulis annis in festo Tabernaculorum erigere solent ; in memoriam quod patres in deserto habitaverint in Tabernaculis. In his edunt & bibunt , sed ob aëris frigus & loci humiditatem in iis jam non dormiunt ,
uti

uti olim solebant. Vide etiam *Nehem.* 8. 15. 16. 17. Arbores, de quibus ramos decerpere solent, sunt oleosæ, olivæ, myrti, resinosæ, &c. Hæ propter pinguedinem diu viriditatem retinent. Tabernacula extruunt sub dio, januis ea non claudunt, sed in iis sedent undique aëri expositi. Olim in tectis ædium erigebantur, sed jam in horto vel in area extra ædes. Tectum tabernaculorum è solis ramusculis viridibus conficiunt. Divites ta-

petes in iis expandunt, vasis aureis & argenteis eadem exornant, & superius ad tectum fructus venustissimos penfiles faciunt, ut mala citrea, pepones, melones, cucumeres, cucurbitas, &c. Et ut fructus nonnullos rariores sibi comparare possent, quotannis sedecim Judæi in Hispaniam proficiscuntur, dicente Buxtorfio *cap. 21. in Synagoga*. Quantæ altitudinis solent esse hæc Tabernacula? Non debent altiora esse quàm viginti cubitorum, nec humiliora quàm decem palmorum sive spithamarum. Vide totam Tabernaculorum fabricam descriptam in *Syn. Buxt. cap. 21.*

3. Die decimo quarto in Synagogis convenientes, cantant & orant donec noctescat. Deinde domum revertentes in Tabernacula sua sese conferunt. Ne præcepti de extruendis & inhabitandis Tabernaculis obli- viscerentur, solent parvas tabellas exarare, easque suspendere, in quibus expressa sunt hæc verba ex *Levit. 23. 42.* בסכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכות *In illis Tabernaculis manetote septem diebus; quisquis indigena est in Israele: maneto in Tabernaculis.*

4. Decimo quinto die, qui est primus hujus festi, summo mane in Synagogam redeunt, ibique orando & cantando tempus transigunt. Cum præcentor pervenit ad illa verba, *Domine da pacem*, tum unusquisque fasciculum ex palmæ, Oleæ & salicis ramis colligatum in manum dextram, & malum citreum in sinistram sumens, dicit; *Benedictus esto tu Domine Deus noster, mundi rex, qui nos præceptis tuis sanctificasti, & ut fasciculum palmarum gestemus, imperasti.* Dum hæc dicunt, quisque fasciculum manu

concutit, ut strepitum edat: postea fasciculum hunc ter Orientem, ter Meridiem, ter Occasum, & ter Septentrionem versus impellit, mox sursum ac deorsum pugilum instar illum quatit, putans se strepitu & sonitu isto Satanam ipsum ita perterrefecisse, ut ulterius ne hiscere, multo minus ipsos coram Deo accusare audeat. His factis, mox accurrit aliquis, qui librum ex arcâ depromit, & super suggestum collocat: deinde omnes fasciculis & malis citreis suis suggestum circumeunt, idque faciunt singulis septem diebus, ut sibi in memoriam revocent, quod septies olim muros Hierichonticos Israelitæ circuivere, unde factum ut tandem muri conciderint, & urbs capta fuerit, sperantes muros Imperii Romani aliquando esse collapsuros, & Judæos Christianorum dominos esse evasuros.

5. Die decimo sexto prorsus eodem modo feriuntur, non divino mandato moti, sed fluctuatione acti, nescientes quando præcisè est dies decimus quintus mensis Tisri.

6. Dies quatuor intermedii partim illis sunt festivi, partim etiam profesti. In his multum orant, & fasciculos similiter concutiunt.

7. Septimus dies iterum illis est sanctus. Hoc die quidam ante solis ortum se lavant, deinde in Synagogam abeunt, candelisque multis accensis canunt, libros septem (in Polonia omnes) ex arcâ desumunt, in suggestum collocant, quod quum septies cum fasciculis suis circumiverunt, singulis vicibus librum unum ex his septem resumptum iterum in arcam recondunt. Præterea dicunt Deum hoc die determinare, quantum hoc anno pluere debeat.

8. Hâc ipsâ nocte diei septimi ad lunæ radios excurrunt: quia putant sibi per lunæ radios hâc nocte revelari omnia quæ hoc anno eventura sunt.

Explicatio hujus figuræ.

Hîc conspiciuntur duo Judæi, qui unâ cum fasciculis ad lunæ radios excurrunt, expiscaturi totius anni eventa: sed unius caput latitat, & in umbra non conspicitur: inde concludit se hoc anno esse moriturum. Buxtorfius in Synag. cap. 21. hæc omnia ita describit: Noctu ad Lunæ radios, pergunt, quidam aperto tantum capite, quidam cum solo indusio, vel etiam nudi, lecticariâ sindone involuti, quam cadere sinunt, brachia, que & manus expandunt: si cui in umbrâ desit Caput, in capitis venit, discrimen qui hoc experitur, & signum est, hoc ipso anno illi moriendum esse; si defuerit Digitus, amici mors portenditur; si Manus dextra, filius; si sinistra, filia cum morte vitam commutabit; si nullam omnino, nò umbram viderit, naulum Charonti præparet: nulla enim omnino, mortis

„ mortis vitandæ spes est, &
 „ si iter facere constituerit, si-
 „ gnum est, nunquam do-
 „ mum reversurum, &c. Hoc
 „ Rabbini ex verbis Numer.
 „ 14. 9. *Recessit ab eis umbra*
 „ *eorum*, demonstrant. Scri-
 „ bunt verò, non intelligi de
 „ umbra simplici, eò quòd
 „ fieri non possit, ut quis ad
 „ splendorem Lunæ suam
 „ umbram non videat; sed
 „ de umbrâ umbræ. Si enim
 „ rectè attendatur, duplicem
 „ observari umbram, quarum
 „ altera sit à reflexione um-

bræ prioris, Rabbini vocant *בבואה רבבואה* *Umbram Umbræ*.

9. Dies octavus, sive primus post festum, etiam ipsis secundum legem facer est, vocaturque ab ipsis *שמיני עצרת* *Octavus detentionis*; forsan ideo sic vocatur, quia amicos suos, quos per septem dies secum habuerant, & convivii lautioribus exceperant, die quoque octavo non dimittunt. Hic octavus dies incidit in diem 22. Tisri, sive Septembris. Vide Buxt. in *Synag. cap. 21*. Sacrificia hoc die offerenda describuntur Num. 29. 35. 36. 37. 38. *Die ipso Octavo, interdicti dies esto vobis: opus nullum servile facitote. Sed offeretis holocaustum, juvencum unum, arietem unum, agnos anniculos septenos, &c.* *Quæritur*; Quare Deus hunc octavum diem instituerit? *Resp.* Judæi incerti sunt quare hic dies octavus festo Tabernaculorum fuerit additus: ideoque varii varias rationes excogitarunt. 1. Nonnulli putant ideo fuisse institutum, ut peractis septem diebus populus per hunc diem etiam detineretur. 2. Vel ne dimissi hoc die laborarent, & negotiis suis domesticis vacarent. 3. Vel ut populus hoc die contribueret pecuniam in usus sacrificiorum. 4. Vel ut hic sollemnis dies esset typus & figura collectionis omnium gentium, vel electorum tantum ad regnum cœlorum. 5. Vel ob collectionem frugum, ut hoc die ferotinarum frugum primitiæ afferrentur, & pro iisdem Deo gratiæ agerentur. Sed pleraque sunt incerta.

10. Die nono, h. e. die 23. mensis Tisri sive Septembris celebratur festum, à Judæis institutum, quod vocatur festum *שמחת תורה* *Latitia Legis*.

poma, nuces, &c. Buxtorfius in Synagoga cap. 27. hæc breviter ita describit: „Multos fructus, utpote „poma, nuces, pyra, & „alia id genus, in scholâ in „turbam puerorum immit- „tunt, ut illis quoque læti- „tiæ suppetat argumentum; „verùm sæpè fit, ut pugnis „lætitiâ inminuatur.

4. Quia hoc die lex absol-
vitur, ideo publicè in Sy-
nagogâ per auctionem ven-
duntur munera ecclesiasti-
ca, quæ spectant ad lectio-

nem Legis, &c. sic ut ille, qui vice tertiâ plurimum pecuniæ pro illis se da-
turum promiserit, iis præficiatur. Munera hæc enumerantur à Buxtorfio in
Synag. c. 27. scil. 1. Munus accendendi candelas per totum annum. 2.
Munus vini dandi & porrigendi ad Sabbathi aliorumque festorum conse-
crationem. 3. Munus replicandi librum Legis. 4. Tollendi. 5. Pre-
hendendi ligna tornata, quibus Lex annectitur, &c. Ex hac auctione
sæpè maximæ rixæ oriuntur; adeo ut res hæc etiam quandoque ad Chri-
stianum magistratum deferatur. Vide reliqua in *Synagoga Buxt. l. cit.*

DISSERTATIO QUADRAGESIMA,

Qua est pars octava,

D E

Mensuris Temporum V. & N. T.

In specie

De festo Expiationis, Purim & Encœniorum.

Equitur festum Expiationis, quod decimo die mensis Tisri
(Septembris) à Iudæis fuit celebrandum: *Levit. 23. 27. 28.*
29. 30. 31. 32. Decimo die mensis septimi dies expiationum est,
convocatio sancta esto vobis, ut affligatis animas vestras. Nullum

N n

opus

opus servile facitote, &c. Non solum hoc die affligebant animas suas, sed etiam aliquot diebus ante. Celebrabant ergò hoc festum dupliciter, partim se præparando, partim ipsum festum celebrando.

Primò quæritur; Quomodo Iudæi se præparent ad hoc festum?

Resp. 1. A primo die hujus mensis usque ad decimum vocantur *dies pœnitentia*. Illis diebus jejunant, multum orant ut à peccatis liberentur, & quotidie confessionem peccatorum manè ter recitant.

2. Neminem illis diebus excommunicant, nec in jus vocant.

3. Die nono summo mane surgunt, Synagogam adeunt, ibique orant, inde domum redeunt singuli viri gallum gallinaceum, si fieri possit, album, fœminæ gallinam, & gravidæ gallum & gallinam in remissionem peccatorum mactant. Iudæi, in Messiam non credentes, vident se propriis operibus justitiæ divinæ satisfacere non posse; ideo quatuor remedia excogitarunt, quibus justitiæ divinæ satisfacere conantur, scil. *propriam mortem*: hinc in mortis lectulo hæc verba ipsis continuò in ore sunt *מתי כפרתי* *Mors mea sit expiatio mea* pro peccatis meis. Deinde excogitarunt *Opera supererogatoria Patriarcharum*. Tertiò *purgatorium*, in quo similes sunt pontificiis. Denique *gallum* in eum finem etiam mactant. Buxtorfius in *Synagoga cap. 25.* fusè describit modum mactandi gallum, & simul dat rationem quare potius gallum mactent, quàm alia animalia.

4. Absolutà mactatione sepulchra adeunt, ibique orant & eleemosynas distribuunt.

5. A meridie se in aquâ frigidâ lavant: quia putant se sordes peccatorum aquâ abluere posse.

6. Qui unquam usquam alterum læsit sive verbis, sive verberibus, sive aliis modis, veniam ab eo deprecatur. Si læsus condonet benè se res habet, sin minus tres alios secum assumit, & aliquoties rursus veniam petit: si adhuc nolit injuriâ affectus condonare, decem secum assumit, iterumque veniam deprecatur. Si mortuus sit, tenetur qui injuriâ affecit, sepulchrum ejus adire & dicere; *Peccavi in Deum Israelis & in N. N. qui hic situs est.*

7. Sibi mutuò peccata confitentur. Quomodo? Duo simul eunt in locum aliquem secretiorem Synagogæ, ibi incurvat se unus, tergum meridiem versus inclinans: hujus dorsum alter cum ligulâ pelliceâ tricies novies, sive potius decies ter, scil. semel ad singula verba ex *Psal. 78. 38.* percutit: nam olim tredecim tantum plagas infligebant, supputantes singulas pro tribus propter tria lora quibus utebantur. Deinde ille, qui alterum verberavit, humi prostratus totidem quoque à socio plagas sibi infligi

fligi patitur. De modo flagellationis vide infrà *dissert.* 49. & *Prafationem libri de Abbrev. Buxt.* ibique etiam docetur, quomodo Paulus 2 Cor. 11. 24. conqueratur se quinquies à Iudæis plagas quadraginta minus unâ accepisse.

8. Vestes pretiosas induunt, quibus subinducunt grande & latum lineum indusium ad calceos usque prominens, innuentes se postero die puris à peccatorum fordibus, & angelis similes fore.

9. Ipse Pontifex, quia die expiationis Sanctum Sanctorum intrare debebat, per septem dies ante diem expiationis separabatur: ita ait Misna in *Yoma*, cap. 1. Sect. 1. שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין ומתקנין לו כהן אחר תחתיו שמא יארע בו פסול *Septem diebus ante diem expiationis separant Sacerdotem magnum à domo suâ ad conclave Parhedrorum, substituuntque ei alium Sacerdotem, si quod vitium ei contingat.* Ideo tam diu Pontifex separabatur, ne fortassè cum uxore menstruâ ignarus concumberet. Lege enim sancitum erat, *Levit.* 15. 24. ut talis maritus septem dies immundus fieret: sed qui scientes volentesque cum uxoribus menstruâ concumberent, excindi debebant è medio populi, scil. mariti & uxores, *Levit.* 20. 18. Vide *Sheringhamium in Yoma cap. 1.*

Secundò queritur; Quomodo Iudæi ipsum festum expiationis celebrare soleant?

Resp. Varia tenentur observare, sed nonnulla sunt tantùm Rabbiorum instituta. Misna in *Yoma cap. 8.* varia comprehendit, cum ait: יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה והמלך והכלה ירחצו את פניהם והתיה תנעול את הסנדל דברי רבי אליעזר וחכמים אוסרין *In die expiationis interdictum est in cibo, in potu, in lotionem, in unctione, in inductione calcei, & in ministerio lecti; rex verò & sponsa lavabunt facies suas, & puerpera calceos inducet, verba R. Eleazar, sed Sapientes prohibent.* 1. Per totum diem debebant jejunare, & ab omni cibo & potu abstinere, etiam pueri 12. & puellæ 11. annorum, ut & puerperæ à triduo partus. Si quis contrà fecisset excisionis pœnâ plectebatur, *Levit.* 23. 29. *Omnia anima quæ non afflictâ fuerit in die isto excidetur è populis suis.* Non tantùm excisione mulctabatur, sed etiam vapulabat, *Maccoth. cap. 3.* ubi inter vapulantes numeratur יום הכפורים האוכל והעושה מלאכה ביום הכפורים *qui cibum sumpsit, & qui opus fecit in die expiationis.*

2. Quæ in textu Misnico suprâ sequuntur, sunt tantum statuta Rabbiorum. Non licitum erat lavare os, vultum, &c. Imo ne minimu in digitum, nisi quis alvum suam exonerasset. Sed Regi & sponsæ lotio per-

opus servile facitote, &c. Non solum hoc die affligebant animas suas, sed etiam aliquot diebus ante. Celebrabant ergò hoc festum dupliciter, partim se præparando, partim ipsum festum celebrando.

Primò quæritur; Quomodo Iudæi se præparent ad hoc festum?

Resp. 1. A primo die hujus mensis usque ad decimum vocantur *dies pœnitentiæ*. Illis diebus jejunant, multum orant ut à peccatis liberentur, & quotidie confessionem peccatorum manè ter recitant.

2. Neminem illis diebus excommunicant, nec in jus vocant.

3. Die nono summo mane surgunt, Synagogam adeunt, ibique orant, inde domum redeunt singuli viri gallum gallinaceum, si fieri possit, album, fœminæ gallinam, & gravidæ gallum & gallinam in remissionem peccatorum mactant. Iudæi, in Messiam non credentes, vident se propriis operibus justitiæ divinæ satisfacere non posse; ideo quatuor remedia excogitarunt, quibus justitiæ divinæ satisfacere conantur, scil. *propriam mortem*: hinc in mortis lectulo hæc verba ipsis continuò in ore sunt *מיתתי כפרתי* *Mors mea sit expiatio mea* pro peccatis meis. Deinde excogitarunt *Opera supererogatoria Patriarcharum*. Tertiò *purgatorium*, in quo similes sunt pontificiis. Denique *gallum* in eum finem etiam mactant. Buxtorfius in *Synagoga cap. 25.* fusè describit modum mactandi gallum, & simul dat rationem quare potius gallum mactent, quàm alia animalia.

4. Absolutà mactatione sepulchra adeunt, ibique orant & eleemosynas distribuunt.

5. A meridie se in aquâ frigidâ lavant: quia putant se sordes peccatorum aquâ abluere posse.

6. Qui unquam usquam alterum læsit sive verbis, sive verberibus, sive aliis modis, veniam ab eo deprecatur. Si læsus condonet benè se res habet, sin minus tres alios secum assumit, & aliquoties rursus veniam petit: si adhuc nolit injuriâ affectus condonare, decem secum assumit, iterumque veniam deprecatur. Si mortuus sit, tenetur qui injuriâ affecit, sepulchrum ejus adire & dicere; *Peccavi in Deum Israelis & in N. N. qui hic situs est.*

7. Sibi mutuò peccata confitentur. Quomodo? Duo simul eunt in locum aliquem secretiorem Synagogæ, ibi incurvat se unus, tergum meridiem versus inclinans: hujus dorsum alter cum ligulâ pelliceâ tricies novies, sive potius decies ter, scil. semel ad singula verba ex *Psal. 78. 38.* percutit: nam olim tredecim tantum plagas infligebant, supputantes singulas pro tribus propter tria lora quibus utebantur. Deinde ille, qui alterum verberavit, humi prostratus totidem quoque à socio plagas sibi infligi

fligi patitur. De modo flagellationis vide infrà *dissert.* 49. & *Prefationem libri de Abbrev. Buxt.* ibique etiam docetur, quomodo Paulus 2 Cor. I 1. 24. conqueratur se quinquies à Iudæis plagas quadraginta minus unâ accepiſſe.

8. Vestes pretioſas induunt, quibus subinducunt grande & latum lineum indusium ad calceos usque prominens, innuentes se postero die puros à peccatorum fordibus, & angelis similes fore.

9. Ipse Pontifex, quia die expiationis Sanctum Sanctorum intrare debebat, per septem dies ante diem expiationis separabatur: ita ait Misna in *Yoma*, cap. 1. Sect. 1. שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהרין ומתקנין לו כהן אחר תחתיו שמא יארע בו פסול *Septem diebus ante diem expiationis separant Sacerdotem magnum à domo suâ ad conclave Parhedrorum, substituuntque ei alium Sacerdotem, si quod vitium ei contingat.* Ideo tam diu Pontifex separabatur, ne fortassè cum uxore menstruâ ignarus concumberet. Lege enim sancitum erat, *Levit.* 15. 24. ut talis maritus septem dies immundus fieret: sed qui scientes volentesque cum uxoribus menstruâ concumberent, excindi debebant è medio populi, scil. mariti & uxores, *Levit.* 20. 18. Vide *Sheringhamium in Yoma cap. 1.*

Secundò queritur; Quomodo Iudæi ipsum festum expiationis celebrare soleant?

Resp. Varia tenentur observare, sed nonnulla sunt tantùm Rabbīnorum instituta. Misna in *Yoma cap. 8.* varia comprehendit, cum ait: יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה והמלך והכלה ירחצו את פניהם והתיה תנעול את הסנדל דברי רבי אליעזר וחכמים אוסרין *In die expiationis interdictum est in cibo, in potu, in lotionē, in unctiōne, in inductione calcei, & in ministerio lecti; rex verò & sponsa lavabunt facies suas, & puerpera calceos inducet, verba R. Eleazaris, sed Sapientes prohibent.* 1. Per totum diem debebant jejunare, & ab omni cibo & potu abstinere, etiam pueri 12. & puellæ 11. annorum, ut & puerperæ à triduo partus. Si quis contrà fecisset excisionis pœnâ plectebatur, *Levit.* 23. 29. *Omnis anima quæ non afflicta fuerit in die isto excidetur è populis suis.* Non tantùm excisione mulctabatur, sed etiam vapulabat, *Maccoth. cap. 3.* ubi inter vapulantes numeratur יום הכפורים האוכל והעושה מלאכה *qui cibum sumpsit, & qui opus fecit in die expiationis.*

2. Quæ in textu Misnico suprâ sequuntur, sunt tantum statuta Rabbīnorum. Non licitum erat lavare os, vultum, &c. Imo ne minimu in digitum, nisi quis alvum suam exonerasset. Sed Regi & sponsæ lotio per-

missa fuit. Illi, quia graciosus vultus recreat subditos; huic, ne foedata fordibus à sponso contemneretur. Sed quandiu Sponsa vocatur Sponsa? Per 30. dies à nuptiis. *Vide Shering. in Yoma.*

3. Nemo die expiationis oleo vel aquâ odoratâ lini debet.
4. Non licet uti calceis coriaceis: ita David 2 Sam. 15. 30. incedebat tempore tristitiarum discalceatus. Sed senes & debiles foccos laneos, & puerperæ 30. diebus post partum calceos induere possunt.
5. Conjuges in eodem lecto non concumbunt, sed maritus ab eâ abstinet ac si menstruata esset, imo sibi à contactu leviculo temperat.
6. Secundum Levit. 23. 28. nullum opus servile licebat facere.
7. Conceditur excommunicatis venia orandi cum aliis in Synagoga.
8. Quidam per totam ferè diem & noctem cantant & orant, & in pedes stant. Buxtorfius in Synag. cap. 26. ait se hoc die vidisse quosdam, qui per septem & viginti horas in eodem loco steterint. Hinc tantam sibi imaginantur puritatem hoc die, ut ne diabolus quidem ullam maculam in illis expiscari possit.
9. Clangunt tubâ in jubilæi memoriam qui hoc die incipiebat.
10. Pontifex hoc die sacrificaturus vestes sacras induebat, & accipiebat juvenicum expiatorium & arietem pro holocausto; à populo verò duos hircos è capris, &c. Sortiebatur quoque Pontifex inter duos hircos, uter horum mactaretur Domino, vel ablegaretur in desertum. Vide Lev. 16. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

Tertiò quæritur; In quem finem Deus festum expiationis instituerit?

Resp. In expiationem pro peccatis. Sed Iudæi non contenti hoc fine ajunt hoc festum etiam esse institutum in memoriam ejus beneficii, quod Deus eis remiserit peccatum idololatriæ, vituli fabrefactione, ejusque adoratione in deserto commissum.

DE FESTO PURIM.

Festum פורים *purim*, h. e. fortium, quod jam sequitur, celebratur 14. & 15. Februarii. Non tam festum est, quàm bacchanalia Iudæorum. Iam edunt, bibunt, ludunt, nonnulli per Synagogam tanquam stulti discunt. Totam historiam hujus festi vide fusè descriptam in Synagoga Buxtorfii cap. 29.

Explicatio hujus figuræ.

Hic conspiciuntur tres Iudæi miro modo vestiti, & per plateas discurrentes:

rentes: solent enim Iudæi festum purim omnibus generibus lætitiarum condecorare, vel potius profanare. Quidam instar stultorum, variegatis vestibus induti, & vulpecularum caudis ornati, non tantum per plateas, sed (uti ipsemet vidi) per Synagogam discurrunt, & quidem tum, quando liber Estheræ publicè in Synagogâ prælegitur. Buxtorfius in dicto capite modum celebrandi

„ hoc festum describit: Festum hoc epulis, vinoque generoso celebrant
 „ & honestant; quia regina Esther in lauto convivio, quum rex vino læ-
 „ tus esset, gratiam hanc consequuta est, ut Iudæi in vita incolumes & il-
 „ læsi conservarentur. Quapropter jus & æquum postulare volunt, ut ipsi
 „ quoque vino sese exhilarent. Nihil aliud itaque per totum illud biduum,
 „ præsertim vesperrâ secundâ, quàm cibo & crapulâ se rumpunt, ludunt,
 „ saltant, fistulâ & assâ voce canunt, rythmos & jocosa dicteria recitant,
 „ mulieres virorum, viri mulierum personam ferunt, &c. Imo expressè
 „ scribitur in Talmude, Tract. Megilla fol. 7. 2. Tenetur homo in festo
 „ Purim eò usque inebriari, ut nullum discrimen norit inter, Maledictus Ha-
 „ mam, & Benedictus Mordechai.

DE FESTO ENCOENIORUM.

ULtimum ex anniversariis festis est festum *Encoeniorum*, sive consecra-
 tionis, Hebræis חנוכה *Chanuccah* dictum. Græci vocant ἐγκαίνια ab
 ἐν & καινός, inde ἐγκαίνιόω *innovo*, vel *rem profanam facio sacram*. Aliàs
 hoc festum vocatur *dedicatio*, *consecratio*, fortassè ideo, quia in memoriam
 dedicati & consecrati Templi Hierosolymitani, & reliquarum rerum ad
 Templum pertinentium, institutum est.

Queritur; Quando hoc festum institutum sit? *Resp.* Annis ante Chri-
 stum circiter 162. A quo? A Iudâ Macchabæo. In quem finem? Quia
 heros ille post patris Matathiae mortem, Græcos, qui Hierosolymam

occupaverant, templumque polluerant, & sacrum oleum perdiderant, vicit, Urbem recuperavit, & Templum iterum consecravit. Quando, & quandiu hoc festum est celebrandum? Est celebrandum vigesimo quinto die Novembris, & continuatur per octiduum, 1 Macch. 4. 59. *Statuit Jeshuda cum fratribus suis, & tota Ecclesia Israelis, ut agerentur dies instaurationis altaris temporibus suis quotannis, diebus octo, incipientibus à vigesimo quinto mensis Cisleu cum letitia & gaudio.*

Porro quæritur; Quid agant hoc festo?

Resp. 1. Non orando sed potando, non Deum colendo, sed Veneri Bacchoque sacrificando, non dona Deo offerendo, sed donis & bonis divinis pessimè abutendo, genio & ingenio suo indulgendo dies hujus festi transigunt.

2. Candelabrum, septem cereis candelis ornatum, accendunt. Figuram talis candelabri vide suprà pag. 269. inter vasa Templi & Tabernaculi. Quando illud candelabrum accendunt? Singulis noctibus candelam unam accendunt. Quare? In memoriam continuati miraculose per octiduum sacri olei, quod in templi dedicatione necessarium erat. Judas Macchabæus cum urnulam olei in templo invenisset, quod uni tantum nocti sat erat, & impossibile esset aliud oleum sacrum nisi intra octiduum comparare: nam urbs Tehoa quatuor dierum itinere Hierosolymis distabat, Deus miraculum fecit, & oleum illud ita conservavit, ut per octiduum arserit. Hujus festi fit mentio *Joh. 10. 22. Facta sunt Encænina Hierosolymis & hyems erat.* Judæi hoc festo solent quasdam peculiare benedictiones recitare, quas in peculiari chartula imprimere solent, eæque sunt hæ sequentes: ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו באימה "שעשה ניסים לאבותינו בימים, וצונו להדליק נר של חנוכה. Secunda est, באימה "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. ההם ובזמן הזה. *Benedictus Jehova Deus noster, Rex mundi, qui nos sanctificavit preceptis suis, & precepit accendere lucernam chanuccah, 2. — Qui fecit prodigia Patribus nostris diebus illis & tempore hoc. 3. — Qui vivificavit nos, & confirmavit nos, & pervenire fecit nos usque ad hoc tempus.* Cætera, quæ de hoc festo dici possunt, vide in Synagoga Buxtorfii cap. 28.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA PRIMA,

Quæ est pars nona & ult.

D E

Mensuris Temporum V. & N. T.

In specie

De Anno Sabbathico & Jubilæo.

Equuntur jam festa stativa, sive post aliquot annos recurrentia; eaque sunt annus Sabbathicus & Jubilæus. Sicuti septimus dies inter dies hebdomadæ est & fuit sacer, sic etiam septimus annus inter annos sacer fuit. Deinde sicuti sabbathum hebdomadarii denotabat ipsos Judæos esse Dei populum; quique propterea etiam à propriis suis operibus abstinebant; similiter Sabbathum Septennale denotabat præter Judæos etiam ipsos agros ad Deum pertinere.

De hoc anno Sabbathico primò *quæritur*; Quæ potissimum hoc anno fuerint observanda?

Resp. Præcipuè hæc duo. 1. Agri hoc anno non colebantur: ita mandavit Deus *Exod. 23. 10. 11. Sex annis conferes terram tuam; & colliges proventum ejus: Septimo autem intermittito eam, & relinquito eam incultam, ut comedant egentes e populo tuo, residuum verò eorum comedant bestiae agrestes: sic facito vineæ tuæ & oliveto tuo.* Eadem ferè *Levit. 25. 3.* repetuntur. Hic annus terræ quies vocatur *Levit. 25. 6. שבת הארץ Sabbathum terræ.*

2. Debita hoc anno à creditoribus non exigebantur: hinc vocatur *annus remissionis*; quia debita remittebantur & condonabantur. Hanc legem Deus præscripsit *Deut. 15. 1. 2. 3. Septimo anno facies intermissionem.* Hoc autem esto jus intermissionis, intermittito omnis creditor, jus habens vindicandi manu suâ, id quod vindicaturus esset à proximo suo: Ne exigit à proximo suo & à fratre suo, quum indicta fuerit intermissio Jehovæ. Ab alienigenâ exiges, &c. Hæc intermissio appellatur *Deut. 15. 2. שמיטה ליהוה Schemitta laihova*, intermissio Jehovæ. Et quemadmodum שבת Sabbathum significat septimum diem septimanæ & integram hebdomadam; sic etiam שמיטה denotat & annum septimum intermissionis, & integros septem annos, h. e. totius hebdomadis annalis complexum. *Vide Lex. Hebr. Buxtorf. Rad. שמיטה.*

Secun-

Secundò quæritur; Quid ergò ederint anno septimo, si non licitum fuerit eo anno agros colere?

Resp. Deus anno sexto uberrimè benedixit populo Judaico in proventu terræ. Hæc difficultas solvitur *Levit. 25. 20. 21.* *Si dicatis, quid comederemus anno illo septimo? Ecce non sumus seminaturi, neque collecturi proventum nostrum. At amandabo benedictionem meam vobis anno sexto, ita ut proferat in annos ternos proventum suum.* Nihilominus quoties exteri reges illis pecunias imperaverunt, septimus quisque annus ita in angustum oppidò, omnes eorum copias coëgit, penè ut pendere eas nequiverint: nam Judæi res opesque omnes fitas in agris habebant. Ex illis vel abundantia eorum, vel egestas pependit. Non enim mercaturæ exercendæ ergò maria transibant, neque exteros visebant, neque ab his visebantur: sed intra terræ suæ fines, iis contenti opibus, quas illic natura producebat, vitam procul commerciis agitavêre. Hinc Alexander Macedo, cùm Jerosolymæ ex Danielis libro didicisset dominationem Persarum olim Græco ab homine destruendam, lætus vaticinio, quasi ad se pertineret, Judæos petere ingens beneficium aliquod jussit. Ibi illi significaverunt, nihil sibi posse majus dari, quàm uti ne rex septimi anni tributa exigeret, idque impetrârunt. Sed Samaritanis idem petentibus fuit denegatum. *Vide Cunaum de Rep. Hebr. lib. 1. c. 4.*

Tertiò quæritur; Quare Deus annum Sabbathicum instituerit?

Resp. 1. Si agros *civiliter* consideremus, dicendum est quod Deus propterea quietem agrorum mandaverit, ne Judæi, nimium avaritiæ dediti, terram indefinenter colendo, sulcando & arando omni succo & fecunditate destituerent, ac proinde sterilem redderent. Ut enim res aliæ commodâ vicissitudine delectantur & recreantur: ita quoque & terra suâ gaudet quiete.

2. Si *mysticè* hanc quietem consideremus, dicendum est quod Deus voluerit eis repræsentare statum integritatis Adami ante lapsum, in quo spontaneis tantùm fructibus vescebatur.

3. Deus voluit eos docere ne nimium laboribus suis confiderent; sed ut se providentiæ divinæ subjicerent, utque crederent Deum posse se sine externo illo labore sustentare.

4. Deus voluit hâc ratione adumbrare æternum illud Sabbathum, scil. vitam æternam, ubi omnes labores & miseriæ præsentis vitæ, & creditorum crebræ & exosæ exactiones & emunctiones finem habebunt, debitaque omnia in hoc mundo contracta gratis credentibus dimittentur. *Vide Thummium de festis.* Si quis omnia particularia, hoc anno Sabbathico observando,

servanda, desideret, adeat Misnajoth, ubi in parte primâ inveniet integrum tractatum, qui vocatur שביעית *annus Septimus*.

DE JUBILÆO.

Alterum festum stativum est יובל *Jubilaus*, sive annus quinquagesimus, de quo primò *quæritur*; Quid vox יובל (*Jubilaus*) denotet, & unde derivetur?

Resp. Quod vox יובל origine sit Hebraica nemo dubitat: sed circa Etymologiam ejus assignandam omnes non conveniunt. 1. Sunt qui יובל explicant per *arietem*, & synechdochicè per *cornu arietinum*: quia hoc festum cornu arietino solennitèr promulgari solebat. Paraphrastes Chaldaeus voces Jos. 6. 5. בקרן הירב *cornu arietis* ita etiam exponit per בקרן דרע.

2. Alii per *allationem*, *reductionem* & *restitutionem* explicant, à verbo הוביל *adduxit*, *reduxit*: quia hic annus quinquagesimus unicuique proventum hæreditatis suæ apportabat, & unumquemque in hæreditatem restituebat. Sed vox יובל usitata fuit, antequam solennis illa anni quinquagesimi emancipatio esset instituta, *Exod.* 19. 13.

3. Alii à *deductione soni* derivant; quod anno quinquagesimo sonus solemnini ritu diduceretur, h. e. quod in alia loca tubæ sonitus duceretur, donec tandem illius cantu universa terra Israelitica personaret.

4. Alii à Jubal, primo inventore instrumentorum musicorum, deducunt.

5. Alii à peculiari sono, qui tùm edebatur, vocem יובל deductam volunt: sic Num. 10. 26. fit mentio gemini clangoris tubæ, scil. תקיעה & תרועה, ille denotabat vocem æquabilem, officiumque ejus erat domi convocare coetus; hic verò significabat fragorem celerrimum, concisumque, & officium ejus erat movere castra, & excitare militum animos ad prælium. Sic Israëlita ad Jubilæum indicendum utebantur quidem שופר תרועה *tubâ clangoris*, sed quæ sonum dedit certum & distinctum, quem S. Scriptura יובל *Jubilum* appellat. Hinc Latini, qui multas voces ex linguâ Hebræâ mutuati sunt, dicunt *jubilare*, quod denotat clamorem lætum tollere, aut sonum indistinctum & confusum edere, gaudii & exultantis animi indicem. Hæc ultima sententia est verosimillima, & ab Hottingero in *Analectis* dissert. 3. approbatur.

Secundò quæritur; A quo die & anno Judæi Jubilæos inceperint supputare?

Resp. A decimo die in mense Tisri sive Septembri, Lev. 25. 9. & qui-

dem ab anno decimo quarto ingressus in terram sanctam supputarunt Jubilæos. Septem enim annos transegerunt in occupatione terræ, & septem in ejusdem divisione.

Tertio queritur; Utrum Jubilæi inciderint in annum quadragesimum nonum; an verò in annum quinquagesimum?

Resp. Jubilæi in annum quinquagesimum, sive in initium ejusdem anni incidebant. Jubilæi ergò continebant solidos annos 49. & ab initio anni quinquagesimi incipiebant Jubilæi: sic dicitur *Levit. 25. 8. 10. 11.* *Numerabis tibi septem septimanas annorum, septem annos septem vicibus, ita ut tempus septem septimanarum annorum sint tibi quadraginta novem anni. Ut sanctificetis annum quinquagesimum, & proclametis libertatem in ipsâ terrâ omnibus habitatoribus ejus; Jubilæi annus ille esto vobis. Jubilæus hic est, annus quinquagesimus esto vobis.* Ergo annus quinquagesimus fuit annus ultimus Jubilæi, & simul annus primus sequentis Jubilæi.

Quarto queritur; Quid Iudæi in Jubilæis fecerint, & à quibus se abstinerint?

Resp. 1. Iudæi omnes servos suos manumittebant. 2. Prædia, & bona alia immobilia, ut ædes, agros, vineas & hortos absque pretio dominis restituebant, *Lev. 25. 10.* Hæc conditio in emtione & venditione semper subintelligebatur. Imo si aliquis agrum suum absolutè in æternum vendidisset, nihilominus tenebatur emptor eum in Jubilæo restituere. Si quis dono dedisset agrum, etiam eundem anno Jubilæi donator recipiebat. Sed ædificia, quæ in urbe mœnibus cincta erant, illa eodem anno, quo vendebantur, redimi debebant, aliter anno elapso cedebant in possessionem emptoris, nec in jubileo restituebantur, *Lev. 25. 29.* 3. In Jubilæo non colebant terram, *Lev. 25. 11.* 4. Non metebant spontè crescentia, neque vindemiabant uvas intermissarum vinearum, *vide ibidem.*

Quinto queritur; Quare Deus Jubilæos instituerit?

Resp. 1. Ut tribus & familiæ Israelitarum conservarentur: nam agri ad proprias tribus, & servi ad proprias familias redibant: aliter enim facile tribus & familiæ fuissent turbatæ. 2. Ut Deus misericordiam suam ostenderet erga servos in eorum dimissione; & erga pauperes in restitutione bonorum immobilium.

Jubilæi mysticè denotabant. 1. Quod nos in æterno jubileo, qui in hac vitâ inchoatur, tubâ Evangelii liberum accessum simus habituri ad avitas possessiones amissas, scil. ad amissum regnum cœlorum. 2. Sicuti servi in jubilæis manumittebantur, ita & nos à servitute peccati & diaboli liberati, domini ac hæredes vitæ æternæ constituemur. 3. Quemadmodum
in lu-

in Iubilæis absque messe & vindemia, quæ prohibitæ erant, solâ benedictione divinâ Israëlita vivebant, ita & nos in perpetuo jubilæo, sine omni rerum indigentia, solius Dei benedictione vivemus. Hæc de mensuris Temporum hætenus dicta sufficiant.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA SECUNDA,

Quæ est pars prima

DE

IDOLIS VETERIS T.

Omines primævi, non contenti cultu veri Dei, se ad falsos Deos & idola, instigante diabolo, contulerunt. Et quoniam nonnullorum falsorum Deorum & idolorum in Veteri T. fit mentio, quorum cognitio Theologis & Philologis ad S. Scripturam benè intelligendam perquam necessaria est: ideo non abs re me facturum arbitror, si generalem & specialem illorum idolorum descriptionem breviter delinearem. *Illæ* de origine idololatriæ, & de idolorum nominibus in genere ager; *hæc* verò de idolis in specie breviter & succinctè tractabit, scil. 1. De idolis Ammonitarum, ut Moloch. 2. De idolis Assyriorum, quæ sunt Asima, Adramelec, Anamelec, Nergal, Nisroch, Nibchas, & Thirtak. 3. Ægyptiorum, ut Rephan, Thamuz, Teraphin, Apis sive vitulus aureus, & Baal-Zephon. 4. De idolis Moabitarum, ut Baal-peor & Camosch. 5. Zidoniorum, ut Astaroth. 6. Philistæorum, ut Baal-Zebub sive Baal-Zebul. 7. Asdodæorum, ut Dagon. 8. Syrorum, Gad.

Circa generalem idolorum descriptionem *primò queritur*; Quo tempore idololatria primùm inceperit?

Resp. Non est omnium eadem sententia. 1. Nonnulli primam idololatriæ originem referunt ad tempora Enoschi: ita ait Maimon *Tractatu de idolol.* c. 1. §. 1. בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול ובערה עצת חכמי אותו. אמרו הואיל והאל הרור ואנוש עצמו מן הטועים היה. והו היתה פעותם. In diebus Enoschi errant homines errorem magnum, & obbrutuit consilium sapientum generationis illius; imo ipse etiam Enoschus inter errantes fuit. Hic autem fuit error eorum,

ut dicerent : *Ecce Deus creavit stellas istas & sphaeras, ut gubernarent mundum.*
 — Cum verò hac opinio ipsorum corda invasit, inceperunt edificare pro stellis
 templa, illisque offerre sacrificia. Occasionem huic opinioni dedit textus ex
 Genes. 4. 26. malè explicatus & translatus. Et Seth natus est filius, & voca-
 vit nomen ejus Enosch, או הוּחַל לְקָרָא בְּשֵׁם יְהוָה tunc coeptum est invocari no-
 men Jehovæ. Sed hic textus à multis aliter transfertur : Tunc profanatum
 est in invocando nomine Jehovæ : nam חָלַל sæpè profanare significat, ut Lev.
 19. 12. וְחָלַלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ Et pollues nomen Dei tui. Onkelos simili mo-
 do transfert, תּוֹנָה בְּיוֹמוֹהֵי חָלוּ בְּנֵי אָנָּשָׁא מִלְּצִלָּאָה בְּשֵׁם דִּיהוּה Tunc in die-
 bus ejus supersederunt filii hominum ab invocando nomen Jehovæ. Paraphrastes
 Chaldaeus sub Jonathanis nomine tritus clariùs hanc opinionem confir-
 mat, cum ait : הָיָה דָּרָא דְּבִיּוֹמוֹהֵי שְׂרִיאוֹ לְמַטְעֵי וְעַבְדוֹ לְהוֹן טַעֲוִין וּמַכְנִין :
 Illa erat ætas, in cujus diebus inceperunt erra-
 re, & fecerunt sibi idola, & cognominabant idola sua nomine sermonis Jehovæ.
 Schalsch. Hakkab. p. 92. 6. addit eum etiam imagines fabricasse : אָנָּשׁ
 הָיָה רִאשׁוֹן לְמַצָּא צִוְרוֹת כְּרִי לְהַעֲרִי רוּחַ הַבְּרִיּוֹת שִׁתְּפִלְלוּ לְאֱלֹהֵי בְּאֻמְצֵוֹתָם
 Enoschus fuit primus qui invenit imagines, ad excitandum spiritum creaturarum,
 ut mediantibus illis Deum invocent. Alii tamen textum Genes. 4. 26. vel de
 publicis coetibus, vel certâ precandi formulâ, vel de nomine Jehovæ ab E-
 noscho primùm usurpato interpretantur.

2. Alii Chamum primùm idololatriæ esse inventorem arbitrantur.

3. Alii posteris Arami hoc inventum adscribunt; quia post Captivita-
 tem quilibet Gentilis vocatus est אַרְמֵאָה Syrus.

4. Ut ut sit, interna & subtilis idololatria videtur primùm sedem suam
 fixisse in Kaini familiâ; sed externa & crassa, consistens in publico idolo-
 rum cultu, videtur adscribenda Chami nepotibus, h. e. Sabæis. Vide
 Hottingerum in disput. de εἰδωλογραφία.

Secundò queritur; Quænam sint generalia idolorum nomina, quibus
 communiter idola in Veteri T. denominantur?

Resp. Ea sunt varia. 1. A cultu vocantur אֱלֹהִים Dii, Exod. 22. 19.
 Qui sacrificat לְאֱלֹהִים Diis falsis, anathema sit. Et Cap. 32. vers. 31. vitulus
 aureus tali nomine insignitur. Hoc nomen אֱלֹהִים, quod aliàs in primariâ
 significatione vero Deo tribuitur, datur etiam falsis Diis; quia idola sive
 falsi Dii pro vero Deo à cultoribus suis habentur.

2. A formâ nominantur צֶלֶם Imago, Num. 33. 52. Perdetis omnes
 imagines suas eorum; & כָּל idololum sculptum, Exod. 20. 4. Ne facito tibi
 scalprie.

3. Ab effectu appellantur מְלֵטָא molestia, idololum, 1 Sam. 15. 23. quia
 homines

homines quoad animam & corpus ex idolorum cultu molestiâ afficiuntur.

4. *עצב dolor, idolum, plur. עצבים dolores, simulachra*, Psal. 106. 36. Et coluerunt *עצביהם dolores illorum*, h. e. imagines illorum. Idola vocantur *dolores*, quia dolores quotannis, statuis, & monimentis mortuorum, qui postea in Diis recensiti sunt, conspiciendis, instaurarentur; vel quia cultus idolorum cum dolore & cruciatu esset conjunctus; sive quia æternorum dolorum & cruciatuum causa existeret.

5. *מפלצת horror, idolum* 1 Reg. 13. 15. Rabbi Levi ad hunc locum ait idolum sic vocari, *שהוא מביא פלצות וצרות רבות לעובדיו* Quia adducit horrorem & calamitates multas cultoribus suis.

6. *בשה pudor, pudendum idolum*, Jer. 11. 13. Quia ab homine ingenuo nihil alienius esse debet, quàm cultus idoli.

7. Idola vocantur *צירים tormina, dolores*, ut Jes. 45. 16. ubi denotat *imagines, idola*: quia cultoribus dolores excitant.

Tertiò queritur; Cum Deus Masculino genere in S. Scripturâ proponatur: queritur, An idem genus etiam idolis tribuatur?

Resp. Profani authores voces *אלהי צדונים (Dii Sydoniorum)* in Veteri T. occurrentes, transferunt per *θεὰς ζίδων* in scem. gen. Lxx. Interpretes vocabulo Baalis modò articulum Masculinum præfigunt, Num. 22. 41. *τὴν θάαλ*, modò scemininum Ierem. 2. 28. *ἐδυσον τῇ θάαλ*. Hinc Apostolus in Novo T. ad Rom. 11. 4. etiam in scem. gen. usurpat, *οἱ τινας ἔκ ἐξαμψαν γόνυ τῇ θάαλ*, Qui non flexerunt genu imagini Baalis. Profani authores putant Venerem marem & sceminam fuisse: hinc Græcis & Romanis Venus armata & barbata culta fuit. Ideo etiam Lunus & Luna uti etiam apud Hebræos *ירי Masc. & לבנה scem. gen.* dicitur.

Quartò queritur; Ad quot species idololatria, cujus meminit S. Scriptura, possit referri?

Resp. Rabbi Moses Nachmanides in Legem in sectionem *יתרו* scribens, ait tres dari species idololatriæ.

Prima est quâ coluntur angeli. Nonnulli credebant quidem summam & absolutam potestatem esse penes Deum, nihilominus tamen etiam colebant angelos: quia existimabant eos posse benefacere & malefacere. Hæc species interdicitur Exod. 22. 19. *Sacrificans לאלהים Diis, occidetur.*

Secunda species idololatriæ est, quâ idololatræ coluerunt Exercitum cœlestem, Solem, Lunam, aut aliud aliquod Sydus cœleste. Credebant se cultu suo demereri Sydus illud, ut ipsis prodesset, 2 Reg. 17. 16. *Incurvaverunt se universa militia cœli.*

Tertia est quâ coluntur diaboli; quia credebant eos posse nocere hosti-

bus. Hujus speciei fit mentio Deut. 32. 17. *Sacrificarunt demoniis.*

Abarbenel in Comment. ad 2 Reg. 17. non quidem rejicit hanc Nachmanidis sententiam; sed ait eum nimis generaliter istas species proponere, & quasdam alias species omittere: ideoque ipse idololatriam Veteris T. ad decem species refert.

Prima species idololatriæ est quâ coluerunt angelos.

Secunda est, quâ coluerunt exercitum cœlestem, Solem, Lunam, stellas, &c.

Tertia est cultus figurarum & imaginum quæ Talisman vocantur: eas certis horis faciebant, ut ipsis eloquerentur & indicarent futura. Hi cultores colebant imagines & figuras. De hac specie agitur 2 Reg. 17. 16. Fecerunt sibi conflatile, duos vitulos & lucum.

Quarta species est cultus imaginum peculiarium pro felici accretione plantarum & agricultura. Hoc artificium vocabatur עֲנַנִית, & artifices sive cultores מְעַנְנִי. Hi eligebant certas horas, quæ conducere videbantur ad multiplicandos proventus terræ. De hac specie ait textus 2 Reg. 17. 10. Statuerant sibi statuas & lucos in omni colle excelsa, & sub omni arbore vivente.

Quinta est cultus figurarum Teraphin: harum factores credebant, quod ipsæ doceant, per signa ab ipsis prodeuntia, res futuras. Illæ figuræ in somnio aut in visione credebantur indicare futura, Zach. 10. 2. Teraphim loquuta sunt vanitatem.

Sexta est quâ coluerunt animalia irrationalia, ut Astaroth, Dagon, &c. 2. Reg. 17. 12. Coluerunt Deos stercoreos.

Septima species idololatriæ, vocata כּוּשׁ divinatio, est, quâ coluerunt Mortuos aut Ossa eorum, credentes se per ea expiscari posse futura. Qui tali modo futura inquirebat, vocabatur כּוּשׁ Pytho, vel יִרְעָנִי Ariolus. De hac specie scribit Jesaias cap. 8. vers. 19. Quum dicunt vobis, consulite Pythones aut Ariolos qui pipiunt, & qui mustitant: nonne populus Deum suum consulturus est? Pro viventibus mortuos consulat?

Octava est, quando colunt Cæsares & Reges, qui prosperè gesserunt bella sua, multasque terras sibi subjecerunt. Credebant Deum eos in terra constituisse suo loco: propterea eorum imagines faciebant, & se eis incurvabant. Talis fuit ratio Nebucadnezaris, item Senacheribi dicentis Jesh. 14. 14. Ascendam supra excelsa nubis densæ, me æquabo Excelsa.

Nona species, vocata נִיחֻשׁ, est eorum, qui judicant ex rebus quæ per accidens eveniunt, & ex iis putant se judicare posse de futuris. De hac specie loquitur Ezechiel cap. 21. vers. 21. Stabit rex Babylonia in bivio, in capite

capite duarum viarum, ad divinandum divinationem, terget cultros, consulat imagines, inspiciet iecur.

Decima species, vocata כַּשְׁפִּים, est eorum qui colunt dæmones. Hæc convenit cum tertia specie Nachmanidis. Abarbenel ait eam speciem frequentius inveniri inter mulieres ob infirmiolem earum animum : hinc textus ait Exod. 22. 17. *Magam vel veneficam non fines vivere.* Vide plura de decem his speciebus idololatriæ in dissertatione 7. quam Buxtorfius ex Abarbenele unâ cum aliis dissertationibus ex Linguâ Hebræâ in Latinam transtulit.

Nos omissis illis decem speciebus, quæ omnes ab Abarbenele dicuntur inventæ inter Israelitas, agemus de omnibus, etiam de peregrinis idolis, quorum mentio fit in Sacris litteris; & quidem secundum Nationes à quibus ea fuerunt culta & honorata, uti in principio hujus dissertationis diximus. Sequitur igitur talis specialis idolorum secundum Nationes enarratio, in quâ ab Ammonitarum idolo Moloch exordium sumemus.

I. *Primò quæritur*; Quot modis Hebraicè Moloch scribatur in V. T. & unde derivetur?

Resp. Communiter vocatur מֹלֶךְ *Molech*, sed I Reg. 11. 5. vocatur מִלְכָּם *Milcom*, & Seph. 1. 5. מַלְכָּם *Malcam*. Syrus & Arabs scribunt מִלְכָּם *Melcom*, & Theodotion μιλχόμ.

2. Multi nomen Molech originis Hebraicæ esse volunt; & propterea derivant vel ab הָלַךְ *ambulavit*, vel à הָלַךְ *regnavit*: sed verosimile est hoc nomen potius esse originis Ægyptiacæ: quia cultus Molechi non à Judæis transiit ad Ægyptios, sed è contra ab Ægyptijs ad Judæos: & propterea cum res nata sit in Ægypto, non mirum etiam si ipsum vocabulum ibidem fuerit natum: nam adhuc hodie Regem devastationis Copticè solent vocare Moloch. Hotting. in Bibl. Orient. p. 313. ait: *Meloch Rex devastationis est. Meloch, sive Tiphon Ægyptiorum, malus genius, omnia destruens, dominus tonitruum & ignis, & commotionis credebatur.* Ægyptii nomen Regis commune habent cum Hebræis, Chaldæis & Syris. Molech ergò denotat Regem.

Secundò quæritur; Quale fuerit hoc Numen Moloch?

Resp. Multi putant esse Saturnum, partûs & procreationis liberorum causâ, sacrificiis cultum & adoratum. Sed aberrant, intelligitur Mars: nam Molech Ægyptijs aliâs Typhon dicitur, & Persis Mithra, qui Mars est. Qui Saturnum fuisse volunt, communione Sacrorum decipiuntur: nam non obstat, quominus utrique idolo recepta fuerit ἀνθρώπου θυσιά *hominis sacrificatio.*

Tertiò

Tertiò queritur; Ubinam hoc idolum fuerit erectum?

Resp. Jalkut in Comment. in Jerem. cap. 7. ait: *Etsi fuerint omnes domus idololatricæ in ipsâ urbe Ierusalem; Moleci tamen fuit extra urbem in loco separato.* Sed ubinam? בני הנום in valle Hinnom, sive בני הנום in valle filii Hinnom, quæ in agro suburbano erat. Sed unde illa vallis ita fuit nominata? A rugitu seu lamentis puerorum dum exurebantur: nam הנום derivatur à נהם *gemuit, rugiit.* Locus ille Siloe fontibus irrigabatur, & Hieronymi ævo amœnus erat, nemorosus, & hortorum beatus delitiis. Josias 2 Reg. 23. locum illum contaminavit, projiciendo illic cadavera, fimum, stercorea ac omnes res immundas, ne amplius horrendæ isti idololatriæ consecratus esset, aut religiosus haberetur, ut Kimchi annotat. *Vide Lex. Hebr. Buxt. Rad. נ"א.* Idem ad Psal. 27. 13. annotat: *Gehinnom est locus vicinus urbi Ierusalem, contemptissimus, in quem projiciebant sordes ac cadavera, fuitque illic ignis continuus ad comburendum cadavera, ossa ac reliquas sordes.* Inde, ab horrendis istis cruciatibus & igne perpetuo, postmodum locus impiorum, in quo pœnas æternas sustinebunt, vocatus est גיהנום *Gehinnam*, h. e. γέεννα *Gehenna.* Eò tendunt verba Christi Matth. 5. 22. εἰς τὴν γέενναν ἔσσις *In Gehennam ignis.*

In hac valle Hinnom erat locus excelsus תופת *Topheth* dictus, in quo sacrificuli idololatriæ immolabant liberos idolo Molech. Sed unde ille locus vocatur תופת *Topheth*? à תוף *tympano*, vel תוף *tympanis*: nam sacrificuli, ne lamenta illa & gravissimi ejulatus filiorum à parentibus exaudirentur, tympana pulsabant.

Quartò queritur; Quæ fuerit forma & figura idoli Molech?

Resp. Jalkut in loco suprâ cit. ait: Imago Molechi erat ærea habens faciem vituli, manus expansas instar hominis manus aperientis, ut ab alio aliquid accipiat, intrinsecus excavata. Septem ipsi exstructa fuere facella, ante quæ imago ista fuerat collocata. Avem sive pullum columbinum offerens, primum facellum ingrediebatur; ovem aut agnum, secundum; arietem, tertium; vitulum, quartum; juvenicum, quintum; bovem, sextum; qui denique filium proprium offerret, septimum occupabat facellum. *Vide Lex. Buxt. Rad. נ"א.*

Lyranus in Levit. 18. paulo aliter commemorat: Moloch erat idolum cupreum, ad formam hominis factum, interius concavum, & in illa concavitate fiebat ignis, quousque idolum esset quasi ignitum, & tunc ponebatur puer inter manus idoli, & sacerdos tympana percutiens tantum sonitum faciebat, ut vox pueri morientis audiri non posset, ne parentes compaterentur, sed magis crederent, animam acceptam à Diis in quie-

quiete, & sine dolore esse.

Fagius in Paraphr. Chald. Levitici ab utroque parumper dissentit, cum ait: Moloch fuit imago concava habens septem conclavia. Unum aperiebant similæ offerendæ: aliud Turturibus: tertium Ovi: quartum Arieti: quintum Vitulo: sextum Bovi: qui verò volebat offerre filium, huic aperiebatur septimum cubiculum; & facies hujus idoli erat ut facies vituli. Manus planè dispositæ ad recipiendum ab astantibus. Et saltabant interim quo puer in idolo succenso igne cremabatur, percutientes tympana ne pueri ejulatus audiretur.

Quintò quæritur; Utrum infantes in idolo Molechi fuerint revera combusti; an verò tantum per ignem fuerint traducti, & quasi februat?

Resp. Lev. 20. 2. 3. habetur; *Qui dederit de semine suo Moleco, &c.* sed Levit. 18. 21. & 2 Reg. 23. 10. interdicitur; *Ne de semine tuo permittito traducendum Moleco.* Hinc duplex nata est sententia. Prior est Salomonis Iarchi, Kimchi, Mosis Kotzensis, &c. qui scribunt non mactatos aut combustos fuisse infantes, sed, duabus extractis pyris, per illarum medium infantes traductos solum, & ad eum modum purgatos fuisse.

Posterior sententia est aliorum Rabbiorum, qui asserunt illos infantes tam diu fuisse ustulatos, donec expirarent. Hanc posteriorem sententiam cum plerisque Christianis etiam defendimus propter has rationes. 1. *Emphaticâ voce וקראו & sacrificarunt*, quæ vox in hac materia occurrit Psal. 106. 37. *Et sacrificarunt filios suos & filias suas demoniis.* vers. 38. *Et effuderunt sanguinem innocuum, &c.* Lxx. & Syri ajunt; *Et immolaverunt filios suos.* Arabes; *Et jugulaverunt filios.*

2. Hic mos immolandi filios à Judæis descendit ad Gentiles: atque hi, iratum Numen placare volentes, revera filios suos immolârunt, & non tantummodò per ignem traduxerunt.

3. Hebræi, immolantes filios suos, voluerunt procul dubio imitari exemplum Abrahami, cui Deus Gen. 22. 2. dixerat; *Assume nunc filium tuum unicum Isaacum, & offer eum in holocaustum.* Hinc religio facta est, & immanibus exemplis comprobata, Ier. 7. 31. 2 Par. 28. 3. Hic Achaz dicitur arsisse filios suos igne.

4. Probatur ex figura Molechi, & loco, qui sacrificio huic erat destinatus. Suprà figuram vidimus. Locus vocatur Gehinnam, qui comparatur Gehennæ infernali ob cruciatus imensos, quos infantes patiebantur in illo loco: atqui si tantum traducti fuissent infantes per ignem, quæ pœna tam gravis non fuit, tum similitudo ita non quadraret.

5. Gravissimi Authores Hebræi, Christiani & Gentiles hæc verba Scripturæ aliter non intellexerunt, nisi de combustionem totali: ut Iosephus

phus *Lib. 9. c. 12.* & Philo-Iudæus *lib. de Abrah.* Ex Christianis Eusebius in oratione de Laudibus Constantini ait ; Κρόνον γὰρ φοίνικας καὶ ἐργασον ἐπὶ τοῦ ἔθνους τὰ ἀγαθὰ καὶ μονογενῆ τῶν τέχνων. *Vide Seldenum de Diis Syris, Cap. 6.* Idem confirmat Porphyrius *περὶ ἀποχῆς lib. 11.* cum ait ; Phœnicios in extremitatibus gravioribus dilectissimos quosque Saturno obtulisse.

Contra hæc fortè excipiet nonnemo, quod *Lev. 18. 21.* habeatur tantum *traducere semen Moleco* : sed traducere non est immolare.

Resp. Sed non obstat quo minus infantes etiam immolarentur seu transfundo planè sacrificarentur.

Sextò quæritur ; Quare sacrificârint filios suos Molecho ?

Resp. Lyranus in *Lev. 20.* ait eos obtulisse filios, quia putabant se hâc ratione consequi quicquid vellent. 2. Etiam tali sacrificio sperârunt victoriam contra hostes, uti legimus *2 Reg. 3. 27.* in Moabitarum rege, qui filium suum propterea super murum obtulit. 3. Maimon *More Nebuch. l. 3. c. 38.* ait eos traduxisse filios ne morerentur. 4. Rabbi Levi ait ; Falsi flamines patri, prolis spondebant, beneficio oblatis filii prosperè habiturum reliquum ejus semen, quocunque se verteret, adeoque domi suæ habituram benedictionem & prosperitatem. Utque dolus faciliùs succederet, nullam initio fixerunt legem, nisi illi, cui præter semen datum aliud superesset, ne obsequium detrectarent, sive comburendus planè fuerit filius, sive traducendus tantum per flammam. *Vide Hottingerum Juris Hebr. legem 208.*

DISSERTATIO QUADRAGESIMA TERTIA,

Quæ est pars secunda

De IDOLIS VETERIS T.

II.

Am sequuntur Assyriorum idola, quæ sunt Asima, Adrammelec, Anammelec, Nergal, Nisroch, Nibchas & Thirtak.

Idoli *Asimæ* fit mentio *2 Reg. 17. 30.* *Homines Chama the fecerunt Asimam.*

De hoc idolo *primò quæritur* ; Quale fuerit idolum, & sub quâ formâ fuerit cultum ?

Resp. Seldenus *Syntag. de Diis Syris l. 2. c. 9.* fatetur se ignorare, quale idolum

le idolum fuerit; *Hamathitarum Deus Asima* quid fuerit, non capio. Hebræi plerique *Hircum* fuisse volunt. D. Hieronymus in locis Hebraicis scribit; *Asima est oppidum in terrâ Judæ* (hîc includitur etiam Samaria) *quod ædificaverunt hi qui ad eam venerant de Emath*, h. e. de *Hamath*. Verum non tantum oppidum fuisse, sed etiam Deum ex S. Scripturâ suprâ probatum est. Kircherus in suo Pantheo etiam defendit *Asimam* *Hircum* fuisse, quod à nobis etiam approbatur. Multæ gentes *Hircum* coluerunt; *Ægyptii* signum *Arietis*: ac propterea non solum prohibitum inter ipsos fuit mactare oves, sed etiam in summo contemptu & abominatione fuerunt pastores ovium. Hinc dixit Moyses; *Ecce sacrificabimus abominationem Ægyptiorum*. Ad hunc modum ex aliis quidam fuerunt, qui dæmones colentes, existimârunt, quod formam hircorum haberent: unde & Dæmones שַׁעֲרִים h. e. hircos appellabant. Vide *Maim. More Nev. l. 3. c. 46.*

Secundò queritur; An Samaritani Pentateuchum corruerint, substituendo ab initio Genes. pro בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים *In principio creavit Deus*, בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֲשִׁמָּה *In principio creavit Asima*?

Resp. Aben Ezra in præfat. ad Ester scribit Samaritanos his verbis Pentateuchum auspicari, *In principio creavit Asima*. Sed ob inveteratum in Samaritanos odium calumnia hæc, ut & ejusdem farinae multæ aliæ à Judæis confarcinatae sunt, & Samaritanis impactæ. Verum quidem est Dositheim Samaritanum S. literas impiè & profanè interpolasse: sed non videtur verosimile eum tam insanum fuisse ut nomen idoli loco veri Dei substituerit.

Secundum idolum est *Adrammelec*, & tertium *Hanammelec*, de quibus agitur 2. Reg. 17. 31. *Sepharvæi comburebant filios suos igne Adrammeleco & Hanammeleco diis Sepharvajimorum*. Queritur; Quale fuerit hoc utrumque idolum?

Resp. Utrumque Numen fuit unum idemque, & cum Molecho convenit: nam idem cultus Molecho & his duobus Numinibus adscribitur, scil. combustio filiorum per ignem. Porro queritur, Si sit idem cultus cum Molecho; Quare non eodem nomine hoc triplex idolum insignitur?

Resp. Respectu diversarum gentium, colentium hæc idola; & respectu diversæ figuræ quâ colebatur hoc idolum, etiam diversis nominibus fuit insignitum. Ammonitæ idolum hoc, cui sacrificabant filios suos, vocarunt Moloch; sed Assyrii *Adrammelec* & *Anammelec*. Moloch ergò quasi nomen generale fuit. Quemadmodum nomen בעל *Baal* fuit nomen generale multis competens; sed quatenus ad diversas restringitur gentes, etiam diversis nominibus fuit insignitum: ex. gr. *Ægyptiorum* ido-

lum fuit Baalzephon; Philistæorum Baal-zebub; Moabitarum Baal-peor: sic etiam nomen Moleci respectu diversarum gentium aliter fuit nominatum.

Deinde hoc idolum diversâ figurâ fuit cultum: Kimchi refert Adrammelech phasiani aut coturnicis, vel ut quidam volunt, equi effigie fuisse cultum. Posteriori sententiæ favet cæterarum gentium ἵππολατρεία cultus equorum, quem sustulit Josias 2. Reg. 23. 11. *Abolavit equos illos quos posuerant Reges Jehuda Soli, & currus Solis combussit igni.* Vide Hotting. in disp. de idolis.

Quartum idolum est Nergal, de quo legitur 2. Reg. 17. 30. *Homines Cuthi fecerunt Nergal.* Hebraicè dicitur נֶרְגַל Nergal. De hoc idolo primò queritur; Quid denotet propriè Nergal? Resp. Hottingerus ex Pantheo Kircheri citat Nergal esse vocem Samariticam, quæ idem denotat quod תרנגול gallus, vultque idolum esse ignis seu solis sub Galli figurâ. Kimchi Nergal Gallinam sylvestrem, & Jarchi Gallum gallinaceum fuisse ajunt. Sed illa Etymologia non videtur vera: נֶרְגַל enim non ponitur pro תרנגול. Seldenus Syntagm. l. 2. c. 8. ita scribit: *Nergal hæc sacra forsan vocabant vetustissimi Chaldaeorum (à quibus accepisse Persas, rectè conjectat Agathias historiarum 11.) quasi à נִיר Nir & גַּל aut גַּלְגַּל galgal aut גַּלְגַּל galal factum, quod utcunque ita vel fontem ignis lucisve, vel ignem aut lucem versatilem, imo πυράδεια poterit interpretari. Et optimè cum igne inextinguibili quem in Sacraribus illis, ut solis symbolum servabant, convenit.*

Secundò queritur; Quale fuerit hoc idolum Nergal?

Resp. Procul dubio fuit ignis idolum. Nam ignis antiquitùs apud Chaldaeos fuit cultus; adeo ut Ur Chaldaeorum, quod habetur Genesios Cap. xi. pro eorum Deo igne capiatur: *Ur enim ignem seu lucem denotat.* Maimonid. More Nev. l. 3. c. 30. de vetustissimo ignis cultu ita scribit; *Notum est quod Abraham natus est in gente quæ serviebat Igni, & in incredulitate illorum qui credebant quod non erat Deus alius nisi stella. — Dixerunt quod Sol & Luna sunt maximi Deorum.* Illi opinioni cum Abraham contradiceret, vinculis dicitur mandatus, bonis spoliatus, & in Canaan à Rege exterminatus. Volebant Solem omnia regere, nec alium Deum eo esse superiorem: & ignis erat Solis symbolum seu signum. Hoc idolum ergò Nergal sive ignis est Deus נַחֲוֹר Nahor, Gen. 31. 53. & dii alieni quibus servierunt Veteres Abrahæ ævo, Jos. 24. 2. Imo ante Captivit. Babyl. πυράδεια illa cultusque ignis inter Judæos fuerunt: nam חֲמָנִים 2. Chron. 34. quæ Rex Josias destruxit, sunt Pyrathæa talia; Diruerunt coram eo altaria Baalim, & חֲמָנִים simulachra comminuit. Per simulachra Rab-

bini

bini effigiem Solis intelligunt. Nam solem & calorem חמם *Chammah* vocant. Inde vox Chamanim sumitur pro sacris Solis sive simulachris sive septis aut pyraethæis. *Levit. 26. 30.* ait textus: *Ego elim nabo excelsa vestra, & exterminabo חמניכם* Camanechem, h. e. idola vestra Solis honori dicata, ut interpretantur Hebræi. Et quia Persæ hunc cultum à Chaldæis acceperunt, inde etiam ignem coluerunt. Persarum Dii fuerunt quidem multi, sed præcipuus erat Ignis, quem in omni sacrificio imprimis, ut Romani Janum, invocabant. Sic Strabo; ὁ τῷ ὁ ἄν θύσῳσι θεῷ, πρῶτον τῷ πυρὶ θυχόνται. *Vide Scldeum loco cit.*

Tertio queritur; Quomodo fuerit cultum hoc Ignis idolum?

Resp. 1. Persæ usulem ignem mundè tractabant, nec licitum erat talem ignem immunditiis polluere. Hinc Euphrates Persa apud Dioscoridem Antholog. 111. c. 14. corpus suum vetat cremari, ne ignem inquinaret — — — τῷ πυρὶ ὃ μὴ ναί,

ἢ μὴ τῷ χαλεπῷ πικρότερον θανάτῳ.

Ignem autem polluere nobis acerbius est amarâ morte.

2. Deinde Sacella sive templa πυραθῆα vel πυρεῖα dicta, Igni consecrabant, in quibus idolum Ignis inextinguibilis servabatur. Strabo tanquam oculatus testis lib. 15. hoc affirmat; *In Cappadocia, magna est Magorum multitudo, qui Pyrethi dicuntur. Multa item Persicorum divum sana. — — — Sunt etiam πυραθῆα sacraria quaedam memoratu digna. Horum in medio ara est in qua cinis multus. Ignem ibi inextinguibilem servant Magi, &c.*

3. Colebant Ignem ut Deum suum, & tanquam solis symbolum. Chaldæi tandem cultum religiosum & Soli & Igni detulerunt, quod cum Abraham præstare nolisset, patriâ ejectus est. *Vide Hottingerum Smeg. Orient. p. 293. & in disput. ante à cit.* Quæ de Persis hîc probavimus, etiam inter Chaldæos videntur fuisse usitata: nam Persæ hujus Idoli cultum didicerunt à Chaldæis.

Quintum idolum est *Nisroch*, de quo bis agitur, 2. Reg. 19. 37. & Ies. 37. 38. *Factum est ipso se incurvante in æde Nisrochi Dei sui, &c.*

Queritur; Quale sit idolum Nisroch? Resp. Notæ marginales in Bibliis Belgicis dicunt esse Deum Ninevitarum. Seldenus Syntagin. l. 2. c. 10. ait; *Numen erat Assyriorum, templum ejus, ut videtur, in Nineve. De eo præterquam quæ in his locis leguntur, me nec quidquam scire nec hæctenus legisse fateor.* Lxx. Seniores in 2. Regum libro illud idolum vocant Μεσopaχ, in Iesaiâ verò Ασπαχ. Kircherus in Pantheo putat fuisse naviculæ imaginem, quæ arcam Noæ repræsentaret. Hoc ut probet, putat historiam Noachi, diluvium, arcæ quietem, & reliquias ejus Orienti fuisse notissimas; eas

arca reliquias putat ab Orientalibus in medicinam esse conversas, & ab aliis etiam cultas. Hinc Assyrios mutuassee suum נסרן h. e. נסרא *tabulam Noachi*; adeo ut arcula fuerit, sive navicula ab Assyriis culta. Alii verosimiliter explicant נסרן per נסרא *aquilam vel avem Noachi*. Hebraeis enim נסר est *aquila*, & Arabibus נסר *Accipiter*. Hottingerus citat ex Talmude Tract. *Abhoda Zara* textum, in quo fit mentio נסרן *Aquila Arabica*, quia, ut Baal Aruch explicat, *in Arabia fuit Aedes idololatrica, in qua figura aquila lapidi fuit insculpta quam adorabant.*

Sextum idolum est *Nibchas*, & septimum *Thartak*, de quibus legitur 2. Reg. 17. 31. *Havai fecerunt Nibchas & Thartak. Queritur; Qualia fuerint hæc idola?* Resp. Kimchi & Iarchi ajunt idolum *Nibchas* *Canis* imaginem retulisse, & *Thartak* figuram *Asini*. Ut ut sit, fuerunt idola sub diversâ figurâ culta.

An *Succoth Benoth*, de quo scribitur 2. Reg. 17. 30. *Homines Babelis fecerunt Succoth Benoth*, etiam sit Assyriorum idolum, non satis constat. Kimchi & Jarchi volunt *Succoth Benoth* esse כמות תרנגולת עם אפרוחיה *Imaginem gallinae cum pullis suis*. Alii interpretantur *Succoth Benoth* per *tabernacula filiarum*. Sed Lxx. scribunt Βεϑθ, tanquam proprium Numinis vocabulum. Seldenus Syntag. l. 2. c. 7. ab antecedentibus dissentit, cum ait; *Atqui explosis omnino Rabbiorum lyris, Succoth Benot non tam Deum aliquem Deamve quàm fanum ipsum ritusque circa illud sacros denotare censemus.* Ipsissimum enim erat *Babyloniae Mylitta* sive *Veneris Urania templum*, ubi puellæ corollis revinctæ, & sedentes singulis in spatiis, quæ funiculis erant distincta, hospites opperiebantur, qui ritè imploratâ *Venere Mylitta*, pecuniâque quantulâcunque datâ cum eis à fano subductis rem haberent. Nec cuiquam fas erat prius discedere quàm ad hunc ritum fuerit ad res *Venereas* electa. Unde fiebat, ut per biennium nonnunquam & triennium expectarent, quæ deformes, miseræ. Lege patriâ omnibus fœminis erat commune ut semel in vita ita desidentes cum advenis consuetudinem haberent. Hi ritus videntur Levit. 12. 29. vetiti, *Non publicabis filiam tuam, ut facias scortari eam.*

Sequuntur *Aegyptiorum* idola, quæ sunt *Ciun* sive *Rephan*, *Thammuz*, *Teraphin*, *Apis* sive vitulus aureus, & *Baal-zephon*.

De ׀ׁ? *Ciun* agitur Amos 5. 26. *Portastis tabernacula Molech vestri, & Ciun imaginem vestram, stellam Deorum vestrorum, quam fecistis vobis.* Hic textus allegatur in Novo T. Act. 7. 43. ubi pro Hebraico *Ciun* in quibusdam exemplaribus habetur Ρεμφαν *Remphan*, in aliis Ρεφαν *Rephan*, vel Ρεϕαν. Origenes locum illum citans habet Ρεμφαν. Seldenus Syntag. l. 2. c. 14. ait; *Pro Ρεφαν stant plerique codicum vulgatorum, atque ita legebant & Syrus*

Syrus & Arabs interpretes. Lxx. Seniores pro *Ciun* in Amozo posuerunt *Raiphān*, quos Lucas in allegatione hujus textus sequutus est: nam *Ciun* & *Raiphān* sive *Rephan* idem idolum denotant. Drusius putat Sacros Scriptores *Actor.* 7. 43. pro *Rephan* debuisse scripsisse *Kephan*, quasi conveniens cum Hebr. כִּיפָן *Chevan*, Amos 5. 26. sed errasse scribendo *Rephan*. Verum piaculum esto tale quid sentire de iis, qui, Spiritu S. dictante, ex Veteri T. ad rem Christianam promovendam, quid adduxere.

Primò queritur; Unde Rephan derivetur?

Resp. 1. Qui legunt *Remphan* vel *Romphan*, deducunt quasi à רמפאן, & sic tanquam *Jovem altitonantem* significaret. 2. Alii derivant à *Repha Gigante*, quasi olim *Hercules*, qui sub imagine Gigantis cultus fuit, per *Rephan* denotatus esset. 3. Alii volunt *Rephan* esse vocem Ægyptiacam; & illi iterum abeunt in duas classes. *Primò*, quidam putant *Herculem* Ægyptiorum *Chon* dici. Sed hoc non placet Seldeno: quia credit nondum constare *Herculem* Ægyptium eâ voce denotari. *Secundò*, Hottingerus admodum probabiliter vocem *Rephan* simpliciter agnoscit esse Ægyptiacam, & denotare Saturnum. Hoc probat. 1. Autoritate Versionis N. T. Copticæ sive Ægyptiacæ, quæ habet *Rephan*. 2. Consensu tum Commentariorum Copticorum in *cap.* 7. *Actor.* tum Lexici Arabico-Coptici, quod septem planetas ordine recenset, & inter eos Πήφάν *Saturnum*. Judicamus ergò *Rephan* esse vocem Ægyptiacam primitivam, quæ à nullâ aliâ voce derivatur, & denotare Saturnum.

Secundum Ægyptiorum idolum est *Thammuz*, de quo legitur *Ezech.* 8. 14. *Et introduxit me ad ostium portæ domus Jehovæ quæ est ad Aquilonem, & ecce ibi sedebant mulieres* תַּמְּזִי אֶת הַתַּמְּזִי *plangentes Thammus*. De hoc idolo *primò queritur; Quot modis scribatur hoc Idolum?* *Resp.* Vox hæc ambigüe scribitur. Hebraicè est תַּמְּזִי Lxx. scribunt *Ταμμυζ* vel *Ταμυζ*. Alii *Thamar*, vel *Thamut*. Herodotus & Plutarchus legunt *Ammuz*.

Secundò queritur; Cujus originis sit vox תַּמְּזִי, & quid denotet?

Resp. Est vox originis Ægyptiacæ: & cultus hujus idoli ab Ægyptiis descendit ad Judæos. Præterea *Thammuz* duo significat; primo Ægyptiis abstrusum & occultum significat, ut *Manetho Sebennites* apud *Plutarchum* interpretatur; quamobrem sacra illius quoque erant opertanea: secundò denotat mensem quartum, sive Junium: quia hoc mense hoc festum *Thammuzi* celebrabatur.

Tertiò queritur; Qualis persona, sive quale idolum fuerit Thammuz?

Resp. Sunt variæ sententiæ. 1. *Jarchi* putat *Thammuz* fuisse idolum, quod intrinsecus calefaciebant; præterea putat oculos ejus fuisse plumbeos,

beos, qui calore ita fuerunt calefacti, ut videretur lacrymare. 2. Kimchi refert esse quosdam qui putent fuisse imaginem, in cuius oculos plumbum imponeretur, quæ & admoto igne & plumbo liquefacto, flere videretur. 3. Maimon More Nev. l. 3. c. 29. talem fabulam, quam originem huius idoli putat, enarrat; *Propheta falsus cum predicaret cuidam regi, ut serviret septem stellis & signis duodecim, præcepit Rex eum interfici gravi morte. Nocte verò mortis ipsius convenerunt omnes imagines ab extremis terræ in palatio Babylonis ad imaginem auream, quæ erat imago solis; & pendebat inter cælum & terram, & prostravit se in medio palatii, & omnes imagines circumquaque, & narravit eis quicquid contigerat Thammuz. Imagines vero flebant & lamentabantur per totam noctem. Et consuetum est quotannis in principio diei mensis Thammuz lamentari & flere super Thammuz.* 4. Reiectis sententiis præcedentibus Thammuz ab aliis dicitur esse Osiris, Rex Ægyptiorum à Typhone vitâ privatus, quem amissum quotannis in Ægypto defleri iusserat Isis. Hæc Isis præstigiis suis & incantationibus magicis tantam sibi & marito auctoritatem apud Ægyptios comparaverat, ut pro Diis haberentur, & mense quarto colerentur. Assyrii & Phœnicii Thammuz aliter vocant אֲדֹנִים, alii Αἰδωνίς. Persæ vocant Abobam. Vide Hottingerum in cit. disput.

Quarto queritur. Quales fuerint illa fœminæ quæ deflebant Thammuz?

Resp. Junius per fœminas intelligit Sacerdotes Isidis impudicissimas, quæ phallos & ithyphallos gestabant, indutæ vestibus lineis, & publica lupanaria incolebant in domo Jehovæ cum pueris meritoriis, Osiridis administris.

Quinto queritur; Quomodo hoc idolum fuerit cultum?

Resp. 1. Colebatur planctu; ita testatur Ezechiel & plangebant Thammuz. Hieronymus Comm. XII. ad Ezech. è fabulis notat Adonim interfectum ab apro, idque mense Junio. Revixisse autem & anniversarium ei celebratam solennitatem esse, in qua plangitur à mulieribus quasi mortuus, & postea reviviscens canitur atque laudatur. 2. Colebatur gaudio: sic apparet ex loco Hieronymi jam cit. Nam non tantum propter mortem Osiridis plangebant, sed etiam propter ejusdem reditum onusti gaudio incedebant. Plutarchus scriptum reliquit mortem Osiridis & reditum eodem tempore celebrata: credunt enim Adonim ab inferis reducem fuisse.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA QUARTA,

Quæ est pars tertia

De IDOLIS VETERIS T.

Dola Ægyptiorum sunt Rephan, Thammuz, Teraphin, Apis & Baal-zephon. De Rephan & Thammuz egimus, sequitur jam ut de tertio idolo, scil. de Teraphin agamus, cujus quindecim in locis per contextum sacrum Veteris T. fit mentio.

Primò queritur; Unde vox תרפים Teraphin derivetur?

Resp. Non est eadem omnium sententia. 1. Quidam derivant à תרף turpitudine quâ stipantur: hinc בית התרפא dicitur *domus turpitudinis, ignominia.*

2. Alii à רפה *remissum esse* deducunt: quia hominum manus reddunt remissas; vel quia res eorum est כמו נבואה רפה *tanquam prophetia vana & inanis.*

3. Aliis תרפים sunt שרפים quasi certus Angelorum ordo.

4. Hottingerus in *cit. disput.* vocem hanc arcessit ex Ægypto, ut sit composita ex Σῶς *cista*, & ἀπ' *bos*, h. e. *arca bovis*; est Numen cui Ægyptii multa tribuerunt miracula. Probat hanc Etymologiam. 1. Quia fabrica Teraphim ab Ægyptiis primùm fuit fabricata: ergò putat ibi etiam nomen fuisse excogitatum. 2. Quia in aliis locis Veteris T. etiam retinentur nomina Ægyptiaca, ut צפנת פענח nomen Josephi Gen. 41. 45. מולך Molech, &c. 3. Quia eadem S. literæ tribuunt Teraphin quæ Ægyptii suis serapidibus.

Secundò queritur; Quomodo aliter Teraphin vocentur?

Resp. 1. Genes. 31. 30. vocantur אלהים *Dii*. 2. Onkelos & Jonathan à formâ appellant צלמניא *images*, vel simulachra. 3. Ab effectis vocantur רחלן *Terriculamenta*, vel צלמי טעון *Images errorum*. 4. A fine מחוי *Indicantia* scil. futura: ita Chaldaeus Hof. 3. 4. תרפים transfert. Græci in Ezech. pro Teraphin habent γλυπτά *sculptilia*; in Genesi ἰδωλα; in libro Judic. θεραφεῖν, in Historia Michal & Davidis κενετάρια; in Hosea, δῆλγς; in Zacharia τὴς ἀποφθεγγομένων. Aquila vertit per μορφώματα vel φωτισμός.

Tertiò queritur; An Teraphin potuerint fabricari quovis anni & diei tempore?

Qq

Resp.

Resp. Hebræi ajunt Teraphin non potuisse fabricari nisi certo quodam tempore. Jarchi in Comm. 2 Reg. 18. 24. scribit : העשה אותן צריך לכון שעה אחת ושנה אחת ראוייה לכן *Qui faciebat ea opus habebat respicere horam certam, & annum certum, rei convenientem.* Aben Ezra in Genes. 31. ait : אחרים אמרים כי יש כוח בחכמי המולות לעשות צורה בשעות ידועות ותדבר הצורה *Alii dicunt, esse virtutem in Astronomis faciendi imaginem certis horis, ita quidem ut illa loquatur.* In libro Zohar in Genesin אמר ר' יהודה לא אתעבירו אלא *Dixit R. Jehuda: non conficiuntur (Teraphin) nisi certis horis.* Vide Hotting. Hist. Orient. l. 1. c. 8.

Quartò quæritur; Quæ fuerit forma & figura Teraphin?

Resp. 1. Aben Ezra in Genes. 31. & Kimchi in 1 Sam. 19. 13. ajunt, *Quidam dicunt, fuisse instrumentum aneum, eo factum, ut in eo apparerent partes horarum.* Cæteri volunt Teraphin habuisse figuram humanam. Hinc R. Levi ben Gerson ait, *Teraphin sunt imagines forma humana.* Hæc sententia potest confirmari exemplo Micholis, quæ loco Davidis Teraphin, h. e. imaginem humanam substravit in lecto. Hottingerus putat Teraphin ab initio quidem figuram humanam præ se tulisse, postea tamen factum ut Synecdochicè quælibet *μορφώματα* dicerentur Teraphin, sive humanâ sive bestiarum aut avium figurâ fuerint repræsentata.

Quartò quæritur; Quomodo hoc idolum Teraphin fuerit factum?

Resp. Elias in Thisbi ex Capitulis R. Eleazaris modum fabricandi Teraphin ita describit : *Maçtabant hominem primogenitum, cujus caput torquendo præscindebant (sive ungue secabant, aut manibus discerpebant caput ejus) caput verò abscissum sale & aromatibus condiebant, scribebantque super laminam auream nomen spiritus immundi, qua supposita capiti ejus, ponebant illud in pariete, incendentes coram eo candelas, & adorantes coram eo.* Atque cum ejusmodi loquutus fuit Laban. Eadem ferè habet Paraphrastes ille, qui Ben-Uzielis nomen in Pentateuchum falsò gerit Gen. 31. 19. Sed hæc omnia redolent fabulam, & ex traditionum colluvie videntur hausta. Hotting. ait : *Satius est dicere Teraphin figuras fuisse seu imagines, ad certum stellarum seu astrorum influxum compositas.*

Sextò quæritur; In quem usum hoc idolum Teraphin fuerit fabrefactum?

Resp. 1. Ut mala quælibet pelleret & averruncaret : propterea Teraphin vocantur à quibusdam *Ἀλεξήτῃριοι* Dii averrunci. Quomodo mala potuerint averruncare, an virtute quâdam naturali & astrorum influentiâ, an artis beneficio, vel an alio aliquo modo non satis ab authoribus explicatur. 2. Consulebant Teraphin tanquam oraculum ut futura cognoscerent, & Te-

& Teraphin dabant responsum. Zach. 10. 2. *Teraphin locuta sunt vanitatem.* Rabbinii inter causas, cur Rachel Teraphin patris sui sustulerit, hanc unam recensent, ne Labani illorum inspectione innotesceret, per quod iter illa abierat. Erant enim quasi Dii domestici & penates. Ideo Augustinus quæst. 94. in Genes. ait: *Quod Laban dicit, quare furatus es Deos meos, hinc est illud fortasse quod & augurari se dixerat.* Utrum Teraphin locuta fuerint spontè, an alio modo non satis constat. Jarchi ait ad Hos. 3. 4 מַדְבָּרִים מֵאֱלֹהִים Loquuntur ex se ipsis, & revelant occulta. Vide plura apud Seldenum Syntagm. de Diis Syris l. 1. c. 2.

Quartum Ægyptiorum idolum est *Apis* sive vitulus aureus, de quo legitur Exod. 32. De hoc variæ quæstiones moventur. *Primò quæritur;* Utrum hoc idolum propriè fuerit vitulus; an verò bos? *Resp.* Qui vitulum fuisse ajunt, probant sententiam suam ex voce עֵגֶל *vitulum* denotante, quæ vox etiam ab Interpretibus Græcis per μόσχον *vitulum* redditur. Etiam Onkelos, Interpretes Samaritanus, Arabs, & Syrus per vitulum transferunt. Imo Arabs textum Psal. 106. 20, ubi habetur שׁוֹר אָכַל עֵשֶׂב *Bos qui herbam depascitur*, reddit per *vitulum*. Accedunt Judæi & Muhammedani qui vitulum conflatum esse volunt.

Alii multo verosimiliùs & probabilius conjectant fuisse bovem. 1. Quia vox עֵגֶל non quemlibet notat vitulum; sed plaustralem propriè, adeoque juvenecam. Hinc Chaldaeus Hos. 13. pro עֵגֶלִים habet תּוֹרִיָּא *boves*. 2. Psal. 106. 19. 20. vitulus expressè vocatur bos: *Fecerunt vitulum, mutarunt honorem suum in formam שׁוֹר bovis comedentis herbam.* 3. Apollinarius in sua Paraphrasi vertit μόσχος κεραελαχῆς *vitulus cornu trahens*. 4. Vox μόσχος nonnunquam pro bove sumitur. Herodotus Ægyptiorum apim, qui bos fuit, appellat μόσχον. *Vide Hottingerum.*

Secundò quæritur; Quare Aharon & Israëlitæ potius bovem fecerint quàm aliud aliquod animal?

Resp. Hoc didicerunt ab Ægyptiis, qui bovem pro Deo colebant: nam à diebus Afethi, qui tempore Isaaci vixisse dicitur, bos apud Ægyptios in veneratione fuit. Sic ait Eusebius, ἐπὶ αὐτῷ δὲ μόσχος θεοποιηθεὶς Ἀφῆθις ἐκλήθη *Tempore ejus (Afethi) vitulus (bos) in Deorum numerum receptus Apis vocatur.*

Porro quæritur; Utrum Ægyptii bovem fœminam, an marem coluerint?

Resp. Utrumque: Bovem enim marem colebant Osiridi, & fœminam Isidi. Hinc huic Ægyptiorum cultui videtur opposita lex Deut. 4. *Ne se perdant, & Deo similitudinem faciant masculi aut fœmina.*

Adhuc quæritur; Quare Ægyptiis potius bos, quàm aliud aliquod animal in veneratione fu erit?

Resp. Hic cultus bovis, etiamsi videatur antea institutus, videtur tamen confirmatus occasione Josephi, prædicentis Pharaoni septem annos abundantiae & famis per septem vaccas.

Tertiò queritur; Cum certum sic Aharonem bovem fecisse ad similitudinem bovis Ægyptiorum; An ergò est quædam similitudo inter bovem illum & hunc?

Resp. Inter utrumque magna est similitudo. 1. Ratione materie: Aharon enim in aures avelli jussit, ut inde conflaretur vitulus aureus; atqui bos Ægyptiorum vocatur Βῆς διάχρυσος *bos aureus* vel *inauratus*: nam solè repræsentabat, cujus color auro convenienter exprimitur. Hinc Ægyptii nullos nisi rufos religionis causâ mactabant boves. Deinde libentius ex auro fecerunt, quàm ex aliâ viliori materiâ, ut in majori æstimatione apud plebem esset. 2. In bove Ægyptiorum erant varia signa, qualia etiam videntur fuisse in bove Aharonis: formavit enim illum stylo sculptorio. 3. Ægyptii in honorem bovis celebrârunt festum solemne, ut notat Suidas in voce ἀπίδες. Similiter Israelitæ celebrârunt festum, Exod. 32. 5. 6. *Aharon proclamavit festum, & populus sedit ad edendum & bibendum, & surrexit ad ludendum.* 4. Ægyptiorum bos tandem projiciebatur in aquam, idem etiam accidit huic bovi Aharonis, vers. 20. *Moses dispergens in superficiem aquarum jussit bibere filios Israelis.* 5. Respectu finis etiam est analogia inter utrumque bovem. Populus dicit vers. 1. *Age fac nobis Deos, qui anteeant nobis,* & vers. 4. *Hi sunt dii tui qui eduxerunt te è terrâ Ægypti.* Hæc eadem adscribebantur Ægyptiorum bovi: nam juxta Mercurium Trismegistum Osiris erat σωμαίων ἐκάς ἔθνης ἡγεμὼν καὶ ἰσχύς, καὶ ῥώμης καὶ διηγήτης *corporum uniuscujusque gentis dux, virium item & roboris Ductor.*

Quartò queritur; Quinam præcipuè moverint Aharonem ad conflandum hunc bovem?

Resp. Causæ motivæ dicuntur à Judæis fuisse profelyti Ægyptii, qui unâ cum Israëlitis ex Ægypto iverant. Illi enim assueti erant in Ægypto colere bovem.

Quintò queritur; An Israëlita ita coluerint hunc vitulum aureum, sicuti Ægyptii suum Apim sive bovem?

Resp. Nullo modo. Ægyptii enim colentes bovem peccarunt directè contra primum decalogi præceptum: nam pro Deo coluerunt suum bovem. Sed Israëlita contra secundum præceptum peccarunt: nam non directè voluerunt colere vitulum pro Deo: sed per vitulum, sive mediante vitulo, voluerunt verum Deum colere. Similiter Jerobeam 1 Reg. 12. 28. faciens duos vitulos aureos, quorum unum posuit Bethеле, alterum Dan, no-

ne, noluit eos esse propriè Deos, sed voluit populum per illos vitulos colere Deum.

Sextò quæritur; An fusio vituli tam grandè fuerit peccatum ut hodierni Judæi ejus poenam adhuc sustineant?

Resp. Tantum peccatum in conflando vitulo dicitur ab Israëlitis commissum, ut nec in hodiernum diem satis fuerit expiatum: ita dicit Moses Gerundensis, *אין לך ישראל פירענות שאין בה אנקיא מען העגל* *Non est tibi, Israël, ultio, in quâ non sit uncia de iniquitate Vituli.* Hinc putant se etiam nondum liberari à diuturno exilio: sed nugæ sunt.

Septimò quæritur; Quanti ponderis fuerit vitulus aureus Aharonis?

Resp. Judæi communiter statuunt vitulum ponderasse 125. talenta: ita Jarchi in *Cap. 32. Exodi.* In libro Zohar dicitur tantum ponderasse 120. Talenta. Sed unde probant ponderasse 125. talenta? *Resp.* Ex voce *מסכה* *Exod. 32. 4.* occurrente, quæ *conflatile* significat. Illa vox numericè denotat, si singulæ literæ in numerum resolvantur, 125. Ergò tot talentorum fuit vitulus. Sed inventum hoc Kabbalisticum meritò exploditur.

Octavò quæritur; An rubicundæ barbæ sint natæ ex potatione vituli aurei?

Resp. Vetustum est Hebræorum commentum de aureâ illâ potatione quam Moses exhibuit Israelitis. Putant inde natas aureo colore barbas, apud eos nimirum posterosque eorum, qui, cum vituli cultui maximè fuissent dediti, etiam pulverem illum avidius potando haurientes, & barbas & menta & maxillas superfluo liquore tingeabant. Hinc carmen tale à Petro Rhemenfi compositum est, quod legere est apud Seldenum *Syntag. l. 1. c. 4.* Aurum quod fudit Aaron descendit eorum

In barbas tantum, qui coluere bovem.

Nequitiaë plumbum barbæ monstratur in auro.

Et culpæ pondus aurea barba notat,

Quintum et ultimum Ægyptiorum idolum est *Baal-zephon*, de quo legitur *Exod. 14. 2. & Num. 33. 7.* *Ante baal-zephonem è regione ejus castrametamini ad mare.*

Quæritur, Utrum sit idolum; an verò urbs aliqua tali nomine insignita?

Resp. 1. Hebræi statuunt Baal zephonem esse idolum à Pharaonis Magis ad cælestium corporum posituras fabricatum, & juxta sinum Arabicum collocatum, observandi & retinendi utique Israelitas, irretiendi, & à destinatâ, divinitusque datâ profectione avertendi vim habens magicam. Hanc sententiam confirmat Paraphrasis, vulgò Jonathæ tributa, quæ Baal-zephonem transfert per *בַּאֵל זֶפְחוֹן* *Idolum Tzephon.* Aben Ezra statuitur hu-

jus sententiæ author. Etiam Kircherus vult fuisse idolum variâ figurâ expressum, quod Israelitas fascino suo detinuisse.

2. Seldenus *Syntag.* l. 1. c. 3. vult Baal Zephon non idolum sed urbem tantum fuisse, quæ hoc nomine fuit insignita, sicuti 1. *Chron.* 33. 7. Baal urbs quædam fuit. Ut ut sit, nos putamus Baalzephonem fuisse idolum; sed quod tale magicum fuerit, à Magis Pharaonis eum in finem ibi erectum, uti Hebræi volunt, fabulis & somniis judaicis adscribimus.

I V. Sequuntur jam Moabitarum idola, quæ sunt *Baal-peor* & *Camosch*. Baal-peor non tantum Moabitarum sed etiam Midianitarum idolum fuit. De eo legitur Num. 25. 3. *Copulato Israël cum Baal-peor; accensa est ira Jehova.*

Primò quæritur; Quomodo aliter appelletur hoc idolum Baal-peor?

Resp. Num. 25. 18. vocatur פֶּעוֹר Peor, Machinati sunt contra vos in negotio Peoris. Similiter cap. 31. 16. & Jos. 22. 17. Nondum purificavimus nos ipsos ab iniquitate Pehoris. Lxx. βαελπεγώρ scribingunt.

Secundò quæritur; Unde idolum פֶּעוֹר Peor sic vocetur?

Resp. Variæ & diversæ sunt sententiæ. 1. Jarchi ad Numer. 25. ait idolum Peor sic vocari רַעִי הַטָּבַעַת וּמִצִּיאֵין רַעִי Eò quod distendebant coram illo foramen podicis, & stercus offerebant; & hic, ait, erat cultus ejus. Nam פֶּעַר aperire sive distendere significat. Maimon in *More Nev.* p. 3. c. 46. hanc Etymologiam ferè confirmat, cum ait: Tu verò scis quod servitium idoli quod vocabatur Pahor (sive Peor) in temporibus illis erat, ut discooperiret se homo versus eum. Et idcirco præceptum est sacerdotibus ut facerent braccas, quibus cooperirent operienda in horâ sacrificii.

2. Alii derivant nomen ab hiante idoli ore, quasi os ejus fuerit apertum.

3. Alii deducunt à פֶּעַר בעל quod superius os pellis denotat; quasi hoc idolum in summitate pellem haberet, ut turpitudinem membri virilis ostenderet. Ut ut sit, Hottingerus putat hoc idolum sic vocari, vel quia sacra illa cultores nudi obierint; vel quod osculum diductis & reductis faucibus fixerint.

Tertiò quæritur; Quale fuerit hoc idolum?

Resp. 1. Orgines simpliciter idolum turpitudinis vocat, & dicit in *Numeros Homil.* 20. Cum multe sint turpitudinum species, una quedam ex pluribus turpitudinis species Beelphegor appellatur. 2. Isidorus *Originum* l. 8. Beelfegor interpretatur simulachrum ignominie. Idolum fuit quod Latini Priapum vocant, Deum hortorum. Assentitur etiam Hieronymus, qui similiter statuit Peor & Priapum esse eosdem. 3. Seldenus *Syntag.* l. 1. c. 5. ait: Peor vel Principem esse inter Divos relatum; vel montem, in quo huic idolo Peor sacra fiebant.

fiabant. Fuit enim mons *Peor* dictus *Num.* 23. 28. & templum, in quo hoc idolum colebatur, vocatur *Deut.* 3. 29. בית פער *Beth peor*. Seldenus ait, quod fœdæ libidines, quæ in historia Moabitidarum recensentur, non videantur esse à cultu *Peoris*, sed quod fuerint adjunctæ: nam Moabitides amafios suos, ut Deos patrios colerent, libidine pellexerunt. Ergo obscœni mores secundùm Eum non ad idolum *Peor*, sed ad populum referendi sunt, qui ad tales libidines fuerunt excitati.

Quartò queritur; Quomodo hoc idolum fuerit cultum?

Resp. 1. Sacrificiis offerendis: sic testatur *Moses Num.* 25. 2. *Invitarunt populum ad sacrificia Deorum suorum.* Hæc sacrificia erant inferiæ in memoriam defunctorum peractæ. Ita docet *Psalmista Psal.* 106. 28. *Copulaverunt se cum idolo Pehoris, & comederunt* זבחי מתים *sacrificia mortuorum.* 2. Temporibus *Mosis* etiam fuit cultum scortatione: *Num.* 25. 1. *Cœpit populus scortari cum filiabus Moabitarum.* Sed non videtur verosimile scortationem fuisse adjunctum necessarium sine quo hoc idolum non potuerit coli: nam Moabitæ sciverunt quidem se scortando nullum cultum Deo præstare potuisse.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA QUINTA,

Quæ est pars quarta & ult.

D E

IDOLIS VETERIS T.

Equitur alterum Moabitarum idolum Hebraicè צמֹשׁ *Cemosch*, & Græcè χαμῶς appellatum, cujus *Num.* 21. 29. & *Jer.* 48. 7. 13. fit mentio; Tunc confundetur Moab à Cemoscho, sicut confusa est domus Israël à Bethel, h. e. à vitulo aureo in Bethel sacro.

De hoc Primò queritur; Cujus originis sit vox *Cemosch*, & quid significet?

Resp. *Philo Judæus Allegor.* 11. ait, χαμῶς ἐρμηνεύεται ὡς ψηλάφημα *Chamos sonat ut contrectatio*, sive ut palpatio, quæ cœcis ferè propria est; & ait צמֹשׁ componi ex צ notâ similitudinis, idem denotante quod ὡς & צמֹשׁ contrectavit, palpavit; quasi Deum cœcum diceret, qui quidem oculos habet, sed non videt. 2. Alii à צמֹשׁ abscondidit deducunt, unde צמֹשׁ h. e.

h. e. סַתּוּר *Saturnus, absconditus*. 3. vel à כַּמֹּשׁ, unde כַּמֹּס *tetricus, ἀσχη-
γος*, qualis fuit Saturnus, qui omnes liberos, præter tres, Jovem,
Neptunum & Plutonem devoravit. 4. Vel ab Arabico כַּמֹּשׁ *properavit, ce-
ler fuit*, ob actionum celeritatem & excellentiam, quâ homines sui tem-
poris ex agresti vita ad humaniorem cultum traduxit. Vide Hottingerum
in *ſepè laudatâ diſput.* 5. Hieronymus ad *Jef.* 5. ait, hoc idolum & Baal-
peor eſſe idem; In Nabo erat Chamos idolum consecratum quod alio nomine
appellatur Baal-peor. 6. Kircherus putat eſſe Bacchum. 7. Alii Plutonem.
8. Multi verosimiliter putant denotari Saturnum, quam ſententiam plerę-
que Etymologiæ ſuprà allegatæ approbant.

Secundò queritur; Quomodo hoc idolum fuerit cultum?

Reſp. Pocock. p. 316. *Specim.* ex codicibus MSS. Maimon. hæc ſequen-
tia de hoc idolo eruit, כַּמֹּשׁ עֲבֹדָתוֹ בַּפְּרִיעַת הָרֹאשׁ וְשֵׁלָא יִלְבַּשׁ בְּגַד תְּפוּר, *Cemoſch; cultus ejus
peragebatur nudatione capitis, & ut quis veſtes ſutiles non induat, quæ omnia
apud illos manifeſta ſunt, & antè fuerunt ante conditam legem Iſraelitarum, h.
e. ante Muhammediſmum.*

Tertiò queritur? An hoc idolum ab Arabibus etiam fuerit cultum?

Reſp. Hoc confirmatur à Maimonide & Arabibus: nam Maimon loco
cit. hunc cultum illis adſcribit, cum ait, כַּמֹּשׁ הָיוּ אוֹמְרִים שֶׁנִּפְרַע רֹאשׁוֹ וְשֵׁלָא
יִלְבַּשׁ בְּגַד תְּפוּר בַּתְּפוּרוֹת הוּא כְּרִי שֶׁנִּכְנַע לִפְנֵי הָאֵל יִתְעַלָּה וְלִזְכוֹר הֵיאֵךְ יַעֲמֹד
אֲרֵם מִקְבְּרוֹ *Iſmaëlita autem nunc dicunt; ideo nos caput nudamus, & veſtes ſu-
tiles non induimus, ut nos coram Deo ſubmittamus, & cogitemus, quomodo ſur-
recturus ſit homo è ſepulchro.* Arabes templum Meccanum Saturno, h. e.
Cemoſcho conſecrârunt. *Vide plura apud Hottingerum.*

V. Zidoniorum idolum ſuccedit, עֲשֶׁתְרוֹת *Aſtaroth* vel *Aſtarte* voca-
tum, de quo legitur *1 Reg. 11. 5. 33.* *Eò quod dereliquerunt me, & incur-
varunt ſe Haſchthoreth deæ Tzidoniorum.* Similiter *Jud. 2. 13.* etiam Phi-
liſtæi hoc idolum coluerunt.

De hoc primò queritur; Quid propriè hoc idolum denotet?

Reſp. Vox hæc eſt ambigua, עֲשֶׁתְרוֹת propriè denotat *Gregem*, in plur.
עֲשֶׁתְרוֹת, *Deut. 7. 13. & 28. 4. 2.* Eſt nomen urbis *Deut. 1. 4.* אֲשֶׁר יוֹשֵׁב
בְּעֲשֶׁתְרוֹת *Qui habitabat Haſchtherothis.* 3. Verosimile eſt Aſtaroth eſſe no-
men imaginum, ovium formam habentium, quas pro deabus colebant
Tzidonii & Philiſtæi; ita vult Kimchi, צִלְמִים עֲשׂוּיִים בְּצוּרוֹת עֲשֶׁתְרוֹת *Ima-
gines factæ ad formam ovium.* Templum, in quo colebatur hoc idolum,
vocatur *1 Sam. 31. 10.* עֲשֶׁתְרוֹת בֵּית *domus Haſchtaroth;* in hæc ſuspende-
runt arina Saulis. Kimchi hoc idolum à plur. appellativo עֲשֶׁתְרוֹת *Deut. 7.*
13. Sca-

13. Scaliger verò à victimarum multitudine deducit retentâ eâdem radice. Philastrius Astar virum, & Astaroth mulierem esse ait.

Secundò queritur; Quot modis hoc idolum scribatur?

Resp. 1. Scribitur אשתרת *Ashtoreth*. 2. אשור אשור אשור *Astaroth*, *Jud.* 11. 13. & *Sam.* 7. 12. 3. Seldenus *Syntag.* p. 232. putat non repugnare, quo minus idem idolum per similitudinem vocetur אשכרה *Aschera*, *lucus*; quia variis in lucis plures sub Astartes seu Astaroth nomine Deæ in veneratione habebantur. 4. Lxx. Seniores legunt Αἰσάρτην, & author Chronici Alexandrini Εἰσαρτην.

Tertiò queritur; Quale idolum denotetur per Astaroth?

Resp. 1. Lucianus in libello περὶ συρίας θεῶν opinatur esse Lunam, cum ait, Αἰσαρτην δ' ἐγὼ δοκέω σεληναίαν ἑμμεναι *Astartem lunam esse opinor.*

2. Alii putarunt esse Venerem sive Junonem. Cicero de Natur. Deorum l. 3. ait; *Quarta Venus Syria Tyroque concepta, quæ Astarte vocatur.* Phœnices testibus Philone, Herodiano, eam simul Lunam dicebant. Vocatur בלתי שמים *domina seu regina cæli*, sive Juno Olympia. Seldenus ait hæc nomina Lunæ, Veneris, Junonis, &c. esse confusa, quando de Diis Asiaticis sermo est; *Minerva autem, Junonis, Veneris, Lunæ nomina sunt ita, cum ad Asiaticos Deos respexeris, confusa, ut qui Minervam Belisamam, Junonem Belisamam, Venerem, aut Lunam dixerit; idem semper ipsum dixerit.*

3. Vocatur etiam Astarte Urania, quæ vox idem omnino valet apud Phœnicias, quod Iuno Lucina apud Latinos. Deducitur Urania ab Hebræo אור luce, Nun in fine adjecto aut per se solum, aut cum Iod, quod passim fit à Syris, quasi אורן vel אורני, in fœmin. verò אורניא h. e. *Lucidus & lucida*, aut *Lucinus & Lucina*. Sicuti Luna respectu luminis vocatur Urania, sic respectu luminarium minorum ratione lucis appellatur Ἀστροάρχη *Astroarcha*, ἀπὸ τῆς τῶν ἀστέρων ἀρχῆς *ab imperio quod in astra exercet*, h. e. *Regina planetarum*, vel ut Horatius loquitur de Luna, *Siderum Regina*. Per Astaroth ergò denotatur Luna, Venus, vel Iuno. Atqui Astaroth proponitur genere Masculino אלהי צדונים *Dii Zidoniorum*: ergò non denotatur fœmina. *Resp.* S. Scriptura, nec prisca mysteria gentium sexum idolorum distinguunt. Hinc ajunt Venerem marem & fœminam fuisse; etiam Romani & Græci eandem barbatam & armatam coluerunt. Ad hæc idolo Baal aliquando articulus Masculini, nonnunquam fœminini generis præponitur. *Vide supra disert. 42.*

V I. Philistæorum idolum est בעל זבוב *Baal-zebub*, de quo legitur 2 Reg. 1. 2. *Achazias mittens nuncios dixit, ite, consulite Baal-zebub, Deum*

Hekronis, an sanitatem recepturus sim ex morbo.

De hoc idolo primò quæritur; Quid significet Baal-zebub?

Resp. Idem denotat quod Dominus sive Deus Musca aut Muscæ. Flavius Iosephus Deum Accaronitarum vocat *Μῦαυ Muscam*. Eo nomine etiam Lxx. Seniores & Gregorius Nazianzenus hoc idolum vocarunt.

Secundò quæritur; Quare hoc idolum à Muscis nomen acceperit?

Resp. 1. Quidam ajunt hoc idolum sic fuisse vocatum, quia ab Accaronitis invocabatur, ut abigeret muscas, à quibus illi vexabantur. 2. Vel quia multæ muscæ erant supra sacrificia, quæ in honorem illius idoli offerebantur, quum veri Dei sacrificia nunquam muscæ infestarent, ut legitur in *Pirke Aboth* cap. 5, *Non conspecta est musca in domo mactationis*. 3. Procopius Gazæus putat sic vocari, quia hoc idolum figuram muscæ habuit. Prima sententia magis arridet.

Tertiò quæritur; Utrum hoc idolum sic fuerit vocatum ab ipsis Accaronitis; an verò à Iudæis in ignominiam idololatrarum?

Resp. Nos putamus ita vocatum fuisse ab ipsis Accaronitis in honorem idoli, & non à Iudæis. Ratio 1. Quia ejus tanquam Numinis venerandi fit mentio ab Ahazia, 2. Reg. 1. 2. *Ite & inquirete Beel-zebub*. An Numen, quod de salute consularet, inhonesto nomine compellaret? 2. Si à pellendis muscis, vel à figurâ muscæ sic fuit vocatum: ergò per ignominiam ita non fuit appellatum.

Quartò quæritur; Quare Accaronitæ hoc idolum coluerint?

Resp. Ut muscas pelleret, quibus regio Accaronitarum vehementer infestabatur. Hic cultus videtur habuisse originem ab Ægyptiis, qui tali cultu voluerunt abigere muscas, quibus propter Nili eluviam abundabant: ita statuunt Kircherus & Aben Nephis, Scriptor Arabicus. Quod propterea hoc Numen invocatum fuerit, testatur Plinius *Hist.* 10. cap. 28. *Cyreniaci Achorem Deum (invocant) muscarum multitudine pestilentiam afferente, quæ protinus intereunt postquam litatum est illi Deo*. Etiam hoc idolum de rebus futuris consuluerunt, uti ex exemplo Ahaziæ 2. Reg. 1. 2. apparet.

Quintò quæritur; Quare hoc idolum Mat. 12. 24. in Novo T. vocetur Beel-zebul, & quid denotet Beel-zebul?

Resp. Beel-zebul est Deus vel dominus stercoreis vel stercoreus. Hoc nomen non tantum in Græca versione, sed etiam in Arabicâ, Commentariis Origenis, Athanasii, Cyrilli & Chrysostomi ita retinetur. Hoc nomen in Novo T. Metaphoricè per contemptum Diabolo datur, quasi ille, cui in Veteri T. putatitium dominium in muscas datur, sit Deus stercoreus, Deus nullius pretii. S. Scriptura ab adjunctâ vanitate & turpitudine vocat

eat idola אלילים, quia sunt nihil; vel גלולים *stercoreos*, Ezech. 23. 3. Ita solent Iudæi per mutationem literæ vel literarum quarundam nomina κατ' ἐσφαμίαν quibusdam data in κακοσφαμίαν mutare: ex. gr. Fictus ille Messias, בר כוכב *filius stelle* antea dictus, postea vocatus est בר כוזב *filius mendacii*.

VII. Succedit Asdodæorum idolum דגון *Dagon* appellatum, de quo legitur Judic. 16. 23. *Satrapæ Philistæorum congregati sunt ad celebrandum sacrificium Dagoni Deo suo.* & 1 Sam. 5. 2. 3. 4. 5. 6. 7. *Ecce jacebat Dagon coram eâ in terra, &c.*

De hoc idolo primò *quæritur*; Unde derivetur nomen דגון *Dagon*?

Resp. 1. Quidam derivant à דגן *frumento*: ita Philo Byblius δαγών, ὁ ἐστὶ σιτῶν *Dagon est frumentarius*. Hinc Dagon statuitur esse primus inventor frumenti, & aratri repertor. Fuit ergò quasi Jupiter aratrius. Potest etiam vocari Asdodæorum Saturnus: nam ille primus inventor agriculturæ fuisse dicitur; & propterea cum falce depingi solet. Sed hæc Etymologia est falsa.

2. Alii meliùs Dagon deducunt à דג vel דגה *pisce*: nam semipiscis fuit. Kimchi 1 Sam. 5. 4. verba illa רק דגון נשאר עליו ita explicat, *Tantummodo forma piscis relicta est in eo*. Junius, *Tantum quod referebat piscem remanserat in eo*. A pisce ergò nomen habuit. Seldenus ait, *Dagonis figura fuit ex humanâ & marinâ mista. Corpus ei Marinum fuit; sed facies humana, manus item & pedes*. Rabbini ajunt Dagonem à parte inferiori usque ad umbilicum repræsentasse piscem; ab umbilico verò unâ cum parte superiori hominem. Ut ut sit, saltem Dagon partim hominem, partim etiam piscem repræsentavit.

Secundò quæritur; Cujus generis sit idolum Dagon?

Resp. S. Scriptura ei Masculinum genus tribuit, etiam LXX. Seniores, δαγὼν πρεσβυτέρως ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ. Profani authores scæmininum genus ei assignant, cum vocatur *Atergatis* pro *Adertagis*

Tertiò quæritur; Quomodo Dagon ab aliis authoribus vocetur?

Resp. Hoc idolum ab aliis gentibus etiam fere fuit cultum: hinc vocatur Berofo & Appollodoro ὠδυνης, quod dicitur fuisse animal biceps, è cujus caudâ nascebantur pedes, humanis similes. Vox ei humana ex mari Erythræo emersum Babyloniam pervenisse ajunt, occidente verò sole in mare rediisse, moremque hunc quotidie velut ἀμφίβιον repetiisse; ab eo homines omnifarias artes, literas, agriculturam, &c. didicisse. Hæc fere conveniunt cum Dagone. Vide Seldenum. 2, Vocatur *Atergatis*, *Adergatis*, *Atargata*, *Adargidis* & *Atargatis*, quæ sunt corrupta vocabula ex דגן אריר *piscis magnificus*.

Quarto queritur; Quomodo hoc idolum fuerit cultum?

Resp. Variis modis. 1. *Sam.* 5. 2. habetur, quod arcam induxerint in templum Dagonis: ergò illud in honorem ejus fuit fabricatum.

2. Solennitates sive festa in honorem hujus idoli instituerunt, *Judic.* 16. 23.

3. Syri & Ægyptii ob cultum Dagonis ab esu piscium abstinuerunt: nam timebant ne sibi membra, si animalibus hisce vescerentur, à vindicta Dei intumescerent, ulceribus scaterent, aut tabe consumerentur.

4. Magni faciebant columbas, persuasi columbam miræ magnitudinis ovum fovisse, indeque Deam illam edidisse: Unde *Tibull.* l. 1. ait; *Alba Palæstino sacra columba suo.*

VIII. Ultimò sequitur explicandum idolum Syrorum גַּד *Gad* appellatum, de quo legitur *Gen.* 30. 11. *Dixit Lea בגַּד bagad, & vocavit nomen ejus Gad.* Et *Jes.* 65. 11. *Qui ponitis לגַּד Laggad mensam.*

Queritur; Quid propriè in Genesi significet Gad?

Resp. 1. Hebræi fortunam bonam intelligunt, & volunt Leam ita loquutam esse, quasi partui benè esset ominata.

2. Latini vertunt per feliciter.

3. Alii volunt מַל מוֹב *Jovis stellam* denotari, quæ liberorum generationi radiis suis conducere dicitur.

4. Alii interpretantur per duas voces *Venit fortuna*, Onkelos habet אַתָּא גַּד *Venit fortuna*. Jonathan אַתָּא מוֹלָא טַבָּא *Venit fortuna bona*. Potest significare fortunam: quia Lea, Syro patre nata, aliquid superstitionis videtur retinuisse, si non crasso Syrorum sensu pravâ tamen consuetudine; uti loquitur Hottingerus. *Mercerus Jes.* 65. ait, *Gad sidus est.* Putatur צַדִּיק h. e. Jupiter, non libra, ut vult *Augustinus*, quod sit mitis ac clemens planeta; alii Mercurium dicunt; quidam recentiores Martem ab agmine, quod גַּדִּיק dicitur. *Seldenus Syntag.* l. 1. c. 1. ait *Gad* in utroque loco denotare Numen commentitium: In utroque igitur loco tam *Mosis* quam *Jesaiæ* τὸ *Gad* inter Numina commentitia censendum esse, æquum est ut existimemus, ipsamque Fortunam, ejusque, uti vocant, Sortem, Sydus fortunatum, aut militiam, seu exercitum cœli, qui *Fortunæ* autor & dispensator *Fati* habitus est, ea denotatum. Hæc de Idolis Veteris T. dicta sufficiant.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA SEXTA,

D E

SYNEDRIIS HEBRÆORUM.

Ntequam de pœnis Politicis & quibusdam Ecclesiasticis, olim inter Iudæos usitatis, agamus, ante omnia de Synedriis, per quæ pœnæ hæc determinabantur, agendum erit. Synedrium fuit triplex, *Maximum* constans Lxxi. Viris; *Majus* XXiii. Viris; & *Minimum* constans tantum tribus Viris. De primo Synedrio Lxxi. Virorum hæc sequentia quærentur.

Primò quæritur; Quali nomine Hebræi soleant vocare illud maximum Synedrium? Et cujus originis sit illud nomen?

Resp. 1. Ab Hebræis solet vocari סנהדרין *Sanhedrin*, h. e. Synedrium, confessus Iudicum vel doctorum, docentium jura divina & humana, confessus Senatorum, Seniorum. Per Apocopen dicitur סנהדרין. Elias in Thisbi ait סנהדרין esse pluralis numeri, & in singulari nunquam dici סנהדרין *Sanheder*, Matt. 16. 21. Viri & Sanhedrin nominantur πρεσβύτεροι *Seniores*, & confessus talium Seniorum Act. 22. 5. vocatur πρεσβυτέρειον *Presbyterium*, *seniorum ordo*, *Senatus Ecclesiasticus*.

2. Sanhedrin vocatur etiam contractè סנהדרין abjectâ literâ ה.

3. Vox hæc סנהדרין est Græcæ originis, & propterea ejus propria significatio à Græcis est mutuanda. Græcè dicitur συνέδριον vel συνέδριον *confessus*, scil. Iudicum, ex συνέ & δριον *sella*. Hoc confirmat Elias in Thisbi, cum ait סנהדרין לשון יון ממש *Sanhedrin est vocabulum planè Græcum*.

Multi Rabbini, Græcam hujus vocis originem ignorantes, mirum in modum in Etymologiâ ejus investigandâ hallucinati sunt. 1. Quidam derivarunt ex סן *Lex*, & סנהדרין *repetentes*, *versantes*, quasi Seniores סנהדרין *repetiissent*, vel explicassent Legem commentariis. 2. Alii, quasi סנהדרין *Odio habuerint acceptationem vultus in judicio*. 3. Alii quasi סנהדרין *Odio habuerint munera*. Sed falluntur omnes. Vide Lex. Talm. Buxtorfii.

Secundò quæritur; Quis primò instituerit Sanhedrin? Et quandiu duraverit?

Resp. 1. Moses jussu Dei instituit Sanhedrin, Numer. 11. 16. 17. Dixit Jehova Mosi, congrega mihi septuaginta viros è Senioribus Israël, quos nosti es-

Quarto queritur; Quomodo hoc idolum fuerit cultum?

Resp. Variis modis. 1. *Sam.* 5. 2. habetur, quod arcam induxerint in templum Dagonis: ergò illud in honorem ejus fuit fabricatum.

2. Solennitates sive festa in honorem hujus idoli instituerunt, *Judic.* 16. 23.

3. Syri & Ægyptii ob cultum Dagonis ab esu piscium abstinuerunt: nam timebant ne sibi membra, si animalibus hisce vescerentur, à vindicta Dei intumescerent, ulceribus scaterent, aut tabe consumerentur.

4. Magni faciebant columbas, persuasi columbam miræ magnitudinis ovum fovisse, indeque Deam illam edidisse: Unde *Tibull.* l. 1. ait; *Alba Palestino sacra columba suo.*

VIII. Ultimò sequitur explicandum idolum Syrorum גַּד *Gad* appellatum, de quo legitur *Gen.* 30. 11. *Dixit Lea בגַּד bagad, & vocavit nomen ejus Gad.* Et *Jes.* 65. 11. *Qui ponitis לגַּד Laggad mensam.*

Queritur; Quid propriè in Genesi significet Gad?

Resp. 1. Hebræi fortunam bonam intelligunt, & volunt Leam ita loquutam esse, quasi partui benè esset ominata.

2. Latini vertunt per feliciter.

3. Alii volunt מול מלכ *Jovis stellam* denotari, quæ liberorum generationi radiis suis conducere dicitur.

4. Alii interpretantur per duas voces *Venit fortuna*, Onkelos habet אַתָּא גַּד *Venit fortuna.* Jonathan אַתָּא מולא טבָּא *Venit fortuna bona.* Potest significare fortunam: quia Lea, Syro patre nata, aliquid superstitionis videtur retinuisse, si non crasso Syrorum sensu pravâ tamen consuetudine; uti loquitur Hottingerus. *Mercerus Jes.* 65. ait, *Gad sidus est.* Putatur צַדִּיק h. e. Jupiter, non libra, ut vult Augustinus, quod sit mitis ac clemens planeta; alii Mercurium dicunt; quidam recentiores Martem ab agmine, quod גַּדִּיק dicitur. *Seldenus Syntag.* l. 1. c. 1. ait Gad in utroque loco denotare Numen commentitium: In utroque igitur loco tam Mosis quam *Jesaiæ* גַּד Gad inter Numina commentitia censendum esse, æquum est ut existimemus, ipsamque Fortunam, ejusque, uti vocant, Sortem, Sydus fortunatum, aut militiam, seu exercitum cœli, qui *Fortunæ* autor & dispensator *Fati* habitus est, eo denotatum. Hæc de Idolis Veteris T. dicta sufficiant.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA SEXTA,

D E

SYNEDRIIS HEBRÆORUM.

Ntequam de pœnis Politicis & quibusdam Ecclesiasticis, olim inter Iudæos usitatis, agamus, ante omnia de Synedriis, per quæ pœnæ hæc determinabantur, agendum erit. Synedrium fuit triplex, *Maximum* constans Lxxi. Viris; *Majus* XXii. Viris; & *Minimum* constans tantum tribus Viris. De primo Synedrio Lxxi. Virorum hæc sequentia quærentur.

Primò quæritur; Quali nomine Hebræi soleant vocare illud maximum Synedrium? Et cujus originis sit illud nomen?

Resp. 1. Ab Hebræis solet vocari סנהדרין *Sanhedrin*, h. e. Synedrium, confessus Iudicum vel doctorum, docentium jura divina & humana, confessus Senatorum, Seniorum. Per Apocopen dicitur סנהדרין. Elias in Thifbi ait סנהדרין esse pluralis numeri, & in singulari nunquam dici סנהדר. *Sanheder*, Matt. 16. 21. Viri סנהדרין nominantur πρεσβύτεροι *Seniores*, & confessus talium Seniorum Act. 22. 5. vocatur πρεσβυτέριον *Presbyterium*, *seniorum ordo*, *Senatus Ecclesiasticus*.

2. *Sanhedrin* vocatur etiam contractè סנהדרין abjectâ literâ ה.

3. Vox hæc סנהדרין est Græcæ originis, & propterea ejus propria significatio à Græcis est mutuanda. Græcè dicitur συνέδριον vel συνεδρία *confessus*, scil. Iudicum, ex συνέ & δριον *sella*. Hoc confirmat Elias in Thifbi, cum ait ממש יון סנהדרין לשון סנהדרין *Sanhedrin est vocabulum planè Græcum*.

Multi Rabbini, Græcam hujus vocis originem ignorantes, mirum in modum in Etymologiâ ejus investigandâ hallucinati sunt. 1. Quidam derivarunt ex סן *Lex*, & סנהדרין *repetentes*, *versantes*, quasi Seniores סנהדרין *repetiissent*, vel explicassent Legem commentariis. 2. Alii, quasi סנהדרין *Odio habuerint acceptationem vultus in judicio*. 3. Alii quasi סנהדרין *Odio habuerint munera*. Sed falluntur omnes. Vide *Lex. Talm. Buxtorfii*.

Secundò quæritur; Quis primò instituerit *Sanhedrin*? Et quandiu duraverit?

Resp. 1. Moses jussu Dei instituit *Sanhedrin*, Numer. 11. 16. 17. Dixit Jehova Mosi, congrega mihi septuaginta viros è Senioribus Israël, quos nosti es-

se seniores populi & moderatores ejus. — Portabunt tecum onus populi, neque tu solus portabis. His si Moses Præses addatur, fiunt Lxxi, qui numero rotundo vocantur Septuaginta.

2. Hoc Synedrium cum semel à Mose constitutum esset, semper deinceps sub Iudicibus, Regibus & Pontificibus usque ad extremam Judææ desolationem, sive usque ad tempora Christi, vel si præcisè loqui velimus, usque ad annum quadragesimum ante Templi secundi vastationem duravit. *Schabb. fol. 15. 1.* Herodes anno 36. regiminis sui dicitur omnes viros Sanhedrin uno excepto trucidasse. In ipsa captivitate Babyl. ubi omne regimen videbatur Judæis ereptum, mansit nihilominus Sanhedrin; in Talmude Tract. *Sanhedrin* pag. 5. hoc confirmatur, לא יסור שבט מיהודה *Sceptrum non recedet à Judæa, sunt Capita exilii Babylonia, quæ regnârunt supra Israël scepstro suo.* Etiam in Targum Cantici Cantic. Cap. 6. vers. 1. idem affirmatur, ומרי עלמא קבל צלותהון ברעוא ונחת לבבל לסנהדרין דחכימא ויהב רוחא לעמיה *Domini mundi recepit preces ipsorum in gratiam, & permittebat Sanhedrin in Babylonia manere, & dabat respirationem populo suo.*

Tertiò quæritur; In quâ urbe, & in quâ parte urbis Sanhedrin fuerit congregatum?

Resp. Tantùm Hierosolymis, & quidem in aulâ Judiciariâ ex lapidibus cæsis & politis exstructâ. Sic scribitur in Tractatu Misnæ *Middoth, Cap. 5. Sect. 3.* לשכת הגזית בה היתה סנהדרין גדולה של ישראל יושבת *In conclavi cæsi lapidis Sanhedrin magnum Israël sedebat.* Illud conclave vocabatur conclave *cæsi lapidis* ab apparatu lapidum, quibus hoc conclave exstructum erat. Lapidēs enim hi singulari quâdam ratione erant fabrefacti, cæsi aut dolati. Sic *I Reg. 5. 17.* גזית אבני lapides cæsi transferuntur à Targumistâ per פסילין אבנין *lapides dolatos.*

Quartò quæritur; An omnes Lxxi. Seniores æquali auctoritate gauderent?

Resp. Moses omnium Seniorum fuit Caput, Præses & Princeps; sed mortuo Mose omnes Seniores æquali gaudebant potestate exceptis duobus, qui auctoritate præcellebant: horum prior totius Synedrii Caput erat, & vocabatur נשיא בכל מקום *Princeps in omni loco*; posterior verò Principi adjungebatur & huic proximus erat, sed minor, & appellabatur אב בית דין *Pater domus judicii*, & sedebat Principi ad dextram. Hi duo soli sedebant, non nihil à reliquis Senatoribus sejuncti, qui deinceps quasi semicirculum faciebant, ut duo illa Capita omnes reliquos Senatores conspiciere possent. Ante illa duo Capita sedebant duo Scribæ; unus ad dextram, alter ad sinistram,

stram, & scribebant sententias absolventium & condemnantium. Totum Synedrium instar horrei dimidiati fuit, orbiculare, ut unus alterum con-
tueri posset. Vide Sanhedrin Cap. 4. Sect. 3.

Quintò quæritur; Unde hi Senatores eligerentur?

Resp. Non de plebe hominum vel de fæce civitatis; sed nobilissimi omnes, qui amplitudinem Majorum, ac prisca familiæ decora præferebant, eligebantur. 2. Etiam Levitæ & Sacerdotes aliquando allecti fuerunt. 3. Aliquando Pontifex, ex sententia Maimonidis, אם היה ראוי בחכמה *scilicet* *cordatus, & capiendis consiliis non ineptus esset*, etiam eligebatur. *Quæritur;* An non per aliquod tempus ante electionem Seniores fuerint separati ab aliis hominibus, & quodammodo judicati digni futurâ electione? *Resp.* Diu ante electionem fuerunt ab aliis hominibus separati tali modo, uti describitur in Sanhedrin Cap. 4. Sect. 4. Tres ordines Candidatorum (h. e. expectantium, qui erant in singulis ordinibus viginti tres) coram illis sedebant. Horum quisque suum servabat locum. Si quem promoveri necessitas exigeret, ex primo ordine is capiebatur. Tum primus secundi ordinis in primum ascendebat, ex tertio item in secundum; denique ex cœtu delectus aliquis in tertio ordine non quidem in loco primi, sed sibi conveniente, collocabatur.

Sextò quæritur; An licitum fuerit à Sanhedrin provocare ad aliud collegium, sive ad Regem?

Resp. Nulla ab hoc Synedrio ad aliud dabatur provocatio. Hi Seniores summâ gaudebant potestate, & quicquid cæteri magistratus judicesque in Palæstinæ oppidis & in ipsâ urbe Hierosolymâ decidere nequibant, id omne ad horum Seniorum jurisdictionem pertinuit. Vide Cunaum de Rep. Hebræor. l. 1. c. 12.

Septimò quæritur; Qualibus cæremoniis Seniores hi fuerint electi & confirmati?

Resp. 1. Hæc senatoria dignitas solenni actu, scil. impositione manuum deferebatur: ea ab Hebræis סמיכה, & à Græcis χειροθεσία vocatur. Ita Moses Iosua & septuaginta Senioribus manum imposuit, & Deus post initiationem eos spiritu implevit. Num. 11. 17. 25. Et sepe n. de spiritu qui erat super Moysen, indidit septuaginta illis viris. Hi cum tali modo initiati essent, etiam alios simili modo auctoraverunt: sed non extra Terram Sanctam: nam omnis ejus vis Palestinæ finibus addicta erat. Tandem tamen illa impositio manuum, quæ diu usitata fuerat, cessavit. Hic mos à Judæis tandem ad Christianos descendit: & propterea nostri Candidati ad Sacrum ministerium manuum impositione initiantur. 2. In electione etiam citabatur carmen aliquod his verbis; הרי את סמוך ויש לך רשות לדון אפילו דיני קנסות

מִן־ךָ *Ecce, manus tibi imposita est, daturque potestas tibi iudicia exercendi etiam criminalia.*

Octavo queritur; Quales conditiones fuerint requisitæ in Senioribus eligendis?

Resp. Alias conditiones requirit Lex divina, alias Lex Rabbinorum. Lex divina requirit in Iudicibus. 1. Sapientiam. 2. Prudentiam. 3. Iustitiam. 4. Timorem Dei. 5. Amorem veritatis. 6. Odium avaritiæ. 7. Non respectum personarum, *Exod. 18. 21. Deut. 1. 13. 16. 17.* Has duas posteriores conditiones etiam postularunt Pagani in Iudicibus: propterea pictores, præcipuè Thebani, pinxerunt Iustitiam sine manibus & sine oculis, ad indicandum Iudices non debere accipere munera, nec respicere personas. *Vide Plutarchum in Iside.*

Judei præter has conditiones in his Senioribus postularunt adhuc alias. 1. Ut essent liberi ab omni vitio corporis: debebant enim ex sententia Iudeorū esse corpore integro. Qui ergo vitium aliquod in corpore habebant, arcebantur. Hinc claudi, lufci, monoculi, &c. erant incapaces hujus supremæ functionis. 2. Ut callerent 70. linguas. Judicabant enim omnes populos undique ex terra Sancta ad se venientes; atqui Judei putant linguam Hebræam fuisse divisam in 70. linguas. Si ergo tot linguas non calluissent, per Interpretes debuissent audivisse subditos, quod videtur esse contra Majestatem Seniorum. Sed hæc conditio ficta est. 3. Ne essent nimis senes: nam senes solent sæpè repuerascere. Hæc conditio apud Romanos etiam fuit observata, uti apparet ex communi illo adagio, *Sexagenarius de ponte.* 4. Ne essent Eunuchi: tales enim judicabantur esse crudeles. 5. Ut essent Patres liberorum; quia tales judicabantur magis inclinare ad clementiam & misericordiam quam cœlibes. Cœlibes ergo ab hac honorificâ functione arcebantur. 6. Ut essent Magiæ periti: aliter enim putabant eos fuisse ineptos ad judicandum Magos. Hinc tanti faciebant hanc artem, ut, qui nescirent eam, in hunc ordinem non putentur fuisse recepti. Sed vanissima est hæc opinio. Verum quidem est sacrum quendam instinctum non defuisse septuaginta Senioribus, postquam solenni actu manus illis essent impositæ. Deus enim eundem Spiritum illis promittit, qui in Mose fuit. Non ergo indiguerunt tam futilis scientiæ præsidio, qui meliora & certiora cœlitus erant edocti, *Vide de his Mosen Kotsensem in Sanhedrim.*

Nono queritur; Quanta fuerit autoritas penes hos Seniores?

Resp. Summa potestas & autoritas penes hos Seniores fuit, illimitata quidem respectu legum Humanarum, sed limitata Divinarum legum respectu. 1. Illis licitum erat per omnem Judæam ire, conventus populi lu-
stare,

strare, & in singulis oppidis novos magistratus creare. 2. Novas leges & traditiones condere, modò legibus Divinis non essent contrarię; & modos quosdam comminisci, quibus lex exponeretur & legeretur. 3. Tribus, Pontifices, Prophetę, cum gravitèr deliquissent, vel cum pseudoprophete fierent, ab his senioribus tantum judicabantur. Hinc Lucas in Evangelis ait, Prophetam non perire extra Hierosolymam: nam Sanhedrin tantum congregatum erat Hierosolymis. 4. Rege mortuo alium Regem eligebant. 5. De bello gerendo, de pace ineunda, de hostibus profligandis, deque siclorum penſitatione annuã deliberabant. 6. Uxor à viro zelotypo adulterii suspecta per aquas amaras examinabatur; Sacerdote juxta Legem sacram ritus præſtante, Num. 5. 12. 7. Urbs atriumve non nisi his jubentibus amplificabatur. 8. In nullam urbem sententia universalis apostasię ferebatur, nisi ab his LXXI. Viris. 9. Ab hoc Synedrio instituebatur temporum calculus, ut Neomeniarum designatio, Mensium & Annorum intercalatio, Sabbathicorum & Jubilæorum ratio, &c.

De Synedrio XIII. Virorum.

JAm sequitur secundum sive *Majus* Synedrium, quod constabat XXIII. viris. De hoc *primò* queritur; Unde Iudæi probent hoc Synedrium debere constare XXIII. viris? *Resp.* Hoc probant in Tract. Sanhedrin Cap. 1. Sect. 6. tali modo; Num. 35. 24. 25. habetur, *Et judicabunt cœtus, & eripient cœtus.* Cœtus judicat & cœtus eripit, habes videnos. Sed unde probatur quod Cœtus contineat decem homines? Quia decem malitiosi exploratores terræ Canaan vocantur cœtus, Num. 14. 27. *Quousque cœtui huic malitioso.* Simili absurdo fere modo probant ternos Judices esse addendos.

Secundò queritur; In quibus locis hoc secundum Synedrium fuerit congregatum?

Resp. 1. In ipsâ urbe Hierosolymâ talia duo Synedria fuerunt, quorum unum ad portam atrii fuit, alterum verò ad portam, quæ aditum aperuit ad montem templi. Iudices ad portam montis sancti sedentes magnificum sibi duxere, si in senatum ascriberentur, qui ad portam atrii erat. Hęc accuratè distinguuntur à Maim. in *Halacha Sanhedrin cap. 1.* De his non loquimur. 2. In omnibus cæteris Palæstinæ urbibus & locis, in quibus 120. vel plures cives, sive potius œconomix erant, secundum hoc Synedrium erat congregatum.

Tertiò queritur; Circa quæ hoc Synedrium versaretur?

S f

Resp. 1.

Resp. 1. Circa judicia capitalia, quæ quatuor ordinaria apud Iudæos erant, scil. *Lapidatio, Ustio, Decollatio & Strangulatio*. Hoc Synedrium judicabat an aliquis esset occidendus, & si esset occidendus, an esset lapidandus, comburendus, decollandus vel strangulandus. 2. Alia infinita negotia certo respectu magni momenti, quorum judicium ad Sanhedrin non pertinebat, etiam determinabat. 3. De homine & bestia mutuo coitu maculatis, de bove lapidando judicabat etiam hoc Synedrium. 4. Lupus, leo, ursus, panthera, vipera & serpens ab hoc Synedrio neci adjudicabantur. *Vide Sanhedrin cap. 1. sect. 4.*

Ex his jam facili negotio eliciuntur differentiæ quæ fuerunt inter Maximum & Majus Synedrium. 1. In primo fuerunt LXXI. Viri, in secundo tantum XXIII. 2. Primum tantum erat unicum, eratque congregatum Hierosolymis; secundum verò erat in omnibus Palæstinæ civitatibus congregatum. 3. A secundo dabatur provocatio ad primum, non verò à primo ad secundum. 4. Primum judicabat de rebus maximi momenti, sed secundum tantum de rebus levioribus.

De Synedrio trium Virorum.

JAm sequitur tertium & *Minimum* Synedrium, quod constabat tantum tribus viris, eratque in omnibus locis, in quibus non erant 120. familiæ, & in aliis locis tantum rebus leviculis dijudicandis præerat. De qualibus rebus hoc triumvirale Synedrium judicabat? *Resp.* Non de bello & pace, non de poenis capitalibus; sed judicabat de rebus levissimis. 1. De debitis pecuniariis. 2. De furtis. 3. De rapinis. 4. De damnis illatis. 5. De restitutione dupli, quadrupli & quintupli, &c. Hæc de tribus Synedriis ita breviter dicta sufficiant; qui plura desiderat, legat *Tractatum Sanhedrin* translatum & notis illustratum à Coccejo, vel evolvat spissos libros conscriptos de Synedriis à Seldeno.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA SEPTIMA, D E

Pœnis olim apud Iudæos Capitalibus.

- I. Ynedrium XXIII. Virorum circa supplicia capitalia versabatur, quæ quatuor fuerunt, prout habetur in *Sanhedrin cap. 7. §. 1.* הרג, שריפה, סקילה, לבית דין נמסרו, *Quatuor supplicia capitalia Senatui tradita sunt: lapidatio,*

tio, ustio, interemptio, quæ sit gladio, & strangulatio. Ordine verborum gravitas suppliciorum hîc indicatur, ut primum supplicium sit omnium gravissimum, secundum minus grave, & sic deinceps. Antequam ad specialem horum suppliciorum enarrationem descendamus, quasdam generales ceremonias præmittemus, quæ in suppliciis capitalibus fuerunt observatæ.

Primò queritur; Quales ceremoniæ fuerint adhibitæ ante & circa supplicia capitalia?

Resp. Eæ sunt variæ. 1. Iudices in omnibus causis quidem usi fuerunt *deliberatione*, sed præcipuè in judiciis capitalibus. Ita Moses in rebus difficilioribus etiamsi tantum pecuniariis rogavit os Dei, & celeritèr sententiam pronunciavit; sed in capitalibus usus est longiori deliberatione cum Deo. Targumista Jonathan & Targum Hierosolymitanum quatuor judicia enumerant; duo leviora, & duo capitalia, in quibus omnibus Moses deliberavit cum Deo. Si ergò Moses deliberaverit cum Deo, quanto magis cæteri Iudices tenentur cum Deo sive lege Divina deliberare. Targum Hierosolymitanum ita habet: Hoc est unum ex quatuor Judiciis quæ ingressa sunt coram Mose, in quorum duobus Moses fuit celer, in duobus aliis fuit Moses cunctator. *In immundis qui non potuerunt celebrare Pascha in tempore suo, & propter filias Tselophchad fuit Moses celer. Sed in blasphemo qui nomini sancto convitiatus erat, & in colligente stipulas expectabat Moses, Eò quòd Judicia illa essent judicia animarum: & in his & illis dixit; Non audivi, ut doceret iudices, ut essent prompti in judiciis pecuniarum; & tardi in judiciis animarum, &c.*

2. Rei accusati collocabantur coram Iudicibus in loco eminentiori, unde videri & audiri poterant, & testes accusantes è regione. Sic legimus in exemplo Nabothi *1. Reg. 21. 9. 10. Collocate Nabothum in loco altissimo populi. Et collocate duos homines nequam ex adverso ejus qui testificentur contra eum.*

3. Iudices & testes imponebant manus suas capitibus damnatorum, & dicebant: *Sanguis tuus sit super caput tuum.* Hinc Iudæi dicunt *Matt. 27. 25. Sanguis ejus super nos & super filios nostros.*

4. Quando damnatus educebatur ad locum supplicii, præco aliquis præit & ita clamat: *Vir iste N. N. prodit, ex. gr. lapidandus, vel decollandus, &c. ob culpam hanc (quæ solebat exprimi) suntque ejus facti testes N. N. & N. N. Quicumque ipsum insontem docere potest, accedens rationes suas exponat.* Si ergò aliquis sese offerret, qui damnatum insontem esse docere posset, vel si ipse damnatus rationes inveniret, quibus se excusare posset, reducebatur quater quinquiesve ad Iudices, dummodo in verbis ejus esset solidi quippiam. Sed quomodo hæc fiebant? Unus officialium stabat ad ostium curiæ,

tenens manu sudarium: unus item equo insidens. Si aliquis docere possit damnatum esse insontem, iste sudarium quatit, & eques, concitato cursu, damnatum retrahit. Sed an damnatus statim ad Iudices reducebatur, quando tantum diceret, sum insons, &c.? Quicquid afferret pro sua innocentia, bis reducebatur. Sed si ipsius verba aliquid solidi in se continerent quater vel quinque reducebatur. Sed quinam in via judicabant an ipsius verba aliquid solidi in se continerent nec ne? Addebant damnato duos Sapientes, qui de ipsius verbis judicabant. *Vide Sanhedrin Cap. 6. & Coccejum.*

5. Antequam damnatus occidebatur, tenebatur confiteri sua peccata, exemplo Iosue monentis Achan *Jos. 7. 19. Mi fili, tribue nunc gloriam Jehovah, & ede ei confessionem.* Quisquis enim peccata sua non confitetur, illi in futuro seculo non putant esse sortem. Hinc putant, quia Achan peccata sua confessus est, *versu 20.* eum vitæ æternæ esse hæredem. Non tamen unquam aliquem ex propria confessione occiderunt.

6. Antequam educeretur amarus quidam potus dabatur damnato: *Ei, היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לכונה בכוס של יין כדי שתטרח דעתו* qui ducitur ad mortem, præbetur granum thuris in poculo vini, ut alienetur mens ejus. Additur hîc simul causa quare præbuerint granum thuris; ut mens ejus turbaretur & pœnam minus sentiret. *Maim. in Sanhedrin c. 13.* Hinc in N. T. legimus simile poculum etiam concessum fuisse Salvatori nostro. *Marcus cap. 15. vers. 23.* ait eos dedisse Christo *ἑσμουρτισμένον οἶνον Myrrhatum vinum*, secundum consuetudinem inter Judæos usitatam. Sed milites ad illudendum Christum dederunt ei bibendum *acetum cum felle mistum* *Mat. 27. 34.* Secundâ vice dederunt ipsi *bibendum acetum*, *versu 48.* *Queritur;* Unde talis mos dandi damnatis tale poculum originem sumferit? *Resp.* Quia *Proverb. 31. 6.* habetur *Date potum inebriantem perituro, & vinum amaris animo.*

7. Omnia instrumenta, ut gladius quo aliquis fuit decollatus; arbor in qua aliquis fuit suspensus; linteum quo aliquis fuit strangulatus, &c. fuerunt igne consumpta; ne aliquis postea diceret: Hic est gladius ille, quo ille est decollatus; hæc est arbor cui ille fuit alligatus; hoc est linteum quo ille fuit strangulatus, &c. *Vide de his Godwijn in Mose & Aarone lib. 5. c. 4.*

Secundò queritur; Ubinam damnati capitali supplicio afficerentur; Utrum intra urbem; an verò extra eam?

Resp. Semper extra urbem damnati puniebantur *חוצה לשלש מחנות extra tria castra.* Judæi urbem Hierosolymam in tria castra distinxerunt, h. e. in atrium sive castra Dei; montem sanctuarii sive castra Levitica; & in totam urbem sive castra Israël. Locus supplicii ergò extra muros fuit. *Vide Sanhe-*

Sanhedrin cap. 6. Hinc in N. T. *Act. 7. 58.* legimus, quod Stephanus fuerit eieectus ex urbe, ibique lapidatus.

Quæritur; Quare damnati extra urbem fuerint puniti?

Resp. Propter duas causas. 1. Ne Senatus videretur cædibus delectari. 2. Vel, ut, dum reus per viam extra muros duceretur, argumento innocentiae reperto, liberaretur.

II. Jam sequuntur quatuor supplicia capitalia in specie enumeranda, & inter ea considerata est primo loco *Lapidatio*, pœna omnium gravissima, de quâ *primò quæritur;* Quomodo Lapidatio fieret, & quæ eam sequerentur? *Resp.* 1. Reus educebatur extra urbem, & quando decem cubitis aberat à loco lapidationis, jubebatur confiteri sua peccata.

2. Quando quatuor cubitis ab eodem loco aberat, vestes ei exuebantur. Maris anteriora verecundiæ ergò velabantur, mulieris etiam posteriora.

3. Locus Lapidationis altus erat geminam hominis longitudinem. Testium alter inde lapidandum detrudebat, ut in lumbos caderet. Si hoc casu moreretur, satisfactum erat legi: si verò non; alter testium lapidem sublatum in pectus immittebat. Si hoc ictu moreretur, satisfactum erat: si verò non, à toto Israël lapidibus obruebatur. Hoc probant ex *Deut. 17. 7.* *Manus testium primò in ullum sunt, & deinceps manus totius populi.*

4. Lapidati plerumque suspendebantur, præcipuè blasphemi & idololatrae. Mares suspendebantur faciem populo obversi; Mulieres verò faciem conversæ ad arborem. Quomodo fit supendium? Ex manibus cadaver lapidatum suspenditur, non capite. Quandiu manebat cadaver in patibulo? Non diu, sed uno ligante alter solvebat ad satisfaciendum legi de supendio, quæ Lex ex sententiâ Judæorum videtur à Mose tradita *Deut. 21. 21. 22. 23.*

5. Lapidati non sepeliebantur in sepulchris Majorum suorum. Duo sepulchra à Senatu constituta erant; unum pro lapidatis & uistis; alterum verò pro interemptis gladio & laqueo.

6. Qui à Senatu morte affecti erant, non lugebantur luctu, qui externo habitu & gestu fiebat. Hæc antecedentia vide uberius Hebraicè in Misna Tractatu *Sanhedrin cap. 6.* sed brevitatis causâ omisso textu Hebræo tantum Latinè hæc recenseo.

Secundò quæritur; Quales Rei lapidibus obruerentur?

Resp. Varii. 1. Qui rem habuerat cum matre. 2. Cum uxore patris sui. 3. Cum nuru. 4. Cum mare. 5. Cum jumento. 6. Mulier quæ jumentum admisit. 7. Blasphemus. 8. Idololatra. 9. Qui dedit de semine suo Moloch. 10. Pytho, qui loquitur ex axillis suis. 11. Hariolus qui loquitur

ore suo. 12. Profanator Sabbathi. 13. Qui maledicit patri aut matri. 14. Qui violat puellam desponsatam. 15. Seducens privatim ad idololatriam. 16. Seducens publicè ad eandem. 17. Magus. 18. Filius contumax & rebellis, &c. Hæc est prima pœna Capitalis.

III. Sequitur altera pœna capitalis שריפה *ustio* dicta, quæ in viventibus Reis non habebat locum, sed in mortuis: nam ante omnia comburendi strangulabantur. *Queritur*; Quomodo fieret talis strangulatio? *Resp.* Damnatus ad combustionem fimo immergitur usque ad genua, tum linteam collo ejus circumdatur, & in diversa hinc inde à duobus trahitur eo usque donec os ejus hiscat. Quo facto vel plumbum vel aliud metallum liquefactum ori ejus illiquatur, quod in viscera descendens ipsum enecat, & postea comburitur. Quando corpus igne sive lignis comburitur, tum illa combustio vocatur *Combustio corporis*; sed quando ori ita illiquatur metallum aliquod, tum vocatur *combustio animæ*, & hæc posterior magis fuit usitata inter Judæos. Vide R. Levi in Levit. 10. Si comburendus moriatur in manibus illorum, qui eum strangulant, tum nondum satisfactum est præcepto ustionis; sed aperiunt os ejus forcipe ipso invito, & metallum candens ori illiquant. *Vide Sanhedrin cap. 7.*

Porro queritur; Quales Rei comburantur?

Resp. Numerantur vulgò decem. 1. Sacerdotis filia quæ scortata est. 2. Qui concumbit cum propriâ suâ filia. 3. Cum filia filiæ suæ. 4. Cum filia filii sui. 5. Cum filia uxoris. 6. Cum filia filii ejus. 7. Cum filia filiæ ejus. 8. Cum focru sua. 9. Cum matre socrus. 10. Cum matre soceri, &c. *Vide Sanhedrin Cap. 9.*

IV. Tertia pœna est הרג *occisio* sive *decollatio* dicta, quæ duobus modis iustituebatur. Aliquando caput ense secabatur, uti hîc in Belgio fieri solet; nonnunquam verò caput impositum trunco securi præcidebatur, uti in Anglia fieri assolet. *Vide Sanhedrin Cap. 7.*

Queritur; Quales Rei decollentur?

Resp. 1. Homicida, qui proximum suum percussit lapide, ferrove, vel si aquæ immerferit, unde exire nequeat; sive in ignem intruserit, ut inde exire non possit, ac moriatur. 2. Incolæ urbis ad idololatriam prolapsi. Si autem quis alium in aquam aut ignem impulerit, unde exire potuisset, ille non censetur esse homicida. Deinde si quis in animo habuerit ferire bestiam, atque interemerit hominem: sive peregrinum & interfecerit Israelitam; sive apostatam & occiderit filium scæderis, liber est ex sententia Judæorum à pœnâ homicidii. Præterea si intenderit femur cujuspian percussere, ubi ictus lethalis non fuisset; & telum pectori inciderit, lethalem plagam

gam fecerit, mortuusque eâ plagâ fuerit itidem liber censetur. Vide plures exceptiones in *Sanhedrin cap. 9.* quibus homicidæ à pœnâ homicidii liberantur.

V. Quarta & ultima pœna capitalis, quæ etiam minima est, vocatur *strangulatio*, cujus modus suprà in combustione est plenè descriptus. Quando S. Scriptura non determinat pœnam, sed simpliciter dicit *morte morietur*, tum Judæi intelligunt illam pœnam de strangulatione, utpote omnium pœnarum minimâ: nam gratiæ & misericordiæ sunt ampliandæ, & strangulatio censetur esse minima pœna. Ex.gr. *Levit. 20. 10.* Deus dicit de adultero & adultera: *Omnino morte plectitor adulter & adultera.* Quia hic nulla pœna in specie determinatur, ideo Judæi volunt adulterum & adulteram strangulatione debere occidi.

Contra hanc Iudæorum regulam objici potest textus *Joh. 8. 5.* De muliere in ipso actu adulterii deprehensâ dicunt Iudæi: *In lege nobis præcepit Moses ut tales lapidentur.*

Resp. Hæc mulier videtur tantùm viro fuisse desponsata & nondum ducta: nam desponsatarum pœna fuit lapidatio, uti suprà in pœna lapidationis vidimus: sed adulterarum pœna fuit strangulatio.

Rogabit fortasse nonnemo; An ergò adulterium desponsatæ æstimeretur majus scelus, quàm adulterium uxoris ductæ: nam lapidatio est major pœna strangulatione: ergò adulterium desponsatæ videtur esse majus scelus.

Resp. Imo adulterium desponsatæ videtur esse majus scelus: nam amor novitèr desponsatorum est recens, & per consequens fervidior: sed amor, præcipuè inter Iudæos qui levissimâ de causâ uxores suas dimittebant, cum tempore decrescebat. Hinc videtur desponsata majus peccatum commisisse; & per consequens ea videtur digna fuisse majori pœnâ, quàm adultera ducta.

Quæritur; Quales Rei strangularentur?

Resp. 1. Qui patrem matremve pulsaverat.

2. Qui animam ex Israël furatus fuerat.

3. Presbyter edicto Senatus obnitens.

4. Mendax vates.

5. Qui vaticinatur in nomine idoli.

6. Qui cum alterius uxore concumbit.

7. Qui filiam Sacerdotis falsò detulit.

8. Qui cum eâ concubuit. *Vide Sanhedrin cap. x.* Hæc de quatuor pœnis dicta sufficiant.

ore suo. 12. Profanator Sabbathi. 13. Qui maledicit patri aut matri. 14. Qui violat puellam desponsatam. 15. Seducens privatim ad idololatriam. 16. Seducens publicè ad eandem. 17. Magus. 18. Filius contumax & rebellis, &c. Hæc est prima pœna Capitalis.

III. Sequitur altera pœna capitalis שריפה *ustio* dicta, quæ in viventibus Reis non habebat locum, sed in mortuis: nam ante omnia comburendi strangulabantur. *Quæritur*; Quomodo fieret talis strangulatio? *Resp.* Damnatus ad combustionem fimo immergitur usque ad genua, tum linteam collo ejus circumdatur, & in diversa hinc inde à duobus trahitur eo usque donec os ejus hiscat. Quo facto vel plumbum vel aliud metallum liquefactum ori ejus illiquatur, quod in viscera descendens ipsum enecat, & postea comburitur. Quando corpus igne sive lignis comburitur, tum illa combustio vocatur *Combustio corporis*; sed quando ori ita illiquatur metallum aliquod, tum vocatur *combustio animæ*, & hæc posterior magis fuit usitata inter Judæos. Vide R. Levi in Levit. 10. Si comburendus moriatur in manibus illorum, qui eum strangulant, tum nondum satisfactum est præcepto ustionis; sed aperiunt os ejus forcipe ipso invito, & metallum candens ori illiquant. *Vide Sanhedrin cap. 7.*

Porro quæritur; Quales Rei comburantur?

Resp. Numerantur vulgò decem. 1. Sacerdotis filia quæ scortata est. 2. Qui concumbit cum propriâ suâ filia. 3. Cum filia filiæ suæ. 4. Cum filia filii sui. 5. Cum filia uxoris. 6. Cum filia filii ejus. 7. Cum filia filiæ ejus. 8. Cum focru sua. 9. Cum matre focrus. 10. Cum matre foceri, &c. *Vide Sanhedrin Cap. 9.*

IV. Tertia pœna est הרג *occisio* sive *decollatio* dicta, quæ duobus modis iustituebatur. Aliquando caput ense secabatur, uti hîc in Belgio fieri solet; nonnunquam verò caput impositum trunco securi præcidebatur, uti in Anglia fieri assolet. *Vide Sanhedrin Cap. 7.*

Quæritur; Quales Rei decollentur?

Resp. 1. Homicida, qui proximum suum percussit lapide, ferrove, vel si aquæ immerferit, unde exire nequeat; sive in ignem intruserit, ut inde exire non possit, ac moriatur. 2. Incolæ urbis ad idololatriam prolapsi. Si autem quis alium in aquam aut ignem impulerit, unde exire potuisset, ille non censetur esse homicida. Deinde si quis in animo habuerit ferire bestiam, atque interemerit hominem: sive peregrinum & interfecerit Israelitam; sive apostatam & occiderit filium fœderis, liber est ex sententia Judæorum à pœnâ homicidii. Præterea si intenderit femur cujuscumque percutere, ubi ictus lethalis non fuisset; & telum pectori inciderit, lethalem plagam

gam fecerit, mortuusque eâ plagâ fuerit itidem liber censetur. Vide plures exceptiones in *Sanhedrin cap. 9.* quibus homicidæ à pœnâ homicidii liberantur.

V. Quarta & ultima pœna capitalis, quæ etiam minima est, vocatur *פני strangulatio*, cujus modus suprâ in combustione est plenè descriptus. Quando S. Scriptura non determinat pœnam, sed simpliciter dicit *morte morietur*, tum Judæi intelligunt illam pœnam de strangulatione, utpote omnium pœnarum minimâ: nam gratiæ & misericordiæ sunt ampliandæ, & strangulatio censetur esse minima pœna. Ex.gr. *Levit. 20. 10.* Deus dicit de adultero & adultera: *Omnino morte plectitor adulter & adultera.* Quia hic nulla pœna in specie determinatur, ideo Judæi volunt adulterum & adulteram strangulatione debere occidi.

Contra hanc Judæorum regulam objici potest textus *Joh. 8. 5.* De muliere in ipso actu adulterii deprehensâ dicunt Judæi: *In lege nobis præcepit Moses ut tales lapidentur.*

Resp. Hæc mulier videtur tantùm viro fuisse desponsata & nondum ducta: nam desponsatarum pœna fuit lapidatio, uti suprâ in poena lapidationis vidimus: sed adulterarum pœna fuit strangulatio.

Rogabit fortasse nonnemo; An ergò adulterium desponsatæ æstimeretur majus scelus, quàm adulterium uxoris ductæ: nam lapidatio est major pœna strangulatione: ergò adulterium desponsatæ videtur esse majus scelus.

Resp. Imo adulterium desponsatæ videtur esse majus scelus: nam amor novitèr desponsatorum est recens, & per consequens fervidior: sed amor, præcipuè inter Judæos qui levissimâ de causâ uxores suas dimittebant, cum tempore decrescebat. Hinc videtur desponsata majus peccatum commisisse; & per consequens ea videtur digna fuisse majori pœnâ, quàm adultera ducta.

Quæritur; Quales Rei strangularentur?

Resp. 1. Qui patrem matremve pulsaverat.

2. Qui animam ex Israël furatus fuerat.

3. Presbyter edicto Senatus obnitens.

4. Mendax vates.

5. Qui vaticinatur in nomine idoli.

6. Qui cum alterius uxore concumbit.

7. Qui filiam Sacerdotis falsò detulit.

8. Qui cum eâ concubuit. *Vide Sanhedrin cap. x.* Hæc de quatuor pœnis dicta sufficiant.

Quæ est pars prima

D E

POENIS non CAPITALIBUS.

Gimus de quatuor pœnis olim inter Iudæos capitalibus, jam sequuntur pœnæ non capitales; quæ sunt vel civiles, vel Ecclesiasticæ. Civiles pœnæ sunt. 1. Incarceratio. 2. Restitutio. 3. Talio. 4. Exilium ad asyla. & 5. Flagellatio, quæ tamen posterior etiam quodammodo Ecclesiastica pœna est. Ecclesiastica pœna est *Excommunicatio*, sive disciplina Ecclesiastica. De civilibus primò agemus.

I. Prima pœna est *incarceratio*, quæ eadem ferè est cum nostrâ, de quâ propterea nihil peculiare dicemus. Etiam in V. T. mos ille observabatur; si custos captivum aliquem dimitterit, ille custos ejusdem criminis reus æstimabatur propter quod captivus ille erat incarceratus: sic legimus *1. Reg. 20. 39. Quidam accedens adduxit ad me virum & dixit, serva virum hunc, si ullo pacto desiderabitur, utique erit vita tua pro vita ejus, vel talentum argenti pendes.*

II. Secunda pœna est *Restitutio*, quando quis tenetur restituere quod malo titulo possidet. De hac pœnâ agitur *Exod. 22. Restitutio potest esse quadruplex.*

Prima Restitutio est secundum idem, quando eadem planè res quæ ablata est redditur. De tali Restitutione legitur *Exod. 22. 10. 12. Si dederit quispiam proximo suo ex conducto asinum, &c. Quod si furto ablatum fuerit ab ipso, omnino reddet domino suo*, scil. quod furto abstulit. Iudæi strictè hanc restitutionem observant: si quis Iudæus post ædificatam domum cognosceret lapides quosdam, vel ligna nonnulla illi domui adjuncta vel inædificata esse, totam illam domum destrueret, ut lapides illos vel ligna illa restituere posset. Quare? Quia *Habak. 2, 11. habetur, Lapis è pariete exclamat, & nodus ex ligno testificatur istud.*

Secunda Restitutio est secundum æquale, quando simile redditur, *Exod. 22. 5. Si qui depascens agrum aut vineam immiserit pecus suum quod pascat in agro alterius; optimo agri sui, & optimo vineæ suæ rependito.*

Tertia Restitutio est secundum possibile, quando aliquis non valens plenè satisfacere, in tantum satisfacit, vel tantum solvit, quantum potest, *Exod. 22. 3.*

22. 3. *Fur non valens restituere furtum vendebatur pro furto.*

Quarta Restitutio est abundans, quando plus redditur quàm furto ablatum est, Exod. 22. 1. 4. Si quis furatus bovem aut parvam pecudem mactaverit aut vendiderit eam, quinque boves rependito pro uno bove, & quatuor pecudes gregis pro unâ pecude. Si adhuc vivebant illa animalia, duplum solvebant.

III. Tertia pœna non capitalis est *Talio*, cujus meminit Moyses *Deuter. 19. 21. & Exod. 21. Vita pro vita, oculus pro oculo, manus pro manu, pes pro pede.* Eaque est duplex, vel *Talio identitatis* sive Pythagorica, quando secundùm literalem Legis sensum oculus pro oculo, dens pro dente, &c. rependitur; vel est *Talio similitudinis* sive analogica, quando non oculus pro oculo, sed pretium oculi vel pretium dentis rependitur: ut si aliquis pro extrusione oculi solvat centum Imperiales, ibi est talio similitudinis. Iudæi textus explicant de talione similitudinis: sic Targum Jonathæ. *Deut. 19. 21. ולא תיחוס עיניכון נפשא חלופי נפשא, דמי עינא חולף עינא, דמי ריגלא חולף ריגלא Non parceret oculus vester: anima pro anima, pretium oculi pro oculo, pretium dentis pro dente, pretium manus pro manu, pretium pedis pro pede.* Ut ut sit, sæpissimè talio identitatis non potest habere locum: ex. gr. Si cæcus aliquis, vel privatus dentibus aliquem privet oculo vel dente, ille rursus non potest eo membro privari. Ergo in tali locum habere debet *talio analogica*. Apud Romanos etiam fuit talio usitata, sed reo dabant optionem, utrum talione identitatis; an verò talione analogicâ, solvendo certam aliquam pecuniæ summam, vellet puniri. *Vide A. Gellium l. 11. c. 1.* Et quia Iudæi hunc textum ad litteram non explicant, sed de *תשלום ממון compensatione per pecuniam*, sive per bona externa exponunt; ideo lædentem, qui alium læsit, ad hæc quinque obligatum esse ajunt, scil. ut compenset 1. *Damnum*, ex. gr. pro abscissione manus, &c. 2. *Sæssionem*, quia eo tempore quo decubuit non potuit laborare. 3. *Dolorem* quem ex vulnere passus est. 4. *Medicinam*, sive sumptus quos solvit Medicis & Chirurgis, & 5. *Confusionem*, h. e. deformitatem, si scil. in facie vel in loco patenti sit læsus. *Vide Munsterum in notis ad Exod. cap. 21. Et Godvvijn in Mose & Aarone l. 5. c. 8.*

IV. Quarta pœna est *exilium* ad asyla, de quo variæ quaestiones moveri possunt. *Primò queritur; Quot fuerint asyla? Resp.* Deus mandavit populo ut sex urbes refugii sive asyla eligerent, *Num. 36. 6.* à Mose ultra Jordanem tres tales urbes sunt electæ, scil. Bazar in deserto, Ramoth in Gilead, & Golen in Basan. Totidem etiam à Josuâ in ipsâ terrâ Sanctâ sunt ordinatæ, ut Sichem in monte Ephraim, Kadesch in monte Nephthali, & Hebron in Juda, *Jos. 20. 7.*

Secundò quæritur; An non aliæ urbes, præter has sex, etiam asyla fuerint?

Resp. Quadraginta duæ urbes Levitarum Num. 35. 6. 7. quæ præter sex urbes refugii concessæ sunt Levitis, etiam fuerunt asyla, sed cum his differentiis. 1. Incolæ urbium quadraginta duarum pro beneplacito recipiebant homicidas, vel non recipiebant eosdem: sed incolæ sex priorum urbium tenebantur homicidas recipere, etiam inviti. 2. In 42. urbibus homicida tenebatur mercedem commorationis pro ædibus quas inhabitabat solvere: sed in sex asylis homicida nihil pro ædibus solvebat. *Vide Maimon. Hilch. Rothseah. cap. 8.*

Tertiò quæritur; An non cornua altaris etiam constituerint asylum?

Resp. Altare fuit quidem asylum, sed non semper liberavit omnes fugientes ad altare. 1. Reg. 1. 51. legimus de Adonia, quod fugerit ad altare, & apprehenderit ejus cornua. Ille liberatus est. Sed Joab jussu regis ad altare occisus est. Deus Exod. 21. 14. mandat de homicidâ qui sponte & astu aliquem occiderat, *Ab altari meo tolles illum ut moriatur.* Ergo tales homicide non gaudebant ad altare hoc privilegio, sed homicidæ ex errore. Iudæi adhuc varias exceptiones adjiciunt, quibus jus asyli in Altari immi- nuunt. 1. Ajunt, אין קולט אלא גג של מזבח *Confugii tutelam non præstitit alia pars altaris præter ipsum tectum, seu corporis altaris partem superiorem.* Non igitur cornua aut laterum tactus. 2. Negant altare fuisse asylum nisi sacerdotibus, neque iis omnibus, sed tantummodò sacerdoti in parte superiori altaris operanti. 3. Non morandum ei ibi diu erat, sed traditis ei custodibus, deduci eum faciebant in urbem refugii ei idoneam & convenientem.

Quæritur; An non cæteri Iudæi præter sacerdotes aliquo in casu etiam tuti fuerint in altari?

Resp. Imo. Qui ordinariâ mortis sententiâ liberi, judicium Regium aut forense extraordinarium timentes ad altare tutelæ causâ contulissent, atque illud amplexi essent, tuti ibi hæc in causâ erant, nec divellendi unquam ab Altari ut mortis judicio traderentur. Sed si Sacerdotes, vel ipsi Summi Pontifices cædem voluntariam commisissent, tum cum steterint & ministraverint, potuerunt avelli ab altari. Ita volunt ad Exod. 21. 14. *Paraphrasis Ionathæ & Hierosolymitana. Vide Seldenum de jure naturali & Gentium. l. 4. c. 2.*

Quartò quæritur; An non homicidæ involuntarii fuerint etiam tuti extra asyla in eorum suburbiis?

Resp. Imo. Homicidæ in suburbiis morantes etiam erant tuti extra urbem. Sic ait Misna Tract. Maccoth. cap. 2. בשם שהעיר קולטת כן תחומה קולט

Sicut

Sicut urbs, ita territorium ejus recipit. Arbor si sita sit intra urbis fines, ramis extra illos prominentibus, sub ramis tutus est homicida. Sed si homicida limitibus urbis egressus sit, deprehenderitque eum vindex sanguinis, præceptum occidendi est in manu vindicis; facultas in manu cujusvis, *Vide Ibidem.*

Quintò queritur; An non sub Novo T. etiam quædam urbes Magnatum, aliaque loca debeant esse Asyla, sicuti in V. T. fuerunt?

Resp. Apud Pontificios solent varia loca esse asyla, ut *omnia templa, domus Episcoporum, cæmeteria sanctificata*: hinc in columnâ quæ è regione Academiæ nostræ in medio cæmeterii usque ad annum 1661 erecta fuit, habebatur hæc vox, *Vrythof*; etiam *Deus impanatus*, quando in suâ pompâ & processionibus circumfertur: tum enim nolunt aliquem inde rapi, etiam si gravia peccata commisisset; etiam *omnia cænobia* asylorum jure gaudent.

Inter Reformatos etiam inveniuntur variæ urbes pertinentes ad Magnates quosdam, quæ hoc privilegio gaudent, vel gaudere videntur. Sed *queritur;* An antedicta loca Pontificiorum aut urbes Magnatum jure gaudeant tali privilegio? *Resp.* Nullo jure gaudent tali privilegio, nec Pontificii neque Magnates exemplo Veteris T. se possunt defendere. Nam. 1. In Veteri T. fuit speciale mandatum de certis quibusdam asylis eligendis, inter quæ non sunt hodierna asyla. 2. In asylis V. T. tantum tuti erant homicidæ, qui ex errore & ignorantia aliquem occiderant: sed in hodierna asyla recipiuntur voluntarii homicidæ, & ferè tantum tales; præterea fures recipiuntur, qui, creditorum bona diripientes, cedunt foras. 3. Asyla pertinuerunt ad legem forensem, etiam ad cæremonialem: nam usque ad mortem summi Pontificis ibi manebant, quo denotabatur mors Christi. Atqui leges forenses & cæremoniales quæ tales sunt abolitæ. Nam morale, quod in antiquis asylis fuit, scil. de non occidendo homicidâ involuntario, adhuc hodie manet, & sic totus mundus iam est asylum: nam tales homicidæ involuntarii non afficiuntur pœnâ mortis, neque hodie Vindici sanguinis datur potestas occidendi talem homicidam, sicuti data fuit in V. T. Num. 35. 27. Et per consequens in N. T. non sunt necessaria asyla.

Sextò queritur; An omnes involuntarii homicidæ ad asyla debuerint confugere?

Resp. Num. 35. 15. dicitur, quod asyla essent pro filiis Israel, peregrinis, & pro inquilinis: sed inter hos Judæi varios excipiunt. 1. Si pater docendo filium, aut magister discipulum Legem, Philosophiam, aliasve necessarias artes, & merentem pœnas castiget ad mortem, non tenetur fugere ad asyla, & immunis est à pœnâ forense. 2. Etiam excipitur LiCTOR, qui aliquem

in jus vocatum, nec sequentem aut comitantem, verberibus fortè interimeret. 3. Si percussus non statim moriatur, non tenetur percutiens ad asylum confugere, neque Vindici sanguinis ulla in eum est potestas. 4. Si aliquis scalam ascendens cadat, & aliquem interimat, non tenetur fugere ad asylum. *Vide Seldenum loco mox cit.* 5. Cæcus non exsulat. *Vide de cæteris, qui asylorum privilegio gaudere possint, vel non possint, Tractatum Maccoth cap. 2.*

Septimò queritur; Quæ adhuc sint considerata in homicidis involuntariis, & in urbibus refugii?

Resp. Ea sunt varia. 1. Cives asylorum non tantum tales homicidas debebant recipere, sed præterea tenebantur eos artificium aliquod docere, quo vitæ necessaria sibi comparare, seque sustentare possent.

2. Si homicida esset ex discipulis diligentibus, præceptor ejus simul cum eo exulare cogeatur; si verò homicida esset ipse Rabbi, præceptor, schola ipsius in civitatem refugii transferebatur.

3. Duo aut tres viri sapientes fugienti adjungebantur, qui adversarium, sanguinis ultorem, si fortè in itinere occurreret, blandis verbis & admonitionibus abarcerent, ne quid violentius in homicidam moliretur.

4. Nullus homicida, neque etiam voluntarius, *Num. 35. 12.* impediri debebat: sed causa homicidæ paulo post factum peragebatur per consistorium, quod in eo loco erat ubi homicidium erat perpetratum. Homicida reducebatur ex asylo ad urbem unde aufugerat, ibique causa ipsius examinabatur, qui si reus mortis deprehensus esset, à magistratu absque morâ occisus fuit; si verò homicidium casu factum deprehensum esset, publico & salvo conductu in civitatem refugii reductus fuit.

5. Homicidæ ex asylo discedere non poterant, & ad suos redire, antequam moreretur summus Pontifex: sed eo mortuo ad pristina officia, ad munia, ad dignitatem & potestatem rursus fuerunt admissi, *Num. 35. 25.* Hinc in *Maccoth cap. 2.* dicitur, Matres Pontificum homicidis exsulantibus munera sæpius misisse, multaque in eos beneficia contulisse, quo minus summi Pontificis mortem exoptarent.

6. Si homicida in ipsa urbe refugii aliquem occidisset, ex eadem urbe ad aliam migrare cogeatur. Sed si aliquis sacerdotem summum occiderit, si vel Imperator exercitûs esset; aut sacerdos summus alium, nunquam egreditur asylo.

7. Urbes refugii æquali ferè spatio ab invicem distitæ erant, ita ut æquale spatium esset ab Hebron ad Sichem, à Sichem ad Kadesch, &c.

8. Viæ quæ ad urbes refugii ducebant decimo quinto mensis Febr. quotan-

quotannis complanabantur, ut nullum esset obstaculum, quod fugientem homicidam impedire posset. Eo die mittebantur quidam qui vias hyemalibus imbribus corruptas repararent, & pontes, si flumina intercurrerent, labefactos aut excussos repararent. Vide *Schekalim cap. 1.* בחמשה עשר באדר מתקנין את הרכבים *Decimo quinto Februarii reparant vias.*

9. In bivio aut trivio stipes erectus fuit, in quo scriptum erat מקלט *mi-klat. h.e. urbs refugii*, ut fugientem dirigeret in eam viam, quæ ad asylum ducebat.

10. Oportebat illas civitates non nimis parvas esse, ne deficerent victui necessaria; nec etiam nimis magnas, ne fortè per frequentiam hominum eò confluentium Vindex sanguinis urbem non observatus subintraret, atque homicidæ ibi exsulanti insidias strueret: sed urbes mediocres esse debebant. Quis intelligitur per *Vindicem sanguinis*? Vindex sanguinis, definiente Maimonide, est כל הרוי לירשה *quicunque hereditatem adire potest.*

11. Asyla erant in talibus locis in quibus sæpè nundinæ habebantur, ut eo faciliùs cibaria & reliqua necessaria haberi possent.

12. Opus erat ut in vicinia asylorum multi essent pagi & arces ad arcendum vindicem sanguinis, si fortè exercitu stipatus veniens vi urbem ingredi, & homicidam occidere vellet.

13. Non licitum erat in asylis arma bellica, vel venatoria, vel retia, vel funes, aut aliquid tale facere, ne fortè vindex sanguinis sub prætextu emendi aliquid in urbem veniret, atque ita homicidam opprimeret. Hæc de asylis dicta sufficiant.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA NONA,

Quæ est pars secunda.

DE

POENIS non CAPITALIBUS.

Equitur ultima civilis poena, מלקות *Flagellatio dicta*, quæ fuit usitatissima inter Judæos. Hæc à Deo est mandata *Deuter. 25. 2. 3.* Si impius sit dignus qui vapulet, dejiciat eum Judex, & cadat ipsum juxta impietatem ejus, cum certo numero. *Quadragenta plagis verberet eum, & non addat verberare eum.* Flagellatio potest esse duplex, vel quæ fit virgis; vel quæ fit flagellis; hæc est gravior illâ, prout apparat ex

in jus vocatum, nec sequentem aut comitantem, verberibus fortè interimeret. 3. Si percussus non statim moriatur, non tenetur percutiens ad asy- lum confugere, neque Vindici sanguinis ulla in eum est potestas. 4. Si ali- quis scalam ascendens cadat, & aliquem interimat, non tenetur fugere ad asy- lum. *Vide Seldenum loco mox cit.* 5. Cæcus non exulat. Vide de cæteris, qui asylo- rum privilegio gaudere possint, vel non possint, *Tractatum Mac- coth cap. 2.*

Septimò queritur; Quæ adhuc sint considerata in homicidis involun- tariis, & in urbibus refugii?

Resp. Ea sunt varia. 1. Cives asylo- rum non tantum tales homicidas de- bebant recipere, sed præterea tenebantur eos artificium aliquod docere, quo vitæ necessaria sibi comparare, seque sustentare possent.

2. Si homicida esset ex discipulis diligentibus, præceptor ejus simul cum eo exulare coge- batur; si verò homicida esset ipse Rabbi, præceptor, schola ipsius in civitatem refugii transferebatur.

3. Duo aut tres viri sapientes fugienti adjungebantur, qui adversarium, sanguinis ultorem, si fortè in itinere occurreret, blandis verbis & admoni- tionibus abarcerent, ne quid violentius in homicidam moliretur.

4. Nullus homicida, neque etiam voluntarius, *Num. 35. 12.* impediri debebat: sed causa homicidæ paulo post factum peragebatur per consisto- rium, quod in eo loco erat ubi homicidium erat perpetratum. Homicida reducebatur ex asylo ad urbem unde aufugerat, ibique causa ipsius exami- nabatur, qui si reus mortis deprehensus esset, à magistratu absque morâ occisus fuit; si verò homicidium casu factum deprehensum esset, publico & salvo conductu in civitatem refugii reductus fuit.

5. Homicidæ ex asy- lis discedere non poterant, & ad suos redire, ante- quam moreretur summus Pontifex: sed eo mortuo ad pristina officia, ad munia, ad dignitatem & potestatem rursus fuerunt admissi, *Num. 35. 25.* Hinc in *Maccoth cap. 2.* dicitur, Matres Pontificum homicidis exsulantibus munera sæpius misisse, multa- que in eos beneficia contulisse, quo minus summi Pontificis mortem exoptarent.

6. Si homicida in ipsa urbe refugii aliquem occidisset, ex eadem urbe ad aliam migrare coge- batur. Sed si aliquis sacerdotem summum occiderit, si vel Imperator exercitûs esset; aut sacerdos summus alium, nunquam egre- ditur asylo.

7. Urbes refugii æquali ferè spatio ab invicem distitæ erant, ita ut æqua- le spatium esset ab Hebron ad Sichem, à Sichem ad Kadesch, &c.

8. Viæ quæ ad urbes refugii ducebant decimo quinto mensis Febr. quotan-

quotannis complanabantur, ut nullum esset obstaculum, quod fugientem homicidam impedire posset. Eo die mittebantur quidam qui vias hyemalibus imbribus corruptas repararent, & pontes, si flumina intercurrerent, labefactos aut excussos repararent. Vide *Schekalim cap. 1.* בחמשה עשר באדר מתקנין את הדרכים *Decimo quinto Februarii reparant vias.*

9. In bivio aut trivio stipes erectus fuit, in quo scriptum erat מִקְלָט *mi-klat. h.e. urbs refugii*, ut fugientem dirigeret in eam viam, quæ ad asylum ducebat.

10. Oportebat illas civitates non nimis parvas esse, ne deficerent victui necessaria; nec etiam nimis magnas, ne fortè per frequentiam hominum eò confluentium Vindex sanguinis urbem non observatus subintraret, atque homicidæ ibi exsulanti infidias strueret: sed urbes mediocres esse debebant. Quis intelligitur per *Vindicem sanguinis*? Vindex sanguinis, definiente Maimonide, est כל הרוי לירשה *quicunque hereditatem adire potest.*

11. Asyla erant in talibus locis in quibus sæpè nundinæ habebantur, ut eo facilius cibaria & reliqua necessaria haberi possent.

12. Opus erat ut in vicinia asylorum multi essent pagi & arces ad arcendum vindicem sanguinis, si fortè exercitu stipatus veniens vi urbem ingredi, & homicidam occidere vellet.

13. Non licitum erat in asylis arma bellica, vel venatoria, vel retia, vel funes, aut aliquid tale facere, ne fortè vindex sanguinis sub prætextu emendi aliquid in urbem veniret, atque ita homicidam opprimeret. Hæc de asylis dicta sufficiant.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA NONA,

Quæ est pars secunda.

DE

POENIS non CAPITALIBUS.

Equitur ultima civilis poena, מלקות *Flagellatio dicta*, quæ fuit usitatissima inter Judæos. Hæc à Deo est mandata *Deuter. 25. 2. 3.* Si impius sit dignus qui vapulet, dejiciat eum Judex, & cadat ipsum juxta impietatem ejus, cum certo numero. *Quadraginta plagis verberet eum, & non addat verberare eum.* Flagellatio potest esse duplex, vel quæ fit virgis; vel quæ fit flagellis; hæc est gravior illâ, prout apparat ex

verbis apud Ciceronem pro Ribirio; *Porcia lex virgas ab omnium civium corpore amovit, hic misericors flagella retulit.* Utraque fuit usitata apud Romanos, sed posterior tantum inter Judæos.

2. Præter hanc flagellationem Judaicam extra fines terræ Canaan fuit usitata inter Judæos *Fustigatio*, quæ fiebat baculis ob contumaciam & violationem præceptorum, itemque ob neglectam testium admonitionem, atque etiam ob violationem interdictorum, quæ à Scribis posita erant. Certus plagarum numerus non in omnibus reis hic infligebatur, sed gravitati attemperatus, & ex arbitrio Judicis pendebat, poteratque usque ad necem irrogari. Judæi dicunt hanc pœnam esse institutam à Rabbinis, & flagellationem à Deo. *Vide Coccejum in notis ad cap. 3. Maccoth.*

3. Præter has duas pœnas fuit adhuc alia gravior quæ fiebat *Scorpionibus*, 1. Reg. 12. 11. *Pater meus castigavit vos flagellis, ego autem castigabo vos scorpionibus*, h. e. Ego castigabo vos flagellis, quibus additi sunt *ⲙⲣⲫⲩ* aculei & spinarum punctiones.

De flagellatione, quæ fit flagellis, jam tantum agemus. De eâ primò *quæritur*: Utrum flagellatio sit pœna merè civilis; an verò etiam quodammodo Ecclesiastica? *Resp.* Est pœna propriè civilis: nam à tribus Judicibus civilibus ob delicta civilia infligitur. Sed quodammodo etiam est pœna Ecclesiastica; quia ab Ecclesiasticis imponitur tanquam peculiaris pœnitentia peccatorum: ex. gr. Si quis menstruatam mulierem agnoverit, vel homicidium commiserit, per aliquot dies flagellandus est, & illa flagellatio tanquam pœna Ecclesiastica imponitur. *Vide Synag. Buxtorfi cap. 47.* Etiam Judæi immediatè ante Festum Expiationis se mutuo flagellant in remissionem peccatorum. *Vide cap. 25.*

Secundò quæritur: Utrum Judæi flagellantes infligant Reis quadraginta plagas secundum legem Dei; an verò pauciores?

Resp. Paulus 2. Cor. 11. 24. conqueritur se à Judæis quinquies accepisse quadragenas plagas una minus. Ergò accepit triginta novem plagas. An ergò Iudæi tantum 39. infligunt ictus? Et an tot infligunt secundum legem Dei? *Resp.* Iosephus lib. Antiq. 4. cap. 8. testatur Judæos tantum 39. plagas infligere, sed Lex divina Deut. 25. requirit quadraginta plagas, & R. Jehuda de 40. plagis exposuit verba Moſis: sed illa sententia fuit rejecta à cæteris Rabbinis, qui ferè omnes 39. plagas intelligunt. Ita sæpè solent Iudæi vel aliquid ad legem addere, vel ab eâdem aliquid adimere: ex. gr. 1. Deus mandat observationem Sabbathi: sed illi addunt Sabbathulum, h. e. paulo citius, quàm Deus mandavit, Sabbathum incipiunt, & paulo serius idem finiunt. 2. Lex prohibet edere & bibere idolis sacrificata, illi, percipue Germani

Germani Iudæi, prohibent bibere cum Gentilibus vel Christianis : nam dubium est an vinum illud fuerit sacrificatum idolis nec ne. 3. Deus mandavit remotionem fermenti ex ædibus tempore Paschatis & abstinentiam à carne suillâ ; sed illi non audent nec fermentum sive panem, nec porcum nomine conveniente nominare; sed pro porco dicunt רב ר אחר *res alia*. Vide Thifbi in נסך & רב ר. Simile etiam faciunt in flagellatione.

Porro queritur ; Quare Iudæi unam plagam subtrahant ?

Resp. 1. Quidam ajunt Iudeos misericordiæ ergò plagam unam detrachere : credunt Deum quidem mandare 40. plagas, sed illi, volentes ostendere se esse misericordes, unam plagam detrahunt. Sed illa sententia non habet speciem veritatis : nam Iudæi sunt crudeles erga fontes ; hinc proverbium natum est, *Hy is den Joden overgelevert*, quasi diceret, ille crudelissimè excipitur. Propter eorum crudelitatem Deus etiam in Veteri T. permisit divortium. Deinde non est verosimile Iudæos ad ostendendam misericordiam velle transgressores sensûs literalis Legis vocari.

2. Alii putant ipsam Legem tantum exigere plagas triginta novem : sic ait Misna Tract. Maccoth Cap. 3. Sect. 10. כמה מלקין אותו, ארבעים חסר, *Quot verberibus afficitur fons ? Quadraginta una minus. Q. d. numero quadragenarii, h. e. numero qui proximus est quadragenario. Vel numero qui numerat quadraginta, h. e. usque ad quadraginta. Sed falluntur Iudæi. Lex intelligit 40. plagas : non enim in textu hæ duæ voces במספר ארבעים in numero quadregesimi habentur sub formâ constructâ conjunctim; sed distinguuntur per Sôphpasuk sive pausam majorem : Cum certo numero. Quadraginta plagis verberet eum. Iudæi ergò contra Legis mentem conjungunt quæ sunt dividenda. Vide Epist. dedicat. Buxt. Abbreviaturis præmissam.*

3. Buxtorfius in *Synag. cap. 25.* ait se aliquando de hoc numero plagarum tale responsum à Rabbino accepisse : quod olim Veteres usi fuerint flagello tribus loris constante, quorum duo breviora, tertium tam longum fuerit, ut totum hominem totumque corpus circummiret ; quodque reus hoc flagello ter decies fuerit percussus ; si verò vel semel tantum cedere perrexissent, duas supra 40. plagas reo inflixissent, quod à Mose prohibitum.

Queritur ; Quali materiâ constarent illa lora ?

Resp. Rabbini ille respondebat esse lora vitulina ; sed alii dicunt duo breviora fuisse bubula sive vitulina, & tertium fuisse asininum. Quare additum est lorum asininum ? Quia *Jes. 1. 3.* habetur : *Agnoscit bos possessorem suum, & asinus praesepe domini sui, Israël non agnoscit.* Q. d. Veniat asinus

nus & vindictam sumat ab eo, qui non agnoscit præsepe domini sui. His tribus loris licitor sive carnifex fontem cædebat tripliciter, uno loro à parte anteriore, & duobus aliis loris à parte posteriore; singuli ictus erant triplices, & talis triplex ictus unicâ vice inflictus loco trium erat; & proinde infligebant tantùm tredecim plagas: quia ter tredecim sunt triginta novem. Inter flagellandum citabant *versum* 38. Psalmi 78. והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו *Sed ipse misericors expiabat delicta, & non destruebat, & sæpius revocabat iram suam, & non excitabat totum ardorem suum.* In hoc versu continentur tredecim voces, & post singulas ictum infligebant, ne inter cædendum errarent.

Tertiò queritur; Quomodo præterea illa flagellatio facta fuerit?

Resp. 1. Rei apud nostros flagellantur stantes, sed apud Judæos prostrati in terrâ. 2. Manus alligabantur ad columnam ligneam, terræ infixam, altitudinis sesquicubiti, ut reus ipsi incumbere posset inclinatus. 3. Lentè & sensim flagellabant, ut plagæ commodè numerari possent. 4. Apud nostros thorax exuitur, sed apud Judæos licitor sive carnifex rumpebat vestes à se invicem, & ita rumpendo, sive detrahendo eas usque ad femora (quod fiebat vel per rupturam vel per scissuram) partem corporis denudabat. Ita *Actor.* 16. 22. legimus de Paulo & Sila quod turba unâ insurrexerit adversus eos, & prætores diruptis eorum vestibus jusserint eos virgis cædi. 5. Licitor stabat in lapide, qui post fontem erectus erat, ut melius fontem inter scapulas tangere posset. 6. Licitor in manu habebat manubrium ligneum, cui tria illa lora erant alligata, palmi habens longitudinem, ne tangeretur reus ipso manubrio. 7. Licitor illud manubrium unâ cum loris ambabus manibus attollebat, sed unâ tantùm manu infligebat ictum; non levitèr, sed ex omnibus viribus suis. Adhuc hodie præceptores Judæi in scholis pueros suos non virgis sed loris castigant. 8. Tres Iudices astabant: tot enim condemnabant hominem ad flagellationem. Primarius Iudex acclamabat ipsi fonti in actu flagellationis, recitando dicta quædam Scripturæ, partim ad consolationem, partim ad poenitentiam instituta ex *Deut.* 28. 58. 59. *Nisi observans feceris omnia verba Legis hujus, &c. Omnino mirabiles efficiet Jehova plagas tuas & plagas seminis tui, &c. & cap. 29. vers. 9. Quapropter observabitis verba fœderis hujus, & facietis ea, ut secundetis quicquid facturi estis.* Secundus Iudex numerabat ictus. Tertius monebat ad cædendum, proclamans, *cæde eum, &c.* Vide de his Tractatum Misnicum *Maccoth, Cap. 3.*

Quartò queritur; An omnibus fontibus infligantur præcisè triginta novem ictus? An non aliquando pauciores?

Resp.

Resp. Non omnibus infliguntur triginta novem ictus, sed aliquando pauciores. 1. Si aliquis sit damnatus ad 39. plagas, & parte toleratâ videatur reliquas sustinere non posse, dimittitur liber, & reliquæ plagæ non infliguntur. 2. Si octodecim ictibus addictus, postquam eos recepit, appareat, & reliquos potuisse perferre, liber abit. 3. Sons, si conspurcet se fimo aut obscæno liquore, liber est à cæteris plagis, scil. si mas fimo & fœmella lotio se conspurcent. *Vide Maccoth cap. 3. Sect. 11. & 14.*

Quintò queritur; Quales rei flagellentur?

Resp. 1. Qui concumbit cum sorore suâ. 2. Cum amitâ. 3. Cum materterâ. 4. Cum sorore uxoris. 5. Cum gloriâ. 6. Cum uxore patris. 7. Cum menstruatâ. 8. Cum viduâ si sit Sacerdos summus. 9. Cum repudiatâ, & cui calceus traditus est, si sit sacerdos gregarius. 10. Cum spuria & Nethinæi generis, si sit Israelita. 11. Cum Israëlide si sit spurius vel Nethinæus. 12. Pollutus, qui sacrum comederit, quique in sacrarium se immundus intulerit dignus est vapulatione. 13. Qui adipem, sanguinem, residuumque & abominabile & immundum comederit. 14. Qui jugulaverit aut obtulerit foris, *Levit. 17. 3. 15.* Qui fermentatû in Paschate comederit, cibum sumserit, opusq; fecerit die Expiationis. 16. Qui morticina & discerpta, abominabilia & reptilia ediderit. 17. Qui oleum paraverit, suffimentum confecerit, & se oleo sacro unxerit. 18. Qui fructus non decimatos, decimasve primas à quibus capta non sit ablatis, decimas secundas, rem sacram non redemptam comederit. 19. Qui sacra leviora & decimas secundas extra muros ediderit. 20. Qui agni Paschalis puri os fregerit. 21. Qui aufert matrem super pullis. 22. Qui calvitiam in capite suo facit. 23. Qui angulos capitis sui circumtondet, barbæque angulum corrumpit. 24. Qui se secatur unâ celsurâ ob defunctum. 25. Qui scribit scripturam stigmatis, *Levit. 19. 28.* 26. Nasiræus si toto die se ingurgitet vino. 27. Si polluat ob funus die toto, &c. Vide de his omnibus, qui pœnâ flagellationis digni sunt; & Textûs S. Scripturæ, ex quibus hæc probantur, *Tractatum Maccoth cap. 3.* ex editione doctissimi viri Johannis Coccæi.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMA & ULTIMA,

Quæ est pars tertia & ult.

De Poenis Ecclesiasticis Judæorum.

I.

Narravimus pœnas Judæorum non capitales civiles, jam sequuntur pœnæ Ecclesiasticæ, quas Ecclesiastici erga fontes exercebant. Et sicuti apud Judæos erant duplices pœnæ, sic etiam duplices erant personæ, per quarum auctoritatem

pœnæ illæ exigebantur; Civiles scil. & Ecclesiasticæ. Quod fuerint personæ civiles circa pœnas civiles & negotia civilia occupantes indubitatum est: ideo illis omissis de personis Ecclesiasticis præcipuè agemus.

Primò queritur; An inter Judæos sub Veteri & N. T. fuerint personæ Ecclesiasticæ, constituentes Synedrium aliquod Ecclesiasticum, distinctum à Politico, quod res Ecclesiasticas determinabat, & pœnas tales irrogabat? Et an tale Synedrium jam etiam sit necessarium?

Resp. Affirm. utrumque. Sacri Scriptores in nonnullis locis Veteris & N. T. faciunt mentionem talium personarum distinctarum à Politicis, & talis Ecclesiastici Synedrii distincti à collegio Politico. 1. Deut. 17. 12. Vir qui non auscultat Sacerdoti (personæ Ecclesiasticæ) aut summo judici (personæ Politicæ) morietur.

2. Jehoschaphat 2 Chron. 19. reformans varios abusus in Politia & Ecclesia, *versu 5.* dicitur instituisse Iudices ad judicandam res politicas, & *versu 8.* Levitas, Sacerdotes ad Iudicia Iehovæ; *versu 11.* nominat in particulari personas quæ negotiis illis diversis essent intentæ, scil. *Amaria Sacerdos primarius inter vos erit in omni negotio Iehovæ; Zebadja verò in omni negotio regio.* Hic distinguuntur personæ & negotia circa quæ versabantur.

3. Ieremias, *cap. 26. 8.* condemnatur à Sacerdotibus & Prophetis ad mortem, sed *versu 16.* à Principibus liberatur, dicentibus nullum esse crimen capitale in ipso.

4. In Novo T. etiam fit distincta mentio: *Matth. 21. 23. In Templum venerunt primarii Sacerdotes (Ecclesiastici) & Seniores populi, (Politici).* Similiter *Cap. 26. 3.* Ubi Sacerdotes, Scribæ & Seniores simul dicuntur congregati. Hoc aliquando fiebat in rebus partim Politicis & partim Ecclesiasticis. Et consistorium Politicum vocatur *συνέδριον confessus*; Ecclesiasticum verò *συναγωγή Synagoga*, *Matth. 10. 17.* Cavete vobis ab hominibus: tradent enim vos *eis συνέδρια in confessus*, & *ἐν ταῖς συναγωγαῖς in conventibus* flagellabunt vos.

5. Viri Ecclesiastici dicuntur constituti supra Ecclesiam, non Politici: *Act. 20. 28. Attendite ad vos & totum gregem, in quo Vos Spiritus S. constituit Episcopos, ad pascendam Ecclesiam Dei.* 1 Cor. 12. 28. *Deus constituit alios in Ecclesia. Quos? non Politicos, sed Apostolos, Prophetas & Doctores.* Ad Hebræos 13. 17. *Pastores dicuntur excubare pro animabus tanquā reddituri rationē.*

Ex his exemplis edocemur tale Ecclesiasticum consistorium jam etiam esse necessarium: nam cura animarum debet geri, quam cum Politici ut tales non gerunt, ergo alii eam gerere debent. Etiam Politicis ea cura non est commissa, nec eos constituit Deus; sed è contra illis sunt commissæ res Politicæ.

In con-

6. In confessione nostrâ, quæ in Synodis est confirmata, quæque solet subscribi, Art. 30. expressis verbis hoc asseritur; *Credimus veram hanc Ecclesiam, spirituali illâ politiâ quam nos Deus verbo suo docuit, gubernari debere: ut videlicet Pastores sint, qui verbum Dei annunciant: Seniores quoque ac Diaconi, qui cum Pastoribus, Senatum Ecclesiæ constituunt: ut homines vitiosi spiritualiter corripiantur & refrænentur.* Hinc Matthæi cap. 18. v. 17. dicitur, *dic Ecclesiæ, cui etiam sunt datæ claves regni cœlorum, per quas quicquid ligaverit in terrâ, erit ligatum in cœlis, & quicquid solverit in terrâ, erit solutum in cœlis, cap. 16. v. 19.*

7. Posito quod regimen Politicum sit penes fœminam, uti in Anglia temporibus Elisabethæ Reginae factum est: ergò, si regimen Ecclesiasticum esset penes Politicos, tum tali tempore esset penes fœminam, quum tamen Apostolus 1. Corinth. 14. 34. velit fœminas tacere in Ecclesiâ.

Contra hæc fortassè *objiciet* nonnemo quod Regimen Ecclesiæ fuerit penes Mosen, Davidem, Salomonem, & penes alios Politicos. Resp. 1. Illi non tantum fuerunt Politici, sed etiam Ecclesiastici: fuerunt enim Prophetæ, & quâ tales libros aliquos Canonicos conscripserunt, populum subinde docuerunt, & Ecclesiam gubernarunt.

Resp. 2. De Samuele dicitur quod fuerit *Propheta, Videns*, & nihilominus 1. Sam. 7. 5. dicitur *omnibus diebus vitæ suæ populum judicasse.* Si aliquis inde vellet concludere, ergò Ecclesiastici debent judicare populum, absurdus esset: nam Samuel judicavit populum non quâ Propheta sed quâ Iudex. Similiter, posito quod pastor aliquis sit medicus, & medicinam ægro præscribat, ille non medicabitur quâ pastor, sed quâ medicus. Adhuc; sit politicus etiam Senior Ecclesiæ, talis gubernabit Ecclesiam quâ Senior & non quâ Politicus. Iam ipsas pœnas Ecclesiasticas considerabimus.

II. *Secundò queritur;* Quotuplex fuerit pœna Ecclesiastica in Ecclesiâ Judaicâ usitata?

Resp. Triplex. Prima fuit vocata *נדר* separatio à cœtu Ecclesiæ, Excommunicatio, à נדרה *separare, semovere.* Excommunicatus vocatur מנודה, & excommunicans מנודה. Hæc pœna est levissima, eratque solummodo amolitio vel amandatio, quando Sacerdotes aliquem immundum & detestandum averfabantur, & amoliebantur ab aliorum societate. A quorum? Ab uxoris, domesticorum, aliorumque. Eò videtur respexisse Paulus 2. Thess. 3. 6. *Denunciamus vobis fratres, ut subducatis vos ab omni fratre qui inordinatè ambulat.* Ad quantam distantiam? Ad distantiam quatuor cubitorum: non erat ei fas alteri intra spatium quatuor cubitorum assidere. Quamdiu durabat hæc excommunicatio levissima? Triginta dies. Si resipiscentiam ageret,

ret, liberabatur ab hac specie excommunicationis; sin minus, duplicabatur hoc tempus usque ad 60. dies, vel nonnunquam, rarò tamen, triplicabatur usque ad 90. dies. Quid deinceps, si intra illud spatium non resipisceret? Tum secundâ excommunicationis specie, graviori, puniebatur. Hæc prima species ferè respondet prohibitioni & suspensioni in Ecclesiis nostris, quâ Membris ecclesiæ interdicitur S. Cæna.

Queritur; Ob quos & quales causas aliquis hæc primâ specie fuerit punitus?

Resp. Iudæi enumerant 24. causas, ob quas hæc pœna infligebatur: ex. gr. 1. Si quis contemnat Rabbinum, Magistrum, aut Doctorem, etiam post ipsius mortem. 2. Qui vocat proximum suum servum. 3. Qui spernit verba Rabbinorum. 4. Qui vendit agrum suum Christiano aut Gentili. 5. Qui testimonium perhibet contra Israelitam in judiciis Christianorum. 6. Qui facit labi cœcum. Vide ceteras causas in *Lex. Talm. Buxt. p. 1304.* & in *Seldeno de jure Naturali & Gent. l. 4. c. 8.* qui ex Maimonide & Schulchan Aruch eadem allegant.

De hæc primâ excommunicationis specie adhuc hæc sequentia observa. 1. Talis excommunicatus non debebat se tondere, aut lavare instar lugentis tempore excommunicationis.

2. Non admittebatur in confessum ordinarium decem personarum, h. e. si novem homines adessent, & decimus esset necessarius, ille non constitutebat decimum.

3. Si quis moriatur ita excommunicatus, Iudices lapidant ejus tumulum. Quomodo? Imponitur tumulo ejus saxum grande, ad indicandum quod fuerit dignus lapidatione; quia pœnitentiam non egit.

4. Propter talem non lugebant.

5. Aliquando interdicebant ei ne convivio trium interesset; ne cum decem oraret; nec si mortuum haberet, quis eum sepeliret, vel ad funus deduceret; nec, si filium, eum quis circumcideret. *Vide Seldenum in l. cit. c. 8.*

6. Excommunicatio vel fiebat in facie excommunicati, coram, ipso præfente; vel absenti significabatur verbis per alium aliquem; vel scripto in schedâ per scribam publicum. Si coram fuit excommunicatio alicui denuntiata, etiam coram erat solvenda. A quo? Si privatus eum excommunicasset, privatus eum à pœnâ excommunicationis liberabat; si publica auctoritas, etiam eadem eum liberabat; si verò qui excommunicasset, aut mortuus esset, aut planè ignotus, à Principe fori alicujus solvebatur. Quare excommunicatum solitæ popularium consuetudinis libertate privarunt? Ut resipisceret, & vitam antea actam corrigeret.

III. Altera excommunicationis species, superiori gravior, vocatur חֲרִיף Excommunicatio, exclusio à catu sacro, ejectio ex Synagoga cum maledictionibus & diris ex Deut. 28. & aliundè excerptis. Ejus mentio fit Job. 9. in cæco qui ejiciebatur ex Synagogâ. *Quæritur*; An ergò excommunicatis non licuerit intrare templum aut Synagogas? *Resp.* Imo licuit, sed alio modo intrabant templum. Non excommunicati intrabant per viam ad dextram, sed excommunicati per viam ad sinistram. Vide Middoth. c. 2. §. 2. In Capitulis R. Eliezaris c. 17. dicitur, quod per aliam portam intraverint. Vide Lex. Tal. Buxi. p. 1306.

Quæritur; Quid sit ἀποσύγωγον fieri?

Resp. Synagoga aliquando significat locum in quo conveniunt, Luc. 7. 5. Synagogam edificavit nobis; vel significat cætum qui in loco illo convenit; posteriori modo hîc sumitur. Ἀποσύγωγον ergo erat talis qui extra conventum aliquem publicum populi Hierosolymitani ejiciebatur. Hujus excommunicationis exemplum occurrit in Corinthio illo incestuoso I. Cor. 5. 5. Ejusmodi tradatur Satana ad exitium carnis, ut spiritus salvus sit. Plerique de hac secunda specie excommunicationis sumunt verba illa in V. Test. sæpè occurrentia, exscindetur vir ille, vel anima ipsius è medio populi, &c. Ex. gr. Genes. 17. 14. habetur, Qui non circumciditur, exscindetur è populis suis.

Quæritur; Quid denotet hæc phrasis exscindetur è populis suis?

Resp. R. Bechai in Biur hatthorah fol. 149. col. 1. tripliciter distribuit Excisiones, quæ in lege occurrunt. Prima excisio est quâ exciditur Corpus, per quam intelligitur mors præmatura, sicuti habetur Psal. 55. vers. ult. Viri sanguinum non dimidiabunt dies suos. Hanc pœnam vult designari in illis locis ubi habetur נכרת האיש ההוא מקרב עמו Exscindetur homo ille è medio populi sui, Levit. 17. 4. Secunda excisio est anima, quando anima destruitur ut bruti anima; vel quando anima non fruetur gaudio vitæ æternæ. Hanc pœnam ex ipsius sententiâ exprimere videntur Phrases illæ, quando habetur & exscindetur anima sic facientes de medio populi sui, Levit. 28. 29. Tertia excisio est quâ anima & corpus simul exscinduntur, ut quando verbum כרת duplicatur, ut Levit. 18. 30. 31. הכרת תכרת. Exscindendo exscindetur anima illa. Hæc vocatur כרת חמור excisio gravior, vel כרת כפול excisio duplex.

Abarbanel in comment. ad Numer. 15. 30. sex sententias veterum enumerat de excisione animæ, suamque septimam addit. 1. Est R. Saadia, qui excisionem intelligit de abbreviatione dierum peccatoris & morte ejus ante tempus infligenda per Deum.

2. Est R. Salomonis Jarchi, qui intelligit de *semine*; excindetur semen ejus, h. e. *moriatur sine liberis*.

3. Est authoris *Additionum Talmudicarum* in principio Tractatus Jevammoth, qui excidium intelligit de *anno quinquagesimo*, h. e. *moriatur ante annum quinquagesimum*. Alii hunc terminum ad annum 52. vel ad summum ad annum 60. extendunt.

4. Est alterius Authoris in loco allegato, qui de *die tertio morbi* intelligit, h. e. *si homo die tertio morbi sui moriatur*, ille dicitur excisus è populo suo. Hæ quatuor hætenus recensitæ sententiæ conveniunt in hoc, quod *excisio* tantum referatur ad corpus in mundo hoc, nec quicquam de eo pertingat vel pertineat ad animam.

5. Est Maimonidis, qui excisionem intelligit de *plenariâ privatione*, destructione & annihilatione animæ post hanc mortem ad instar bestiarum. Et quando de blasphemante dicitur, *Excindendo excindetur*, intelligit, præter annihilationem animæ post mortem, eum etiam excindendum esse per abbreviationem dierum vitæ suæ.

6. Est Nachmanidis in Comm. in legem, Sect. *אחריו מות*, quæ convenit cum R. Bechai suprâ allegatâ, scil. per excisionem intelligi vel *excisionem corporis*, vel *animæ*, vel *corporis & animæ* simul. *Corporis excisio* in tali, cujus bona opera plura sunt quàm ejus iniquitates, habet locum; *Animæ* cujus iniquitates sunt plures; *Corporis & animæ* simul in idololatriis & blasphemantibus nomen Dei, de quibus dicitur *excindendo excindetur anima illa*.

7. Est ipsius Abarbanelis, quam etiam approbat, scil. quod *Excisio* in genere sit communis *Corpori & animæ*; *Corpori* in mundo hoc per *decurtationem dierum* peccatoris, ut moriatur ante tempus suum, quo secundum naturam suam debuisset mori; *Animæ*, quod ea, post separationem à corpore, in mundo Animarum, elonganda sit à Splendore Majestatis Divinæ, & à Receptione Influentiæ supernæ descendentes in animas justas illas ex fasciculo vitæ. Hæc excisio animæ non est ejusdem annihilationis, sed privatio oblectationis illius, quâ animæ post hanc vitam fruuntur. Vide has sententias plenè enarratas in *Buxtorfio de Sponsalibus & divertitiis*.

8. Est aliorum, qui capitale supplicium à Magistratu infligendum eâ phrasi denotari existimant.

9. Junius ad Gen. 17. 14. hanc phrasin ita explicat: *Hic & in futuro seculo à Sanctorum consortio excludetur*. Deodatus ferè eodem modo exponit: *Sicuti Ego non habeo eum pro membro mei populi, ita etiam excommunicetur ex Ecclesia*. Hæc ultima ex omnibus sententiis mihi maximè arridet. Cujus ergò anima excindetur, ille erit ἀποσυνάγωγος in hac vitâ, & post hanc vitam

vitam erit hæres inferni si non resipiscat.

De hac secundâ specie excommunicationis hæc sequentia sunt observanda, 1. Talis excommunicatus non docebat alios. 2. Non discebat cum aliis; solus quidem studere poterat, ne oblivisceretur doctrinæ suæ. 3. Nulla consuetudo cum ipso erat habenda: non licebat edere cum tali: eò respexit Apostolus 1. Cor. 5. 11. *Cum ejusmodi ne edatis quidem.* 4. Hæc excommunicatio non potest fieri nisi in cœtu & à cœtu decem virorum.

Ut unusquisque cognosceret quàm gravis sit hæc secunda species excommunicationis, breviter formulam ejus describam ex *Lex. Talm. Buxt.* p. 828. Ex sententiâ Domini Dominorum sit in Anathemate Ploni, in utrâque domo judicii, Superiorum scil. & Inferorum, in Anathemate item Sanctorum excelsorum, in anathemate Seraphim & Ophannim, in anathemate denique totius Ecclesiæ maximorum & minimorum. Sint super ipsum plagæ magnæ & fideles, morbi magni & horribiles. Domus ejus sit habitaculum Draconum: calignosum fiat Sydus ejus in nubibus: sit in indignationem, iram & excandescentiam: cadaver ejus obiciatur feris & serpentibus: lætentur super ipso hostes & adversarii: argentum & aurum ipsius dentur aliis: & omnes filii ejus ad ostium inimicorum ipsius sint expositi: super die ejus obstupescant posterii — Absorbeatur sicut Korah & cæus ejus: cum terrore & tremore egrediatur anima ejus: increpatio Domini occidat eum: stranguletur ut Achitophel: sicut lepra Gechasi sit lepra ipsius: neque ulla sit resurrectio ruinæ ejus: in sepulturâ Israelis non sit sepultura ejus: Alienis detur uxor ejus. In hoc Anathemate sit N. N. & hæc est hæreditas ipsius, &c.

Porro queritur; Unde Judæi probent sibi licere ita excommunicare?

Resp. Hoc probant exemplis Josuæ, Ezræ & Nehemiæ. Josua cap. 6. excommunicavit & anathematizavit. Similiter Ezras cap. 10. 8. minatur anathema: *Quisquis non venturus esset intra triduum, anathema fore omnes facultates ejus: ipsum verò separatim iri à congregatione deportatæ multitudinis;* & Nehemias cap. 13. versu 25.

IV. Tertia species excommunicationis, eaque omnium gravissima, est שַׁמְמָתָא Schammatha. Hæc adjunctam habet execrationem, quâ homo coram hominibus & coram Deo fit execrabilis, & exitio divino destinatus. Per hanc speciem homo post omnia humana media totalitèr & finalitèr soli divino judicio destinabatur, ut eo periret, nec amplius ad Ecclesiam rediret.

Queritur de hac voce שַׁמְמָתָא Schammatha, unde derivetur?

Resp. Quatuor ferè sunt sententiæ. 1. Nonnulli derivant à שָׁמַר *excludere, separare, excommunicare.* Aliquando Schammatha idem denotat quod שָׁמַר prima species excommunicationis, prout videre est in *Lex. Talmud. Buxt. Rad.* שָׁמַר: sed quando contradistinguitur primæ speciei tum denotat gravissimam excommunicationem.

2. Est R. Salomonis Jarchi, qui intelligit de *semine*; excindetur semen ejus, h. e. *moriatur sine liberis*.

3. Est authoris *Additionum Talmudicarum* in principio Tractatus Jevammoth, qui excidium intelligit de *anno quinquagesimo*, h. e. *moriatur ante annum quinquagesimum*. Alii hunc terminum ad annum 52. vel ad summum ad annum 60. extendunt.

4. Est alterius Authoris in loco allegato, qui de *die tertio morbi* intelligit, h. e. *si homo die tertio morbi sui moriatur*, ille dicitur excisus è populo suo. Hæ quatuor hætenus recensitæ sententiæ conveniunt in hoc, quod *excisio* tantum referatur ad corpus in mundo hoc, nec quicquam de eo pertingat vel pertineat ad animam.

5. Est Maimonidis, qui excisionem intelligit de *plenariâ privatione*, destructione & annihilatione animæ post hanc mortem ad instar bestiarum. Et quando de blasphemante dicitur, *Excindendo excindetur*, intelligit, præter annihilationem animæ post mortem, eum etiam excindendum esse per abbreviationem dierum vitæ suæ.

6. Est Nachmanidis in Comm. in legem, *Secl. מו' אחר*, quæ convenit cum R. Bechai suprâ allegatâ, scil. per excisionem intelligi vel *excisionem corporis*, vel *animæ*, vel *corporis & animæ* simul. *Corporis excisio* in tali, cujus bona opera plura sunt quàm ejus iniquitates, habet locum; *Animæ* cujus iniquitates sunt plures; *Corporis & animæ simul* in idololatriis & blasphemantibus nomen Dei, de quibus dicitur *excindendo excindetur anima illa*.

7. Est ipsius Abarbanelis, quam etiam approbat, scil. quod *Excisio* in genere sit communis *Corpori & animæ*; *Corpori* in mundo hoc per *decurtationem dierum* peccatoris, ut moriatur ante tempus suum, quo secundum naturam suam debuisset mori; *Animæ*, quod ea, post separationem à corpore, in mundo Animarum, elonganda sit à Splendore Majestatis Divinæ, & à Receptione Influentiæ supernæ descendente in animas justas illas ex fasciculo vitæ. Hæc excisio animæ non est ejusdem annihilationis, sed privatio oblectationis illius, quâ animæ post hanc vitam fruuntur. Vide has sententias plenè enarratas in *Buxtorfio de Sponsalibus & divortiis*.

8. Est aliorum, qui capitale supplicium à Magistratu infligendum eâ phrasi denotari existimant.

9. Junius ad *Gen. 17. 14.* hanc phrasin ita explicat: *Hic & in futuro seculo à Sanctorum consortio excludetur*. Deodatus ferè eodem modo exponit: *Sicuti Ego non habebo eum pro membro mei populi, ita etiam excommunicetur ex Ecclesia*. Hæc ultima ex omnibus sententiis mihi maximè arridet. Cujus ergò anima excindetur, ille erit ἀποσυνάγωγος in hac vitâ, & post hanc vitam

vitam erit hæres inferni si non resipiscat.

De hac secundâ specie excommunicationis hæc sequentia sunt observanda, 1. Talis excommunicatus non docebat alios. 2. Non discebat cum aliis; solus quidem studere poterat, ne oblivisceretur doctrinæ suæ. 3. Nulla consuetudo cum ipso erat habenda: non licebat edere cum tali: eò respexit Apostolus 1. Cor. 5. 11. *Cum ejusmodi ne edatis quidem.* 4. Hæc excommunicatio non potest fieri nisi in cœtu & à cœtu decem virorum.

Ut unusquisque cognosceret quàm gravis sit hæc secunda species excommunicationis, breviter formulam ejus describam ex *Lex. Talm. Buxt.* p. 828. Ex sententiâ Domini Dominorum sit in Anathemate Ploni, in utrâque domo judicii, Superiorum scil. & Inferorum, in Anathemate item Sanctorum excelsorum, in anathemate Seraphim & Ophannim, in anathemate denique totius Ecclesiæ maximorum & minimorum. Sint super ipsum plagæ magnæ & fideles, morbi magni & horribiles. Domus ejus sit habitaculum Draconum: calignosum fiat Sydus ejus in nubibus: sit in indignationem, iram & excandescentiam: cadaver ejus obiciatur feris & serpentibus: lætentur super ipso hostes & adversarii: argentum & aurum ipsius dentur aliis: & omnes filii ejus ad ostium inimicorum ipsius sint expositi: super die ejus obstupescant posterii — Absorbeatur sicut Korah & cætus ejus: cum terrore & tremore egrediatur anima ejus: increpatio Domini occidat eum: stranguletur ut Achitophel: sicut lepra Gechasi sit lepra ipsius: neque ulla sit resurrectio ruinæ ejus: in sepulturâ Israelis non sit sepultura ejus: Alienis detur uxor ejus. In hoc Anathemate sit N. N. & hæc est hæreditas ipsius, &c.

Porro queritur; Unde Judæi probent sibi licere ita excommunicare?

Resp. Hoc probant exemplis Josuæ, Ezræ & Nehemiæ. Josua cap. 6. excommunicavit & anathematizavit. Similiter Ezras cap. 10. 8. minatur anathema: *Quisquis non venturus esset intra triduum, anathema fore omnes facultates ejus: ipsum verò separatim iri à congregatione deportatæ multitudinis;* & Nehemias cap. 13. versu 25.

IV. Tertia species excommunicationis, eaque omnium gravissima, est שַׁמְמָתָא Schammatha. Hæc adjunctam habet execrationem, quâ homo coram hominibus & coram Deo fit execrabilis, & exitio divino destinatus. Per hanc speciem homo post omnia humana media totaliter & finaliter soli divino judicio destinabatur, ut eo periret, nec amplius ad Ecclesiam rediret.

Queritur de hac voce שַׁמְמָתָא Schammatha, unde derivetur?

Resp. Quatuor ferè sunt sententiæ. 1. Nonnulli derivant à שָׁמַר *excludere, separare, excommunicare.* Aliquando Schammatha idem denotat quod שָׁמַר prima species excommunicationis, prout videre est in *Lex. Talmud. Buxt. Rad.* שָׁמַר: sed quando contradistinguitur primæ speciei tum denotat gravissimam excommunicationem.

2. Alii

2. Alii putant esse vocem compositam ex **שׁוּ** vel **שׁמָא** Dominus & **אָתָּה** venit, Præteritum pro Futuro: quasi diceret, Dominus certissimè veniet & ulciscetur. Hanc Etymologiam probant ex 1 Cor. 16. 22. *Si quis non amat Dominum Iesum Christum, esto anathema Maranatha.* Maranatha est vox Syriaca idem denotans quod **שׁמָא כָּרֵן**: enim est Dominus & **אָתָּה** venit.

3. Alii aliam vocis **שׁמָתָא** compositionem fingunt, quasi denotaret **שׁוּ מִיתָא** *ibi mors*, quasi mortis reus haberetur qui ita excommunicatus esset.

4. Alii quasi **שׁמָמָה תְּהֵא** *desolatio erit*. Sed duæ posteriores sententiæ sunt magis allusiones quàm veræ Etymologiæ. Nos primam Etymologiam eligimus.

Hæc specie videtur excommunicatus Alexander Faber ærarius 2. Tim. 4. 14. *Mala mala mihi exhibuit: reddat ei Dominus secundum facta ipsius.* Ita urbs Merosa, Judic. 5. *Maledicite Merosa urbi.* Quando Judæi aliquem excommunicant, solent cornua & buccinas in Synagogis inflare, ad majorem horrorem tum ipsis reis, tum cœtui Ecclesiæ incutiendum.

V. Ex his videmus disciplinam Ecclesiasticam inter Judæos fuisse usitatam; & propterea nemini mirum videri debet, si etiam aliqua in Ecclesiâ Christianâ exerceatur. Judæi suos severe tractant: hinc proverbium natum est inter Christianos, *Hy is den Ioden overgeleverd*, h. e. severe & duriter excipitur. Ex. gr. Si homicida politicè non puniatur, miserimè tamen Ecclesiasticè excipitur. 1. Per tres annos in exilium pellitur. 2. Singulis diebus flagellatur flagellatione Judaicâ, h. e. accipit 39. plagas, & clamat altâ voce **רָצַח אָנִי** *ego sum homicida*. 3. Nullæ carnes illi sunt edendæ. 4. Nullum vinum est bibendum. 5. Crinis promittendus & barba. 6. Indusia nec alia vestimenta sunt abluenda. 7. Non est illi lavandum. 8. Brachium, quo homicidium perpetravit, catenâ ferreâ collo alligatum ferre debet. 9. Passim ubique ita debet vagari. 10. Quibusdam hæc imponitur pœna, ne uspiam pernoctent ubi pridie pernoctarunt, sed vagabundi instar Caini oberrent. 11. Sunt qui cuti nudæ thoracem ferreum induere debent. 12. Quidam ante Scholam in limine januæ jacere, & omnium pedibus conculcari debent.

Deinde si Adulter politicè non puniatur severo modo etiam excipitur. 1. Hyeme per aliquot dies in aquâ frigidâ sedere tenetur: si omnia gelu adstricta sint, glacies aperitur; & illi nudo, ore tenus, quandiu ovum igne duratur, intus sedendum est. 2. Æstate sedendum illi est absque omnibus vestibus in formicarum acervo obthuratis tantum naribus & auribus. Vel nudus per densam apium turbam transeat oportet. Judæi similibus pœnis Ecclesiasticis peccatores, five pœnitentes, five non pœnitentes afficere solent. Vide de his pœnis & similibus aliis Synagogam Buxt. cap. 47.

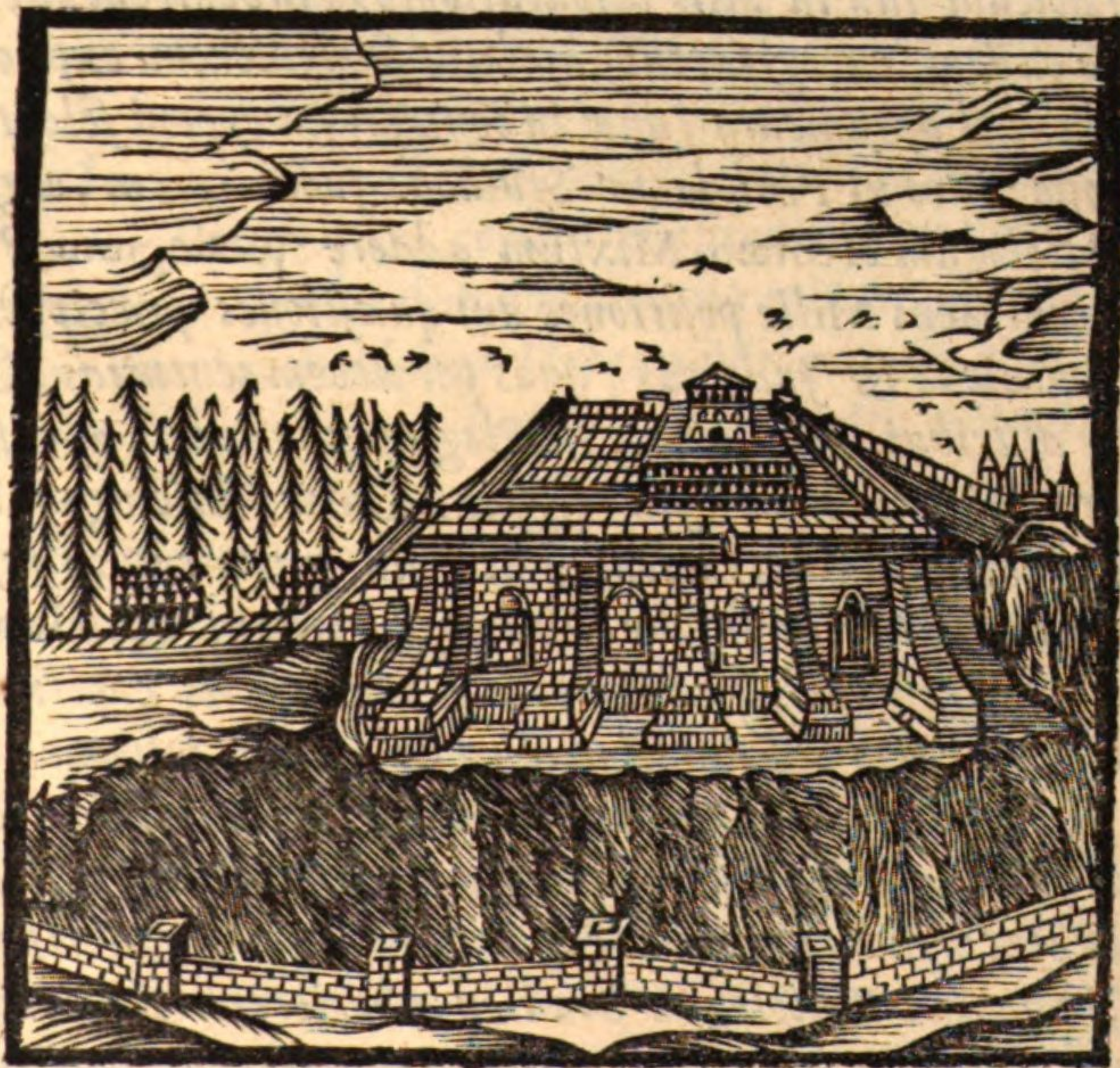
VI. Nemo ergo Ecclesiam nostram, ministerialiter tantum exercentem in fontes disciplinam Ecclesiasticam, leviculam sanè respectu Judaicæ, accuset novitatis; quasi Ecclesia nostra ex puro odio, vel ob alias rationes disciplinam, tantum ex cerebro Pastorum quasi fictam, exerceret. Disciplina Ecclesiæ nostræ consistit ferè tantum in admonitionibus, in precationibus, & in ministerialiter ex nomine Dei secundum Legem Divinam annunciando indignationem & iram Dei ob peccata, & æternam mortem si non resipiscant. Sed Judaica disciplina consistit in actionibus pœnalibus. Si homicidæ & adulteri inter Christianos ita Ecclesiasticè punirentur, haberent fortè aliquam obloquendi & obmurmurandi rationem; jam verò nullam rationis habent speciem, qua disciplinam hanc ab humeris suis abjiciant. Hæc dicta sufficiant de pœnis Ecclesiasticis Judæorum.

It. i jam etiam præter Philologum Hebræum absolvimus Philologum Hebræo-Mixtum. Si Deus Opt. Max. vires & vitam nobis concedat, cogitamus etiam in lucem emittere Philologum Græcum, continentem quæstiones Philologicas in Novum Test. Græcum.

SPICILEGII PHILOLOGICI
C H I L I A S.

Sive

QUÆSTIONUM & POSITIONUM,
P R Æ C I P U E
Philologico-Hebraicarum & Judaicarum
C E N T U R I Æ D E C E M.

TEMPLUM SALOMONIS.

ALLOQUUTIO

Ad Benevolum Lectorem.

*H*abes hîc, benevole lector, decem centurias sectionum & quæstionum præcipuè Hebraicarum & Judaicarum. Causæ, quæ me ad edendum moverunt, sunt præcipuè duæ: prima est, ut D. Studiosi in privatis collegiis defendendo, respondendo, & disputando super his quæstionibus se mutuò exercere possent. Altera causa sunt querelæ D. Studiosorum, Philologiæ Sacræ & Linguae S. operam dantium; qui disputaturi nonnunquam conquerebantur se Corollaria Philologica disputationibus Philologicis adjungenda invenire, aut excogitare non posse; vel si alicubi illa in aliis disputationibus invenirent, vel proprio Marte eadem excogitarent, aiebant se pleniorum explicationem illorum, vel argumenta, quæ in contrarium opponi solent, legere non posse: ideo ut Philologiæ Studiosis succurrerem, cogitavi ad hunc Philologum Hebræo-Mixtum addere Spicilegium Philologicum, continens Mille positiones aut quæstiones præcipuè Philologico-Hebraicas & Judaicas, quas per decem centurias, & per 50. capita distribui. Quare hoc Spicilegium continet 50. capita, & non plura vel pauciora? Quia respicit ad hunc Philologum Mixtum in quo sunt 50. dissertationes. Singula igitur capita respondent dissertationibus utriusque Philologi Hebræi & Hebræo-Mixti: nam ex iis multas quæstiones, quæ in initiis capitum habentur, desumsi. Non tantum illas quæstiones & sectiones nudè proposui; sed nonnunquam aliqualem earum explicationem addidi. Coactus fui aliquando plures quæstiones uni sectioni includere, ne numerus centuriarum nimium excresceret. Præterea semper addidi loca, in quibus Philologi Studiosi uberiores & pleniores quæstionum propositarum explicationem inquirere possunt; exceptis tamen singulorum capitum ultimis binis quæstionibus. Quare etiam illarum ultimarum quæstionum loca non designantur? Ut
Studiosi

Studiosi discerent etiam propriis alis volare. Quando locus aliquis, unde illæ quæstiones sunt desumptæ, allegatur, tum locus ille etiam est intelligendus de omnibus quæstionibus præcedentibus, de quibus non dicitur ubinam inveniantur.

Ex quibus libris quæstiones & sectiones hæ philologicæ sunt desumptæ? Libri præcipui sunt sequentes. 1. Philologus Hebræus: ex eo enim sunt desumptæ quæstiones philologicæ, quæ ab initio in triginta quinque prioribus capitibus habentur.

2. Ex Philologo Græco sunt excerptæ quæstiones quæ in capp. seqq. habentur usque ad caput 43.

3. Quæstiones quæ inveniuntur in capp. ultimis usque ad finem sunt elicite ex dissertationibus & Exercitationibus Buxtorfii. Quæstiones, ex his libris desumptæ, implent primam quartam capitum partem: nam singula ferè capita constant quatuor partibus; prima constat quæstionibus sive sectionibus Philologico-Hebraicis; secunda Hebraico-mixtis; tertia Controversiis Judaicis in capitibus imparibus, vel Ritibus Judaicis in capitibus paribus; quarta denique pars constat quæstionibus indifferentibus.

4. Quæstiones, secundam singulorum capitum partem implentes, habentur suprâ in Philologo Hebræo-Mixto: & propterea quando dicitur, Vide suprâ, tum intelligitur hic antedictus Philologus.

5. Quæstiones, tertiam singulorum capitum, scil. imparium, partem constituentes, sunt excerptæ ex תשובת יהודה, h. e. ex libro Clarissimi D. Hoornbeeck, olim præceptoris mei venerandi, quem contra Judæos conscripsit. Illa pars constat Controversiis Judaicis.

6. Quæstiones verò in capitibus paribus sunt desumptæ ex Synagoga Clarissimi D. Buxtorfii, editionis postremæ, quam D. Joh. Buxtorfius, fil. multis rebus scitu necessariis, & non ita ubique obviis auxit. Hæc pars comprehendit Ritus vivendi Judaicos. Hi sunt libri præcipui, quos Studiosi super his quæstionibus philologicis consulere possunt.

Ex hac Chiliade quaestionum videbit Lector, quàm uberrimum & utilissimum, imo necessarium sit studium Linguarum & Philologia: nam pleraque quaestiones hinc propositae, praterquam quod sint jucundae lectu, etiam Theologis sunt scitu necessariae: propterea decrevi easdem tali ordine, quo hinc proponuntur, publicè post textualem linguarum explicationem enodare. Nunquam idem caput implevi eadem materiâ; sed diversas materias in iisdem capp. semper conjunxi: nam varietas solet delectare, estque quasi condimentum aliquod, quod solet studium linguarum, per se sterile, & non ita ex se gratum quàm quidem aliae scientiae & artes, jucundum & gratum palato facere. Si tamen quis velit vel omnes quaestiones Philologico-Hebraicas, vel Hebraico-Mixtas, vel Controversias Iudaicas, vel Ritus vivendi Iudaicos, vel etiam quaestiones indifferentes post invicem legere, reliquis omissis eas ordine evolvat: nam in margine eae distinguuntur per numeros: numerus enim 1. cum H. denotat quaestiones Hebraicas; Numerus 2. cum M Hebraeo-Mixtas; Numerus 3. Cum C. in capp. imparibus Controversias Iudaicas, in paribus verò cum R. Ritus vivendi Iudaicos: sed Numerus 4. cum I. denotat quaestiones indifferentes.

In vestibulo hujus Spicilegii figuram Templi Salomonis curavi imprimi; quia in ipso Spicilegio ejus subinde mentionem feci. Postea fortè ex professo de structurâ Templi differam. Vale.

Quæstionum & Positionum præcipuè Philologico-Hebraicarum & Judaicarum.

CAPUT I.

sectio 1. Ulla versio S. Scripturæ, licet sit antiquissima, & à multis Ecclesiis approbata, est authentica. 1. H. Secti- ones

2. Judæi sunt nimis superstitiosi circa externum cor-
ticæ S. Scripturæ, & Muhammedani circa Alcoranum. He- bra-

3. Vetus T. potest vocari. 1. מקדש *Sanctuarium Dei*. 2. כתבי הקדש *scri-
pta sanctitatis*. 3. ספרי הקדש *libri Sanctitatis*. 4. מקרא *lectura*, & 5. עשרים
וְאַרְבָּעָה *viginti quatuor*, licet sint 39. libri: nam quidam parvi libri conjun-
guntur.

4. Credimus Galatinum in antiquis libris MSS. invenisse nomen *Ieho-
va* scriptum tribus literis Jod. Ipse in Maimonide meo MS. quem possi-
deo, diversa talia exempla inveni. *Vide de his anteced. sect. dissert. 1. Philologi
Hebræi.*

5. Versio Latina Pontificiorum vocatur *Vulgata*; quia est mixta ex an-
tiquâ Italâ & Hieronymi versione. Ergo ea in totum non est translata ab
Hieronymo. 2. M. He- brao- mix- ta.

6. Malè Concilium Tridentinum eam versionem tanquam authenti-
cam & divinam canonizavit; & propterea multi Pontificii meritò se illi
decreto opposuerunt.

7. Ignorantia linguarum originalium & imaginaria confirmatio quo-
rundam falsorum fidei Pontificiæ dogmatum per Latinam versionem ex-
torserunt decretum de versione illâ canonizandâ.

8. Versio *Vulgata*, licet eadem Anno 1590. à Sixto V. & quidem propriâ
manu in multis benè, & à Clemente VIII. biennio post meliùs sit corre-
cta, nihilominus adhuc multis scatet vitiis. *Vide supra, h. e. in Philologo mix-
to dissert. 1.*

9. Hebræus, Johannes, Heva malè scribuntur Ebræus, Joannes, Eva
sine aspiratione litteræ H. 3. C. Pro- legom. ad

10. An Judæi ob lepram & scabiem, atque aliorum morborum fæto-
rem & contagium Ægypto sint expulsi? Neg. Con- tro- versi-

11. An Iudæi unquam in Ægypto vel alibi asinum, aut suem, ut ait Pe-
tronus; vel Bacchum, ut scribit Plutarchus *Symposiar. lib. 4.* vel nubes &
Coeli numen coluerint? Omnia sunt ficta. aslu- dai- cas.

12. Ne-

12. Nemo scit ubi decem Tribus, olim sub Rege Assyriorum Salmannassar abductæ 2. Reg. 17. jam latitent. An in Tartariâ, Chinâ, Æthiopiâ, Mediâ, &c. uti vult Menasse in *Spe Israelis*? Neg.

13. An Iudæi in religione suâ sine fide in verû Messîâ possint salvari? N.

14. An conditio Christi abjecta; aut bella, quæ geruntur à Christianis; vel sectarum multitudo sint legitima scandala & offendicula, quæ Iudæis debent remoram injicere, quo minus ad Christianam veniant Ecclesiam? Neg.

15. An hodierna religio Christiana sit contraria antiquæ religioni Iudaicæ, quæ fuit temporibus Davidis, &c.? Neg. An diversa? Aff.

16. Peccant Germani extorquentes à Iudæis tesseras; vel urgentes temerariam baptismationem; aut nominis Iesu pronuntiationem; vel suspendentes eos ex pedibus, incitatis canibus ad eos lacerandos & devorandos. An Iudæi circumferant hîc in Belgio secum tesseras? Non magis quàm Christiani.

17. An consultum sit infantes Iudæorum invitis parentibus baptizare, uti in Oriente Heraclius, in Franciâ Rex Dagobertus, alii que alibi tentarunt? Neg.

18. Conversioni Iudæorum benè inserviunt conciones Christianæ, quæ Romæ, Venetiis, Pragæ, Cassellis, & in aliis locis à Christianis coram Iudæis habentur. Vide de his Cl. Hoornbeekii *Prolegomena libri contra Iudæos*.

4. I.
In-
disse-
ren-
tes.

19. An Iephthe immolârit filiam suam? Non. Si immolasset an gravitèr peccasset contra legem Dei? Gravissimè. An promisit se immolaturum filiam suam si fortè occurreret? Non. An peccasset si tantùm promississet? Imo. Si promississet, an tenebatur promissis stare? Non.

20. An Iephthe peccârit quod propter promissa ex filiâ suâ fecerit virginem quasi vestalem; adeo ut semper debuerit manere virgo? Aff. Nam illa non erat eatenus in ipsius potestate.

C A P U T II.

1. H. Sect. 1. **G**Ræci malè dividunt Vetus T. in libros Legales, Propheticos, (h. e. Historicos & Propheticos propriè dictos) & libros Psalmorum, sub quibus continentur libri carminum; ut *Job*, *Psalmi*, *Proverbia*, *Ecclesiastes*, & *Canticum Canticorum*. Nec Christus eam divisionem Luc. 24. 44. approbavit, quando ait; *Oportet impleri omnia, quæ de me scripta sunt in lege Moysis, Prophetis & Psalmis*.

2. Etiam Iudæi Vetus T. malè dividunt in libros *Legales*, *Propheticos* & *Hagiographos*. Nec illa divisio videtur esse ab Efrâ.

3. Iudæi

3. Iudæi non habent sufficientes causas, ob quas quinque libellos, scil. *Canticum Cant. Ruth, Threnos, Ecclesiasten & Estheram* immediatè post libros Moſis collocent.

4. Chriſtiani benè dividunt Vetus T. in quatuor partes, ſcil. in libros *Legales, Hiſtoricos, Doctrinales* ſive Poëticos, & *Propheticos*.

5. Ordo & Appellatio librorum Veteris T. melius in omnibus Bibliis aliarum linguarum cum materiâ Veteris T. conveniunt, quàm in Bibliis Hebraicis. *Vide de his diſſert. 2. Philol. Hebræi.*

6. Non eſt verosimile unquam famoſos illos LXX. vel LXXII. Interpretes Græcos in rerum naturâ fuiſſe. 2. M.
Verſio
70.

7. Ptolomæus Philadelphus 300. circiter annis ante Chriſtum curavit adornari verſionem Græcam, ut augeret bibliothecam ſuam. Inter-

8. Ficta ſunt. 1. Quod Interpretes LXXII. fuerint ex 12. Tribubus Iſraëlis, & quod fuerint Viri 72. Sanhedrin. 2. Quod in 72. cellulis ſederint, licet earum rudera in inſulâ Pharo oſtendantur, & conſpecta dicantur à Iuſtino Martyre, uti ipſe de ſe teſtatur. 3. Quod 72. dierum ſpatio eam composuerint. 4. Quod in minimis convenerint. *Vide ſuprà diſſert. 2.*

9. An Iudæi habeant veras cauſas ſeſe ſupra alios extollendi, alioſque infra ſe deſpiciendi: 1. quia ex antiquiſſimâ proſapiâ Patriarcharum ſunt oriundi: 2. quia ſunt circumciſi: 3. quia Deus cum ipſis oraliter ſæpè loquutus eſt: & 4. quia ipſis dedit mandatum gentes exſcindendi, cum Canaan ingrederentur? Neg. 3. Ri-
tus
Iu-
daici.

10. Tredecim articuli fidei à Maimonide, qui obiit anno Chriſti 1104. compoſiti, ut fidem Chriſtianam apud Iudæos convelleret, falſam & odioſam redderet, Iudæoſque ab illâ averteret, ſunt plerique falſi & S. Scripturæ contrarii.

11. Errat R. Ioseph Albo, qui fidem Iudaicam tantum tribus articulis inniti vult, ſcil. 1. Unitati Dei. 2. Legi Moſis è cœlis datæ. 3. Æternæ remunerationi bonorum, & æternæ pœnæ malorum operum.

12. An filius patrem & uxor maritum, orantes per integrum annum quotidie orationem קדדיש Kaddiſch, poſſint liberare ex purgatorio? Neg.

13. An Patriarchæ ideo deſiderarint in Terrâ ſanctâ ſepeliri, ut omnium primi reſurgerent, vel ut eorum corpora eſſent libera à circumvolutione per cavernas terræ donec in terram ſanctam perveniant: nam nonnulli credunt extra eam non fore reſurrectionem? Non.

14. An Adamus ante Hevam habuerit aliam uxorem nomine Lilifam? Non. An Lilifa eum in finem ſit creata ut puerulos octavo, & puellas vigefimo primo die à nativitate occideret? Neg.

15. An

15. An sit superstitiosum eam ex cubiculo puerperæ proscribere, exprimendo in omnibus parietibus, & supra omnes fenestras ac januas has voces אדם חוץ חוץ לילית *Adam, Chavva, Chutz Lilith*, h.e. *Adam, Heva, apagate Lilith*? Imo. An etiam sit superstitiosum si tria nomina Angelorum סנוי סנסנוי סנמנגלף *Senoi, Sansenoi, Sanmangeloph* addantur, vel sola membranæ inscribantur, & infantibus pro amuletis appendantur, ut essent tuti contra insultus Lilisæ? Imo.

16. An Iudæi jam teneantur infantes circumcidere? An item redimere primogenitos secundum Exod. 24. *Primogenitum filiorum tuorum redimes*? Non.

17. An etiam alius, qui Sacerdos non esset sub. V. T. circumcidere potuerit? Imo. Nam sacramenta V. T. non erant ministerio sacro alligata, uti Sacramenta N. T. Hinc non sequitur; Zippora Exod. 4. circumcidit infantem (an benè non disputamus) ergò in N. T. etiam scæminis licet baptizare. Patresfamilias sæpè circumciderunt, & hodie quilibet, etiam tonfor; imo puer, uti ipsemet vidi, circumcidere infantem potest.

18. Si circumcisio sub N. T. adhuc esset mandata; An Iudæi tenerentur infantes ægrotos octavo die circumcidere? Non. Si infans moreretur ante octavum diem, an necessarium esset talem infatē supra sepulchrum in cœmeterio circumcidere, eique nomen imponere, ut Deus ejus esset memor in mortuorum resurrectione, uti faciunt Iudæi? Neg. *Vide de his præfat. & caput 3. & 4. Synagoga Buxtorfii, edit. post.*

4. I. 19. An serpens ante maledictionem pedibus inceslerit? Non. An igitur ita inceslerit sicuti jam, supra ventrem? Imo, sed sine molestia.

40. 20. An verbum הקרין Exo. 34. 35. occurrens benè vertatur per *cornutum*? Et an inde benè probetur Mosen fuisse cornutum? Neg. An ergò hallucinantur qui Mosen cornutum pingunt? Imo.

C A P U T III.

1. H. *Di-* *stin-* *ctio* *cap.* *&* *ver-* *sum.* *Sectio 1.* **D**istinctio versuum Veteris T. Hebraici non est à Masorethis Tyberiensibus, sed ab ipsis authoribus librorum; & per consequens est authentica.

2. Superstitiosum est bis exprimere in Bibliis Hebraicis quatuor penultimos versus librorum *Jesaja, Malachia, Threnorum & Ecclesiastis.*

3. Distinctio capitum Veteris T. non est addita ab ipsis authoribus librorum; sed est demum inventa ante 500. circiter annos. A quibus? Nescimus. Iudæi divisionem capitum à Christianis inventam retinent & approbant.

4. Di-

4. *Distinctio capitum V. T. ubique non satis benè est instituta: ideo non malum fuisset si Interpretes novæ versionis Belgicæ in nonnullis locis distinctionem capitum mutassent, uti subinde fecerunt Junius & Tremellius in versione Latina. Vide dissert. 3. Philol. Hebræi.*

5. Famosi Interpretes Græci, abusivè LXX. dicti, videntur totum Ve-

2. M.
Versio
70. In
terpr.

tus T. in linguam Græcam transtulisse, & non solum Pentateuchum.

6. Idem non transtulerunt libros Apocryphos in linguam Græcam.

7. Versio illa magni licèt fuerit æstimata à Gentilibus, Judæis, aliisque, non tamen est authentica, nec pro authenticâ ulli est obtrudenda.

8. Falsa sunt seqq. 1. Quod Interpretes Græci tredecim loca Veteris T. datâ operâ aliter transtulerint, quàm Hebraica veritas postulat. 2. Quod Iudæi Iejunium ob adornandam vel adornatam versionem indixerint. 3. Quod terra tum temporis tribus diebus fuerit tenebris obducta. *Vide suprâ dissert. 3.*

9. An Iudæi non crudeliter agant, quod Karæos ad se venientes non recipiant, nisi prius ad Turcas vel Christianos deflexerint? Imo.

3. C.
Pro
leg. ad
contr.
Iud.

10. Scandala & offendicula non levia præbet Iudæis, quo minus convertantur, papismus; scil. 1. Quod lex Papæ pluri fiat quàm ipsius Dei.

2. Quod colantur Sancti & imagines Sanctorum. 3. Quod præceptum secundum ex decalogo ejiciatur. 4. Quod Deus impanatus adoretur & colatur. 5. Quod viri, sive Juvenes, & fœminæ, intrent monasteria. Et 6. Quod fingant nugatoria miracula.

11. An benè faciant, qui Iudæos ut Iudæos ob religionem Iudaicam comburunt? Aut qui eos vexant, aut persequuntur? Pessimè.

12. An verum sit, quod vulgò in Historiis legitur, Iudæos quotannis, die Parasceves Paschatis, infantem Christianum clam suffuratum in opprobrium Christi mactare, vel crucifigere? Credimus hoc à quibusdam Christianis ad aggravandum odium Christianorum in Iudæos esset effectum.

13. An conjugia Iudæorum cum Christianis sint permittenda? Non.

14. An leges Civiles & Ecclesiasticæ benè Iudæis interdiciant omni magistratu, omnique regimine in Christianos? Aff.

15. An Iudæis sit concedenda licentia conducendi servos Christianos & ancillas, & eorum operâ promiscuè in ædibus suis utendi? Non.

16. Præstat Iudæis dare veniam habitandi inter Christianos, & quidem Reformatos, quàm inter Pontificios, Gentiles, aut Muhammedanos. Non tamen iis facillè Synagogæ sunt concedendæ.

17. Intolerandum est inter Christianos, quod Iudæi hîc in Belgio ar-

tem typographicam exercentes, libros edant, eosque approbent pro suâ fide contra fidem Christianorum.

18. Utrum consultius sit Judæos habitare in separatis plateis, & certâ aliquâ notâ in externo vestitu distingui à Christianis, uti Francofurti & alibi fieri solet; vel croceos aut flavos pileos capitibus imponere, ne ignoti in Christianorum consortia sese intrudent; An verò passim inter Christianos sine aliquâ notâ distinctivâ? Aff. prius, Neg. post. *Vide Proleg. Hoornbekii c. Jud.*

4. J. 19. An Iudæi colant verum Deum? Non. An fictitium aliquod Numen? Non. An non ex parte colant verum Deum? Aff.

60. 20. An furtum bonorum, etiam maximum, secundum legem Dei sit capitale? Non. An non furtum aliquod bonorum, cum effractione ædium conjunctum, secundum legem Dei fuerit capitale? Aff. An furtum, ex. gr. ovis, bovis, equi, &c. quod in V. T. compensabatur restitutione in lege mandatâ, possit jam sub N. T. gravius puniri? Imo. Nam in V. T. animalia ruri non relinquebantur sola; sed semper adjunctos habebant pastores, qui ea servare poterant: sed sub N. T. agri sunt divisi, & animalia non amplius noctu in nostris regionibus ita commodè servari possunt, sicuti olim servabantur.

C A P U T IV.

I. H. Secti- ones Pentateuchi. Sectio I. **L** Iteræ $\aleph$ & $\beth$, passim in Pentateucho occurrentes, possent, nullum usum jam habentes, illæso textu Hebraico omitti: non enim sunt additæ à Mose: & propterea *Deut. 5.* post illa verba, *Non concupisces uxorem proximi tui*, litera $\aleph$ non dispescit decimum præceptum in duo.

2. Divisio Pentateuchi in 54. Paraschas, sive Sectiones majores, habet aliquem usum, & videtur esse inventa ab Esrâ Prophetâ.

3. Superstitiosum est, absolutâ ultimâ sectione Pentateuchi, statim incipere primam, eamque nolle inchoare ipsis Kalendis novi anni.

4. Lectio Haphtararum, h. e. sectionum propheticarum, videtur introducta annis 170. ante Christum ob tyrannidem Antiochi interdicentis legere Pentateuchum. Vide eas enumeratas in fine Bibliorum Hebr.

5. Pompa illa externa circa Pentateuchos MSS. quotannis in festo *letitiæ legis*, & aliis temporibus adhiberi solita, redolet superstitionem.

6. Phariseus, *Luc. 18. 12. bis hebdomade* jejunans, jejunavit diebus Lunæ & Jovis. *Vide de his dissert. 4. Philol. Hebræi.*

2. M. Versio 70. In terpr. 7. Famosa Versio Græca, quæ vulgò vocatur Lxx. Interpr. non est translata

translata ex textu Chaldæo vel Samaritano, sed ex textu Hebræo.

8. Stylus versionis Græcæ potest vocari Hebræo-Græcus vel Hebraizans.

9. Causæ, ob quas in versionem Græcam tam enormis à textu Hebræo irrepsit discrepantia, sunt seqq. 1. Quia Interpretes usi fuerunt exemplari corrupto quoad consonantes & quoad vocales. 2. Quia videntur non benè calluisse linguam Hebræam. 3. Quia vocibus Hebraicis nonnunquam Syriacum vel Arabicum sensum indiderunt. 4. Quia sæpè magis sensum quàm verba respexerunt. Et 5. Quia Scribæ nimis oscitanter textum Græcum exscripserunt.

10. Hodierna versio Græca non est eadem illa, quam olim famosi Interpretes Græci sub Ptolomæo Philadelpho composuerunt.

11. Spiritus S. in N. T. non tantùm in allegationibus ex V. T. usus est versione Græcâ, sed sæpè ipso textu Hebræo. *Vide suprâ dissert. 4.*

12. An Deus expressè mandaverit circumcisionem esse instituendam in præputio pudendi? Expressam de præputio pudendi abscindendo non invenimus legem. Unde ergò colligitur, quod Deus mandaverit abscissionem talis præputii? 1. Ex dolore Sichemitarum *Gen. 34.* qui tertio die præ dolore se non potuerunt defendere. 2. Quia circumcisio in foeminis non habuit locum.

3. R.
de
Cir-
cum-
cisio-
ne.

13. An Iudæi glandulæ omnimodam refectionem, פִּרְיָהּ vocatam, benè probent ex *Jos. 5. 2.* *Et iterando circumcidito filios Israel secundo?* Neg.

14. Posito quod circumcisio esset mandata, An non Iudæi sint nimis superstitiosi circa ejus circumstantias? Imo. Quales ergò adhibent circumstantias à Deo non mandatas? Has. 1. Quod juxta compatrem collocent sedile vacuum, in quo putant Eliam prophetam sedere. 2. Quod sedile illud triduo exacto demum loco suo movere audeant. 3. Quod præputium in arenam proiciant; *primò*, ut indicent semen suum fore instar arenæ maris: *secundò*, ut in memoriam revocent verba Bileami dicentis *Num. 23. 10.* *Quis denumerare posset pulverem Iacobi: tertio*, ut cibarent antiquum serpentem qui Adamum in paradiso seduxit. 4. Quod in convivio circumcisionis non debeant esse pauciores decem convivis, qui omnes egressi sunt annum decimum tertium, &c.

15. Vtrum Iudæi per 40. annos non circumciderint in deserto infantes suos ex malitiâ & inobedientiâ; an vero quia Boreas in deserto toto illo tempore non spiravit, uti volunt Iudæi? Aff. pr. Neg. post.

16. Quare Deus voluerit infantes circumcidi octavo die, & non septimo, nono, decimo, undecimo, duodecimo, vel alio aliquo die? Quia septem dies durabat cæremonialis immundities, *Levit. 12. 2.*

17. An Iudæi, volentes observare leges cæremoniales, benè faciant, quod mulierem dicant impuram tantùm 40. dies, sive filium sive filiam enixa sit, cum Deus *Levit. 12. 5.* voluerit eam fore immundam 80. dies quando fili-
am peperit? Non. Quare Iudæi mutarint 80. dies in 40? Ob Karæos, qui præcisè verba legis observant. Et quia Iudæi Rabbanitæ Karæos oderunt, ideo nolunt eos imitari.

18. An Iudææ mulieres, absolutis 40. sive 80. diebus, teneantur se aquâ frigidâ, etiam mediâ hyeme, abluere, antequam cum maritis suis cubare audeant? Non. *Vide Synag. Buxt. cap. 4. & 5.*

4. I. 19. Multa dicta Iobi & amicorum, ut & aliqua in Psalmis non sunt in se authentica authentiâ normæ, sed historiæ tantùm.

80. 20. An propterea pleræque Radices vocum Hebraicarum constent tantùm tribus literis ut iis denotetur S. S. Trinitas? Et an tres literæ con-
stituunt tantùm unicam Radicem propter unitatem Essentiæ? Neg. utr.

C A P U T V.

1. H.
de
Pen-
tateu-
cho,
&c.

Seç. 1. **P**entateuchus à Mose est conscriptus & punctatus. An etiam ab illo est divisus in quinque libros? Non. A quo igitur? Verosimile est hoc factum esse ab Interpretibus Græcis: nam tituli librorum ferè sunt Græci. An non tituli בראשית *Genesios*, שמות *Exodi*, ויקרא *Levitici*, &c. sint Hebraici? Olim fuerunt tantùm tituli sectionum legalium; sed postea, præter sectiones, etiam libros Pentateuchi distinxerunt.

2. Iudæi sunt nimis curiosi quando ex Pentateucho eliciunt 613. præcepta; 248. Affirmativa propter totidem membra corporis humani; & 365. Negativa propter totidem dies in anno solari, vel propter totidem venas in corpore humano.

3. An Iudæi illa omnia præcepta hodiè teneantur observare? Non. An Deus mandaverit Iudæis ציצית *Fimbrias* eum in finem, ut præcepta illa 613. in individuo sibi revocarent in memoriam? Neg. *Vide disert. 5. Phil. Hebr.*

2. M.
de
Tar-
gum.

4. Populi ignorantia occasionem dedit translationi sive paraphrasi Chaldaicæ, quæ unicâ voce communiter Targum nominari solet.

5. Paraphrases Chaldaicæ Onkelosi in Pentateuchum, & Ionathæ in Prophetas sunt compositæ circa tempora Christi; & nullæ, vel hæ, vel aliæ datâ operâ à Iudæis sunt corruptæ.

6. In Daniele, Ezram & Nehemiam non datur Targum. An etiam in Chronicâ? Nunquam editum est; MS. tamen dari in Angliâ ajunt.

7. Authores Paraphrasium Chaldaicarum non fuerunt Prophetæ.

8. Miracula illa, quæ temporibus adornatæ paraphrasios dicuntur facta;

facta; scil. 1. quod Terra Sancta per 40. leucas fuerit concussa; 2. quod vox e coelis fuerit audita; 3. quod volatilia chartæ infidentia fuerint combusta; 4. quod Angeli e coelis descenderint, pro fabulis habemus.

9. Cognitio paraphrasium est Christianis utilis: Iudæi enim ex iis aliquando fortiùs convincuntur, quàm ex ipsa S. Scripturâ. *Vide suprâ dissert. 5.*

10. An liceat uti medico Iudæo? Imo. An indifferenter ubi æquè periti sunt medici Christiani? Non.

11. An Iudæi conversi sint spoliandi omnibus suis bonis sub prætextu quod ea omnia per usuram iniquè sibi acquisiverint? Neg.

12. Quomodo מורה *More* doctor, differat à Rabbi? Rabbi denotat vulgarem Rabbinum, sed *More* promotum doctorem. Rabbi est titulus qui fuit usitatus à temporibus Christi, sed titulus *More* demùm ante ducentos annos in Germaniâ ortus est. Quare excogitarunt Germani adhuc novum titulum? 1. Ut imitarentur Christianos quos videbant sæpè promovere doctores. 2. Ut licentiam scribendi libellos repudii & sponsaliorum, quos vulgares Rabбини sæpè non benè scribebant, coarctarent, & his doctoribus tantùm concederent.

13. An laudanda sit constitutio Hassiæ principis Georgii super recipiendis in ditionem suam Judæis, quâ solemnè primùm juramento se obstringunt, quod nullos secum habituri sint libros, fidei Christianæ contrarios; deinde se nihil contumeliosum dicturos contra Christum, fidem aut religionem Christianam? Summoperè.

14. An liber Maimonidis, *More Nebbuchim* vocatus, legitimè à Judæis Gallis sit combustus, & simul cum authore condemnatus? Illegitimè.

15. An Iudæi ante finem mundi sint adhuc ad fidem Christianam convertendi? Aff. An iidem Salvatorem nostrum pro vero Messia sint recepturi? Aff. An singuli Iudæi sint convertendi? Non videtur.

16. Utrum, quando convertentur Iudæi, Ecclesia rursus sit transferenda à Christianis ad Judæos, uti olim ea fuit translata à Iudæis ad Christianos; An verò Iudæi sint aggregandi ad Christianos? Multi ob malam Christianorum vitam, & verbi Divini contemptum non sine causâ prius metuunt & sentiunt.

17. An Daniel revera fuerit Propheta? Imo. An ergò immeritò à Iudæis e numero Prophetarum ejiciatur, & ad Hagiographa ablegetur? Imo.

18. An non Hagiographa sint divinæ, & ejusdem authoritatis cum libris Mosaicis & Prophetis? Aff. *Vide prolegom. Hoornbekii contra Iudæos.*

19. Hodierni Iudæi benè dividuntur in Karræos & Rabbanitas. Quorum Karræi videntur propago? Veterum Sadducæorum. Quorum Rabba-

3. C.

Pro-
legom
ad

Con-

rov.

Iud.

4. 7.

nitæ? Phariseorum. Dissentiunt in multis à se invicem.

100. 20. Vox כֹּהֵן occurs. *Psal.* 22. 17. debet explicari per *sicut leo*, & non per *transfoderunt*, uti plerique Interpretes faciunt.

C E N T U R I A S E C U N D A

C A P U T V I.

1. H.
de Pro
phetis

Secl. 1. **P**ropheta, qui vocatur נביא, רואה, חוזה & חנן איש האלהים, quam insignitus est titulo Rabban, Rabbi, Ribbi, Rab, vel Mar. Quare? An quia tituli illi non fuerint satis sufficientes ad exprimendam excellentiam eorum? Non. Sed quia non quærebant tam vanos & ostentatorios titulos.

2. Differentiæ illæ quinque, quæ vulgò inter Mosen & alios Prophetas statuuntur, non sunt certæ, sed quædam ex illis sunt falsæ.

3. Propheta *Iesaias*, regio sanguine natus, dicitur ferrâ dissectus, *Jeremi-*
as lapidibus obrutus, & *Ezechiel* occisus.

4. Olim Judæis non benè ante trigessimum annum interdicta fuit lectio capitis 1. *Genesios*; capitis 1. & octo capitum ult. *Ezechielis*, & *Cantic*
Cantic. An interdictum adhuc duret? Non. *Vide dissert. 6. Philol. Hebrai.*

2. M.
de
Tar-
gum.

5. An Paraphrases Chaldaicæ injuriâ temporis in quibusdam locis sint corruptæ? Imo. Hoc apparet ex varietate inter diversas editiones, & ex citationibus vocum, quæ jam in paraphrasibus ita non inveniuntur.

6. An ullæ paraphrases ab ipsis authoribus sint notatæ vocalibus aut accentibus? Nullæ. Hoc apparet ex וַי, tribus matribus lectionis, quæ in Edit. Veneta adhuc conspiciuntur; sed ex Edit. Basiliensi ferè ejectæ sunt.

7. Utrum præstet omnes paraphrases punctare secundum punctationem, quæ in Daniele & Ezrâ observatur; an verò præstet cuique paraphrastæ suam relinquere dialectum, & ita punctare, atque tales literas retinere, quæ illi tempori, quo paraphrasis fuit conscripta, conveniebat? Neg. pr. Aff. post. Nam aliter elegantia linguæ, quæ tū temporis fuit observata, periret.

8. A quibus omnes paraphrases sunt ornatae vocalibus? Et à quo sola paraphrasis Onkelosi ornata est accentibus? Nescitur.

9. Quare sola Onkelosi paraphrasis est ornata accentibus? Fortassè propterea, ut lectionem ejus suaviorem & jucundiorē redderent: nam Judæi tenentur singulis hebdomadibus ex eâ sectionem majorem legere.

10. Utrum paraphrases illæ sint translatae verbotenus; an verò Paraphrastæ sæpè magis sensum respexerint quàm verba? Paraphrastæ in multis locis

cis verbotenus transtulerunt, sed in aliis videntur justum commentarium fecisse. An non Paraphrastæ aliquando optimè, imo Christianè, nonnulla transtulerunt? Imo: ubi enim Iudæi benè aliquid dicunt, ibi nemo melius; sed ubi malè, ibi etiam nemo pejus.

11. An non multa Veteris T. loca difficiliora secundum mentem paraphrastarum sint exponenda & transferenda? Imo.

12. An Onkelos fuerit Titi Vespasiani sororius, qui post Urbis excidium ejurato gentilismo factus fuit Profelytus, uti communis est Iudæorum sententia? Non videtur: nam noster Onkelos factus est profelytus 40. annis ante Christum: sed Titi sororius vixit 70. præter propter annis post Christum. An igitur fuit Aquilas Ponticus, vel Akilas? Non. Quis igitur? Schickardus in *Bechinath Happ.* p. 25. putat nostrum Onkelosum fuisse Christo coætaneum, & Gamalieli iusta fecisse, ac 70. thuris libras in ipsius busta honoris ergò insumsisse. An fuit profelytus? Imo.

13. An Onkelos etiam alias paraphrases, præterquam in Pentateuchum composuerit, uti vult Galat? Non. An ipsius paraphrasis sit laudanda? Imo.

14. Targum Hierosolymitanum ita vocatum vel ab urbe unde prodiit, vel à dialecto quâ constat, est incerti Authoris. An igitur dialecto Hierosolymitanâ constat? Imo. Quotuplex igitur est dialectus Chaldæa? Triplex. 1. Babylonica, quâ usi sunt Daniel, Efras, Onkelos, Jonathan in Prophetas, & authores Talmudis Babyl. 2. Est Hierosolymitana, quæ fuit Iudæis, Hierosolymis & in circumjacentibus regionibus habitantibus familiaris. Hæc usi sunt Jonathan in Pentateuchum, authores Talmudis Hierosol. & author libri Zohar. 3. Est dialectus Syra Comagena, quâ Novum T. Syriacum est conscriptum. An hoc Targum adhuc totum alicubi supersit? Non: sed tantum quædam fragmenta inveniuntur. *Vide suprâ dissert. 6.*

15. An Mordechai uberibus suis lactaverit Estheram reginam? Et an propterea tot honoribus ab illâ fuerit condecoratus; Neg. utrumque.

3. R.
de e-
du-
cat.
pue-
ror.

16. An sit malum omen si pueri aperto capite incedant? Non. An Christus scholam magnam, quæ fuit Tiberiade, transierit aperto & erecto capite; Et an inde Rabbini, ibidem sedentes, benè concluderint eum fuisse spurium, & ex menstruatâ muliere conceptum? Falsissima.

17. An Iudæi benè faciant quod tecto capite semper preces suas recitent? Non. An Iudæi ipsi, eorumque filii teneantur cingulum gestare, ne cor inter orandum pudenda adspiceret? Neg.

18. An pueri demùm anno decimo tertio & uno die completo teneantur præcepta Dei observare? Neg. An omnia peccata ante illud tempus à filiis commissa patri benè imputentur? Non. An ante illud tempus tan-

tum

tum in illis regnet concupiscentia mala? Non. Unde probant Judæi, quod filii demum illo tempore pro se peccent, & Deum ex amore diligant? Kabbalistæ id probant ex אהבה *amor*, quæ vox si resolvatur in numeros, 13. denotat; & ex *Jes.* 43. 21. ubi habetur *populum n. istum creavi mihi*: n. etiam denotat 13. Quare pueri, etiam quinquennes, incipiant semper lectionem Biblicam ab initio Levitici? Quia filii tum adhuc creduntur puri & immaculati esse: & propterea Iudæis æquum videtur ut in tali libro studeant, qui de purificationibus agit. *Vide Synag. Buxt. c. 7.*

4. I. 19. Verbum הצריך significat in V. T. actum forensem, sed nunquam infundere novam aliquam qualitatem.

120. 20. Utrum *Gen.* 6. 2. per *Filios Dei* intelligantur Angeli; an verò fideles? Fideles. An item versu 4. per גיגים gigantes? Imo.

C A P U T V I I.

1. H. de libris V. T. *Secl. I.* Olim duodecim Prophetæ minores in unum volumen compingebatur, *Act.* 7. 24. Jonas non fuit filius viduæ Sareptanæ, quem Elias ex mortuis suscitavit; nec Malachias fuit Angelus de cœlo lapsus, uti vult Origenes.

2. Decem sunt Authores Psalmorum, sed præcipuos composuit David; scil. septuaginta tres, nomen Davidis in frontispicio ferentes, & triginta novem eo titulo distitutos: & propterea sumptâ denominatione à priori parte communiter Psalmi adscribuntur Davidi.

3. Psalmi à diversis authoribus compositi, videntur collecti in unum volumen, & in quinque libros divisi ab Esrâ. In 564. selectis versibus Psalterii, licet in toto occurrant versus 2527. inveniuntur 1148. voces radicales, cum in toto V. T. Hebraico tantum numerentur à Buxtorfio 1867.

4. Psalmi 25. 34. 37. 111. 112. 119. 145. ordine alphabetico constantes, videntur compositi ad subveniendum imbecillitati memoriæ.

5. Metrum carminum in libris poëticis V. T. occurrentium est ignotum. Rhythmus S. Scriptores in antiquis carminibus, sicuti in hodiernis facere solent, non curarunt. *Vide dissert. 7. Phil. Hebræi.*

2. M. de Targum. 6. An tertia paraphrasis Chaldaica in Pentateuchum, quæ vulgò תרגום יונה *Targum Jonathani* vocatur, sit translata ab illo ipso Ionathane qui Prophetas transtulit? Non: 1. nam est magna, si non maxima, differentia styli inter illam & paraphrasin in Prophetas. 2. Illa subinde habet fabulas admixtas, ex. gr. *Gen.* 1. 16. quod sol & luna fuerint 21. annis æquales: sed hæc ab illis abstinet. 3. Illa tertia paraphrasis facit mentionem rerum diu post obitum Jonathani factarum: ex. gr. *Exod.* 26. 9. meminit divisionis Misnæ in

næ in 6. partes, quæ demum est facta anno 150. post Christum.

7. An Jonathan, author paraphrasios in Prophetas, etiam transtulit Pentateuchum? A. sed illa paraphrasis diu periit. An item in Hagiographa? Non.

8. Quando illa tertia paraphrasis in Pentateuchum est composita? Et à quo? Utrumque ignoratur. Elias Levita, Fagius & Mercerus nihil sciverunt de eâ. Edita demum est Venetiis ante 70. circiter annos.

9. Paraphrasis Jonathæ in Prophetas anteriores & posteriores meritò est magni facienda, tum propter præstantiam personæ; tum etiam, quia multa loca obscura dilucidè & Christianè explicantur.

10. Paraphrasis in quinque libellos habet admixtas fabulas: ex. gr. *Estheræ c. 2. v. 9.* dicitur, quod Regina habuerit 7. ancillas, quarum singulæ nominatæ secundum diem hebdomadæ Ipsi ministrarunt; ut inter gentiles habitans diem sabbathi dignoscere posset. Author ejus est ignotus.

11. Author secundæ paraphrasios in Estheram etiam est planè ignotus.

12. Author paraphrasios in Psalmos, Proverbia & Jobum vulgò vocatur *Rab Jose*, qui dicitur fuisse cæcus vel luscus: sed alii verosimilius statuunt authorem ignotum esse: hæc non magni fit à Judæis propter admixtas voces peregrinas; ideoque à Judæis, etiam doctissimis non satis benè intelligitur.

13. Qui vult paraphrases discere, iisque uti adversus Judæos, antea omnia calleat oportet linguam Hebraicam. *Vide supra diff. 7.*

14. Cum Judæi nunquam methodicum aliquod Scriptum in lucem ediderint, quo per locos communes fidem suam Judaicam præeunte Scripturâ ordine probârunt, & contra fidem Christianam vindicârunt: ideo quæritur; A quo fidei articulo sit inchoanda disputatio cum Iudæo; An à mysterio Trinitatis? Non: nam Trinitas tam clarè non probatur ex Veteri, quàm quidem ex N. T. quod Iudæi rejiciunt. 3. C. de primo artic. disput.

15. An à peccato & libero arbitrio sit incipiendum, ut fecit Petrus de Cavalleria Hispanus? Non: nam hæc materia secundariò tantum pertinet ad fidem Judaicam; deinde non omnes idem sentiunt de hac materiâ. An à satisfactione Christi? Non. Hæc materia clariùs evincitur ex Novo quam ex Veteri T.

16. An à causâ diuturnæ hujus captivitatis? Et an illa adscribenda sit horrendo illi peccato, quod Christum cruci affixerint, uti ex Iudæo Christianus Samuel Merochianus fecit? Non: nam confitentur quidem peccata sua, sed in specie illud peccatum negant, & ajunt se benè fecisse.

17. An igitur à Messiâ sit exordienda disputatio? Imo: An à miraculis Christi, uti fecit Grotius? Non: nam 1. ajunt illa miracula esse facta virtu-

te diabolorum: vel per genuinam pronunciationem nominis Jehovah. 2. Miraculis qualibuscunque, quando à Lege Mosis abducunt, non esse adhibendam fidem secundum *Deuter. 13. 1.* An ergò à naturâ aut officio Christi? Non.

18. Omnium optimè facere videtur, qui, disputationem contra Iudæos inchoaturus, incipit à Tempore adventûs Messiaë, & à Iudaicæ Reipublicæ, atque legis Mosaicæ everfione. *Vide præfat. Hulsii de Theologia Judaicâ.*

14. 1. 19. Utrum anni vitæ Patrum antediluvianorum *Gen. 5.* revera fuerint anni solares, uti ferè anni nostri; an verò tantùm lunares? Aff. pr. Neg. post. An non olim numerus annorum in V. T. fuerit designatus literis numeralibus, quæ facilè mutari potuerunt? Non. An ergò Methusalach revera vixerit annos 969? Imo.

140. Utrum longævitas illorum Patrum adscribenda sit accuratiori diætæ quam servarunt; an verò miraculosæ providentiæ Divinæ? Et diætæ & tali providentiæ. Quare homines primævi tam longevi fuerint? Præcipua causa est beneplacitum Dei. Adde quod genus humanum fuerit multiplicandum, quod artes & scientiæ per diuturnam experientiam fuerint inve- niendæ & discendæ.

C A P U T VIII.

1. H. *deli-
bris
V. T.* Sect. 1. **I**Obi historia non est parabola. Quando igitur vixit? Nescitur. Utrum Iobus Hebraicè sit conscriptus; an verò Arabicè? Hebraicè. An socii Iobum visitantes fuerint Arabum reges? Non.

2. An Iudæi teneantur Estheram & Pentateuchum exscribere? N. An per *ἑρπαια apex*, Matth. 5. 18. denotentur vocales? N. Quid tum? Cornicula, quæ septem literis *יג וזשז* in libris MSS. adscribi solent.

3. Mordochæus videtur scripsisse librum Estheræ, *cap. 9. v. 20. 23.* De divinâ illius libri autoritate olim frustrâ quidam dubitârunt, etiamsi nomen Dei ne semel in illo libro occurrat.

4. Absurdè & impiè celebratur Festum Purim à Iudæis.

5. Daniel rarò legitur à Iudæis, tum quia adventus Messiaë ibi clarè describitur, tum quia magnâ ex parte linguâ Chaldaicâ constat. *Vide dissert. 8. Philol. Hebræi.*

2. M. *de Pen-
tat.* 6. An Samaritani, qui temporibus Christi vixerunt *Joh. 4. Luc. 10.* fuerint origine Iudæi? Non, sed variarum nationum colluvies.

7. An Salmanasser prudenter fecerit, quod in Samariam loco abductorum Iudæorum transvexerit homines diversarum religionum, ne unitas religionis occasionem præberet rebellionis? Fecit astutè & politicè, sed impiè.

piè. An ergò omnes homines falsæ religionis sint expellendi? Non. An permittendum est exercitium falsæ & idololatricæ religionis? Exercitium falsæ posset permitti, sed non idololatricæ: nam in V. T. reges multi laudantur; sed tanquam *Nota* additur, quando *excelsa*, hoc est, reliquias idololatriæ non extirparunt.

8. Quæ fuerit causa odii inter Samaritanos & Iudæos? Quia Samaritani duobus annis impedire conati fuerunt restorationem Urbis & Templi.

9. An Samaritani tantum Pentateuchum Mosis pro verbo Dei receperint? Sic nonnullis videtur. Quare? 1. Propter odium Iudæorum, qui etiam cæteros libros recipiebant. 2. Quia cæteri libri fidem Samaritanorum destruebant. Nonnulli tamen verosimiliter dicunt Samaritanos solam legem pro verbo Dei accepisse, oppositè ad Traditiones legis Pharisaicas, non verò ad alios S. Scripturæ libros.

10. An Samaritani habuerint literas finales, uti Hebræi? Non.

11. An Pentateuchus Samaritanus sit authenticus, & Hebraico longè præferendus, uti vult Morinus? Neg. *Vide suprà dissert. 8.*

12. An preces manè recitatæ semper, vel magis exaudiantur à Deo, quàm si aliis temporibus recitentur? Non. An quotidie matutino tempore sit plorandum propter templi Hieros. desolationem? Potius ridendum. An peccata fronti aliquando inscribantur, & lachrymis deleantur? Neg.

3. R.
de
temp.
ma-
tut.
Txi-
xith
EG
Te-
phal-
lira

13. An galli gallinacei manè cucuriant, quia audiunt in cælo vocem dicentem; *Aperiantur portæ cæli, ne ulli remora iniiciatur*? Non. An non sit absurdum recitare sequentem benedictionem ad galli cantum: *Benedictus tu domine Deus noster, totius mundi Domine, qui gallo intelligentiam dederis, ut diem à nocte discernat*? Imo.

14. An non sit superstitiosum semper velle calceum dexterum primò inducere, & sinistrum secundò; atque sinistri corrigiam primò nequere, & sinistrum calceum primò exuere? Aff. c. Iud.

15. An vita ipsius decurtetur, qui in loco impuro mentionem Dei facit? Non. An non absurdi fuerint antiqui Rabbini, qui non nisi sumptâ veniâ ab Angelis tutelaribus ingressi sunt locum secretum? Imo. Quare? ut dignarentur expectare donec iterum egrederentur.

16. An Iudæi non sint nimis superstitiosi circa lotionem manuum? Imo. Quomodo? Non audent attingere corpus, oculos, aures, os &c. antequam laverint. Deinde dextra primòter est excipienda aquâ, postea sinistra etiam ter, & tum demum manus manui admovetur. Iudæi ob causas ridiculas lotionem necessariam esse volunt.

17. An gestatio Fimbriarum Iudæis literalitèr in V. T. à Deo sit man-

data? Imo. Ubi? Num. 15. 37. Filii Israelis faciant sibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in iis vittas hyacinthinas, & Deut. 22. 12. Fimbrias facito tibi in quatuor oris tegumenti. An teneantur in singulis angulis præcisè facere octo fimbrias quinque nodis ligatas? Non. An teneantur eas alligare vesti quadratæ magnæ מלית גדול pallium majus vocatæ, quod capiti imponitur; vel parvæ מלית קטן pallium parvum vocatæ, quod dorso ab ante & à tergo suspenditur? Non. An Iudæi jam adhuc debeant gestare fimbrias? Non. Quare non utuntur fimbriis coloris hyacinthini, uti Deus mandavit? Quia jam difficulter eum colorem sibi acquirere possunt. Quare ergò utuntur fimbriis coloris albi? Quia hic color est innocentiae & puritatis symbolum.

18. Gestatio תפילין phylacteriorum, sive manûs, sive capitis, Iudæis literalitèr non est mandata, nec ea ex illis textibus, qui utrisque etiam inscribi solent, probari potest. Quinam ergò textus membranis inscribuntur? In primâ membrana describuntur quidam versus desumpti ex Exodo à cap. 13. v. 1. usque ad v. 11. In secunda à v. 11. usque ad 17. In tertiâ ex Deut. 6. à v. 4. usque ad 10. In quartâ ex Deut. cap. 11. à v. 13. usque ad 22. An si Deus Phylacteria literalitèr mandasset, æquè ad ea gerenda mulieres fuissent obstrictæ quàm viri? Imo. An non Iudæi sint nimis superstitiosi circa externa illa phylacteria? Sunt superstitiosissimi. Vide Synag. Buxtorfi c. 8. & 9.

4. 1. 19. An ante Mosis tempora quidquam litterarum fuerit? Aff.

160. 20. Lex Deut. 22. 5. data; Ne esto instrumentum virile super fœminam, neque induito vir vestem fœmina, est lex moralis obligans etiam omnes Christianos. Cur Deus hanc legem dedit? Ut vitarentur impuritates & scortationes.

CAPUT IX.

1. H. Sect. 1. **L**ibri Apocryphi (sic vocati ab ἀποκρύπτω occulto; quia à Iudæis abscondebantur, ne aliquis eos publicè in Synagogâ prælegeret) non sunt authentici: nam non sunt scripti à Prophetis; non sunt scripti linguâ propheticâ, h. e. Hebraicâ; non sunt concrediti Iudæis; etiam multa fabulosa, superstitiosa & contradictoria in iis inveniuntur.

2. Potuissent ex Codicibus Sacris ejici, sed ob fonticas causas Synodus Dordracena relegavit eos ad finem Bibliorum.

3. Nulli libri ex Canone Veteris T. perierunt, licèt quidam citentur in V. aut in N. T. qui nomine tenus jam non inveniuntur.

4. Centum & viginti Viri Synagogæ magnæ, quorum Esras fuit præses, libros Veteris T. in unum volumen redegerunt, & pseudo-propheticos à veris segregârunt, ac medicam manum Veteri T. adhibuerunt. An illud exem-

exemplar, ab illis Viris correctum, adhuc servetur Bononiæ in Ecclesiâ S. Dominici loco pignoris: Neg.

5. An tempore Captivitatis Babyl. omnes libri Veteris T. tam autographi Mosis, aliorumque Prophetarum, quàm apographi simul & semel perierint, & ab Esra miraculosè restituti sint, uti legitur 4. libro *Esdra*. cap. 14: Falsa sunt. *Vide dissert. 9. Philol. Hebræi.*

6. Versio Syriaca V. T. est duplex, quarum una est translata ex textu 2. M. Hebræo, quæ jam in Bibliis polyglottis exprimitur; altera vero ex textu Græco. An utraque ab eodem authore; an verò à diverso, & à quo? Nescitur. Videtur verosimile eas esse compositas circa tempora Christi, vel Apostolorum. De
vers.
Syr.
V. &
N.T.

7. Non sequitur; Hieronymus non facit mentionem versionis Syriacæ Veteris T. ergò ea temporibus Hieronymi non fuit.

8. Versio Syriaca Veteris T. licet in multis sensum genuinum exprimat, nihilominus in nonnullis à vero sensu aberrat.

9. An aliquis ex Evangelistis Novum T. in linguam Syriacam transtulit? Vel aliquis ex iis qui ipsos Apostolos Antiochiæ habuit præsentem? Incertum est utrumque. Versio Syriaca N. T. videtur esse valde antiqua; quia in plerisque editionibus omissi sunt illi Textus, de quibus initio nascentis Ecclesiæ fuit dubitatum, scil. Historia adulteræ *Joh. 8.* secunda epistola Petri, secunda & tertia Iohannis, epistola Iudæ & Apocalypsis.

10. An versio Syriaca N. T. habeat aliquam utilitatem? Egregiam: nam Christi & Apostolorum lingua vernacula fuit Syriaca; & propterea multæ phrasæ & voces difficiles per versionem Syriacam dilucidè explicantur. Confer *1. Cor. 10. 2. Matt. 6. 10. Act. 3. 21. &c.*

11. An lingua Syriaca iam adhuc sit vernacula, prout fuit temporibus Christi? Est adhuc vernacula in paucis vicis circa Libanum; sed in aliis locis pro Eruditorum linguâ habetur. *Vide supra dissert. 9.*

12. Fabulæ sunt, quæ de lege traditâ proferuntur, scil. 1. Quod Moses 3. c. pedibus steterit in monte, & ipse totus fuerit in cælo. 2. Quod ipse Decalogum acceperit vesperâ Sabbathi, die sextâ mensis, horâ diei sextâ. 3. Quod eo tempore Israelitæ ipsis angelis fuerint præstantiores. 4. Quod tunc temporis non egresserint excrementa sua. 5. Quod nullus passus fuerit sanguinis aut seminis profluvium. 6. Quod nemo mortuus fuerit. 7. Quod Deus stipatus sexaginta myriadibus angelorum descenderit, ut daret suam legem. 8. Quod angeli in manibus suis tulerint coronas, quibus Israelitas præcingebant. 9. Quod Deus interdixerit scribere legem oralem. 10. Quod Israelitæ eo tempore, quo Mosem lugebant mortuum, obliti fuerint tria millia

millia traditionū, quæ Othniel F. Kenazi ex ingenio suo iterum produxisset.

13. An lex oralis Judæorum contineat dogmata scitu ad fidem & obedientiam necessaria, quæ in lege scripta non inveniuntur? Non.

14. Non sequitur, Christiani præter V. T. habent Euangelium; ergò licet habere legem oralem: nam Euangelium, sive N. T. non continet novas Leges, quæ in V. T. non sunt mandatæ: sed applicat leges Veteris T. ad hoc vel istud subiectum.

15. Lex oralis non benè à Judæis probatur ex *Exod.* 34. 27. aut ex *cap.* 24. 12. vel ex *cap.* 18. 16. aut ex *Deut.* 17. 8. 9. 10. 11.

16. An Kabbalistica Judæorum doctrina sit divinæ originis & authoritatis? Non. An æquè ad mala & impia, quàm ad bona proferri possit? A.

17. An quia Deus in nomine אברם *Abrami*, interponendo ה, & *Jeremias cap.* 25. dicendo ששך pro rege בבל usi fuerint duobus modis, quos Judæi inter 13. modos Cabbalæ Theoreticæ numerant, probari possit Kabbalam Iudaicam esse divinæ authoritatis, vel Eos eam probare? Neg. Non sequitur, Deus & Prophetæ tali mysticâ ratione quandoque sunt usi; ergò & nobis promiscuè eâdem uti licet pro arbitrio ad quævis effingenda. *Vide Hoornbeek contra Judæos l. 1. c. 1. 2.*

18. An tredecim modi exponendæ legis, incipientes רבי שמעאל אומר וכו', qui vulgò habentur in libellis precum, & qui quotidie matutino tempore à Judæis deblaterantur, sint pars legis oralis Mosi in monte Sinai traditæ? Neg. An non tamen plerique sint boni, qui & ab Aristotele fuerunt usurpati, & hodie ferè à nostris usurpantur? Imo. *Vide eos explicatos in Bechinath Schickardi pag. 159.*

4. 7. 19. An, quia in V. T. leprosi habitarunt extra castra Israelitarum, benè probetur hodiernos abusivè dictos leprosos extra urbes in peculiaribus ædibus habitare debere? Et an hodierna lepra sit similis antiquæ? Neg.

180. 20. An debeant comedere mendicatum panem? Minimè. An laudanda sit illa probatio leproforum, quæ ante paucissimos annos hîc alicubi in Belgio usitata fuit? Non. An talibus mendicis dandum sit publicum diploma mendicandi? Non. An deberent laborare ut alii homines? Imo.

C A P U T X.

1. H. Lite- ra di- versa Fig. *Sectio. I.* **T**riginta literæ Majusculæ, triginta tres Minusculæ, quatuor Suspensæ, & novem Inversæ, licèt antiquitùs ante confectum Talmud, h. e. ante quingentesimum Christi annum, in V. T. sint observatæ, non tamen sunt ab ipsis authoribus librorum, nec mysterium aliquod divinum denotant. Fortassè quædam, sive pleræque illæ ex oscitantia Scribarum

barum primitus in Textum Hebræum irreperunt.

2. An non supradictæ literæ extraordinariæ possent in alias ordinarias ejusdem quantitatis cum cæteris literis mutari? Possent.

3. An *Jes.* 9. 7. in voce לִסְרִינָה Mem finale in medio, & *Nehem.* 2. 13. in מִמֶּמ Mem intermedium, ut & *Job.* 38. 1. in מִנֵּן Nun in fine, sint ita exarata ab ipsis authoribus librorum? Non puto. *Vide diss.* 10. *Philol. Hebrai.*

4. S. Scriptura debet in linguas vernaculas cuilibet nationi proprias transferri.

2. M.
Versio
Belg.

5. Plebi & indoctis non est prohibenda lectio S. Scripturæ.

6. An antiqua nostra versio Belgica fuerit translata ex ipsis fontibus? Non. Unde igitur? Ex versione Germanicâ Lutheri. An illa fuerit satis correctâ? Non, sed multis scatebat vitiis.

7. An ergo utile, necessarium, atque è re Ecclesiæ Belgicæ fuerit, ut nova Bibliorum versio Belgica adornaretur? Imo.

8. Quis antiquam versionem Belgicam ex versione Germanicâ Lutheri transtulerit? Author est planè ignotus.

9. Licet Ecclesia nostra reformata usque ad annum 1637. non habuerit Biblia satis correctâ: inde tamen non sequitur, *vel* habuisse Biblia falsa; *vel* non habuisse in illis Bibliis omnia quæ ad salutem erant necessaria; *vel* Ecclesiam mutare pro beneplacito Biblia: nam corrigit secundum infallibiles fontes; *vel* aliquos debere, *vel* posse propterea scandalizari. &c.

10. An voces quasdam alio charactere exarare, & uncinulis includere, quæ ad sensum Hebræum vel Græcum belgicè exprimendum sunt necessariae, sit aliquid addere ad textum, quod Spiritus S. non intendit? Neg.

11. An nova nostra versio Belgica tam congrua sit cum textu Hebræo, quàm ulla alia versio, quæ datur? Imo. *Vide supra dissert.* 10.

12. An בית המדרש *Domus studii*, h. e. Schola in quâ discunt legem, sit sanctior בית הכנסת *domo congregationis*, h. e. Synagogâ, in qua preces, publicæ lectiones sacræ legis, & conciones habentur? Neg. An liceat ex Scholâ facere Synagogam? Aff. An ex Synagogis cancri instar sit egrediendum, ne tergum arcæ obvertatur? Non. An necessarium sit Synagogas exstruere in altissimo civitatis loco? Non.

3. R.
De
Synag.
&
precib.

13. An Judæi non sint nimis superstitiosi circa Synagogas suas, præcipuè tum, quando Sacra non administrantur? Imo.

14. Judæi sunt nimis superstitiosi circa recitationem precum, scil. 1. Quod faciem convertant tantum versus plagam Orientalem. Quare ita orant? Ut se obverterent versus terram Israelis, versus Hierosolymam & sanctuarium: nam terra Sancta respectu plerorumque Iudæorum est versus

sus orientem. 2. Quod tecto & non aperto capite orent: tecto enim capite incedere, vel precari, est apud ipsos signum humiliationis & venerationis. 3. Quod ter in altum subsiliant, & in fine precū per tres passus resiliant.

15. 4. Quod non aliter quàm stando orare velint. 5. Quod mandent esse pergendum in oratione, si vel serpens venenatum dentem calci infixerit. 6. Quod non audeant aliquem manè ante preces salutare voce שלום *pacis*. 7. Quod emissio peditu quatuor passus progrediantur, & dicant: Domine totius mundi, tu nos plenos foraminibus condidisti &c. 8. Quod vocem אחד *unius*, Deut. 6. 4. sæpè per dimidiam vel integram horam producant, & ad quatuor mundi plagas caput reflectant.

16. An Iudæi singulis diebus temporibus matutinis teneantur centum gratiarum actiones recitare, quia quodam tempore singulis diebus dicuntur centum Israelitæ obiisse? Neg.

17. An teneantur præter eas centum gratiarum actiones adhuc alias octodecim ter quotidie recitare propter 18. officula spinæ dorsi? Neg. An item teneantur vesperi & manè precem *Keriath Schemah* (ex Deut. cap. 6. vers. 4. 5. 6. 7. 8. 9. & ex cap. 11. à versu 13. usque ad 20. item ex Num. cap. 15. à versu 37. usque ad finem) in quâ sunt 245. voces, recensere? Non. An hæc oratio tam sancta sit, ut ejus ope magna miracula fieri possint? Non.

18. An Iudæi satisfaciant legi ceremoniali, petenti oblationem sacrificiorum, si modò textus illos S. Scripturæ, agentes de sacrificiis, verbis post invicem recitent? Non. Vide *Synag. Buxtorfii Cap. 10.*

4. 7. 19. Christus ex jure zelotarum flagello facto ejecit nummularios & vendentes boves ex Templo; illudque idem aliis privatis zelotypis etiam fuisset licitum.

200. 20. An licitum fuerit zelotypis, quâ privatis personis, aliquem sacrilegum, blasphemum, aliumve enormiter peccantem in ipso actu peccati impunè occidere? Imo. An etiam impunè respectu legum divinarum? Dubito. Unde illud jus zeli habuerit originem? A Phineâ transigente zimri, principem; & Cosbi, paganam, Num. cap. 25.

C E N T U R I A T E R T I A.

C A P U T X I.

Sect. 1. **U**trum literæ hodiernæ Hebraicæ, quibus sacri codices jam ubique descripti sunt, aut imprimuntur, sint genuinæ & primigeniæ literæ, quas Deus in monte Sinai tabulis lapideis inscripsit, & Moses, aliique Scriptores Sacri in Veteri T. usurparunt; an verò è contra literæ

literę Samaritanę pro veris & antiquis literis sint agnoscendę? A. pr. N. post.

2. An quia nummi, temporibus Salomonis cusi, inveniantur literis Samaritanis insigniti, benè probetur antiquas literas fuisse Samaritanas? N.

3. Non est verosimile Esram veras & genuinas literas Samaritanis reliquisse, & alias profanas elegisse pro se & omnibus Judæis.

4. Illę literę sunt antiquę, in quibus Jod est minima litera: quia Christus *Matt. 5. 18.* dicit, *Jota unum aut unus apex non transibit.* Vide *dissert. 11. Philol. Hebræi.*

5. An versio Belgica, quę maximā cum diligentia jussu Synodi Dordracenę, & autoritate DD. Ordinum est translata, sit authentica? Neg. 2. M.
Vers.
Belg.

6. Ioh. Bogermannus, Wilhelmus Baudartius & Gerson Bucerus anno 1628. Leydę inceptorunt Vetus T. & Jac. Rolandus, Ant. Walęus & Festus Hommius anno seq. Novum T. & libros Apocryphos in linguam Belgicam transferre, qui anno 1632. totum opus absolverunt. Octo Revisores Vetus T. anno 1633. circa Iulium examinare cęperunt, & circa Septembrem anni sequentis absolverunt: deinde sunt vocati octo Revisores, qui examen versionis Novi T. mense Octobri anni 1635. ad umbilicum perduxerunt. Sed ea versio demum biennio post, scil. anno 1637. per typographiam facta est publici juris.

7. An leges circa versionem V. & N. T. ut & librorum Apocryphorum, Interpretibus illis à Synodo pręscriptę, sint laudandę? Imo.

8. An Iehova, sic judicante Synodo, benè transferatur per vocem *Heere* scriptam majusculis literis? Tam benè quàm fieri potest.

9. Utrum pręstet nomina propria Hebraica ita exprimere Belgicę, prout sonant Hebraicę; an vero pręstet ea ita transferre prout jam transferuntur cum Belgicā terminatione? N. pr. A. post. *Vide supra disert. 11.*

10. An duo Messiaę in mundum sint venturi, scil. ben Ioseph. & ben David? Neg. Quare Iudęi excogitarint duos Messias? Quia S. Scriptura aliquando Messiam introducit tanquam vilem & pauperem; aliquando verò tanquam hominem magnificum, prępotentem & excelsum. De
ad-
ventu
Mes-
sia.

11. An tempus adventus Messiaę, in V. T. promissi, pręterierit? A. An ergò verus Messias in mundum venit? A. Nam promissiones Dei sunt certę.

12. Tempus igitur adventus Messiaę sine nato Messiā non pręterit propter peccata Iudęorum; vel Messias non latitat Romę in aulā Pontificis inter ægrotos & leprosos; vel in insulā Caspiā; vel non jacet in Paradyso mulieris capillo alligatus.

13. Primò ex *Gen. 49. 10.* 'לֹא יָסוּר הַיֶּדֶן מִלְּיָדָה Sceptrum non recedet à Iehuda donec venerit Silo &c. invictissimè probatur Messiam venisse, licet Iudęi nonnul-

li contra mentem trium paraphrasium Chaldaicarum vocem שַׁבַּת expli-
cent per *virgam*, vel per *dignitatem regiam*, vel per *tribum*, vel per *jus tan-*
tum & privilegium regnandi; & שִׁלָּה per *Mosem*, vel *Davidem*, vel *Feroboa-*
num, vel urbem *Schilo*, vel *Nebucadnezare*, vel per *Abiam Siloniten*; & עַד
per *eternum*.

14. An adhuc hodie alicubi in mundo penes Iudæos vel decem Tribus
sit regimen aliquod politicum, cujus fit mentio *Gen. 49. 10.* ? Non. An
omne sceptrum tempore captivitatis Babylonicæ fuerit remotum à Iudæis.
Non. Ante adventum Messiae fuit quidem remotum à Iudæis sceptrum *regi-*
um, & *ducale* siue *ducum*; sed non sceptrum *legislatorium*: nam illud per-
mansit penes Iudam etiam in ipsa captivitate Babylonicâ.

15. *Secundò* probatur Messiam venisse ex *Haggæi cap. 2. v. 7. 9.* *Veniet*
desiderium omnium gentium, & *replebo domum hanc gloriâ*. *Major erit gloria*
domus hujus posterioris, gloriâ prioris. Messias debuit gloriâ implere tem-
plum; & non potest alia assignari majoritas templi posterioris præ priori,
nisi in adventu & præsentia Messiae.

16. An gloria illa templi non consistat potius in ornatu, quem ei conci-
liavit Herodes? Non. An non in æstimatione, quâ viguit apud extraneos;
& donis innumeris, quæ ei ab exteris fuerunt collata? Non. An non indu-
ratione: nam templum primum duravit 410. annos, & secundum 420? Non.
An non Haggæus intellexerit tertium aliquod templum? Non: nam
digito quasi demonstravit templum tum existens.

17. An non templum primum fuerit multo præstantius templo secundo
respectu diversarum rerum? Imo. 1. *Hag. 2. 4.* Secundum respectu pri-
mi dicitur fuisse tanquam nihil. 2. Primum intus & foris purissimo auro
fuit obductum, & preciosissimis gemmis undiquaque ornatum, 2 *Par. 3. 4.*
5. 6. non ita secundum. 3. Vasa ferè omnia, quæ in primo templo aurea
fuerant, erant in secundo ænea. Hinc expleto templi secundi opere plurimi
sacerdotum, qui primi templi magnificentiam cognoverant, lachrymarunt.
4. Ex sententia Talmudistarum etiam quinque defuerunt in templo secun-
do, quæ fuerant in primo, scil. Urim & Thummim, Arca fœderis, Ignis de
cœlo descendens super holocausta, Dei gloria, & Spiritus S. h. e. donum
prophetiæ per immediatum Spiritus S. instinctum.

18. Utrum Herodes fuerit Iudæus; an verò peregrinus? Fuit Idumæus,
h. e. peregrinus. Utrum Herodes Templum tertium ædificaverit; an verò
secundum Zorobabelis tantum renovaverit? Renovavit tantum, sed non-
nulla fundamenta, vetustate, aliove vitio consumpta, novo ædificio sustinen-
do inidonea, de novo ædificavit. *Vide Hoornbeeck. c. Jud. l. 2.*

19. An

19. An in linguâ Syriacâ sit Dagesch forte? Imo. An ultimæ syllabæ Verborum & Nominum, desinentes in Iod aut Vau, sint pronunciandæ? A. 4. 7.

20. An ad Kametz-Chatuph rectè addantur duo puncta? Sic videtur. An Judæi Germani rectè pronuncient n non punctatum in fine per o? 220. Non. An item Kamets per O? Non. An hæc mala consuetudo à Christianis sit imitanda? Non.

CAPUT XII.

Secl. 1. **E**X verbis Hieronymi, dicentis in *Præfat. in libros Samuelis* (Certe tumque est, Efram Scribam alias literas reperisse, quibus nunc utimur, cum ad illud usque tempus, iidem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint,) non potest probari genuinas literas Veteris T. primitus fuisse Samaritanas. 1. H. De antiq. liter. Hebr.

2. Duplex character literarum, scil. facer & profanus, fuit ante tempora Esræ usitatus, h. e. hodiernus Hebr. & Samaritanus. *Vide diff. 12. Phil. Hebr.*

3. Talmud, comprehendens sub se Misnam & Gemaram, est Hierosolymitanum vel Babylonicum. Illud est antiquius hoc. Quando igitur illud est conscriptum? Misna est collecta anno Christi 150. Gemara Talmudis Hierosolymitani anno 230. sed Babylonici anno Christi 500. 2. M. De Talmud

4. Misna constat linguâ Hebraicâ, sed stylus ejus est succinctus & concisus; Gemara verò constat dialecto Chaldaâ, cui multæ voces peregrinæ ex aliis linguis sunt immixtæ.

5. An Talmud, sive in totum, sive ex parte sit divinæ authoritatis? Et an Moses illud à Deo in monte Sinai acceperit? Neg. utrumque.

6. Absurdi ergò sunt Judæi, qui Talmud vino, & S. Scripturam aquæ comparant; aut qui dicunt S. Scripturam esse similem aquæ, Misnam salis, & Gemaram condito; aut *Legem Moysi non posse explicari sine Talmude, illamque fundatam esse super hoc.*

7. Profanum est quod Talmudistæ dicunt in *Tractatu Sabbath*, Deum tribus diei horis studere in Lege, & novem in Talmude.

8. An non malè consulatur Juventuti Judaicæ, quod ea annos decem nata ad Misnam, & 15. annos nata ad Gemaram ablegetur? A.

9. Absoluta obedientia, quàm sibi Rabbini à discipulis tribui volunt, est profana & impia. Qualis igitur ea est? Si Rabbinus de dextrâ diceret eam esse sinistram, & vice versa, tali Rabbino, etiam mendacissimo, à discipulo adhibenda esset fides, uti ait Jarchi ad *Deut. 17. 11.*

10. Lex Dei est perfecta; ergò non datur præter eam lex oralis tradita Moysi. Nullibi in toto Pentateucho fit mentio legis oralis, nec

Deus aliam obedientiam à nobis postulat nisi legis scriptæ.

11. Rectè olim Sadducæi, Essæi, Samaritani rejecerunt, & hodierni Karæi rejiciunt legem oralem.

12. Scripta Talmudica, quæ à Judæis vulgò pro lege Orali divinâ proferuntur, non sapiunt legem divinam: sunt enim variæ Doctorum disputationes, & diversæ Doctorum sententiæ ibi recensentur: sed ita non solet lex divina agere. *Vide supra dissert. 12.*

3. R. De moribus circa mensam. 13. An bestiis primò cibus sit dandus, & quidem à fœminis antequam hominibus detur? Et an hoc benè probetur ex *Dent. 11, 15. Dabo herbam in agro pro jumentis tuis, ut & tu comedas?* Neg. Vtr.

14. An domi pecus alere sit ita conducibile, ut aliquando illud loco hominis, cui syderum dispositio infortunium aliquod minatur, occidatur? Neg. An panis bucella cum cyatho vini manè sumpta medetur sexaginta tribus morbis, quibus fel infestatur? Et an virum, qui manè jentavit, sexaginta cursores assequi non possint? Neg. c. Jud.

15. Verba Rabbi Jose in Talmude dicentis; *Qui illotis manibus panem comedit, idem est ac si scorto accubaret*, sunt absurda. Et tres illæ historiæ, quæ pro necessitate lotionis manuum adferuntur, sunt fabulæ. An paterfamiliâs teneatur ultimò se lavare? Non. An necesse sit manus suas attollere, quando quis ante cibum se lavat? Neg.

16. An necesse sit panem integrum cum sale mensæ imponere, in eoque magnam incisuram facere, eumque ambabus manibus, sive decem digitis tegere, & consecrare? Neg. An vinum, cerevisia, vel hydromel etiam debeant consecrari in communi convivio? Non. An propterea Sal mensæ debeat imponi, quia Mensa altari & Cibi Oblationibus comparantur? Non.

17. An illi qui ad mensam ministrat, aliqua particula de omnibus cibis mensæ necessariò sit porrigenda? Neg. An Angelus Nabel eos ad summam paupertatem redigat, qui micas panis in terra jacentes pedibus conculcant? Neg. An Talmud benè interdicit inter edendum nihil esse loquendum? Non. An liceat poculum epotum vacuum in mensâ reponere? Imo. An Elias epulis semper intersit? Et an singuli homines habeant peculiarem angelum, qui apud mensam perpetuò affidet, quando de verbo Dei loquuntur: Et si de rebus futilibus garriant? an in locum illius boni angeli succedat malus? Neg. c. Iud.

18. An ossa, aut spinæ piscium non sint in terram projicienda, aut cultelli super dorso ponendi, ne angeli lædantur? Nugæ. An si quis medullam ex ossibus in quadris excutiat, advocet impuros spiritus? N. An necesse sit inter esum carniū & piscium manus & os abluere, aut bibere? Non.

An

An item alio cultro uti ad carnem, & alio ad bytyrum, caseum & reliqua lactaria? Neg. c. Iud. *Vide Synag. Buxt. c. 11. & 12.*

19. Rectius legitur Nochus quàm Noachus.

4. 7.

20. An Iesus sit nomen origine Hebraicum? Aff. Et an benè scribatur per H? Neg. 240.

CAPUT XIII.

Seç. 1. AN ante Mosem vocales Hebraicæ fuerint notæ, & consonantibus Hebraicis subinde adscriptæ? Aff.

1. H.

De

Vocal

E

Ac-

cent.

V. T.

2. Utrum vocales Veteris T. in Bibliis jam usitatæ, sint ab ipsis sacris Scriptoribus, aut à Prophetâ Esrâ additæ; An verò demùm circa sextum seculum post Christum à Masorethis Tyberiensibus, vel circa decimum à duobus Rabbis Ben Ascher & Ben Napthali? Resp. Credimus vocales esse adscriptas consonantibus ab ipsis sacris Scriptoribus, vel ad minimum ab Esra; sed nullo modo putamus eas à Masorethis Tyber. vel à duobus illis Rabbis esse additas. Idem affirmamus de Accentibus V. T.

3. Puncta Vocalium & Accentuum sunt necessaria ad textum Hebræum benè legendum, & explicandum.

4. Magis absurda est Capelli sententia circa vocales, quàm Eliæ Levite, Germani Iudæi, qui fuit primus excogitator Masoretharum Tyberiensium.

5. Præstat Biblia Hebraica imprimere secundum lectionem criticam Ben Ascheri, quàm Ben Napthali. *Vide dissert. 13. Philol. Hebræi.*

6. Multa impia & blasphema in Deum & Christum habentur in Talmude, scil. 1. Quod Deus, cum lunam, quæ fuerat 21. annos æqualis soli, imminuisset, peccaverit, & dixerit; *Offerte oblationem propitiatoriam pro me,* &c. 2. Quod Deus Hevæ Sponsæ capillos ornaverit, illi præcinuerit, & cum eâ in paradiso saltaverit; imo quod Deus Adamo & Hevæ in nuptiarum celebratione ministraverit. 3. Quod Deus permiserit se damnari anathematis poenâ, &c. 4. Quod Christus natus fuerit ex adulterâ, quod Ipse fuerit magus, idololatra, quod ob scelera sua sit suspensus, quodque seductor populi fuerit.

2. M.

De

Tal-

mude

7. An igitur blasphemiarum illarum, quæ in Talmude Tract. Sanhedrin cap. 7. fol. 6. 7. de Iesu quodam dicuntur, intelligantur, licet obnitantur recentiores Iudæi, de nostro Salvatore? Aff.

8. Talmud aliquando contra S. Scripturam determinat, & planè contradictoria asserit esse vera.

9. Etiam continet in se multas fabulas & nugas, imo pura putamendacia, scil. 1. Quod Gabriel fundamenta jecerit urbis Romæ. 2. Sunt fabulæ

quæ de Leviathane, Tauro, ave bar Iuchne, leone in sylva Ela delitescente, & rana narrantur. Quantæ magnitudinis erat rana? Pagum æquabat, accessit serpens qui ranam absorpsit, & supervenit corvus, qui serpentem cum ranâ simul devoravit, &c.

10. Ob quas causas tot fabulæ in Talmud, aliaque scripta Rabbinica irrepperint? 1. Quia Iudæi omnia, in V. T. occurrentia, literaliter volunt explicare. 2. Quia nominum priorum etymologias expiscantur, & ex iis tales qualitates illis adscribunt, quæ cum etymologiis conveniunt. 3. Quia nimium tribuunt Kabbalæ. 4. Quia res Veteris T. sunt res antiquæ, quibus aliquid ob antiquitatem sæpè solet addi: fama enim vires acquirit eundo. Sic mendacia sunt quæ de longitudine regis Og narrantur, &c. Vide supra dissert. 13.

3. C. De adventu Messia. 11. Tertiò ex Daniel. 9. 24. & seqq. probatur Messiam venisse, Septimanæ septuaginta decise sunt, &c. Quantum tempus denotatur per 70. Septimanas? Anni 490. Nam intelliguntur hebdomadæ annorum, quarum singulæ denotant 7. annos. Unde initium illarum septimanarum est desumendum? Ab exitu verbi de restituenda, & ædificanda Hierosolymâ, versu 25. h. e. ab anno secundo Darii Nothi regis Persarum, Hagg. i. 1. Quæ fient intra LXX. Septimanas? 1. Expiabitur iniquitas. 2. Reædificabitur urbs sancta & templum. 3. Exscindetur Christus. 4. Abolebitur Sacrificium, &c.

12. An non Dan. 9. 26. per Christum, unctum, intelligitur Cyrus, ut Iarchi & Menasse volunt; vel Nehemias, ut Aben Ezra; vel Jehoschua sacerdos, ut Levi Ben Gersom; vel Zerobabel, ut Abarbenel; vel Agrippa? Non.

13. An non Daniel prædicat quid demum futurum sit post Lxx. septimanas? Non, sed quod fieri debebat intra Lxx. septimanas. An non Lxx. septimanæ sint supputandæ à destructione urbis Hierosolymitanæ? Non: nam dicitur, à tempore quo exivit verbum Dei de ædificandâ urbe, &c. Sed esto: ergo Messias tamen venit.

14. Quartò ex Malach. 3. 1. Ecce ego mittam legatum meum, & statim veniet ad templum suum, &c. Christus debuit venire ante templi secundi vastationem: nam ibi agitur de templo secundo.

15. An ille locus non sit intelligendus de templo aliquo tertio adhuc ædificando? N. An non הֵיכָלִי explicandum sit per palatium suum? N.

16. Quintò ex Michæ 5. 2. Tu Bethlehem Ephrata, minima ut sis in millibus Jebuda, &c. Hic locus agit de Messia, vertente sic Targum מְשִׁיחַ יְהוּדָה prodibit Messias. Messias debuit nasci Bethlemæ, quæ diu destructa est.

17. An non Bethlema hîc ita extollatur, quia ibi natus est David? N. Vel an non nova aliqua urbs Bethleem adhuc sit ædificanda, ad quam respi-

spicit Micha: N. An Messias noster fuerit dominator in Israele, uti textus ait? Spiritualis, adducendo aliquot millia ad veram religionem.

18. Sunt varia etiam antiquissima diversorum Rabbiorum testimonia, quæ testantur Messiam venisse. Unum Eliæ cujusdam, antiquissimi Rabbi, sit instar omnium. In *Sanhedrin*. c. xi. dicitur; 'ששת אלפים וכו' *Sex mille annis durabit mundus. Bis mille annis inanitas & vastitas. Bis mille annis lex. Bis mille annis dies Messia.* Contra hanc prophetiam excipiunt frustra, quod tempus adventus præterierit propter peccata: vel quod non dicatur, an debuerit venire Messias in principio tertiæ periodi, aut in fine. *Vide Hoornbeeck, c. Iud. l. 2.*

19. Nomen Mosis non est origine Ægyptiacum, sed Hebraicum. Quis 4. 7. vocavit eum משה *Mosen*, Mater ne, an filia Pharaonis? Mater, *Exod. 2. 10.* Et vocavit, (scil. Mater ejus Jochebed) *nomen ejus Mosche, & dixit (mater) quia ex aquis extraxisti eum*, scil. tu filia Pharaonis. Nam משה est secundæ personæ fœm. gen. cum affixo masc. non verò primæ personæ: quia Jod deest post Thau.

20. Credimus Mundum circa autumnum esse creatum. 260.

CAPUT XIV.

Sect. 1. **A**rgumenta, quæ ducuntur. 1. Ab universali consensu omnium Iudæorum pro divinâ authenticâ vocalium (excepto unico Elia Levita) 2. A consensu omnium Iudæorum in hodiernam punctationem. 3. Ex codice Hilleliano punctato. 4. Ex Masorâ & Masoretharum operâ, sunt firma ad probandum vocales V. T. non esse à Masorethis. 1. H. De vocal. & accent V. T.

2. Absentia trium literarum Aleph, Vau & Iod in V. T. quæ vulgò matres lectionum vocantur, benè probat vocales statim ab ipsis sacris scriptoribus fuisse adscriptas.

3. Dubium est an unquam tales Masorethæ Tyberienfes in rerum naturâ fuerint; saltem historici eorum non faciunt mentionem.

4. Textus Hebræus in multis locis esset dubius, & instar nasi cerei, si diceremus vocales non esse authenticas. *Vide diff. 14. Phil. Hebræi.*

5. Ambitio Iudæorum etiam est causa, quare tot fabulæ in Talmude, & alibi in Scriptis Iudæorum occurrant: putant enim se magni æstimari, si aliquid novi, etiam falsi, excogitare possint. 2. M. De Talmude.

6. Verum quidem est, quod multæ sint fabulæ in Talmude & scriptis Rabbiorum, sed revera non sunt tot, quot quidem vulgus putat. An non multæ fabulæ Iudæorum, sepositâ profanatione sacræ Scripturæ, possint excusari, & parabolicè, aliove modo explicari? Imo. Iudæi habent suas parabolas.

rabolas, quibus res Theologicas, Philosophicas, aliasque exprimere solent. Eatenus tales fabulæ sunt similes fabulis Æsophi : nam utræque habent suas affabulationes.

7. An omnes, sive pleræque fabulæ Talmudicæ & Rabbinicæ literalitèr debeant explicari? Neg.

8. An Christus aliquoties allegans in N. T. parabolas, imitatus sit Iudæos? Imo nonnunquam : nam nonnullæ parabolæ, à Christo allegatæ, ex Talmude sunt desumptæ. Quæ? 1. De divite Epulone & paupere *Luc. 16.* ex Gemara Babyl. tractatu beracoth. 2. De operariis in vinea *Matt. 20.* ex Gem. Hieros. ejusdem tractatus. 3. De prudentibus & fatuis virginibus *Matt. 25.* ex Gem. Babyl. tract Sabbath. *Vide eadem plenè descripta in præfat. Ioma Scheringamii.* Dices; Talmud demum 500. annis post Christum est conscriptum : Quomodo ergò potuit Christus inde parabolas desumere? Licèt demum tum fuerit conscriptum, tamen res contentæ in Talmude fuerunt antea notæ, & oraliter inter Iudæos propagatæ.

9. An non fabulæ Talmudicæ à Judæis pro rebus gestis obtrudantur; quia narrantur cum circumstantiis temporis, loci, personarum, &c.? Non. Similiter Germani de doctore Fausto multas narrant circumstantias, &c. quum tamen à doctis pro fabulis habeantur, quæ de ipso narrantur.

10. Multæ fabulæ Talmudicæ possunt per *prosopopæias*, h. e. quando rebus inanimatis sensus tribuuntur, excusari. Sic colloquium Dei cum luna potest excusari. Talmud imitatur S. Scripturam : nam ea etiam rebus sensu carentibus adscribit sensum *Deut. 32. 1. Psal. 148. 3. 4. &c.*

11. An non injustè aliquando exhibentur scripta Talmudica & Rabbinica ab indoctis, qui nunquam illa legerunt, vel fortè nunquam viderunt? Imo sæpè. *Vide suprà disert. 14.*

12. An Iudæus teneatur speciales formulas gratiarum actionis recitare non tantum pro speciali aliqua gratia & beneficio, sed etiam pro aliis rebus extraordinariis, aliisque, scil. 1. Si inter epulas generosius vinum infundatur. 2. Vel peculiare extraordinarii cibi porrigantur. 3. Si quis fructus arborum comedat. 4. Si quis comedat quod è terrâ provenit. 5. Vel caseum, butyrum, pisces, carnem, lac, mel, &c. 6. Si quis oleat rosam, thus, cinnamomum &c. vel mala citrea, nuces moschatas. Vel balsamum, aut alia suaveolentia olea. Vel herbas grati odoris, vel si quis ingrediatur apothecam gratis odoribus spirantem? Neg.

13. 7. An item, si videat hominem monitrosum. 8. Mutilatum. 9. Cæcum vel scabie malignâ affectum. 10. Arbores elegantes. 11. Templum idololatricum. 12. Imaginem idololatriæ. 13. Locum ex quo extirpata est idololatria.

latria. 14. Qui videt Cometam, Meteora, aut Fulgura. 15. Vel, an qui videt hominem Christianum sapientem teneatur speciales benedictiones recitare? Neg. 15. Item si quis bona nova audiat. 16. Vel mala. 17. Si quis domum exstruat. 18. Nova vestimenta comparet. 19. Si balneum ingrediatur aut egrediatur. 20. Ante & post venæ sectionem? Neg. c. Iud.

dict.
E
mo-
ribus
in
men-
sa.

14. An nulla omnino utilitas vel delectatio sit ex re ullâ percipienda sine præcedente aliquâ, & speciali gratiarum actione? Neg. An si quis sine præviâ benedictione utatur quibusdam ex rebus antecedentibus, possit dici *Deum depradari*? Neg. An non in multis possent adhiberi tales gratiarum actiones, si ex pio & sincero animo provenirent? Imo.

15. An frustulum panis consecrati post absolutum prandium in mensâ sit relinquendum? Neg. Quare Judæi illud relinquunt? 1. Pro paupere si fortè adveniat. 2. Ut Dei benignitas celebretur, qui non tantum ad satietatem, sed etiam ad superfluitatem panem largitus est. 3. Ut in eo benedictio quiescat.

16. An necesse sit cultros ante gratiarum actionem abscondere, tum quia *Deut. 27. 5.* de altari dicitur, cui mensa comparatur, *Non elevabis super eo ferrum*; tum quia cultri hominis vitam præcidunt, quam mensæ prolongant? Rationes sunt absurdæ.

17. An quisque possit pro se orare, si plures tribus affideant mensæ? aff. An liceat post cibum recitare gratiarum actionem, antequam sal à mensâ removeatur? Imo. Quare Judæi prius removeant sal? Quia olim Lothi uxor in salis statuam mutata est. An absolutè sit necessarium in illo loco gratiarum actiones recitare ubi cibus est captus? Non. An eorum corpora non sepeliantur, qui in eodem loco gratias non agunt; sed suspendio, aquis, igne, vel alio modo vitam finiant? Falsa.

18. An necesse sit convivium finire recitando gratiarum actionem super poculo vini? Neg. An illud poculum necessario debeat 1. elui interius? 2. abluui exterius? 3. an debeat esse poculum integrum? 4. plenum? 5. an vinum debeat esse merum, non mixtum aquâ? Nugæ. An illi, qui indulgent perpetuis conviviis & computationibus, post triduum in sepulchro medii disrumpantur; adeo ut stercus, sordes & excrementa viscerum in faciem illorum defluant? Et an hoc benè probetur ex *Mal. 2. 3.* *Dispergam super vultum vestrum stercus solemnitatum vestrarum*? Et an Diaboli postea accedant & dicant; *Comede quod tam longo congregasti tempore*? Mendacia. Vide *Synag. Buxt. c. 12.*

19. An Judæi olim combusserint cadavera? Et an idem ex exemplis Jabezitarum *1 Sam. 31. 12. 13.* probari possit? Neg. utr.

4. 7.

280. 20. Utrum præstet secundum consuetudinem Iudæorum cadavera sepelire extra urbes in agris; an verò intra urbes in templis? A. pr. N. post.

CAPUT XV.

1. H. *De Vo- cal. & Ac- cent. V. T.* *Seçtio. 1.* **A** Ben Ezra & David Kimchi non statuunt vocales Textui Sa- cro esse additas à Masorethis Tyberiensibus.

2. Etiam si Pentateuchi, membranę inscripti, & in synagogis asservari soliti, destituantur vocalibus & accentibus; inde tamen non probatur illas & hos esse à Masorethis.

3. In antiquis Kabbalistis, & in Talmude fit mentio punctorum, & Cabbalistę præcipuè recentiores mysteria elicuerunt ex vocalibus.

4. Posito, quod literę primigeniæ fuerint Samaritanæ, quod tamen falsum est; inde tamen non sequitur vel literas antiquas Samaritanas fuisse destitutas vocalibus, vel vocales esse additas à Masorethis.

5. Ex Keri & Cethib, quod licet ut plurimum versetur circa consonas, non legitimè elicitur argumentum pro novitate vocalium & accentuum. *Vide dissert. 15. Philol. Hebræi.*

2. M. *De Tal- mudicis.* 6. An scripta Talmudica Christianis lectu sint utilia? Imo.

7. An non sint comburenda, sicuti mandarunt Papæ nonnulli, ut Gregorius ix. Innocentius iv. Julius iii. & Paulus iv. qui posterior 12. Talmudicorum voluminum millia flammis addixit? Neg.

8. An Joh. Pfeffercornus Judæo-Christianus anno 1510. absurdè statuerit Scripta omnia Talmudica & Rabbinica à Judæis esse emenda, & comburenda? Et an non absurdè Idem voluerit hoc Maximiliano Cæsari persuadere? Absurdissimè.

9. An non liber Reuchlini (aliàs Ioh. Capnionis) vocatus *Oculare speculum*, quo voluit contrarium probare, injustissimè à Parisiensibus sit damnatus, & à Coloniensibus damnatus & combustus? Aff.

10. An Galatinus, in libro de *Arcanis Catholica veritatis*, benè Reuchlinum contra Hogostratum Inquisitorem; & per consequens contra Pfeffercornum, aliosque defenderit? Imo. Ex cujus petitione Galatinus illum librum scripsit? Ex petitione Cæsaris, & voluntate Papæ Leonis x.

11. Talmud in nonnullis confirmat fidem Christianorum, & è contra in multis fidem Iudæorum infringit.

12. An Magistratus Christianus possit permittere impressionem Talmudis? Imo. Sed an talem debeat permittere qualis anno 1644. in magno quarto hîc in Belgio edita est? Non. Nam in illâ edit. continentur omnes blasphemix de Jesu, quas suprà cap. 13. ex parte recensuimus. Basileenses

ses anno 1581. editionem Talmudis quidem concesserunt, sed omnes illas blasphemias ejecerunt. *Vide supra diff. 15.*

13. Jesus Christus est verus ille Messias olim promissus in Veteri T. ^{3. C.} nam Ei conveniunt omnes prædictiones, quæ in V. T. de futuro Messia ^{De} prædictæ fuerunt. (1.) *Gen. 49. 10.* Tempus adventûs in nostrum Messiam ^{Chri-} quadrat: nam omne Sceptum fuit remotum à Judâ circa nativitatem Mes- ^{sto} sia. Etiam eodem tempore futurus Messias communibus Iudæorum vo- ^{Mes-} tis exspectabatur: propterea nonnulli pro vero Messia, ut *Bar Cocheba*, *Pseudo-Mosès*, *Syrus quidam*, *David el David*, & *R. Lemlem* diversis temporibus sese populo obtrudere voluerunt. (2.) Multi *adhærebunt ei*, uti ibidem Iacob prædixit; atqui hoc factum est: nam in omnibus ferè locis & regnis fuerunt Christiani.

14. (3.) Intra 70. Septimanas (h. e. 490. annos) venire debebat, quod ita etiam evenit. Etiam Sacrificia erant abolenda, *Dan. 9. 27.* (4.) Implevit Templum gloriâ suâ *Hag. 2. 7.* Et venit stante templo secundo, *Mal. 3. 1.* (5.) Bethlemæ natus est: atqui hoc *Michæ 5. 2.* erat prædictum. (6.) *Zach. 13. 2.* Exscindenda erant nomina terribilium è terrâ, etiam Prophetæ, &c. Hæc facta sunt: nam oracula cessârunt tempore adventûs Christi, uti historiæ testantur.

15. (7.) Christus ex familiâ Davidis descendit, *Jer. 23. 5.* (8.) Natus est ex *מלך* *virgine*, *Ies. 7. 14.* quæ vox propriè sign. virginem incorruptam: habet enim nomen à *לחץ* *latitare*. Quod Iudæi conentur probare ex *Prov. 30. 19.* vocem *מלך* etiam denotare virginem corruptam, aut apud Iesaiam, uxorem Iesaiæ, sunt futilia. (9.) *Ies. 53. 2.* Non erat ei forma, neque decor, contemptus & abjectissimus virorum, doloribus affectus, &c. Hæc impleta sunt in nostro Messia.

16. (10.) *Ies. 9. 2.* Populus habitans in terrâ Zabulon, & Naphthali & Galilea, ambulans in tenebris videbit lucem magnam. Atqui hæc Christo conveniunt *Matth. 4. 13.* (11.) Messias haberet præcussorem *Ies. 40. 3.* *Mal. 3. 1.* Ille fuit Ioh. Baptista, qui in virtute Eliæ venit. 12. Futurus Messias miracula efficeret *Ies. 35. 5. 6.* (13.) *Zach. 9. 9.* Esset pauper & insideret asino.

17. (14.) Messias debebat esse Propheta, *Deut. 18. 15.* *Ioh. 6. 14.* Prophetæ docebant, & futura prædicebant. (15.) Sacerdos, *Psal. 110. 4.* Tu es Sacerdos, &c. Sacerdotes offerebant, intercedebant, & benedicebant. (16.) Rex, *Psal. 2. 6.* & *45. 2. 4.* Reges habebant regnum, subditos, eosque regabant, & contra hostes defendebant. Hæc etiam locum habent in nostro Messia.

18. An ex aliâ tribu licuerit uxorem ducere quàm ex suâ propriâ? I-

mo. Sed an licuerit etiam virginem ducere, quæ erat ἐπίκληρ? Non: nam est contra legem Num. 36. 6. 7. 8. datam. Vide Hoornbeeck c. Iud. l. 3. c. 1.

4. 7. 19. An uxor Lothi revera in salis statuam mutata sit? Imo. An eadem adhuc hodie super sit? Josephus eam suis oculis conspexit. Benjamin, qui mortuus est anno 1173. in Itinerario suo p. 44. ejus etiam meminit. Recentiores peregrinatores testantur, (puto verè) eam adhuc hodie superesse.

300 20. An illa statua sit permansura usque ad mortuorum resurrectionem, uti vult Targ. Hieros.? An item tantum in illâ statuâ, quantum à curiosulis viatoribus adimitur, iterum succrescat? Utr. est dubium.

C E N T U R I A Q U A R T A.

C A P U T X V I.

1. H. Sect. 1. **E**X antiquis sacrorum Bibliorum translationibus in genere, & ex De Vo- cal. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000. 1001. 1002. 1003. 1004. 1005. 1006. 1007. 1008. 1009. 1010. 1011. 1012. 1013. 1014. 1015. 1016. 1017. 1018. 1019. 1020. 1021. 1022. 1023. 1024. 1025. 1026. 1027. 1028. 1029. 1030. 1031. 1032. 1033. 1034. 1035. 1036. 1037. 1038. 1039. 1040. 1041. 1042. 1043. 1044. 1045. 1046. 1047. 1048. 1049. 1050. 1051. 1052. 1053. 1054. 1055. 1056. 1057. 1058. 1059. 1060. 1061. 1062. 1063. 1064. 1065. 1066. 1067. 1068. 1069. 1070. 1071. 1072. 1073. 1074. 1075. 1076. 1077. 1078. 1079. 1080. 1081. 1082. 1083. 1084. 1085. 1086. 1087. 1088. 1089. 1090. 1091. 1092. 1093. 1094. 1095. 1096. 1097. 1098. 1099. 1100. 1101. 1102. 1103. 1104. 1105. 1106. 1107. 1108. 1109. 1110. 1111. 1112. 1113. 1114. 1115. 1116. 1117. 1118. 1119. 1120. 1121. 1122. 1123. 1124. 1125. 1126. 1127. 1128. 1129. 1130. 1131. 1132. 1133. 1134. 1135. 1136. 1137. 1138. 1139. 1140. 1141. 1142. 1143. 1144. 1145. 1146. 1147. 1148. 1149. 1150. 1151. 1152. 1153. 1154. 1155. 1156. 1157. 1158. 1159. 1160. 1161. 1162. 1163. 1164. 1165. 1166. 1167. 1168. 1169. 1170. 1171. 1172. 1173. 1174. 1175. 1176. 1177. 1178. 1179. 1180. 1181. 1182. 1183. 1184. 1185. 1186. 1187. 1188. 1189. 1190. 1191. 1192. 1193. 1194. 1195. 1196. 1197. 1198. 1199. 1200. 1201. 1202. 1203. 1204. 1205. 1206. 1207. 1208. 1209. 1210. 1211. 1212. 1213. 1214. 1215. 1216. 1217. 1218. 1219. 1220. 1221. 1222. 1223. 1224. 1225. 1226. 1227. 1228. 1229. 1230. 1231. 1232. 1233. 1234. 1235. 1236. 1237. 1238. 1239. 1240. 1241. 1242. 1243. 1244. 1245. 1246. 1247. 1248. 1249. 1250. 1251. 1252. 1253. 1254. 1255. 1256. 1257. 1258. 1259. 1260. 1261. 1262. 1263. 1264. 1265. 1266. 1267. 1268. 1269. 1270. 1271. 1272. 1273. 1274. 1275. 1276. 1277. 1278. 1279. 1280. 1281. 1282. 1283. 1284. 1285. 1286. 1287. 1288. 1289. 1290. 1291. 1292. 1293. 1294. 1295. 1296. 1297. 1298. 1299. 1300. 1301. 1302. 1303. 1304. 1305. 1306. 1307. 1308. 1309. 1310. 1311. 1312. 1313. 1314. 1315. 1316. 1317. 1318. 1319. 1320. 1321. 1322. 1323. 1324. 1325. 1326. 1327. 1328. 1329. 1330. 1331. 1332. 1333. 1334. 1335. 1336. 1337. 1338. 1339. 1340. 1341. 1342. 1343. 1344. 1345. 1346. 1347. 1348. 1349. 1350. 1351. 1352. 1353. 1354. 1355. 1356. 1357. 1358. 1359. 1360. 1361. 1362. 1363. 1364. 1365. 1366. 1367. 1368. 1369. 1370. 1371. 1372. 1373. 1374. 1375. 1376. 1377. 1378. 1379. 1380. 1381. 1382. 1383. 1384. 1385. 1386. 1387. 1388. 1389. 1390. 1391. 1392. 1393. 1394. 1395. 1396. 1397. 1398. 1399. 1400. 1401. 1402. 1403. 1404. 1405. 1406. 1407. 1408. 1409. 1410. 1411. 1412. 1413. 1414. 1415. 1416. 1417. 1418. 1419. 1420. 1421. 1422. 1423. 1424. 1425. 1426. 1427. 1428. 1429. 1430. 1431. 1432. 1433. 1434. 1435. 1436. 1437. 1438. 1439. 1440. 1441. 1442. 1443. 1444. 1445. 1446. 1447. 1448. 1449. 1450. 1451. 1452. 1453. 1454. 1455. 1456. 1457. 1458. 1459. 1460. 1461. 1462. 1463. 1464. 1465. 1466. 1467. 1468. 1469. 1470. 1471. 1472. 1473. 1474. 1475. 1476. 1477. 1478. 1479. 1480. 1481. 1482. 1483. 1484. 1485. 1486. 1487. 1488. 1489. 1490. 1491. 1492. 1493. 1494. 1495. 1496. 1497. 1498. 1499. 1500. 1501. 1502. 1503. 1504. 1505. 1506. 1507. 1508. 1509. 1510. 1511. 1512. 1513. 1514. 1515. 1516. 1517. 1518. 1519. 1520. 1521. 1522. 1523. 1524. 1525. 1526. 1527. 1528. 1529. 1530. 1531. 1532. 1533. 1534. 1535. 1536. 1537. 1538. 1539. 1540. 1541. 1542. 1543. 1544. 1545. 1546. 1547. 1548. 1549. 1550. 1551. 1552. 1553. 1554. 1555. 1556. 1557. 1558. 1559. 1560. 1561. 1562. 1563. 1564. 1565. 1566. 1567. 1568. 1569. 1570. 1571. 1572. 1573. 1574. 1575. 1576. 1577. 1578. 1579. 1580. 1581. 1582. 1583. 1584. 1585. 1586. 1587. 1588. 1589. 1590. 1591. 1592. 1593. 1594. 1595. 1596. 1597. 1598. 1599. 1600. 1601. 1602. 1603. 1604. 1605. 1606. 1607. 1608. 1609. 1610. 1611. 1612. 1613. 1614. 1615. 1616. 1617. 1618. 1619. 1620. 1621. 1622. 1623. 1624. 1625. 1626. 1627. 1628. 1629. 1630. 1631. 1632. 1633. 1634. 1635. 1636. 1637. 1638. 1639. 1640. 1641. 1642. 1643. 1644. 1645. 1646. 1647. 1648. 1649. 1650. 1651. 1652. 1653. 1654. 1655. 1656. 1657. 1658. 1659. 1660. 1661. 1662. 1663. 1664. 1665. 1666. 1667. 1668. 1669. 1670. 1671. 1672. 1673. 1674. 1675. 1676. 1677. 1678. 1679. 1680. 1681. 1682. 1683. 1684. 1685. 1686. 1687. 1688. 1689. 1690. 1691. 1692. 1693. 1694. 1695. 1696. 1697. 1698. 1699. 1700. 1701. 1702. 1703. 1704. 1705. 1706. 1707. 1708. 1709. 1710. 1711. 1712. 1713. 1714. 1715. 1716. 1717. 1718. 1719. 1720. 1721. 1722. 1723. 1724. 1725. 1726. 1727. 1728. 1729. 1730. 1731. 1732. 1733. 1734. 1735. 1736. 1737. 1738. 1739. 1740. 1741. 1742. 1743. 1744. 1745. 1746. 1747. 1748. 1749. 1750. 1751. 1752. 1753. 1754. 1755. 1756. 1757. 1758. 1759. 1760. 1761. 1762. 1763. 1764. 1765. 1766. 1767. 1768. 1769. 1770. 1771. 1772. 1773. 1774. 1775. 1776. 1777. 1778. 1779. 1780. 1781. 1782. 1783. 1784. 1785. 1786. 1787. 1788. 1789. 1790. 1791. 1792. 1793. 1794. 1795. 1796. 1797. 1798. 1799. 1800. 1801. 1802. 1803. 1804. 1805. 1806. 1807. 1808. 1809. 1810. 1811. 1812. 1813. 1814. 1815. 1816. 1817. 1818. 1819. 1820. 1821. 1822. 1823. 1824. 1825. 1826. 1827. 1828. 1829. 1830. 1831. 1832. 1833. 1834. 1835. 1836. 1837. 1838. 1839. 1840. 1841. 1842. 1843. 1844. 1845. 1846. 1847. 1848. 1849. 1850. 1851. 1852. 1853. 1854. 1855. 1856. 1857. 1858. 1859. 1860. 1861. 1862. 1863. 1864. 1865. 1866. 1867. 1868. 1869. 1870. 1871. 1872. 1873. 1874. 1875. 1876. 1877. 1878. 1879. 1880. 1881. 1882. 1883. 1884. 1885. 1886. 1887. 1888. 1889. 1890. 1891. 1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056. 2057. 2058. 2059. 2060. 2061. 2062. 2063. 2064. 2065. 2066. 2067. 2068. 2069. 2070. 2071. 2072. 2073. 2074. 2075. 2076. 2077. 2078. 2079. 2080. 2081. 2082. 2083. 2084. 2085. 2086. 2087. 2088. 2089. 2090. 2091. 2092. 2093. 2094. 2095. 2096. 2097. 2098. 2099. 2100. 2101. 2102. 2103. 2104. 2105. 2106. 2107. 2108. 2109. 2110. 2111. 2112. 2113. 2114. 2115. 2116. 2117. 2118. 2119. 2120. 2121. 2122. 2123. 2124. 2125. 2126. 2127. 2128. 2129. 2130. 2131. 2132. 2133. 2134. 2135. 2136. 2137. 2138. 2139. 2140. 2141. 2142. 2143. 2144. 2145. 2146. 2147. 2148. 2149. 2150. 2151. 2152. 2153. 2154. 2155. 2156. 2157. 2158. 2159

8. An Commentaria Rabbinorum Biblica habeant aliquam utilitatem? Imo magnam.

9. S. Scriptura non potest sine suppetiis Rabbinorum benè in alias linguas transferri, nec explicari.

10. An Græci verba Gen. 2. 2. *Et absolvit Deus die septimo opus suum*, benè interpretentur per, *Et absolvit Deus τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑκτῇ die sexto*? Non. Vide *suprà disert.* 16.

11. An Iudæi teneantur manè preces matutinas, & post prandium horâ circiter quintâ preces vespertinas, substitutas in locum *sacrificii quotidiani vespertini*, & simul nocturnas publicè in Synagogâ recitare? Non. Quare Iudæi preces nocturnas, quæ ab horâ nonâ nocturnâ recitari deberent, vespertinis, factâ exiguâ temporis pausâ, addant? Cōmoditatis causâ. 3. R. De precib. vesp. lecto, &c.

12. Quare Iudæi vesperi precantes faciem operiant? Ut alter alterius confessionem audire non possit. An etiam in Templo faciem operuerint? Non: nam in Templo singuli quatuor cubitos ab invicem distabant, quando peccata coram Deo confitebantur. Quare tum etiam in sinistrum latus sese inclinent? Quia credunt Isaacum, quum offerendus esset, in sinistrum latus jacuisse.

13. Quomodo dissidentes ante preces aliquando se mutuo soleant reconciliare? Qui ab adversario jus obtinere non potest, it ad librum legis, eum claudit, & manu pulsans dicit: Ego occludo illum. Tunc omnes cessant à precibus, & aliquando precibus non peractis domum abeunt; imo si alter sit implacabilis, per aliquot dies sæpè precibus supersedetur. An benè? Pessimè.

14. An non sit superstitiosum lectum versus Meridiem & versus Septentrionem collocare? Imo. An ille, qui ita dormiverit, numerosam prolem sit accepturus? Et an hoc ex Psal. 17. 14. וצפון תמלא בטני benè probetur? Nugæ. Quare Iudæi sint superstitiosi circa somnia? Propter exempla Iacobi, Iosephi, Pharaonis, Nebucadnezaris & Danielis. An, si quis somniaverit aliquid infausti, propterea teneatur die sequenti jejuna-re? Neg. An illud jejunium sit necessarium, etiam Sabbatho, quo jejunia sunt illicita? Neg. An somniator teneatur vesperi jejunio finito tres amicos ad se vocare, illisque septies dicere; *Somnium bonum vidi*? Nugæ.

15. An certò probari possit quod Esras decem res ordinaverit, scil. 1. Ut Sabbatho lex legeretur. 2. Etiam diebus Lunæ & Iovis. 3. Ut iis diebus etiam jus dicatur. 4. Ut die Iovis omnia domi laventur, & verrantur. 5. Ut diebus Iovis viri allia comedant, &c: Non. Quare Iudæi diebus Lunæ & Iovis partem sectionis legant? Ne tres dies absque lege præterirent, &c.

Quare illis diebus etiam extraordinariam precem מוֹמָר מוֹמָר precentur ? Quia tres senes , projecti in ignem , & nullo modo ob efficaciam hujus precationis læsi, eam composuerunt: ideo mandatum est, ut ea in omnibus Synagogis illis diebus recitaretur.

16. Lectio Legis fit in Synagogis cum nimia pompâ. Non est necessarium singulas sectiones majores legi à septem viris, quorum primus est Sacerdos, Secundus Levita, tertius Israelita, & sic porro. Non opus est Pentateuchos MSS. ob sanctitatem eorum, fasciis & palliolis involvere; ne tam diu in Synagogâ expectare quandiu liber Legis est apertus.

17. An necesse sit mulieres seorsim à viris in Synagogis sedere, & per clathratas fenestras Synagogam inspicere? Non. An hoc non benè probeatur ex Zach. 12. 14. *Planget familia domus David seorsum, & mulieres eorum seorsum?* Non.

18. An sit malum omen si gestator Legis MS. cadat? Non. An non omnes qui casum viderunt, teneantur per longum tempus jejuniis eum expiare? Non. An sit superstitiosum Ligna tornata, quibus Pentateuchi MSS. alligantur, ad parturientes scēminas deferre, & illis aspicienda proponere, ut eæ onus uteri sui facilius deponant? Imo. *Vide Synag. Buxt. c. 13. & 14.*

4. 7. 19. Quare uxor Lothi potius in statuam salis quam in statuam alterius materiæ conversa sit? Iudæi fabulantur hoc ideo factum esse, quod modicum salis Lotho ad hospites, in domum receptos, comiter lautiusque tractandos, exhibere noluerit. Sed author libri Sapientiæ c. 10. v. 7. benè ait; *Statua salis constituta animæ non credentis monumentum.*

320 20. An Hebræi olim sub Veteri T. epulas funebres instituerint? A.

C A P U T XVII.

1. H. *De orig. & antiqu. ling. Hebr.* Sectio I. **O**ptimè decreverunt aliquot nostri Belgii Synodi anno 1624. ex petitione Cl. Amamæ, ut nemo ad examen Theologiæ admitteretur, nisi egregiâ linguarum originalium scientiâ esset imbutus, & simul ejusdem scientiæ testimonium à Professore linguarum subsignatum ostenderet.

2. Cognitio linguæ Hebraicæ non est à naturâ; imo nulla lingua homini est naturalis. Hinc surdi à nativitate etiam solent esse muti.

3. Experimentum quod olim Phryges & Ægyptii de naturali linguâ sumserunt, scil. tradendo eum in finem duos infantes inter pecora educandos, est ridiculum.

4. Author linguæ Hebraicæ est Deus, qui eam (quoad Radices, ut mihi videtur) Adamo instillavit.

5. Lingua

5. Lingua Hebraica est omnium linguarum prima; quod videtur probari. 1. Ex ejus perfectione & simplicitate. 2. Ex nominibus Hebraicis priorum hominum, ut Adami, Hevæ, Kaini, Habelis, &c. 3. Quia in omnibus aliis linguis occurrunt voces Hebraicæ, quæ tanquam filiæ indicant matrem esse Hebræam. Ergo nec lingua Chaldaica, ut sentit Theodoretus; nec lingua Germanica, ut ridiculè statuit Ioh. Goropius Becanus, est lingua primigenia. *Vide dissert. 17. Phil. Hebræi.*

6. An quis possit attrahere præputium, uti interdicitur 1. Cor. 7. 18.? 2. M. De

Ex parte potest, sed non in totum. 7. An olim benè fecerint Iudæi, quod reis pœnâ mortis afficiendis præbuerint potum amarum, quo mens alienaretur, ut pœnam minus sentirent? Pessimè. An Iudæi propterea etiam nostro Salvatore talem potum amarum præbuerint Matt. 27. 34? Imo. An benè Christus eum potum recusaverit? Imo. *Comment. Rabb.*

8. An ex verbis Matt. 12. 32. *Non remittetur ei, neque in hoc, neque in futuro seculo*, benè probetur dari remissionem peccatorum post hanc vitam? Non. Quid ergò illa phrasis denotat? *Nunquam remittetur.*

9. Quales fuerint Jannes & Jambres, qui 2. Tim. 3. 8. Mosi dicuntur restitisse? Fuerunt duo præcipui Magi, qui Mosi, miracula coram Pharaone edenti, restiterunt. Paraphrastes eos vocat *Principes magorum*.

10. Quare Christus Matt. 19. 24. & Marc. 10. 23. in proverbio, *Facilius est camelo intrare foramen acus*, &c. usus fuerit *camelo*, cum Iudæi semper in illo proverbio usi fuerint, & adhuc hodiè utantur *Elephante*? Quia Camelus in Iudæâ notior fuit elephante.

11. Quinam sunt præcipui, celeberrimi & præstantissimi Rabbini, qui Hebraica commentaria in Vetus T. ediderunt? Schelomo Jarchi, Aben Ezra & David Kimchi. *Vide supra dissert. 17.*

12. Messias promissus debuit esse Rex spiritualis, & non terrestris: nam cum adventu Messiae sceptrum erat auferendum à Juda, & Urbs destruenda, ubi aliàs fingitur futura sedes imperii Messiae. 3. C. Obj. contr. Christi-

13. Objectiones, quæ vulgò à Iudæis contra nostrum Messiam profertur, magnâ ex parte spiritualitèr sunt intelligendæ, suntque sequentes. *sum Messiam.* (1.) Ies. 2. 2. *Erit ultimis temporibus*, &c. atqui tum nondum videntur fuisse ultima tempora. (2.) Ex eodem versu, *Mons Moria erit elatus supra colles*, h. e. altior aliis montibus; atqui hoc nondum factum est. (3.) Adhuc inde, *Omnes gentes confluent ad illum montem*: atqui omnes & singulæ gentes eò nondum confluerunt. (4.) Adhuc; *Ascendamus ad montem domini*; atqui hoc omnes Christiani nondum dixerunt, vel fecerunt.

14. (5.) Ies. 2. 4. *Tundent gladios in ligones, & hastas in falces; non attollet gens una in alteram gladium, neque discent amplius bellum.* Sed ubi temporibus nostri Messiae illa facta sunt? Et ubi fuit tanta pax?

15. (6.) Ies. 11. 6. 7. 8. *Commorabitur lupo cum agno, & pardus cum hædo recubabit. Leo & bos comedent stramen. Lactens se oblectabit super foramen aspidis, &c.* Sed hæc nondum facta videntur.

16. (7.) Zach. 6. 12. 13. *Ædificabit templum Iehovæ; atqui templum tertium nondum est ædificatum.* (8.) Zach. 13. 2. *Die illo excindam nomina terriculorum è terrâ & eorum prophetas, &c.* Sed nec hoc adhuc factum videtur.

17. (9.) Ierem. 23. 5. 6. *Quando Davidi excitabo germen justum, h. e. Messiam, salvabitur Iehuda, & Israel habitabit secure;* atqui illa non sunt facta temporibus Messiae, (10.) Ezech. 38. 2. 14. 15. 22. 23. *Quando Messias advenerit tum expugnabit Gog & Magog:* sed hoc nondum factum est à nostro Messia.

18. (11.) Ies. 53. 10. *Messias videbit semen;* atqui noster Messias non habuit filios. (12.) Deut. 30. 3. 4. 5. *Messias omnes Iudeos dispersos per terrarum orbem colliget & congregabit,* quod nondum fecit. (13.) Mal. 4. 5. *Elias nondum venit, qui ante Messiam debuit venire.* Vide Hoornbeeck c. Jud. 1. 3. c. 2. & 5.

4. 7. 19. Judæi propter occisum Messiam tam diu in exilio vixerunt.

340. 20. An Missa possit probari ex verbis Gen. 14. 18. הוֹצִיאָ לֶחֶם וַיֵּין? Neg. Nam הוֹצִיאָ nunquam significat *sacrificare*, nec *educere* aliquid ad sacrificandum, sed simpliciter *proferre*, *educere*, &c.

C A P U T X V I I I.

1. H. Sect. 1. **L**ingua Hebræa ultra 1700. annos à creatione mundi fuit sola & De
C
lingu
ar. unica lingua, quâ omnes incolæ totius mundi fuerunt usi.

2. Causa efficiens confusionis linguarum non est aër Borsippæ, neque natura, neque homines, neque angeli; sed Deus, & quidem solus.

3. Quando Deus dixit, Gen. 11. 7. *descendamus & confundamus*, non est alloquutus angelos vel homines; nec quando dixit Gen. 1. 26. *faciamus hominem*, angelos vel terram, uti vult Lipmannus; sed cæteras Divinitatis personas.

4. An ex tali loquendi modo possit probari pluralitas Personarum in essentiâ divinâ? Aff. An non S. Scriptura aliquando, Magnatum more, sic in primâ personâ pluralis numeri de unicâ personâ loquatur? Nunq.

5. An non loca quatuor sequentia, quæ à Kimchi in Michlol p. 9. proferuntur

feruntur, videantur hoc probare? Minimè. Videamus ea. (1) Iob. 18. 2. 3. Bildad de seipso loquitur: *Quousque imponetis fines sermonibus? Instruetis, ut postea loquamur? Quare reputamur ut Iumenta, sordemus in oculis vestris?* Resp. Bildad de se & aliis amicis Iobi loquitur. 2. Absalom 2 Sam. 16. 20. dixit Achitopheli: *Da consilium quid facturi simus.* Resp. Absalom de se cæterisque consiliariis & copiis suis loquitur. 3. Daniel cap. 2. 36. dicit Nebucadnetzari: *Hoc est somnium illud, cuius interpretationem dicemus coram Rege.* Resp. Loquitur de se & sociis suis. 4. Cant. 1. 4. *Trahe me, post te curremus.* Resp. Loquitur Ecclesia de se & puellis suis, h. e. de omnibus fidelibus. Addantur adhuc duo loca ex R. Bechai in Gen. 1. 26. scil. (5.) Gen. 29. 27. Laban unicus dixit: *Et dabimus tibi etiam hanc.* Resp. Ego, uxor & amici. (6.) Num. 22. 6. Balak ait: *Fortasse prevalebo, percutiemus eum.* Resp. Ego & populus meus percutiemus eum.

6. Deus non videtur propriè in confusione novas linguas creasse, sicuti in principio mundi unam creavit: sed confusionem videtur fecisse per vocalium & literarum radicalium permutationem, per transpositionem, per detractionem, & productionem syllabarum, aliisve modis.

7. Deus propterea non confudit linguas, quia architecti ædificantes turrim, voluerunt bellum Deo inferre; vel ut tuti essent contra diluvium aliud futurum; vel ut tuti essent ab incendio mundi: sed. 1. Ut nomen sibi compararent. 2. Ne dispergerentur per terram.

8. An ergo architecti turris Babylonicæ volentes comparare sibi nomen, & curantes, ne dispergerentur, peccarint? Imo.

9. An illa confusio linguarum fuerit poena? Imo. An etiam creatio novarum linguarum in Apostolis? Non: sed in illis fuit extraordinarium donum. Vide dissert. 18. Philol. Hebraei.

10. Temporibus Prophetarum nullæ fuerunt sectæ inter Iudæos, licet fuerit idololatria. Quando igitur sectæ sint ortæ? Sub templo secundo post excessum Prophetarum.

11. An Nasiræi constituerint sectam? Non. Quæ fuit igitur prima secta? Sadducæorum. Quot fuerunt sectæ? Tres; Sadducæorum, Phariseorum & Hæssæorum.

12. An פרושאי Pharisei nomen habeant à פרוש expandere, quia dilatabant phylacteria? Non. An à פרוש exponere, scil. legem, quasi dicerentur legis Interpretes? Non. An à פרוש separavit, sejunxit, quia à communi hominum consuetudine sese separaverant? Imo. Nam in vestitu & vitæ sanctitate volebant ab aliis separari.

13. An secta Phariseorum diu ante Christum fuerit nota? Ad mini-

num 140. annis. Ex quâ tribu fuerint Pharisei? Ex omnibus.

14. An secta Phariseorum ab initio bono fine fuerit instituta? Imo. An fuerit etiam honorata? Imo, honoratissima, *Act. 26. 5. Phil. 3. 5.* Quare postea populo fuerint risui & ludibrio? Quia talia faciebant quæ erant digna risu. Qualia? Quidam non audebant attollere præ nimia humilitate pedes suos; alii oculos, ne virginem adspicerent, &c. An ergo postea à se invicem fuerint separati? Imo. In quot species? In septem diversas quasi species.

15. In multis est magna convenientia inter Phariseos & hodiernos Monachos, scil. Conveniunt nomine; distinguuntur utrique vestibus à plebe; jactant opera supererogatoria; videntur esse humiles, &c.

16. An Pharisei peccarint quod noluerint comedere nisi lotis manibus? A. An non liceat lavare manus? Imo, sed lotio manuum non est æstimanda pro decentiâ religiosâ, ut Pharisei fecerunt, sed pro civili.

17. An non multa dogmata Phariseorum, ut Fatum, *μετεμύχως*, lotiones, imaginariâ sanctitas, dilatatio Phylacteriorum, productio tumbiarum, &c. sint absurda? Imo.

18. An Phariseus *Luc. 18. 12.* ita decimas dans benè fecerit? Non. An non decimæ fuerint dandæ? Ita, sed non de menthâ, anetho, & cumino. An ergo fecit opus lege Divinâ non mandatum? Imo. An lex de dandis decimis, in V. T. data, jam in specie sub N. T. etiam obliget? Non. *Vide supra disert. 18.*

47. 19. An Adam fuerit verus Judæus? Aff. An item hodierni recutiti sive appellæ rectè vocentur Judæi? Neg.

360 20. An in lingua Hebraica ex literis Vau & Iod cum Kametz, Tzere & Chirek in fine vocum propriæ fiant diphthongi? Non.

C A P U T X I X.

1. H. *De confus. ling.* Sect. 1. **I**N quot linguas illa confusio Babylonica facta sit? Hebræi ajunt in LXX. Græci in LXXII. Euphorus in LXXV. Pacianus in 120. Alii nihil determinant; sed numerum linguarum incertum esse ajunt. Nemo novit certum numerum illarum linguarum, suntque tantum conjecturæ quæ vulgò proferuntur.

2. Judæi non merentur fidem, quando loquuntur de numero septuagenario: nam plura mysteria semper huic numero adscripserunt quàm ulli alii numero.

3. An turris fuerit 70. gradus alta? An fuerint 70. architecti? An 70. Angeli introduxerint confusionem? An singuli viri 78 Sanhedrin calluerint 70. linguas? Falsa, sive incerta omnia.

4. Non

4. Non sequitur, septuaginta quinque animæ descenderunt in Ægyptum; ergo tot linguæ in confusione sunt natæ.

5. Verisimile est ex confusione natas esse linguas sequentes, scil. Græcam, Germanicam, Ægyptiacam, Æthiopicam, Cananæam, Philistæam, Aramæam, & Chaldæam. Quare? Quia illæ linguæ nomina sua retinuerunt à principibus familiarum, h. e. à nepotibus Noachi: ex. gr. lingua Græca vocatur η η η à Iavan *Gen.* 10. 2. Quot linguarum fit mentio in S. Scriptura? Viginti.

6. Confusio linguarum videtur facta circa nativitatem Phalegi, h. e. anno 101. post diluvium; non verò circa ejus mediam ætatem, vel circa ejus mortem, h. e. anno 340. post diluvium.

7. An Iudæi benè faciant, quod subinde mutant nomina sua quando laborarunt morbis periculosis, vel in signum pœnitentiæ? Est indifferens. An item benè quando cogitant per mutationem nominis decretum Dei facere irritum? Non.

8. An mundus spatio annorum centum & unius ita potuerit multiplicari, ut tot essent homines progeniti ab octo hominibus, quot in textu recensentur? Imo.

9. An non plures homines fuerint in arcâ Noachi quàm octo? Sic quibusdam videtur. Nos Neg.

10. Utrum omnes homines ab initio tam longævi fuerint, uti *Gen.* 5. habetur; an verò tantum illi decem, qui ibi enumerantur? Illa longævitas videtur locum habuisse in pluribus quàm in illis decem. *Vide dissert.* 19. *Philol. Hebr.*

11. Benè scribitur Sadducæi & Saducæi. An Sadducæi nomen acceperint à π π π *justitia*? Non: nam fuerunt pravis moribus induti. Unde igitur? A Sadok, Antigoni discipulo.

12. Quæ fuerit origo sectæ Sadducæorum? Perversa interpretatio verborum Antigoni Sochæi, dicentis; *Ne estote sicut servi, qui serviunt Domino propter mercedem, ut nempe accipiant mercedem*, &c. Hinc Zadokus & Baithosus perversam fecerunt sequelam.

13. Quare hi non æquè vocati sint Baithosæi à Baithoso quàm Sadducæi à Zadoko, quum uterque fuerit origo dissensionis? Quia Baithosus creditur fuisse spurius.

14. Sadducæi negarunt, 1. Resurrectionem mortuorum, quam hodierni Iudæi ex parte concedunt. 2. Angelos & Spiritus. 3. Providentiam Dei. 4. Spiritum S. 5. Rejecerunt Traditiones legis oralis.

15. An Sadducæi pro verbo Dei præter legem Moïsis etiam agnoverint

runt libros propheticos? Multi negant: quia Christus probaturus resurrectionem *Matt.* 22. tantum usus est argumento ex Lege Moſis deſumto. Drufius, quia videt contrarias Doctorum opiniones, non ſine cauſa putat Sadducæos, qui in Iudæâ habitârunt, recepiffe etiam cæteros libros; non verò qui in Samaria vixerunt. *Vide ſuprà diff.* 19.

3. C.
De
doctr.
Chri-
ſti &
vo-
cat.
Gen-
tium.

6. Novum T. eſt æquè ſcriptum divinum, uti Vetus T. nam materia ejus eſt divina, finis eſt ad Deum tendens, origo ejus eſt à Deo, & variis miraculis ejus doctrina fuit confirmata. Et objectio, quæ vulgò à Iudæis contra Novum T. offerri ſolet, ſcil. quod videantur quædam eſſe contradictoria, etiam contra Vetus T. opponi poteſt.

17. In V. T. *Jef.* 2. 2. 3. 17. 18. 19. 20. *Jer.* 16. 19. & alibi prædictum fuit Gentiles tempore adventûs Meſſiæ eſſe *convertendos*. Illa converſio facta eſt ſub N. T. Præterea prædictum fuit Iudæos eſſe *repudiaturos* Meſſiam, eique non *credituros*, *Ief.* 8. 14. & 53. 1. *Pſal.* 118. 22. *Lapis, quem ædificantes repudiarunt*; etiam Eum *occifuros*, *Zach.* 12. 10. *Videbunt me quem transfixerunt*; denique prædictum fuit ipſos Iudæos eſſe *rejiciendos* à Deo, *Ief.* 2. 6. *Hof.* 1. 8. 9. & alibi.

18. Cauſa diuturni exilii Iudaici in ſpecie non ſunt crimina majorum (niſi inter crimina intelligas crucifixionem veri Meſſiæ,) vel tenuitas meritorum, vel amor ſcæminarum & divitiarum, vel perjurium, vel ſuperba ambitio, quæ omnia in *שבת יהודה* *Schebhet Jehuda* inter cauſas exilii numerantur. Ibidem ſtatuunt Iudæi cædem Ieſu Naſaræni eſſe cauſam exilii, non quod fateantur ſe malè egiſſe; ſed quia putant ſe propterea odium Chriſtianorum in ſe excitaviſſe. *Vide Hoornbeeck c. Iud.* 1. 3. c. 3. & 4.

4. J. 19. An ex libro Ionæ probari poſſit, quod ipſe priùs abſorptus fuerit à piſce maſculo, & poſtea evomitur, ac tandem à ſcæmellâ plenâ ſcætibz iterum abſorptus? Neg.

380. 20. An verum ſit, quod vulgò fertur; Muhamedem ferreâ conditum arcâ, & à magnete ſurſum ſublatus pendere in aëre? Neg.

C A P U T XX.

1. H. *Seç.* 1. **L**ingua Hebræa tempore confuſionis manſit in ſua puritate.
De
Con-
ſerv.
3. 2. Ea tum non eſt conſervata in pluribus populis & familiis, ſed in unicâ familiâ Heberi, qui deſcendit ex Schemo.
3. Iudæi falſò defendunt Schemum fuiſſe Melchiſedecum.
Pro-
pa-
gat.
ling.
Hebr. 4. Lingua Hebræa fuit propagata ab Hebero uſque ad Abrahamum in Meſopotamia. Abrahamus vocatus ex Meſopotamia ſecum apportavit hanc linguam in Canaan. Iacobus cum ſuis in Ægyptum eam detulit, Poſteri

steri ex Ægypto in desertum, inde iterum in Canaan, atque ibi usque ad capt. Babyl. omnes loquuti fuerunt Hebraicè, uti apparet ex nominibus Hebraicis virorum, locorum, &c. & ex 2. Reg. 18. 26.

5. In locum linguæ Hebraicæ successit lingua Chaldaica, quam captivi Iudæi in Babylonia didicerunt.

6. Lingua Hebræa jam nullibi in toto mundo est vernacula, & aliquot seculis ante Christum desiit esse vernacula.

7. Verisimile est nos in futuro seculo esse loquuturos, & quidem Hebraicè. *Vide dissert. 20. Phil. Hebræi.*

8. Tertia secta, nata diu ante Christum, est Hessæorum. Unde illud nomen *הסאי* Hessai descendit? 1. Non ab *נסא* sanare, quasi medici fuissent. 2. Nec à *הש* facere, quasi bonis operibus præ cæteris studuissent. 3. Nec à *הס* videre, speculari, quasi vitam speculativam vixissent. Sed 4. à *הס* silere, vel *הס* latitare, quia separatim & seorsim à strepitu hominū vivebant.

9. Quare Hessæorum in N. T. non æquè fiat mentio quàm Phariseorum & Sadducæorum? Hessai non ita versabantur inter homines ac Sadducæi, sed habitabant in locis solitariis; etiam quietè vivebant, & se aliis non ita opponebant.

10. Unde Hessai primū orti sint? Afflictis Macchabæorum temporibus multi se in speluncis abdiderunt: sed rebus in melius vergentibus quidam ad pristinas sedes redierunt; alii verò in locis solitariis perseverarunt, qui à latitando vocati sunt Hessai.

11. An Hessai habuerint omnia bona communia? A. Qualibus vestibus fuerint induti? Albis. An etiam vestibus & calceis mutatoriis? N.

12. An Hessai non duxerint uxores nisi earum valetudinem per triennium explorassent, uti referunt historici? Imo.

13. An Hessai ipso Sabbatho non exonerarint alvos suas, uti Iosephus ait? Rarissimè, nisi summâ urgente necessitate. An igitur alvum exonerans profanat Sabbathum? Non. Sed Hessai solebant fodere foveas, in quibus exonerabant ventrem, & opere absoluto iterum implebant foveas. Atqui illa opera videbantur illis illicita. Sed cum necessitas exonerandi alvum non agnoscat sabbathum, paulo ante Sabbathum, & ipso Sabbatho usi fuerunt cibo tenui.

14. An Hessai biberint vinum? Non, sed aquam. An non dogmatum Hessæorum in N. T. fiat aliqua mentio? Aff. ex gr. 1. Tim. 5. 23. Paulus dat consilium de non amplius bibendâ aquâ. *Vide supra diff. 20.*

15. An die præcedente Sabbathum liceat longius iter suscipere quàm trium milliarium? Aff. An, si alicui vel centum ancillarum aut servorum

ad
Sab-
bath.

millia suppeterent, ipse tamen in honorem Sabbathi aliquid laborare deberet, scil. vel domum everrere, vel ligna findere, vel ignem accendere? Neg. An mensa per totum sabbathum debeat manere strata? Neg. An tali mense debeant imponi duo panes, qui mantili sunt regendi in memoriam Mannæ, quod duplum die Veneris fuit collectum, *Exod.* 16. 22. Neg. An diebus Veneris ungues, prius manûs sinistrae, & deinde ungues manûs dexteræ sint refecandi? Neg. An qui unguium præsegmina pedibus subiciat sit dicendus impius? Neg.

16. An, cultros ante Sabbathum esse acuendos, benè probetur ex *Exod.* 16. 5. והכינו את : Neg. An Iudæi teneantur habere peculiare vestes, quas tantum Sabbatho, & non aliis diebus induere debent? Neg. An Heva Adamum fustibus adegerit ad edendum de fructu arboris? Neg. An Heva sit causa diminutæ lucis solaris? Neg. An qui multas lucas Sabbathinas accendit, accepturus sit filios eruditos & pios? Neg.

17. An Sabbathum paulo citius sit inchoandum, & serius finiendum, quàm Deus præcepit? Et an animæ statim, quando Iudæi Sabbathum inchoarunt, in obvias aquas refrigerii ergò sese projiciant, & finito Sabbatho ad purgatorium sese conferant? Neg. An singuli homines in Sabbatho à duobus Angelis, bono & malo, è Synagogâ domum deducantur? Neg. An in honorem Sabbathi debeat consecrari panis, sive vinum in Synagogâ, aut in ædibus? Neg.

18. An, si homo per hebdomadem grandioribus incedat gressibus, quingentesimam partem visus oculorum amittat? Et an illam amissam partem recuperet per Sabbathinarum lucernarum intuitum in consecratione vini? Neg. Sabbathum esse celebrandum edendo & bibendo malè probatur à Iudæis in Talmude tribus exemplis, sive falsis & ridiculis historiis. An qui concepti sunt nocte ante Sabbathum plurimum adolescant in præclaram indolem, & in Sapientum discipulos evadant? Nugæ. An homines teneantur adventante Sabbatho in mediis agris, vel in mediâ sylvâ subsistere, & omni furum & latronum periculo exponi, cibi & potus penuriâ postpositâ? Neg. Et an hoc benè probetur ex felici eventu trium Iudæorum? Neg. *Vide Synag. Buxt. c. 15.*

4. 7. 19. ירושלים *Ieruschalem* derivatur à ירו שלם *timete Salem*. An ergò Ieruschalem olim vocata sit Salem? Imo. Quinam urbem Salem postea vocarint Ieruschalem? Ipsi incolæ videntur eam ita nominasse, quasi adventantibus voluissent terrorem incutere, dicendo; *timete Salem*.

400 20. Unde derivetur ישראל *Israel*? Non ex איש ראה אל, *Vir vidit Deum*, vel ex אשר אל, sed ex שר & אל *princeps Dei*. Quare ab initio addatur Iod?

Iod

Iod solet formare nomina propria, ut Jacob, Isaack, Iismael, &c.

CENTURIA QUINTA.

CAPUT XXI.

Secl. 1. **L**ingua prima vocatur *Hebræa*. Unde derivatur *Hebræus*? *1. H.*
L Non ab Abram, etiamsi primus vocetur *Hebræus*, *Gen. 14. 13.* *De*
(2.) Non à עבר *transivit*, sive à transitu fluvii Euphratis, Jordanis, vel Tigris. *Ap-*
3. Non à עבר *trans*, quasi à terrâ trans fluvium sitâ nomen accepisset. *pel.*
4. Sed à עבר *Hebero*, filio Schemi, *Gen. 10. 21.* *ling.*
ma.

2. Nomen *Hebræi* etiam transiit in nomen professionis: & propterea omnes posterii Abrahami non sunt vocati *Hebræi*; sed tantum illi, qui doctrinam, pietatem & religionem *Heberi* retinuerunt.

3. Lingua prima etiam vocatur *Judæa*, quæ vox demum innotuit post transportationem decem tribuum in *Assyriam*, factam per *Salmanesarem*. Tum Tribus *Judæ* primum, postea etiam Tribus *Benjamin* *Iudæi* nomine fuit insignita.

4. Nomen *Iudæi* præter generationem naturalem etiam denotat professionem religionis *Iudaicæ*.

5. Lingua *Hebræa* vocatur *Cananaea*, quia *Iudæi* *Canaan* inhabitaverunt.

6. Vocatur etiam *Sancta*, quia materia *Veteris T.* conscripta hac lingua, est *Sancta*. An non eatenus *Græca* lingua etiam posset vocari *sancta*? Imo. Quando hæc lingua vocata est *Sancta*? Verosimile est hoc factum esse in captiv. *Babyl.* vel paulo post, ut ea à *Chaldeâ* distingueretur. *Vide diff. 21. Philol. Hebræi.*

7. *Profelytus*, *Græcè* dictus προσήλυτος vel ἑγγραττος *inscriptus*, *2. M.*
Hebraicè נָכַר *peregrinus*, fuit olim in *Terrâ Sanctâ* triplex, scil. *Profelytus* *De*
justitiæ, *Inquilinus*, & *Mercenarius*, *Exod. 12. 44. 45.* *Pro-*

8. *Profelytus* *justitiæ* tribus cæremoniis, scil. circumcissione, baptismo *sely-*
& sacrificio in numerum *Judæorum* recipiebatur. An *Iudæi* facile receperint *profelytos*? difficillimè. An *profelyti* adhuc hodie sacrificia offerant? *tis.*
Non: nam sub *N. T.* Sacrificia cessarunt. An *Sanhedrin* temporibus *Davidis* & *Salomonis* receperit *profelytos*? Non. An *Synedrium* minus? Imo. *Profelyti* *justitiæ* gaudebant jure civitatis, edebant etiam agnum paschalem, sacrificia pacifica & expiatoria offerebant, & semisiclū solvebant.

9. An *Iudæi* extra *Terram Sanctam* *profelytos* *inquilinos* aut *mercenarios* receperint? Non. An licitum fuerit *profelytis* *inquilinis* habitare *Hierosolymis*? Non. Sub quibus conditionibus *profelytis* *inquilinis* fuerit

rit data licentia habitandi inter cæteros Iudæos : 1. Vel ut sibi caverent ab idololatria gentilium. 2. Vel ut septem præcepta Noachi observarent. An sex priora sint tradita Adamo, & septimum Noacho : Nescimus. An qui illa nesciret, impunè in castris occidi potuerit : Sic putat Cunæus in Repub. Iud. sed dubito. An profelyti in V. T. meritò Iudæis fuerint suspecti? Imo.

10. Quæ est differentia inter Ἑλληνιστὰς Græcistas, Act. 6. 1. & Ἕλληνες Græcos : Græcistæ fuerunt Iudæi, qui habitaverant in Græciâ, & qui Græcâ linguâ, ac Græcâ Bibliorum versione utebantur; sed Græci erant pagani. Vide suprâ dissert. 21.

3. C.
De
Cre-
at.
An-
gel.
☉
Ho-
min.

11. An Deus ante mundum conditum septem creaverit, scil. Legem, gehennam, paradysum, thronum gloriæ, sanctuarium, resipiscentiam, & nomen Messia, uti vult R. Eliezer cap. 3 : Neg. An ante hunc Mundum fuerit adhuc alius Mundus, uti probant Kabbalistæ ex primâ literâ א, Gen. 1. 1 : Neg.

12. An dentur in Deo decem מלכות emanationes, sive attributa, quæ nec idem sunt cum Deo, nec diversæ creaturæ à Deo, sed emanationes ad instar radiorum solarium à Deo distinctæ : Non. Quæ sunt illæ : Corona, scientia, prudentia, magnificentia, fortitudo, pulchritudo, victoria, decor, fundamentum & regnum. Hæ falsò statuuntur fundamenta totius Kabbalæ.

13. An sint trium generum Angeli; Primi à materiâ longissimè separati, scil. quatuor seqq. Michaël, Gabriël, Raphaël & Vriël, qui dicuntur circumstare thronum Dei. Secundi Angeli ministerii, qui regunt mundum, quique aliquando visibiles assumunt species, & sunt boni. Tertii dæmones, diaboli, qui vescuntur cibis, quique generant, moriuntur, & qui alis præditi sunt, quorum quidam sunt astuti & callidi, alii verò stolidi & fatui? Neg.

14. An Angeli boni sint distribuendi in 10. ordines, differentes gradibus dignitatis, cognitionis & potestatis, scil. 1. In Animalia Sanctitatis. 2. Ophannim. 3. Oralim. 4. Chasmalim. 5. Seraphim. 6. Angelos. 7. Deos. 8. Deos Filii. 9. Cherubim, & 10. Ischim? Neg.

15. An Dæmones sint creati dæmones, & quidem secundo die? Neg. An sint corporei, compositi ex aere & igne? Neg. c. Jud.

16. An cælum, omniaque astra sint prædita animâ rationali, justâ & sanctâ, quâ & cognoscunt seipsa, Deum, & alia? Neg. An eadem animâ laudent, & adorent Deum? Et an hæc benè ex Psal. 19. 1. Neh. 9. 6. & Iobi 38. 7. aut ex cæli & astrorum motu probentur? Neg. c. Jud.

17. An omnes animæ hominum simul & semel primo die creationis sint

sint creatæ; & quidem pares sive conjuges? Neg. An hæc benè probentur ex *Deut.* 29. 4. *Ies.* 57. 16. *Ierem.* 1. 6. *Eccles.* 4. 2. & ex *Iob.* 38. 21? Neg.

18. Utrum Adamus & Heva ab initio sint creati bicorpores, an verò concorpores; adeo ut ab ante Adamus, & à tergo Heva fuerit? Aff. pr. N. poster. Nec illud probari potest ex *Psal.* 139. 5. aut ex ratione. Vide *Hoornbeeck* c. *Iud.* l. 4. c. 1.

19. Quo die Deus Angelos creaverit non adeo certò determinari potest, attamen eos primo die creatos esse putamus. 4. f.

20. Exemplum Samsonis non excusat nautas, injicientes ignem in pulvere in pyreum, & semet cum navi perdentes, quo minus sint ἀυτοφόνοι. 420.

CAPUT XXII.

Secl. 1. **L** Audabilis est Masoretharum opera, quam adhibuerunt circa totum Vetus T. in genere, & in specie circa hæc octo sequentia. 1. Circa Consonantes. 2. Circa Vocales. 3. Circa Accentus. 4. Circa integras voces. 5. Circa versus. 6. Circa octodecim voces, quæ vulgò vocantur סופרים חקין *Ordinatio Scribarum*. 7. Circa quinque voces, quæ vocantur סופרים עטיר *ablatio Scribarum*, & 8. Circa Keri & Cethib. 1. H. De Masora.

2. Utrum quindecim voces, in V. T. occurrentes, supernè punctatæ sint ab ipsis authoribus librorum; an verò à quibusdam curiosis Iudæis? Posterius videtur affirm. An illa puncta possent omitti illæ sâ S. Scripturâ? Possent. An etiam propter venerandam antiquitatem possent retineri? Imo. Exemplum vide *Deut.* 29. 29.

3. An opus sit in medio 28. versuum spatium aliquod vacuum relinquere, uti Iudæi ferè in Editionibus Bibl. observant? Non. An illa spatia olim ita vacua sint relicta ab ipsis authoribus librorum? Non videtur. Exemplum vide *Gen.* 35. 21.

4. Ex 18. vocibus, quæ vulgò סופרים חקין *correctio vel ordinatio Scribarum* vocantur, non benè probatur à Galatino l. 1. c. 8. textum Hebræum in illis locis esse corruptum. Idem etiam nequit probari ex 5. vocibus, destitutis ab initio literâ Vau, quæ vulgò vocantur סופרים עטיר *ablatio Scribarum*. Vide *diff.* 22. *Philol. Hebræi*.

5. An נזיר *Nasireus* sit idem qui נצרת *Nazarenus*, *Matt.* 2. 23? Multum differunt respectu scriptionis & significationis. 2. M. De Nafi.

6. An, quia Christus Nazarenus vocatur, benè probetur eum fuisse Nasiræum? N. An Christus fuerit Nasiræus, qualis *Numer.* 6. describitur? N. 6. Re-

7. An Christus comam aluerit? Vulgò Christus cum comâ depingitur; sed an comam aluerit incertum est. An si Christus fuisset Nasiræus, & comam

mam aluisset, inde probari posset jam licere viris fœmineam comam alere? Non.

8. A quibus Nasiræi se abstinebant? 1. A vino, omnique potu inebriante, &c. 2. Non abscindebant capillos capitis. 3. Ad cadaver mortui non accedebant, ne polluerentur, *Numer. 6.* An Nasiræi etiam peculiari vestitu fuerunt induti? Imo. Quali? Vestitu hirsuto & piloso *Matt. 3. 4. 2. Reg. 1. 8. Zach. 13. 4.*

9. Quotuplices fuerunt Nasiræi? Duplices, *nativi* vel *votivi*. *Nativi* ab utero destinabantur, ut Sampson *Iudic. 13. 5.* Joh. Baptista *Luc. 1. 15.* *Votivi* describuntur *Num. 6.* Hi seipso separabant. Hic Nasiræatus erat vel temporalis, scil. 30. dierum, vel toto vitæ tempore durabat.

10. An Josephus, qui *Gen. 49. 26.* dicitur *Nasiræus inter fratres suos*, fuerit revera Nasiræus? Non. Quare igitur vocatur talis? An quia in carcere comam aluerit? Non. Sed quia separatus fuit à fratribus respectu sanctitatis, dignitatis & potestatis, h. e. supra fratres suos in illis longè emiuit.

11. An ex Nasiræatu benè probetur Monachatus pontificius? Non.

12. An Rechabite *Jerem. 35.* constituerint peculiarem sectam? Non. Quare sic vocantur? Quia fuerunt בני רכב *fili* Rechab. An fuerint judæi? Non, sed gentiles. Qualia præcepta Ionadab, primus institutor hujus modi vivendi, posteris suis mandavit? 1. Ne vinum biberent. 2. Ne agros colerent. 3. Ne seminarent vel vineas plantarent. 4. Ne domos ædificarent. Quo tempore hæc præcepta sunt mandata? Historiæ tacent. Vide *suprà* *dis. 22.*

3. R.
De
Sab-
bath.

13. An preces in Sabbatho à Judæis recitari pro defunctis solitæ, profint? Neg. An item Eleemosynæ? Neg. An si quis in Sabbatho ob malum somnium jejuset, accipiat indulgentiam 70. annorum? Neg. An si quis circa finem Sabbathi aquam hauriat, refrigerium animabus adimat? Neg. An illi ære alieno citò liberentur, qui in exitu Sabbathi mappam è mensâ celeritèr subducunt? Neg.

14. An aqua exeunte Sabbatho hausta sit remedium contra multos morbos? Neg. An ille, qui poculo vini non separat Sabbathum à profano, nullum visurus sit signum benedictionis? Nuge. An vinum, quo separatio facta est, sit antidotum contra multa mala? Neg. An Iudæi in Sabbatho accipiant novam aliquam animam, quæ finito Sabbatho iterum exit? Neg. An Iudæi propterea, vel quia portæ inferni tum aperiuntur, indigeant aromatibus ne deliquium animi paterentur? Neg.

15. An Iudæi teneantur in consecratione vini ungues manuum inspicere,

cere, vel aliquid de vino consecrato in terram effundere? Neg. An caco in Sabbatho sit prohibitum exire cum baculo? Neg. An licitum sit crumenam plenam pecuniâ, & amissam tollere? Aff. An prohibitum sit in Sabbatho forēs ferreo malleolo pulsare? Neg. An Iudæi non nimium abutantur in Sabbatho Christianorum operâ? Imo.

16. Hæ quatuor sequentes commixtiones sunt nugatoriæ. 1. Est *Commixtio Terminorum*, per quam licet iter Sabbathi per 2000. passus prolongare, præter 4. cubitos & 2000. passus iter Sabbathi constituentes. Quomodo fit hæc commixtio? Pridie Sabbathi aliquis ad terminum 2000. cubitorum deferat panem vel alium cibum, & ad locum illum in Sabbatho se confert, & comedit; indeque adhuc alios 2000. passus progreditur. 2. Est *Commixtio atriorum*, per quam licet aliquid ex uno conclavi in aliud, vel ex unâ domo in aliam, quæ communi muro cinctæ sunt, portare. Quomodo hæc commixtio fit? Vesperâ Paschatis quilibet Paterfamiliâs confert paululum farinæ, ex quâ commixtâ faciunt unum panem. Hunc panem deferunt in Synagogam, & eô allatum primarius Synagogæ Rabbini cum in manus sumit, & ita consecrat; *Hoc commixto pane licitum esto nobis efferre de domo in atrium, ex atrio in domum, &c.* Quandiu hic panis factus & incorruptus videtur, tam diu durat ejus vis, vel licentia portandi vas ex unâ domo in aliam, &c.

17. (3.) *Commixtio platearum* est, per quam licet cibum portare ex una domo in quamcunque ejusdem plateæ, in quâ etiam Christiani habitant. Quomodo hæc licentia acquiritur? Colligunt ab unoquoque particulam aliquam cibi, ad magnitudinem fici: illæ particulæ in uno vase repositæ, collocantur in quandam illius plateæ domum. Super communi cibo sequens benedictio recitatur; *Hæc communionem erit licitum omnibus in hæc plateâ habitantibus efferre & inferre ex ædibus in plateam, & ex plateâ in ædes Sabbatho.*

4. *Commixtio eduliorum* sive ciborum coctorum est, per quam licet die festo, si incidat in diem Veneris, coquere cibum pro Sabbatho. Quomodo hæc fit? Quilibet Paterfamiliâs sumit integrum panem, & frustum carnis, vel etiam piscem, & ovum, eaque tradit suæ uxori, vel filio majorenni, vel alii cuiquam in manum, & dicit; *Volo ut hic panis, & hæc caro, serviat non solum nobis, sed in iis partem quoque habeant omnes ceteri Iudæi in hac urbe habitantes, ut per ea liceat & nobis & ipsis assare, elixare, &c. in die festo, ea quæ pro Sabbatho sunt necessaria, &c.*

18. An Iudæi iter Sabbathi duplicent propter leves aliquas causas? Non: sed tum, si quis velit ire in domum luctus; vel ad convivium nuptiale; vel ad visitandum præceptorem suum, aut amicum ex longinquo itinere

reversum; vel metûs causâ; vel si majoris lætitiæ causâ velit in suos hortos vel prata exspatiari, &c. *Vide Synag. Buxt. c. 16.*

4. 7. 19. An antediluviani seriùs pervenerint ad pubertatem quàm postdiluviani? Imo. An Abrahamus recipiens Hagaram ad se peccaverit? Imo.
440. 20. An iris fuerit ante diluvium? Imo.

C A P U T X X I I I.

1. H. *De Keri & Cethib.* Sectio. 1. **N**Otarum marginalium, quæ vulgò *Keri & Cethib* vocantur, authores sunt Ezras, Masorethæ, aliique.

2. Omnes illæ notæ possunt commodè ad septem species referri.
3. An vocales Hebraicæ solitariae, sine consonantibus in V. T. scriptæ, uti fit in decem locis; & è contra, An consonantes sine vocalibus in V. T. ita sint exaratae ab ipsis authoribus librorum? Aff. Exempla vide *Ruth. 3. 5. & Jerem. 51. 3.*
4. Voces Veteris T. quæ vulgò obscenæ vocantur, possunt legi & pronunciari. An possunt suis subscriptis vocalibus legi? Possunt, licet difficulter, & contra regulas Grammaticæ.

5. An verosimile sit Iudæos unquam voces genuinas ex textu extrussisse ad marginem, & alias voces peregrinas in textum intrussisse? Nullo modo. *Vide dissert. 23. Philol. Hebraei.*

2. M. *De Scribis & Herod.* 6. Vox Scribæ multifariam sumitur. Politicè Scribæ denotant vel preceptores puerorum, vel notarios, vel secretarios magistratuum & regum; Ecclesiasticè verò significant criticos sacros, aut Prophetas, aut Professores publicos.

7. Scribæ videntur fuisse occupati in theoriâ legis explicandâ, ut Professores; & *νομοδοὶ legisperiti*, Luc. 11. 46. in praxi, ut concionatores. Scriba non est nomen sectæ sed officii.

8. Scribarum origo videtur referenda ad tempora Esdræ. Quorundam Scribarum potestas etiam videtur quodammodo fuisse judiciaria, Matt. 20. 18. *Christus tradetur Scribis.*

9. Scribæ per totam Iudæam fuerunt dispersi, & electi ex omnibus tribubus Israelis, atque peculiaribus vestibus fuerunt induti.

10. Herodiani, quorum mentio fit Matt. 22. 16. non constituerunt peculiarem sectam, uti Pharisei, Sadducæi & Hæssæi; neque ita fuerunt vocati, quia Herodem pro Messia agnoverunt; neque quia collegerunt tributa Cæsari solvenda; sed quia erant aulici sive servi aulae Herodianæ. Hanc sententiam confirmat Novum T. Syriacum, quod Herodianos vocat per domesticos Herodis. *Vide suprâ dissert. 23.*

11. Judæi ajunt lapsum Adami fuisse peccatum particulare & singulare, solum Adamum ad pœnam obligans. 3. C. De peccato.

12. Negant illud primum peccatum Adami posteris imputari, vel justè imputari posse.

13. Negant plerique Judæi infantibus ab ipsa nativitate inhærere inhærentem corruptionem, quæ peccatum originale sive originis vocatur.

14. Reformati hæc superiora probant. (1.) Quia stetit non sibi solum, sed etiam posteris: nam quæ Adamo data fuerunt; ut quod ad imaginem creatus fuerit, quod ei imperium in bestias concessum fuerit, &c. ei non fuerunt data ut singulari personæ, sed toti naturæ humanæ. Etiam pœnæ peccatum Adami consecutæ, fuerunt communes & universales. (2.) Ex Psal. 51. 7. *In iniquitate genitus sum*, &c. Iob. 14. 4. *Quis dabit mundum de immundo*. Ex Gen. 6. 5. *Omne figmentum*, &c. cap. 8. 21. *figmentum cordis humani malum à pueritia*. (3.) Quia maxima est differentia inter statum Adami, & statum hominum qui jam generantur. (4.) Ipsi Judæi ajunt hominibus inesse *יצר הרע* figmentem malum usque ad annum ætatis 13.

15. (5) Quia infantes sunt subjecti miseriis & obnoxii morti. (6.) Circumcisio octavo die instituta etiam denotavit peccatum originale in infantibus sub Veteri T. habuisse locum.

16. An Adamus primum peccatum errans, sive potius nesciens, & coactus à muliere fecerit? Neg. c. Iud.

17. An peccatum Kaini occidentis fratrem suum Abelem fuerit peccatum multo gravius peccato primo Adami? Neg. c. Jud.

18. Utrum peccatum ullum ex se & naturâ suâ sit veniale; an verò omne peccatum sit mortale? N. pr. A. post. Vide Hoornbeeck c. Jud. l. 4. c. 2.

19. An rectè Daniel (Dan. cap. 6.) & socii ejus (cap. 3.) non obtemperaverint Regum edictis? Imo. 4. J.

20. An Jacob se pro Esau apud patrem suum similans peccaverit? Aff. 460
An verbum *והשתחווני* & *incurvavero*, 2 Reg. 5. 18. rectè possit per Præteritum transferri? Aff.

CAPUT XXIV.

Secl. I. **U**trum textus Hebræus semper sit legendus & explicandus secundum Keri marginale; an verò secundum Cethib textuale? Neg. pr. aff, post. Nam Cethib est ab ipsis Authoribus. 1. H. De Keri & Cethib.

2. An ergò illæ voces Cethib, sæpè regulis Grammaticis contrariæ, & vix Hebraicæ, sint conscriptæ ab ipsis authoribus librorum? Aff.

3. An non aliquando nota marginalis Keri doceat verum sensum à Spiritu

ritu S. in illo loco intentum? Sæpissimè.

4. An non melius foret, si omnes Interpretes vocem in textu scriptam interpretarentur, quàm vocem marginalem? Aff.

5. Pleræque septem species Keri in aliis linguis etiam locum habent.

6. Quot sunt notæ marginales? Vulgò numerantur 848. Sed in Edit. Bombergiana in Fol. numerantur 1171. In Bibliis Regiis 983. sed in Plant. tantum 793. Vix certus numerus earum adhuc est annotatus. Ex iis tamen, licet multo plures essent, non probatur textum Hebræum esse corruptum. *Vide dissert. 24. Philol. Hebræi.*

2. M. De Reg. Ind. 7. Regimen Judaicum diversis temporibus fuit quadruplex, scil. vel potestatis Patriæ, vel Judiciariæ, vel Regiæ, vel potestatis variæ sive mixtæ, h. e. Ducalis & Regiæ.

8. An ab initio penes patres-familias fuerit regimen Ecclesiasticum & Civile? Imo. An mortuo Iudice statim iterum alius electus fuerit? N.

9. Tres Reges duodecim Tribubus præfuerunt; sed postea viginti reges duabus, & novendecim præfuerunt decem Tribubus. An ante adventum Christi præfuerint Iudæis Iudices ex alia Tribu quàm ex Iudæ tribu? Imo. Fuerunt quinque Assamonæi ex tribu Levi descendentes.

10. Utrum Reges Iudæis fuerint præpositi secundum mandatum Dei; an verò tantum ex conniventiâ? Aff. pr. N. post. *Vide supra dissert. 24.*

3. R. De Paschate 11. Absurdum est interdictum, quo Iudæi interdiciunt in Ritibus Germ. nullum anserem esse mactandum mense Schebhat, (Januari.) An mactator propterea sit moriturus? Et si quis ex ignorantia peccaverit, per jecur anseris mensæ impositum ab illo infortunio liberetur? Nugæ.

12. An primogenitum patris quàm matris sub vesperam Paschatis teneantur jejunare? Non. An pater teneatur loco parvuli primogeniti jejunare? Neg. An toto mense Nisan (Martio) nullæ preces sint recitandæ pro remissione peccatorum? Neg. An proximum Sabbathum ante Pascha sit sanctius aliis Sabbathis? An item benè vocetur Sabbathum magnum, & quidem propter duo miracula, quæ olim illo Sabbatho in Ægypto accidisse dicuntur? Neg.

13. An quia Deus Exod. 13. 3. ait, Non comedetur fermentatum, ideo Iudæi teneantur in Paschate abstinere à Melle, à Saccharo, à Ficibus ab Uvis passis, à Salmonibus; quia dissecantur cultris, quibus aliquando panis cinditur; ab Aceto? Neg. An si in ipso Paschate inveniatur granum tritici in gallina, ea propterea sit illicita? Neg.

14. An in Paschate singulis, etiam abstemiis, quatuor cyathi vini sint infundendi; & quidem propter quadruplicem memoriam liberationis in Ex-

odo? Neg. An in mensa tantum tres placentæ azyinæ sint apponendæ, ut suprema designet summum Sacerdotem; media genus Leviticum; infima plebem Israeliticam? Non.

15. An Iudæi nocte Paschatis habeant plures causas securitatis, & relinquendi januas per totam noctem apertas, quàm aliis noctibus? N. An Eliæ adventus eâ nocte frustra expectetur? A. An propterea jam non liceat agnum Paschalem mactare extra terram Sanctam, quia cæteræ regiones sunt pollutæ? N. Quare igitur? Quia Messias, qui denotabatur per agnum, venit.

16. Quare super dimidiâ parte mediæ placentæ canunt Chaldaicè quum cætera peragant Hebraicè? Ne dæmones intelligant, & ad convivium paschale veniant, illudque polluant. An ergo dæmones non intelligunt linguam Chaldaeam? Sic ait Talmud in Tract. de Sabbatho Fol. 12. 2.

17. Iudæi sunt nimis subtiles circa determinationem operum ipso Paschate vel intermediis diebus agendorum, vel omittendorum. An Iudæi in mense seq. post Nisan teneantur ter jejunare, scil. duobus diebus Lunæ & uno die Jovis? Non. Quare triplex jejunium mandant? Ut agerent pœnitentiam, si fortè festum Paschatis non ritè observaverint.

18. An Iudæi habeant veras causas, ob quas usque ad 33. diem post Pascha tristentur? Item, ob quas nullas nuptias celebrent? Neg. An Iudæi die illo trigesimo tertio cum peculiari solennitate sint tondendi? Neg. Vide Synag. Buxt. capp. 17. 18. 19.

19. A quibus primùm natus sit mos ille dicendi; *Maendach goet selden* 4. f. *spoet*? Videtur natus à Iudæis occasione Genesios cap. 1. ubi omnes dies creationis approbantur hac ferè formulâ; *Vidit Deus id esse bonum*, excepto die secundo, h. e. die Lunæ.

20. Qualis Propheta denotetur per eum, qui vulgò dicitur *vesci pane*? 480 Inobediens divino mandato. Unde natus sit modus loquendi; *Ghy sijt een Propheet die broot eet*? Quia Propheta 1 Reg. 13. à leone occisus, contra interdictum divinum comedit panem.

CAPUT XXV.

Sect. 1. **N**ugantur Iudæi in re seriâ, quando in MSS. Codicibus Veteris T. Masoram in margine variis figuris & imagunculis animalium, avium, &c. describunt, vel depingunt. 1. H. De Masora.

2. Primi authores Masoræ magnæ, mediocris & parvæ sunt Ezras & viri Synagogæ magnæ: sed opus ita inchoatum alii, & præcipuè Masoræ Thæ Tyberienfes continuarunt.

3. In utroque Talmude fit mentio Masoræ, & rerum præcipuarum circa quas Masora versatur: Ergò Masorethæ, vulgò Tyberienſes vocati, non ſunt authores totius Maſoræ.

4. Utrum Maſora jam adhuc ſit integra; an verò corrupta? In multis locis eſt parumpèr corrupta: nam Iudæi per multa ſecula ubique in exilio habitantes eam tam purè non potuerunt conſervare quàm quidem olim.

5. An non labor ille Maſoretharum eſt fruſtaneus & deridendus: nam quid opus fuit omnes literas, voces & verſus Veteris T. numerare? Labor eorum eſt ſummoperè laudandus: nam Maſorethæ hoc fecerunt ut genuina lectio conſervaretur, & ne aliquis literam vel addere, vel abjicere in poſterum poſſet. Hinc elicimus Iudæos S. Scripturam datâ operâ nunquam voluiſſe corrumpere. *Vide diſſert. 25. Philol. Hebræi.*

2. M. De Regib. Iud. 6. Reges eligebantur apud Iudæos ordinariè per Sanhedrin, extraordinariè per Urim & Thummim.

7. In electione Regis respiciebant, 1. ad *ſexum*; non eligebatur ſcœmina. Athalia, mater Ahaziæ, 2. Reg. 11. 1. vi tyrannicâ invaſit regnum. 2. Ad patriam; non eligebatur peregrinus. 3. Ad genus vitæ; mechanici aut plebei non eligebantur.

8. An omnes & ſinguli Reges Iudæorum fuerint uncti? Non. Quinam ergò? Illi de quorum electione oriebatur diſſenſio. Quomodo ungebantur? Ad formam O inter ſupercilia. An per talem unctionem olim concedebatur, vel hodiè conceditur Regibus potestas ſanandi morbum regium? Non.

9. An Reges Iſraelitarum fuerint ſoluti legibus? Particularibus humanis legibus fuerunt ſoluti, ſed non Divinis.

10. An Reges Iudæorum, ſi peccaſſent, potuerint jure à Iudicibus pœnâ temporariâ flagellationis, vel aliquâ aliâ, vel etiam mortis pœnâ affici? Non. An Reges unquam fuerint puniti? Non. *Vide ſuprà diſſert. 25.*

3. C. De Deit. Meſſiæ & Tri- 11. Verus Meſſias, in V. T. promiſſus, debuit eſſe *θεὸς καὶ ἄνθρωπος* Deus homo, quod partim Scripturæ locis ex V. T. partim ex ratione officii ejus, quod tale eſſet, ut divinam requireret naturam, probatur. Meſſiam promiſſum fore vel fuiſſe hominem extra dubium eſt.

12. Chriſtiani probant Divinam Meſſiæ naturam, (1.) Ex *Pſal. 2. 1. 2.* Reges & nationes inſurrexerunt contra Meſſiam. Ejus jugum excutere voluerunt *verſu 3.* Eſt conſtitutus rex Zionis *verſ. 6.* *Zach. 9. 9.* Ei intotum mundum univerſale dominium eſt conceſſum *verſ. 8.* Ille poteſt omnes confringere vi ſuâ *verſ. 9.* Eſt filius Dei propriè dictus *verſ. 7. 12.* Quæ omnia de ſolo homine dici nequeunt.

13. (2.) Ex Psal. 45. in quo agitur de Messiâ. Vers. 3. constituitur supra omnes homines. Vers. 7. 8. vocatur Deus: *Solium tuum ô Deus*. Et solium ejus dicitur fore in perpetuum. &c. (3.) Ex Psal. 110. 1. Messias filius Davidis vocatur ejus Dominus respectu alterius, scil. divinæ naturæ. (4.) Ex Malach. 3. 1. Messias veniet ad templum suum. Nemo templi dominus est nisi qui Deus est.

14. Officium Messiae requirit divinam naturam, Jes. 53. Pro nobis debuit mori, iniquitates nostras bajulare, &c. Jerem. 43. 6. *est Jehova justitia nostra*. In sequentibus utraque natura simul conjungitur, Jes. 9. 6. *Puer natus est nobis---vocabitur Deus fortis, &c.* Ies. 7. 14. *Virgo concipiet---vocabitur nomen ejus Immanuel*. Mich. 5. 1. *Ex te Bethlehem prodibit, cujus exortus à principio*.

15. Pluralitas personarum divinarum à nostris Theologis probatur (1) Ex Gen. 1. 26. *faciamus hominem* כַּדְמוּתֵנוּ *ad imaginem nostram, secundum similitudinem nostram*. Deus ibi non consultavit cum Fabricâ cœli & terra, uti vult R. Levi; nec cum causis secundis, uti volunt Kabbalistæ; nec cum Angelis, ut statuit Aben Esra; nec cum terra & elementis, uti scribit Moses Gerundensis; nec cum animabis, uti defendit R. Jessuas de Sahnin; nec loquitur more regio, nec cum corde suo, h. e. secum; nec ut incitaret semetipsum, sibi que imperaret.

16. Forma illa loquendi, *nos Carolus ita mandamus, &c.* ortus est vel ex conscientia propriæ imperfectionis, vel ex superbiâ & ambitione. Sed neutro modo competit Deo.

17. (2.) Ex Gen. 3. 22. Homo est כְּאֶחָד מֵאֵמָּנוּ *sicut unus ex nobis*. (3.) Ex Gen. 11. 7. *descendamus & confundamus*. (4.) Ex Gen. 19. 24. *Pluit Jehova à Jehova*.

18. (5) Ex Psalm 2. 7. *Filius meus es te, &c.* (6.) Ex Gen. 1. 2. *Spiritus Dei incubabat aquis*. Vide Hoornbeeck c. Iud. l. 5. c. 1. & 2.

19. In Hodiernis Codicibus, Numer. 10. 35. & 11. 1. contra consuetudinem, quæ in Pentateuchis MSS. observatur, malè scribitur Nun inversum. Item malè Gen. 4. 8. contra fidem antiquissimorum codicum relinquitur Pifka, h. e. hiatus in medio versu.

20. An primi parentes ab initio Mundi commiserint incestum? Imo. 500 Et an committendo incestum peccarint? Neg.

CENTURIA SEXTA.

CAPUT XXVI.

Seç. 1. **A**N Kabbalæ operam dantes sint præferendi studentibus in Mis-
 Ana, & hi iterum Legem scriptam tractantibus? Neg.

Eee

2. An

1. H.
Do
Kabbala.

2. An Kabbala sit extollenda supra Misnam, uti facit Menasse? Neg.

3. An Moses ter quadraginta diebus fuerit in monte Sinaj; primis ad discendum legem scriptam; secundis Misnam; & ultimis ad discendum Kabbalam, uti vult idem Menasse Ben Israel? Neg.

4. Kabbala non fuit homo perfidus & diabolicus, cujus sequaces vocantur Kabbalistsæ; nec etiã fuit vetula veneficiis dedita; nec Kabbalistsæ fuerunt hircocervi, centauri, vel monstrosa quædam animalia, uti quidam volunt.

5. Kabbala Practica est diabolica magia, quæ non est exercenda, sed è Republ. proscribenda. Per eam non nisi ope diaboli mira fieri possunt.

6. Per Kabbalam Theoreticam, cujus tredecim sunt species, non possunt nova dogmata elici; sed illa, quæ vulgò à Iudæis per eam eliciuntur, sunt incerta, & ut plurimum nugatoria.

7. Ex verbo ברא *Creavit* per Kabbalam non probatur Trinitas, quasi ב denotaret בן *Filium*, רוח *Spiritum*, & אב *Patrem*.

8. Authores Kabbalæ non sunt Moses, Esras, alique Prophetæ; sed nugivenduli quidam Apellæ.

9. Licet uti Kabbalâ adversus Iudæos: ex eâ enim aliquando citius convincuntur, quàm ex ipsâ S. Scripturâ. *Vide diff. 26. Phil. Hebræi.*

2. M. De Regib. Iud. 10. Leges fundamentales regni Iudaici describuntur *Deut. 17. 16. 17. 18. 20.* & fuerunt sex. (1.) Reges non debebant multiplicare equos. An Salomo, alens tempore pacis quadraginta millia equorum, 1. *Reg. 4. 26.* hoc præceptum sit transgressus? Imo. (2.) Reges non debebant reducere populum in Ægyptum.

11. (3.) Reges non debebant multiplicare uxores. Quot uxores lex divina hîc concessit Regibus? Iudæi ajunt Octodecim concedi. An hoc sit verum? Non. An Iudæi inter 18. uxores etiam numerarint concubinas? Imo.

12. An concubinæ Veteris T. fuerint meretrices? Non. An veræ uxores? Imo. An non tamen fuerit differentia inter concubinas & veras uxores propriè sic dictas? Imo. An in foro poli licitum fuerit alere concubinas? Non. An liberi concubinarum fuerint spurii? Non.

13. An Salomo alendo 700. uxores, & 300. concubinas gravitèr peccaverit? Imo. An Salomo tot uxores & concubinas duxerit, quia fuit salax & libidinosus? Imo.

14. (4.) Non licitum erat regibus multiplicare argentum & aurum. An Salomo non peccaverit quod instar lapidum argentum collegerit? Imo: nam jugum populi nimium aggravavit, 1. *Reg. 12. 4.*

15. (5.)

15. (5.) Reges duplum legis debebant exscribere (6.) Non debebant elevare cor supra fratres. An Reges quotidie fuerint tonsi, uti vult Maimon? Hoc non videtur. *Vide supra dissert. 26.*

16. Festum Pentecostes à Rabbinis vocatur *חג השבועות* *detentio*, sicuti etiam dies octavus festi Paschatis & Tabernaculorum. Etiam appellatur *יום תורה* *Dies dationis Legis*. Quare? Quia Iudæi per antiquam Traditionem acceperunt Legem Mosi eo die esse traditam. Ea etiam est communis Christianorum sententia. Incidit ergo in diem sextum mensis Sivan, h. e. Maij. In quem diem hebdomadæ? Nunquam in diem 3. 5. vel 7. hebdom.

3. R.
De
Pen-
tec.
5
Ta-
bern

17. An possit dari certa ratio quare Deus non diem 49. sed 50. celebrare jussit? Non. An pridie Pentecostes vena non sit incidenda? Quidni. An eo die gravis valde & noxius coortus sit ventus, qui occidisset Israëlitas, si postridie Legem lubenti animo non recepissent? Nugæ. An necesse sit domos, plateas, scholam herbâ sternere; fenestras ramis virentibus, rosis, & aliis floribus obtendere? An item cibos lactarios comedere? An item altam & crassam Scriblitam, eamque septemplicem facere? Non. Quare faciunt eam scriblitam septemplicem? In memoriam septem cælorum, quibus Deus à monte Sinai est delatus.

18. Incertum est quare Deus festum Tabernaculorum magis voluerit celebrari in Septembri quàm aliis mensibus. Nimis curiosi sunt Iudæi circa Fabricam Tabernaculorum. An Iudæi hoc tempore teneantur Tabernacula facere, & quidem ex quatuor speciebus? Non. An item per octiduum ea inhabitare? Non. An fasciculus *לולב* *Lulabh* ita versus omnes mundi plagas debeat concuti? & an ille strepitus diabolum perterrefaciat? Nugæ. An Deus septimo die hujus festi obsignet Iudicium, quod de singulis hominibus tulit primo die novi anni, & die expiationum? An item Deus hac septimâ nocte per lunam totius anni eventa indicet? Neg. *Vide Synag. Buxt. c. 20. & 21.*

19. Utrum publicani, inter Iudæos à Romanis constituti, fuerint gentiles; an verò Iudæi? Plerique fuerunt gentiles, sed nonnulli etiam Iudæi, ut Mattheus. An Zaccheus, qui *Luc. 19. 2.* vocatur *ἀρχιτελώνης* princeps publicanorum, fuerit Iudæus? Sic videtur, quia nomen ejus est Syriacum.

4. 7.

20. Quare publicani ita contemnebantur à Iudæis? Tum quia sæpè erant homines nequissimi, & nimium exigebant; tum etiam quia ut plurimum erant gentiles, constituti à Romanis ad exigendum tributum à Iudæis.

520.

CAPUT XXVII.

1. H. *Señ. 1.* **A**N Deus propriè indigeat nomine? Non: nam est ens singula-
De
No-
min.
Dei.

rissimum.

2. Nomina Divina sumuntur vel propriè de vero Deo; vel participati-
vè de Angelis & Magistratu; vel abusivè de idolis.

3. Tria nomina Divina desumuntur ab Essentia, ut יהוה, אהיה, & יה; &
septem à proprietatibus, ut אלהים, אלוה, שרי, ארני, עליון, צבאות, אל.

4. An in nomine divino יהוה *Iehova* contineantur tres differentiae tem-
poris, scil. præteriti, præsentis & futuri? Ita volunt nonnulli; nobis ta-
men non adeo certum videtur.

5. Nomen *Iehovah* benè à Iudæis vocatur. 1. Nomen essentia vel existen-
tia. 2. Proprium. 3. Explicatum. 4. Nomen quatuor literarum, & à Græcis
unicâ voce τετραγράμματος. 5. השם Nomen, secundum Lev. 24. 11. Non
ita benè vocatur Nomen gloriosum & terribile.

6. Nomen *Jehova* est nomen Dei Proprium & non Appellativum: ha-
bet enim omnia requisita, quæ nominibus propriis vulgò in linguâ He-
breâ tribuuntur.

7. Nomen *Jehovah* est soli Deo proprium Psal. 83. 19. Exod. 3. 15.
&c. & nunquam creaturis tribuitur. Ergò quando directè Christo tribui-
tur, inde etiam probatur quod sit Deus.

8. An etiam *Iehova* directè tribuatur Christo? Imo. Num. 21. 5. 6. collat.
cum 1. Cor. 10. 9. An etiam Spiritui S.? Aff. Num. 12. 6. collat. cum. 2.
Pet. 1. 21. An nomen *Iehovah* ulli ante tempora Mosis fuerit notum? Aff.
nec contrarium evincitur ex Exod. 6. 3. *Nomine meo Iehova non sum cogni-
tus iis.*

9. An Trinitas ex tribus diversis literis nominis יהוה; vel ex tribus ejus
syllabis, uti vult Galatinus; vel ex tribus ejus vocalibus probari possit?
Non. An item ex secundâ literâ geminatâ duplex respectus in Christo, scil.
quod sit genitus à Patre, & quod simul cum Patre Spiritum S. mittat, pro-
bari possit, uti idem vult? Neg. An non duæ naturæ ex eâdem secundâ li-
terâ η geminatâ probari possint? Non.

10. An Christus per veram pronunciationem nominis *Iehovah*, quam
in templo didicerat; & Moses per idem nomen virgæ suæ inscriptum, om-
nia sua miracula effecerint? Neg. c. Iud. Vide diff. 27. Phil. Hebræi.

2. M. *De* *Pon-* *tifice.* 11. Summi Pontifices jure divino debebant non tantum ex tribu Levi,
sed ex ipsâ familiâ Aharonis eligi. Ergo Alcimus & Iudas Machabæus, ex
Levi tantum descendentes, injustè fuerunt in Pontifices electi.

12. Pe

12. Penes Sanhedrin fuit jus eligendi & deponendi Pontificem. Sanhedrin enim potestate Politicâ & Ecclesiasticâ pollebat.

13. An Salomon jure deposuerit Pontificem Abjatharem? Imo. nam politicè peccaverat in factione Adoniæ. An hoc jus etiam compete-
bat Regibus, si Pontifices tantum Ecclesiasticè peccarent? Non. Atqui He-
rodes Agrippa, alique multos Pontifices elegerunt, & deposuerunt. Imo,
sed sæpè injustè.

14. Pontifex extra Sanctum Sanctorum ministrans octo vestibus aureis,
sed intrans S. Sanctorum tantum quatuor lineis, & quidem ab octo supe-
rioribus diversis, fuit indutus. An ministerium Sacerdotum jure factum
fuerit irritum, si tantum emplastrum vulneri fuisset impositum? Non. Sed
Iudæi pro irritò æstimabant.

15. An licitum fuerit Pontifici lacerare vestes, uti Caiphas *Matt. 26. 65.*
fecit? Infra circum pedes licuit, sed non suprâ. Sacerdotibus verò vulga-
tibus licuit lacerare à summâ parte deorsum.

16. An non jure potuerint eodem tempore esse duo Pontifices? Non.
An non aliquando duo simul fuerunt, uti dicitur *Luc. 3. 2. Sub Pontificibus*
Annâ & Cajaphâ? Annas videtur fuisse Pontifex vicarius Cajaphæ; qui, si
fortè pollutus esset Cajaphas, Sanctum Sanctorum intrare debebat.

17. An non ex *Marc. 1. 14.* ubi ἀρχιερεῖς Pontifices dicuntur quæsis-
se occasionem capiendi Christum, possit probari plures simul fuisse Pontifi-
ces? Non. Nam ibi intelliguntur primarii Sacerdotes viginti quatuor
classibus Sacerdotum præpositi, *1. Chron. 24.*

18. An ex pontificatu Iudaico benè probetur pontificatus Romanus?
Neg. *vide suprâ dissert. 27.*

19. An crucifixio fuerit pœna ordinaria inter Iudæos usitata? Non. An 4. 7.
ergò Christus per potestatem Romanorum fuerit occisus? Imo.

20. An ante lapsum nuditas pudorem attulerit? Neg. An Adamus qui- 540.
dem sciverit se esse nudum? Imo, sed non puduit.

CAPUT XXVIII.

Sectio 1. **A**N pro יהוה Jehova debeat legi אֲדֹנָי Adonaj, uti faciunt omnes 1. H.
Iudæi, & multi Christiani? Neg. An item pro יהוה Iehovi de- De
beat legi אֱלֹהִים Elohim? Neg. Ieho-
va.

2. Omnis vox Hebraica debet legi illis consonantibus & vocalibus,
quibus in textu Hebraico ab ipsis Scriptoribus punctata est.

3. Duæ priores Syllabæ nominis Jehova componuntur in nonnullis
nominibus propriis, ut in יהונתן Iehonathan, יהוחנן Iehochanan, יהויקים Ie-
hojakim,

hojakim, &c. quæ propterea à Drusio benè vocantur *ἱεωφορα* & *τετρα-
γραμματοφορα*.

4. Qui legit *Adonaj* pro *Jehova* non exprimit consonantes nec vocales
τῆ *Jehova*, sed confirmat Judæos in superstitione, qui sub poenâ mortis
temporalis & mortis æternæ olim ejus lectionem interdixerunt.

5. An sonus nominis *Jehova* abludat ab analogiâ nominum Hebraico-
rum? Non. Hoc confirmat D. Coccejus in Præf. Comm. in Psalmos; *Me
in versione nomen Dei Tetragrammaton expressisse sono jam satis usitato & ab a-
nalogia nominum Hebraicorum non abludente*, &c. Vide diff. 28. Philol. Hebræi.

2. M.
De
Num-
mis
Ε
Pon-
der.

6. Veterum Judæorum possessio præcipuè in pecoribus consistebat. Ve-
teres non numerabant, sed ponderabant pecuniam, uti *Gen. 23. 16. Exod.
22. 17. 1. Reg. 20. 39.* & in aliis locis videre est. Sic Judæi in proditiōe Chri-
sti non numerarunt, sed appenderunt argenteos, *Zach. 11. 12.*

7. Siclus Judaicus tantum fuit argenteus. Hinc simpliciter *argenteus*
denotat siclum Judaicum. Siclus fuit triplex; communis, Judæo-Christia-
nus, & proprius.

8. Siclus *sacer* valet dimidium Imperialem, & ponderat semiunciam
argenti; *profanus* valet partem quartam Imperialis. Christus ergò vendi-
tus est 15 imperialibus, h. e. 37. flor. & 10. sest. secundum nostram sup-
putationem: nam credimus 30. illos siclos fuisse sacros. An sicli sacri tan-
tum usibus sacris fuerint destinati? Primariò & præcipuè, sed secundariò
in rebus profanis etiam fuerunt adhiberi.

9. Judæi scribunt יֵשׁוּ; Iesum pro יֵשׁוּעַ; non ex contemptu, sed propter
difficultatem pronunciationis literæ gutturalis y.

10. Sicli antiqui fuerunt signati literis hodiernis Hebraicis vel Samari-
tanis. Vide de his suprà dissert. 28.

3. R.
De
No-
vil.
Ε
novo
anno.

11. An mulieres magis teneantur feriari in festo novilunii, quàm viri?
Non. An necesse sit se pridie jejunio præparare, & ipso festo Novilunii ge-
nio potius indulgere quàm jejunare? Non. An liceat lamentari & plan-
gere super mortuum? Imo. An necesse sit lunam consecrare speciali con-
secratione, & quidem stando, oculis in eam defixis & intensis, atque sub
dio? Non.

12. An Judæi habeant sufficientes rationes, ob quas lunam magis con-
secrent quàm solem, vel aliquod aliud astrum? Non. Quare luna præ aliis
astris consecratur? Quia in lunæ motu opera Dei, ejusque potentia, lu-
culentiùs conspiciuntur, quàm in reliquis planetis & stellis. Quando fit
consecratio lunæ? Intra septimum & decimum quintum diem. An defe-
ctus lunæ portendat aliquid mali infligendi ab hostibus? Non. An propter
defectum

defectum lunæ necesse sit animas jejunio affligere? Non.

13. An Deus Kalendis novi anni thronum ascendat ad judicandum mundum? Non. An eodem die tres libri aperiantur, unus pro justis, secundus pro impiis, & tertius pro intermediis? Neg. An quia mundus putatur creatus eo die, etiam æquum sit, ut, anno elapso, Deus rationem ab homine exigat, & thronum propterea ascendat? Neg.

14. An propter instans illud iudicium necesse sit per integrum mensem Augusti peccata sua, anno præcedente perpetrata, magis expendere, quàm aliis temporibus? Non. An si quis hoc faciat, sit propterea ipsis Kal. novi anni liber à peccatis? Non magis quàm si alio tempore confessionem peccatorum recitaret.

15. An necesse sit per totum Augustum cornu arietis inflare, 1. In Memoriam Mosis ascendentis montem Sinai ad alteras Legis tabulas petendas. 2. Ad revocandum in mentem iudicium Dei. 3. Ut confundatur diabolus, ne verum anni initium cognoscat? Non. An necesse sit pridie novi anni sepulchreta adire, ibique orare, ut Deus sui misereatur propter iustorum ibi sepultorum merita? An item se tondere & lavare? Neg.

16. An ipsis Kal. novi anni magis sit orandum cum incurvatione quàm aliis diebus, & quidem cum sonora voce, cum aliàs submissè orare soleant? Neg. An hoc die caput arietinum sit comedendum, quia oblatio Isaaci hoc die peracta creditur? Non est necesse.

17. An pisces hoc die sint comedendi ad denotandum bona opera instar piscium in aquâ multiplicari debere? Neg. An item foeniculum, allia, amygdala? Non est necesse. An Judæi manè in scholâ linteis induti tunicis orare debeant? Ridiculum.

18. An non sit superstitiosum, quod à cibo viri, mulieres, pueri, juvenes, senesque ad aquam eant, ut peccata sua in aquam excutiant; vel in pisces si eos videant, peccata projiciant? Imo. An ergò sit bonum omen si pisces conspiciantur? Non. Vide Synag. Buxtorfii capp. 22. 23. & 24.

19. Quid significet apud Marcum cap. 7. vers. 3. εὰν μὴ πύγμῃ νίψωνται τὰς χεῖρας. Utrum πύγμῃ denotet ad cubitum, cubitaliter, uti vult Capellus; an verò nisi pugno laverint manus, uti vult Beza? Aff. post. Sed quid significat pugno lavare? Curiosè, diligentèr & accuratè lavare: nam qui curiosè volunt lavare, manum manui affricant, & pugnum alterius palmæ inserunt. An ergò πύγμῃ potest transferri adverbialiter per Curiosè, diligentèr, crebrò, iterum atque iterum? Imo.

20. Utrum Iudæi credant lotionem manuum sibi esse mandatam à Deo; an verò à Rabbiniis? A Rabbiniis Marc. 7. 3. An lotio integrarum manuum
560.
ex.

ex sententiâ Judæorum sit necessaria? Non: sed tantum digitorum usque ad secundum articulum. An manus etiam necessario sint abluendæ post cibum ob metum ne aliquid salis Sodomitici iis adhæreat? Non.

CAPUT XXIX.

1. H. *De Iehova.* Sect. 1. **V**Ocales nomini יהוה *Iehovah* subscriptæ sunt ejus propriæ vocales. An etiam in יהוה *Iehovih* sequente vel præcedente nomine Adonai? Imo.

2. Quare nomen יהוה conjunctum cum Adonai ita punctetur? An propterea ne bis legeretur Adonai Adonai? Non. Quare igitur? Vera causa latet.

3. Literæ וכלב, & מ ante יהוה secundum analogiam aliarum vocum aliter deberent punctari; sed inde tamen non sequitur, ergo legendum est Adonai: uti nec ex literis בגרכפת ab initio punctatis cum dageſch leni post Iehovah.

4. Non est absurdum quod nomen proprium יהוה terminetur terminatione foemini generis. Vide dissert. 29. Philol. Hebrai.

2. M. *De Num. Pond.* 5. גרה *gera* Exod. 30. 13. אגורה *agorah*, 1. Sam. 2. 36. & קשיטה *Keschita* Gen. 33. 19. sunt nummi argentei V. T. & tantundem valent, scil. apud nos sestertium & duos trientes, h. e. 20. tales nummi efficiunt siclum sacrum, sive dimidium Imperialem. Quare nummus קשיטה ab agno vel agna nomen habet? Quia agni vel agnæ imagine signatus fuit.

6. אדרכון *Adarcon* (Ezra 8. 27.) vel דרמון *Darcemon* (Ezra 2. 69.) h. e. drachma denotat in V. T. nummum aureum ejusdem valoris & ponderis cum ducato, estque Græcæ originis.

7. מנה *Mina*, libra (Ezra 2. 69.) antiqua continet pondere suo 50. siclos sacros, h. e. 25. Imperiales, & nova sive Ezechielis dicta, quia eam computat cap. 45. 12. comprehendit 60. siclos sacros h. e. 30. Imperiales.

8. Quales minæ intelliguntur Luc. 19. 13. ubi dominus dicitur dedisse servis suis decem minas? fortè intelliguntur novæ.

9. ככר *ciccar*, talentum; estque sacrum vel profanum; sacrum est duplo majus profano; dicitur in S. Scriptura de auro & argento. Talentum sacrum continet 3000. siclos sacros, h. e. 1500. Imperiales: ergo profanum ejus dimidium. Talentum sacrum auri valet duodecies mille ducatis, h. e. 60000. florenis argenteis, quorum duo cum dimidio valent Imperiali.

10. Naaman (2. Reg. 5. 5) secum sumsit decem talenta argenti profana. Utrum Hebraica, h. e. valentia simul tricies mille siclos profanos, sive 15000 sacros, h. e. 7500 Imperiales; an verò Syriaca, quorum quatuor con-

continent unum profanum talentum? Verosimilius videtur quod Syriaca acceperit, h. e. 1875. Imperiales. *Vide supra disert. 29.*

11. Utrum officium Messiae præcipue debuerit esse spirituale; an verò 3. c. terrestre? Spirituale. Frustrà ergò Iudæi expectant per Messiam liberati- *De*
onem à jugo Christianorum, aliorumque. *af-*

12. Messiam esse affligendum, & passurum multas afflictiones & passi- *fiat.*
ones, prædictum fuit in V. T. scil. (1) Ies. 53. *Ipsè dolore afficitur, &c. per Be-*
totum caput. (2) Psal. 22. 2. *Deus mi, &c. v. 7. Ego sum vermis, &c. (3) Dan. nef.*
9. 26. *Exscindetur Messias. 4. Zach. 9. 9. Rex tuus venit tibi pauper, & pau- Mes-*
pertas est afflictio. (5) Psal. 16. 10. *Non derelinques animam meam in se- fia.*
pulchro. Ipsi Iudæi statuunt Messiam ben Ioseph, qui nomine suo vocabi-
tur Nehemias filius Hufiël, passurum esse varias afflictiones.

13. An caput Iesaiæ 53. agat de promisso Messia? Et an nostro Messiae applicari possit? An verò agat de Ieremia; vel de Rege Iosia; vel de quo-
libet iusto in genere; vel de populo Israelitico; vel de Abrahamo; vel de
Mose; vel de Angelis ministeriis? Agit de Messia, & quidem nostro, qui in
mundum venit.

14. Messias promissus afflictiones non potuit pati pro se: nam fuit iustus,
Ies. 53. 9. *Non fecit violentiam, neque dolus in ipso repertus est: sed pro aliis,*
Ies. 53. 4. *Languores nostros ipse suscepit, & dolores nostros bajulavit, vers. 5. Ipsè*
dolore afficitur à defectionibus nostris, &c. vers. 6. Iehova fecit incurrere in eum
iniquitatem omnium nostrum, &c.

15. An peccata possint expiari vel afflictionibus quas ipsi homines patiun-
tur; vel morte suâ vel alienâ; pœnitentiâ; bonis operibus præcipue die ex-
piationis factis; abstinentiis; lotionibus; mactationibus galli, aut flagel-
lationibus? Non. A quibus Iudæi se teneantur abstinere in die expiatio-
nis? A sex seqq. 1. Ab opere. 2. à cibo & potu. 3. à lotionibus. 4. ab unctio-
ne. 5. à calceorum induitione. 6. ab usu lecti conjugalis.

16. An in iudicio Dei constituentur tres ordines hominum, scil. bono-
rum, malorum & intermediorum? Neg. An in inferno animæ expiabuntur;
expiatæ inde liberabuntur, atque adducentur in cœlum? Neg. c. Iud.

17. An Israelitæ, etiam nequissimi, modò unum bonum opus fecerint,
collocandi sint propter Iudaismum in seriem intermediorum, qui post ex-
piationem in inferno factam inde tandem liberabuntur? Neg. Iudæi statu-
unt quod pii ex quâcunque gente, etiam Ethnicâ aut infideli, etiam sine
fide in Messiam, sint futuri participes æternæ vitæ; & quod possint propriè
suis operibus mereri vitam æternam.

18. An unus homo possit expiare aliorum hominum peccata? Neg. Iu-
dæi

dæi non credunt quod aliquis possit esse certus de suâ salute, contra seqq. textus, Ies. 12. 2, *Deus salus mea, confidam ac non expaveſcam*; Psal. 23. 4. *Etiamſi ambularem*, &c. Incertitudo non evincitur ex Psal. 27. 13. *לֹא אֶחָלָה בְּהַאֲמִנֹתִי וְנֹא*, quæ à Menasse ita transferuntur; *Vtinam ſcirem certò me viſurum bona Domini*, cum debeant transferri, *Niſi credidiſſem &c. Vide Hoornbeeck c. Iud. l. 6. c. 1. & 2.*

4. 7. 19. Muhamedani nomen habent à Muhamede, authore ſectæ, qui natus eſt anno Chriſti circiter ſexcenteſimo. Anno ætatis 53 auſugit Meccâ Medinam, & ab hâc fugâ Muhamedani æram ſuam inchoant, ſicuti Chriſtiani à Nativitate Chriſti, & Iudæi à Creatione Mundi ſupputare ſolent.

580. 20. Quare capitale eſt Chriſtiano ſi urbem Meccam, vel præcipuè templum ingrediatur? Quia in eâ urbe natus eſt Muhamed; quia ibi quaſdam revelationes à Deo accepiffe dicitur, &c.

C A P U T XXX.

L. H. *De Iehova.* Sect. I. **G** Alatinus non eſt primus inventor pronunciationis Iehovah pro Adonai: nam ante Galatinum in Dionyſio Carthuſiano & Hieronymo illa lectio fuit uſurpata.

2. Superſtitioſum eſt nolle pronunciare Iehovah, & dicere pro eo jod, he, vau, he. Quare Iudæi jam ſoleant pro Iehova ſcribere duo Iod, tali modo "י? Quia credunt nomen Iehova incipiens à Iod debere pronunciari per Adonai deſinens in Iod.

3. Iehovah meritò à Græcis vocatur ineffabile. An abſolutè? Non. Quare igitur? Quia in eo occurrunt tres conſonæ, quas Græci in ſuo alphabeto non habent, ſcil. Iod, he, vau. Inde tamen non ſequitur illud nomen ab Hebræis, Latinis, aliisſque non poſſe pronunciari.

4. Etiamſi omnes Patres Græci & Latini, imo ipſe Chriſtus Iehovah tranſtuliffent per Κύριος, vel Dominus, vel Heere. Vel ſi ipſe Chriſtus aliquando legiſſet Adonai: inde tamen non ſequitur, ergò pro Iehovah legendum eſt Adonai.

5. Lectores nominis Iehovah ut ſic immeritò à Drufio vocantur Jehoviſtæ. Vide diſſert. 30. Philol. Hebræi.

2. M. *De Num. & Ponder.* 6. Nummi Novi T. ſunt, 1. λεπτόν areolum, Marc. 12. 42. eſt nummus æreus valens triente, h. e. octo tales valent ſeſtertio. 2. κοδράντης quadrans, Matt. 5. 26. valet duobus trientibus, h. e. quatuor valent ſeſtertio. 3. ἀσάριον aſſarius, Matt. 10. 29. valet ſemi ſeſtertio. 4. δραχμή drachma, Luc. 15. 8. eſt nummus argenteus valens quarta parte ſicli ſacri, h. e. 6. ſeſtertiis cum dimidio. 5. δηνάριον denarius, Matt. 18. 28. eſt profanus vel

vel sacer, profanus convenit cum drachina, sed sacer valet semi siclo sacro h. e. 12. fest. cum dimidio.

7. Utrum *Matt. 22. 19.* ubi ostendunt Christo denarium, intelligatur sacer, an verò profanus? Sacer: nam ostendebant nummum censûs, quem olim ad cultum sacrum solvebant, qui nummus erat dimidius siclus sacer: sed postea Cæsar mandavit ut sibi solveretur, ut inde manifestum fieret eos iugo Romano esse subiectos.

8. (6.) Est διδράχμων *didrachmum*, *Matt. 17. 24.* convenit cum denario sacro, & valet dimidio siclo sacro. Componitur ex δις *bis* & δράχμη *drachma*, quia valet duobus denariis, sive drachmis, h. e. semi siclo sacro. 7. στατήρ *Stater*, *Matt. 17. 27.* valet siclo sacro, h. e. quatuor drachmis sive denariis. 8. ἀργύριον valet siclo sacro, *Matt. 26. 15.*

9. An ἀργύριον, *Act. 19. 19.* idem denotet quod apud Mattheum? Non. Nam in *Actis* denotat drachmas sive denarios, h. e. octavas partes Imperialium. *Vide supra diss. 30.*

10. An Deus decem primis diebus novi anni judicet hominem, & singula ejus opera examinet, atque sententiam die expiationum de eo pronunciet & obsignet? Neg. An Iudæi propterea illis diebus teneantur se jejuniis macerare, & confessionem peccatorum singulis diebus manè ter recitare? Neg. 3. R.
De
die
Ex-
piat.

11. An Iudæi pridie expiationum teneantur gallum gallinaceum, Iudææ gallinam, gravidæ gallum & gallinam in remissionem peccatorum mactare? Profanum est. An gallus albus plus conducat quàm niger, vel alterius coloris? Non. Quare mactant gallum, & non aliud aliquod animal? Quia גִּבּוֹר hebraicè denotans virum Talmudicè significat gallum.

12. An non absurdum est, si galli non inveniantur, ob eandem causam mactare simiam: quia homini simillima est; vel anserem; vel turturem; vel pullum columbæ? Imo. An non impiè in *Schebet Iehuda* explicentur verba *Psal. 22. 1. Deus mi*, &c. de gallo occiso & intruso in ollam, quia nimio cantu domino suo molestiam creaverat? Imo.

13. An necesse sit pridie expiationum sepulchra adire, ibique orare, & eleëmofynas distribuere; scil. tantum quanti æstimatur gallus? Non. An item se lavare? Non. An necesse sit hoc die pro singulis candelam præparare, ut postridie ardeat? Non. An item per totum annum candelam ardentem habere? Non.

14. An die expiationum pro defunctis parentibus sint cerii accedendi? Non. An sit infaustum omen si alicujus candela extinguatur? Non. Bonum est sibi mutuo peccata condonare, sed non est necesse ut lædens ter deprecetur

cetur veniam: Item si læsus nolit condonare, ut qui læsit, secum assumat tres alios; vel postea decem; vel si læsus fati concesserit, ut supra sepulchrum ejus injuriam illam profiteatur.

15. An confessio peccatorum pridie expiat. debeat fieri stando? Non. An non sit ridiculum hoc die se mutuo flagellare in peculiari loco scholæ, & tredecim plagas infligere tribus loris, atque inter cedendum recitare *Psal.* 78. 38. Imo. An sit præceptum Dei vesperâ ante diem expiationum egregiè epulari? Non. Ridiculum est jam pretiosissimas vestes induere, illisque grande & latum lineum indusium superinducere, in signum se postero die albos & puros à peccatis, angelisque similes fore.

16. An *Levit.* 16. 31. per *affligere animas* mandentur hæc seqq. 1. Ipso die expiationis *ab omni cibo* esse abstinendum. 2. Item ab omni oleo vel aquâ odoratâ. 3. A lotionē. 4. Calceos esse exuendos. 5. Uxores non esse tangendas? Neg.

17. An necesse sit hâc vesperâ magis sceleratos absolvere, & permittere ut simul cum ecclesia orent, quàm alijs diebus? Non. An item toto die per 24 horas, vel diutius, diu noctuque in pedes stare, canere, & indefinenter orare? Non. An non liceat manus Sacerdotis, quando populo in Synagoga solenni modo (*Num.* 6.) benedicit, adspicere; quasi spiritus Dei in illis requiesceret? Imo.

18. An hoc die cornu sit inflandum propter seqq. rationes. 1. Quasi Majestas divina iam discesserit. 2. Ut esset signum lætitiæ. 3. Libertatis. 4. Ut confunderetur diabolus. 5. In memoriam Iubilæi? Non. Iudæi, volentes celebrare per biduum alia festa, quibus Deus tantum unicum diem assignavit, etiam ob easdem rationes tenerentur festum expiationis per biduum celebrare. *Vide Synag. Buxtorfii. capp.* 25. 26.

4. 7. 19. Miracula quæ circa nativitatem & educationem Muhamedis dicuntur facta, sunt nugatoria vel falsa, scil. 1. Quod mater ejus absque dolore gravida fuerit, & gesserit infantem. 2. Etiam ita pepererit. 3. Quod statim post nativitatem pronus in vultum conciderit, & dixerit; *O mater, testor tantum esse unum Deum, & me ejus apostolum.* 4. Quod sit natus circumcissus. 5. Quod interdictum fuerit dæmonibus ne in cælum ascenderent. 6. Quod Halima, ejus nutrix, nihil habens lactis in alterutro ubere, statim copiam lactis acceperit, quamprimum ori Muhamedis admoveret.

600. 20. (7) Quod vox è quatuor mundi plagis audita sit. 8. Quod throni & sedes judiciorum per totum orbem conciderint. 9. Quod venti, aves &c. voluerint educare hunc infantem. 10. Quod tres angeli Muhamedem, quatuor annos natum, acceperint, in montem abductum dissecuerint non tantum

tantum circa ventrem, sed etiam ipsum cor; quod ex corde nigrum granum exemerint; quod intestina purgarint, & tandem omnia in pristinum statum restituerint.

CENTURIA SEPTIMA.

CAPUT XXXI.

sect. 1. **N**omen יהוה ter Exod. 3. occurrens, licet variis modis à mul-^{1. H.} tis explicetur, est tamen nomen Divinum, quod immeritò à ^{De} Lud. Capello negatur. In eo tamen tres temporum differentiae, licet hoc ^{No-} Galat. 1. 2. c. 14. affirmet, non inveniuntur. An, quia nomen Dei יהוה ter oc- ^{min.} currit, & in numero denotat 21. Iudaei habeant sufficientes causas, ob quas singulis ex septem literis שבעה apponant tres apices, h. e. simul 21. Non.

2. Nomen יהי Jah videtur esse nomen primum à nullo derivatum. An ex eo componatur Jehova: non videtur. Nemo scit quid Jah propriè denotet. Multis nominibus propriis, ut ישעיה Jesaia, ירמיה Jeremia & c. in fine additur.

3. Nomen Dei אל descendens ab אל fortitudine, denotat Deum fortem; primariò tribuitur Deo; abusivè Idolis Mal. 2. 11. analogicè hominibus; & in compositione tribuitur Angelis, ut Gabriel & c. hominibus, ut Elnathan, & c. & nominibus locorum, ut Bethuel, & c.

4. Nomen Dei צבאות Tzebaoth, licet nunquam separatim Deo tribuatur, conjunctum tamen cum alio nomine divino per appositionem, ut אלהים צבאות, est nomen divinum, & tum non benè transfertur per exercituum.

5. Nomen יי' etiam est nomen Dei, ut Psal. 82. 6. licet alii dicant esse tantum epitheton nominis divini.

6. Nomen אדני Adonaj descendens ab אדן basis, quasi basin subditorum dicas, est plur. numeri, & optimè transfertur per Dominus; scriptum in fine cum Kamets per se, h. e. sine accentu, soli Deo tribuitur, sed aliter scriptum saepe creaturis convenit.

7. Nomen שר descendens ex ש qui, & י sufficiens vel sufficientia, soli vero Deo tribuitur, licet in compositione Numer. 1. 6. & 12. creaturis tribuatur. Vide dissert. 31. Phil. Hebraei.

8. Mensurae aridorum V. T. sunt, (1) קב Kab, 2. עמר Gomer, 3. סאה ^{2. M.} Sea, 4. איפה Ephah, 5. לית Lethech, 6. חומר Chomer, 7. כור Corus. N. T. sunt ^{De} ^{Mens} 1. χοῖνιξ Chaenix. 2. κόρυς Corus. 3. σάτον Satum. Kabus (2 Reg. 6. 25. ^{Cub.} ^{V. &} ^{N. T.} Quarta pars Kabi stercoris columbarum venditur quinque argenteis) continet men-

mensuram 24 ovorum. Hebræi communiter solent vasa supputare secundum numerum sive capacitatem ovorum.

9. An mulieres propterea sint loquaciores viris; quia ab initio decem Kabi garrulitatis descenderunt in mundum, à quibus novem sibi abstulissent mulieres, uti vult Baal Turim ad *Gen.* cap. 3. v. 20. ? Nugæ.

10. עומר *Gomer* continet 43 ova. Tantum manna potuit homo comedere unico die *Exod.* 16. 16. Atqui χοῖνιξ frumenti, *Apoc.* 6. 6. quod quartam, vel tertiam, vel dimidiam partem Gomeris continet, assignatur in diem? *Resp.* 1. Israelitæ vix ullis opsoniis utebantur præter manna, 2. Manna etiam multo levius fuit tritico.

11. סאה *Satum* comprehendit ova 144. Ephā 432. Lethech 2160. Chomer, à חמור *asino* nomen habens, quia est onus asini gravissimum, continet ova 4320. uti & Corus, quæ vox propriè est mensura aridorum, sed bis de liquidis usurpatur.

12. Mensura N. T. χοῖνιξ *Chœnix* continet ova duodecim, & benè in *Vers. Vulg.* transfertur *bilibris*. σάτος *Satum* convenit cum סאה, & κόρος *Corus* cum Hebraico כור.

13. (1.) לוג *Log*, continens 6. ova. (2) הין *Hin* 72 ova. (3) בת *Bathus* 432. (4.) כור *Corus* 4320. ova, sunt mensuræ liquidorum V. T. Sed (5.) ξέστης *Xestēs* comprehendens 6 ova. (6.) μετρητής *Metreia* 432 ova. (7) βάτης *batus* totidem, sunt mensuræ liquidorum N. T.

14. An non textus facer, dicens *mare aneum* 1. *Reg.* 7. 26. continuisse bis mille bathos, contrarietur textui 2. *Chron.* 4. 5. dicenti illud continuisse ter mille bathos? Non. Nam in priori loco agitur de impletione communi, in posteriori verò de plenaria impletione usque ad summitatem. Vel dicendum est, in priori loco agi de bathis sacris, quorum duo continebant tres communes sive profanos. *Vide suprâ disert.* 31.

3. C. De Abrogat. Leg. Cærens. Fovens. 15. Leges Politicæ Veteris T. quâ tales nos sub N. T. non obligant. ut de zelotypia *Num.* 5. 12. & seqq. De poenâ furti *Exod.* 22. 1. De divortio *Deut.* 24. 1. De asylis *Exod.* 21. 13. De violato Sabbatho *Exod.* 31. 14. *Num.* 15. 35. &c. Nam illæ leges illi populo in tali loco habitanti traditæ fuerunt. An non quædam leges Politicæ V. T. jam sub N. T. à Christianis observantur? Imo, non tamen ut Iudaicæ, sed quatenus in naturali & communi æquitate sunt fundatæ. Ita homicidium jam punitur morte, uti lex Politica, *Exod.* 21. 12. mandavit.

16. Iam impossibile est omnes leges Cæremoniales observare: ex.gr. Impossibile jam est ex Indiâ, Europâ, & ex multis aliis locis ter Hierosolymam quotannis ire, &c. Etiam iam non est necessarium eas leges observare:

Vare: quia Messias, ad quem leges Cærem. respiciebant, ante multa secula in Mundum venit.

17. Sententia de Abolitione legum Cærem. non infringitur. 1. ex Psal. 19. 8. *Lex Iehovæ est perfecta.* 2. Nec ex Deut. 4. 2. *Ne detrahite de verbo Dei.* 3. Nec ex Deut. 29. 29. ubi habetur *וְלֹא יִשְׁכַּח עַד לְעוֹלָם* usque in seculum, & Lev. 23. 14. *וְהָיָה עֲקֵבְךָ עֲלֵיהֶם* statutum perpetuum. 4. Non sequitur, Si Deus non mutatur, ergo neque ejus lex. 5. Nec ex Matth. 5. 17. *Non veni legem solvere, sed implere:* nam Mattheus loquitur de lege Morali.

18. An sacrificia in V. T. per se placuerint Deo? Non: Sed è contra Deus ea sæpè reprobavit, Ies. 1. 11. 13. Psal. 40. 7. &c. An potuerint per se expiàre peccata? Non. An temporibus Messia sint abolenda omnia scripta Prophetarum & Hagiographorum, exceptâ solâ historiâ Estheris? Non. An porcus propterea vocetur *חזיר* à *חזר* reduxit, quia Deus esum ejus aliquando reducturus est? Non. Vide Hoornbeeck c. Iud. l. 7. c. 1.

19. Muhamedani vocantur. 1. Populus Muhamedis. 2. Populus libri. 4. 7. 3. Populus congregationis, propter diem Veneris qui ipsis sacer est. 4. Populus legis. 5. Populus respectus. 6. Moslemanni. 7. Ismaelitæ. 8. Hagarini. Unde sic vocantur; An ab Hagar ancillâ Abrahami? Non, sed ab Hagara *aufugit*, quia aufugit cum nova dogmata cudere vellet.

20. (9.) Saraceni. Unde sic nominantur? Non à Sara, quasi potius à 620 Sara voluerint denominari, quàm ab ancillâ; non à Saraka urbe Arabia; sed à *סרק* *furatus est*: quia gens Arabum latrociniis erat dedita; & propterea ita à vicinis fuit vocata. Unde Arabes habent nomen? Non à *ערב* *vespera*, quia ad occasum sunt siti; non à *ערב* *miscere*, quia est gens ex variis mista, sed à *ערבה* *deserto*.

CAPUT XXXII.

Seç. 1. **N**omen *אלהים* est primitivum, & non denotat hanc vel illam 1. H. proprietatem Divinam, sed in genere Deum, idem quod *θεός* De Deus. Tribuitur Magistratui, Angelis & falsis Diis. *De Na-min. Dei.*

2. Utrum primariò tribuatur Deo; an vero creaturis? Primariò Deo, & secundariò creaturis.

3. An ex nomine pluralis numeri *Elohim* conjuncto cum verbo singulari (ex. gr. *בְּרָא אֱלֹהִים*) possit probari Trinitas personarum, vel ad minimum pluralitas Personarum in unicâ essentiâ Divinâ? Neg. cum plerisque Philologis. Vide dissert. 32. Philol. Hebræi.

4. Mensuræ intervallorum V. T. sunt, 1. Digitus. 2. Palmus. 3. Spithama. 4. Pedes. 5. Gressus sive passus. 6. Cubitus. 7. Funiculus. 8. Calamus 2. M. De Men-lamus

fur. lamus mensorius. 9. Iugera vinearum. 10. Milliare. Novi T. sunt. 1. Sta-
inter- dium. 2. Iter Sabbathi. 3. Milliare.
val.

5. Quid Psal. 39. 6. significat *palmas* sive *palmares* *dedisti dies meos*? Hoc est, paucissimos.

6. Cubitus est quadruplex. 1. *Communis*, continens spatium à medio brachii usque ad extremos digitos. 2. *Sacer*, est duplo major communi. 3. Cubitus *Regis*, tribus digitis longior communi. 4. *Geometricus*, qui continet sex Cubitos communes.

7. Qualis cubitus intelligitur Gen. 6. 15. ubi arcae longitudo dicitur fuisse *trecentorum cubitorum*? Geometricus.

8. An non pugnent duo loca, scil. 2. Chron. 3. 15. ubi columnæ longitudo dicitur fuisse *triginta quinque cubitorum*, cum 1. Reg. 7. 15. ubi altitudo columnæ dicitur fuisse tantum *octodecim cubitorum*? Resp. In priori loco intelliguntur cubiti communes; addatur illis unus cubitus pro altitudine basis, sunt 36. In posteriori verò loco intelliguntur Sacri.

9. Quantum denotant *jugera vinearum* Ies. 5. 10. ? Tantum quantum par boum aut equorum uno die arare potest.

10. Vicus Emmaus, Luc. 24. 13. distans Hierosolymâ 60. stadiis, ferè duobus milliaribus Germanicis distabat: nam 32. stadia faciunt milliare Germanicum. Quot passus continet stadium? 125. An minores, quorum singuli constituunt spatium duorum pedum & semissis; an verò majores, h. e. quinque pedum? Resp. majores.

11. Quantum spatium est iter Sabbathi? Est spatium bis mille passuum minorum.

12. An Deus dedit tale præceptum itineris Sabbathi? Non. A quibus igitur illud est excogitatum? A Iudæis. Quare? Exod. 16. 29. mandat Deus, *ut quisque maneret in loco suo*; sed Lev. 23. 2. habetur, *Die Septimo erit Sabbatum & convocatio sancta*. Ergò si debuerunt adire locum sacrum, etiam debuerunt exire ex loco suo. Iudæi ergò suo more illud determinarunt. Vide de his *suprà* dissert. 32.

3. R.
De
festo
læti-
tiæ
Le-
gis,
En-
can.
&
Pro-
vina.

13. An festum lætitiæ legis, scil. absolutæ, sit institutum à Deo, & an sit celebrandum? Neg. utr. An, quando hoc die omnes libri ex arca promuntur, necesse sit candelam ardentem in arca collocare? Non. An hoc festum benè celebretur, si indulgeant genio, & lauti cibi comedantur? Non. An nulla lætitia sit perfectæ, ubi caro & vinum absunt? Neg.

14. An festum encæniorum Iudaicorum sit institutum jussu Dei 1. Macch.

4. Et an sit per octiduum celebrandum? Neg. utr. An oleum illud sacrum (ob quod festum hoc institutum est) quod uni tantum diei sufficiebat, miraculose

culosè arserit per octiduum; & an exactis illis octo diebus ampulla olei adhuc fuerit plena? Fabulæ.

15. An necesse sit nocte primâ hujus festi accendere unam lucernam, secundâ duas, &c. & octavâ octo? Non. An illæ lucernæ sint reponendæ extrinsecus ad fores ædium, & quidem à latere sinistro januæ? Non est necesse. Quare per octiduum celebretur? Quia inimici ipsorum interdixerant ipsis circumcissione, quæ octavo die est facienda.

16. An necesse sit decem nomina filiorum Hamanis per spatia vacua in MSS. describere, vel in impressis libris imprimere? Non. Quare decem illa nomina filiorum in linea perpendiculari, unum supra aliud, describantur? Quia credunt omnes in una linea perpendiculari, unum supra alterum, suspensos fuisse. An hoc est verum? Non videtur probabile. Quare nomina decem filiorum unico quasi momento raptissimè in Synagoga legantur? Quia credunt eos omnes simul; unico quasi momento, mortuos esse.

17. Ebrietas in festo Purim commissa, impiè excusatur à Iudæis. Fabula est, quæ in Talmude de Rabbi Sira narratur, quod ebrius hominem occiderit, qui è mortuis postea suscitabatur; quia ex ebrietate in hoc festo homicidium hoc commiserat. Festum hoc profanatur per homines, variegatis vestibus indutos, discursitantes per Synagogas.

18. An exinde, quia Mordechaj & Esther (*Esth. c. 9. v. 17. & seqq.*) instituerunt festum Purim (*h. e. sortium*) benè probentur jejunia Pontificiorum? Nullo modo. An Mordechaj illud festum spiritu prophetico instituerit? Videtur affirm. An necesse sit munera sibi invicem mittere? Non. An omnis planctus mortui hoc die sit prohibitus? Non. *Vide Synag. Buxt. c. 27. 28. 29.*

19. An Muhamed laboraverit morbo epileptico? Imo, sed eum propheticâ exstasi, vel angelorum circumfulgente majestate excusabat. An Muhamed, dormiens inter undecim uxores, fuerit excitatus ab angelo, ut mulum conscenderet? Nugæ. An Hierosolymâ per scalam in coelum ascenderit, & ad Deum accesserit ad duos sagittæ ictus? Non. 4. 7.

20. Alcoranus constat partim dogmatibus Christianorum, partim Iudæorum. Muhamed usus est Sergio Monacho, & duobus Iudæis, scil. Phineâ & Abdiâ, qui in componendo Alcorano adjuverunt. An Muhamedani planè rejiciant nostram Scripturam? Non: Nam agnoscunt Legem Mo- 640
sis, Psalterium Davidis & Euangelium Christi.

CAPUT XXXIII.

1. H. De integr. V. T. Sect. 1. **T**extus Hebraicus Veteris T. exceptis quibusdam capitibus in Daniele & Ezra, & excepto 11. versu capitis decimi Ieremiæ, est authenticus.

2. In plerisque codicibus Hebraicis V. T. sunt nonnullæ mendæ ex oscitantia Scribarum vel typographorum ortæ; inde tamen non sequitur Textum Hebræum esse corruptum.

3. Pessimè Pontificii Editionem Plantini A. 1572. corruerunt, ponendo pro *ויהי* Gen. 3. 15. *ויהי*.

4. An si omne Maccaph, Methegh, Pesick, & Dagesch lene ex Bibliis periissent; inde sequeretur Codicem Hebræum esse corruptum, ut non possit esse regula fidei? Neg.

5. An Iudæi unquam voluerint Vetus T. corrumpere? Non.

6. An Iudæi vel Christiani unquam idem potuerint corrumpere? Neg. An revera sit corruptum? Neg. Vide dissert. 33. Philol. Hebræi.

2. M. De Mensur. Temp. 7. Dies *naturalis* continet 24. & *artificialis* tantum 12. horas. Naturalis est vel *civilis* destinatus operibus civilibus, incipiens ab ortu solis, & durans usque ad ortum solis diei sequentis, Matt. 28. 1. vel *sacer*, destinatus exercitiis sacris, incipiens ab occasu solis, & durans usque ad occasum diei sequentis, Gen. 1. 6. An, sicut dies fuit longior vel brevior, ita etiam horæ fuerint longiores vel breviores? Imo.

8. Utrum Iudæi soleant Sabbathum & festa supputare secundum diem civilem; an verò secundum sacrum? Aff. post. Unde Romani supputarint dies? A mediâ nocte. Sic & nos. Si triduana Christi mansio more Romano supputetur, multo facilius ea institui potest, quàm si Iudaico more fiat.

9. Nox dividitur in 4. vigilias, & *ἀλεξτοροφωρία gallicinium* est tertia vigilia, incipiens ab horâ nocturnâ duodecimâ, & durans usque ad tertiam, nostro supputandi modo.

10. An tres horæ precum more Iudaico, scil. tertia, sexta & nona, sint institutæ per Abrahamum, Isaacum & Iacobum? Neg.

11. Hebdomada est diaria sive dierum, & annalis sive annorum. Apud Dan. 9. 24. *Hebdomadae 70 decise sunt*, intelliguntur annales, singulæ denotantes 7. annos; ergo simul denotant 490. annos.

12. An Iudæi benè faciant quod anno secundo, vel ad summum tertio integrum mensem, h.e. alterum Februarium adjiciant; ut annum solare, habentem 365. dies, faciant respondere anno lunari, in quo tantum sunt 354. dies? Aff. Vide supra diff. 33.

13. Iudæi statuunt gratiam Dei requiri quidam ad bona opera præstanda & perficienda, sed non ad eadem inchoanda; h. e. statuunt hominem ex se, suisque viribus sufficere ad opus bonum benè incipiendum, sed ad progressum & profectum requiri Dei auxilium. 3. e. De convers. homi-

14. Reformati contrarium probant ex seqq. textibus (1) Gen. 6. 5. & 8. 21. Ubi *figmentum cordis* dicitur esse *malum*. (2) Psal. 51. 12. Deo adscribitur *creatio cordis puri* (3.) Tractio, Cant. 1. 4. *Trabe me*. (4) Datio cordis & spiritus novi, & ablatio cordis lapidei, Ezech. 36. 26. 27. (5) Conversio, Ier. 31. 18. *Converte me ut convertar*. nis & Tephillin.

15. Sententia Aben Ezra statuentis האדם *Adamum* scribi cum He demonstrativo; quia in Adamo notantur omnes ejus posteri, nobis non videtur absurda: nam nomina propria aliàs non solent notari cum tali He.

16. Utrum Judæorum Tephillin, quæ capiti & dextero brachio alligantur, vocentur *φουλακτήρια*, quia quosdam S. Scripturæ textus conservant; an quia conservant ipsos gestatores, qui ea induerunt? Primitùs ita vocata fuerunt à textibus quos conservabant; sed postea, accedente Judæorum superstitione, & falsâ de viribus Phylacteriorum opinione, etiam ita vocata sunt, quia credebantur ea posse ipsos gestatores servare.

17. An טוטפוח Totaphoth, Deut. 6, 8, benè à Iudæis vertantur per תפילין *precatoria*? Non.

18. Unde illa vox טוטפוח Totaphoth derivatur? 1. Manahem derivat à loquendo ab השיח, quod propriè *stillare* denotat. 2. Gerundensis ait pluralitèr dici Totaphoth, quia plures domos continet. 3. Kimchi & Jarchi in Exod. 13. 16. statuunt, quod componatur ex טט in lingua Ægyptiaca *duo*, & ex פח in lingua Africana etiam *duo* denotante; quia continet quatuor cellulas. 4. Aben Esra ait esse כמו זכרון *ut memoriale*. 5. Sunt qui vertunt per *conspicilla*. 6. Quidam ajunt Totaphot significare capitis partem juxta frontem. 7. Omnium optimè statuunt alii ea sic denominari, quia sunt in capite inter oculos ex significatione *respiciendi*, à השיח *respicere, prospicere*. Vide Drusium de 3. Sect. l. 2. Lex. Talm. p. 870. Hoornbeeck c. Iud. l. 7. capp. 2. 3.

19. Muhamed non fuit verus propheta. 1. In eo enim nihil fuit quod sapit prophetam. 2. Fuit homo libidinosus & salax. 3. Contraria multa dixit. 4. Nihil futurorum unquam prædixit. 5. Vulgò habitus fuit pro homine fanatico, stulto & dæmoniaco. 4. 7.

20. Alcoranus non est verbum Dei. 1. Multa habet contradictoria. 2. Historias V. T. mutilat; ex. gr. Iosephi innocentia dicitur probata ex interulâ ruptâ post; Salomo collegit magnum exercitum ex hominibus, be-

stis, &c. & pugnavit contra formicas; Maria mater Christi fuit Mirjam soror Aaronis. 3. Nullus planè ordo servatur. 4. Multa sunt mendacia & figmenta, scil. quod bos in cornu suo ferat terram; quod angeli portent thronum Dei, quorum tanta sunt capita, ut avis per mille annos volando non perveniret ab una aure ad aliam; quod septem dormientes fuerint; quod Alexander ad occasum solis pervenerit, & ipsum locum viderit, ubi sol se in calidum fontem abscondit.

C A P U T X X X I V.

1. H. *Secl. 1.* **A**N ex curiosâ descriptione Pentateuchorum possit probari De Iudæos datâ operâ V. T. non corrupisse? Aff.

Pen- tat. MSS. 2. Iudæi tamen in exscribendis Pentateuchis & libris Estheræ sunt nimis superstitiosi, postulantes membranam animalis puri; talem ejusdem dimensionem & non aliam; latitudinem sesquiulnæ, & longitudinem 50. ulnarum; talem membranarum confutionem; tale literarum, vocum & regularum spatium; & nescio quas non præterea nugas.

3. An tactus fasciæ, cui lex involvitur, sit remedium adversus oris fetorem & oculorum lippitudinem, uti credunt Iudæi? Neg.

4. Superstitiosum est scribere literam א duplicatam, & ה gibbosam in Pentateuchis, in libris Estheræ, in Mezuzoth & in phylacteriis; & ה in יהוה per ה & in אלהים per ה vel ק.

5. Viginti vitia, quæ à Maimonide *Hal. Thephillin cap. 10.* enumerantur, non efficiunt (pleraque scil.) libros sacros profanos, & ineptos ad legendum ex illis. Absurdum est libros inveteratos cum hominibus probis sepelire. *Vide diss. 34. Philol. Hebræi.*

2. M. *de anno Sabb.* 6. Anni Iudæorum civiles secundum supputationem à creatione Mundi incipiunt in Tisri (*Septembri*); sed anni sacri incipiunt in Nisan (*Martio*).

7. Quare Deus aliud initium annorum, scil. sacrum in Martio, *Exod. 12.* instituit? Ut Israelitæ memoriam liberationis Ægyptiacæ conservarent. Annon plura fuerunt initia annorum quàm hæc duo? Fuerunt in genere quatuor initia annorum.

8. Iudæi annos à creatione Mundi supputant, & ut plurimum omittis millenariis centenarios retinent, quibus centenariis si 1240. anni addantur, oritur æra Christianorum.

9. Festum Tubarum celebrandum fuit primo die novi anni, & institutum est *Lev. 23. 24. 25.* Quare? Ut Israelitæ ad cætera festa redderentur attentiores. An Deus hoc primo die novi anni adhuc aliud festum instituerit, quod vocatur *festum novi anni*? Celebratur quidem à Iudæis, sed non secundum legem Dei.

10. Vox

10. Vox Sabbathi in S. Scripturâ est valde ambigua, & significat vel Sabbathum propriè dictum; vel omnia festa; vel septimum annum; vel festum expiationis; vel totam hebdomadam. *Vide suprâ dissert. 34.*

11. An Judæi jam teneantur celebrare quatuor illa publica jejunia, quorum meminit Zacharias *cap. 8. 19.*? Non. Qualia sunt illa? *Primum* est Jejunium diei decimi mensis כסלו (Decembris;) quia Nebucadnetzar cœpit Hierosolymam obsidere. *Secundum* est jejunium decimi septimi diei mensis Tammus (Junii.) Quia duæ legis tabulæ lapideæ dicuntur confectæ; quia oblatio quotidiana cessavit; & quia sacrum legis exemplar combustum est, &c. An dies intercedentes inter hunc & diem nonum mensis sequentis sint dies infausti? An tum infaustum sydus Judæis prædominetur? Nugæ. An Judæi habeant veras causas quare hoc tempore non audeant liberos suos verberare, nec soli ambulare à nonâ matutinâ usque ad tertiam vespertinam? Non.

3. R.
De
Iuda-
orum
Jeju-
niis et
Do-
mibus

12. *Tertium* celebratur die nono mensis טבת (Julii.) Quare? 1. Quia templum primum & secundum igne immisso periit. 2. Urbs Bitter hoc die vastata est, &c. An per octo antecedentes dies debeat fieri curiosa præparatio ad hoc jejunium? Non. An conveniat ante diem jejunii comedere lentes, pisa, ova, &c.? Ridiculum. An teneantur tum sedere in terra? An unusquisque solus teneatur edere? Non.

13. An ipso die nono liceat studere in S. Scriptura? Imo. An gravidis & lactantibus liceat hoc die edere? Imo. An teneantur calceos exuere, nudis pedibus in Synagogam ire, in cœmeterium se conferre, & die seq. decimo etiam jejunare? Non. *Quartum* celebratur tertio die mensis Tisri (Septembris.) Quare? In memoriam præfecti Godoliæ, qui hostium dolis est trucidatus, *Jer. 40. & 41.*

14. An Judæi teneantur jejunare bis hebdomade, scil. diebus Lunæ & Jovis (*Luc. 18.*) propter vastationem templi, propter combustum Sanctuarium, & propter prophanationem Nominis Dei? Non. An item 10. Martii propter mortem Mariæ prophetissæ, aut 26. ob mortem Josuæ? Non. An item 10. Apr. ob mortem Eli & duorum filiorum; aut die octavo & vigesimo propter mortem Samuelis, &c.? Non. An illi, cujus pater mortuus est, sit per totam vitam eo die jujunandum? Non.

15. An jejunans teneatur à vespera usque ad vesperam, h. e. per 24. horas ab omni prorsus cibo abstinere? Non. An liceat privatim jejunare die Sabbathi, die novilunii, die festi, diebus dedicationis templi, & Purim, &c.? Imo. An Moses jejunaverit stans in circulo? Fabula. An jejunia temporibus Messiae sint cessatura? Neg.

16. An Iudæus ædificans vel renovans domum teneatur partem aliquam parietis ad magnitudinem cubiti prope januam non dealbare, vel nigro tectorio obducere in memoriam vastationis Templi, cum inscriptione זכר להרסן *Memoriale vastationis*? Non. Quare Iudæi nullas soleant habere picturas? Ne occasionem præberent idololatriæ.

17. An, quia Deus *Deut. 6. 9.* dixit; *Scribes ea in postibus domus tue, &c.* Iudæi teneantur quosdam textus ex *Deut. 6. & 11.* membranæ inscribere, eamque claudere, & omnibus januis affigere? Neg. An averſæ parti Mesusæ sit inscribendum nomen Dei שדי *Schaddai*? Neg. An quoties homo pius domo suâ egreditur, vel eam ingreditur, Mesusam illam manu suâ tangere debeat? Est superstitiosum.

18. An si Mesusa non sit affixa postibus, dæmones maligni statim immigrant in eam domum? N. Quare Mesusa postibus affigitur? Ut in memoriam sibi revocent Dei unitatem, providentiam, potentiam, legem, &c. An, qui præceptum Mesusæ benè observat, ejus & liberorum dies prolongentur? Nugæ. *Vide Synag. Buxt. cap. 30. & 31.*

4. 7. 19. Muhammedani non contemnenda, licet quædam sint falsa, de nostra religione statuunt, scil. 1. Quod Maria fuerit & manserit virgo. 2. Quod non fuerit contaminata peccato originali. 3. Quod miraculoso modo in templo fuerit sustentata. 4. Quod Gabriel eam salutaverit, & quod anno 13. conceperit, & octavo mense à conceptione pepererit.

680. 20. (5.) Quod Christus fuerit propheta, quod ei datum fuerit Evangelium. 6. Quod miracula fecerit, scil. leprosos mundaverit, & mortuos suscitaverit. 7. Quod Johannes & Christus fuerint patrueles. 8. Quod Johannes sit decollatus ab Herode, & quod sanguis ita ex sepulchro ebulliverit, ut ædes regiæ & loca vicina eo redundarint. An anima Moſis per nasum sit extracta? Nugæ.

C A P U T XXXV.

1. H. *Seçt. 1.* **A**N duo priora præcepta Decalogi sint immediatè à Deo tradita populo & Moſi? Neg. Quomodo ergò Decalogi præcepta sunt tradita populo. Per Moſen. An omnia eodem modo? Imo.

613. *præc. Pen- tate.* 2. An Deus propterea in Decalogo Hebraico, exceptis duabus ultimis vocibus, posuerit 613. literas; quia tot sunt præcepta, partim negativa, partim affirmativa in toto Pentateucho? Neg.

3. An Deus in Pentateucho dederit 248. præcepta Affirm. quia tot sunt membra in corpore humano; & 365. Negativa, quia tot sunt dies in anno, vel quia tot sunt venæ in corpore humano? Neg. utrumque.

4. An

4. An revera in Pentateucho sint 613. præcepta, non pauciora vel plura? Neg.

5. An Christus, Matt. 23. 5. improbaverit fimbrias Judæorum ut sic, quando ait, *producunt fimbrias*? Neg. An inde non possit probari quod eas improbaverit? Neg.

6. An Judæi unquam eadem 613. Præcepta observarint, vel potuerint post lapsum observare? Neg.

7. An Judæi secundum legem Dei teneantur hoc tempore illa 613. præcepta observare? Non, fortassè vix quartam eorum partem. *Vide post Phil. Hebraum in proleg. ad hæc præcepta.*

8. *Misna* in tractatu de Sabbatho docet multas nugas esse observandas, quas Deus in Lege non mandavit. *Misnam* imitantur *Maimonides* in tractatu de Sabbatho, & *liber præceptorum magnus*. Judæorum Sabbathum consistit præcipuè in observatione rerum minimarum & ridicularum nugarum; non verò in cultu divino & bonis operibus.

I. M.
De
Sab-
batho.

9. An Sabbathum propterea vocetur in S. Script. *my delicia*, quia Judæi eo die hilares esse debent in cibo & potu, magis quàm aliis diebus? Neg. An teneantur etiam pauperculi Judæi & Judææ, Sabbatho tria conviviva celebrare, etiam lautiora? Non. An ipso Sabbatho diutius sit dormiendum quàm aliis diebus? An item nuptiæ tum magis sint celebrandæ quàm aliis diebus? Neg. utr. c. Iud. *Vide supra dissert. 35.*

10. An liceat jurare per vitam, caput, coronam regis, per caput proprium, per templum, altare Dei, fidem, cælum, terram, solem, per Prophetam aliquem, per libros sacros, per legem Moïsi, per Decalogum, per Moïsem ipsum, per vitam Rabbiorum, aut per ullas alias creaturas, ut faciunt Judæi? Non.

3. C.
De
Iura-
mento
Sabbatho.

11. S. Scriptura docet per Deum esse jurandum, Deut. 6. 13. & cap. 10. 20. *Deum timeto & per nomen ejus jurato*. Deus per se ipsum juravit Ies. 45. 23. *Per me juravi*.

12. Iuramenta per creaturas non probantur 1. ex exemplo Iosephi, Gen. 42. 15. 16. dicentis, *ita vivat Pharao*. Nam fortè non est iuramentum, sed gravior aliqua asseveratio; Vel si est iuramentum; ergò Ioseph ex consuetudine aulae peccavit. Nec 2. ex Amos. 8. 7. *Dominus juravit per excellentiam Iacobi*; nam per eam intelligitur ipse Deus.

13. An Iuramenta temeraria, sive per Deum, sive per creaturas facta, etiam sint illicita? Aff.

14. Unde videatur nata consuetudo inter multos Christianos ponendi manum super Evangelia cum iuramentum exigitur? A Judæis, qui, quan-

do

do jurant juramentum quod magni faciunt, solent ponere manum super librum legis. *Vide Drusium de 3. sect. l. 2. c. 16.*

15. An liceat comedere poma Sabbatho decerpta? An liceat eadem apponere igni ut assentur? An item liceat comedere ovum Sabbatho, quod editum est illo die? *Aff. c. Iud.* An Iudæi, quando celebrant Sabbatho tria convivia, propterea evadant tria gravissima mala, scil. dolores Messia, iudicium gehennæ, & bellum Gogi ac Magogi? *Neg.*

16. An diaboli sub Sabbathi initium ad montes tenebricosos confugiant propter Sabbathi & Iudæorum illo die sanctitatem, & finito Sabbatho revertantur? *Nugæ.* An, si Iudæi vel unum Sabbathum legitime observarent, mox advolaret Messias? Et an Messias propterea retardet venire, quia Iudæi Sabbathum non bene observarunt? *Neg. c. Iud.*

17. An liceat ipso Sabbatho non tantum pro se & vitâ suâ pugnare; sed etiam hostem (si occasio bona eum pellendi sese offerat) adoriri; & munimenta, quæ illo die strueret, deturbare, aut demoliri? *Aff.* An præceptum de Sabbatho non sit Israelitis traditum publicè instar reliquorum præceptorum, sed privatim? *Neg.* An soli Israelitæ sint obligati ad observandum Sabbathum, & cæteræ nationes tantum teneantur ejus recordari? Et an propterea in Exodo habeatur *זכור* recordare, & in Deut. *שמור* observa? *Neg.*

18. Nonnulli ex Iudæis statuunt Sabbathum demum esse institutum cum datâ lege, cum tamen *Gen. 2.* habeatur, *Et benedixit & sanctificavit diem illum.* Sed ipse Menasse Probl. 8. de Creat. tales Iudæos refutat. An Adamus horâ diei septimâ, vespere Sabbathi ingressus fuerit hortum paradysi, eodemque die, inter occasum solis inde propter peccatum expulsus, Angelis acclamantibus, &c? *Neg. Vide Hoornbeeck c. Iud. l. 7. c. 4. & 5.*

4. 7. 19. Muhamedani mira fabulantur de creatione & quibusdam creatis. 1. Quod Deus propriâ manu creaverit pennam longitudine quingentorum annorum itineris; *Adamum; Thronum suum; & Paradysum.* 2. Quod stellæ scintillent; quia ignem evomunt, quem in obvios diabolos, volentes intrare paradysum, emittunt. 3. Quod luna soli æqualis fuerit, quodque Gabriel nocte cœlo descendens alâ suâ lunam attigerit, & attingendo tantam partem ei abstulerit. 4. Quod angeli sint alati. 5. Quod diaboli sint creati ex igne pestilentiali. 6. Quod anima homine dormiente extrahatur. 7. Quod arbor, ex quâ edit Adam, habuerit septem spicas, quarum unam, continen- tem quinque grana, aufregit.

700. 20. Muhammedani circumcidunt, circumcisionis convivium triduanum lautissimum celebrant, varias observant lotiones, quinquies quotidie orant: aliquando inter orandum ita corpus jactant, ut vertiginem & animi deliquium patiantur.

CENTURIA OCTAVA

CAPUT XXXVI.

sect. 1. **N**ovum T. Græcè scriptum est authenticum : propterea textui Græco major fides est adhibenda quàm ulli alii versioni. *I. Gra. De ling. authent. N. T.*
 An Novum T. necessariò debuerit Græcè conscribi ? Imo. Quare ? Quia lingua Græca tum fuit omnium linguarum familiarissima, & longè late-
 que per orbem diffusa.

2. An lingua Novi T. est revera Græca ? Est quidem Græca qualis temporibus Christi & Apostolorum fuit usitata, sed non talis qualis est usitata in profanis authoribus.

3. An Homerus, Plato, Demosthenes, aliique Græci authores, si reviviscerent, possent Novum T. Græcum benè, saltem quoad literalen sensum, intelligere ? Non.

4. Scriptores Novi T. habuerunt certas rationes, ob quas non fuerunt usi stylo planè Græco & oratorio ; sed potiùs stylo simplici, vulgari, & Hebraïsmis permixto. Stylus Novi T. potest vocari *Hebraizans*.

5. Septem linguæ Græcæ dialecti sunt usitatæ in N. T. scil. Attica, Jonica, Dorica, Æolica, Bœëtica, Poëtica & Hebraica. Quare tot ? Quia Apostoli scripserunt pro diversis nationibus Græcis, varietate dialectorum differentibus. Quæ dialectus est elegantissima & frequentissima in N. T. ? Attica.

6. Novum T. optimè dividitur in tres partes. Prima pars continet *Historicos*, scil. Matthæum, Marcum, Lucam, Johannem & Acta. *Secunda* comprehendit *dogmaticos*, h.e. epistolas 21. scil. decem ad totas Ecclesias, ad Rom. 2 ad Corint. ad Gal. ad Ephes. ad Philipp. ad Coloss. 2 ad Thess. & ad Hebr. quatuor ad certas personas, 2 ad Timot. ad Tit. & ad Philem. Septem aliorum Apostolorum, scil. Jacobi. 2 Petri, 3 Johannis, & Judæ. Tertia pars continet librum *Propheticum*, h.e. *Apocalypsin*.

7. Frustrà Ecclesia antiqua dubitavit de decem textibus Novi T. scil. (1.) de ultimo capite Marci à versu 9. usque ad finem. (2.) de versu 43. & 44. capitis 22. Lucæ. (3.) de capite 8. Iohannis à vers. 1. usque ad 12. (4.) de epistola ad Hebræos. (5.) de epist. Iacobi. (6.) de 2. epist. Petri. (7 & 8.) de 2. & 3. epist. Iohannis. (9.) de epist. Iudæ. (10.) de Apocalypsi. *Vide dissert. 1. Philologi Græci.*

8. An illicitum sit Sabbatho deprecari mala, petere misericordias, etiam temporibus adversis ? Neg. *2. M. De Sab- barba.*

H h h

9. Opera

9. Opera necessitatis, charitatis, pietatis, & civilis honestatis possunt Sabbatho fieri sine peccato.

10. An liceat Iudæum, non ad mortem ægrum, sanare Sabbatho? An item se defendere contra hostium insultus? Aff. utr.

11. An temporibus Christi licitum fuerit, etiam secundum leges Iudæorum, extrahere bestiam ex foveâ? Aff. *Matth.* 12. 11. An item jam? Non. An jam non liceat hominem extrahere secundum leges Iudaicas ex latrina? Non. Quare posterioribus temporibus hæc interdixerunt? Fortè in odium Novi T. vel religionis Christianæ. An Iudæi audeant Sabbatho vaccam mulgere, fracturam pedis aut manus restituere; vel Christianam juvare in pariendo; vel incendium extinguere; vel bona ex incendio extrahere, nisi homines, libros sacros & cibum Sabbathicum? Non audent.

12. An Reformati, strictam & accuratam Sabbathi Christiani observationem urgentes, Iudaismi accusari possint? Non. An illi potius judaizare, & judaismum introducere videantur, qui sunt laxi casuistæ, qui dormiendo, edendo & bibendo Sabbathum transigunt, & qui nugatorias tantum quæstiones magis ad illaqueandos alios, quàm ad semetipsos informandos continuò movent? Aff.

13. An mulieres Iudææ teneantur ante Sabbathum luces Sabbathinas accendere? Et an illæ luces distinguant Sabbathum à diebus profanis? An item mulieres moriantur in puerperio si eas luces non accendant? Neg. c. *Iud.* Vide *suprà* disert. 36.

3. R.
De
Iuda-
or. ve-
stitu,
Vasis
culin.
&
challa.

14. An, quia legitur *Levit.* 19. 19. *Vestimentum ex heterogeneis confectum non ascendat super te,* & *Deut.* 22. 11. *Non induas te vestimento ex lana & lino simul confecto,* benè probetur jam sub N. T. interdici vestimenta pexa, neta & contexta ex lana & lino? Non. Quorum animalium lanam intelligunt Iudæi? Ovis & Arietum. An unicum filum lineum in veste laneâ amplâ faciat illam vestem prohibitam? Non. An sit prohibitum tenere ovum calidum in linteo heterogeneo? Non. An Iudæus accipiens vestem à Christiano contextam ex lana & lino teneatur eam dissuere, & lanam à lino separare? Non. An si quis alium, etiam præceptorem suum, tali veste indutum videat, possit, vel debeat eam ipsi in publicâ plateâ auferre? Non. Quare Deus in V. T. tale præceptum dedit? Iudæi ajunt; quia olim Sacerdotes idololatrici talibus vestibus induti fuerunt.

15. An quia interdicitur *Levit.* 19. 27. *Non corrumpes extremitatem barbe tuæ,* benè probetur jam non licere mystaces, vel barbam in mento novaculâ abradere? Neg. An necesse sit eas partes forficibus tondere? Non.

16. An, quia prohibetur *Exod.* 23. 19. *Non coques hædum in lacte matris suæ,*

sua, inde benè probentur. 1. Non licere uti vasis culinariis testaceis vel ligneis, quibus unquam Christianus usus est. 2. Iudæos debere uti distinctis vasis, in quibus carnes, & in quibus pisces aut cibos lactarios coquunt; item diversis cultris, diversis salinis, diversis mappis, diversis armariis, in quibus illa vasa reconduntur. 3. Carnes esse illicitas quæ in vase lactario sunt coctæ. 4. Carnes, & pisces sive cibos lactarios non licere simul coquere in eodem foco, nec simul mensæ imponere. 5. Ovum in vase carni- bus destinato non esse elixandum; ovum esse aperiendum à parte acutâ. 6. Lac, quod emulsit Christianus, esse Iudæis prohibitum; item caseum Christianum? Neg.

17. Quomodo Iudæi vasa lactaria distinguunt à vasis carni destinatis? Vasa lactaria tribus distinctis notis signant; lignea & cultros lactarios tribus incisuris distinguunt. Vel ollis inscribunt *לחם* *lac*, aut *בשר* *caro*: ita etiam distinguunt mappas, &c. An Iudæi teneantur vasa nova aurea, argentea, &c. abluere, & ferrea igne purgare; quia habetur Num. 31. 23. *Omne quod potest transire per flammam, igne purgabitur, & quod ignem non potest sustinere, per aquam traducetis*: Non. An aqua non sit bibenda tempore alicujus solstitii vel æquinoctii? An item, quæ non fuerit tecta? An nulla moneta ori indenda? Nugæ.

18. An quia legitur Num. 15. 20. *De primitiis pastarum vestrarum (challa) placentam offeretis in oblationem*, inde probetur, quod quadragesima quarta pars totius massæ, factæ ex tritico, vel ex hordeo, speltâ, avenâ, aut ex fecali, hodie extra terram sanctam sit semper separanda, & igne comburenda? Neg. An si talis placenta non comburatur, sed conservetur, & tempore oborti incendii notetur certis literis, vocabulis angelorum, & notis superstitiosis, atque in ignem projiciatur, incendium extinguat? Nugæ. Vide Synag. Buxt. cap. 32. 33. 34.

19. Quare Muhamedani non habeant campanas? Ob stragem, quam ad sonum campanæ à Christianis passi sunt. Instituunt peregrinationes ad sepulchrum Muhammedis. Varia celebrant jejunia. Abstinent à vino, sanguine, suffocato & carne porcinâ. Quare abstinent à carne porcinâ? Quia porcus dicitur natus ex fimo, qui fuit in arca Noachi. Religiosi eorum sunt magni nugatores. 4. 7.

20. Mira credunt Muhamedani de resurrectione; de ultimo judicio quod mille annos durabit; de inferno; & de cœlo, in quo erunt meretricus quasi cœlestes. An ergo propriæ uxores non intrabunt cœlum? Non, sed per cancellos videbunt maritos suos in cœlo. 720.

CAPUT XXXV II.

1. Gr.
De
N. T.
Gr. in
gene-
re.

Sect. 1. **N**ulli libri ex Canone Novi T. perierunt. Et sequentes libri, qui à nonnullis pro Canonicis fuerunt recepti, nunquam fuerunt in Canone, scil. 1. Proto-Euangelium Iacobi. 2. Euangelium Hebrionitarum. 3. Nazarænorum. 4. Encratitarum. 5. Pauli. 6. Apostolorum canones quinquaginta. 7. Omniū discipulorum vitæ obsignatio, sive Symbolum Apostolorum. 8. Diversa scripta Clementis. 9. Diversæ epistolæ Pauli, & nonnulli ejusdem libri.

2. An detur epist. ad Laodicenses canonica? Non. An talem dari possit probari ex epist. ad Coloss. 4. 15. 16. Et an illa ipsa sit quæ hodie tali insignitur nomine? Neg. utr.

3. Veteres diversimodè libros N. T. in capita diviserunt. Ante quingentos circiter annos nulla distinctio capitum in Novo T. fuit observata. A quibus igitur hodierna & recentior distinctio capitum in N. T. est inventa? Nescimus.

4. Hugo Cardinalis anno 1240. distinxit capita per literas alphabeti, scil. per A. B. C. D. E. F. G. quæ in vulgatis Edit. adhuc conspiciuntur. Circa medium superius seculum capita Veteris T. inceperunt distingui per literas Hebraicas, scil. per א. ב. ג. ד. ה. ו. ז. ח. ט. י. כ. ל. & sic deinceps.

5. Robertus Stephanus, pater Henrici Stephani, anno circiter 1552. proficiscens Parisiis Lugdunum, in via versiculos Novi T. confecit, & quidem magnam eorum partem equitans. *Vide dissert. 2. Philol. Græci.*

2. M.
De
No-
vil.
Et
Pa-
scha-
re.

6. An Deus festum novilunii instituit? Sic videtur. Quare? Velin memoriam creatæ à Deo lucis, vel ut denotaret typum renovationis hominis, quæ fit per illuminationem Spiritus S.

7. Quare Iudæi novilunium per biduum celebrent, cum Deus tantum unicum diem ei assignaverit? Quia nesciunt, Utrum novilunium sit inchoandum à conjunctione lunæ cum sole; an verò ab ejus apparitione. Iudæi Hierosolymitani olim ab apparitione lunæ novilunia inchoarunt; hodierni verò à conjunctione lunæ cum sole.

8. Utra sententia magis videatur legi divinæ consentanea; an illa quæ ab apparitione lunæ novilunium inchoat, uti volunt Karraitæ; an verò illa quæ ab ejus conjunctione cum Sole, uti placet Rabbanitis? Posterior.

9. An hodierni Judæi aut Christiani teneantur festa cæremonialia V. T. et Paschatis, Pentecostes, Tabernaculorum, &c. observare? Non. An item sacrificare? Non. Quando leges cærem. sunt abolitæ? Leges cærem. fuerunt *vivæ* usque ad mortem Christi; *mortuæ*, sive indifferentes, usque

usque ad Templi secundi plenariam destructionem factam per Titum Vespasianum; & *sepulta*, sive planè prohibita, post illam plenariam destructionem.

10. Leges cærem. V. T. ad quinque quasi summa genera sive Categorias referri possunt. 1. Ad personas sacras, ut sunt summus sacerdos, sacerdotes, & Levitæ. 2. Ad actiones sacras, ut sacrificare, circumcisio & Pascha. 3. Ad Res sacras, ut primitiæ, decimæ, & agri Levitarum. 4. Ad loca sacra, ut Tabernaculum, & Templum cum omni supellectili. 5. Et ad tempora sacra, ut Novilunia, Pascha, Pentecoste, Festum Tabernaculorum, annus Sabbathicus & Jubilæus.

11. An (secundum legem Exod. 23. 17. *Tribus vicibus quotannis compareto omnis mas*) omnes & singuli viri Hierosolymam debuerint proficisci? Non videtur. Sed an illi præcisè fuerint liberi ab illo itinere, quos Judæi excipiunt? Non.

12. Quando agnus Paschalis erat mactandus? Die 14. mensis Nisan *בין הערבים* inter duas vespertas, h. e. intra nostram horam 12. & solis occasum. Quando comedendus? Ab initio diei 15. post solis occasum.

13. Inquisitio fermenti ante festum Paschatis est nimis superstitiosa apud Judæos, ut & coctio panis azymi. An Christus in primâ cenâ post peractum Pascha usus est pane azymo, quali Judæi toto Paschate uti solent? Aff. contra Græcos. An item vino rubro? Magis aff. quàm neg. putamus. Quare? Quia Judæi ut plurimum tempore Paschatis tali vino utuntur. An Judæi secundum legem Dei etiam à cerevisiâ tempore Paschatis abstinere debuerint? Sic videtur: nam in eâ etiam est fermentum. Vide supra dissert. 37.

14. Concubinæ fuerunt triplices; *ingenue* sive Israeliticæ; *servæ*; & *extraneæ*. An ingenuarum liberi etiam successerint in hæreditatem? Aff. 3. c. De Unde *פלוש* concubina derivantur? Vel à *פלוש* dividit virum: quia Poly- concubinæ solent mariti animum & affectum distrahere ab uxore; vel quod ga- sit tantum dimidiata uxor. mi.

15. Uxores ducebantur olim, 1. Argento, h. e. minimo argenteo nummo. 2. Scripto. 3. Concubitu. Postremus modus est illegitimus, & non potest probari ex Deut. 24. 1. An, qui non ducit uxorem, meritò à Iudæis habeatur pro homicidâ, & vix pro homine? Et an ille sit causa quare Majestas divina recedat ab Israelitis? Neg. An, si quis ex primo matrimonio non acceperit utramque prolem, adhuc teneatur matrimonium secundum contrahere? Neg. c. Iud.

16. An polygamia simultanea olim in Veteri T. Patriarchis, aliisque in

foro poli fuerit licita? Neg. An item iam sit permittenda Christianis, vel Iudæis? Non.

17. Polygamia infringitur, 1. Ex primâ conjugii institutione *Gen. 2. 24. Adhæberit uxori, non uxoribus, & erunt in carnem unam, &c.* 2. ex *Lev. 18. 18. Mulierem unam ad alteram ne assumito.* 3. ex septimo Decalogi præcepto.

18. Polygamia nequit probari. 1. Ex exemplis Patriarcharum, Prophetarum & Regum, qui plures habuerunt uxores. 2. Nec quia Deus de polygamiis tulit leges, *Deut. 17. 17. & 21. 14. Si fuerunt alicui duæ uxores, una dilecta & altera exosa.* 3. Nec ex 2. *Sam. 12. 8. Et dedi tibi uxores domini tui in sinum.* Vide Hoornbeeck *c. Iud. l. 7. c. 6.*

4. 7. 19. An alicui sit licitum uxorem ducere, cum quâ antea adulterium commisit? Non. An non David duxit Batsebam, uxorem Uriæ, cum quâ, adhuc vivente Uriæ, adulterium commisit? Imo, sed graviter peccavit. An quia Deus illi matrimonio benedixit dando Davidi Salomonem ex illo matrimonio, probari possit, Davidem non peccasse? Non. An non David revera commiserit adulteriū cum Batseba ante mortē Uriæ? Aff. *c. Iud. 740.* 20. An David peccavit occidendo Uriam? Aff. Iudæi ajunt eum tantum peccasse, quia multos justos cum Uriæ occiderat: sed non in Uriæ; quia fuerat rebellis in regem.

C A P U T XXXVIII.

1. *Gr. Sect. 1.* **N**OVUM T. Græcum non est injuriâ temporis, vel incuriâ Scribarum ita corruptum, ut non possit esse regula fidei & morum.

2. Corruptio Novi T. non benè à Pontificiis, aliisque probatur (1.) ex *1. Cor. 15. 47*; vel (2) ex *1. Cor. 7. 33. 34*; vel (3) ex epist. ad *Rom. 12. 11*; vel (4.) ex *1. Joh. 5. 7.* Quæritur; An ille ultimus textus sit supposititius? Neg. Licet in multis exemplaribus & versionibus ille versus non inveniat, inde tamen non sequitur eum esse irreptitium; aut (5) ex *Matth. 6. 13*; aut (6) ex 2664. circiter variis lectionibus, quæ in Novo T. occurrunt.

3. An non cuilibet concedenda est licentia eligendi in N. T. Græco lectionem quamcunque velit, sive eam quæ jam in plerisque edit. Græcis conspicitur, sive aliam quæ ut varia lectio in margine annotatur.

4. An notæ Accentuum & Spirituum pertineant ad integritatem Novi T. Græci? Imo. An illæ notæ sunt omittendæ, uti Complutenses anno 1515. fecerunt? Non. Vide *disert. 3. Philol. Græci.*

2. *M. De Pascha.* 5. An Iudæi teneantur omnia vasa, supellectilem, totamque domum ante Pascha secundum legem Dei purgare? An item inclinare in latere sinistro

nistro instar Magnatis? Neg. An Christus in primâ cœnâ accubuerit? Imo, sed absque tali imaginariâ magnificentiâ.

6. An non fuit impium singulis festis Paschatis captivum dimittere in remoriam liberationis Ægyptiacæ *Matt. 27. 26.* Imo. Iudæi etiam sunt nimis superstitiosi circa celebrationem Paschatis.

7. An licuerit agnum mactare extra Hierosolymam? Publicè à Sacerdotibus Leviticis in publico Israelitarum conventu tantum Hierosolymis mactabatur; sed privatim à quolibet Patrefamilias potuit mactari extra Hierosolymam. Mactatio Paschatis respexit Christum.

8. An Christus ultimum suum Pascha eodem die cum Iudæis celebraverit? Non. An ergò Christus die 14. vel Iudæi die 16? Utrique die 15. mensis Nisan, & tamen diverso die septimanæ, scil. Christus die Veneris, & Iudæi die Saturni.

9. An ergò Christus anticipavit legitimum diem Paschatis? Non. An potest probari, quod Christus citius Pascha celebraverit? Imo: nam *Ioh. 19. 14.* dies passionis vocatur *parasceve Paschatis*. 2. Aliter Pontifices & Sacerdotes ipso Paschatis die capitali Iudicio Christi vacassent. 3. Aliter Ioseph Arimathæus funerationi Christi vacasset, quod utrumque est contra proprias Iudæorum hæc de re leges.

10. An, quando paterfamilias in propriis ædibus mactavit agnum, inde probetur quod paterfamilias fuerit propriè dictus Sacerdos Leviticus? Non, sed fuit quodammodo Sacerdos extra ordinem.

11. An Christus post cœnam Paschalem penitus peractam & absolutam, mensis tamen non sublati, statim sacramentum cœnæ instituerit? Aff.

12. An lotio pedum fuerit ritus ordinarius, à Iudæis in festo Paschatis & in aliis conviviiis ante accubitus observatus? Neg. Per hymnum *Matt. 26. 30.* intelliguntur Psalmi 113. 114. 115. 116. 117. & 118.

13. Mos ille absurdus, quo quidam tanquam stulti ab uno ad alium mittuntur ipsis Kal. Martii & Aprilis, est excogitatus à Pontificiis in memoriam Christi missi *Matt. 27. 1. 7. 11. 25.* ad Pilatum, à Pilato ad Herodæ, &c.

14. An Iudæi benè faciant, quod volentes observare leges cæremoniales, festum Paschatis & Tabernaculorum celebrent per octiduum, cum Deus tantum septem dies mandaverit? Non.

15. An, quia legitur *Deut. 32. 38. De quorum victimis comedebant adipēs, bibebant vinum libaminis ipsorum*, inde benè probentur. 1. Nullum vinum, quod à Christiano torculari est expressum, vel à Christiano tactum, esse bibendum? Non. 2. Non esse bibendum vinum cum Christiano; vel si bibatur, Iudæum debere semper cantharum manu suâ tenere, & vitrum abluere

3. R.
De
vino
prohi-
bito,
&
peco-

ris
ma-
ctat.

bluere postquam ex eo bibit Christianus? Non. 3. Acetum Christiano-
rum Iudæis esse prohibitum? Non. Nonnulli Judæi propriæ utilitatis &
commoditatis ergò has leges tam strictè non observant: quia Christia-
nos (quasi verò) pro Idololatriis non habent. Judæi sunt nimis superstiti-
osi circa torcularia & circa dolia.

16. An jam Iudæis liceat edere animalia, quæ non habent ungulas
fissas & divisas, quæque cibum non ruminant *Levit. 11.*? Imo. An item
pisces qui non habent squammas & alas? Imo. An item aves rapaces & re-
ptilia? Imo. An quia scribitur *Levit. 3. 17. Omnem adipem, & omnem
sanguinem non comedetis*, benè probetur eos jam etiam ab illis abstinere
debere? Neg.

17. Judæi sunt nimis curiosi, imo superstitiosi, circa mactationem
animalium & avium. Quare? Quia *Dent. 12. 21.* dicitur, *Et mactabis de
bobus tuis, & de pecudibus tuis, quemadmodum præcepi tibi.* Hoc præcep-
tum intelligunt de lege orali. An non, quia *Exod. 22. 31.* legitur, *Mortici-
num & laceratum à bestiis non comedetis*, absurdè à Iudæis concludatur nul-
lum pecus esse edendum, nisi fuerit omnino sanum & incolume? Imo.
An non propter causas absurdas sanguis animalium mactatorum te-
gatur? Aff.

18. An pecus à Christiano mactatum sit secundum legem Dei Iudæo
prohibitum? N. An armi posteriores jam Iudæis sint prohibiti, uti olim
Gen. 32.? Non. An verosimile sit Iudæos carnem, quam vendunt Christia-
nis, inquinare, diris Christianorum esui destinare, eamque à Iudæorum fi-
liis & filiabus conspurcari? De quibusdam facile crediderim, sed non de
omnibus. Vide *Synag. Buxt. cap. 35. & 36.*

4. 7. 19. Crux olim triplex fuit usitata, 1. Decussata. 2. Commissa. & 3.
Immissa. Quali cruci Christus putatur affixus? Immissæ.

760. 20. Quales cæremonix fuerint adhibitæ circa crucifigendos? 1. Fla-
gellabantur. 2. Debebant portare propriam crucem. 3. Culpa scribeba-
tur supra crucem. 4. Vestes exuebantur.

C A P U T X X X I X.

1. Gr. de Ver-
sion. N. T. Sect. 1. **V**ersio Syriaca N. T. est antiqua, & valde utilis, estque primùm
literis Syriacis edita à Widmanstadio; sed translata in linguam
Latinam, & transposita in characteres Hebraicos à Tremellio, & impressa
ab Henrico Stephano anno 1569.

2. Versio Arabica N. T. quæ prodiit Leidæ anno 1616. est edita secun-
dum exemplar MS. à Scaligero donatum Bibliothecæ Leidensi, estque
antiqua & utilis.

3. Ver-

3. Versio Latina Bezae & Erasmi non tam est adstricta verbis, quam quidem versio Ariæ Montani. An Leo decimus meritò versionem N. T. ab Erasmo adornatam laudaverit? Imo.

4. Laudandus est Elias Hutterus, qui N. T. annuo temporis spatio, in linguam Hebraicam, & quidem Biblicam, transtulit, quam unà cum adhuc aliis undecim linguis anno 1600. Noribergæ edidit.

5. Utrum textus Græcus N. T. debeat corrigi per versionem; an verò è contra versiones per textus originarios? Neg. pr. aff. post.

6. Christus & Apostoli in allegandis textibus Veteris T. in N. T. aliquando sequuti fuerunt textum Hebræum, sæpiusculè versionem Græcam, & nonnunquam præterito utroque textu liberè textus Veteris T. allegarunt. *Vide dissert. 4. Philologi Græci.*

7. Festum Pentecostes, (aliàs vocatum solennitas messis, vel dies primitivorum,) incidit in sequentem diem hebdomadæ, in quem Pascha eodem illo anno inciderat: nam dies quinquagesimus est numerandus ab altero die Paschatis *Lev. 23. 15. 16.* Ergò si Pascha tempore crucifixionis Christi fuerit celebratum die Saturni, Pentecoste est celebrata die Dominico, quo secundum communem sententiam Spiritus S. in Apostolos missus fuit. Festum Pentecostes in memoriam datæ legis per biduum à Judæis non sine additis superstitionibus celebratur. 2. M.
De Fe-
sto Pen-
tec. &
Taber-
n.

8. Festum Tabernaculorum à Judæis fuit celebratum in memoriam quod Majores in deserto habitaverint in Tabernaculis; sed hodie superstitione à Judæis celebratur.

9. Ridiculum est nocte diei septimi in festo Tabernaculorum ad lunæ radios excurrere, ut ex iis cognoscantur totius anni eventa. An ille, cujus caput in umbra non conspicitur, anno sequenti morietur? Nuge.

10. Festum *latitia legis*, quod celebratur die 23. mensis Tisri (Septemb.) adjunctas habet ridiculas superstitiones. Hoc festum ob munerum ecclesiasticorum auctionem & venditionem aliquando in rixas transformatur. *Vide suprà dissert. 39.*

11. Utrum verba Mosis (*Deut. 24. 1. 2. Si acceperit vir mulierem &c.*) sint verba mandati; an verò tantum permissionis? Aff. post. Quando Christus *Marc. 10. 3.* rogat: *Quid Moses vobis mandavit?* Et postea Phariseo respondet: *Pro duritie cordis scripsit hoc mandatum*, loquitur non ex sensu proprio, sed ex mente Iudæorum. 3. C.
De di-
vortio.

12. In quo ergò fuerunt fundata verba Mosis *Deut. 24. 1. &c.*? In pravâ consuetudine Iudæorum, quam Moses limitavit datione libelli repudii. An ergò Iudæi ante datam hanc legem etiam dimiserint uxores suas? Sic

videtur. Sed Moses nimiam licentiam limitavit. Unde Israelitæ illam consuetudinem dimittendi uxores didicerunt? Procul dubio ab Ægyptiis.

13. Ob quales causas Iudæi dimiserint uxores suas? Causæ sunt variae & multæ. 1. Si quis invenerit alicubi pulchriorem. 2. Si odio habuerit eam. 3. Si invenerit libidinem, lasciviam, aut impudicitiam in ea. 4. Si uxor egrediatur nudato capite. 5. Si neverit in platea. 6. Si laverit se cum viris in eodem balneo, &c. In his maritus potuit uxorem repudiare, vel non, prout placuit. An non aliquando maritus debuit eam repudiare? Imo, scil. si corpus suum prostitueret; vel si apostata fieret, &c.

14. An non Salomo uxores gentiles duxit, quas non repudiavit? Duxit quidem gentiles natione, sed confessione videntur factæ profelytæ, antequam eas duceret. An non ob causas quasdam naturales Iudæi uxores suas dimiserint? Imo, scil. 1. Ob vitium sive defectum corporis. 2. Ob Fœtidum sudorem, ob fœtorem oris, ob cicatricem ex morfu canis &c. 3. Propter impotentiam generandi. 4. Si morbo contagioso laboraret. 5. Si uxor abortiverit, &c. Etiam ob nonnullas causas ipsæ uxores à maritis suis libellos repudii petere potuerunt.

15. An omnes illæ causæ dimittendi uxores jam allatæ sint sufficientes causæ divortii? Apud Iudæos quidem, sed non secundum legem Dei. Quæ igitur sunt causæ legitimæ divortii? Adulterium, & malitiosa desertio. An maritus, sive uxor, adulterium committens, & separatus, sive separata, iterum possit ducere, aut nubere? Non. An item pars innocens? Imo.

16. An Iudæus uxorem à se repudiatam postea iterum potuerit ducere si voluerit? Potuit si non nupserit alii viro, vel si non fuerit desponsata. An etiam desponsata potuerit repudiari? Imo.

17. Divortia sunt contra institutionem primam matrimonii Gen. 2. 24. *Transeunt in carnem unam.* 2. Deus improbat Divortium Mal. 2. 16. *Odit derelinqui, vel derelictionem.* 3. Pugnant cum vitæ conjugalis honestate & commodis.

18. Frustrà patrociniū pro divortiis quæritur in Deut. 24. 1. Vel in eo quod Prophetæ ea non reprehenderint. Vel quia Moses Modum & Formam dimissionis per libellum repudii ita accuratè præscripsit, &c. Vide Hoornbeeck c. Iud. l. 7. c. 6.

4. 7. 19. An Iudæis licitum fuerit nudis verbis sub V. T. dimittere uxores? Non. Quare necesse fuerit scribere libellum repudii? 1. Ne mulier sub pretextu expulsionis scortaretur. 2. Ad vitandam frequentiam repudiorum: nam publicâ authoritate, adhibitis testibus, & multis cæremoniis conscribatur, ut res repudii tanto operosior esset. 3. Ut interea temporis ira mariti mitigaretur.

20. Quare

20. Quare Judææ mulieres nunquam annulum in medio digiti gestent, sed usque ad extremum immittant? Quia credunt Mariam, Christi matrem, Iosepho desponsatam, gestasse annulum in medio digiti. An hoc est verum? Incertum est. 780.

CAPUT XXXX.

Secl. 1. **P**Ræstantia Novi T. non minuitur si dicamus illud Hebraïsmis scaterere.

*1. H.
De
He-
bra-
ïsm.
N. T.*

2. Laudandus est Casparus Wyffius, qui in dialectologia sua omnes Hebraïsmos N. T. ad tredecem classes retulit. An non tamen quædam sunt culpanda in illa dispositione classium? Imo.

3. An Iohannes Vorstius in Philologiâ sacrâ classes Hebraïsmorum convenientiori ordine disposuerit quàm Wyffius? Imo.

4. An non Pfochenius in *diatribe de lingua Græcæ N. T. puritate* frustra laborat detrahare larvam Hebraïsmis N. T.? An item non frustra conetur probare Novum T. Hebraïsmis non scaterere? Aff. Utr.

5. An ergò multi Hebraïsmi in N. T. occurrunt? Imo, permulti. An voces Græcæ nonnunquam novam significationem recipiunt, quia voces Hebraicæ, ex. gr. ספר, עץ, רבר, עלם &c. tales significationes recipiunt? Imo. An quando Fœmininum in N. T. Græco usurpatur pro Neutro, ut *Matth. 21. 42.* sapiat Hebraïsmum? Aff. *Vide dissert. 5. Philol. Græci.*

6. Festum expiationis incidens in decimum diem mensis Tisri mandatum quidem est à Deo *Levit. 23.* sed præparatio Iudaica ad illud festum, & ipsa celebratio est nimis superstitiosa. Festum hoc est institutum à Deo, ut Judæi remissionem peccatorum in genere, & non illius peccati in specie circa Fabrefactionem vituli commissi, à Deo impetrarent.

*2. M.
De
Festo
expi-
at.
En-
can.*

7. Per Encœnia *Ioh. 10. 22.* intelligitur festum dedicati & consecrati templi Hieros. à Judâ Macchabæo, qui circiter anno Christi 162. Urbem recuperaverat, & Templum rursus consecraverat. Hoc festum incipit 25. Nov. & continuatur per octiduum *1. Macch. 4. 59.* Hoc festum impiè helluando, pergræcando, & ludendo celebratur à Judæis. *Vide supra dissert. 40.*

8. An verbis *Levit. 19. 19.* *Agrum tuum non conferes heterogeneis*, prohibeatur Judæis duas diversas species simul ferere, ut Triticum & Hordeum; Fabas & Lentesc vel Pisas; Frumenti vel Oleris aliquam speciem cum Vitibus, &c? Neg.

*3. R.
De
agri-
cult.
Iud.
De
pri-
mog.
vel*

9. An propter eandem legem sit interdictum inferere vel inoculare diversas species Arborum, ut Noces & Persica; Mala & malum Aurantium

Nep-
tis.

vel Citreum; Persica & Amygdala; Olus & Arborem &c? Neg. Si interdictum tale jam adhuc obtineret; an non Judæi peccent quod diversas seminum species Christiani alicujus operâ in agro conferant? Imo.

10. An quia legitur Levit. 19. 23. *Fructus tribus annis erit præputiatus, non comedetur ejus fructus. Quarto autem anno erit omnis fructus ejus sanctitas laudum Domino*, benè probetur fructus ante quintum annum hîc extra Terram S. esse illicitos? Non. An fructus anni quarti necessariò sint pecuniâ vel aliis fructibus redimendi? Non.

11. An quia interdicitur Deut. 22. 10. *Non arabis bove & asino paritèr*, benè probetur jam non licere arare cum animali mundo & immundo, veluti cum Tauro & Hirco; cum Equo & Asino, &c? Neg.

12. An quia habetur Levit. 19. 9. 10. *Ne prorsus demetito latus agri tui: neque spicilegium messis tue facito. Similiter vineam tuam ne racemato, & deciduos acinos vineæ tue ne relegito*, & Deut. 24. 19. *Si oblitus eris manipuli in agro, ne revertitor ad accipiendum illum, peregrini, pupilli & vidua esto*, inde hæc seqq. probentur. 1. Jam agrum non esse totum demetendum, sed angulum aliquem esse relinquendum pro pauperibus. 2. Vineam non esse totam vindemiandam, sed racemationem cum uvis esse relinquendam. 3. Non licere spicas decidentes, quando metunt, vel manipulos faciunt; vel acinos deciduos, quando vindemiant, tollere. 4. Non licere manipulum repetere, cujus tempore messis aliquis oblitus est? Non.

13. An quia mandatur Exod. 13. 2. *Consecra mihi omne primogenitum quicquid aperit vulvam — ex jumentis meum est.* & 34. 19. *Omne masculum aperiens vulvam, meum est: quare totius pecoris tui masculum separator, aperiens vulvam bovis aut parvæ pecudis*, benè probetur, jam animal primogenitum, sive maculatum, sive immaculatum, esse sacrum, vel sacerdoti esse concedendum? Non. An liceat comedere primogenitum animal si non contraxerit maculam? Imo. An liceat in ipso partu vitium aliquod primogenito inferre ut fiat licitum ad edendum? Non.

14. An liceat primogenito bove, vel ullo alio primogenito uti ad arandum, vel usum aliquem ex eo percipere, ut ovem tondere, &c.? Imo. An, quia legitur Exod. 34. 20. *Asina aperiens vulvam redimes parvæ pecudæ, quod si non redimes ipsum, decollabis*, inde bene probetur jam asinum esse vel ove redimendum, vel decollandum? Non.

15. An Judæi Rabbanitæ habeant sufficientes rationes, quare nolint matrimonium inire cum Judæis Karræis? Non. An non sit absurdum ollas in terram projicere post prælectum instrumentum dotale ad denotandam

dam cornucopiam? Imo. An sponsus & sponsa per octiduum ante nuptias teneantur domi manere? Non. An si sponsa se totam non laverit pridie nuptiarum, non liceat ei dormire cum sponso? Nugæ.

16. An matrimonium sit confirmandum sub dio ad denotandam multiplicationem instar stellarum, & sub conopæo? Non est necesse. Circa Nuptias Judæi in multis nugantur, scil. quod cingula nuptialia sibi invicem mittant; quod velum oculis sponsæ obtendant; quod fœminæ capillos sponsæ in cincinnos distribuunt; quod sponsa ter sponso circumducatur; quod frumentum in illos conjiciatur; quod faciem ad Meridiem obvertant; quod vinum in terram effundatur; quod sponsus vitrum parieti vel terræ allidat; quod consecratio fiat septem benedictionibus; quod ovum incoctum gallinæ, quam post confirmationem nuptiarum edunt, apponatur, ad indicandum sponsam absque dolore instar gallinæ esse parituram.

17. Ridiculè in memoriam Templi incensi sponsus in capite gestat atram umbellam, & sponsa caput pullo palliolo involutum habet. An chorea præcepti, cum horrendo tumultu & strepitu festum nuptiale claudens, sit licita? Non.

18. An nuptiæ virginum per septiduum, & viduarum per triduum durare debeant? Non est necesse. An prius non probetur ex exemplo Labanis, dicentis Jacobo, *Imple septimanam hanc*; & Sampsonis dicentis, *Si indicaveritis illud septem diebus convivii*? Non. An boni angeli aufugiant, si Christiani intersint nuptiis Iudæorum? Non. An Rabbenu Gerson anno Christi circitèr 1070. benè interdixerit, ne ullus Iudæus sub pœnâ Excommunicationis duas simul haberet uxores? Imo. An à Iudæis jam ulli polygamia vel digamia permittatur? Nulli. Vide Synag. Buxt. cap.

37. 38. 39.

19. Creatio est prima vel secunda. An Adami productio ex terra, & 4. 7. Evæ ex costa sit revera creatio? Imo, sed secunda.

20. Viri religiosi, vocati *Ador. 2. 5. ἀνδρες εὐλαβεῖς*, fuerunt profe- 800. lyti iustitiæ.

CENTURIA NONA.

CAPUT XLI.

Sect. 1.

trum Euangelium Matthæi ab ipso Matthæo sit conscriptum Hebraicè; an verò Græcè? Græcè. Vel dicendum est hoc Euangelium bis à Matthæo esse conscriptum; Hebraicè & Græcè, sicuti Calvinus Institutiones

1. Gr.
Ex N.
T.

nes suas Latinè & Gallicè conscripsit. An ergò Euangelium Hebraicum Matthæi, quod vulgò circumfertur, sit authenticum? Non.

2. An Marcus Euangelium Latinè, & Paulus epistolam ad Hebræos Hebraicè conscripserint? Non.

3. An benè ab antiquis Patribus Matthæus comparetur Viro; Marcus Leoni; Lucas Bovi; & Iohannes aquilæ? Imo.

4. An subscriptiones, epistolis Pauli subscriptæ, sint authenticæ, & divinæ authoritatis? Non.

5. Euangelium est vox origine Hebraica idem denotans quod נְשׂוּרָה עֵין גִּלְיָן *bonum nuncium*. Iudæi igitur blasphemio ore illud vocant עֵין גִּלְיָן אֶן *revelationem iniquitatis*, vel *librum iniquitatis*. Vide Philol. Græcum.

2. M. De anno Sabbathico agri non colebantur, & debita non exigebantur, sed remittebantur. Quare Deus hoc septennale Sabbathum instituit? Ut se providentiæ Divinæ subjicerent, & ut æternum illud Sabbathum adumbraretur, ubi omnes labores, & creditorum crebræ & exosæ exactiones & emunctiones finem habebunt.

7. יוֹבֵל *Jubileus* (annus quinquagesimus) est vox origine Hebr. & sic vocatur à peculiari sono, qui in illo festo edebatur.

8. Iubilæi supputabantur à decimo die mensis Tisri, & ab anno decimo quarto ingressus in terram sanctam.

9. Utrum Iubilæi inciderint in annum quadragesimum nonum; an verò in quinquagesimum? In quinquagesimum, Lev. 25. 8. 10. 11. An ergò annus 50. fuit annus ultimus Iubilæi, & simul annus primus sequentis Iubilæi? Imo.

10. In Iubilæo, 1. servi manumittebantur, 2. prædia & bona immobilia (exceptis ædibus quæ erant in urbibus cinctis muris) dominis prioribus sine pretio restituebantur. 3. Agri non colebantur. 4. Spontè crescentia non metebantur, &c. An, si quis agrum absolutè vendidisset, vel eundem alicui gratis donasset, eum nihilominus in Iubilæo receperit? Imo.

11. An ex Iubilæo Veteris T. instituto à Deo benè probetur Iubilæus Pontificius? Neg. Hic enim vix ullam cum illo habet similitudinem. Vide *suprà disert.* 41.

3. C. De usurâ Iud. & men- dacio. 12. An Iudæi ex Deut. 23. 20. *Peregrino in usuram dabis*, benè probent jam sibi licere usuram exercere in Christianos? Non. Utrum illa lex sit explicanda per *debere usuram exercere in gentiles*, uti vult Maimon; an verò per *licere solummodo*? Aff. post.

13. An

13. An Christiani respectu Iudæorum sint peregrini, aut extranei à Dei scedere? Non. An pro talibus habendi ab ipsis? Non: nam ex sententia Iudæorum Christiani sunt oriundi ex Esavo, fratre Iacobi.

14. An Judæis in V. T. licitum fuerit in pauperes, sive Israelitas, sive peregrinos, usuram mordacem exercere? Non. An item licitum fuerit Iudæis per noctem retinere pignus ad vitam sustentandam necessarium? Non. Vide *Exod.* 22. 26. 27. An non eadem illa æquitas, quam Deus in V. T. exegit à Iudæis, etiam deberet habere locum inter Christianos? Imo.

15. An licuerit Judæis pro pignore recipere instrumenta, quibus quis victum sibi quærere, aut vitam sustentare debuit? Non. Vide *Deut.* 24.

16. An hoc jam sub N. T. etiam illicitum deberet esse Christianis? Imo.

16. Quotuplices personæ secundum legem Orale[m] Iudæorum (*Sanhedrin cap. 3. §. 3.*) olim fuerunt infames? Quadruplices, scil. המשחק בקוביא, ומלוים ברבית, ומפריחי יונים, ומוחרי שביעית. 1. *Aleatores*, 2. *Fœneratores*. 3. *Qui docent volare columbas*. Et 4. *Nundinatores fructuum anni septimi*.

17. An mendacium officiosum sit licitum? Neg.

18. An, quia in V. T. quidam eo usi fuerunt, ut Abraham apud Abimelechum, obstetrices in Ægypto, Rachel, Rachab, &c. inde bene probetur illud esse licitum? Nullo modo. Nam non vivendum est exemplis, sed legibus. Vide *Hoornbeeck c. Ind. l. 7. c. 7. & 8.*

19. Quænam est convenientia inter Iudices & Reges V. T.? Conveniunt in seqq. 1. Utrique fuerunt ordinati à Domo Iudicii, & acceptati ab Israele. 2. Utrique fuerunt præfecti Bellis & Iudiciis, *Iud.* 3. 10. 1. *Sam.* 8. 20. Thola, Jair, Ibzan, Elon & Abhdon non gesserunt bella; quia in diebus ipsorum nulla fuerunt bella. 4. 7.

20. (3.) Utrique puniebant quandoque extraordinariis modis, & non secundum legem. Sic Gedeon *Iud.* 8. & Iephthæ *cap. 12. 4.* fecerunt. Similiter David 2. *Sam.* 1. 15. iussit occidi Amalekitam. 4. Mortis reus fiebat, qui contra alterutrum rebellabat. De Iudicibus legitur *Deut.* 17. 12. de Regibus concludunt ex *Ios.* 1. 18. Iudices in libro Iosue commemorati ob defectum Regum habuerunt potestatem simul Iudicum & Regum. Hinc *Iud.* 9. 6. Abimelech vocatur Rex, qui tamen tantum Iudex fuit. 8. 10.

CAPUT XLII.

Secl. 1. **U**trum *Luc.* 16. narratio de Lazaro & Epulone sit historia; an verò parabola? Parabola. An per Lazarum denotetur Ioh. Baptista, & per Epulonem Herodes? Non.

1. Gr.
Ex
N. T.

2. An ex *Matth.* 18. 6 probari possit, quod apud veteres Iudæos moris fuerit

fuerit facinorosos punire demergendo eos in mare alligato ad collum in-
genti saxo: Neg. contra Hieronymum.

3. An Iudæi soleant colare culices ex vino aut cerevisia? Imo. *Matt.*
23. 24. *duces cæci, qui colatis culicem.* Iudæi solent culices vinarios separa-
re à vino. An ergò non licet culices simul cum vino bibere? Licitum æsti-
mantur à Iudæis si nunquam è vino recesserint.

4. An Iudæi antiqui, uti hodierni, soliti fuerint cadavera, antequam se-
pelirentur, abluere? Imo. Vide *Actor.* 9. 37. *Factum est ut morbo correpta*
moreretur: quam cum lavissent, posuerunt in cœnaculo.

5. An antiqui Iudæi etiam soliti fuerint deflere mortuos? Imo. *Luc.* 8.
52. *Flebant omnes & plangebant. Act.* 9. 39. *Viduae flentes ostenderunt tunicas.*
Vide *Philol. Græcum.*

2. M.
De
idolis
V. T.

6. Quibus primùm idololatria est adscribenda; an Enoscha, ut facit Mai-
mon; an Chamo; an posteris Arami? Interna & subtilis idololatria vide-
tur primùm sedem suam fixisse in Kaini familiâ; sed crassa, consistens in
publico idolorum cultu, videtur adscribenda Chami nepotibus, h. e. Sabæis.

7. An verba *Gen.* 4. 26. *והוא לקרא בשם יהוה* meliùs explicentur
per, *Tunc coeptum est invocari nomen Iehovæ*, quam *Tunc profanatum est in*
invocando nomine Iehovæ? Imo. An ergò tum demum coeptum est invocari
nomen Iehovæ? Non, sed hîc intelligitur, vel invocatio quæ fiebat in pu-
blicis cœtibus, vel certâ precandi formulâ, vel cum nomine Iehovæ.

8. Benè idola vocantur 1. à cultu *אלהים Deus*, 2. A formâ *צלם imago*,
vel *פסל sculptile*. 3. Ab effectu *אין molestia*. 4. *עצב dolor*. 5. *כפליצת horror*. 6.
בשת pudor. Et 7. *צרים tormina*.

9. An nomina idolorum semper in Masc. gen. usurpentur? Non: nam
occurrit *Rom.* 11. 4. *τὸ βαδάλ*, sic etiam *Ier.* 2. 28. in versione Græcâ, & alibi.

10. Utrum idolum Ammonitarum Moloch sit originis Hebraicæ; an
verò Ægyptiacæ? Videtur esse Ægyptiacæ: nam cultus Molochi descendit
ab Ægyptiis ad Hebræos. Uter fuit denotatus per Molochum, Saturnus, an
Mars? Mars.

11. Ubi erat idolum Moloch? Extra Ierusalem in valle Hinnom, quæ
temporibus Hieronymi fuit locus amœnus & nemorosus; sed eam Iosias
2. *Reg.* 23. contaminavit, projiciendo illic cadavera, fimum, stercora, &c.

12. Utrum idolum Moloch repræsentarit figuram hominis, ut Lyranus
vult; an verò figuram vituli, ut ait Fagius? Aff. prius.

13. Utrum infantes in idolo Molechi revera fuerint combusti; an verò
tantùm per ignem traducti, & quasi purgati, uti volunt Iarchi, Kimchi, alii-
que? Aff. prius, neg. post. Vide *suprà disert.* 42.

14. Iudæi in scribendis libellis repudii sunt nimis curiosi. Quare Iudæi negotium libellorum repudii tam sumptuosum, laboriosum & molestum efficiunt? Ut maritus absterreatur. An ergo divortia jam sunt rara inter Iudæos? Ferè rariora quàm inter Christianos.

15. An quia legitur *Deut. 25. 5. 6. 7. 8. 9. 10. Si habitantibus pariter moriatur primus ex iis, cui filius non sit, ne nubito uxor mortui foris viro extraneo: levir ejus congregitor cum eâ, &c.* bene probetur jam levirum vel debere fratriam suam, absolutis 90. diebus, ducere, vel per calcei extractionem separari? Non. Vtrum lex illa propriè de Fratribus intelligatur; an verò de agnatis? Multi, & quidem probabiliter, de agnatis sive patruelibus illam legem intelligunt. Atqui Iudæi *Matt. 22. Si septem fratres unam eandemque uxorem duxerint, &c.* de fratribus propriè dictis intellexerunt. Sed hoc non probat Legem propterea fratres propriè dictos intellexisse: nam vox *fratris* est ambigua in S. Scriptura.

16. Utrum laudabilius olim fuerit fratriam suam ducere; an verò per calcei extractionem ab eâ separari? Legi magis videtur conforme, quod etiam antiquâ observatione confirmabatur, leviram ducere: sed Iudæi his temporibus judicant esse laudabilius ab ea separari per calcei extractionem: & propterea jam nullus levir fratriam suam ducit in uxorem, sed ab ea per calcei exutionem separatur.

17. Separatio leviri à fratria per exutionem calcei multis nugatoriis actibus & cæremoniis peragitur. Utrum fratria teneatur in faciem leviri spueri; an verò ante ejus faciem? A. post.

18. An quia legitur *Levit. 12. 4. Mulier immunditie laborans omne sanctum non tanget, nec ingreditur in sanctuarium*, bene probetur jam non licere tali mulieri in Synagogam ire, nec orare, nec nominare Deum, nec ullum librum sacrum tangere? Non. An mulieres teneantur per septem dies se planè à maritis suis separare; adeo ut mariti eam ne attingere quidem audeant? N. An item teneantur septem alios purificationis dies numerare; & tum post recuperatam plenariam purificationem se planè nudas lavare? Non. An propterea sint plures leprosi inter Christianos quàm inter Iudæos; quia Christiani illo tempore sibi ita non cavent ab uxoribus suis, sicuti Iudæi? Non. *Vide Synag. Buxt. cap. 40. 41. 42.*

19. Quænam fuit differentia inter Judices & Reges? Differunt in 4. 7. seqq. 1. Reges ungebantur, non Judices. Quis unxit Reges? Tantùm Propheta. 2. Potestas Regis erat major potestate Judicis: rex enim potuit abrogare judicium Judicis. Judices judicabant secundùm leges, non ita reges. 3. Rex, quia majori potestate gaudebat, diversis legibus erat

subjectus, à quibus Judex erat liber: scil. ne multiplicaret sibi uxores, equos, opes, ut exscriberet duplum legis, &c.

840.

20. (4.) Majestas Regis erat major, & consistebat in rebus, quæ ad Majestatem ejus pertinebant, scil. Nemini fas erat sedere in solio ejus; equo ejus vehi; sceptro ejus uti; ducere ipsius viduam; Rex Leviri jus non præstabat, nec quisquam jure Leviratus uxorem ejus ducebat; prohibitum erat Regem nudum videre. 5. Regnum erat successivum ad filios, *Deut. 17. 20.* Non item Iudicum principatus. *Object. 1.* Regnum Saulis, aliorumque non successit ad filios. *Resp.* Deus transtulit regnum à nonnullis impiis regibus propter peccata ipsorum. *Obj. 2.* Israëlita dixerunt Iudici Gedeoni, *Iud. 8. 22.* *Dominare super nos, & tu, & filius tuus, & filius filii tui.* *Resp. 1.* Hoc factum est ex mero in ipsum amore, & non ex jure. 2. Ipse recusavit; *Non dominabor ego super vos neque filius meus.* 3. Israëlita postea illud retractarunt.

C A P U T X L I I I.

1. H.
De De
calogo.

Sect. 1. **A**N tabulæ lapideæ, quibus decalogus fuit inscriptus, fuerint factæ ex lapide Saphirino, aut smaragdino, aut ex marmore? Nemo scit quales lapides fuerint.

2. An Deus per miraculum in tentorio Moysis creaverit lapicidinam Saphirinam, ex quâ lapides excidit & dolavit, quibus Deus secundâ vice decem præcepta inscripsit? Neg.

3. An scriptura decem præceptorum fuerit transfixa & perforata; adeo ut ab utrâque parte fuerit legibilis? Non. An Decalogus bis fuerit in tabulis conscriptus, semel paginâ adversâ, & semel paginâ averâ, ut ab utrinque stantibus legi potuerit? Non. Verosimile est Decalogum fuisse scriptum in anterioribus partibus tabularum; adeo ut quinque præcepta ad dextram, & totidem ad sinistram fuerint.

4. Divisio Decalogi, quâ secundum præceptum *de imaginibus non faciendis & colendis* retinetur, & decimum in duo non dividitur, est præferenda divisioni apud Pontificios usitatæ. Utram Decalogi divisionem Iudæi approbant, & sequuntur? Reformationum.

5. An Deus propterea inscripserit decem tantum præcepta duabus tabulis, quia sunt decem digiti? Incertum est. *Vide dissert. Buxt. de Decalogo.*

2. M.
De i-
dolis
V.T.

6. Assyriorum idola fuerunt *Asima* 2 Reg. 17. 30. cultum sub formâ hirci; *Adrammelech* & *Hanammelec* versu 31. quæ duo conveniunt cum *Moloch*; *Nergal* versu 30. quod fuit ignis idolum; *Nisroch* 2 Reg. 19. 37. *Nibchas* & *Thartak* 2 Reg. 17. 31.

7. An

7. An per *Succoth benoth*, 2 Reg. 17. 30. denotetur fanum, in quo sedebant virgines corollis revinctæ, quæ expectabant peregrinos, ut cum iis consuetudinem haberent? Ita probabiliter judicat Seldenus Synt. l. 2. c. 7. An ritus ille Levit. 12. 29. *Non publicabis filiam tuam ut facias scortari eam*, est prohibitus? Sic videtur.

8. Ægyptiorum idola fuerunt *Ciun*, Amos 5. 26. An Act. 7. 43. ubi allegatur ille textus, pro *Κεφάν* sive *ρεφάν* scribendum est *Kephan*? Neg. c. Drusium. *Rephan* denotat Saturnum, estq; vox Ægyptiaca, ut & non *Thammuz*, Ezech. 8. 14. significans præter idolum etiam mensem quartum sive Iunium; quia hoc mense festum *Thammuzi* celebrabatur. *Thammuz* est Osiris, Rex Ægyptiorum à Typhone occisus. Hic rex & uxor ejus Isis ab Ægyptiis pro Diis habiti fuerunt.

9. Quomodo idolum *Thammuz* fuit cultum? Planctu ob mortem Regis, uti apud Ezech. dicitur; & gaudio, quia credebant eum adhuc esse reversurum. Vide suprâ dissert. 43.

10. An anima, separata à corpore, per integrum annum circum cadaver suum vegetetur, amore & desiderio ejus, nequiens oblivisci vetus amicumque contubernium? Neg.

11. An dentur Spiritus quidam, quorum tanta est potestas in animas defunctorum, ut eas sibi subjectas habeant, utque eas intra duodecim menses in corpora, in quæ voluerint, intrudent? Neg. c. Iud.

12. An à Pythonissâ verus Samuel suscitatus fuerit? Neg. An ergò à Deo? Non. An fuit spectrum aliquod repræsentans Samuelem? Imo.

13. An repugnet fidei si dicamus verum Samuelem à Deo fuisse suscitatum? Non.

14. An non inde, quia futura prædixit, *Cras tu & filii tui mecum*, probeatur verum Samuelem fuisse suscitatum? Non: nam prædixit non verâ futurorum scientiâ, sed conjecturâ probabili.

15. An animæ piorum post mortem migrent in alia corpora hominum; & impiorum in corpora animalium? Neg. c. Menassen & contra plerosque Iudæos. Quoties fit illa transmigratio? Iudæi ajunt eam ter fieri.

16. An animæ adulterorum migrent in gamelum? Neg. c. eosd. An possit illud probari ex exemplo Davidis, dicentis Psal. 13. 6. *כי גמל עלי*, quod malè transfertur; *Liberasti animam meam à gamelo*? Neg.

17. An anima Adami transierit in Davidis, & Davidis rursus in Messiae corpus? Et an hoc Kabbalisticè probetur ex nomine *אדם*? Neg. An Labanis & Bileami eadem fuerit anima, & Phinees atque Elia? Neg. An anima Esavi descenderit in nostrum Jesum? Blasphemia.

18. Unde probant illam triplicem transmigrationem? Ex *Iob. 33. 29.* *Deus operatur ista cum homine tribus vicibus.* An benè? Nugatoriè. An ergò tria illa corpora cum unâ & eâdem animâ resurgent? Quidam ajunt tantùm primum corpus cum illâ animâ esse resurrecturum; sed Menasse ait, illam resurrectionem fore in & cum ultimo corpore. Sed ex hac difficultate, quæ oritur ex resurrectione, illa sententia de transmigratione optimè refutatur. *Vide Hoornbeeck c. Iud. l. 8. c. 2. & 3.*

4. 7. 19. Quodnam fuerit peccatum Davidis numerantis populum 2. *Sam. 24?* An in eo fuit quod numerârit populum *capitatim*, h. e. per capita, & non per siclos? Vel quod *sine necessitate* numerarit? Vel quod numerarit eos *ab anno 13.* quum Lex mandaverit numerare eos ab anno ætatis 20? Neg. An quia ex superbia numerarit, ponens etiam carnem brachium suum, & confidens in multitudine populi sui? Aff.

860. 20. Quum David in numerando populo peccarit; Quare Israelitæ sunt puniti? Utrum propter transgressionem occultas Israelitarum; an verò propter dilatam ædificationem Templi? Neg. Utr. Deus punivit Israelitas occasione hujus numerationis, non quod illi ipsi numerârint; sed quia ipsi vel approbarunt illam numerationem; vel quia ipsorum cor etiam elatum fuit cum de tantâ multitudine populi audirent; vel propter alia peccata antea commissa.

C A P U T XLIV.

1. H. *Scēt. 1.* **P**ost esum agni paschalis non licitum fuit aliquid comedere. Quare? Ut eo diutius sapor agni paschalis palato inhæreret.

2. An Christus ipsemet de pane S. Cœnæ ederet, & de poculo vini biberit? Aff. Vtrum Iudæi soleant panes scindere; an verò frangere? Aff. post.

3. Quia Apostoli in S. Cœnâ cum Christo ex poculo biberunt; ideo etiam omnes communicantes cum pastore ex poculo bibere debent. Apud Iudæos, postquam paterfamilias bibit, etiam omnes in mensâ præsentem ex eodem benedictionis poculo in communibus convivii bibunt.

4. Etiam si Christus nocte post esum agni paschalis Cœnam celebraverit; inde tamen non sequitur, quod ea à nobis etiâ nocte celebranda sit.

5. Christus in S. Cœna usus est linguâ discipulis notâ. Qualibus vestibus Christus fuit indutus quando cœnam administravit? Non phylacteriis, aut fimbriis, aliisve Iudæorum ornamentis, inter orandum apud Iudæos adhiberi solitis, sed indutus fuit communi veste. *Vide dissert. Buxt. de Cœnâ.*

2. M. *De idolis* 6. Teraphin est vox originis Ægyptiacæ, estque composita, & significat *arcam bovis.* Teraphin conveniunt cum Serapidibus Ægyptiorum, idem denotant.

7. An

7. An Teraphin potuerint fabricari quovis anni & diei tempore? Aff. sed Judæi sine causâ hoc negant. An habuerint formam hominis? Hoc videtur affirmandum ex exemplo Micholis. Fabulam redolet quod Elias in Thisbi de Fabrica Teraphin refert.

8. Vtrum Teraphin dederit responsum ex se; an verò ope diaboli? Ope diaboli. An poterant revera averruncare mala? Ægyptii & Iudæi, sed falsò, talem vim illis adscribebant. Quare Rachel furata est Teraphin Labanis? Ne patri ex illorum inspectione innotesceret quâ viâ ingressi essent: nam erant quasi penates quos subinde tanquam oraculum consulebant.

9. Vtrum לַיִוִּי vitulus Aharonis, Exod. 32. fuerit propriè vitulus; an verò Bos? Bos. Quare bovem potius Israelitæ fecerunt, quàm aliud aliquod animal? Hoc didicerunt ab Ægyptiis. Vtrum ergò Ægyptii bovem foeminam coluerint; an verò Masculum? Vtrumque.

10. Magna fuit similitudo inter bovem Ægyptiorum, & bovem Israelitarum. Ægyptiorum profelyti videntur Aharonem incitasse ad fabricandum illum bovem.

11. Ægyptii, colentes bovem suum, peccarunt contra primum decalogi præceptum; sed Israelitæ contra secundum. An propter fusionem illius vituli adhuc hodie Iudæi habitent in exilio sub iugo Christianorum? Non.

12. An, quia מַכָּה fusile Exod. 32. 4. occurrit, inde probetur bovem ponderasse 125. talenta, quia vox illa numericè totidem denotat? Non. An rubicundæ barbæ Iudæorum sint natæ ex potatione bovis sive vituli aurei? Neg. c. Iud.

13. Vtrum Baal-zephon, Exod. 14. 2. sit idolum; an verò urbs aliqua tali nomine insignita? Idolum.

14. Baal-peor Num. 25. 3. sive Peor versu 18. est idolum, quod cultores vel nudi coluerint, vel quod diductis & reductis labiis osculati fuerint. An hoc idolum fuerit cultum distendendo foramen podicis, & offerendo stercus, uti vult Iarchi? Neg. Vide suprâ dissert. 44.

15. An, quando Iudæus peregrè profectus est, mulier non debeat ever- 3. R.
rere domum intra horæ spatium? Nugæ. An talis proficiscens, ubi ad De
quartam circiter milliariis partem ab urbe abest, obversâ ad eam facie tene- Iudæ-
atur תפילת הדרך precationem viæ orare? Non. An non malè faciant, qui iter or. iti-
ingressuri conjurationibus Angelorum utuntur? Imo. nere
ע

16. An Judæis liceat sine peccato, quando aggressorem aliquem occi- men-
derunt, etiam Christianos præsentem, etiamsi promiserint se non esse ho- dicit.
mici- dium revelaturos, ob metum ne revelarent, occidere? Neg. c. Iud.
Caveant ergò sibi Christiani à Iudæis.

17. Ridiculum est quod Iudæus, iter faciens cum Christiano, qui accinctus est gladio, velit ire ad dexteram ejus; & cum eo qui hastam aut baculum gestat, ad sinistram ejus. Item si unà montem ascendant, quod Iudæus velit præcedere; si descendant, quod Iudæus velit sequi. Quare? Tum ut Iudæus minus periculi à Christiano haberet, tum ne Christianus Iudæo ullibi esset superior.

18. An olim in V. T. licita fuerit mendicatio inter Israëlitas? Non. An ea jam sit usitata? Imo. An conditio pauperum Iudæorum sit melior quàm Christianorum? Non. An Iudæus secundum leges audeat publicè à Christiano eleëmofynam accipere? Non. An privatim? Imo. *Vide Synag. Buxt. cap. 43 44.*

4.7. 19. Quare Veteres Rabbinæ primam partem V. T. vocarint *תורה* *Legem*; secundam *נביאים* *Prophetas*; & tertiam *כתובים* *Hagiographas*? Resp. ad 1. Quia in Lege continentur præcepta secundum quæ homines vitam instituere debent. Ad 2. Quia Prophetæ illos libros conscripserunt. Ad 3. Quia Judæi crediderunt eos libros non fuisse traditos per os, sed scriptos in libro.

880. 20. Quare secundam partem vocarunt Prophetas, & non potius prophetias? Quia in secunda parte multæ Historiæ, quæ propriè non sunt prophetiæ; & in Hagiographis multæ prophetiæ continentur. An hæc veterum Iudæorum appellatio in omnibus sit laudanda? Non: nam libri Moysis & multi ex Hagiographis etiam sunt scripti à Prophetis.

CAPUT XLV.

1. H. Sect. 1. *De Arca fæderis.* **A**N nomen Iehova tribuatur Arca? Non. Utrum Arca, quam Bezaleel (*Exod. 25.*) fecit, sola inter Israelitas fuerit; an verò præter eam adhuc alia, quam Moyses videtur fecisse (*Deut. 10. 1. 3.*) quamque Israelitæ secum in bellum eduxerunt? Videtur tantum fuisse unica Arca.

2. An in Arca præter Legis Tabulas etiam fuerint Volumen Legis, Virga Aharonis & Urnula Mannæ? Non. Et contrarium non videtur probari ex epist. ad Hebr. 9. 4. *Arca fæderis, & in qua erat urna aurea habens Mannam, virga Aharonis, & Tabula fæderis.* Resp. In qua hic sign. prope quam, juxta quam, scil. Arcam.

3. Vtrum Levitarum proprium officium fuerit portare Arcam; an verò hoc officium fuerit commune cum Sacerdotibus? Aff. post. Vtrum nubes & ignis supra Tabernaculum fuerint res miraculosa; an verò naturalis? Aff. pr.

4. Vtrum

4. Vtrum nubes & ignis fuerint duæ res distinctæ; an verò conjunctæ? Nubi fuit conjuncta, & quasi inclusa species ignis; adeo ut columna exterius fuerit nubilosa, & interius ignea. Vtrum Moses potuerit ingredi Tabernaculum ad loquendum cum Deo, quodocunque voluerit, pro suo lubitu; an verò vocationem Dei expectare debuerit? Aff. pr.

5. An Arca fœderis in Templo secundo fuerit? Neg. Vbinam illa mansit post primi Templi excidium? Non videtur abscondita à Iosia vel Jeremia in Sancto Sanctorum sub lapide aliquo; sed videtur abducta in Babyloniam cum aliis vasis sacris. An Arca tempore futuri Messia sit Iudeis restituenda? Non. *Vide Exercitationem Buxt. de Arca.*

6. Per idolum כמוש Cemosch Num. 21.29. intelligitur Saturnus. 2. M.

7. Vox עשתרות Astaroth propriè significat gregem vel greges, & 1. *Dei-*
Reg. 11. 5. 33. sign. imaginem, sive imagines formam ovium habentes, dolus
quas pro deabus coluerunt Tzidonii. Per hoc idolum denotatur Luna, V.T.
Venus, vel Iuno.

8. בעל זבוב Baal-zebub, 2 Reg. 1.2. denotat Deum muscæ. Quare sic vocatur? Quia ab Accaronitis colebatur, ut abigeret muscas, quibus regio illa vehementer infestabatur. Vtrum hoc idolum ita fuerit vocatum ab ipsis Accaronitis in honorem idoli; an verò à Iudæis in contemptum idoli? Ab Accaronitis in honorem idoli.

9. Vnde Accaronitæ mutuati sunt cultum hujus idoli? Ab Ægyptiis, qui muscis ob Nili eluviam abundabant, quique propterea tale idolum videntur excogitasse.

10. Quid significat Beel-zebul Matt. 12.24? Deus stercoris vel stercoreus. An hoc idolum est idem quod Beel-zebub? Imo. Quare ergò alio insignitur nomine? Hoc nomen in N. T. per contemptum diabolo datur; quasi ille, cui in V. T. putatitium dominium in muscas datur, sit Deus stercoreus, & nullius pretii.

11. דגון Dagon, Iudic. 16.23. à דג pisce nomen habet, & à parte inferiori usque ad umbilicum repræsentabat pisces, indeque cum parte superiori hominem. Hoc idolum diversimodè fuit cultum.

12. An גא Gad Gen. 30. 11 & Jes. 65. 11. denotet Idolum sive Numen commentitium? Sic placet Seldeno. *Vide supra à dissert. 45.*

13. An resurrectio in ultimo iudicio sit futura universalis respectu locorum & hominum? Respectu locorum concedunt Iudæi, sed non respectu hominum; à quibusdam excipiuntur impii, ab aliis intermedii. Menasse 3. C.
De Re
surr.
Luç. ait resurrectionem fore universalem tam piorum, quàm impiorum & intermediorum; non tamen vult eam fore hominum singulorum.

14. Quos

14. Quot Menasse Ben Israel excipit à futurâ resurrectione? 1. Homines, qui tempore diluvii vixerunt. 2. Sodomitas 3. Corazitas. 4. Negantes hæc tria, scil. Deum esse, legem Mosis esse divinam, & resurrectionem. 5. Bilham, Doëg, Achitophel & Gehazi.

15. An piorum corpora ita ut impiorum incinerationi erunt obnoxia? Aff. An cadavera piorum integra & incorrupta manent in sepulchro; adeo ut vermes nihil juris habeant in eadem? Neg. An demùm horâ unâ, sive brevi ante resurrectionem tempore, omnia corpora piorum in cinerem sint redigenda? Neg. c. Iud.

16. An in spina dorsi sit aliquod officulum *לֹז* *luz* vocatum, quod incorruptibile est, quodque nec contundi, nec conflagrari, vel ullo alio modo perire potest; & quod solum ab omnibus totius corporis partibus supermanet? Neg. An illud officulum tempore resurrectionis sit rore quodam cœlesti molliendum & extendendū ad magnitudinem totius hominis? N.

17. An aliquis jam vivat qui novit illud officulum *Luz*? Negant ipsi Iudæi. An illud officulum probetur ex *Psal. 34. 21. Custodiens ossa ejus, unum ex iis non est consumptum*? Neg. An aliter non possit explicari, quomodo resurrectio eorundum corporum fiat? Neg.

18. Utrum Deus inditurus sit in mortuorum resurrectione animam corpori in sepulchro; an verò educto ex sepulchro? Menasse ait, corpori educto ex sepulchro. Sed dicere debuisset, Deum inditurum esse animam corpori formato in sepulchro. An non Menassis sententia benè probetur ex *Ezech. 37. 12. Ego aperiam sepulchra vestra, & educturus vos de sepulchris vestris, & dabo Spiritū meum in vobis & vivetis*? N. Vide Hoornb. l. 8. c. 4. & 5.

4. 7. 19. Licitum fuit hominibus ante diluvium carnes comedere, & contrarium non probatur ex *Genes. 9. 3. Quare quædam bestię sub Veteri T. fuerint immundę*? An quia coiverant cum aliis bestiis diversę speciei; an verò quia fuerunt ex se & naturâ suâ immundę? Neg. utr. Quare igitur? Quia Deo ita placuit.

900. 20. Prophetiæ, quæ vulgò decem Sibyllis adscribuntur, videntur esse supposititiæ, & ab aliis effictæ.

CENTURIA DECIMA.

CAPUT XLVI.

1. H. Sect. I.
De
igne
sacro.

N ignis descendens tempore Mosis, *Levit. 9. 24.* & tempore Salomonis, *2. Chron. 7. 1.* consumens super altari holocaustum, adipēs & victimas, fuerit ignis miraculosus, & idem? Aff. An etiam idem vel numero vel specie

cie cum igne Tabernaculo & Arcæ incumbente & prælucente ? Fortè ab illo igne, qui Tabernaculum & Arcam operuit, flamma quædam subito erupit, & sacrificia altari imposita consumpsit.

2. Utrum ignis ille uterque, postquam in altare descendit, semper miraculosè in eo permanferit; an verò perpetuâ Sacerdotum curâ sit conservatus ? Ignis ille cœlestis non videtur conservatus igne materiali, qui à Sacerdotibus quotidie struebatur.

3. Utrum holocausta fuerint imposita igni cœlesti; an verò strui ignis à Sacerdotibus ordinatæ & accensæ ? Aff. post. Utrum ea fuerint repentè consumpta igne cœlesti; an verò hâc strue ? Aff. pr.

4. An ignis hic cœlestis consumens repentè holocausta fuerit sub Templo secundo ? Neg. Quare ignis consumens sacrificia sub Templo primo comparetur à Iudæis Leoni, & sub Templo secundo Cani ? Quia sub Templo primo holocausta vi ignis cœlestis subito & penitus, quasi hœdus à Leone vigilanti & forti, fuerunt absumpta; sub Templo verò secundo eadem, strui à Sacerdotibus accensæ imposita, lentè & sensim veluti à cane pigro & somnolento fuerunt consumpta.

5. Qualia miracula à Iudæis circa ignem altaris enumerentur ? 1. Quod, etiam si ignis continuò arserit, non tamen æs altaris fuerit liquefactum, nec lignum combustum; nam altare holocausti erat factum è lignis cedrinis, & ad crassitiem denarii aurei ære obductum. 2. Quod nullæ pluvie ignem lignorum altari impositorum potuerint extinguere. 3. Quod nulli venti potuerint columnam fumi, ab hoc igne rectâ ascendente, quando ablatio Deo grata erat, ad latera declinare. *Vide Exercit. Buxtorfii de Igne Sacro.*

6. סנהדרין *Sanhedrin* est vox Græcæ originis, descendens ex σὺν & ἔδρα *Sella*, Græcè dicitur συνέδριον vel συνέδρία *confessus*. Act. 22. 5. vocatur πρεσβυτέριον *Senatus Ecclesiasticus*.

2. M.
De
Syn-
driis
Hebr.

7. *Sanhedrin* maximum, constans Viris Lxxi. est à Mose jussu Dei institutum, Num. 11. 16. 17. permanfit usque ad tempora Christi, & fuit congregatum Hierosolymis in aulâ judiciariâ ex lapidibus cæsis & politis constructâ.

8. Non de plebe hominum eligebantur Viri ἄνδρες *Sanhedrin*, sed nobilissimi, etiam Levitæ & Sacerdotes aliquando allekti fuerunt. Ab his Lxxi. Viris nulla dabatur provocatio. Eligebantur impositione manuum, quæ à Iudæis ad Christianos descendit.

9. Conditiones, scil. Sapiencia, prudentia, justitia, timor Dei, amor veritatis, odium avaritiæ, & non respectus personarum, quas requirit Lex Divina in Judiciis, sunt necessariæ: sed conditiones, quæ requiruntur à

Judæis, sunt vel inutiles, vel falsæ, scil. 1. Ut essent liberi ab omni vitio corporis. 2. Ut callerent 70. linguas. 3. Ne essent nimis senes. 4. Nec eunuchi. 5. Ut essent patres liberorum. 6. Ut essent magiæ periti.

10. Penes hoc maximum Sanhedrin fuit summa potestas politica. An etiam Ecclesiastica? Imo. An Regem potuerint deponere, aliumque eligere? Imo. An potuerint pseudoprophetam ad mortem damnare? Imo, & quidem soli. Hinc quia illud Sanhedrin tantum Hierosolymis fuit congregatum, Lucas ait Prophetam non perire extra Hierosolymam.

11. Majus Sanhedrin, quod constabat Viris xxiiij. fuit congregatum in omnibus locis, in quibus plures erant familiæ quàm 120; & judiciis capitalibus, aliisque negotiis aliquo respectu magni momenti dijudicandis præerat. An hic numerus hujus Sanhedrin est determinatus in S. Scriptura? Non.

12. Minimum Synedrium trium virorum erat in omnibus locis, ubi pauciores erant familiæ quàm 120. & in aliis locis tantum rebus leviculis dijudicandis præerat: scil. judicabat de debitis pecuniariis, de furtis, rapinis, de restitutione dupli, quadrupli, &c. *Vide supra dissert. 46.*

3. R. De peste. Rabbinor. promor. pæn. 3. An non sit superstitiosum tempore pestis insolentes characteres, & mira nomina Angelorum, pestilentia quasi præpositorum, ædibus, cubiculis & hypocaultis inscribere? A.

14. Judæi circa titulum Rabbi sunt ambitiosissimi, eumque muneribus potius ac favore quàm doctrinæ merito consequuntur. An Iudæi Hispani habeant sufficientes causas, quare nolint doctos promovere titulis Raf, Rabbi, Morenu, sicuti Judæi Germani facere solent? Non.

14. Privilegia, quæ Rabbinis supra alios Iudæos conceduntur, non sunt omnia legitima; scil. 1. Quod sint immunes ab oneribus & contributionibus publicis. 2. Quod alii Iudæi non audeant merces suas in foro vendere, antequam Rabbinus suas vendiderit. 3. Quod Rabbino prius jus dicatur, etiamsi alii diutius coram Iudicibus expectarint.

16. Adulteri & homicidæ inter Iudæos multo gravius ecclesiasticè puniuntur quàm inter Christianos.

17. Iudæi circa juramenta sunt nimis superstitiosi. An necesse sit manum in arcam immittere, ibique super librum Legis ponere, & tum jurare? Non.

18. An benè probetur jurandum esse apprehensione rei alicujus sanctæ, quia Gen. 24. 2. Elieser manum suam posuit sub femur Abrahami? Non. An ille Elieser propriè manum admoverit Circumcisioni? Nugæ. An necesse sit jurantem stare? Non. An juramentum debeat fieri coram parte adversa,

adversâ? Non est necesse. Vide Synag. Buxtorfii capp. 45. 46. 47. 48.

19. Ritus vivendi Iudaici sunt triplices. 1. Quidam sunt fundati in lege Moſis, vel Rabbinî putant eos eſſe fundatos in eâ. 2. Alii ritus eliciuntur ex Lege orali & constitutione antiquorum Rabbinorum. 3. Sunt ritus novelli recentiorum Rabbinorum. Duo priora rituum genera ſunt quaſi eſſentialia, & communi conſenſu recepta, atque ab omnibus obſervanda. Sed tertium genus variat. Quare recentiores tertium rituum genus excogitarunt? Propter duas cauſas. 1. Ut lex Divina tanto certius obſervaretur; ideo, ex. gr. ad Sabbathum addiderunt Sabbathulum. 2. Ut Iudæi melius ab aliis populis diſcernerentur.

20. Intolerandum eſt quod Iudæi Chriſtianos vocent 1. גוים *gentes*. 2. גזרים *Edomæos*. 3. חרשים *hereticos*. 4. אפיקורוסין *Epicuræos*. 5. כופרים *Negantes, infideles*. 6. אחרים *alios*, h. e. res abominandas: ſic porcus, quaſi res abominanda, vocatur אחר *res alia*. 7. בשר ודם *carnem & ſanguinem*. 8. ערלאין *preputiatis*. 9. כלבים *canes*. 10. חותיים *Chutæos*. 11. עמונים ומואבים *Ammonitas & Moabitas*. 12. עובדי אלילים *Cultores idolorum*. 13. עורים *Cæcos*. 14. טמאים *Impuros*.

CAPUT XLVII.

ſect. 1. **U**bi Pontifex conſulebat Vrim & Thummim? In Sancto Sanctorum. Vnde Vrim (*ignes, lucēs*) & Thummim (*perfectiones, integritates*) nomen habent? Ab effectu, quia illuminabant conſulentes in rebus dubiis. 1. H. De Vrim & Thummim.

2. Vtrum Vrim & Thummim denotent nomen Iehova cum certis quibuſdam ejus per alia Nomina Divina expoſitionibus; an verò duodecim gemmas cum inſcriptis duodecim nominibus filiorum Iſraelis? Poſterius videtur affirmandum.

3. Quis conſulebat Deum per Vrim & Thummim? Rex, vel perſona aliqua publica in eminente dignitate conſtituta, ne authoritas Divini oraculi evileſceret. Per quem conſulebat? Tantum per ſumum Pontificem? Ob quæ negotia? Non ob rem particularem, ſed ob negotium publicum totius populi. Quomodo hoc oraculum rogabatur? Pontifex ſtabat facie ſua verſus Arcam converſa, & conſulens poſt eum, facie ad tergum Pontificis obverſa, rogabatque voce ſubmiſſa, ex. gr. Ascendam ne? &c.

4. Utrum Pontifex reſponſa acceperit per vocem ex Pectorali editam; an verò per Lapides pectoralis & literas illic inſcriptas? Poſterius communiter defenditur.

5. An Urim & Thummim fuerint sub Templo secundo? Non. An non sub Templo secundo Pontifex etiam fuerit indutus Pectorali, in quo erant duodecim gemmæ cum inscriptis nominibus filiorum Israelis? Imo, sed non dabantur responsa, sicuti sub Templo primo. An possint dari rationes quare Deus Israelitis hoc extraordinarium in rebus dubiis se consulendi medium concesserit? Imo. *Vide Exercit. Buxtorfii de Urim & Thummim.*

2. M.
De pæ-
nis Ca-
pital.

6. Quatuor apud Judæos fuerunt supplicia capitalia ordinaria; lapidatio, combustio, decollatio & strangulatio. Lapidatio erat poena omnium gravissima, & sic deinceps.

7. Cæremoniæ adhibitæ in suppliciis capit. sunt seqq. 1. Iudices utebantur deliberatione. 2. Rei collocabantur in loco eminentiori coram Iudicibus. 3. Iudices & testes imponebant manus suas capitibus damnatorum. 4. Præco præibat, & causam supplicii populo indicabat. 5. Damnatus confitebatur peccata sua. 6. Amarum potus dabatur damnato, ut mens alienaretur. 7. Omnia instrumenta, quibus Rei occidebantur, comburebantur. 8. Extra urbem fiebant hæc supplicia, &c.

8. Lapidandus dejiciebatur ex loco altiori ab uno testium, deinde alter testium projiciebat lapidem in ipsum; si moreretur, satisfactum erat legi lapidationis; si verò non, totus Israel eum lapidabat. Hoc probant ex *Deut. 17. 7.* Lapidati aliquando etiam suspendebantur. Sepeliebantur in peculiaribus sepulchris, sed non lugebantur.

9. Antequam Rei comburebantur, prius ferè usque ad mortem strangulabantur; quod fiebat per infusionem metalli liquefacti in os comburendi. Decollatio fiebat vel gladio, vel securi.

10. Quando in V.T. nulla poena determinatur, tum Iudæi intelligunt strangulationem, h. e. minimam poenam: ex. gr. *Levit. 20. 10. Omnino morte plectitor adulter & adultera.* Atqui *Joh. 8. 5.* de muliere in adulterio deprehensâ dicitur, *In lege nobis precepit Moses ut tales lapidentur.* Sed illa mulier videtur fuisse viro desponsata, cujus poena fuit lapidatio. An ergò poena desponsatarum fuit major quàm adulterarum? Imo. *Vide supra dissert. 47.*

3. C.
De Re-
sur-
rect.
&c.

11. An homines, licet sint sepulti nudi, in resurrectione mortuorum sint resurrecturi vestiti? Et an qui vestiti sepulti sunt, resurrecturi sint iisdem vestibus quibus sepulti fuerunt, uti volunt Iudæi? Nugatoriæ quæstiones, ut & illa quâ quærunt: An pii vestibus albis, & impii vestibus nigris sint resurrecturi?

12. An sepulti in Palæstina omnium primi resurgent? Neg. c. Jud. Quan-

Quantam differentiam temporis constituunt Judæi? Momenti solummodo.

13. Quare Patriarchæ desiderarint sepeliri in Palæstina. Ut ostenderent fidem suam, quam promissionibus divinis haberent, de terrâ illâ suis suoque semini aliquando futurâ: non ut primi inde resurgerent, uti volunt Judæi.

14. An creatio hominis primò in terrâ Sanctâ facta sit? Infelicitèr hoc probat R. Jacob Ben Habib. Et posito quod ita; inde tamen non potest probari homines inde primò esse resurrecturos.

15. An Elias omnium primus suscitabitur, ut instantem resurrectionem annunciet? Neg. Et an hoc probetur ex *Mal. 4. 5. Ecce ego mitto vobis Eliam Prophetam &c.*? Non.

16. Utrum Eliæ corpus igne ætheris fuerit consumtum, secundùm Kimchi; an verò in Paradyso terrestri vivat, uti statuit Menasse? Negatur utr. An terrestris Paradyfus adhuc extet? Non videtur.

17. An primus adventus Messia, resurrectio & ultimum judicium incident in idem ferè tempus? Neg. c. Menassen.

18. An Deus post singulos sex mille annos mundum renovaturus sit, usque quo steterit quadraginta novem annorum millia; & tum, quasi in suo Iubilæo, omnia in nihilum sit redacturus, uti volunt Kabbalistæ? Neg. *Vi- de Hoornbeek c. Jud. l. 8. c. 5. & 6.*

19. Quid denotat Sabbathum *δευτερόπρωτον* secundo primum, sive alterum primum, *Luc. 6. 1.*? Denotat septimum diem in festo Paschatis: nam primus dies festi Paschatis erat sacer, uti etiam septimus, *Num. 28. 18. 25.* Judæi hodierni faciunt etiam octavum diem sacrum. Quare ergò vocatur secundo primum? Vocatur sabbathum secundum, quia erat secundum respectu Paschatis; sed primum respectu septem Sabbathorum, quæ erant numeranda usque ad Pentecosten *Levit. 23. 15.*

20. An liceat lugere defunctorum mortem? Aff. An ita sicuti Judæi? 940. Non. Reges Judæorum non solebant egredi post mortui funus. David quidem (2. Sam. 3. 31.) post Abneri funus exivit, sed hoc fuit extraordinarium, ut ostenderet Abnerum se invito esse occisum.

CAPUT XLVIII.

Secl. 1. **A**N urna Mannæ fuerit etiam in Templo secundo? Non. Utrum Manna denotet idem quod *מן* quid interrogativè; an verò idem quod *מן* *cibus preparatus à* *מן*? Aff. post.

2. Utrum Manna in deserto fuerit res naturalis; an verò miraculosa?

Miraculosa. Non sequitur, Manna medicinale in multis convenit cum Manna in deserto; ergò fuit res naturalis.

3. An Israelitæ sub Manna gustarint omnes species ciborum & eduliorum quæcunque voluerint, uti asserunt Iudæi? Non videtur. An Manna fuerit sexaginta cubitorum altitudinis, uti scribit Talmud? Non. Quomodo Manna, servatum ad mane, dicatur primò produxisse vermes, & deinde putruisse, cum putredo præcedat, et ex eâ vermes generentur? Quia primò visus sensu deprehenderunt vermes, postea sensu olfactûs fœtorem.

4. An de liquefacto Manna integri rivi & torrentes in agris defluerint? Fabula. Quomodo Moses mandaverit Aharoni, ut urnam Mannæ reponeret coram Arca; & quomodo Aharon eam illuc dicatur reposuisse, cum eo tempore nec Arca, nec Tabernaculum extructum fuerit? Hic est prolepsis sive anticipatio.

5. Quando Israelitæ inceperint Manna edere? Die 15. mensis secundi (Aprilis) ex quo egressi sunt ex Ægypto. Quandiu comederint illud? Circiter quadraginta annos. Vide Exercit. Buxtorfii de Manna.

2. M. De pœnis non capit. 6. Pœnæ inter Judæos civiles, non capitales, fuerunt quinque. Prima incarcerationio. Secunda restitutio Exod. 22. quæ fuit quadruplex. 1. Secundum idem. 2. Secundum æquale. 3. Secundum possibile. 4. Restitutio abundans. Tertia fuit Talio, Deut. 19. 21. Exod. 21. quæ fuit identitatis, ut oculus pro oculo, pes pro pede, &c. vel similitudinis, h. e. pretium oculi pro oculo, &c. An lex præcisè & semper intelligat talionem identitatis? Non. Nam sæpè non potuit habere locum: privatus enim dentibus, eiciens dentes, non potuit iterum privari dentibus. De quali talione Iudæi verba Moïsis intelligunt? de talione similitudinis.

7. Quarta pœna fuit exilium ad asyla. An præter 6. urbes exilii à Moïse & Iosua institutas, etiam 42. urbes Levitarum fuerint asyla? Imo. An semper? Non. An cornua altaris etiam fuerint asylum, 1. Reg. 1. 51.? Aliquando. An totum altare? Non, sed tantum superior ejus pars. Pro quibus? Pro Sacerdotibus ibi ministrantibus. An etiam altare pro voluntariis homicidis fuerit azylum? Nunquam. An etiam suburbia sex urbium fuerint asyla? Imo.

8. An templa, cœmeteria, cœnobia Pontificiorum, item ædes Episcoporum & Deus impanatus sint jure Divino, vel jure legitimo humano iusta asyla? Non. An item urbes vel pagi quorundam Magnatum pro furibus vel homicidis jure asylorum gaudere debeant? Minimè.

9. An totus mundus jam sub N. T. debeat esse asylum pro homicidis
invo-

involuntariis? Imo. An ullibi in toto mundo debeat esse asylum pro voluntariis & furibus Non.

10. An involuntarius homicida sub V. T. tenebatur fugere ad asylum si læsus non statim moreretur? Non. Quis fuit vindex sanguinis? Hæres. An vindex sanguinis tenebatur vi præcepti divini homicidam involuntarium occidere, quando eum inveniebat extra asyla? Sic volunt Judæi; sed nos credimus fuisse arbitrarium. An etiam aliis licitum fuerit talem homicidam occidere? Sic placet Iudæis, sed non videtur.

11. An commoratio homicidarum in asyis usque ad mortem Summi Pontificis denotabat nostram liberationem à peccatis per mortem Salvatoris nostri? Imo. *Vide suprâ dissert. 48.*

12. Expiatio peccatorum, quam Judæi ajunt consistere in propria morte temporali, est miserrima. An possint parentes hæreditatem, ex. gr. à filio immorigero ad filium obedientem transferre, & an aliquis possit tanquam testis tali testamento subscribere? Imo.

13. An necesse sit mortuum lugere & deflere per septem dies exemplo Iosephi? Neg. Non est necesse, 1. oculos & os mortui claudere. 2. Vultum tegere; adeo ut nullus amplius illum audeat adspicere. 3. Candelam ceream ad caput ejus ponere. 4. Pollicem in manu incurvare, & fimbriis ligare, ut nomen Dei ייׁ exprimat. 5. Digitos & manus extendere ad innuendum illum defunctum deferere mundum.

14. (6.) Non est necesse abluere cadaver aquâ calidâ, & ovum cum vino permiscere, eoque caput illinere. Ubi hæc ablutio & inunctio fieri solent? Vel domi antequam effertur, vel in cœmeterio in quâdam ædiculâ. Quare abluunt? Ut mortuus esset purus quando peccatorum ratio reddenda erit. 7. Omnia corporis foramina obstruere.

15. (8.) Non est necesse albam illam lineam tunicam induere, quam cum viveret expiationis die induere solebat. An licitum fuerit Regem alio vestimento quàm albo sepelire? Neg. 9. Quod mortui inimicus teneatur ad cadaver accedere, & prehensio alterutro pedis pollice delicti veniam petere. 10. Testamini illum, quando ædibus effertur, conjicere, ad denotandum omnem tristitiam cum illo debere domo excedere. 11. Quod proximi amici primam terram aggerere debeant.

16. (12.) Non est necesse post sepulturam magno cum ululatu & gemitu domum repetere, & inter eundem gramen cum terrâ evellere, ac post tergum projicere ad denotandam resurrectionem mortuorum. 13. Humi postea in synagoga federe, de loco in locum subsilire, & septies vel novies sedem mutare. An liceat sepulchrum pridie facere, & duo feretra,

in

3. R.
De æ-
grotis,
mortu-
or. se-
pultu-
râ &
luctu.

in quibus sunt cadavera, super se invicem collocare, etiamsi inferiori non sit imposita terra sex palmorum? Imo.

17. An proximi amici per septem dies teneantur humi nudis pedibus federe, ab omni carne & vino se abstinere, per 30. dies squalidas vestes gerere, easque non lavare? Non. Ob quot personas quis obligatur ad luctus solemnitates præstandas? Ob septem; ob patrem, matrem, filium, filiam, fratrem, sororem, & uxorem. An Ecclesia Judaica pro defunctis orans benè faciat? Non. An necesse sit, elato mortuo, ad caput lecti per septem dies accendere lampadem propter animam, quæ illuc revertitur? Non.

18. Quare Iudæi omnem aquam ex ædibus effundant? Quia credunt Angelum mortis, qui hominem interfecit, cultrum suum aquâ, quæ domi est, abluisse. Nugantur Iudæi statuentes dari peculiarem angelum mortis. An mortui omnia sciant quæ in hoc mundo eveniunt? Neg. c. Iud. An post sepulturam angelus mortis sedeat super sepulchro, animam demortui iterum in corpus intrudat, illudque in pedes erigat, & corpus catenâ ferreâ & igneâ duobus ictibus percutiat, &c.? Neg. *Vide Synag. Buxt. cap. 49.*

4. 7. 19. An necesse sit sub N. T. vestes lacerare, uti hodierni Iudæi faciunt? Non. Vnde origo lacerandi vestes nata est? A Iacobo, qui cum Iosephum à ferâ discerptum esse existimaret, primus vestimenta sua rupisse legitur, *Gen. 37. 34.* An Iosephi cadaver fumo tostum in aquis Nili sit tam diu asservatum, donec Israelitæ ex Ægypto egressi sunt? Fabula.

960. 20. An non fuerit crudeliter actum, mortuo Iudæorum Rege, etiam omnes equos enervare? Imo. Quare pedes defunctorum Iudæorum & Christianorum præferuntur? Ut contrario modo ex mundo exirent quo in eum ingressi sunt: nam capite ut plurimum veniunt in mundum.

CAPUT XLIX.

1. H. *De Petra in deserto.* Sect 1. **A**N fuerit eadem petra in deserto *פס Sin*, *Exod. 17. 1.* cum eâ quæ dicitur fuisse in *פס Tzin*, *Num. 20. 1.*? Non. Prior petra est percussa in Horeb cum essent in Rephidim, altera in Kadesch. Prior fuit percussa anno primo exitûs ex Ægypto, posterior anno quadragesimo. 3. Prior vocatur *פס Tzur*, & posterior *פס Selah*. 4. Prior semel fuit percussa, posterior bis.

2. An quia *Exod. 17. 5.* habetur *והכית בצור* Et percuties in petram illam, benè concludatur baculum Moïsis fuisse ex Saphiro vel Adamante, lapide durissimo, habente vim incidendi & penetrandi petram? Neg.

3. An ille baculus habuerit singularem virtutem miracula operandi propter

propter inscriptum nomen Iehovah? Non.

4. An Kadesch in deserto *קדש* *Tzin* Num. 20. 1. sit idem cum Kadesch Barneah, unde missi sunt exploratores? Non.

5. Quodnam fuerit in specie peccatum Mosis & Aharonis propter quod ipsis Num. 20. 12. denuntiatur fuit, illos non esse ingressuros, nec introducturos Israelitas in terram Canaan? In genere fuit quidem infidelitas, sed Scriptura in particulari non explicat quâ in re, quo in dicto aut facto ea infidelitas fuerit sita. *Vide exercit. Buxtorfi de Petra.*

6. Flagellatio fit vel *virgis*, vel *flagellis*. Extra fines terræ Canaan etiam *2. M. fustigatio*, quæ fiebat baculis, fuit usitata. Præter has fuit alia gravior, quæ *De Flagellat.* fiebat Scorpionibus *1. Reg. 12. 11.*

7. Utrum flagellatio fuerit poena merè civilis; an verò etiam quodammodo Ecclesiastica? Etiam quodammodo ecclesiastica. Utrum lex *Deut. 25. 2. 3.* exigat 40 plagas; an verò tantum 39? Lex exigit 40. Iudæi sæpè solent aliquid addere ad textum, vel aliquid in eâ mutare. Addunt sabbathulum, interdunt bibere cum Christianis, & nimis curiosè inquirunt fermentum.

8. Quare Iudæi tantum 39 plagas infligant *2. Cor. 11. 24.*? Non misericordiæ ergò; neque quia putant legem tantum exigere plagas 39. sed quia utuntur flagello tribus loris constante, quo tredecim plagas infligunt; & singulas plagas pro tribus ictibus propter tria lora supputant.

9. Quomodo tredecim ictus, & quidem triplices numerant? Citant versum *38. Psalmi 78.* in quo tredecim occurrunt voces Hebraicæ.

10. Utrum vestes flagellando exuebantur; an verò rumpebantur? Rumpebantur, *Act. 16. 22.* Non stantes sed prostrati in terrâ flagellabantur.

11. An Flagellandus secundum legem Dei liber evadere debuerit, si se fimo aut obsceno liquore conspurcasset, antequam 40 plagas passus esset? Non. An secundum statuta Rabbiorum? Imo. *Vide suprâ dissert. 49.*

12. An resuscitati cibo & potu sint usuri, generationique prolis operam daturi? Neg. c. Menassen. An hæc benè probentur ex exemplis resuscitatorum ab Elia, Eliseo, &c? Vel ex *Jes. 65. 21. Et edificabunt domos, &c.* aut ex *cap. 66. 10. Latamini cum Ierusalaim, &c?* Neg. Utrum beatitudo piorum post resurrectionem sit futura in terra & terrestri; an verò in cælo cælestis? Neg. pr. aff. post. c. Menassen. An, postquam pii longo tempore post resurrectionum hîc vixerunt, in cælum, vel paradysum, apud Henochum, vel Eliam tandem sint rapiendi? Neg. *3. C. De Extremis.*

13. An beati post resurrectionem sint adhuc peccaturi? Neg. An hoc non benè probetur ex libero arbitrio, quod beati tum temporis habebunt? Non. An item sint morituri? Neg. M m m 14. An

14. An animæ separatæ sint in paradyso primorum parentum? Neg.

15. An infernus sit in centro terræ? Nescimus. An sint septem loca inferni, quia infernus septem nominibus hebraicis in V. T. indigitatur? Non. An David, deplorans infaustum interitum Absolonis filii sui, octies iteraverit *וַיִּבֶן מִיִּלִּי* *mi fili*, ut eum è septem locis inferni ereptum, & in paradyfū translatum cuperet? Neg. An infernus habeat quatuor portas? Nescimus.

16. An intermedii, qui nec summè impii, nec summè pii fuerunt, tandem post passas pœnas infernales sint ex inferno liberandi? Neg. Vel, An quidam in inferno diù, quidam non adeo diu, & quidam in æternum sint mansuri? Qui semel venerit in infernum, nunquam inde liberabitur. Vel, An omnes, qui descenderunt in gehennam, inde iterum liberabuntur, exceptis tribus, 1. Adulteris. 2. Qui pudore afficiunt socios suos publicè. 3. Qui appellant socios suos cognomine malo aut turpi, uti habetur in Talmude, Tract. baba metzia, fol. 58. b. 4. Neg.

17. Vel, An damnati mansuri sint tantum per 12 menses in inferno, sex menses ut puniantur frigore, & totidem menses ut puniantur igne? Neg.

18. An animæ impiorum per cruciatus infernales sint annihilandæ, uti vult Maimon? Neg. An diaboli & spiritus mali in resurrectione non sint annihilandi? Neg. Vide Hoornbeeck c. Iud. l. 8. c. 7.

4. 7. 19. Cherem est *destructivum* vel *usuale*; Destructivum fuit in honorem Dei destruendum; adeo ut nullam ex eâ utilitatem percipere licitum fuerit: Levit. 27. 29. *Omnis bestia devota, quæ devovetur ab homine, ne redimitor: omnino morte afficitor.* Usuale cherem fuit destinatum ad usum sacrum, & nunquam redibat ad dominum priorem: Lev. 27. 28. *Omnis res devota sancta sanctarum est Jehovæ.* Tremellius & Junius in notis addunt: *Est sanctissima, q. d. nunquam ad illum qui devovit eam, aut ad alium ullâ ratione redito; sed penes sacerdotes in perpetuum maneto.*

980. 20. Utrum Achan Ios. 7. commiserit anathema destructivum; an verò usuale? Vtrumque. Argentum, aurum, & instrumenta ærea aut ferrea erant res sancta Jehovæ, & in thesaurum Jehovæ deferenda Ios. 6. 19. sed Achan furando 200. siclos argenti, & ligulam auream 50. siclorum, cap. 7. v. 21. commisit anathema usuale; sed furando togam Babylonicam commisit destructivum: nam toga illa unâ cum totâ urbe in honorem Dei erat destruenda: sed Achan voluit illam togam in proprium suum usum convertere. Utrum peccatum Achanis consistat in eo quod res sacras, vel destruendas, vel in thesaurum Dei deferendas sibi furatus fuerit; an verò in omissione, quod togam actualitèr non destruxerit? Aff. pr. neg. post. Nam Achan in particulari non magis tenebatur togam illam comburere, quàm quivis alius:

alius : sed debuisset eam relinquere, ut cum totâ urbe in honorem Dei comburi potuisset.

CAPUT L.

sect 1. **Q**uomodo populus Num. 21. 5. in murmuratione dicat, Neque ^{1. H.} *est nobis hic panis, neque aqua,* cum Manna de cœlo, & aquam ^{De} *è Petra copiosam haberent?* Volunt indicare se hæc tantum per miracu- ^{Ser-} *lum accipere, & non naturaliter ex terra.* ^{pente} *aneo.*

2. Quare Deus Israelitas ob hanc murmurationem per Serpentes puniverit? Causa latet. Vtrum Serpentes fuerint naturales; an verò miraculosi? Nescimus.

3. Quare Deus pro remedio serpentem, eumque aspiciendum, adhibere voluerit, & non aliud aliquod animal? Vt miraculum esset tanto illustrius: nam cuius aspectus aliàs solet nocere (ex. gr. aspectus canis rabidi à quo quis morsus est) hîc remedium præbet.

4. Cur Moses serpentem æneum fecerit, cum Deus simpliciter dixerit, *Fac tibi serpentem urentem,* sine expressione materiæ? Ob similitudinem, quia serpentes igniti sunt rubicundi instar æris vel cupri.

5. Quid de isto serpente à Mose erecto tandem sit factum? Hiskias contrivit eum, 2. Reg. 18. 4. Quare? Quia Israelitæ suffiebant ei. Ergò ille serpens, qui ostenditur à Mediolanis in templo S. Ambrosii non est ille, quem Moses fecerat. *Vide Exercit. Buxt. de Serpente aneo.*

6. An sub V. & olim sub N. T. fuerint personæ Ecclesiasticæ, destina- ^{2. M.} *tæ negotiis Ecclesiasticis, & distinctæ à Politicis? Aff. Vide Deut. 17. 12. De* ^{2. M.} *2 Chron. 19. 8. 11. Jerem. 26. 8. 16. Matt. 21. 23. & cap. 26. 3. Act. 20. per-* ^{son. et} *28. 1. Cor. 12. 28. Heb. 13. 17.* ^{panis}

7. An sub N. T. etiam debeant esse personæ Ecclesiasticæ, distinctæ à ^{Ec-} *Politicis, quibus cura animarum & regimen Ecclesiæ debent committi? Aff. cles.*

8. Non sequitur Regimen Ecclesiæ fuit penes Mosen, Davidem & Salomonem, Politicos; ergò sub N. T. etiam debet esse penes tales: nam illi etiam fuerunt Ecclesiastici, & quâ tales Ecclesiam gubernarunt. Samuel propheta (1. Sam. 7. 5.) dicitur *omnibus diebus vita sua populum iudicasse,* inde etiam non sequitur: ergò personæ Ecclesiasticæ debent iudicare populum: nam ille hoc fecit quâ politicus.

9. Tres fuerunt species censuræ Ecclesiasticæ inter Iudæos usitatae, 1. ^{וְנִי} *separatio simplex,* quando quis per 30. dies, vel diutius separabatur ab aliorum societate. Iudæi sæpè ob causas non satis graves quosdam hæc specie puniverunt, & sepulchris, intra 30. dies mortuorum, immeritò lapidem

grandem imposuerunt, quasi digni fuissent lapidatione.

10. Secunda species est *חֵרֶם* *cherem*, excommunicatio, ejectio ex Synagoga. Ita excommunicatus intrabat templum per viam ad sinistram, vel per aliam portam; dicebatur tamen *ἀποσυνάγωγος*.

11. Quid significat phrasis illa, sæpè in V. T. occurrens; *Exscindetur anima, vel exscindetur homo de medio populi sui*? 1. Non significat abbreviationem dierum. 2. Nec quod morietur sine liberis. 3. Nec quod morietur ante quinquagesimum annum. 4. Vel tertio die morbi sui. 5. Nec denotat annihilationem animæ. 6. Vel abbreviationem dierum respectu corporis, & privationem oblectationis divinæ post hanc vitam respectu animæ. 7. Vel capitale supplicium. Sed significat exjectionem ex Ecclesia in hâc vitâ, & post hanc vitam ejectionem è cœlo. An licitum sit cum tali excommunicato edere? Imo, sed non ita familiariter sicuti cum aliis fidelibus. Nec obstant huic assertioni verba Pauli I. Cor. 5. 11. *Cum ejusmodi ne edatis quidem.*

12. An excommunicatio possit autoritate divinâ probari? Imo. Vide *Jos. 6. Ezr. 10. 8. Nehem. 13. 25.*

13. Tertia species excommunicationis, & quidem gravissima, est *שִׁמְמָתָא* *Schammatha*, quæ adjunctam habet execrationem; estque vox simplex, descendens à *שָׁמַר* *excludere, separare, &c.* sed non composita ex *דָּו* *dominus* & *הָתָא* *venit.*

14. Non est novum quod disciplina Ecclesiastica in Ecclesia Christiana exerceatur: nam Judæi in Ecclesia Judaica sub V. & N. T. semper eandem exercuerunt. Vide *suprà disert. 50.*

15. An adventum Messiae antecedent decem portenta & mira signa? Non.

3. R.
De
ven-
tura
Ju-
daeor.
Mes-
sia.

16. Decem consolationes, quas Judæi decem illis portentis opponunt, sunt ridiculæ & nugatoriæ. Futurus Messias non celebrabit convivium, in quo mactabuntur. 1. Taurus horrendæ magnitudinis, 2. Leviathan. 3. Frœmella Leviathanis & Vacca. 4. Avis, *Bar Fuchne* vocata, cujus ovum quum è nido decidisset, trecentas proceras cedros casu suo dicitur prostravisse, & elisum sexaginta pagos inundasse. An in hoc convivio apponetur vinum, quod in paradyso à mundi creatione crevit? Nugæ.

17. An Taurus ille & Leviathan inter se pugnabunt? An Messias utrumque confodiet, & choream piis instituet? Neg. An futurus Messias uxorem ducet? An liberos procreabit? Neg.

18. Felicitas Judæorum, quam sibi tempore adventûs Messiae imaginantur, est explodenda. In quibus consistet ea felicitas? 1. Dominium in om-

in omnes gentes exercebunt, quæ ipsis ædes & urbes ædificabunt, agros colent, vineas plantabunt. 2. Ipsi pretiosis vestibus amicti ambulabunt instar sacerdotum unctorum. 3. Novus, purus & salubris aër aspirabit. 4. Terra erit maximoperè fertilis. 5. Arbores fructûs præstantissimos proferent. 6. Ubique erit pax, non tantùm inter homines, sed etiam inter feras. *Vide Synag. Buxtorfii cap. 50.*

19. An non oleat superstitionem Judaicam, quod funalia accendantur, & capita, etiam præcipuorum dominorum, detegantur, quando Pandectæ MSS. Romanorum Florentiæ à Monachis in causâ gravi proferuntur? Imo. 4. 7.

20. An mulier innocens, ob suspicionem adulterii bibens potum amarum, Num. 5. & sterilis, facta fuerit gravida masculo? Incertum. Vtrum facultas illi potui, scil. occidendi mulierem adulteram, fuerit naturalis; an verò miraculosa? Aff. post. Vbi mulier talem potum bibebat? Tantùm Hierosolymis coram Sanhedrin. An eadem horâ, quâ talis adultera moriebatur, etiam mortuus fuit adulter; & an eadem utrisque evenerunt, uti volunt Judæi? Vtrumque est incertum. 1000.

[חם וגשלים שבח לאל בורא שלם:]

LOCAS SCRIPTURÆ

Vindicata & quodammodo illustrata.

<i>Liber.</i>	<i>cap.</i>	<i>vers.</i>	<i>pag.</i>
Gen.	4.	26.	292.
	30.	11.	316.
	49.	10.	38.
	49.	26.	152.
Exod.	16.	36.	204.
Levit.	12.	29.	302.
	20.	2, 3.	297.
Num.	3.	39.	122.
	10.	26.	289.
	21.	29.	311.
	25.	3.	310.
Deut.	17.	16-21.	170. & seqq.
2 Sam.	2.	36.	194.
1 Reg.	11.	3.	172.
	11.	5.	312.
2 Reg.	1.	2.	313.
	6.	25.	204.
	17.	30.	298. & 300.
	17.	31.	299. & 302.
	19.	37.	301.
2 Chron.	4.	5.	
	concil. cum 1 Reg.		7. 26. 208.
Ies.	37.	38.	301.
Ezech.	8.	14.	303.
Amos	5.	26.	302.
Matt.	6.	24.	187.

<i>Liber.</i>	<i>cap.</i>	<i>vers.</i>	<i>pag.</i>
Matth.	10.	29.	199.
	11.	11.	116.
	16.	3.	130.
	16.	14.	130.
	16.	19.	116.
	17.	27.	201.
	19.	24.	123.
	23.	5.	118.
	26.	15.	189.
	26.	30.	262. 263.
Marc.	10.	23.	123.
	12.	42.	199.
	13.	35.	216.
	15.	1.	185.
	15.	25. concil.	cum Ioh. 216.
		19. 14.	
Luc.	3.	2.	184.
	7.	44.	262.
	16.	9.	187.
	21.	2.	199.
Ioh.	19.	14. concil.	cum Marc. 216.
		15. 25.	
1 Cor.	7.	18.	117.
	16.	22.	118.
2 Cor.	11.	24.	334.
2 Tim.	3.	8.	123.
Apoc.	6.	6.	206.

Rerum in hoc libro contentarum.

A.

A Ben Esra patria, scripta, etas,
&c. 125

Adrammelech nomen idoli: vide Idolū.
Annos quomodo Judæi ordinare & di-
gerere soleant. 219. & seq.

— Quo pacto incipere eos soleant. 221

Anni Judæorum quomodo ad æram
Christianorum reducantur. 219

De Apide Ægyptiorum idolo vide Idolū.

Apocryphi libri quā linguā conscripti. 21

Asyla apud Iudæos. 329

— Latior juris asylorum descriptio. 332. 333

— An cornua altaris præstiterint con-
fugientibus eò asylum. 330

— Iudicium de Asylis hodiernis. 331

— Quibusnam non necesse fuerit ca-
su innoxia cedis ad asyla confugere. 331

Astharoth quale idolum. 313

Azymorum confectio. 252

— An juxta exemplum Christi nobis
etiam azymis in S. Cœnâ utendum
sit. 254

B.

Baal-Zephon Utrum sit nomen urbis; an
verò idoli? 309

Baal-peor quale idolum fuerit & quo
ritu cultum. 310. 311

Baal-Zebub in Euang. Beël-Zebul.

Bath, mensura sacra.

314

207

C.

Cæremoniales leges omnes ad quinque
Capita referuntur. 249

— Abrogatae sunt. ibid

Chaldaica linguæ triplex olim diale-
ctus. 45

Cherem excommunicationis Iudaicæ
species. 341. 458.

Chomer genus mensuræ. 205

Chœnix, item mensuræ genus. 206

S. Cœna an durante adhuc convivio
Paschali à Christo instituta sit, an
verò eo peracto Christus iterum de
novo accubuerit. 261

Commentariorum Iudaicorum in S.
Scripturam quinque genera. III. &c.

— An magnam, vel aliquam utilita-
tem præstent. 113. & seq. fusè.

— Præcipui inter Iudæos Commen-
tatores quinam sint. 124

Concubinarum juxta leges Hebræorum
differentia à veris uxoribus. 172

Corus, genus mensuræ. 206

D.

Dagon Asdodæorum idolum; quæ ejus
forma fuerit & quo ritu cultum. 315. 316

Davidis Kimchii patria, scripta, etas
&c. 125

Decollatio inter supplicia Iudæorum:
contra quos reos potissimum isto pœ-
næ genere usi fuerint. 326

Drach-

Drachma quod nummi genus fuerit, & cuius valoris.	196	Figura Zizith, Mesusa, libri Estheræ, Phylacteriorum, &c.	119
E.		— Confirmationis matrimonii.	173
Ecclesiæ, iisque qui ei præsumt potestatem aliquam competere Ecclesiasticam: idque non solum in Iudaicâ Ecclesiâ, sed etiam sub libertate N. Test. 338. 339. ubi & Objectioni respondetur.		— Vestium Sacerdotalium.	180
Ecclesiastica poena apud Iudæos olim quotuplex.	339	— Siclorum.	192
Epha, mensura aridorum.	205	— Lucis Sabbathina.	225
Essæi, vel Esseni: vide Hessæi.		— Preparationis & coctionis azymorum.	252
Excommunicationis apud Iudæos tres species; quæ singulæ ordine explicantur. 339. & seq.		— Purgationis vasorum.	256
Excommunicatis an licuerit intrare templum.	341	— Tabernaculi.	264
Expiationis dies quo pacto, quibusque ritibus à Iudæis observari soleat.	282	— Vasorum Templi & Tabern.	269
— In quem finem à Deo institutus sit.	284	— Tabernaculorum.	277
Exscindi ex populo suo, quid significet.	341	— Virorum exeuntium ad radios lunares.	279
F.		— Latitiæ legis.	281
Festum tubarum.	221	— Purim.	285
— Noviluniorum, vide Novilun.		Flagellatio inter poenas non capitales apud Iudæos usitatissima: est non unius generis.	333
— Paschatis, vide Pasch.		— An sit poena merè civilis.	334
— Tabernaculorum, vide Tabernac.		— Quot plagas reo infligant Iudæi.	334-337.
— Pentecostes, vide Pentecoste.		— Quo modo & ordine Flagellatio peragi solita fuerit.	336
— שמחת תורה.	280	— In quales reos.	337
— Purim.	284	G.	
— Encœniorum.	285	Gad nomen idoli.	316
— De die Expiationis, vide Expiatio.		Galatinus notatus.	40
— De anno Sabbatico, vide Sabbatum.		Gerah quod nummi genus fuerit, & cuius valoris.	194
— De Iubilæis, vide Iubil.		Gomer, genus mensura.	204
		H.	
		Herodiani in Historiâ Euangelicâ quanam fuerint.	157
		Hessæi, ratio nominis.	137
		— Cur eorum nulla mentio occurrat in historia Euangelica.	138
		— Origo istius sectæ.	139
		— Pra-	

— <i>Præcipua eorum vitæ instituta.</i>		<i>Iter Sabbathi quot passuum sit.</i>	213
	140. &c.	— <i>Origoejus.</i>	ibid.
<i>Hin, mensuræ sacra nomen.</i>	207	<i>Intercalationes apud Iudæos usitate.</i>	259
	I.		
<i>Idololatria quo tempore primùm inceperit.</i>	291	<i>Jonathan Uzzielides.</i>	37.50
— <i>Ejus ad certas species & capita reductio.</i>	293	— <i>De ejus Paraphrasi.</i>	51
— <i>Nomina generalia idolorum in Script. S.</i>	292	<i>Josephus an fuerit Nasiræus.</i>	152
— <i>In specie de Molocho, de nomine, de formâ idoli, & quo ritu ipsi sacra facta fuerint.</i>	295. &c.	<i>Iubilæi appellatio & nomen unde.</i>	289
— <i>De Asimâ.</i>	299	— <i>Ratio supputandi.</i>	290
— <i>De Adrammelech sive Hanammelech.</i>	ibid.	— <i>In quibus rebus ejus observatio sita fuerit.</i>	290
— <i>De Nergal: quale idolum, & quo modo cultum fuerit.</i>	300.301	— <i>Causæ institutionis, & significatio.</i>	290
— <i>De Nisroch.</i>	301	<i>Iudæorum Regimen in quatuor ætates dispescitur.</i>	158. & seq.
— <i>De Succoth Benoth.</i>	302	— <i>Eorum Reges, vide Reges Iud.</i>	
— <i>De Kephan.</i>	303	<i>Iudicia publica præcipuè capitalia, in populo Iudaico, quibus ritibus & caerimoniis olim peracta sint.</i>	323
— <i>De Thammuz.</i>	ibid.		K.
— <i>De Teraphin: Etymon vocis. forma eorum, & ratio ea consulendi.</i>	305.306	<i>Kabus, genus mensuræ.</i>	204
— <i>De Apide, Ægyptiorum idolo, nonnullæ quæstiones moventur.</i>	307 &c.	<i>Keschita, genus nummi.</i>	195
			L.
— <i>De Baal-Zephon.</i>	309	<i>Lapidatio quo pacto peracta fuerit.</i>	325
— <i>De Baal-peor.</i>	310.311	— <i>Quibus reis id genus poenæ statutum.</i>	ibid.
— <i>De Camosch.</i>	311	<i>Lethech, mensura aridorum.</i>	205
— <i>De Ashtaroth.</i>	312.313	<i>Log mensura liquidorum.</i>	207
— <i>De Baal-Zebub.</i>	314	<i>Lotio pedum an communiter à Iudæis in conviviis usurpata.</i>	262
— <i>De Dagon Asdodæorum terriculo.</i>	315	<i>Lucernæ Sabbathinæ.</i>	225
— <i>De Gad.</i>	316		M.
<i>Ignis antiquitus apud Persas cultus, quo ritu.</i>	300.301	<i>Matrimonia apud Iudæos quibus adhibitis caerimoniis confirmari soleant.</i>	173
		<i>Mensium apud Iudæos ratio.</i>	217
		<i>Mensuræ Sacra aridorum. quid Kabus</i>	
		<i>204. Gomer ibid. Sea, Satum</i>	205.
		<i>Nnn</i>	Epha.

Epha. ibid. Lethech. ibid. Chomer.
 ibid. Corus. 206. Choenix. ibid.
 Mensuræ liquidorum. Log, 207. Hin.
 ibid. Bathus, ibid. Sextarius. 208
 Metreta. ibid.
 Mensuræ longitudinis, Digitus, palmus,
 Spithama, passus, Cubitus, Canna
 sive Calamus, Chebel sive Funicu-
 lus. 210. & seq.
 Mensuræ intervallorum, Stadium, Iter
 Sabbaticum, Miliare. 112. 113
 Mensurah quid. 119
 Mina, nummi genus. 197
 De Molocho, vide Idolum.
 Monachorum superioribus sæculis in-
 scitia & barbaries. 7
 — Convenientia cum phariseis. 130

N.

 Nasiræus differt à Nazareno. 149
 — A quibus rebus abstinere debuerit.
 150
 — Eorum vestitus. 151
 — Duum generum erant. 151
 — Quanto tempore votum Nasi-
 reatus duraverit. 151
 — Nasiræi longè differunt ab institu-
 tis Monachorum. 152
 Nergal nomen idoli: vide Idolum.
 Niddui excommunicationis apud Iu-
 daeos gradus primus. 339
 Nisroch nomen idoli, vide Idola.
 Noviluniorum festum an divina insti-
 tutionis. 245
 — Ob quas causas institutum. 246
 — Cur per biduum à Iudæis celebre-
 tur. 246
 — An à conjunctione lunæ; an vero ab
 apparitione ejus observatio suppu-

tanda sit: diversa ratio supputandæ
 veterum & recentium Iudæorum.
 246. 247
 — Quomodo apparitio novæ lunæ in
 Terra Sancta olim observata, &
 indicata fuerit. 246. 247
 — In quibus observatio hujus festi
 solita consistere fuerit? 248
 Nummi sacri, vide pecunia Sacra.

O.

 Onkelos quis fuerit. 43
 — De ejus Paraphrasi in Pentateu-
 chum quedam annotantur. 44

P.

 Paraphrasis Chaldaica per excellenti-
 am Targum appellatur. 33
 — Ejus adornandæ occasio. ibid.
 — An quæ hodie adhuc extat sit ea-
 dem cum Veteri illa & primâ, quæ
 mox à soluta Captivitate Babylon.
 composita est. 34. quando ea compe-
 sita. ibid & seqq.
 — Cur ejus apud Patres rara vel
 nulla mentio. 35
 — An extent Paraphrases in omnes
 V. T. libros. 35
 — Magnam & divinam iis tribuunt
 Iudæi auctoritatem. 36
 — Fabulæ ipsorum. 37
 — An earum aliquis usus. 38. 42
 — An corruptæ sint datâ operâ à Iu-
 daeis. 39. verum injuriâ temporis
 variis in locis corruptas esse. 40
 — Num primitus ab Authoribus fue-
 rint vocalibus & accentibus ornata.
 41
 — Paraphrasis Onkelosi, vide Onke-
 los.

- Targum Hierosolymitanum in Pentateuchum quo autore & quando compositum. 45
- Targumi tertii in Pentateuchum quis author, an Ionathan uzielides: 48. de ista Paraphrasi quaedam annotantur. 49
- Paraphrasis Ionathanis, vide Ionathan.
- Paraphrasis in quinque Megilloth, scil. in Estheram &c. 52
- In Psalmos, Proverbia & Iobum 51
- Paraphrases istas legendi & ritè intelligendi Methodus. 53
- Paschatis institutio. 251
- Ob quas causas. 258
- Ritus & ceremoniæ in ejus celebratione adhibitæ. 251
- An Christus ultimum pascha eodem die cum Iudæis celebraverit. 258. & seqq.
- Pecuniæ diversa nomina & appellationes in S. Litteris. 286
- De pecunia sacra, de Siclo. 188. erat is sacer, vel communis, utriusq; valor. 189. &c. ejus pondus, 193.
- Gerah, quod nummi genus fuerit, & cujus valoris. 194
- Quid Keschitah. 195. Drachma. 196 Mina. 197. Talentum. 198. quid λεπτόν, 199. Κοδράντης ibid. ἀσάριον 199. δραχμή. 200. δηνάριον. ib. δίδραχμον. 201. σατῆρ. ib.
- De nummis Iudaicis, quorum mentio apud Rabbinos. 201
- Pentecoste, quando ea incipiat, ratio supputandi apud Iudæos. 173
- Causæ institutionis istius festi. 274
- Ritus & ordo ejus celebrandi. 274
- Peruschim, vide Commentaria Rabbiorum.
- Pharisei unde sic appellati. 127
- Quando exorti. 128
- Olim eorum secta honorata fuit. 128
- Nomina non-nulla postea ludibrio ipsis imposita. 129
- Convenientia Monachorum cum phariseis. 130
- Præcipua eorum vivendi dogmata. 130
- Vitia præcipua, quibus Christi tempore notabantur. 132
- Philo notatus. 26
- Phylacteriorum descriptio. 120
- Pœnæ capitales apud Iudæos sunt quatuor omnino generum. 325. ubi & de singulis ordine agitur.
- Pœnarum non-capitalium enumeratio & descriptio. 328
- Pontifex Maximus an semper ex familiâ Aaronicâ electus fuerit. 177
- Penes quos jus eligendi fuerit. 177
- Ejus unctio. 178
- Vestes sacræ 179. & seq.
- Differentia summi pontificis à reliquo Sacerdotum genere 178. & seq.
- An plures unquam simul Pontifices fuerint? 185
- Præcepta Noachica quænam? 147
- Prophetarum vestitus peculiaris. 151
- Profelyti, etymologia vocis. 142
- Trium generum erant. 143
- Quibus ceremoniis initiari soleant. 144

144.145.	
An tempore Salomonis & Davidis facile admissi sint.	145
— Quibus privilegiis gavisi fuerint profelyi iustitia.	146
— Quâ conditione profelyti portæ si- ve inquilini admissi fuerint.	147
— Non permittebatur eis habitare Hierosolymis.	148
— Judæi non magno in pretio habebant profelytos.	149.
R.	
Rechabitarum Origo & peculiare vivendi institutum.	153
Regimen Judæorum in quatuor ætates dispescitur. 158. & seq.	
— An peccaverint Judæi Regem eligendo; & an ista forma Regiminis omni modo fuerit illegitima.	162
— Quo modo Judæorum Reges electi fuerint.	163
— Ad quænam attendi solitum fuerit in eligendo Rege.	165
— Inauguratio & unctio Regum.	165
— An fuerint soluti legibus.	166
— An judicari potuerint, & ad verbera damnari. 167. & seq.	
— Leges fundamentales Regni. 170. & seq.	
Rephan quale idolum, vide Idola.	
Restitutio in politiâ Judæorum frequenter usurpata: quatuor generum est.	328
S.	
Sabbathum à Judæis, ex Magistrorum suorum sententiâ, valde superstitione observatur; ejus rei varia exem-	

pla ex Misna 224. & seqq. & p. 241.242.	
— In deliciis eum diem, præ reliquis, transigunt.	236. &c.
— Qualia opera Lex divina isto die permittat.	240
— Quando Judæi Sabbathum suum incipiant.	244
— De anno Sabbathico, & quæ peculiatiter tum observanda fuerint.	287
— Cur eum Deus instituerit.	288
— Iter Sabbaticum.	213
— Lucæ Sabbathina.	225
Sacrificia non-nunquam etiam à gentilibus in Templo oblata.	146
Sadducæi unde ita appellati.	133
— Author istius sectæ.	134
— Eorum peculiaria dogmata.	135
— Differentia eorum à Samaritanis.	136
Samaritani quales; eorum origo & instituta.	55
— Gravissimum in Judæos odium.	56
— Pentateuchum solum agnoscebant: quare non & reliquos Sacr. libros.	57
— Pentateuchus Samarit. duplex.	58
— De litteris & dialecto ipsorum quædam annotata.	59
— An ipsorum Pentateuchus sit verus & authenticus Mosis Pentateuchus.	60
— Samar. Pentateuchi errores. 61.62	
Sanhedrin à quo institutum. 317.	
quinam ex Israelitis ad id collegium allekti fuerint. 319. ad quænam attendi solitum fuerit in iis qui eligendi erant.	

<p>di erant. 320. ritus confirmationis
eorum. 319. Sedes istius collegii, ubi.
318. Autoritas. 320
Schammatah excommunicationis apud
Iudeos supremus gradus. 343
— Etymon vocabuli. 344
Scbelomo Farchi. ejus patria, Scripta,
Autoritas, etas &c. 125
Scriba, quorum mentio in S. Litteris,
varii generis. 154
— An in histor. Evangelicâ distin-
gui debeant à νομικοῖς Legis-peri-
tis. 155
— Eorum origo. 155
— Ex quâ tribu potissimum fuerint. 156
— Eorum peculiaris habitus & vesti-
tus. 157
Sea, Satum; genus mensura. 205
Sectiones Legales quo ordine à Iudeis
legantur. 280
Septuagenarius numerus apud Iudeos
μυσηρικὸς δης. 11
Septuaginta Interpretes: an tot nume-
ro fuerint. 10
— Unde origo istius fabula. 13
— Quando versionem suam adorna-
rint. 14
— An auspiciis Ptolomæi ea sit pro-
curata. 14
— Quid Ptolomæum moverit. 15
— Nomina lxx. interpretum. 15
— An fuerint Synedrii Magni asses-
sores. 16
— De lxx. cellulis: exploditur ea
fabula. 16
— An spatium lxxij. dierum ea ador-
nata. 17
— An miraculoso adeò consensu, quo-</p> | <p>ad ipsa verba & accentus. ibid.
— Utrum totum V. T. transtulerint;
an verò solummodo Pentateuchum. 18
— An versio hæc sit infallibilis autho-
ritatis. 21
— Quo loco ea habita à veteris Ec-
clesiæ Patribus. 21. 22. à Iudeis
Hellenistis, Gentilibus, aliisque. 22
à Iudeis Hebraistis. 23. de jejuni-
o eâ de causâ indicto, & triduanis te-
nebris Iudeorum fabula. ibid.
— An tredecim loca in Ptolomæi gra-
tiam immutarint: enumerantur ea
loca. 24. 25
— An ex textu chaldaico facta sit
translatio. 26
— An ex textu Samaritano. 27
— An phrasis ejus versionis sit purè
Græca. 28
— Ejus errores, & discrepantia à
textu primigenio. 29. & seq. Cau-
sa, unde tam magna Varietas pro-
fluxerit. ibid.
— An integra adhuc extet. 32
— An solâ hæc versione Sp. S. in N.
T. usus sit. ibid.
Siclus, vide pecunia Sacra.
Stadium cujus longitudinis. 212
Strangulatio inter pœnas capitales ve-
terum Hebræorum: erga quæ facino-
ra potissimum statuta fuerit. 327
Supplicia capitalia quibus ritibus apud
Iudeos olim peracta. 323. 324
— Quatuor omnino generum erant
& singulorum descriptio. 325. &
seqq.
Synedrium Magnum, vide Sanhedrin.
Nnn 3 Sy-</p> |
|---|--|

Synedrium xxiiij. virorum.	321
Synedrium triumvirale.	322
Syriaca Versio, vide Versio Syr.	
Syrorum lingua quomodo aliter appel- letur.	69
T.	
Tabernaculi structura. 164. & seqq.	
— Ejus vasa & instrumenta.	269
	& seq.
Tabernaculorum festum quando à Iu- dæis fuerit celebrandum.	275
— Cur illud Deus instituerit.	276
— Narrantur ritus & cæremonia Iudæorum in eo celebrando.	277. & c.
Talentum, cujus valoris.	198
Talionis lex quo pacto à Iudæis explica- ri ac servari soleat.	329
Talmud constat Misna & Gemarâ.	84
— Est vel Hierosolymitanum, vel Babylonicum.	85
— Ejus divisio in varias partes Tra- ctatus & Capita.	86
— Ejus Autores.	87
— Ejus dialectus.	88
— Est divinæ apud Iudæos autori- tatis.	89
— Continet multa blasphemia in Deum.	91
— Præsertim in J. Christum.	92
— Scatet fabulis.	94
— Origo & causa tot fabularum.	95 & c.
— Sæpè tamen sub fabularum in- volucris res aliæ docentur; suntque eæ nihil aliud nisi Parabola, quarum usus apud Veteres Hebræos frequens.	99. & c.
— An Thalmud abolendum: Histo- ria litis super hac re mota inter Reu- chlinum & Pfeffercornum, Christia-	

na professi onis Iudæum.	105. 106
— Variæ editiones Thalmudis.	109
Targum, vide Paraphrasis Chald.	
Temporis distinctio apud Iudæos qua- nam sit; & quæ apud eos ratio dici, horarum, mensium, anni & c.	214. & seq.

Teraphim, vide Idola.	
Thammuz quale idolum & quo ritu cultum: vide Idola.	
תורה non semper stricte pentateuchum, sed sæpè totum V. T. apud Rabbinos notat.	19

V.

Versiones S. Scr. faciendas esse in linguas vulgares, tum pluribus argumentis tum Patrum in exemplo Veteri Ec- clesiæ, probatur.	71
Versio Belgica Vetus unde translata.	71
— Variæ ejus editiones.	72
— Plurimi in eâ errores.	73. 74
— Novæ adornandæ necessitas.	73
— Diluuntur cavillationes Adversar. criminantium nos hoc pacto probe- ne placito quotidie immutari S. Scr. & Novam identidem Bibliam po- pulo supponere; vel olim saltem in antiq. vers. nos non habuisse veram Script. Et defenditur Institutum no- strum ex praxi ipsorum pontificior.	75. & c.
— Esse eam, præ multis aliis versio- bus, correctissimam.	77
— Ejus Historia narratur Tempus quo cepta & absoluta sit. Nomina In- terpretum & Revisorum. Leges ip- sis in adornando opere à Synodo præ- scriptæ.	79. & seqq.

I N D E X.

<i>Versio Germanica Lutheri diversis scatet vitiis.</i> 73 <i>Versio Græca lxx. Interpretum, vide Septuaginta Interpr.</i> <i>Versio Syriaca Vet. Test. duplex.</i> 63 — <i>Quando ea composita, & quo autore.</i> 64 — <i>An magni pretii sit, ejus nonnulli errores.</i> 65 <i>Versio Syriaca N. Test. quo autore & quando facta.</i> 66 — <i>Ejus variæ editiones.</i> 67 — <i>An magni pretii habenda.</i> 68 — <i>Ejus translationes in Latinam linguam.</i> 69 <i>Versio Vulgata, &c.</i> 1 — <i>Quare sic appellata.</i> <i>ibid.</i> — <i>Quis ejus author: an Hieronymus.</i> 2. & seq.	— <i>Ejus authoritas: an habenda sit pro authenticâ, 4. decretum Concilii Tridentini eâ de re. 5. Causa talis decreti.</i> 7 — <i>Multis scatet mendis. 3. 7. Causæ unde illæ profluxerint.</i> 9 <i>Vestēs Sacerdotales describuntur.</i> 180 & seq. <i>De Vitulo Aharonis non-nullas quæstiones vide 308. 309.</i> <i>Urim & Thummim quid propriè fuerint.</i> 164 — <i>Modus Deum per ea consulendi.</i> 163 <i>Ustio inter pœnas Judæorum capitales: quomodo peracta & in quos reos.</i> 326 Z. <i>Zizith descriptio.</i> 119
--	--

Errata corrigenda.

<i>Pag. 16. lin. 6. à fin. lege non pro nos.</i> 27. l. 15. leg. <i>ἀδούς.</i> 55. l. 3. <i>obstrinxissent.</i> l. ult. leg. <i>bestia pro hostia.</i> 68. l. 17. post <i>foret</i>, adde <i>Platonis Aristotelis que elegantiam imitari, quam</i> 96. l. 29. leg. <i>suffecerint</i>	<i>Pag. 163. l. 3. leg. qua.</i> 226. l. 6. leg. <i>viri.</i> 227. l. 13. leg. <i>viam.</i> 235. l. 27. bis dele <i>cum.</i> 321. l. 7. leg. <i>Euangelio.</i> 330. l. 29. adde post <i>causâ se.</i> 331. l. 24. pro <i>foras</i> leg. <i>foro.</i> 406. l. 24. leg. <i>שׁוּ & יוּשׁוּ</i>
---	---

ULTRAJECTI,

TYPIS WILHELMI CLERCK, 1663.

1. The first part of the paper is devoted to a general
 introduction of the subject, and to a statement of the
 objects of the present investigation. It is then divided
 into two parts, the first of which is devoted to a
 description of the objects, and the second to a
 description of the methods employed. The first part
 is divided into two sections, the first of which is
 devoted to a description of the objects, and the
 second to a description of the methods employed.

The second part of the paper is devoted to a
 description of the methods employed. It is divided
 into two sections, the first of which is devoted to
 a description of the objects, and the second to a
 description of the methods employed. The first part
 is divided into two sections, the first of which is
 devoted to a description of the objects, and the
 second to a description of the methods employed.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 LIBRARY

144. 145.	
Ant tempore Salomonis & Davidis facile admissi sint.	145
— Quibus privilegiis gavisi fuerint profelyi iustitia.	146
— Quâ conditione profelyti porta si- ve inquilini admissi fuerint.	147
— Non permittebatur eis habitare Hierosolymis.	148
— Iudæi non magno in pretio habebant profelytos.	149.
R.	
Rechabitarum Origo & peculiare vivendi institutum.	153
Regimen Iudæorum in quatuor ætates dispescitur. 158. & seq.	
— An peccaverint Iudæi Regem eligendo; & an ista forma Regiminis omni modo fuerit illegitima.	162
— Quo modo Iudæorum Reges electi fuerint.	163
— Ad quam attendi solitum fuerit in eligendo Rege.	165
— Inauguratio & unctio Regum.	165
— An fuerint soluti legibus.	166
— An judicari potuerint, & ad verbera damnari. 167. & seq.	
— Leges fundamentales Regni. 170. & seq.	
Rephan quale idolum, vide Idola.	
Restitutio in politiâ Iudæorum frequenter usurpata: quatuor generum est.	328
S.	
Sabbathum à Iudæis, ex Magistrorum suorum sententiâ, valde superstitiosè observatur; ejus rei varia exem-	

pla ex Misna 224. & seqq. & p. 241. 242.	
— In deliciis eum diem, præ reliquis, transigunt.	236. &c.
— Qualia opera. Lex divina isto die permittat.	240
— Quando Iudæi Sabbathum suum incipiant.	244
— De anno Sabbathico, & quæ peculiariter tum observanda fuerint.	287
— Cur eum Deus instituerit.	288
— Iter Sabbaticum.	213
— Lucæ Sabbathina.	225
Sacrificia non-nunquam etiam à gentilibus in Templo oblata.	146
Sadducæi unde ita appellati.	133
— Author istius sectæ.	134
— Eorum peculiaria dogmata.	135
— Differentia eorum à Samaritanis.	136
Samaritani quales; eorum origo & instituta.	55
— Gravissimum in Iudæos odium.	56
	137.
— Pentateuchum solum agnoscebant: quare non & reliquos Sac. libros.	57
— Pentateuchus Samarit. duplex.	58
— De litteris & dialecto ipsorum quædam annotata.	59
— An ipsorum Pentateuchus sit verus & authenticus Mosis Pentateuchus.	60
— Samar. Pentateuchi errores. 61. 62	
Sanhedrin à quo institutum. 317.	
quinam ex Israelitis ad id collegium allekti fuerint. 319. ad quam attendi solitum fuerit in iis qui eligendi erant.	

di erant. 320. ritus confirmationis eorum. 319. Sedes istius collegii, ubi.	ad ipsa verba & accentus. ibid.
318. Autoritas. 320	— Utrum totum V. T. transtulerint; an verò solummodo Pentateuchum. 18
Schammatah excommunicationis apud Iudeos supremus gradus. 343	— An versio hæc sit infallibilis auctoritatis. 21
— Etymon vocabuli. 344	— Quo loco ea habita à veteris Ecclesiæ Patribus. 21. 22. à Iudæis Hellenistis, Gentilibus, aliisque. 22 à Iudæis Hebraistis. 23. de jejuniis eâ de causâ indicto, & triduanis tenebris Iudæorum fabula. ibid.
Scbelomo Farchi. ejus patria, Scripta, Autoritas, ætas &c. 125	— An tredecim loca in Ptolomæi gratiam immutarint: enumerantur ea loca. 24. 25
Scribæ, quorum mentio in S. Litteris, varii generis. 154	— An ex textu chaldaico facta sit translatio. 26
— An in histor. Evangelicâ distinguere debeant à νομικοῖς Legis-peritis. 155	— An ex textu Samaritano. 27
— Eorum origo. 155	— An phrasis ejus versionis sit purè Græca. 28
— Ex quâ tribu potissimum fuerint. 156	— Ejus errores, & discrepantia à textu primigenio. 29. & seq. Cause, unde tam magna Varietas profluxerit. ibid.
— Eorum peculiaris habitus & vestitus. 157	— An integra adhuc extet. 32
Sea, Satum; genus mensuræ. 205	— An solâ hæc versione Sp. S. in N. T. usus sit. ibid.
Sectiones Legales quo ordine à Iudæis legantur. 280	Siclus, vide pecunia Sacra.
Septuagenarius numerus apud Iudæos μυσήρικῶδες. 11	Stadium cujus longitudinis. 212
Septuaginta Interpretes: an tot numero fuerint. 10	Strangulatio inter pœnas capitales veterum Hebræorum: erga quæ facinorosa potissimum statuta fuerit. 327
— Unde origo istius fabula. 13	Supplicia capitalia quibus ritibus apud Iudæos olim peracta. 323. 324
— Quando versionem suam adornarint. 14	— Quatuor omnino generum erant & singulorum descriptio. 325. & seqq.
— An auspiciis Ptolomæi ea sit procurata. 14	Synedrium Magnum, vide Sanhedrin.
— Quid Ptolomæum moverit. 15	Nnn 3
— Nomina lxx. interpretum. 15	
— An fuerint Synedrii Magni assessores. 16	
— De lxx. cellulis: exploditur ea fabula. 16	
— An spatium lxxij. dierum ea adornata. 17	
— An miraculoso adeò consensu, quo-	

Synedrium xxij. virorum.	321
Synedrium triumvirale.	322
Syriaca Versio, vide Versio Syr.	
Syrorum lingua quomodo aliter appel- letur.	69
T.	
Tabernaculi structura, 164. & seqq.	
— Ejus vasa & instrumenta.	269
	& seq.
Tabernaculorum festum quando à Iu- daeis fuerit celebrandum.	275
— Cur illud Deus instituerit.	276
— Narrantur ritus & caeremoniae Iudaeorum in eo celebrando.	277. &c.
Talentum, cuius valoris.	198
Talionis lex quo pacto à Iudaeis explica- ri ac servari soleat.	329
Talmud constat Misna & Gemarâ.	84
— Est vel Hierosolymitanum, vel Babylonicum.	85
— Ejus divisio in varias partes Tra- ctatus & Capita.	86
— Ejus Autores.	87
— Ejus dialectus.	88
— Est divinae apud Iudaeos autori- tatis.	89
— Continet multa blasphemia in Deum.	91
— Praesertim in J. Christum.	92
— Scatet fabulis.	94
— Origo & causae tot fabularum.	95 &c.
— Saepe tamen sub fabularum in- volucris res aliae docentur; suntque eae nihil aliud nisi Parabola, quarum usus apud Veteres Hebraeos frequens.	99. &c.
— An Thalmud abolendum: Histo- ria litis super hac re mota inter Reu- chlinum & Pfeffercornum, Christia-	

nae professionis Iudaeum.	105. 106
— Variæ editiones Thalmudis.	109
Targum, vide Paraphrasis Chald.	
Temporis distinctio apud Iudaeos quae- nam sit; & quae apud eos ratio diei, horarum, mensium, anni &c.	214.
	& seq.
Teraphim, vide Idola.	
Thammuz quale idolum & quo ritu cultum: vide Idola.	
תורה non semper strictè pentateuchum, sed saepe totum V. T. apud Rabbinos notat.	19
V.	
Versiones S. Scr. faciendas esse in linguas vulgares, tum pluribus argumentis tum Patrum in exemplo Veteri Ec- clesiâ, probatur.	71
Versio Belgica Vetus unde translata.	71
— Variæ ejus editiones.	72
— Plurimi in eâ errores.	73. 74
— Novæ adornandae necessitas.	73
— Diluuntur cavillationes Adversar. criminantium nos hoc pacto pro be- neplacito quotidie immutare S. Scr. & Novam identidem Biblia po- pulo supponere; vel olim saltem in antiq. vers. nos non habuisse veram Script. Et defenditur Institutum no- strum ex praxi ipsorum pontificior.	75. &c.
— Esse eam, præ multis aliis versioni- bus, correctissimam.	77
— Ejus Historia narratur Tempus quo cepta & absoluta sit. Nomina In- terpretum & Revisorum. Leges ip- sis in adornando opere à Synodo præ- scriptæ.	79. & seqq.

I N D E X.

<i>Versio Germanica Lutheri diversis scatet vitiis.</i> 73 <i>Versio Græca lxx. Interpretum, vide Septuaginta Interpr.</i> <i>Versio Syriaca Vet. Test. duplex.</i> 63 — <i>Quando ea composita, & quo autore.</i> 64 — <i>An magni pretii sit, ejus nonnulli errores.</i> 65 <i>Versio Syriaca N. Test. quo autore & quando facta.</i> 66 — <i>Ejus variae editiones.</i> 67 — <i>An magni pretii habenda.</i> 68 — <i>Ejus translationes in Latinam linguam.</i> 69 <i>Versio Vulgata, &c.</i> 1 — <i>Quare sic appellata.</i> <i>ibid.</i> — <i>Quis ejus author: an Hieronymus.</i> 2. & seq.	— <i>Ejus auctoritas: an habenda sit pro authentica, 4. decretum Concilii Tridentini eâ de re. 5. Causa talis decreti.</i> 7 — <i>Multis scatet mendis. 3. 7. Causæ unde illæ profluxerint.</i> 9 <i>Vestēs Sacerdotales describuntur. 180 & seq.</i> <i>De Vitulo Aharonis non-nullas quæstiones vide 308. 309.</i> <i>Urim & Thummim quid propriè fuerint.</i> 164 — <i>Modus Deum per ea consulendi.</i> 163 <i>Ustio inter pœnas Judæorum capitales: quomodo peracta & in quos reos.</i> 326 Z. <i>Zizith descriptio.</i> 119
---	--

Errata corrigenda.

Pag. 16. lin. 6. à fin. lege non pro nos. 27. l. 15. leg. <i>λιδοις</i>. 55. l. 3. <i>obstrinxissent</i>. l. ult. leg. <i>bestia</i> pro <i>hostia</i>. 68. l. 17. post <i>foret</i>, adde <i>Platonis Aristotelisque elegantiam imitari, quam</i> 96. l. 29. leg. <i>suffecerint</i>	Pag. 163. l. 3. leg. <i>qua</i>. 226. l. 6. leg. <i>viri</i>. 227. l. 13. leg. <i>viam</i>. 235. l. 27. bis dele <i>cum</i>. 321. l. 7. leg. <i>Euangelio</i>. 330. l. 29. adde post <i>causâ se</i>. 331. l. 24. pro <i>foras</i> leg. <i>foro</i>. 406. l. 24. leg. <i>שׁוּׁ & שׁוּׁׁ</i>
---	---

ULTRAJECTI,

TYPIS WILHELMI CLERCK, 1663.

1875
The following is a list of the
names of the persons who
have been admitted to the
membership of the
Society since the last
meeting of the Council.
The names are given in
alphabetical order of
surnames.

1876
The following is a list of the
names of the persons who
have been admitted to the
membership of the
Society since the last
meeting of the Council.
The names are given in
alphabetical order of
surnames.

1877
The following is a list of the
names of the persons who
have been admitted to the
membership of the
Society since the last
meeting of the Council.
The names are given in
alphabetical order of
surnames.

The first part of the book is devoted to a description of the various
 species of the genus *Amphibia* which have been found in the
 region of the Great Lakes. The author has been very fortunate in
 obtaining a large number of specimens, and has been able to describe
 them with great accuracy. The second part of the book is devoted to
 a description of the various species of the genus *Reptilia* which
 have been found in the same region. The author has also been very
 fortunate in obtaining a large number of specimens, and has been able
 to describe them with great accuracy. The third part of the book is
 devoted to a description of the various species of the genus *Aves*
 which have been found in the same region. The author has also been
 very fortunate in obtaining a large number of specimens, and has been
 able to describe them with great accuracy. The fourth part of the book
 is devoted to a description of the various species of the genus *Mammalia*
 which have been found in the same region. The author has also been
 very fortunate in obtaining a large number of specimens, and has been
 able to describe them with great accuracy.

The fifth part of the book is devoted to a description of the various
 species of the genus *Fish* which have been found in the same region.
 The author has also been very fortunate in obtaining a large number of
 specimens, and has been able to describe them with great accuracy.
 The sixth part of the book is devoted to a description of the various
 species of the genus *Insecta* which have been found in the same region.
 The author has also been very fortunate in obtaining a large number of
 specimens, and has been able to describe them with great accuracy.
 The seventh part of the book is devoted to a description of the various
 species of the genus *Plantae* which have been found in the same region.
 The author has also been very fortunate in obtaining a large number of
 specimens, and has been able to describe them with great accuracy.
 The eighth part of the book is devoted to a description of the various
 species of the genus *Fungi* which have been found in the same region.
 The author has also been very fortunate in obtaining a large number of
 specimens, and has been able to describe them with great accuracy.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 LIBRARY

1. The first part of the book is devoted to a general
 introduction to the subject of the history of the
 world, and to a description of the various
 periods of time, and the different
 states of the human mind, and the
 progress of the human race, from the
 beginning of the world to the present
 time.

2. The second part of the book is devoted to a
 description of the various states of the human
 mind, and the progress of the human race,
 from the beginning of the world to the present
 time.

THE HISTORY OF THE
 HUMAN MIND

Leusden, Johannes,

Philologus hebraeo-mixtus

Ultrajectum 1663

4 L.as. 85#Beibd.6

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10521994-5